

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

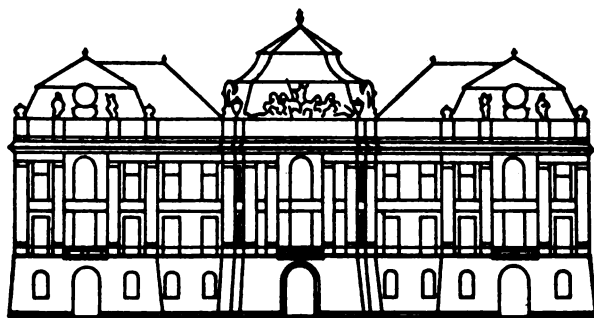
Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K. K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

12.F.1

12. F. 1

THEOLOGIA

CHRISTIANA

DOGMATICO-MORALIS

AUCTORE

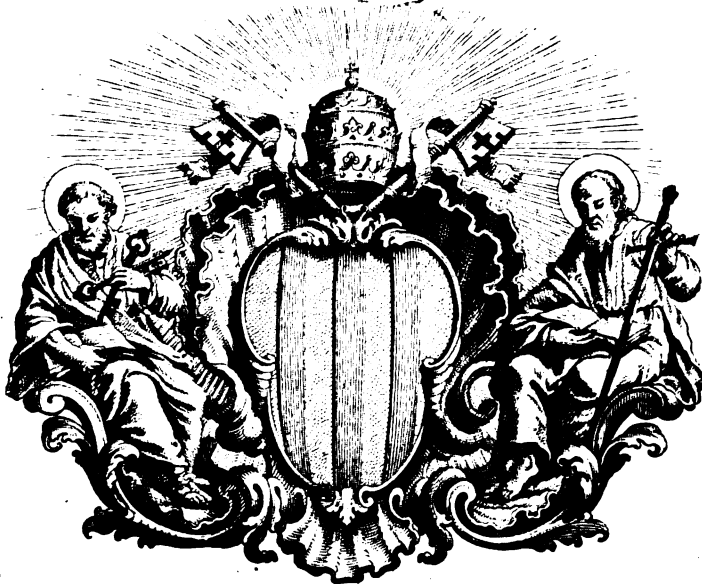
F. DANIELE CONCINA

ORDINIS PRAEDICATORUM.

TOMUS SEXTUS

DE IURE NAT. ET GENT. &c.

Adversus Pufend. Barbeyr. Thomaf. aliosque Novatores.

ROMAE, MDCCL

SUPERIORUM PERMISSU.

PROSTANT VENALES. VENETIIS

APUD SIMONEM OCCHI.

P R A E F A T I O,

I N Q U A

*Nonnullæ animadversiones in Librum XXVI. Operis
inscripti DE L'ESPRIT DES LOIS &c.
ideſt de legum ſpiritu, præmittuntur.*

I. **E** Prælo iam emerſerat Tomus iſte VI. & cum publicam ſubire lucem deberet, ab amicis intellexi, laudatum opus, nuperrime ultra Alpes editum, tanta aviditate & plauſu ſuſceptum fuiſſe, ut intra breve temporis intervallum repetitis typis prodierit, atque Italiam noſtram, non ſine religionis detrimento, penetraverit. Quemadmodum enim illos Caſuiſtarum libros in quibus ſeveræ Moralis chriſtianæ leges exquisitoribus fucis, & blandioribus lenociniis attemperari humanis appetitionibus ſolent, facilius diſtrahi conſpicimus; ita quoque libri illi tranſalpini qui per cuniculos religionis principia impetunt, eaque verſutis commentis ad hominum libertatem inſectunt, accommodantque, avidius excipi, & ad ſidera uſque extolli a non paucis ſciolis conſueſcunt. *Spiritus legum* Cenſor proteſtatur, ſe obſequio ſummo religionem colere, eiſque inconcuſſa fundamenta ſarta tecta cuſtodire velle. Omnes qui aperte profiteri impietatem reformidant, iactare ſimilia ſolent, & tanto validius imponunt, quanto & maiorem præferunt religionis ſpeciem, & acutiore præditi ingenio ſunt. Auctor noſter pro tribunali iudex ſedens leges ſub examen inducit, & in ipſa divina iura iudicium pronuntiat, eaque cerebri ſui decempeſda metitur, inſectit, reſtringit, amplificat, & ad ea quæ ſibi adlubescunt, detorquet.

II. Priuſquam illius verbis hoc quod propoſui, evinco, præmittam oportet, quam immane perpetrent ſcelus qui iudicandæ divinæ legis facultatem ſibi uſurpare incredibili audacia, & fatuitate non verentur. S. Iacobus *cap. iv.* inquit: *Si autem*

a ij inda

iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Quisque divina per-
fusus fide perhorrescit, dum audit mortalium aliquem eo
stultitiæ impetu abreptum, ut iudicare Dei legem audeat, at-
que adeo supremo Numini divinitatem & sapientiam aufer-
re, sibi que subiicere; quod longe scelestius est quam supre-
morum Senatum sententias pagorum iudicibus submittere.
Nemo adeo insanit, ut sub hac nuda facie velit *iudicare legem
Dei*, a Deo tollere ultimi, supremique finis rationem, Filium
Dei rursus crucifigere, & alia istiusmodi scelera patrare; at
hæc omnia incrustata & fucis delibuta, non secus ac ægroti
pillulas suas, & pisces latentem hamum, facillime plures de-
glutiunt.

III. Porro ut quis intelligat quid cognoscere legem sit, &
quid iudicare legem, audiat S. Augustinum, qui *Lib. de ver.
relig. cap. xxxi.* hæc duo præclare distinguit. *Sicut in istis tem-
poralibus legibus, quamquam de his homines iudicent, cum eas insti-
tuunt; tamen cum fuerint instituta, atque firmata, non licebit iudici
de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen legum tempora-
lium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de
qua nulli anima iudicare datum est, ut secundum eius incommutabiles
regulas, quid sit pro tempore iubendum, vetandumque discernat. AE-
ternam igitur legem mundis animis fas est cognoscere, iudicare non fas
est. Hoc autem interest, quod ad cognoscendum satis est ut videamus
ita esse aliquid, vel non ita. Ad iudicandum vero addimus aliquid,
quod significemus posse esse, & aliter, velut cum dicimus, Ita esse de-
bet, aut ita esse non debuit, aut ita esse debet, ut in suis operibus
artifices faciunt.*

IV. Non poterat Doctor sanctus vividioribus depingere co-
loribus ea quæ mox sum ex indicato Censore rescripturus.
Illi itaque divinas leges iudicant qui easdem ad suas præiudi-
catas sententias, & præcogitata systemata detorquent. Et in
hunc scopulum omnes illi impingunt qui divinis Scripturis,
Sanctorum, & Ecclesiæ auctoritatibus neglectis, ad propriæ
rationis, undique tenebris circumfusæ, iudicium, Dei leges
revocant. Superbam istorum temeritatem reprimit *hom. xx. in
cap. vii. Matth. S. Ioannes Chrysostomus eodem ac Augustinus
principio. Erat enim, inquit, docens eos sicut potestatem habens. Om-
nis Rector servus est legis: quia neque supra legem addere potest al-
iquid de suo sensu, neque subtrahere aliquid secundum proprium in-
tel-*

tellectum; sed hoc tantummodo predicat quod habetur in lege. Neque enim potest mens humana directare, idest extra rectum facere, scilicet peruersum, vel malum ostendere quod scientia diuina directavit. Sic enim ait Moyses, & Salomon: Non addas verbis Dei, neque detrahes inde. Qui autem hoc ausus fuerit, se sapientiorem putat esse quam Deum: & incipit esse falsus testis, quia illud dicit quod neque auris audivit, nec oculus vidit.

V. Hæc pauca præfari oportuit, ut lector intelligat cui periculo se committat quicumque in Dei leges ferre iudicium audet. Porro ut evidenter palam faciam, Auctorem nostrum se divinarum legum iudicem constituisse, & prima religionis fundamenta corrodere, eam tenebo methodum cui adhæreo, dum morum præcepta a novis commentis asserere pro modulo meo studeo. Quoties quorundam Casuistarum paradoxa refellenda mihi occurrunt, prius ex eorundem libris opiniones propriis verbis conceptas in apicum traduco, sinceritate summa, quidquid in oppositum fabulentur rabulæ nonnulli: deinceps illarum falsitatem brevissime pando. Hanc nunc instam viam. Pauca dumtaxat ex citati operis *Lib. XXVI.* refellenda transcribam: quod Italorum nostrorum vir eruditione, doctrina, & morum probitate clarissimus per litteras suasit, ut hunc scilicet librum legerem. Parui, & continuo in eodem deprehendi venefica impietatis semina argutis sententiis, elegantissimo stilo, & exquisita eruditione involuta, atque eo ingenii acumine præparata, & disposita, ut ab imperitis deglutiri facillime valeant.

A N I M A D V E R S I O P R I M A

in cap. II. Lib. XXVI. pag. 18.

VI., La force de la religion vient de ce qu'on la croit ;
 „ la force des loix humaines vient de ce qu'on la cra-
 „ int . L'antiquité convient à la religion, parce que sou-
 „ vent nous croyons plus les choses à mesure qu'elles sont
 „ plus reculees : car nous n'avons pas dans la tête des idées
 „ accessoires tirées de ces tems-la qui puissent les contredire.
 „ Les loix humaines au-contraire tirent avantage de leur nou-
 „ veauté &c. Quæ sic latine reddo. *Religio inde suam vim arces-*
Tom. VI. a iij sit

fit quod quis illam credat . Legum humanarum vis inde proficiscitur quod quis eam timeat . Religioni antiquitas convenit , quoniam frequenter qua vetustiora sunt , facilius credimus , quod menti nostra obvia non sint illa qua potuerunt contra opponi , dum prodierunt in lucem . E contrario leges humanae emolumentum ex novitate comparant &c.

VII. Vides hic leges divinas inter & humanas institutam comparisonem . Divina religio , non a Deo , sed ab hominum persuasione suum robur arcessit ? Commentum ergo humanae mentis religio est ; si inde eius constat firmitas quod tu illam credas . Utique religio suam in eos qui illam non credunt , neque vim , neque imperium exercet . Quid inde ? Ideo ne ab istorum credendi exercitio suam capit vim , stabilitatem , veritatemque ? Hæc manifestam olent impietatem , & ex Hobesiano fonte derivata sunt . Vide infra *disser.* I. & IV.

ANIMADVERSIO SECUNDA

in cap. VII. Lib. XXVI. pag. 36.

VIII. „ Qu'il ne faut point decider par les preceptes de „ la religion lors qu'il s'agit de ceux de la loi naturelle . “ *Dum de legis naturalis mandatis desinendum est , baudquaquam in subsidium vocare religionis præcepta oportet .* Nullum ne fœdus , commercium nullum iuris naturæ cum divinæ religionis iure ? Pugnans ne hæc duo simul ? A duobus ergo disparatis principiis , religionis , & naturæ mandata proficiscuntur ? Quidni ? reponit ibidem . „ Qui ne voit que la defense naturelle est „ d'un ordre superieur à tous le preceptes ? *Quis non videt , defensionem naturalem ordinis superioris esse omnibus præceptis ?* Si omnibus mandatis præire defensio naturalis debet ; ergo etiam præceptis obediendi tum Deo , tum supremis terræ potestatibus . Suffodit itaque hæc absoluta & nullo termino circumscripta regula vel ipsius terreni principatus fundamenta .

ANIMADVERSI O T E R T I A

in cap. VIII. Lib. XXVI. pag. 37.

IX. „ Qu'il ne faut pas regler par les principes du Droit „ qu'on appelle canonique les choses reglees par les princi- „ pes du Droit civil. “ *Qua iuris civilis principiis reguntur, pen- dere haud debent a principiis iuris quod nuncupatur canonicum. Quod frequenter iuris civilis controversiæ dirimi, inconsultis iuris canonici principiis, valeant, nemo est qui inficietur. Quoniam frequenter nihil de rebus quæ penes civile forum in controversiam vocantur, ius canonicum statuit. Verum Cen- sor spiritus legum omnium ultra pergit, contenditque respec- tu eiusdem rei iure canonico definitæ præferendas esse iuris istiusmodi definitionibus, iuris civilis decisiones. Hæc enim ibi- dem subiicit.* „ Comme le mari peut demander la separation „ à cause de l'infidelité de la femme, la femme la deman- „ doit autrefois à cause de l'infidelité du mari. Cet usage „ contraire a la disposition des loix Romaines s'etoit intro- „ duit dans les cours d'Eglise, où l'on ne voyoit que les „ maximes du Droit canonique; & effectivement, à ne re- „ darger le mariage que dans des idees purement spirituel- „ les, & dans le rapport aux choses de l'autre vie, la violation est la „ meme. Ma les loix politiques, & civiles de presque tous „ les peuples ont avec raison distingué ces deux choses. “

X. Hæc omnia latine non reddo, sed paucis perstringo. Alterius æternæ vitæ ratione habita, matrimonii violatio ea- dem in viro ac in muliere est. Mos iste Romanorum legi- bus adversus in vectus in Ecclesiam, in qua iuris canonici præscripta vigent, fuit. Verum omnium populorum leges cum politicæ, tum civiles, *iure & merito* hæc duo distinxere, & regulam alterius æternæ vitæ legi contrariam confirma- runt. Christianus ne est qui ista eructat? Sed quia mox hæc eadem clarius repetiturus est Censor noster, ad alia pro- pero.

ANIMADVERSI O QUARTA

in cap. ix. Lib. XXVI. pag 38.

XI. „ Que les choses qui doivent être réglées par les principes du Droit civil, peuvent RAREMENT l'être par les principes des loix de la religion. “ *Quæ moderari principiis iuris civilis debent, RARU dirigi legum religionis principiis queunt. In impium Petri Belii effatum, quod nempe religio, & status civilis haud bene una socientur, prolapsus Censor est, qui tamen alibi Belio talia effutienti intercessit. Quid? Deus legum religionis institutor, & Princeps terrenus iuris civilis conditor, ita duo sunt supremi legislatores, ut Princeps terrenus raro a Deo in sui principatus regimine pendeat? Quem prodit sensum oraculum istud? Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: Prov. VIII. Sed iterum audiamus legum Censorem, qui ibidem pag. 39. hæc adiicit.*

XII. „ Ainsi quelques respectables que soient les idées qui naissent immédiatement de la religion, elles ne doivent pas toujours servir de principe aux loix civiles, parce que celles-ci en ont un autre, qui est le bien général de la société. “ *Igitur quantumvis veneratione digna sint dictata quæ immediate a religione prodeunt, non propterea semper legum civilium norma esse debent, cum hæc alio nitantur principio, quod est bonum universale societatis. Expedi itaque contra religionis edicta frequenter agere? Leges civiles principiis religionis normæ adversis nituntur? Hoc universale societatis bonum pugnat ne, aut convenit cum religionis bono? Pugnat, inquit Censor, & raro mutuum hæc duo inire fœdus valent. Idcirco religionis bonum negligendum, ut societatis civilis bonum promoveatur? Hæc sunt istius Politici, si superis placet, Christiani venusta commenta. Non ergo sapientissimus Moderator Deus ita imperia sacra, & civilia disposuit, ut necessario servato subiectionis ordine mutuas sibi manus darent? Lege infra diff. IV. Piget enim tam irreligiosa paradoxa sæpius refellere.*

ANIMADVERSIQ QUINTA

in cap. x. Lib. XXVI. pag. 41.

XIII. „ Dans quel cas il faut suivre la loi civile qui permet , & non pas la loi de la religion qui defend . “

„ Lorsqu' une religion , qui defend la polygamie , s'introduit „ dans un pais , où elle est permise ; on ne croit , a ne parler „ que politiquement , que la loi du pais doive souffrir qu' un „ homme qui a plusieurs femmes , embrasse cette religion , a- „ moins que le magistrat , ou le mari ne les dedomagent en „ leur rendant de quelque maniere leur etat civil . Sans ce- „ la leur condition seroit deplorable ; elles n'auroient fait qu' „ obeir aux loix , & elle se trouveroient privees des plus grands „ avantages de la societè . “

XIV. *Quo in casu legi civili permittenti , secus religionis legi prohibenti obediendum est . Quotiescumque religio quæ polygamiam vetat , in aliquam introducitur regionem , in qua illa permissa est , non videtur , si politice dumtaxat loqui velimus , quod nationis lex permittere debeat ut homo qui plures uxores habet , amplectatur hanc religionem , nisi saltem magistratus , aut maritus easdem compensent , & statui civili reddant . Hac conditione sublata , earum sors deplorabilis esset . Ipsæ nihil nisi obedientiam legi præstitissent ; & ipsæ magnis societatis emolumentis destituta forent .*

XV. *Leges civiles ea probare valent quæ iure naturæ & religionis vetita sunt ? Quoties religio christiana , quæ uxorum pluralitatem vetat , invehitur in aliquod regnum , in quo lex contraria habendi plures uxores obtinet , lex ista & naturali , & divinæ prævalere legi debet ? Dubio procul , saltem politici regiminis ratione habita , clamat novissimus legum Censor . Unde , quæso , & ex quo fonte , an Machiavellico , an Hobesiano hæc politica ratio manat ? An Deus naturæ humanæ conditor eiusdem propagationem communitati generis humani non præcipit ? Deum ne naturæ auctorem latet num unitas , an pluralitas uxorum ad hanc societatis amplificationem conferat ? Poterat ne superciliosus Censor insolentius , atque audacius in religionem debacchari ? Alterutrum fateatur necessum est : aut Deum secum pugnare , dum propagationem humani generis præ-*

præcipit, & polygamiam vetat; aut hanc humanæ propagationi non obesse. Vide infra pag. 293.

ANIMADVERSIO SEXTA

in cap. xi. Lib. XXVI. pag. 41. & seq.

XVI. „ Qu' il ne faut point regler les tribunaux humains „ par les maximes des tribunaux **QUI REGARDENT L' „ AUTRE VIE.** „
 „ Le tribunal de l'Inquisition formé par les Moines Chrétiens „ sur l'idée du tribunal de la Penitence, est contraire à toute „ bonne Police. „ *Fas minime est ut tribunalia humana regantur tribunalium legibus quæ futuram vitam spectant. Tribunal Inquisitionis ad exemplar TRIBUNALIS PŒNITENTIÆ a Monachis Christianis institutum, omni politico regimini contrarium est.*

XVII. Quo ultra pergimus, eo patentius suam prodit impietatem Censor maledicus. Quis vel novatorum eo dementiæ abreptus fuit, ut effutierit humana tribunalia regi haudquaquam debere, sacrorum tribunalium legibus, quæ homines ad æternam vitam instituunt? Tribunal Inquisitionis ad formam tribunalis Penitentiae formatum cuicumque politico regimini adversatur? Tribunal ergo Pœnitentiæ perniciosum est cuique Reipublicæ civili. Enimvero, si utrumque tribunal similem institutionis formam habet, similem quoque oppositionem cum politico regimine utrumque præferat oportet. Persequitur Censor ibid. pag. 42.

XVIII. „ Ce tribunal est insupportable dans tous les gouver- „ nemens. Dans la Monarchie il ne peut faire que des delateurs, & des traitres; dans les Républiques il ne peut former que des malhonnetes-gens; dans l'état despotique il est „ destructeur comme lui. „

XIX. *Tribunal istud cuicumque regimini intolerabile est. In Monarchia exploratores, & proditores; in Republica inonestos; in despotico regimine destructores homines efficit, non secus ac ipsum.*

XX. Machiavellismus iste non minus politico-civili, quam sacro regimini perniciosissimus est. An non fatetur vel ipse peracutus Censor sacræ religionis fundamenta, & leges immobiles esse, constantes, ac perpetuas; & contra omnia humana flu-

fluxa, atque caduca? Porro quid Reges, Principes, & Respublicae omnes magis exoptant quam principatum firmum, immobilem, & perpetuum? Ergo quo arctiore vinculo civilia tribunalia coniuncta cum religione sunt, eo feliciora splendent, & constantiori fruuntur perpetuitate. Quid si exemplis illorum regnorum quae hocce sacro tribunali destituta, crebrioribus atque funestioribus obnoxia fuere seditionibus, atque vicissitudinibus, haec confirmare rem vellem? Sed quae seipsis luculenta sunt, haud mea egent oratione.

ANIMADVERSIO ULTIMA.

XXI. Innumera hocce in Opere severa censura digna leguntur, quae in praesens silentio praeterito. Haec pauca cursum adnotasse sufficiat, ut heinc colligere, ceu ex ungue leonem, minus periti lectores valeant, quanti sit faciendum opus istud, in quo passim, dum res fert, impietatis effata modo aperta, modo tecta occurrunt. Non minus Dei religionem quam cuiusque Reguli sanctiones proprio subiicit cerebello novissimus iste Censor. Per omnes vagatur leges cum sacras, tum profanas, & plurimarum nationum regimina sacro-politica ut supremus iudex discutit, probat, improbat, & pro arbitrio definit. Suas cogitatiunculas, & lepidula commenta modo eruditionis flosculis ornata, modo fucis delibuta, confidentia sane mirifica, tamquam principia extra disputationis aleam constituta evulgat. Si eorum quae narrat, quae definit, quae reiiicit rationum momenta, si auctoritatis documenta expetas, magnopere falleris. Quemadmodum Machiavellus, sic iste sua effata obrudit, quin confirmare illa aliquo solido ratiocinio studeat; sed continuis diverticulis, narratiunculis, & axiomatis, quae continenter sputat, lectores suos pro eo quo valet ingenio excantat. Qui enim mentis acumen, eruditionem, stili elegantiam, circumveniendi lectorem dexteritatem Auctori huic denegaret, ipse se plumbeum, stupidumque perhiberet. Ceterum ad Operis istius utilitatem quod attinet, si quod sentio, fari libere expedit, nihil inde, siue pro regiminis administratione, siue pro legum spiritu penetrando percipies. Haec dumtaxat perdisces: religionis iura contemnere, & propriis ratiunculis subiicere: audacter de re omni argutari, & arbitraria commenta, ceu oracula

cula caelo delapsa, divendere: quæ omnia innumeris scioliis mirum in modum placent. Nec est quod opponas axiomata, quæ tamquam impietatis lue inquinata rescripti ex hoc legum Censore, aliqua in circumstantia, & aliquo in casu sensum habere verum posse: quoniam hoc etiam si admitterem, quid inde? Ut liber perniciosus, & improbandus iudicetur, sat est illum scaterere sententiis quæ iuxta obvium & nativum quem præferunt sensum, aures offendant, impietatem redoleant, errorem contineant, & imperitis laqueos incredibili versutia præparent. Quid, si omnia, occasione data, ad impietatem, ad religionis perniciem vergant? Quid, si nullibi pietatis officia cieantur, nullibi religionis iura sincere propugnentur, quoties politico-civiles leges cum sacris belligerant? Unum ab istis hominibus scire averem: quantum nempe temporis impenderint, in investigandis sacrarum legum codicibus: quot preces fuderint, quot ieiunia præmiserint, quot Patrum volumina pervolverint ad sublimem earumdem sensum comparandum. Rifu forsitan, & cachinis excepturi hæc erunt cæci homines, qui tanta tenebrarum obsidentur caligine, ut vel ipsa media ad divinarum legum, in quas ferre censuras non dubitant, spiritum assequendum necessaria penitus ignorent. Cedo. An manifesta infantia non laboraret ille qui in leges Sinenses, Turcicas, Romanas, Hispanicas, Gallicas iudicium ferret, quin prius illas perscrutari curiositate summa studuisset? Et homunciones acuti ad vana, hebetes ad divina, sedere iudices non erubescunt, religionis controversias dirimere audent, quin prius vel a limine Scripturas sanctas salutaverint, nedum severiori studio meditati fuerint? Verum de hoc fusius, & ex instituto infra sermo recurret.

M O N I T U M

A D L E C T O R E M .

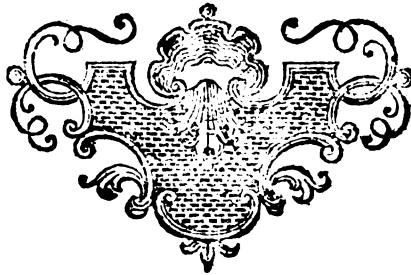
SAEPIUS adpromisi me ea omnia retractaturum fore quae calamo meo excidisse contra veritatem, aequi rerum aestimatores iudicaverint. Tempus advenit ut oppignoratam fidem librem, **ERROREMQUE** Tom. I. in Deaal. diff. II. cap. XI. quest. II. num. 8. pag. 225. deprehensum **RETRACTEM**. Ibi documentum, quo P. Magistro Generali O. P. asseritur facultas concedendi licentiam pro libris imprimendis, transcripsi, ut habetur in P. Fontana. Verum documentum illud in nostris Constitutionibus dist. II. cap. XIV. ad textum XI. lit. U. his aliis verbis legitur. **DECLARATUS** quod in Capitulo Metis 1313. ord. 9. sic fuit **DECLARATUM**. *Inhibemus Fratribus strictissime ne tractatus, compilationes, seu commentarios editos, vel edendos, quovis modo extra Ordinem publicent, quousque ab eis quibus Magister Ordinis id commiserit, diligenter examinata fuerint, & correcta. Qui autem contrarium fecerint, debita poena plebentur, iuxta id quod etiam apud Treverim fuit ordinatum 1266. ordin. 6.*

Quare te monitum lector velim, hanc repetitam Generalis Capituli declarationem germanum citatae a me ibi constitutionis sensum prodere, videlicet Magistro Generali praedictae licentiae impertiendae ius competere. Erravi quoque, dum ibidem scripsi, Capitulum Generale Romanum celebratum esse anno 1688. cum celebratum fuerit anno 1618. in quo confirmatione haec habentur. *Confirmamus ordinationem quintam Capituli praecedentis Vallisoletani, qua statuitur ut nullus deinceps Liber typis mandetur, quin prius examinatus, & approbatus fuerit a duobus, vel tribus Patribus in unaquaque Provincia, a Provinciali, & Definitoribus Capituli Provincialis nominandis. Quibus in virtute Spiritus sancti, & sanctae obedientiae mandamus ut totum Librum diligenter videant, & examinent, quo stilo, gravi, an humili constet, de qua materia, seu argumento, magni an parvi momenti, nec sufficiat ut nihil contra fidem, aut bonos mores contineat; sed talis sit qui honori, & decori Religioni esse possit. Libros autem sic examinatos & approbatos nolumus excusioni mandari in Italia, antequam Romam ad Magistrum Ordinis, vel eius Vicarium mittantur approbandi. Praecipientes sub eodem formali praeepto ne postquam, ut dictum est, Liber examinatus & correctus, approbatusque fuerit, possit ei quidquam addi, vel detrahi, nisi id iterum examinatis, & Superiori, ab eis approbandum, vel reprobandum, ostendatur.*

Haec omnia transcribere volui prout extant in Actibus eiusdem Generalis Capituli, veritus ne si legantur qualia rescripta a P. Fontana sunt tit. de libr. imprimendis num. 5. alio in sensu a Capitulo intento a lectore minus perito intelligantur. Tandem altius cuiusque lectoris animo haereat velim quod ibidem pag. 228. scripsi; videlicet, *ne unquam, invitis suis Superioribus quis-*

quisquam Librum edat. Ad hoc effatum, quod nunc altius inculco, revocari omnia quæ ibi scripsi, volo. Siquidem nihil tutius in hac materia præscribi valet. Addo in legibus interpretandis potissimum spectandum esse Superiorum, qui sunt illarum custodes, sensum, probatamque consuetudinem. Qua sinceritate hoc, eadem cetera errata omnia quorum fuerim ab honestis candidisque viris admonitus, retractabo, ut videant & confundantur, qui blaterare, me minus sincerum esse in rescribendis quorundam Casuistarum opiniunculis, iniuria summa & manifesta pergunt.

In hoc Tomo pag. 221. nam. 10. scripsi: „ Sed fallitur P. Viva id non „ exprimi in damnata thesi &c.“ Ne quis vitiligare super hoc verbo *exprimi* valeat, declaro, id utique *materialiter*, ut aiunt, non haberi in damnata thesi, in qua tamen reipsa & formaliter significatur. Similiter quamvis aliquid discriminis sit inter voluptatem perceptam ex prospectu campi, auditu musicæ, olfactu rosæ; & voluptatem captam ex cibo, potu, & actu conjugali, de quibus ibi pag. 222. disputatur, non inde tamen consequitur præfatum Auctorem ambigüe non interpretari dictas duas theses. Quæ ideo adverto, ut cavillationes, quæ obtrudi inapte possent, præveniam. Vale.

I N D E X

*Librorum, dissertationum, capitum, paragraphorum,
& questionum quæ in hoc Tomo continentur.*

IN LIBROS TRES DE IURE NATURAE,
ET GENTIUM &c.

DISSERTATIO PROLEGOMENA.

P RAELOQUIUM.	Pag. 1.
C A P U T I.	
<i>Iuris naturæ finitio.</i>	4
C A P U T II.	
<i>Synopsis historiae iuris naturalis.</i>	6.
C A P U T III.	
<i>Sancti Patres in exponendis iuris naturæ mandatis ab Ioannis Barbeyraci, Christiani Thomasi, aliorumque aquilonarium hæreticorum imposturis asseruntur.</i>	10.
C A P U T IV.	
<i>Thomasius, Budæus, Barbeyracus, & communiter Lutherani Scriptores iuris naturæ scientiam denegant omnibus qui ante Lutherum vixerunt. Illorum lepida commenta, & festivæ calumniæ refelluntur.</i>	29.
C A P U T V.	
<i>Grotii, Seldeni, Hobbesii, Cumberlandi, Pufendorffii, Thomasi, Budæi, Heinneccii in ius naturæ, & gentium conatus, & studia.</i>	39.
C A P U T VI.	
<i>Iudicium in methodum quo Christianus VVolfius ius naturæ exponit. Paralellus istius methodi cum methodo illa quam Scholastici servant.</i>	51.
§. I.	
<i>Census nonnullarum propositionum VVolfianarum.</i>	55.
§. II.	
<i>Nonnullæ animadversiones in recensitas propositiones.</i>	59.
C A P U T VII.	
<i>Tres Scholasticorum classes. Postrema ius naturæ, & gentium, omnibus pensatis, feliciter præ omnibus novatoribus exponit.</i>	62.
C A P U T VIII.	
<i>Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorffius, Thomasius, Barbeyracus, Heinneccius VVolfius, ceterique transalpini hæretici solo naturæ lumine, sublata auctoritate omnium</i>	tum

tum divinarum Scripturarum, tum antiquorum Scriptorum; interpretantur iuris naturalis mandata. Ipsas divinas Scripturas, nedum nature decreta, humano subiciunt ratiocinio. 66.

C A P U T IX.

Hobbesii, Cumberlandi; Pufendorffii, Thomafii, Heinneccii, Barbeyraci, VVolfii; & aliorum, abstrahentium a doctrina revelata in exponendo nature iure, aberrationes patefiunt. 69.

C A P U T X.

Corrupti humane nature mores ex S. Augustino describuntur. Mysterium formidandum vita hominis. Sapientes Ethnicorum, hominum mala viderunt, causam ignorarunt. Quam sint cæci heterodoxi Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorffius, Thomafius, Barbeyracus, VVolfius, Heinneccius, ceterique, qui solo nature lumine moderari hominum societatem insipienter se iactant. 72.

C A P U T XI.

Usus rectæ rationis in iure naturali explicando. Duo extrema vitanda. Humana natura fundus est in quo suas agit radices nature ius. Qui veneficas istius soli qualitates ignorant, inepti sunt ad explicanda iuris naturalis dictata. Heterodoxi Hobbesius, Pufendorffius, Thomafius, VVolfius, Heinneccius, a revelata doctrina abstrahentes, soli rectæ rationi innixi, cæciores Ethnicis sunt, quod medicinam unicam morbo opportunam negligant. Istorum methodus Pelagianismum, & Naturalismum fovet. Errores ab istis evulgati contra ius naturale. 76.

C A P U T XII.

Adversariorum sophismata profigantur. 82.

C A P U T XIII.

ARCANI suspicio, cur novi heterodoxi Scriptores Scripturarum usum in iuris naturalis explicatione reiiciant, manifestatur. Illorum contra ius nature errores gravissimi. Ineptissime exprobrant Casuistis nostris laxas opiniones, cum ipsi crassissimos errores doceant. Illorum calumnia, quod apud nos Catholicos lumen rationis supprimatur, denuo exploditur. Monitum ad saperdas quosdam Italos, Grotianos, Pufendorffianos, VVolfianosque. 87.

L I B E R P R I M U S.

DE IURE NATURAE, ET GENTIUM.

D I S S E R T A T I O I.

De hominis officiis, seu de actionibus humanis.

C A P U T I.

De DEO, & HOMINE, quatenus sunt iuris nature principia. S. Thomæ doctrina, qua exacta hominis idea refertur, & fundamenta moralitatis præiaciuntur. Eorum quæ de origine entium moralium scribit Samuel Pufendorffius, examen. 94.

C A-

C A P U T II.

Ricardus Cumberlandus ad benevolentiam singulorum hominum erga alios homines, ad propensionem propagandæ stirpis, ad cerebri humani magnitudinem, ad eiusdem inclinationem ad venerem non limitatam tempore, ad ampliora vasa spermatica omnes revocat naturales leges. Hi, & alii errores profligantur. 101.

C A P U T III.

- Doctrina S. Thomæ de homine propter finem operante. Finis; qui principium extrinsecum est humanarum actionum, notio, & partitio. Plures hoc de argumento quasiunculæ. Admonitio ad Pufendorianos, Wolffianos, Heinuécianos.* 110.
- Quæst. I. Quid, & quotuplex sit finis; & an homini agere propter finem conveniat?* ibid.
- Quæst. II. Solius ne hominis est propter finem agere?* 111.
- Quæst. III. Officia humana recipiunt ne a fine speciem, seu bonitatem, ac malitiam?* 112.
- Quæst. IV. Sit ne aliquis finis ultimus humanæ vitæ?* 113.
- Quæst. V. Unius hominis valent ne esse plures ultimi fines?* 114.
- Quæst. VI. Vult ne homo, quæ appetit, omnia propter ultimum finem?* 115.
- Quæst. VII. Sit ne omnium hominum unus ultimus finis?* ibid.
- Quæst. VIII. Utrum in hoc ultimo fine aliæ creature convenient?* 116.

C A P U T IV.

De beatitudine, quæ est verus ultimus finis hominum. In nullo bono creato, sed in solo Deo sita est. Christiani Wolffii de summo bono propositiones. ibid.

C A P U T V.

- De officiis voluntariis. Quam præclare hæc S. Thomas, ceterique Theologi catholici exponunt. Quam icivane, imperite, & obscure de his scribant Pufendorsius, & Thomassius, ceterique earundem sectarum.* 120.
- Quæst. I. Quid sit officium voluntarium?* ibid.
- Quæst. II. Sublato omni voluntatis actu, est ne voluntaria omisso, advertente ratione, urgenteque præcepto?* 122.
- Quæst. III. Potest ne omisso esse voluntaria, quin urgeat præceptum?* 124.
- Quæst. IV. Quæ sint voluntarii causæ?* ibid.
- Quæst. V. Vim ne voluntas pati possit in actibus tum imperatis, tum elicitis?* 125.
- Quæst. VI. An quæ sunt ex metu, sint involuntaria?* 126.
- Quæst. VII. Qui contractus ex metu initi sunt irriti?* 129.
- Quæst. VIII. Quæ sunt ex concupiscentia, sunt ne involuntaria?* ibid.
- Quæst. IX. Utrum ignorantia inferat involuntarium?* 130.

C A P U T VI.

De humana libertate. Hac homo in sui creatione præditus fuit, nec eam per originalem culpam amisit, Lutheri, Calvinii, Pufendorffii, Christiani Thomassii, aliorumque Protestantium errores. 132.

§. I.

Hæreticum Lutheri, Calvinii, & Iansenii systema de libero arbitrio in æternæ salutis negotio. 135.

§. II.

Christiani Thomassii, Budæi, Pufendorffii, & aliorum Lutheranorum de libertate opinionationes. 150.

§. III.

*Hæresis Ianseniana de libertate, in tertia propositione contenta: A1 merendum, & de-
Tom. VI. b*

demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate; sed sufficit libertas a coactione: *paucis perstringitur.* 152.

§. IV.

Non nisi ex Lutherana, Calviniana, & Ianseniana doctrina ignorantia, Thomistarum de libero arbitrio, & divinis auxiliis systema comparari cum Lutheri, Calvini, & Iansenii systemate potest. 164.

§. V.

Vindicatur P. Antoninus Massoulie ab impostura labis Iansenianæ, quam iniuria summa illi impingit Doctor Sorbonicus D. Honoratus Turnely. 168.

§. VI.

Fallitur, & fallit D. Honoratus Turnely, dum asserit P. Massoulie ad figmentum, ac merum phantasma revocare systema Iansenianum. In hoc absurdum lapsum esse Doctorem Sorbonicum evincitur. 175.

§. VII.

Breves vindiciæ P. Ioannis Baptistæ GONET ab iniustis censuris D. Honorati TURNELY. 182.

§. VIII.

Refellitur tertia propositio Iansenii: & libertas indifferentiæ ad merendum, vel demerendum, opposita necessitati, seu determinationi ad unum, auctoritate tum sacræ Scripturæ, tum S. Augustini, cui maxime fidunt Calvinus, & Iansenius, evincitur. 186.

§. IX.

Ex doctrina S. Thomæ vera libertatis idea. Calvinii, & Iansenii sophismata in antecessum prefocata. 190.

§. X.

Sola indifferentia contradictionis ad essentiam libertatis pertinet. Nisi auferatur iudicii indifferentia, voluntas amittere libertatem nequit. 194.

§. XI.

Ex parte solius obiecti necessitas proficiscitur voluntatis. Si Deus imprimere necessitatem voluntati velit, iudicii indifferentiam auferat oportet. Motio, quamvis efficacissima, perficit, non minuit libertatem. 197.

C A P U T VII.

Mirabilis actuum humanorum harmonia, & ordo. Quam inepte de humanis officiis disputent Pufendorfius, Thomasius, Cumberlandus, Heinnecius, VVolffius, ceterique Protestantes. 202.

C A P U T VIII.

De actuum humanorum moralitate. Vera istius moralitatis notio. Error Samuelis Pufendorffii, moralitatem constituentis in imputativitate, castigatur. 207.

Quæst. I. Sita ne est in libertate, aut denominatione aliqua extrinseca actuum humanorum moralitas? ibid.

Quæst. II. Moralitatis notio sita ne est in ordine, & conformitate ad regulas morum? ibid.

Quæst. III. Quenam sint morum regule? 208.

Quæst. IV. An moralitas actionum consistat in imputativitate? ibid.

CAPUT IX.

Unde actus morales speciem capiant. 209.

CAPUT X.

Qua fieri ratione potest ut sepe sint bona mixta malis, & mala mixta bonis? 212.

CAPUT XI.

Actiones humanae, tametsi ex obiecto indifferentes, reipsa tamen, seu in individuo, aut bonae semper sunt, aut malae. Plurimum Recentiorum commenta refelluntur. 217.

Quaest. I. Sufficit ne habitualis directio operum in Deum, sive in honestum finem? 230.

Quaest. II. In duabus propositionibus ab Ecclesia damnatis, & supra relatis, comprehenditur ne opinio de actuum indifferentia in individuo? 231.

DISSERTATIO II.

De legibus.

PRAELOQUIUM. 232.

CAPUT I.

Variae iuris acceptiones. Pro lege hic accipitur. 233.

CAPUT II.

De lege in communi. Unde suam repetat originem. Eiusdem notio, & divisio. Cur praeter naturalem & humanam, divinam positivam Deus indixerit. Pufendorffii, Cumberlandii, Thomassii, aliorumque gregalium systema vanum. 235.

CAPUT III.

Sit ne lex propter communitatem, & bonum commune. De eius necessitate, iustitia, & duratione. 239.

CAPUT IV.

De legis promulgatione. Qualitas promulgationis legis humanae civilis, & ecclesiasticae. Utrum sufficiat quod lex sive civilis, sive ecclesiastica promulgetur in Curia? 243.

Quaest. unic. Aliquod ne temporis spatium intersuere debet a die promulgationis, antequam lex obliget? 248.

CAPUT V.

Sit ne populi acceptatio ad legis sive ecclesiasticae, sive civilis valorem necessaria. Plures quaestiunculae resolvuntur, profigatis Caramuelis, aliorumque Casuistarum laxis opinionationibus. 250.

Quaest. I. Valet ne Princeps supremus sua lege iusta, & legitime promulgata invitos subditos cogere ad eam acceptandam? ibid.

Quaest. II. An summus Pontifex, & Episcopi possint, non expectato subditorum consensu, leges ferre? 251.

Quaest. III. Peccant ne subditi legem iustam non acceptando? 252.

Quaest. IV. An lex reiecta a populo invalida fiat? ibid.

b ij

Quaest.

Quæst. V. *Licite ne subditi possunt ad legislatorem appellare, ut legem a se iuste latam abroget?* ibid.

Quæst. VI. *Tempore interpositæ supplicationis tenentur ne subditi legem servare?* 253.

Quæst. VII. *Quid, si Princeps non instet, nec reproducat legem a subditis reieciam?* ibid.

C A P U T VI.

De lege æterna Dei. ibid.

Quæst. unic. *An sit in Deo: & quid sit æterna lex?* ibid.

C A P U T VII.

De lege naturali promiscua, a lege naturali rationis distincta. Corriguntur aberrationes Grotii, Pufendorffii, & aliorum. 255.

C A P U T VIII.

De naturali lege rationis homini propria. Lutheranorum Thomasi, Pufendorffii, aliorumque absurda commenta. 257.

C A P U T IX.

Homo exlex natura sua repugnat. Bonitas, & turpitude ante omnem legem insunt actionibus. Errores Hobbessii, Hosiandri, Seldeni, Pufendorffii, aliorumque Lutheranorum, auctoritate M. Tullii Ciceronis refelluntur. 261.

C A P U T X.

S. Thomas in antecessum errores Hobbessii, Pufendorffii, aliorumque labefactavit. Invidiis argumentis evincit honestatem, & turpitudinem actionibus inesse ante omnem legem. 267.

C A P U T XI.

Fundamentalis ne, an formalis dicenda est honestas, vel malitia quæ antecederet ad legem actionibus hæret? 270.

C A P U T XII.

Legis naturalis pictura. In quo sita vera illius notio sit, ex doctrina S. Thomæ explicatur. 273.

C A P U T XIII.

Quæ præcepta contineantur in lege naturali. Num omnia Decalogi mandata includantur in eadem? 278.

C A P U T XIV.

De iuris naturæ immutabilitate, abrogatione, & dispensatione. Variæ quasiuncula dirimuntur. 283.

Quæst. I. *Lex naturalis quantum ad principia universalis est ne seipsa immutabilis omnino & invariabilis tam in communi, quam in particulari?* 285.

Quæst. II. *Lex naturalis quantum ad præcepta secundaria est ne similiter in se ipsa immutabilis?* ibid.

Quæst. III. *Est ne potestas aliqua humana, sive civilis, sive ecclesiastica, quæ ab observatione legis naturalis dispensare, seu solvere homines queat?* 287.

Quæst. IV. *Potest ne Deus sua absoluta potestate dispensare in aliquibus iuris naturæ præceptis?* 288.

Quæst. V. *Locum ne in lege naturali habeat epikia?* 294.

C A P U T XV.

De iure gentium distincto a iure naturali. Errores Hobbessii, Pufendorffii, Heinneccii, aliorumque exploduntur. 295.

DIS-

D I S S E R T A T I O III.

De lege positiva divina vetere , & nova .

PRAELOQUIUM.

298.

C A P U T I.

Lex Mosaica bona, a Deo lata soli populo Iudæo. Eius finis, præcepta, & abrogatio. ibid.

C A P U T II.

De lege nova a Christo instituta. Eiusdem præcepta, a Mosaica discrimen, & diuturnitas. Errores Lutheri, Calvini, & Hobbesii. 313.

D I S S E R T A T I O IV.

De iure positivo humano publico , & privato , seu de lege voluntaria humana .

PRAELOQUIUM.

319.

C A P U T I.

Legum humanarum fundamentum hominum societas. Obiter de societate coniugali, paterna, herili, domestica, & civica: Institutio civitatum legum necessitatem infert. Samuelis Pufendorffii, & Christiani Thomassii commenta refelluntur. 320.

C A P U T II.

De maiestate, seu summa potestate civili. Eiusdem origo, & prærogativa. Errores Vitriarii, Thomassii, Pufendorffii, ceterorumque Protestantium obiter refelluntur. 324.

C A P U T III.

De iure civili publico, & privato. Iurispubliciæ Protestantes turpiter confundunt ius civile supremum cum sacro. In examen præcipue vocatur doctrina quam tradit Samuel Pufendorffius in libello inscripto, De habitu religionis christianæ ad vitam civilem. 329.

§. I.

Origo iuris civilis, eiusdemque acceptiones variae. Discrimen ius publicum inter & privatum. Inepte iactabundi gloriantur Scriptores Lutherici, se e tenebris in lucem eduxisse ius publicum. 330.

§. II.

Iurispubliciæ Protestantes, Grotius, Goldastus, Pufendorffius, Coringius, ceterique eiusdem sectæ, ius sacrum cum civili permiscentes, Rerumpublicarum regimina perturbaverunt. Nonnulla effata ex libello Pufendorffii de habitu religionis christianæ ad vitam civilem delibantur. 332.

Tom. VI.

b iij

§. III.

§. III.

Potestatis in sacra distincta notio. Turpiter errant Doctores Lutherici, qui iure & naturali, & divino convenire Principibus hanc potestatem effutiunt. Nonnulla præmittuntur adversus Hugonem Grotium. 338.

§. IV.

Turpiter errat Pufendorfius cum suis, ex divino antiqui fœderis iure inferens supremis potestatibus convenire ius in sacra. 342.

§. V.

Crassius errat Pufendorfius cum ceteris Luthericis, dum vi novi testamenti summas potestates iure potiri in sacra contendit. 346.

§. VI.

Errores Pufendorffii, tribuentis summis potestatibus ius in sacra, ex ipso iure civili, canonico, & Catholicorum consensu refelluntur. 354.

§. VII.

Iurispublicistæ Pufendorffii insana Politica. Illius, quibus illudit Principibus, fraudes. Monita ad imperitos, ut istius Auctoris, aliorumque similium lectionem seducentem devitent. 357.

C A P U T IV.

De iure civili privato. Eiusdem notio, & partitio. 361.

C A P U T V.

De iure canonico, seu ecclesiastico. 366.

C A P U T VI.

De potestate legis condendæ. 371.

Quæst. unic. Quid de declarationibus sacræ Congregationis Cardinalium? Habent ne vim legis? 376.

C A P U T VII.

De personis quæ legum humanarum observationi subditæ sunt. 377.

Quæst. I. Principes supremi astringuntur ne leges a se latas servare? ibid.

Quæst. II. Sint ne pueri septennes legibus subiecti? 379.

Quæst. III. Quomodo infideles, amentes, ebrii a legum observatione excusantur? ibid.

Quæst. IV. Tenentur ne Clerici parere legibus civilibus? 380.

Quæst. V. Peregrini, & advenæ subiecti ne sunt legibus suæ patriæ, & locorum per quæ transeunt? ibid.

Quæst. VI. Peregrini, advenæ, & forenses astringuntur ne servare leges loci per quem transeunt sine animo ibidem commorandi, si maneant unum aut alterum diem? ibid.

Quæst. VII. Peregrini, & advenæ tenentur ne leges patriæ, a qua absunt, servare? 382.

Quæst. VIII. Peccant ne qui deliberato animo discedunt a proprio territorio, ubi lex ieiunii, aut festi viget, ut alio se transferant, ubi eiusmodi leges non sunt? ibid.

Quæst. IX. Qui discedit die festo a proprio loco, tenetur ne ante discessum Sacrum audire? 384.

Quæst. X. Qui discedit a proprio loco, in quo obtinet præceptum ieiunii, ad locum in quo nullum est ieiunii mandatum, potest ne ientaculum sumere? ibid.

Quæst.

- Quæst. XI. *Quid dicendum sit in casu quo est speciale præceptum & in loco unde discedis, & in loco ad quem accedis?* 385.
 Quæst. XII. *Diœcesanus valet ne consinia diœcesis egredi eo animo ut a peccatis reservatis quæ proprio Parocho confiteri recusat, absolvatur?* 386.
 Quæst. XIII. *Si peregrinus committit delictum extra locum sui domicilii, puniri ne a proprio superiore valet ob hoc delictum?* 387.

D I S S E R T A T I O V.

De legum humanarum effectibus, & vi obligandi.

P R A E L O Q U I U M. 389.

C A P U T I.

Propositiones damnatae, & laxæ Casuistarum. ibid.

C A P U T II.

- Qui sint legis effectus, & quænam materia.* 392.
 Quæst. I. *Quænam sit legis humanæ materia?* 393.
 Quæst. II. *Possunt ne legislatores humani præcipere, aut vetare actus indifferentes?* 394.
 Quæst. III. *Valent ne legislatores humani, sive ecclesiastici, sive civiles, actus mere internos directe, & absolute præcipere?* ibid.
 Quæst. IV. *Potest ne Ecclesia præcipere saltem indirecte actus internos cum externis connexos?* 399.
 Quæst. V. *Præcipere ne Ecclesia valet actus externos occultos?* 400.

C A P U T III.

- De legis humanæ obligatione. Unde eiusdem colligenda obligatio. Iusta ne sit oportet, ut obstringat. Quid de legibus iniustis? Plures hac de re quæstionculæ.* ibid.
 Quæst. I. *Leges iniustæ pariunt ne obligationem?* 402.
 Quæst. II. *Leges iustæ tyrannorum servandæ ne sunt?* 403.
 Quæst. III. *Unde colligenda sit gravis obligatio legis?* ibid.
 Quæst. IV. *Unde colligendum sit, legem sub mortali, aut sub veniali obligare?* 404.
 Quæst. V. *Valet ne legislator præcipere materiam levem sub gravi culpa?* ibid.
 Quæst. VI. *Materia reipsa gravis potest ne a legislatore sub levi obligatione imponi, aut prohiberi?* 405.
 Quæst. VII. *Quænam sunt regulæ unde colligi materiæ gravitas debeat?* ibid.
 Quæst. VIII. *Quandonam materia levis per continuationem fiat gravis?* 407.
 Quæst. IX. *Quando interruptæ reputari materiæ parvitates debent.* ibid.
 Quæst. X. *Quandonam violatio legis in materia parva ex contemptu mortalis evadit?* 409.

C A P U T IV.

- De legis pœnalis obligatione ante, & post sententiam iudicis.* 410.
 Quæst. I. *Undenam argui potest, legem pœnalem mixtam obligare sub gravi culpa?* ibid.
 Quæst. II. *Pœnæ temporales, insiçtæ a lege pœnali, sunt ne sufficiens signum obligationis sub culpa gravi?* 411.
 Quæst.

- Quæst. III. *Violatores legum pœnâlium tenentur ne taxatas pœnas luere ante iudicis sententiam?* 414.
- Quæst. IV. *Qui a contractu inito resiliunt, subire ne pœnam conventionalem debent latam in eiusmodi resilientes, ante sententiam iudicis?* 416.
- Quæst. V. *Legum pœnâlium violatores tenentur ne, prolata iudicis sententia, se-ipsis pœnam exequi, an debent expectare iustitiæ executionem?* 417.
- Quæst. VI. *Tenetur ne iudex pœnas a lege taxatas reo applicare?* ibid.
- Quæst. VII. *Si iudex absque causa pœnam a lege præscriptam remittat, tenetur ne ad restitutionem?* ibid.
- Quæst. VIII. *Lex in præsumptione fundata contra legem divinam, veritate deficiente, obligat ne in conscientia?* 418.

CAPUT V.

De lege tributorum.

- Quæst. unic. *Lex quæ tributum imponit, obligat ne in conscientia?* 420.

420.

ibid.

CAPUT VI.

De Lege irritante.

- Quæst. I. *Lex irritans obligat ne in conscientia?* 424.

424.

425.

- Quæst. II. *Unde colligendum sit, conditiones præscriptas a lege pertinere ad ipsam contractus substantiam, vel ad accidentia?* ibid.

ibid.

CAPUT VII.

De lege dubia. Laxiores Probabilistarum opiniones profigantur.

426.

- Quæst. I. *Qui dubitat, existat ne lex, an secus, liber ne a lege est?* ibid.

ibid.

- Quæst. II. *Qui certus de lege, dubitat vero, an hoc in particulari subiectus sit legis observantiæ, exemptus ne a lege est?* 427.

427.

CAPUT VIII.

An subeundæ mortis, aut gravis damni periculum ab observanda lege eximat? 431.

431.

CAPUT IX.

De voluntate, seu intentione necessaria ad implendam legem.

433.

- Quæst. I. *Necessaria ne est aliqua intentio, vel expressa, aut virtualis, adimplendi præceptum; vel sufficit intentio ponendi rem præceptam?* 434.

434.

- Quæst. II. *Ut quis satisfaciat legi, debet ne finem legis intendere?* 435.

435.

- Quæst. III. *Impleri ne præceptum valet actu vitioso?* 436.

436.

CAPUT X.

De pluribus præceptis eodem actu implendis; & de impedimentis quæ aut apponuntur, aut non removentur, ne lex impleatur.

437.

- Quæst. I. *Impleri ne uno actu plura præcepta valent?* ibid.

ibid.

- Quæst. II. *Satisfieri ne potest eodem tempore diversis præceptis?* ibid.

ibid.

- Quæst. III. *Peccat ne qui impedimentum apponit, ut a lege implenda liber sit?* 438.

438.

- Quæst. IV. *Peccant ne contra præceptum qui impedimenta non removent, dum sine gravi damno possunt?* 439.

439.

- Quæst. V. *Qui non potest totum implere opus præceptum, astringitur ne partem quam potest, exequi?* 368.

368.

- Quæst. VI. *Quando duo occurrunt præcepta quæ simul servari nequeunt, quid agendum?* ibid.

ibid.

D I S S E R T A T I O VI.

De legis cessatione, interpretatione, dispensatione,
& consuetudine.

P R A E L O Q U I U M.

441.

C A P U T I.

Improbabilis, & laxa est plurimum Probabilistarum opinio, qua defenditur, non obli-
gare legem, sublato eiusdem fine in particulari. ibid.Quæst. I. *Expectanda ne est Principis declaratio, qua definiatur legem cessas-*
se? 442.Quæst. II. *Cessante negative fine adæquato legis in particulari, cessat ne legis ob-*
ligatio? 443.

C A P U T II.

*De legis abrogatione.*Quæst. I. *Quandonam lex antiqua abrogata censeatur, nova superveniente?* 447.Quæst. II. *Quis abrogare legem valet?* 449.Quæst. III. *Potest ne inferior legem a se latam, confirmatam a superiore, abroga-*
re, & mutare, eidemque derogare? ibid.

C A P U T III.

De legis interpretatione, & epikia. Opiniones P. Viva, falso pro se citantis P. Sua-
rez, & aliorum Probabilistarum refelluntur. 450.Quæst. I. *Quando legislator prohibet legis interpretationem, licitum ne est Doctori-*
bus ex instituto, nedum obiter, eandem interpretari? ibid.Quæst. II. *Quæ regulæ in interpretatione servandæ?* ibid.Quæst. III. *Extendenda ne lex ad casum in ea non comprehensum, ob similitudi-*
nis, vel identitatis rationem? 452.Quæst. IV. *Quando legislator decidit aliquem casum, extenditur ne decisio ad*
alium similem casum? ibid.Quæst. V. *Quibus in casibus licitum sit uti epikia, seu epikeia?* 454.Quæst. VI. *Requiritur ne certitudo, an satis est probabilitas, ut usus epikeiæ li-*
citus sit? ibid.

C A P U T IV.

De æquo & bono.

458.

§. I.

Æquitatis regulæ e iure canonico haustæ.

462.

§. II.

Regulæ e iure civili selectæ.

465.

§. III.

Sententiæ ex diversis Marci Tullii libris collectæ.

467.

C A P U T V.

De dispensatione a lege.

471.

§. I.

§. I.

- Dispensationis notio, eiusdemque partitio.* ibid.
 Quæst. I. *Ut subditus liber sit a lege, sat ne est ut præsumat superiorem fore dispensaturum?* 472.
 Quæst. II. *Unde colligi possit, velle reipsa Prælatum dispensare?* 473.
 Quæst. III. *Sola taciturnitas Prælati est ne sufficiens signum colligendi eundem velle dispensare?* ibid.

§. II.

- De iis qui dispensare in lege divina, & humana, & respectu quorum, valeant.* 476.
 Quæst. I. *Concessit ne Deus Romanis Pontificibus privilegium dispensandi in iis quæ sunt divini iuris?* ibid.
 Quæst. II. *Quibus competit dispensatio a legibus humanis?* 477.
 Quæst. III. *Inferior in legibus superioris dispensare ne valet?* 478.
 Quæst. IV. *Legislator supremus valet ne cum dispensatione commutationem coniungere?* 479.
 Quæst. V. *An potestas delegata dispensandi sit ample interpretanda?* ibid.
 Quæst. VI. *Respectu quorum dari legum dispensatio possit?* 480.
 Quæst. VII. *Potest ne legislator secum, quemadmodum cum aliis, dispensare?* ibid.

§. III.

- Utrum licita sit dispensatio absque iusta causa data? Peccant interdum superiores, quia non dispensant. Peccant frequentius, quia dispensant. Laxæ Probabilistarum opiniones reiciuntur.* 481.

§. IV.

- Utrum dispensatio sine iusta causa concessa, invalida, & nulla sit.* 485.

§. V.

- Dispensationes a sacris canonibus, in quibus aliquid iuris divini, aut naturalis includitur, ut dispensationes recipiendi plures præbendas, non residendi, similesque, omnium Theologorum, etiam iuniorum, consensu nullæ sunt.* 491.

§. VI.

- De causis quæ ad licitam validamque dispensationem requiruntur.* 496.
 Quæst. I. *Quid, si de causæ sufficientia dubitetur?* 497.
 Quæst. II. *Valida ne est dispensatio, quando reipsa datur causa sufficiens pro eadem, si dispensator illam ignoret, & nihilominus dispensationem impertitur?* ibid.
 Quæst. III. *Tenetur ne dispensator, causa legitima occurrente, dispensationem impertiri illam petenti?* 498.
 Quæst. IV. *Utrum impositio mulctæ pecuniariæ sufficiens causa sit dispensationis concedendæ?* ibid.

§. VII.

- De dispensatione subreptitia, obreptitia, & per metum extorta.* 499.

§. VIII.

- Quibus de causis obtenta dispensatio cesset.* 501.
 Quæst. I. *Cessante causa finali, ob quam concessa dispensatio est, cessat ne dispensatio?* ibid.
 Quæst. ibid.

Index.

xxvii

Quæst. II. <i>Cessat ne dispensatio ob mortem dispensatoris ?</i>	502.
Quæst. III. <i>Potest ne dispensator suam revocare dispensationem ?</i>	503.
Quæst. IV. <i>Quandonam cesset dispensatio per renuntiationem ?</i>	ibid.
C A P U T VI.	
<i>De lege non scripta, seu de consuetudine.</i>	504.
§. I.	
<i>Quid, & quotuplex sit consuetudo ?</i>	505.
§. II.	
<i>Quinam consuetudinem invehere possint, & quæ conditiones ad veram consuetudinem requirantur.</i>	506.
Quæst. I. <i>Quot sunt conditiones ad veram consuetudinem necessariae ?</i>	507.
Quæst. II. <i>Quodnam tempus requiritur ad introducendam consuetudinem ?</i>	508.
Quæst. III. <i>Quinam actus, & quæ eorumdem frequentia requiratur ad veram consuetudinem ?</i>	509.
C A P U T VII.	
<i>De triplici consuetudinis effectu : & de modis quibus consuetudo cessat.</i>	512.

F I N I S.

*Errata**corrigere sic.*

Pag. 85. lin. 2. Doctos, rē
 203. 16. attenito
 302. 18. præcepta oral ia
 320. 22. tractatu
 344. 13. Obiiciunt enim
 416. 13. intras
 499. ult. alsum
 503. 18. egibus

Doctores,
 attentio
 præcepta moralia
 tractatu
 Obiiciunt etiam
 intra
 falsum
 legibus.

IN LIBROS TRES

DE NATURÆ, ET GENTIUM IURE,
DEQUE POSITIVO, DIVINO,
ET HUMANO.

DISSERTATIO PROLEGOMENA.

P. R. Æ L O Q U I U M.

Provinciam omni ex parte celeberrimam, sive eiusdem dignitatem, amplitudinem, & commodum, sive uberrimam disputandi copiam, explicandarumque veritatum profunditatem, sive tandem diligentiam, studium, eruditosque conatus Cl. Virorum, qui eidem exornandæ sedulam navarunt operam, spectes, illustrandam suscipio. Priusquam vero rem ipsam ingredior, te, lector benevole, paucis alloqui interest. Et primum omnium scias velim, me hoc delegisse argumentum dispiciendum, non modo quod sit Theologiæ nobilis pars, sed alia quoque ratio magnopere sponte currenti calcaria addidit. Ea porro est, quod plurimi Italiæ nostræ sapedæ, atque barbatuli, quemadmodum vestitus formam, ita etiam loquendi, ratiocinandi, atque philosophandi, ne dicam spuendi, regulas ab ipsis Transalpinis, & quidem frequenter hæreticis, Lutheranis, Calvinianis, ceterisque id genus, mutuari minime erubescant. Dum erudituli nostri prima iuris naturæ & gentium elementa degustare incipiunt, continuo crepant *Grotios*, *Pufendorfios*, *Seldenos*, *Heinecios*, *Cumberlandios*, *Thomasios*, *VVolfios*, eorumque gregales. Diçteria, scommata, imposturas, quas hæretici isti in Theologos, quos vocant Scholasticos, in Patres sanctos, in Pontifices summos, in Romanam Ecclesiam impotenti temeritate eruçant, scituli nostri Itali adoptant, &, ut eruditionis fumum penes vulgus captent, eadem in tempore promunt. Usque dum *Cumberlandii*, & *Pufendorfii* opera de *I. N. & G.* latine dumtaxat evulgata fuerunt, vix Septentrionis confinia transiliere, paucorumque

manibus terebantur. Verum simulatque eincinnis, & fucis Gallicæ lingue Barbeyraci pennicillo delibuta, & veluti transformata visa sunt, tum in Italiæ civitatibus resonare, & semidoctorum hominum ore ad sidera usque extolli cœperunt. Infitus a natura amor in patriam, in nationem olim orbis dominam, & sanctissimæ religionis, quam profitentur, defendendæ onus a similium librorum lectione coercere illos deberent. Nec eo mea spectat oratio, ut improbare velim vel ipsorum hæreticorum eruditionem, vel profectum quem quis ex eorundem percipere lectione valeat. Illud detestor quod plus iusto Itatorum non pauci, propriæ indolis, & dignitatis obliti, veluti vilia mancipia, magnifaciant Protestantium istorum opera, in quibus, si quid veræ doctrinæ est, a nostris acceptum fuit. Et, quod fatis mirari nequeo, laudibus efferunt *Pufendorfos*, *Thomasios*, *Barbeyracos*, aliosque similes, qui adeo sunt in Catholicos Romanos efferati, ut tigres, non homines sese exhibeant. *Pufendorfus* controversias de iure naturæ & gentium ita versare contendit, ut solius naturalis luminis usum, nullo ad religionem divinitus revelatam habito respectu, abhibere velit. Nihil Scripturarum, nihil quod intra religionis naturalis confinia non includatur, immiscere suo operi voluit. In qua methodo, quam turpiter aberraverit, infra ostendam. Nulla ergo adversus Catholicos garriendi, & obganniendi occasio erat; & tamen passim videas hominem furem, atque ubique clamitantem: *Arcana Papatus: Papiſtas, Idololatrias Romanenses* &c. Theologos catholicos tunicati popelli loco habet. In ipsa præfatione ad opus I. N. & G. eosdem excipit his verbis., Imprimis autem, quæ illos hinc excluderim Scriptores qui inter sectæ Romanæ addictos, mores sibi, atque conscientias hominum regendas sumpsere, quos ipse *Grotius*, & alii magno agmine in partes vocare gaudent; eius rei ratio mihi apud cordatos satis puto constabit: scilicet istis hominibus suorum traditorum nullum certum fundamentum, aut hypothesim substernere solemne est. . . . Omnes magno conatu *magnas nugas agunt* . . . Cuius instituti hæc est arcana ratio, ut, postquam inter fundamenta sacræ istorum Reipublicæ, est hominum conscientias, non ratione, sed auctoritate Sacerdotum regi, ubique in promptu sit Auctorum nubes, quæ qualemcumque sententiam stabilire idonea sit, prout quemque persuaderi ipsorum interest &c.“ Et in ipsa præfatione ad opusculum *de Officio hominis & civis* summum Pontificem deridendum propinat, inquit, se paucis velle suam exponere sententiam, non quidem pro *auctoritate papali*, ac si aliquo illi privilegio cautum foret, ne in errorem incideret.

II. Hæc tamen mitissima sunt, si cum iis conferantur quæ infra adducturus sum ex eodem *Pufendorfo*, ex *Thomasio*, ex *Heinecio*, aliisque. Solus hic impotens diffamandi Catholicos furor, ab istorum legendis libris abstertere Italos nostros deberet, vel saltem efficere ne eiusmodi Scriptores ut magistros susciperent.

Sed

Sed illud maiori suffundere istos pudore debet, quod Doctores nostri & methodo magis opportuna, & doctrina solidiore quam præfati hæretici, controversias de iure naturæ & gentium explanaverint, ut infra ostendam. Nec propterea partium studium ita mentem meam obtaubilat, ut negare, præcipue Pufendorffo; eruditionem, acumen, & disputandi rationem velim. Verum magnopere mihi aridet sancti Augustini doctrina *Lib. de patient. cap. xxviii.* ubi hæreticos, & schismaticos omnes ut filios reputat concubinarum, extra salutis arcam ab hereditate, catholicæ matris Ecclesiæ filiis reservata, exclusos. Filios quippe uxoris a filiis ancillæ segregavit Deus. Verum, ne isti essent omnino steriles & vacui, aliqua & iisdem donavit. *Intelligendum est alia esse Dei dona filiorum illius Hierusalem quæ sursum libera est mater nostra. Hæc sunt enim quodammodo hereditaria, in quibus sumus heredes Dei, coheredes autem Christi. Alia vero quæ possunt accipere filii concubinarum, quibus Iudæi carnales, & schismatici, vel hæretici comparantur. Quamvis enim scriptum sit: Eiice ancillam, & filium eius: neque enim heres erit filius concubinæ cum filio Isaac tamen etiam filios concubinarum, quando a filio suo Isaac divisit Abraham, nonnulla eis largitus est munera, ne relinquenterentur omnino inanes, non ut tenerentur heredes.* Quam Augustini doctrinam mirum in modum confirmatam in hæreticis nostris transalpinis video. Occurrunt quandoque, non inficior, in istorum operibus improbus labor, eruditio, ingenii acumen, & cetera eiusmodi; at hæc omnia tot sunt sædata erroribus, distentis, imposturis, ut continuo appareat dona esse ex iis quæ filiis concubinarum largitus Deus est.

III. Si quid ergo eruditionis, si quid doctrinæ, si quid veritatis in his deprehendis, scias oportet, hæc omnia dona esse filiorum concubinarum. Quid heinc? Contemnenda? Absit. Laudanda, suscipienda, non quia hæreticorum fructus, sed quod dona Dei sint. Si ergo (pergit Augustinus) *filii sumus libera Hierusalem, alia dona exheredatorum, alia intelligamus heredum.* Pudeat itaque, graviterque pudeat sciolos Italiæ nostræ ab exheredatis Transalpinis siliquas mutuari, cum domi suæ frugibus abundant. Exerant ingeniorum suorum vires, Itolorum spiritus suscitent, vetustamque dignitatem recordentur. Idem nunc, ac olim circumfusis aer, idem sanguis, indoles eadem, eadem soli ubertas, atque amœnitas, quæ, sicuti dulciores præ aquilonari terra edit fructus, ita nobiliora parit ingenia. Otio, ignavia, mollitie, torpore, luxurie, ceterisque letalibus scientiarum morbis depulsis, pristina instarentur artes, labores, vigiliæ, virtutum cultus, ac veri honoris studium: & tum Italia omnibus Europæ populis præstabit.

IV. Nec est quod mireris, dum videas me transalpinos hæreticos duriore interdum excipere sermone. Utinam blandius tractare eosdem licuisset. Sed ea est illorum maledicendi rabies, & calumniandi libido, ut nos vel repugnantes ur-

geant, cogantque tantam coercere insolentiam. Cum vel ipsas res philosophicas, & historicas versant, ut Bruckerus, Thomafius, Budæus, Moshemius & alii, fusdeque eisdem immiscent papismum, Romanensium superstitionem, idololatriam, & alia calumniarum portenta. Theologis nostris ignorantiam, barbariem, ipsamque stupiditatem rustica scurrilitate exprobrant dicacissimi thrasones. Ubique Lutherum suum, Catholicorum spoliis onustum, & ovantem, tanquam omnium scientiarum, potissimum Theologiæ, & ipsius iuris naturæ & gentium instauratorem splendidissimum, deprædicant. Contra nonnulli Italiæ erudituli vix absque laudis præfatione hæreticos istos Scriptores nominant. Versa hodie alea est. Olim Catholicorum Theologi Lutheranos pro meritis exagitabant, & interdum aliqui redundantanti severitate. Nunc Lutherani Italorum modestia, & nimia humanitate abutentes, elato supercilio, & incredibili superbia tumentes, recta & oblique Catholicis detrahendi, improperandi, illudendi ansam arripiunt. Nec aliunde hoc proficisci existimo, quam ex invidia illa, odioque quo omnes exheredati, filique concubinarum, ut, Augustino teste, sunt omnes hæretici, ardent, crucianturque adversus legitimos heredes, filiosque matris Hierusalem. Sed disrumpant tandem aliquando cæcitatibus velum, redeantque in paternam, unde descivere, domum, inquam apertis ulnis elementissima mater redeuntes complexura expectat. Neque te, lector amice, suspicio subeat, eo sermonem meum tendere, ut maledicta maledictis retundenda esse velim. Absit. Blande exulcerati filii ancillarum tractandi sunt. At, dum nostra modesta ratione scribendi insolescunt, & pene insaniant, tum illorum sinciput emolliendum aliquantisper est, audaciaque deprimenda, Salomone Auctore: *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur: Prov. xxv. l.*

C A P U T I.

Iuris naturæ finitio.

QUoniam, ut inquit Marcus Tullius *Lib. I. Offic.* Omnis quæ a ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputatur; præmittam necesse est iuris naturæ, quod est disputationis nostræ argumentum, finitionem. Variæ sunt istius vocis *iuris* acceptiones, atque adeo finitiones diversæ, de quibus infra alio in loco dicturi sumus. In præsens, ut terminos aliquos disputationi meæ circumdem, finitionem quam iuris naturalis tradit Ulpianus, quamque Imperator inferuit *Lib. I. Instit. tit. 2.* in medium promo. *Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium est, sed omnium animalium quæ in cælo, quæ in terra,*

ra, quæ in mari nascuntur. Acriter I&thi disputant, exacta ne sit finitio isthæc. Negant plures, quod bruta iure dirigi nequeant, cum sint ratione destituta. Aiunt alii, rationem genericam, in qua homines, & bruta conveniunt, spectantes. Bruta plura operantur iuri naturali conformia, necessitate impellente; homines id agunt arbitrii electione. Exemplum subiicit Ulpianus. Liberos educatio ad parentes spectat, iure naturæ imperante: quod officium & bruta peragunt. Nam, ubi femina ex promiscuo concubitu concipit, sola educationi dat operam. Quoties sola editos fetus educare nequit, marem sibi socium asciscit, ut in avibus contingit. Si fetus in lucem editi sibimetipsis fatis sunt, tum femellæ, facta ex concubitu reciproco conceptione, ova in loco opportuno deponunt, ubi solis calore fovendi, & partus inde excussi congruum pabulum reperire facile queant. Eadem ergo animalium, & hominum educatio, hoc solo discrimine, quod in illis ex instinctu, in his ex rationis electione procedit. Brutorum actiones a suprema ratione determinatæ sunt propter finem in quem bruta feruntur; licet nec eum intelligant, nec intendant. Homo vero, quia rationis usu pollet, & finem hunc intelligit, & propter eundem operatur.

II. Obvium occurrit exemplum aliud. Bruta appetunt propriæ vitæ conservationem. Cibus sumunt, quo eam reipsa conservent. Appone cani famelico cibum. Is ita eum devorat, ut alterum advenientem canem, qui eiusdem cibi particeps esse velit, mordeat. Ipsa natura duce, bruta se defendunt adversus eos qui illorum vitæ insidias struunt. Plura alia adducere exempla solent istius sententiæ patroni; eaque fuso calamo explicat Christianus Volvius in opere inscripto *Horæ subsecivæ Marburgenses de habit. Philosoph. §. 2.* ubi brutorum causam agit, dum iisdem iuris definitionem convenire propugnat.

III. Controversia hæc de voce, secus de re est. Nam, si pressè ius accipiatur in brutis non reperiri, explorata res est. Ius quippe iubet, & verat illis qui libertate instructi, agere, vel omittere iussa valent. Hac autem facultate soli homines potiuntur. Si iuris capacia bruta essent, iniuria quoque afficerentur, atque adversus hominem contendere iure possent. Absurda hæc sunt. Ergo ius vero in sensu acceptum brutis minime competit. In definitione Ulpiani bruta includuntur, quod in iisdem quædam iuris similitudo eluceat. Siquidem naturæ instinctu plura peragunt bruta quæ ipsis, & hominibus communia sunt, ut maris & feminæ coniunctio, prolis generatio, alimentum, educatio. Cognitione quadam, seu instinctu assequuntur finem; & quæ fini obtinendo conducunt, demandare executioni solent. Umbra ergo quædam iuris in brutis elucet, sed in homine solo eiusdem vera resplendet imago. Quare prooptime inquit Cicero Lib. II. de nat. deor. *Soli ratione utentes iure, & lege vivunt.*

IV. Verum iuris naturalis imaginem fusius infra delineabo. Satis mihi nunc sit

indicare, ius naturale regulam esse actuum humanorum. Ius istud lumen est rationis omni humano generi commune. Si obiective illud consideres, ordo est creaturarum cum divina æterna essentia, omnium rerum fonte, & exemplari. Ordo iste immutabilis est, & perpetuus, ut fusius explicabo infra.

C A P U T II.

Synopsis. historia iuris naturalis:

I. **H**istoriam iuris naturæ scripserunt ex hæreticis Christianus Thomasius, Barbeyracus, Budæus, alique, seu errorum & imposturarum centonem confarunt adversus Ecclesiæ Patres, & Theologos catholicos, quorum ignorantiam in iuris naturæ arcanis referendis continenter exprobrant septentrionales Aristarchi. Franciscus Budæus in brevi exercitatione historica hoc de argumento non adeo furenter ut Barbeyracus, & Thomasius, debacchatur sive in Patres, sive in scholasticos Theologos: & ipse tamen Ecclesiæ Patribus vitio vertit, quod officia hominis, & Christiani non secreverint, aliisque aberrandi occasio fuerint. Sed ipse cum suis Lutheranis, Calvinianisque Doctoribus turpiter errat, sicuti opportuno loco explicaturus sum, dum hæc duo officia ita separat, ac si opposita essent, neque unum alterius ope indigeret. Hominem commentitium, & imaginarium formandum sibi sumunt Lutherani, non qui reipsa extet in rerum natura.

II. Iuris naturæ scientia cum primo parente Adamo nata, eiusque filiorum omnium animis insita est. Aliarum rerum peritiam ignorare absque culpa homines possunt, secus morum Philosophiam; quin, nisi rationis lumini, quo a brutis differunt, claudant oculos, calleant illam necessum est. Homo quippe natura sua sociale animal est, ut ante Pufendorfium, omnesque transalpinos heterodoxos sanctus Thomas docuit *Lib. I. Ethic. lect. 1.* cuius verba infra dabimus: idcirco, quæ peragere officia in se, in Deum, in socios debet, ipsa ratione duce cognoscit. Vitiatorum, scelerumque tenebræ obnubilare hanc scientiam, secus extinguere valent. Quod quam verum habeat, Ethnicorum opera patefaciunt, in quibus, quid absque gratia natura valeat, compertum habemus, inquit S. Augustinus. Quare abludit a vero Franciscus Budæus Lutheranus inquiens §. 7. *Hist. I. N. in Gentium operibus, in ipso quoque natura iure nihil sanum, nihil integrum fuit, cuncta corrupta, depravata, tenebrisque plusquam oimneviis involuta.* Pluribus utique sordent erroribus illorum scripta; at emicant simul luculentissimis morum doctrinis. Quid, si huc referrem quæ Socrates, qui primus e cælo ad formandos hominum mores devocavit Philosophiam, quæ Plato, quæ Aristoteles, quæ Panætius, innumerique alii docuere? Nonne omnis sapientum Græcorum industria eo conatus suos

suos collineavit, ut iuris naturæ, seu morum Philosophiam illustraret? Quid de Romanorum Philosophis dicam? Pauca cursim indicabo eorundem scita, quibus univcrsum humanum genus ad altio rem iuris naturæ comparandam notitiam excitabant.

Hoc opus, hoc studium, parvi properemus, & ampli,

Si patriæ volumus, si nobis vivere cari:

inquit Horatius *Lib. I. epist. III.* Luculentius Seneca *Lib. III. de benef. cap. XVIII.* *Nulli præclusa virtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes invitat, ingenuos, libertinos, servos, Reges, & exules: non eligit domum, nec censum, nudo homine contenta est.*

III. Verum, ne longius abeam, paucis Stoicorum de iure naturæ doctrinam adumbrabo. Cæleste Numen rerum omnium effector, provisorque sapientissimus, non modo univcrsum, sed singulos homines regit, dirigitque. Rebus humanis præsto adest, suppetias fert, etiam ad vitæ commoda assequenda, nedum ad virtutes comparandas. Colendus ergo Deus iste est super omnia, invocandus, & in omnibus celebrandus, cogitandusque. Eidem in omnibus obsequendum, ab eodem omnia prompto animo amplectenda, eiusque voluntati, omni tergiversatione sublata, adhærendum. Subsellium, sive altum, sive infimum, quod cuique designavit, tranquillo tenendum animo, statioque custodienda: mors ipsa oppetenda potius quam illius violentur sanctiones. Si homines singuli iuncti eidem sunt, mutuo quoque amore semetipsos omnes complectantur necesse est. Illius meminerit homo, non sibi soli, sed in commune bonum genitum esse: hoc bonum spectandum, mutua fovenda societas, ab iniuria abstinendum, omnibus beneficiendum, non mercedis spe, sed honestatis amore. Curæ, studia, industriæ huc spectare debent, ut pacem, tranquillitatem, & benevolentiam promoveant, ut animos indissolubili fœdere coniungant. Honestatis cultus, animi integritas, æquitatis iustitiæque officia nulla vitæ, nedum rerum omnium, iactura deferenda. Hæc sunt Stoicorum scita, hæc effata in morum disciplina. Quod ipsi hæc omnia superbia, ambitione, fastuque inquinaverint, non impedit quo minus iuris naturæ cognitione imbuti fuerint. Opus Marci Tullii de hominum officiis splendidum monumentum est moralis Philosophiæ Ethnicorum. Ioannes Barbeyracus in præfatione ad opus *L. N. & G. Pufendorfii*, a §. 12. usque ad finem, moralem scientiam recenset Chaldæorum, Aegyptiorum, Persarum, Indorum, Sinesium, Græcorum, Romanorumque. Falsa veris de more permiscet. At non est operæ pretium illa ad criticeu exigere.

IV. Hebræorum natio, ex omnibus a sapientissimo Numine electa, præ cunctis gentibus iuris naturæ leges, & mandata cognovit: quoniam præter illud rationis lumen, super omnium hominum vultus signatum, splendidiore diviniæ revelationis

luce perfusa gens illa fuit. Hominum scelera multum obnubilaverant morum sapientiam : idcirco clementissimus Deus, quemadmodum, elapsa prima mundi ætate, antiquata naturalia scita, Noe usus industria, instauravit; ita in secunda ætate, Moyſis ministerio, iuris naturalis fundamenta & capita prima, decem mandatis comprehensa, in tabulis lapideis imprimi iussit, & in eorum cordibus veluti renovavit. Prophetæ, & Rex Salomon fusius & luculentius cunctis universi mundi sapientibus omnia iuris naturæ præscripta explicarunt, scriptisque consignavere. Ab hoc divino Hebraicæ sapientiæ volumine alias quoque nationes, non excepta Græca, plura didicisse cordato cuique evidens est. Deficientibus Prophetis, Doctores posteriores legis spiritum circumvenire, atque temerare, exteriorum rituum severam exaggerare observantiam, legis cortici, seu litterali sensui plus iusto inhærerere cœperunt. A Sacerdotibus, a Pharisæis, a Scribis populi calamitas initium duxit, & populi a Doctoribus decepti scelera in dies grassantia funestam reprobationem, ultimumque excidium induxerunt : quæ tremenda formidandaque vicissitudo timorem atque terrorem incutere omnibus debet. Siquidem istius sanctissimæ legis Doctores eo cæcitatatis pervenere, ut prima iuris naturæ elementa futilium subtilitatum circuitione de medio auferre tentaverint. Quæ excogitaverint, ut iuramenta, quæ cum divinæ, tum humanæ societatis vincula sunt, implicarent, tollerentque de medio, narrat nobis ipse Christus Servator noster Matth. xxiii. *Quicumque (inquebant Pharisei) iuraverit per templum, nihil est; qui autem iuraverit in auro templi, debet.* Quibus exprobravit Christus : *Stulti, & cæci. Quid enim maius est : aurum, an templum, quod sanctificat aurum?* Iterum cavillabantur Pharisei : *Et quicumque iuraverit in altari, nihil est; quicumque autem iuraverit in dono, quod est super illud, debet.* In quos Redemptor noster divinus sic investus est : *Cæci, quid enim maius est : donum, an altare, quod sanctificat donum? .. Væ vobis Scribæ, & Pharisei hypocritæ : qui decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem.* Quid quod ipsum altius a natura insitum mandatum honorandi parentes, Theologi Iudæorum corrumpere non sunt veriti? Propugnabant quippe consistere votum offerendi Deo munera illa quibus patris, & matris egestatibus subveniendum erat; peccareque filios, si facto voto patri indigenti succurrerent. Matth. xv. *Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri, vel matri : Munus quodcumque est ex me, tibi proderit : & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam : & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* Posteriorum temporum Synagogæ Doctores, antecedentium Phariseorum, Scribarum, Sadducæorum vanis opinacionibus, altius assurgente populi reptobi iniquitate, peiora commenta, & superstitiosiora figmenta superstruxerunt, ut ex Rabinorum libris, & impio *Talmudico volumine*, stultitiarum plenissimo, aperte constat.

V. Effusas super universam terræ faciem errorum tenebras splendidissima IESU Christi lux dispulit, & iuris naturæ iacentem, obscuratamque notitiam ad pristinum revocavit splendorem. Cum enim primus naturalis iuris fons sit ipsa divina natura, solus Deus e caligine in lucem istius iuris exactam renovare cognitionem poterat. Altissima illa doctrina, & castissima vitæ sanctimonia, quam in mundum divinitus investurus advenit, cum naturali morum honestate, & iustitia non pugnat modo, verum etiam mirum in modum eam munit, roborat, atque confirmat. Quid quod ipse Christus, eiusque Apostoli ad ipsum rectæ rationis tribunal repugnantes incredulos provocabant? Quid quod unum ex potissimis credibilitatis mysteriorum fidei christianæ argumentis est mirabilis eiusdem doctrinæ cum naturali iure congruentia, atque consensus? Post Christi, & Apostolorum in cælos abitum, Christianorum Doctores tanta diligentia iuris naturæ studium illustrarunt, ut Tertullianus animam *naturaliter christianam* asseruerit. Tam proxime quippe accedit Theologia naturalis divinæ, & Philosophia moralis Philosophiæ christianæ, ut anima, quæ est lumine naturali, pulsa scelerum caligine, circumfusa, *naturaliter sit christiana*.

VI. Origenes, studio propagandæ christianæ religionis succensus, ethnicæ Philosophiæ libros omnes revolvebat, & ut Gentiles propriis ipsorum armis conficeret, & ne in litterario certamine cum iisdem aliquid sibi novi, & insolentis occurreret, cui explodendo minus reperiretur idoneus. Hoc idem studium commendabat discipulis, ut testatur S. Gregorius Neocæsariensis in *orat. panegy. ad Origen.* Tom. III. Biblioth. PP. edit. Lugd. pag. 333. *Nobis ergo ne idipsum quod imperite multitudini eveniret, ad unicum nos philosophicarum opinionum genus non admovebat, nec in eo consistere sinebat, sed per omnia ducebat, nullius nos Græcanici dogmatis rudes, aut ignaros esse permittens. Ipse autem simul incedens præibat, manumque ducebat, tamquam in via. . . Ita quidquid apud singulos Philosophos utile, ac verum erat deligens, nobisque apponens; quæ vero falsa, secernens, tum alia, tum maxime quæ hominum propria sunt ad pietatem: & horum quidem ut nihil attenderemus, suadens, ne si ut sapientissimus quidem quispiam ab omnibus celebretur; sed ut unj Deo operam daremus, eiusque Prophetis.* Plurima ibidem habet S. Gregorius de hac methodo qua Origenes suos imbuebat discipulos. In Philosophorum libris iuris naturæ scita, si quæ erant cognitione, & executione digna, expiscari discipulos suos curabat; at, ne cum veritate errores epotarent, ad divinos Prophetas consulendos remittebat. Hanc methodum improbant novi aquilonares magistri, Patribus de supercilio exprobrantes, quod doctrinam a Deo revelatam cum rationibus a naturæ iure arcessitis confundant: quam turpissimam hallucinationem infra profligabo.

C A P U T III.

Sancti Patres in exponendis iuris naturæ mandatis ab Ioannis Barbeyraci, Christiani Thomafii, aliorumque aquilonarium hæreticorum imposturis afferuntur.

I. **M** Irabar olim Lutheranorum, Calvinistarum, aliorumque hæreticorum insaniam in contemnenda sanctorum Ecclesiæ Patrum doctrina. At, cum serio mecum consilium istud reputarem, mirari destiti, eorumque vafra agendi rationem tantum non laudavi. Viderunt homines non usquequaque obcæcati propria ipsorum dogmata uno ore ab antiquis omniumque sæculorum Patribus damnari. Alterutrum a semetipsis præstandum, omni ad effugium oclusa via, prospectabant: aut errores a Patribus confutatos damnandos; aut Patres damnantes errores reiiciendos. Non primum: ergo alterum. Quid? Patres laudant virginitatem, semperque illam professi sunt cucullati omnes. An doctrinam hanc a Patribus, & a tot cuiusque ætatis probatissimis Monachis cultam, suscipere Lutherani possunt, cum venerentur excucullatum Monachum suum Martinum, tamquam suæ sectæ Patriarcham, qui vel senectuti proximus constupravit virginem sanctimoniam, eamque sibi desponsavit? Docent Patres omnes, Scriptura ipsa sancta clamante, servanda vota Deo facta. Lutheranorum vero Patriarcha Lutherus vota solemniter Deo oblata in conspectu totius orbis terrarum infregit, fœdavit, excussit. Improbant Patres usuram quamlibet; & Doctores aquilonares usuram propugnant: quoniam concupiscentia carnis, & cupiditas divitiarum reciproco semper fœdere iuncta fuere. Percurre cetera Protestantium, & Reformatorum dogmata falsa, & singula improbata a Patribus comperies. Quid itaque mirandum, si Lutherani, & Calviniani sanctorum Patrum doctrinam execrentur, illosque ignorantia, & errorum acculent? Neque, semel admissis quod propriam tueri sectam velint, reprehendendi; quin potius laudandi, quod nostram causam agant. Dum enim Patres reiiciunt, a nobis stare illos, Romanamque doctrinam a Christo Iesu perenni traditione ad nos pervenisse reapse consentitur. Equis unquam iudices propriæ causæ eos sponte admisit quos contrariam sibi sententiam laturos fore cognovit? Repudiatis itaque omnium præcedentium sæculorum iudiciis, fateantur Protestantes nostri necessum est, Patriarcham Lutherum suo matrimonio cum sanctimoniali inito generasse doctrinam illam, seu errorum sobolem, quam veluti ex asse heredes susceperunt miseri homines.

II. Quo in sensu, quibusque definitis terminis Patrum auctoritas a nobis Catholicis admittatur, declaravit Melchior Cano *Lib. VII. de locis theolog.* tanta perspicui-

cuitate, moderatione, & evidentia, ut nemo dissentire rationis compos queat. Nos provinciam hanc exornabimus *Tom. I. Apparatus ad Theolog. Christian.* In præsentia unum, & alterum Patrem ab imposturis *Barbeyraci, Thomasi*, aliorumque vindicabimus.

III. Ioannes *Barbeyracus* in sua præfatione ad versionem operis *Samuelis Puffendorffii de I. N. & G.* e Latino in Gallicum idioma §. 9. gravioribus Ecclesiæ Patribus iuris naturalis ignorantiam audacissime improperat. Augustinum, quem primo loco defendendum suscipio, trium accusat errorum cum iure naturæ pugnantium. I. Ait, S. Doctorem asserere, uxorem alteri mulieri cedere ius quod in proprium maritum habet, posse; & contra maritum viro alteri renuntiare ius in propriæ uxoris corpus. II. Fideles omnia bona iure possidere, secus infideles. III. Iustam esse hæreticorum punitionem. P. Cellier Benedictinus apologiam Parisiis edidit anno 1718. pro SS. PP. morali Theologia adversus præfatum *Barbeyracum*. Is, ut defenderet quæ in laudata sua Præfatione docuit, contra P. Cellier edidit *Tractatum morali Theologia Ecclesiæ Patrum*, ubi germanas interpretationes P. Cellier cavillari, & explodere studet. Ego, ne actum agam, & ut prolixitatem devitem, ea omnia prætereo quæ primum inter utrosque disputata sunt; & textum S. Augustini, quem in hoc ultimo citato tractatu *Barbeyracus* opponit, explicandum suscipio. Opinionem, qua dicebatur licitum esse adulterium, consentiente marito, proscripsit Ecclesia Romana sub Pontifice INNOCENTIO XI. in hac proposuit. quæ est 30. *Copula cum coniugata consentiente marito non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.* Laxi Casuistæ istius propositionis Auctores a macula adulterii, secus a fornicationis malitia purgabant concubitum istum, quem ab omni culpa immunem asserere Augustinum, contendit *Barbeyracus*.

IV. Textus Augustini, quem superciliosus Patrum censor opponit, excerptus est ex *serm. Domini in monte cap. xvi.* & in utraque lingua, Latina, & Gallica, illum ob oculos refert, quasi qui iugulum causæ peteret. Ut tamen lectori fucum faciat, textum truncatum in partes producit. Integrum ego, & non recisum in partes producam, ut uno oculorum ictu germanam Augustini mentem deprehendere lector valeat.

„ V. Rursum queritur, utrum, si uxoris permisso, sive sterilis, quæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque a viro se iunctam, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia veteris testamenti si reperitur exemplum; sed nunc præcepta maiora sunt, in quæ per illum gradum generatio humana pervenit: tractanda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis divinæ providentiæ, quæ humano generi ordinatissime subvenit, non autem ad vivendi regulas usurpanda. Sed tamen utrum, quod sit Apo-

„ sto-

„ stolus : Mulier non habet potestatem sui corporis , sed vir : similiter & vir non
 „ habet potestatem sui corporis , sed mulier : possit in tantum valere , ut permit-
 „ tente uxore , quæ maritalis corporis potestatem habet , possit vir cum altera ;
 „ quæ nec aliena uxor sit , nec a viro disiuncta , concumbere ? Sed non ita est
 „ existimandum , ne hoc etiam femina , viro permittente , facere posse videatur :
 „ QUOD OMNIUM SENSUS EXCLUDIT .

„ Quamquam nonnullæ causæ possint existere , ubi & uxor mariti consensu
 „ pro ipso marito suo hoc facere debeat , sicut *Antiochiæ* factum esse perhibetur
 „ ante *quinquaginta ferme annos* , *Constantii temporibus* . Nam *Acyndinus* , tum Præ-
 „ fectus , qui etiam Consul fuit , cum quemdam libræ auri debitorem fisci exige-
 „ ret , nescio unde commotus , quod plerumque in istis Potestatibus periculofum
 „ est , quibus , quod libet , licet , aut potius putatur licere , comminatus est iu-
 „ rans , & vehementer adfirmans , quod , si certo die , quem constituerat , memo-
 „ ratum aurum non exsolveret , occideretur . Itaque , cum ille teneretur immani
 „ custodia , nec se posset debito illo expedire , dies metuendus imminere , & pro-
 „ pinquare cœpit . Et forte habebat uxorem pulcherrimam , sed nullius pecuniæ ,
 „ qua subveniret viro : cuius mulieris pulchritudine cum quidam dives esset accen-
 „ sus , & cognovisset maritum eius in illo discrimine constitutum , misit ad eam , pol-
 „ licens pro una nocte , si ei misceri vellet , se auri libram daturum . Tum illa ,
 „ quæ se sciret non habere sui corporis potestatem , sed virum suum , pertulit ad eum ,
 „ dicens , paratam se esse pro marito id facere , si tamen ipse conjugalis corporis
 „ dominus , cui tota illa castitas deberetur , tamquam de re sua ; pro vita sua
 „ vellet id fieri . Egit ille gratias , & , ut fieret , imperavit , nullo modo iudicans
 „ adulterinum esse concubitum ; quod & libido nulla , & magna mariti caritas ,
 „ se iubente , & volente flagitaret . Venit mulier ad villam illius divitis , fecit
 „ quod voluit impudicus ; sed illa corpus non nisi marito dedit , non concumbe-
 „ re , ut solet , sed vivere cupienti . Accepit aurum ; sed ille qui dedit , fraude
 „ subtraxit quod dederat , & supposuit simile ligamentum cum terra . Quod ubi
 „ mulier , iam domi suæ posita , invenit , proflivit in publicum , eadem mariti
 „ caritate clamatura quod fecerat , qua facere coacta est : interpellat Præfectum ,
 „ fatetur omnia , quam fraudem passa esset , ostendit . Tum vero Præfectus pri-
 „ mo se rem , quod suis minis ad id ventum esset , pronuntiat , tamquam in
 „ alium sententiam dicens , de *Acyndini* bonis libram fisco inferendam : illam ve-
 „ ro mulierem dominam in eam terram , ubi pro auro terram accepisset , induci .
 „ Nihil hic in aliquam partem disputo . Liceat cuique æstimare quod velit . Non
 „ enim de divinis auctoritatibus deprompta HISTORIA . Sed tamen , narrato fa-
 „ cto , non ita respuit hoc sensus humanus , quemadmodum antea , cum sine ullo
 „ exemplo res ipsa poneretur , borruimus .

VI. Textum hunc non opposuere neque *Daleus*, neque *Clericus*, severissimi Augustini censores. Ex suis ergo laudatis magistris illum, quemadmodum cetera adversus Patres, non transcripsit *Barbeyracus*; sed ex nostris inferioris subfellii Casuistis, qui eundem allegant, ut iuris naturæ ignorantiam ex Augustini mente invincibilem ostendant. Alter ex iis est P. Dominicus Viva, qui in commentariis ad 2. *proposit. Alex. VIII. num. 2.* falso in sensu laudatum Augustini textum obtrudit, ut præfatam ignorantiam probet, ubi etiam truncate D. Thomæ textum exhibet, ut suam roboret opinionem: alter vero P. Lecchi, qui in suo opere inscripto *Avvertenze contrapposte all' Istoria del Probabilismo &c.* hunc locum mihi obiecit, ut idipsum evinceret: quam vero irrito conatu, alias ostendi in Libro cui titulus *Esplicazione di quattro Paradossi &c. pag. 112.*

VII. Non est ergo quod sibi plaudat *Barbeyracus*, quasi quidquam novi nobis opposuerit. Triumphum ille canit *loc. cit. num. 6.* ac si luce meridiana clarius evicisset S. Augustini ignorantiam. Quid? clamat censor severus. Augustinus vester non legis Mosaycæ Patriarchas, sed Christianos alloquitur, Christianorumque exempla perhibet. Si persuasus ille fuisset, vetitum esse maritis alteri homini ius cedere quod ipsi habent in uxoris corpus, an vel momento suspensus hæere potuisset? An non continuo definiisset: Circumstantiæ minuunt quidem, non autem auferunt actionis pravitatem? Secus agit Augustinus. Cuique lectorum, quod illi placuerit, cogitandum relinquit. Ignoravit ergo actionem esse pravam.

VIII. Quæ olim adversus Casuistas laudatos dixi, nunc adversus *Barbeyracum* repeto, hoc solo discrimine, quod illos animo bono, demissoque, erroneo in sensu interpretatos Augustinum dixerim; is contra superbe, & arroganter æque ac imperite sancto Doctore imponit, atque insultat. Ut *Barbeyraci* ignorantiam, & malam fidem simul evincam, primum exponam ipsum Augustini, quem ille opponit, textum, qui adulterio, consentiente viro, favere videtur: post alia Augustini loca transcribam.

IX. Et primum Augustinus quæstionem proponit, valeat ne coniux, altero consentiente coniuge, extraneo viro licite immisceri? Hæc sunt illius verba sub initium disputationis suæ proposita: *Sed tamen utrum quod ait Apostolus: Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: possit in tantum valere, ut, permittente uxore, quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena uxor sit, nec a viro disiuncta, concumbere?* En quæstionem. Audi decisionem. *Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam femina, viro permittente, facere posse videatur; QUOD OMNIUM SENSUS EXCLUDIT.* Hac sua sententia constituta, omniumque sensu confirmata, subdit apparere (hoc siquidem significat verbum *existere*)
caus-

causas posse, quæ sensui humano licitam repræsentent præfatam copulam. Inter eiusmodi exempla illud quod ante 30. annos evenisse Antiochiæ perhibetur, narrat. Postea hoc pacto concludit. *Nihil hic in aliquam partem disputo: liceat cuique existimare quod velit. Non enim de divinis auctoritatibus deprompta HISTORICA est. Sed tamen, narrato hoc facto, non ita respuit humanus sensus quod in illa muliere, viro iubente, commissum est, QUEMADMODUM ANTEA, cum sine ullo EXEMPLO res ipsa poneretur, borruimus.* De quo hic ambigit, amabo te, Augustinus? De doctrina? De malitia adulterii? Quis, nisi demens, dixerit? Quippe disputationis initio constituit, ita esse pravam hanc coniunctionem, ut eam *OMNIUM SENSUS EXCLUDAT*. De facti ergo, de historiæ veritate ambigit, quæ cum ex divinis Scripturis excerpta non sit, cuiusque arbitrio prudentissime illam relinquit. Hoc solum adiicit, quod *humanus sensus* non ita perhorrescit adulterium quod consentiente viro ab illa muliere commissum est, sicut *antea*, cum nondum simile exemplum apparuerat. Hæc est perspicua, hæc germana Augustini doctrina. Quid in ea rationi dissonum? Quid cum Evangelio pugnant?

X. Verum, ut oscitantia, ne dicam fraus (libet enim hominem superbum, insultantem, & ovariantem humane tractare) Barbeyraci emicet evidentius, finge Augustini doctrinam non esse adeo, uti revera est, perviam, genuinam, manifestam, sed ambiguam: nonne æqui censoris erat, alia Augustini loca consulere; ubi, omni ambiguitate sublata, quæstionem hanc dirimit? Audiatur ergo censor noster Augustinum *Lib. de fide, & bon. oper. cap. VII.* ubi hæc habet: *Abstine ergo ut sensu non humano, sed plane vano, sic doleamus, cum flagitia corrigantur, tanquam connubia dirimantur; maxime in civitate Domini, in monte sancto eius, hoc est in Ecclesia, ubi nuptiarum non solum vinculum, verum etiam SACRAMENTUM ita commendatur, ut non liceat viro uxorem suam alteri tradere: quod in Republica tunc Romana non solum minime culpabiliter, verum etiam laudabiliter Cato fecisse perhibetur. Neque hic diutius modo disputare opus est, cum illi quibus respondeo, NON AUDEANT AFFIRMARE, NULLUM HOC ESSE PECCATUM, NEQUE NESENT ESSE ADULTERIUM, NE IPSI DOMINO, SANCTOQUE EVANGELIO APERTE CONVINCANTUR OBSISTERE.*

XI. Quid ad hæc Barbeyrace? Cur, si ambiguus tibi erat alter locus, hunc non consuluisti? Numquid, quia tantum tibi non erat otii? Ecce ergo virgam censoriam exercere in Augustinum ausus es? Alto fortasse silentio hunc textum præteriiit, quod Augustinum audierit Lutheranorum, & Calvinistarum hæresim damnantem, cum matrimonium *Sacramentum* appellet? At fallor ipse. Quid refert, Augustinum asserere, *Sacramentum* esse matrimonium? Aberravit ille, sicut & ceteri

terti

ceteri Patres. Sic sese expediunt transalpini nostri Novatores. Quid deferendum, inquit Pufendorfi, Thomasi, Heineci, Wolffii, Patribus istis, qui in exponendo naturæ iure divinas allegant Scripturas; sicuti reipsa Augustinus in recitato textu sanctum Evangelium, immo ipsum Christum Dominum adduxit? Edisserite, quæso, vos. Habetis ne in sex illis voluminibus de I. N. nuper editis in lucem a Wolffio, aliquod *verisimium*, quo demonstratione geometrica, Evangelio sublato, Cæronem doceatis, & convincatis adulterium illud Antiochenum repugnare naturæ iuri? Nos offerimus cum Augustino, quodlibet adulterium cum iure naturæ pugnant; quia cum eodem Augustino addimus sacramenti dignitatem, & sanctitatem fœdere: at simul negamus, rationes a iure naturæ arcessitas semper, & in omni circumstantiarum apparatu esse ita evidentes, ut divinis litteris opus minime sit; quemadmodum fabulantur Pufendorfus, Thomasius, Barbeyracus, ceterique eiusdem fœdæ.

XII. Reponit Barbeyracus in suo opere inscripto *Traſſatus Moralis Patrum cap. xv. §. 7.* inepte Augustinum afferere, historiam Antiochenam non reperiri in Scripturis: quoniam regulæ quæ in Scripturis reperiuntur, satis sunt pro occurrentium casuum decisione. Barbeyracus nos cogit, ut congruis quandoque vocabulis ipsum vocitemus. At non quæ ille meretur, sed quæ nos decet, adhibenda sunt. Iterum ergo audiat turgidus Cenfor. Augustinus dubium relinquit factum Antiochenum, quod non sit a divinis scriptoribus enarratum: intra hæc confinia totus concluditur illius periochæ sensus. Ceterum non ignorat Augustinus, Scripturam adulterium damnare, cum expresse clamet, & Evangelium, & Christum Dominum, & omnium sensum illud execrari. Quæ Barbeyracus obtrudit §. 8. ex iis quæ dixi, convulsa sunt. Duo illius verba transcribere lubet latine versa, ut intelligant lectores, cuius indolis sit Barbeyracus iste. Clamat ergo: *Illos ne tamquam directores, & magistros habebimus in morum materia qui in tanti momenti punctis facultatem impertiunt id credendi quod nobis placet?* Audisti scrupulosum Calvinistam, qui deplorat hanc libertatem credendi quæ nobis placet, concessam ab Augustino? Sequatur ergo catholicam Ecclesiam, quæ credenda definit quæ ei non placent. Sed quid furdo canimus? Iam dictum est, Augustinum facultatem concedere credendi, aut respuendi factum Antiochenum, quod sit humana historia narratum; secus iudicandi licitum, aut illicitum adulterium, quod *omnium sensu* damnari testatur.

XIII. Adhuc insistit Barbeyracus, qui §. 9. fufissime cavillari studet nonnulla quæ S. Augustinus scribit contra adulterium *Lib. I. cap. III. de libero arbit.* Duos integros libros S. Doctor scribit de *adulterinis coniugiis*, ubi ex instituto malitiam adulterii pleno in summe ponit. Istos aggredi non est ausus Barbeyracus noster. Carpere admittitur quædam Augustini verba, quæ truncata refert; & quia illorum affe-

assequi sensum non valet, deridenda propinat. Plura mihi implenda folia essent; si dicacissimi hominis quisquilias omnes dispicere, & reicere vellem; & plus iusto hærerem in limine, cum grandis mihi restat via. Illud recordari satis sit, Augustinum *Lib. de lib. arbitr.* obiter, & præter institutum de adulterio scribere. Quæ non ideo dico, quasi Augustinus quidquam vel ambigui ibi habeat in favorem adulterii; sed ut animi candorem, mentisque rectitudinem Barbeyraci patefaciam. Ne autem in re apertissima tempus prodigam, pauca Augustini verba transcribo, ut vel ex istis colligere lector possit, quænam sit Augustini adversus adulterium doctrina. In dialogi formam scribit librum istum S. Doctor. Incipit. Aug. *Dic ergo prius, cur adulterium male fieri potest? An quia id facere lex vetat? Evo. Non sane ideo malum est, quia vetatur lege; sed ideo vetatur lege, quia malum est.* Aug. *Quid, si quispiam nos exagitet, exaggerans delectationes adulterii, & quærens a nobis cur hoc malum, & damnatione dignum iudicemus, cum ad auctoritatem legis confugiendum censes hominibus, iam non tantum credere, sed intelligere cupientibus? Nam & ego tecum credo, & inconcusse credo, omnibusque populis & gemibus credendum clamo, malum esse adulterium; sed nunc molimur id quod in fidem recipimus, etiam intelligendo scire, ac tenere firmissimum. Considera, quantum potes, & renuntia mihi, quanam ratione adulterium malum esse cognoveris.* Evo. *Hoc scio malum esse, quod hoc ipse in uxore mea pati nollem. Quisquis autem alteri facit quod sibi fieri non vult, male utique facit.* Aug. *Quid, si cuiuspiam libido ea sit &c.*

XIV. Barbeyracus noster, truncato capite orationis Augustinianæ, ab his ultimis verbis initium ducit, & rationes omnes quas ad evincendam adulterii malitiam S. Doctor proprio, & interlocutorum ore affert, cavillari, & corrodere percontat. Ineptirem ipse, si eiusdem omnes ineptias profligare vellem. Si lectores aliqui de mala Barbeyraci fide in corrumpenda Augustini doctrina ambigerent, illos rogo ut laudatum Augustini librum percurrant; & nisi ira succensuri sint Barbeyraci, pœnas me daturum spondeo. Contemptis itaque ineptissimis reculis, ad alteram profligandam calumniam accedo.

XV. Obiicit secundo loco Barbeyracus in *laud. præf.* Augustinum *epist. clix.* alias *Iv. ad Macedon.* docere, iustos omnium iure potiri, infideles vere legitime possidere nihil: qua doctrina indicata, his verbis crocitat. *Principium abominabile, quod a summo ad ima humanam pervertit societatem!* Calumnia hæc priore impudentior est, quæque evidentius veteratoris hominis impudentiam manifestat. Iam doctissimi Monachi Benedictini in nova editione adverterant, S. Augustinum *loc. cit.* ex Salomone *Prov. cap. xvii. vers. 6.* hunc adducere textum: *Eius qui fidelis est, totus mundus divitiarum; illius autem qui infidelis est, nec obolus.* Textus iste neque in *Hebr.* neque in *Vulgat.* sed tantum in *Septuaginta*, & *Arabica versione*

fonte reperitur. Illo tamen utuntur SS. Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Cassianus. Porro Augustinus præfatum textum his verbis interpretatur. *Nonne omnes qui sibi videntur gaudere licite acquisitis, eisque uti nesciunt, aliena possidere convincimus? Hoc enim certe alienum non est quod iure possidetur. Hoc autem iure quod iuste, & hoc iuste quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est; male autem possidet qui male utitur. Ut mentem Augustini facilius teneas, scias oportet, illum in hac ipsa epistola, & eadem quidem pagina, urgere omnes ad cuiusque rei ablatae restitutionem. Advocatis potissimum improperat, quod male acquisita non restituant, nulla distinctione peccatoris, & iusti facta. Quis tandem Advocatus, aut ex Advocato vir optimus facile reperitur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi, cum tibi male adesset, dedisti, & redde adversario tuo quod, me agente, inique abstulisti? Et tamen, quem prioris non rectæ vitæ rediissime pœnitet, etiam hoc facere debet, ut si ille qui inique litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi forte restituendum est alienum, quod per furtum clanculo aufertur; & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, ubi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumventis legibus obtinetur. Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges, & iudices reddi iubent? An crudelior est qui subtrahit aliquid, vel eripit diviti quam qui trucidat pauperem fenore? Hæc, atque huiusmodi male utique possidentur, & vellem ut restituerentur; sed non est quo iudice repetantur. Iam vero, si prudenter intueamur quod scriptum est: Fidelis hominis totus mundus divitiarum est, infidelis autem nec obulus &c.*

XVI. Primum Augustinus magnam epistolæ partem occupat, ut societatis iura, & iustitiæ confinia tueatur. Debitores ad reddenda aliena urget: creditores admonet, ne sæviant in pauperes debitores qui solvendo non sunt. Per varios personarum gradus discurrit, & omnes instruit, hortaturque ad mutuam servandam iustitiam, cuius læsio iura societatis infringit. Nullibi distinctionis iusti, & peccatoris meminit. Tandem sub epistolæ finem occasione interpretandi laudati textus Salomonis morali exhortatione suos alloquitur lectores, eos ante supremi Domini tribunal sistit, & ut in mentem sibi revocent hortatur, omnia bona a Deo accepisse eum in finem ut bene iisdem utantur. Qui enim eadem in malos usus distrahunt, cum in hunc finem non acceperint, Deo supremo distributori reddere rationem debent, tamquam illegitimi possessores: qui enim bonis male utitur, illa iniuste possidet, cum ad bonum, non ad malum usum a Deo illa acceperit. Iusti omnia iure possident, quia, quatenus iusti omnibus bene utuntur. Ergo iusti accipere omnia iniquorum bona valent? Tantam impingere Augustino calumniam solus Barbeyracus potuit. Et profecto, si vera sunt Barbeyraci commenta, necessario consequitur iustos totius mundi illico dominos evadere, exclusis peccatoribus, & infidelibus omnibus. Quod monstruosum inventum quis, nisi dementissimus,

effutierit Augustino in mentem venisse? Nam, si iusti peccatorum bona acciperent, continuo non iusti, sed raptores evaderent; quin, si bonis terrenis inhiarent, iusti paulatim esse desinerent. Omnia ergo iusti iure possident, quia nihil habent quo non bene utantur: quoniam ideo iusti, quia omnia quæ mundi sunt, nihili faciunt; & quo iustiores, eo sunt terrenarum rerum magis contemptores. Contra iniqui, quatenus iniqui, mancipia sunt divitiarum, quas in malos distrahunt usus. Porro, cum in tales usus eas a Deo non acceperint, idcirco Augustinus asserit, iniquos, & infideles bona legitime non possidere, quatenus in malos usus eadem prodigunt. Quin tantum abest, quidquam hic S. Doctorem naturæ iuri oppositum docere, ut contra germano in sensu oraculum Salomonis interpretetur.

XVII. Quid? argutabit iterum Barbeyracus. Si infideles, & iniqui, qui bonis abutuntur, eadem iure non possident, illicitum erit ab iisdem illa surripere; aut ipsi adstricti sunt præfata bona iustis viris restituere. Cui cavillationi hæc reponit Augustinus ibidem. *Sed inter hæc tollatur iniquitas male habentium, & quedam inter eos iura constituantur, quæ appellantur civilia; non quod hinc fiat ut bene utentes sint, sed ut male utentes minus molesti sint, donec fideles, & pii, quorum iure sunt omnia, qui vel ex illis fiunt, vel inter ipsos tantisper viventes malis eorum non obstringuntur, sed exercentur, perveniant ad illam civitatem, ubi hereditas æternitatis est, ubi non habet nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, ubi possidebunt, quicumque ibi erunt, vere sua. Sed tamen etiam hic non intercedimus, ut secundum mores, legesque terrenas non restituantur aliena.*

XVIII. Quæ Barbeyracus infarcit in tractatu *Moralis Patrum cap. xvi. §. 15.* non confutationem, sed contemptionem, non indignationem, sed commiserationem cæci, & impudentis hominis merentur. Tota Augustini oratio in interpretatione oraculi Salomonis eo tendit, quod omnia bona in finem ob quem a Deo data sunt, distribuuntur: & iuxta hunc respectum, qui iisdem bonis abutuntur, eadem legitime non possident; sed tamquam iniusti possessores pœnas apud supremum iudicem luent. Possident vero iure naturali, & civili in hoc mundo: & qui peccatoribus, & infidelibus bona absque iusto titulo surriperent, peccarent contra ius naturale & divinum, nedum contra civiles leges. Quoniam sibi soli Deus reservavit iudicium ferendum in bonos, aut malos usus bonorum. Iterum clamitat Barbeyracus, Augustinum non distinguere, peccatores ipsos quandoque bene, & interdum male uti bonis; nec officium caritatis a iure proprietatis. In commentario ne, quo obiter ad calcem suæ epistolæ S. Doctor interpretatur oraculum Salomonis in sensu morali, & mystico, ut lectores suos ad æternam hereditatem capeffendam excitaret; in hac, inquam, brevissima interpretatione mediæ paginæ præcepta iuris naturæ, & discrimen quod inter ius proprietatis, & officium caritatis

tatis intercedit, & quandonam bene, quando vero male peccatores abutuntur, explicare S. Doctor debet? Quid quod in eadem ipsa epistola istorum plura docet; in aliis vero libris tanta perspicacitatis luce præfata omnia describit, ut solus *Barbeyracus* ausus fuerit hac de re Augustino calumniam impingere? Aciem Dallæi, Clerici, & aliorum hæc fugerunt. Uni *Barbeyraco* tanta reservata impostura erat, profecto tanto censore digna.

XIX. Ut ad alium crimen Augustino impactum gradum faciat *Barbeyracus*, his verbis sibi viam parat §. 29. sui tractat. *Moral. &c. Dicere plura possem, ut evidentius notum facerem, quam impedita, quam falsa sint perniciose S. Augustini principia. Sed en, quod instat . . . opinio scilicet horrenda istius Patris de vi, & persecutione in causa religionis.* In scenam reducit censor acutus in præfatione ad ius naturæ & gentium crambem illam millies recoctam, controversiam nempe de iusta hæreticorum punitione. Qua in causa *Barbeyracus* adversarios habet, nedum Catholicos omnes ab Apostolis ad hæc usque tempora, verum suum Pseudopatriarcham Calvinum, suos Calvinistas, nedum Remostrantes, & Protestantes plurimos. P. Cellier fuso calamo moderationem, mansuetudinem, & lenitatem Augustini patefacit, communem Catholicorum causam defendit. Dominus *Barbeyracus* rancida libertinorum, qui nullum experiri iudicem vellent, refricat commenta, in subsidium vocato Clerico suo. Ut igitur aliud argumentum lector habeas generis *Barbeyraci*, scias velim, Ioannem Clericum præ ceteris severissimam æque ac audacissimam criticen exercuisse in Augustini opera sub ascitio nomine *Ioannis Phereponi*; & inter cetera propugnatam ab eo in hæreticos persecutionem exaggerat. Cl. Ludovicus Antonius Muratorius in suo revera doctissimo opere de moderatione ingeniorum *Lib. II.* pluribus capitibus ex instituto *Phereponi* sophismata, cavillationes, atque imposturas usquequaque explofit, labefactavit, & invictis rationum momentis evicit, quam iusta sit, quam necessaria hæreticorum punitio. Dominus *Barbeyracus* sua nativa, atque verecunda fronte remittit lectorem ad videndum *Phereponum*, Petrum Bælium, ceterosque eiusdem fursuris homines. *Voiez Phereponus, Voiez Commentaire Philosophique Bayle &c.* De Muratorio vero *Phereponi* debellatore altum silentium. Hæc disputandi ratio in religionis negotio Lutheranis, Calvinianisque familiarissima, *Barbeyraco* vero unica, scilicet, rancidula, & millies contrita suorum commenta iterum recoquere, atque de libro in quinternum transcribere, illa altius exaggerare, & aurito popello vehementius inculcare, & quæ a Catholicis contra scripta sunt, alto obvolvere silentio. Hæc ne ingenui hominis disputandi methodus, & non potius sophistæ, vitiligatoris, & perversicis rabulæ? Ne in simile vitium ipse incidam, absit ut vel verbum reponam pro defendenda iusta hæreticorum punitione contra *Barbeyracum*, quem potissimum in hac lite commiseratione aliqua dignum reputo: causam quippe agit suam. To-

lerantismus, & indifferentismus Barbeyraco, suoque Pherepono, seu Clerico, & impio Petro Bælio religio est. Qui plenam istius controversiæ notitiam de iusta hæreticorum punitione ab Augustino propugnata habere cupit, consulat præter innumeros alios Catholicos Cl. Muratorium *loc. cit.* Et hæc pauca pro S. Augustino contra Barbeyracum dixisse in præsens sufficiat. Plura forte dicturus sum a-
libi.

XX. S. AMBROSIO obgannit Barbeyracus, quod splendidam virginitatis virtutem plus iusto laudibus extulerit. Nec iniuria, si carnalis Reformatorem, & Protestantium religio spectetur. Ecquid? Placere ne sectariis istis cœlibatus potest, si septentrionalium hæresum Protopatriarcha Lutherus implacabile cœlibi vitæ indixit bellum, impossibilemque observatu eam asseruit? Et ut opere compertum faceret se, veluti suem in luto, triginta annorum spatio fœdissimam duxisse vitam, qua novæ suæ Reformationi viam pararet, fere quinquagenarius constupratam sacram virginem in matrimonium duxit. Catholicorum Scriptores nonnulli acri quandoque stilo, & animo quasi succenso Lutheranorum, & Calvinistarum sordida adversus illibatam virginitatem commenta explodunt. At contra ego compatiator miseræ genti, quæ a Patriarchis suis impossibilem esse cœlibatum didicit; quæ excucullatos Monachos, & votæ virginitatis temeratores, ut suos colit Apostolos. Quid itaque mirum, si horrida illis castitas virginalis est? Mirum, quod in Virgine Sanctissima virginitatem non detestentur. Salaces homines non confundandi, sed ad Ethnicos, ad Vestales amandandi, ut aliquo suffundantur pudore. Nec est quod reponant se improbare in Patribus, quod ita virginitatem exaltent, ut nuptias damnare videantur. Ita ne vero? Ecqua fronte tanta obruditur impostura, si Patres uno ore docent, Christum Dominum ad sacramenti dignitatem nuptias evexisse? Ne multa. Apud Lutheranos, Calvinianosque, dum virginitati elogia pangunt Patres, turpiter errant. Dum matrimonium *sacramentum* confitentur, aberrant. Quid, quæso, hominum isti sunt? Sapientiores quindecim sæculorum Doctores christianæ religionis dogmata ignorarunt, donec novus aquilonaris Moyfes Lutherus cum sua Catharina, & Bucerus cum sua duplici uxore, ad hoc quod attinet, Mahumeto, non Christo similes, ignorantæ tenebras fugarent.

XXI. Sed pauca verba vibret ipsemet S. Ambrosius contra *Barbeyracum*, effluentem sanctum Doctorem sacras contemnere nuptias. Præfert Apostolus virginitatem coniugio. *Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; & qui non iungit, melius facit*: I. Cor. VII. 38. Idem asserit Ambrosius. *Honorabile coniugium, sed honorabilior integritas*. Lib. de vid. cap. XII. Item cap. II. *Licet ergo nubere, sed pulchrius est abstinere*. Audi, Barbeyrace, quæ sequuntur. *Dicit aliquis: Ergo dissuades nuptias? Ego vero suadeo, & damno eos qui dissuadere consueverunt, utpote qui Sara, ac Rebecca, & Rachel, ceterarumque coniugia feminarum veterum*

pro

pro documentis singularium virtutum recensere soleam. Non itaque dissuadeo nuptias, sed enumero fructus sacratæ virginitatis. Lib. de virg. cap. v. 11. num. 34. Pauca hæc S. Ambrosii verba omnium Lutheranorum, & Calvinianorum ora obstruunt.

XXII. Alterum crimen quod Barbeyracus S. Ambrosio impingit *cit. præf. §. 9.* est, quod usuram absolute damnaverit. Ad hoc quod attinet, censor non imponit S. Ambrosio, qui re ipsa omnem prorsus usuram detestatur. Sed dicimus, inter hæreses quas Pseudopatriarcha Calvinus evomuit, unam esse usurarum defensionem. Ante quippe Calvinum nedum universa catholica Ecclesia, verum etiam Lutherani ipsi usuras quaslibet improbarunt. Quam acriter Bucerus, Brentius, Melancthonius inveci adversus fenora sint, palam feci tum in *Commentario in Encyclicam BENEDICTI XIV.* tum in *Appendice 2. ad usuram contractus trini.* Calvinus post xv. ab Evangelii promulgatione sæcula hæresim liciti fenoris partim commentus ipse est, partim a præcessoribus hæreticis, ut alia errorum portenta, mutuatus est. Tantum itaque abest ut cum Barbeyraco super hoc puncto contendamus, quin ultro, & quam libenter fatemur, & Ambrosium, & omnes Patres, omnesque Ecclesiæ Catholico-Romanæ Doctores usuram, sive moderatam, sive immoderatam, tamquam iuri divino, & naturali oppositam, damnare. Pudere deberet parvulam sectariorum turbam adversus omnium sæculorum Doctorum multitudinem cervicem erigere. Sed hæc est cæcorum conditio, ut medio in meridie, sole splendente, nihil videant.

XXIII. Quod tertio loco Barbeyracus adversus S. Ambrosium obtrudit, omnem fidem superat. Contendit homo iste, S. Ambrosium in suo de Officiis opere Ciceronem sibi imitandum proposuisse. Et hæc subdit in *cit. præf. §. 9.* quæ ex Gallico idiomate in Latinum versa profero. *Verum, quidquid asserat Theologus Lutheranus (Mich. Fortschius Professor Tumbigenensis) qui Vertembergæ hoc opus evulgavit, dissertationibus eiusdem farinae ornatum, si quædam Evangelii peculiariora principia, quæ hoc in opere S. Ambrosius seminat, una cum sacrarum Scripturarum exemplis, quæ perpetuo refert, sed passim male explicata, excipias, minime asserere vereor, infinite exemplum serpere infra prototypum, sive stili elegantiam, & facilitatem, sive operis æconomiam, rerumque collocationem, sive cogitationum soliditatem, & ratiocinii rectitudinem spectes.*

XXIV. Hæc est Calvinistæ nostri critice in sanctum Ecclesiæ Doctorem. Ethnicus ergo Cicero in formandis hominum moribus sancto Ambrosio præstantior est? Pro Calvinistarum Reformatorum regimine Paganum Idololatram gravissimo Ecclesiæ Doctore, qui castitatem suadet, qui fenora damnat, qui sacras esse nuptias asserit, præferre Barbeyracus forte non immerito potuisset. At nimium impotens illius audacia est, dum aureum de Officiis S. Ambrosii opus, cælesti lumine illustratum, longe Tulliano opere inferius esse definit. Vellem mitiori stilo excipe-

re hunc sanctorum Patrum censorem, si saltem, ut Dallæus, ut Clericus, intra aliqua calumniandi confinia sese continisset. At tanta est hominis istius temeritas, ut necessario acriores voces exigit, compellatque recedere ab illa scribendi ratione quam etiam in hæreticorum confutatione adhibendam suademus. Sit Tullianum eloquium elegantius, sit venustius. Quid hæc ad explicanda hominis christiani officia conferunt? Christi enim doctrina Rhetorum fucos, & verborum lenocinia dedignatur. Passim sinistre divinarum Scripturarum textus interpretatur Ambrosius? Illius ratiocinium parum constans? Eccur? Audi. Tullius docet, teste Ambrosio *Lib. I. offic. cap. xxviii.* primam esse formam iustitiæ, ut nemini quis noceat, nisi laceffitus iniuria. Hoc, reponit S. Ambrosius, pugnat cum Evangelii doctrina, quæ beneficia pro iniuriis rependere suadet. Quod (inquit S. Doctor ibidem) *Evangelii veritate vacuatur: vult enim Scriptura ut in nobis sit spiritus Fidei hominis, qui venit conferre gratiam, non inferre iniuriam.* Falla ne interpretatio isthæc, o Barbeyrace? Altera iustitiæ forma, a Tullio asserta, est eiusmodi. *Deinde formam iustitiæ (subdit Ambrosius ibi) putaverunt, ut quis communia, idest publica pro publicis habeat, privata pro suis.* Naturæ ordo communia omnia fecit. Rerum occupatio proprietatem inexit. *Ne hoc quidem [pergit Ambrosius] secundum naturam, natura enim omnia omnibus in commune profudit: sic enim Deus generari iussit omnia, ut partus omnibus communis esset, & terra foret omnium quedam possessio. Natura igitur ius commune generavit, usurpatio ius fecit privatum.* At, ut magis pateat quæ sit Barbeyraci critice in S. Ambrosium, lubet nonnulla alia eiusdem S. Doctoris verba transcribere. Paucis enim plura exprimit. *Ergo secundum voluntatem Dei, vel naturæ copulam, invicem nobis esse auxilio debemus, certare officiis, velut in medio omnes utilitates ponere. . . . Magnus itaque splendor iustitiæ, quæ aliis potius nata quam sibi, communitatem, & societatem nostram adiuvat, ut suo iudicio omnia subiecta habeat, opem aliis ferat, pecuniam conferat, officia non abnuat, pericula suscipiat aliena.* Neque Doctor sanctus proprietatem rerum iure gentium investitam absolute excludit; sed eo illius doctrina spectat, ut aviditatem augendarum divitiarum, & malum earundem usum, ut cupiditatem ceteros fratres ad paupertatem, inopiamque redigendi improbet, damnetque, ut denique Christianos excitet ad sublevandam aliorum egestatem, superflua pauperibus impertiendo: quæ est ipsissima Augustini doctrina ex Evangelio hausta. Hæc sunt verba quibus sua promittit sensa Ambrosius *Lib. I. Offic. cap. xxviii.* *Etenim, dum augere opes, aggregare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare divitiis, iustitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amisimus. Quomodo enim potest esse iustus qui studet eripere alteri quod sibi querat? Potentia quoque cupiditas formam iustitiæ effeminat. Quomodo enim potest pro aliis intervenire qui alios sibi subicere conatur; & infirmo adversus potentes opem ferre qui ipse*

gra-

gravem libertatis affectat potentiam ? Non est quod multis a Barbeyraci ineptis censuris S. Doctorem asseram. Quæ in laudata præfatione congerit censor, satis superque explofit P. Cellier.

XXV. Verum contra hunc Patrum defensorem iterum conatus suos exerit Barbeyracus in suo tractatu *Moralis Patrum cap. XIII.* Clamat §. 14. se non debere propriam mentis rationem litare iudicio antiquorum Ecclesiæ Doctorum, qui propria ratione tam male abusi sunt, quique cæco modo sese auctoritati devoverunt. Apologiam §. 16. pro Cicerone contra Ambrosium texit. Ambrosius, pluresque alii Patres, tum antiquiores, tum posteriores, difficultatem, dispicientes occidendi aggressorem, latronemque, atque adeo gravissimum amittendæ innocentiae periculum, insuper serio reputantes fieri haud posse ut aggressoris, vel latronis corpus interimatur, quin simul anima detrudatur in infernum, hortati sunt fideles, in schola Christi imbutos, ut his in eventis sacrificent Deo pro fratribus vitam, quemadmodum Christus Dominus in cruce pro omnibus inimicis donavit suam.

XXVI. Tam divina doctrina displicet Barbeyraci, quod eam in Calviniana schola non didicerit. Illam tamen probat, commendatque vel ipse Grotius *cap. I. in Ioan. & cap. v. in Matth. &* commendare debent quotquot Evangelium profitentur. Ad auctoritatem Grotii, cuius verba dedit P. Cellier, nihil reponit; sed Ciceronis sententiam Patrum Ecclesiæ doctrinæ præponit homo reformatus. Plurimas alias eiusdem imposturas in S. Ambrosium prætereo, tamquam ineptissimas. Nec dubito fore ut quispiam dicere ausit, plura me silentio tegere, quod nesciam illa refellere; cum sint omnia vanissima. Quod si aliquis futurus sit qui Barbeyraci futilissimas censuras propugnare velit, illius cerebro fausta precamur.

XXVII. Pauca de LACTANTIO dicam, quem Barbeyracus accusat, docere; *virtum bonum nec arma deferre, nec negotiationem exercere in remotis regionibus debere.* Odium quo in antiquos Ecclesiæ Patres, qui in antecessum hæresim Calvinianam, & Lutheranam præfocarunt, ardet censor noster, ita illum excæcavit, ut ea omnia adversus eisdem spuat quæ in mentem illi veniunt. Lactantius minime vetat cuiquam arma deferre, neque mercatoriam artem agere; sed ait, ut advertit P. Cellier, se non videre cur ista peragere homo iustus debeat, necessitate sublata. *Cur enim naviget (inquit Lactantius) aut quid petat ex aliena terra, cui sufficit sua? . . . Cur autem belligeret, ac se alienis furoribus misceat, in cuius animo pax cum hominibus perpetua versetur? Aut humano sanguine delectabitur qui non modo ipse cadem facere, sed interesse facientibus, & adspicere ducit nefas?* Patres sancti Christo, Apostolisque propinquiores, divini Magistri ubique inclamantis, spinas esse pecunias, divitiasque gravissima obstacula assequendæ æternæ vitæ, doctrinam cælestem, occasione data, fidelibus altius inculcabant. Ab

amore divitiarum immoderato, sanguinisque humani fundendi sævitia illos abstertere curabant. Gravissima belli, divitiarumque pericula pro dignitate exaggerabant, ut eorundem corda ad cælestia bona comparanda inflammarent. Sublimiora evangelicæ doctrinæ consilia explicabant, missis tunc secretioris naturæ arcanis, quæ antea, aut post, vel alibi manifestaverant. *Barbeyracus* verborum Patrum venator, si vel vocem offendat quæ plures sensus excipiat, illico eam arrodere, cavillarique in deliciis habet. Casus a Carneade propositos dispicit *Lactantius Lib. V. instit. cap. xvi.* & diversam a *Marci Tullii* opinione sententiam promit. Hæc quoque displicet *Barbeyraco*, qui sublimem evangelicæ perfectionis doctrinam ignorat, non secus ac *Cicero*, cuius cogitationes Ecclesiæ Patrum sapientiæ anteponit.

XXVIII. *Lactantio* quoque exprobrat *Barbeyracus*, quod usuram omnem absolute damnaverit. Mirandum quod non suggillet Patres, propterea quod damnant polygamiam, furta, homicidia, & horrendiora flagitia. Iam supra, obiter licet, dictum est, Patres omnes, & cuiusque sæculi Doctores Ecclesiæ catholicæ, Scripturarum luculentissimis documentis innixos, fenera reprobare. Oppositum a duobus circiter sæculis propugnant Reformati Calvinistæ. Scripturæ nobis luculentissimæ sunt contra usuram. Pro usura Scripturas stare adfirmant Calvinistæ. Quis istius controversiæ Iudex? Scripturæ? At utraque pars pro se illas allegat. Alterutrum ergo: aut lis interminabilis; aut iudex admittendus. Nullum iudicera hæretici volunt. Nullus ergo controversiæ terminus. Quisque ergo sibi iudex, quisque ergo suam habet fidem, quisque suam religionem. Huc tandem recta deducit novatorum secta. Si enim nullus est iudex super vera, aut falsa legum intelligentia; omnia confusa, omnia perturbata in mundo erunt. Verum, si ultra hæc urgerem, ab instituta via declinarem. Fateor itaque, usuram omnem diris devovere *Lactantium*; atque *Barbeyracum* cum suo *Pseudopatriarcha* *Calvino*, ceterisque Reformatis, seu deformatis, & Lutheranis turpissime errare, dum usuras defendunt.

XXIX. Hactenus ex innumeris calumniis, Patribus a *Barbeyraco* inflictis, paucas cursim indicavi. Adiiicere nunc lubet nonnulla ex iis quæ *Christianus Thomaſius* Lutheranus, in audacia, & impudentia *Barbeyraco* nequaquam secundus, adversus Patres Ecclesiæ obtrudit in *bist. iur. natur. cap. III.* Sperandum erat, inquit, fore ut, exorto in hoc mundo iustitiæ sole Christo Domino, naturalis luminis usus revivisceret. *At evenit (subdit §. 2.) ut in media hac sanæ doctrine luce errores pristini, ac confusiones luminis naturalis, & supernaturalis, mox post resurrectionem, & ascensionem Christi in cælos, adhuc etiam viventibus Apostolis, iterum caput erexerint; mortuis autem Apostolis, si non omnium, saltem pene omnium Christianorum nomine superbientium animis se se insinuaverint.*

XXX.

XXX. Originem tam subitanæ mutationis continuo patefacit homo eruditus. Quamdiu, inquit, piscatorum, idiotarumque cordibus Christi doctrina hæsit, tandiu pura & intaminata emicuit. Verum simulatque Ethnicorum eruditi plures, præcipue Stoicorum, Christo nomen dederunt, illico doctrinam christianam poluere aggressi sunt. Disputationes inter Christianos ex Iudæis, & Christianos ex Ethnicis factos fervere cœperunt; & hinc dissidia, atque pugnantæ ortæ opiniones sunt, quas diu fovit Platonicæ Philosophiæ usus. Augustinus præ ceteris Philosophis Platonem extollit, & prædicat. Tempore Constantini Magni eruditi ex ethnicismo in christianismum transferebant modum docendi, inquit §. 10. & 11. *verbosum quidem, & amœnum, sed & simul sophisticum, oratorium, rixantem, & affectus ubique testantem.* Ethnicis opiniones affingebantur, quibus numquam in mentem venerant; & postea iracundis, & vehementibus disputationibus hæ chimeræ refutabantur. *Modo loco refutationum rationabilium utebantur exclamationibus, interrogationibus oratoriis, aut invectivis, & verbis maledicis, parum, aut nihil ad rem facientibus. Modo mittebant responsionem ad dubia proposita, & loco responsionis usurpabant digressiones longe quesitas, ac sanas & sobrias doctrinas christianas argumentis insufficientibus confirmabant.* Quinam isti Ethnicorum calumniatores, atque inepti eorumdem confutatores? Lactantius, Iustinus Martyr, Athenagoras, Tertullianus, Origenes, Ambrosius, Augustinus, ceterique catholice Ecclesiæ Doctores. Post Christi, & Apostolorum in cælos ascensionem extincta christiana Ecclesia iacuit usque ad excucullatum, uxoratumque Lutherum. Tam festiva deliria idcirco refero, ut universo orbi, Lutheranorum, Reformatorumque lepida cerebra pateant. Et ne Christiano Thomasio, censori sane mendacissimo, quidquam imponere videar, audi quæ continuo subdit §. 12. *Memini quod ante plures annos B. Pater (Iacobus Thomasius) dum Lipsiæ professor oratoricæ esset, in publicis lectionibus auditoribus suis analyses disputationum quarundam Lactantii adversus Ethnicos, secundum regulas bonæ methodi disputandi in calumiam didaverit, & novos hætenus memoratos in magna copia ibi monstraverit, quas adhuc in eius MS. possideo &c.* De Ambrosio, & de ceteris Patribus vide, subdit, in *notis Barbeyracum*, quem supra vidimus, & audivimus. Singulas ne ego has nugas dixerim, an impudentissima mendacia refellere debeam? Platonicus fuit Augustinus, ubi in Platone veritatem, Antiplatonicus, ubi falsitatem deprehendere sibi visus est. Nonne Doctor sanctus ex instituto Platonis errores oppugnavit? Huc ne textus transcribam, ut absque necessitate folia impleam? Vide hac de re P. *Baltum*, qui Patres ab erroribus Platonis vindicat.

XXXI. Si primis aureæ ætatis religionis christianæ sæculis tam densæ ignorantie tenebræ doctiores Christianorum mentes occuparunt, colligere quisque facile potest, quanta fuerit eruditio posteriorum temporum, in quibus (subdit historicus

no-

noster §. 13.) *studia ratiocinandi quotidie magna decrementsa, contra rixæ & pugnæ Andabaticæ magna incrementa caperent; navi illi non emendati, sed potius aucti fuerunt. Et quemadmodum rivulus, quo a fonte longius recedit, turbulentiore evadit; sic quoque iuris naturæ scientia eo maiora subivit detrimenta, quo vetustior facta ætas est ad tempus usque Lutheri. Tam enim, canit Christianus Thomasius §. 14. multi Protestantium Theologorum, in primis vero B. Lutherus noster, Chytræus, & alii . . . de hoc abusu interpretationis a Philone, Ambrosio, Origene, & aliis Ecclesiæ Patribus commisso conquesti sunt, & adhuc conqueruntur. Ut vides, universa Christiani Thomasi historia eo spectat ut Beatum suum Lutherum, sicut Ecclesiæ, ita quoque scientiarum omnium reformatorem repræsentet. Quod sane consilium ab ipsis Stoicis & Cynicis risum extorquet. Nec ego efficacius deridendos propinare existimo hos Lutheranorum Doctores, quam illorum ipsorum verba, & cogitatiunculas in medium asserendo. Adeo hæc monstrosa sunt, ut vel ipsorum Evangelicorum plures commoverint, sicuti testatur Historicus noster §. 19. Et satis mirari non possumus, qui fiat ut multi etiam inter Evangelicos ferre nequaquam possint, ut vel minime tantum annotationes de dogmatibus Patrum Ecclesiæ proponantur, quæ vel exiguam particulam eorum sanctitatis titulari, & auctoritati, tantum non omnipotenti, detrabere valeant. Adhibentur statim inveniæ, & heresificationes cum magno abusu Scripturæ dictorum in eos qui ex amore veritatis ignaros sanæ doctrinæ de erroribus admonent. Declarantur bi esse maledicti Empeðæ detegentes pudenda Patris Noe. Immo tandem usus luminis naturalis plane abiicitur, ita ut malint se, & alios privare ratione recta a Deo, tamquam a nobilissimo Domino, concessa, quam ut deponant intempestivum, & irrationalem amorem erga homines imbecillitatibus humanis præditos, & non infallibiles. Notum est quantas hactenus calumnias, & increpationes passi fuerint viri quidam eruditi (Dallæus, Clericus, Bælius) qui veritatem illam docuerunt. Nec ipse adhuc audeo rem hanc plenius exponere, vel saltem ab aliis exposita fufus referre; quæmvis demonstratio huius assertionis maxime ad scopum nostrum pertineat.*

XXXII. Patres imbecillitatibus humanis præditi fuerunt, inquit Historicus, & infallibiles minime fuere. Nulla ergo illis fides adtribuenda. Beatissimus ille vester Martinus Lutherus, supra omnes humanas imbecillitates erectus, falli, aut fallere nescius, acu ne omnia naturæ arcana tetigit? Protestantes, tanti Patriarchæ sapientiæ veluti ex asse heredes, hanc iuris naturæ scientiam sibi vendicant. At modestissimus Thomasius formidans ne sui evangelici homines contra se Patrum contemptorem irruant, non est ausus plenius Patrum menda exponere, orbemque universum usquequaque illuminare. Calamitates quas sustinere ferventissimi illi divinæ religionis derisores, Petrus Bælius, Clericus, & Dallæus, ob Patrum

trum contemptiōnem , indicat . Quem eruditorum latet , impiissimam Sannionem Petrum Bælium ioci loco quamlibet habuisse religionem ? Impudentia Clerici in carpendis Patribus cuiam ignota est ? Hos nullius religionis duces sequitur *Christianus Thomastus* , dignissimus tantis magistris discipulus . Infra evincam demonstratione evidentissima , methodum quam sibi proposuerunt Thomastus , Barbeyracus , Pufendorfius , VVolfius , ceterique Protestantes in explicandis naturæ arcanis , esse omnium errorum fontem . Fundus quippe iuris naturæ anima rationalis , seu natura humana est . Communis hominum vox pandit vera naturæ istius arcana , præceptiones , & sensa . Derident Doctores laudati communes hominum , & quidem doctiorum præceptiones , & voces . Repugnant ergo naturæ instinctui , ac primis , intimisque eiusdem sensibus ; & dementes , ad hoc quod attinet , manifestissimi sunt . Verum de hoc fusius infra .

XXXIII. Finem huic capiti impono nonnullis eiusdem Christiani Thomasti sententiis . Singulari providentiæ divinæ adscribit , quod superiori sæculo Abrahamus Scultetus nævos , erroresque Patrum in compendium redegerit ; eundemque legendum suggerit , sicut & Dupinium , Clericum , & potissimum Barbeyracum , de quo *loc. cit. §. 22.* hæc scribit . *Clarissime (Barbeyracus) monstravit, quod Asbenagoras, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Lactantius, Basilus, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Leo, Gregorius Magnus (en catenam Patrum Ecclesiæ præcipuorum, & passim pro sanctis habitorum) non solum in doctrina morali parum aut nihil sciverint, sed & in explicatione Scripturæ sacræ, aut alia occasione ita ferente, varia noxia, & erronea, ac non solum luci Evangelii, sed & iuri naturæ adversantia dogmata (ut ipse loquitur) in animis auditorum suorum disseminaverint.* In morum doctrina noxia docuere Patres ? Quænam hæc ? Quænam ? Virginitatem præferunt matrimonio . Istud , ut sanctius custodiatur , evectum a Christo asserunt ad sacramenti dignitatem . Usuras omnes , sive magnas , sive parvas , damnant . Ieiunia suadent , quæ eluonibus , & ganeonibus displicent . Pœnitentiam , cilicia , disciplinas , iugemque corporis conficiationem , sensuum crucifixionem inculcant , imperant , tanto fervore , ut Epicurei isti nullum non moveant lapidem , ut istorum Patrum doctrinam , e Scripturis sanctis haustam , in contemptiōnem adducant .

XXXIV. Historicus noster , ut argumentum exhibeat , se presse , ordinateque disputare , in historiam iuris naturalis Papatum , invitis superis , introducit . Politicum effectum suis Protestantibus serio meditandum proponit , ut Papatum scopulum facilius declinent . Inquit enim *cit. hist. cap. 111. §. 23. Ut autem arcana politica Papatum eo melius intelligantur, & Protestantes eo cautius eadem vitare, & simul eo distinctius comprehendere possint, qua occasione lumen naturale, imprimis vero doctrina morum, & politica, item ius naturæ magis, magisque obscurata, &*

corrupta fuerint, veritatis studio sequens ad profundiorē notitiā historiæ ecclesiasticæ manuducens, sed communiter etiam a novissimis, & alios errores annotantibus Scriptoribus neglecta, observatio valde commendanda est. Vides in hac periodo elegantiam cum perspicuitate certare? Et hi sunt qui strigosam, impeditamque orationem Scholasticis improperant. Sed levia in thraſonibus istis hæc reputare debemus. Promamus arcana ista. Fastidio summo lectorem afficerem, si lutulento historici, atque superciliosi censoris sילו mysteria ab illo conficta enarrarem. Et primum quisque iudicare valet quam inepte in historiam iuris naturæ arcana Papatus introducantur. Sed familiare est novis istis Aristarchis argumenta prorsus diversa simul consuere, & confusione incredibili confarcinare: quæ vitia explorare Scholasticis solent. Verum audiamus hæc arcana Papatus.

XXXV. Universos Ecclesiæ Patres cuiusque ætatis tribuit ille in partes duas; easque mutuo pugnantes. Prioris classis Patres, inquit, in contemplatione essentiæ divinæ felicitatem collocant, neglecta vitæ emendatione. Deum esse indulgentissimum Patrem prædicant, qui incredibili patientia carnis operâ tolerat. Filium suum in hunc mundum misisse docent, ut, excusso Mosaicæ legis iugo, obtutum figerent Christiani in divina essentia. Contendunt hunc Deum zelotem esse, atque velle ut doctrinæ capita ad certas formulas redigerentur iuxta morem in conventibus politicis receptum, per votorum pluralitatem. Qui vero ab his formulis dissentiunt, quamvis Deo placere studeant, æternas daturi sunt pœnas. Quid sibi velit homo iste, dum talia somnia, ne anicella quidem digna, scriptis consignat, vix percipere valeo. Carpere forsitan servatum in Conciliis morem controversias dirimendi contendit. Dum hæc in Doctore Lutheranò legebam, ob oculos me habere aliqua *Talmudi* folia credebam. Deridenda, secus refellenda hæc sunt. Has delicias eruditus Lutheranis gustandas relinquimus.

XXXVI. Patres posterioris classis, inquit §. 25. præ ceteris, quæ referre piget, docent renuntiandum voluptati, avaritiæ, ambitioni, quibus interdum vota paupertatis, castitatis, & obedientiæ opponenda sunt. Crucifigendam carnem cum desideriiis, & cupiditatibus suis, subiiciendam propriam conscientiam piorum hominum regimini. In has duas Patrum classes plures textit animadversiones, in viginti circiter §§. distinctas, tanta verborum farragine, & tam implexa oratione, ut neque quæ dicat, neque quæ dicere elegantissimus scientiæ iuris naturæ Historicus velit, percipere valeam. §. 29. hæc fatur. *Utraque (pars) accusabat alterutram, quod quasi contra conscientiam sponte, & data opera falsas doctrinas defenderet, & innocentes, & incautos seduceret.* Addit §. 32. *Utraque operam dabat, ut confirmaret doctrinas suas piis fraudibus, manifestis fabulis, & falsis miraculis.* Quæ eructat §. 34. mendacia, evidentius nigram Historici indolem produnt. Ergo tandem utraque secta mysterium invenerat per media plane contradictoria

ria acquirendi res contradictorias, per votum castitatis omnis generis voluptates per votum paupertatis omnes divitias, & per votum obedientiæ omne imperium. Et tandem §. 35. concludit: *Utraque adeo secta utebatur arcanis Papatu.* Hæc calumniarum portenta exscripsit a suo illo mendacissimo impostore Rudolpho Ospiniano. Continuo ac unus Lutheranorum aliquod mendacium adversus Papatum scribillavit, illico alii ilud rescribunt. Quod a tempore Constantini Magni sanctissimi & Monachorum Patriarchæ, & Clerus universus, votis paupertatis, castitatis, & obedientiæ usi sint ad divitias, ad opera carnalia, ad imperium, & cetera id genus comparanda, impostura est *Ospiniano*, eiusque exscriptore *Thomasio* digna. His putidissimis fabellis indoctam plebem excantant circulatorum indigni. Si ceteras chimæras, plusquam Rabbinicas, & Thalmudicas, quibus plura implet *Thomasi* folia, recensere, & refellere vellem; & tempore, & otio abuterer, & lectoris patientiam nimium torquerem. Sciant dumtaxat Lutherani, se his vanissimis fabellis prodere propriæ sectæ stultitiam, & Catholicorum religionem confirmare. Si enim non aliis armis, nisi mendaciis, & calumniis aggredi Romanam Ecclesiam, propriosque errores propugnare valent; necessario consequitur veram esse Catholicorum fidem, contra quam nihil, præter fabulas, chimæras, & imposturas, opponere Lutherani queunt.

C A P U T IV:

Thomasi, Budæus, Barbeyracus, & communiter Lutherani Scriptores, iuris naturæ scientiam denegant omnibus qui ante Lutherum vixerunt. Illorum lepida commenta, & festivæ calumniæ refelluntur.

I. **I**Am in ipso *contraBus trini fenebris tractatu* admonui, a Patrum, & Scholasticorum superciliosa contemptione, veluti ab infecto fonte, hæresum septentrionalium colluvionem promanasse. Connexæ quippe semper fuere, & sunt, inquit MELCHIOR CANO prudentissimus censor, post natam Scholam, Scholæ contemptio, & hæresum pestes. Ex temeritate qua primos, sanctioresque Ecclesiæ catholicæ Doctores hæcenus vexarunt Lutherani, Calvinianique Scriptores, colligere quisque iure valet, qua modestia, qua honestate veneraturi sint Theologos scholasticos, eorumque doctrinam. Ut in posteriorum temporum catholicos Doctores oblatrare impudentius valeant heterodoxi, larvam Theologiæ scholasticæ sibi effingunt, in quam sua vibrent scommata. Quare, ut istorum ora obstruam, Theologiæ scholasticæ notionem præmittam fas est. Porro scholastica Theologia scientia est

est quæ de Deo, rebusque divinis apte ratiocinatur. Scholastica nuncupatur, quod via, rationeque disputer, ad vivum quibusque refecatis ineptiis. Olim absque præstituta pressaque methodo vagabatur, & in Patrum operibus dispersa iacebat Theologia. Eam in certam ratiocinandi formam redegit Petrus Lombardus, suas argumentationes ex Scripturis primum, post ex apostolicis, & ecclesiasticis traditionibus, Conciliis, Patribusque collegit. Interpretatur quæ sunt naturæ iuris, immo cum moralis naturalis fundus sit, in quo supernaturalia præcepta feruntur, scientia iuris naturæ lumine superno illustratur. Unica est Theologia christiana, quæ varias excipit appellationes. Vocatur *dogmatica*, dum dogmata sola exponit: *polemica*, dum adversus hæreticos dogmata explicata vindicat: *moralis*, dum hominum mores format: *scholastica*, cum ordinem rationemque disputandi significet, numquam a dogmatica, a polemica, a morali seiuncta est: quoniam quælibet scientia quæ ordinem methodumque in disputando servat, *scholastica* nuncupatur. Error vulgi, immo scolorum, & hæreticorum est crassissimus, cum sub nomine Theologiæ scholasticæ, seu methodicæ, quæ presse, ordinateque ratiocinatur, larvam quamdam spurix Theologiæ depingunt, quæ tota in reculis, rixis, cavillisque ineptissimis occupatur. Siquidem abusus isti hominum, non scientiæ sunt. Nulla ars, nulla facultas, nulla scientia ab his corruptelis immunis est. Suam ergo crassissimam ignorantiam produnt hæretici, eorumque gregales, dum Scholasticos sophistas, cavillatores, & rixatores, de rebus vanis, ineptis, nulliusque prorsus utilitatis disputantes repræsentant. Quandoquidem, sicut inter uxoratos sunt adulteri, inter artifices veteratores, inter inuitores avari & raptores, inter Sacerdotes sacrilegi; ita inter Theologos rabulæ, nugatores, sophistæ reperiuntur. Quid heinc? Ideone improbandæ artes, dampnandæ scientiæ, deridendi, contemnendi absolute earundem professores sunt?

II. Christianus Thomasius *capite* iv. epocham suæ historiæ iuris naturalis ab origine Accademiarum ad Reformationis, seu revera deformationis, Lutheranæ tempora extendit. Si huic Historico-Critico fidem habeas, videbis universum terrarum orbem spissa tenebrarum caligine circumfusum, decem & amplius sæculorum intervallo ad Moysen Teutonicum Lutherum usque. Suppresso occidentali Imperio, scholæ publicæ desierunt in Italia, Anglia, Gallia, Hispania, ceterisque regnis, quæ sæculo nono innovatæ fuere: eas moderabantur magistri ut plurimum ex Monachis electi. Ceterum, quia istius rei narratio præter meum institutum est, illam prætereo una cum perpetuis aberrationibus, quibus scatet historia Thomasiana. Digna, atque spectabilis Scholasticorum natio a Petro Lombardo sua ducit orsa, ut communis opinio fert. Thomasius indicat Commentatores Petri Lombardi, & S. Thomæ Aquinatis, de quibus hæc scribit cap. iv. §. 17. *In his omnibus commentariis, tam super sententias Lombardi, quam super summam Thomæ, frustra*

que.

quæres doctrinas utiles, & a sana ratione profectas; sed omnia repleta sunt auctoritatibus, subtilitatibus, inanitatibus. Inter inanitates, & futilitates amandat auctoritates Scripturarum, Patrum, & seniorum Theologorum, quibus suas firmare sententias student laudati Scriptores.

III. Theologos sibi vendicasse iuris naturæ, & moralis Philosophiæ præcepta explicanda, narrat Thomæsius *cap. iv. §. 17.* eosque accusat, quod in alienam Philosophorum segetem falcem extenderint. Sicut in ceteris, etiam hic fallitur Lutheranus Historicus. Theologi quippe munus est viam æternæ beatitudinis acquirendæ docere fideles. Illuc autem, absque legis naturalis observatione, fieri ne potest ut quispiam perveniat? Sed de hoc infra. Iesuitis impropere, quod periculosa in morum Theologiam principia invexerint. *In primis autem*, subdit ibidem, *Iesuitæ operam dederunt ut principia maxime noxia, & periculosa in doctrina morali inculcarentur, & adhuc hodie id faciunt.* Tantum malum Iesuitis absolute adscribere, calumnia est apertissima; cum multi sapientiores Iesuitæ voce, & opere saniora morum principia defendant, & inculcent. Neque in universam Societatem regerendæ sunt laxæ, & erroneæ quorundam Casuistarum opiniones. Quælibet professio suos habet fictos, ut alias dixi, & dicendum sæpius est.

IV. Franciscus Budæus, in Lutheranorum & ipse schola imbutus, eorumque præventus erroribus, postquam *§. 10.* suæ *histor. iur. nat.* accusavit Patres, quod officia hominis, & Christiani permiscuerint, impetit *§. 11.* posteriores Theologos. Luget, quod duriora fata & ius naturæ, & universam Theologiam post sextum sæculum exceperint. Universum orbem ignorantæ, & superstitionis caliginé involutum deplorat. Morum Philosophiam, ceterasque artes incultas, squallore, & rubigine obsitas iacuisse, & veluti profugas, mortalium sedibus relictis, extra mundum se recepisse contendit. Fatetur tamen *§. 12.* morum iurisque naturæ scientiæ operam dedisse nonnullos, quos vocat recentiores, sed *subtili & spinoso dicendi genere, quæ forte propria illorum hominum laus est. Sine ordine tamen cuncta tradunt, infirmo, aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt. Divina, humanaque iura miscent. Rationum momenta aut plane non, aut ieiuna quandoque, & ridicula afferunt.* Absque ordine, mi homo, Theologi scholastici iuris naturæ capita tractarunt? Ecce? Quod humana divinaque misceant. Lutherani passim Scripturis sanctis abutuntur, ut errores suos turpissimos contra fidei arcana propugnent. Dum audiunt morum regulas, ab ipso naturæ iure deductas, divini verbi, & sanctorum Patrum suffragiis roborari, tum vociferantur, divina humanis immisceri. Quam ignoranter hæc obtrudant, infra palam faciam. Nunc non eo inficias, inculto, nimisque arido stilo Scholasticorum plures scripsisse. At nævum hunc omnes fere, præter Lutheranos, impropere Scholasticis possunt. Ecquis negaverit, homines istos deridendos sese propinare, dum orationem minus comptam Scholasticis opponunt,

nunt, ac si ipsi tot Tullii, tot Terentii, tot Salustii, tot Cæsares essent? Quis ex toto Lutheranorum grege stilo tam eleganti controversias theologicas & morales tractavit, ut Paulus Comitulus, Melchior Cano, Hieronymus Osorius, ut plures alios fileam? Nervorum robore, secus Latini eloquii venustate, & orationis concinnitate valere Germanos audivi. Sed, quæ continuo subdit D. Budæus, excribamus. *Nec tamen ab erroribus variis, iisque gravissimis fuerunt immunes, quos tantum abest ut Romanæ Ecclesiæ Theologi, qui horum, ceu maiorum suorum, se premere vestigia gloriantur, emendaverint, correxerint, ut auxerint etiam hereditatem, novis commentis locupletatam ad posteros transmissuri.* Maiores nostri fuerunt simul maiores parentum vestrorum, a quibus vos degeneres defectionem fecistis. Depositum sanæ doctrinæ a Christo Apostolis, & ab Apostolis maioribus nostris traditum ad nos, & a nobis ad posteros non intercisa temporum serie perveniet. Hereditatem istam maiores nostri integram a cuiusque sæculi erroribus, sed potissimum ab hæresibus, quas Pseudopatriarchæ vestri Lutherus, & Calvinus disseminarunt, sartam tectam custodiere, æternumque custodient posteri. Si qui privatorum quandoque errarunt, istorum menda diris devovit Ecclesia nostra.

V. Plus quam veteres, desipere novos Theologos nostros addit §. 13. Franciscus Budæus: quia, inquit, *aut ignorantia, aut, quod credere malim, malitia quosdam eorum in transversum agit.* Probabilissimi commentum, & peccatum philosophicum obtrudit, quorum vestigia in antiquioribus deprehendi innuit his verbis. *Huiusmodi fragmentorum, ut ut iam in antiquioribus illis, Thoma, Bonaventura, Vasquezio, Sanchezio, Carena, Navarro, Corduba, Azorio, Ramirezio, Castanegio, Escobario, Ledesma, Valentia, Castropalao, Medina, Sanctio, Aragonio, Lopezio, Martinezio, Zanzardo, Villalobosio, aliisque, cum primis vero Diana, vestigia quedam deprehendantur; recentiores tamen, Honoratum Fabri, Antonium Terillum, Amadeum Guimeium, & plures, audacia eo usque provexit, ut non tantum assererent, sed & scriptis publicis contenderent, fas esse eligere sententiam, vel unius viri doctrina inchoi auctoritate munitam, ut ut ceteroquin legi plane repugnantem.*

VI. Quod, inter cetera, obfirmatam Lutheranorum cæcitatem mihi evidenter patefacit, est illorum apertissima mala fides in factis Catholicorum enarrandis, eorumque doctrinis exponendis. Non est magni momenti quod nunc indicaturus sum; tamen & hoc manifestat istorum candorem, & sinceritatem. Casuistarum, & quidem laxiorum, turbæ accenset Budæus duos Ecclesiæ Doctores Thomam, & Bonaventuram. In eodem subfello cum Escobario, cum Diana, cum Villalobosio illos collocat eruditissimus Historico-criticus. Errores quos obtrudit, duo evincunt, & illius calumniandi animum, & Ecclesiæ Romanæ vigilantiam in sanioris doctrinæ deposito custodiendo. Peccatum philosophicum, & opinionem Terilli, & Moyæ, docentiam cum aliis, fas esse eligere sententiam unius docti viri auctori-

tate

tate munitam, tamen legi repugnantem, anathemate confixit Ecclesia Romana. Quin prima ipsius Probabilissimi capita damnavit, universumque systema communis quoque Doctorum catholicorum sententia improbat. Quot alias laxiores, aut etiam æquæ severiores a Theologis catholicis inventas opiniones non damnarunt Pontifices summi, ut puram, atque intaminatam servarent morum doctrinam? Recogitent hæc Lutherani, & extremo suffundantur pudore. Vigilant apud nos iudices, ne quid adversus morum integritatem grassetur impune. Prodeunt etiam ex nostris opinionum monstra, non malitia, ut calumniatur Budæus, sed imbecillitate hominum. At illico canes Domini, Episcopi, Pastores clamant, & damnant. Si ego Lutheranorum, Calvinistarum volumina revolvere vellem, quæ errorum monstra non occurrerent? De religione, de Deo, de articulis fidei fundamentalibus quot familiæ, tot sectæ. Ex tot libris, in quibus impietas, atheismus, tolerantismus, naturalismus apertissime suadentur apud Protestantes, quisnam proscripserit? Dominari in fidem nemo debet: nonne? Quidquid in mentem venit, ad æternam populi perniciem evulgare typis licet in Ecclesiis Reformatis, seu in Babilonicæ confusionis synagogis. Et, cum reipsa homines isti undique densissima errorum caligine circumdati & obfessi sint, audent nihilofecius catholicæ Ecclesiæ Theologis errores, & ignorantiam improperare. Provoco Lutheranos, Calvinianosque omnes, ut vel unicum designent librum, a Catholico quopiam evulgatum impietatis suspectum, qui flammis datus non fuerit. Contra in Ecclesiis Lutheranis, & Calvinianis impune discurrunt pari passu pietas, & impietas, falsitas, & veritas, religio, & incredulitas. Hæc omnia in cuiusque oculos irruunt; & nisi ab instituta via recederem, eadem documentis invictis demonstrarem.

VII. Sed clamat iterum Budæus §. 16., Ita moralis doctrina . . . profuga velut „ & extorris, modo per Jurisconsultorum, modo per Theologorum castra oberrans, „ mitius profecto ab illis quam his habita est, quippe quibus parum fuit non „ itaut decebat, illi litare; sed corrumpere insuper, & depravare, pulchrum vi- „ sum fuit. Nec alia eam temere excipere fata potuerunt, ex quo a Philosophis „ neglecta, quin eiecta in exilium, & penitus proscripserit fuit. “

VIII. Usque dum ergo Theologi morum doctrinam & rationibus a iure naturæ deductis, & divinarum Scripturarum lumine, & sanctorum Patrum scitis illustrare satagerunt, eam profugam, & in exilium eiectam spectavimus? Permiscuere Theologi auctoritates, lumen cæleste & divinum cum lumine naturali: & hæc immixtio morum castitatem fœdavit? Solis Philosophis, uno naturæ lumine, seu rectæ rationis usu, amandatis Scripturis, Patribus, moralis doctrina explananda est? Hæc sunt Lutheranorum, & Calvinistarum effata, hæc dogmata, quæ eam virtutum, & sanctitatis messem peperere quam oculis conspiciamus. Et, ut hoc festivam sane sistema evincat Budæus, a primis illud arcescere fontibus aggreditur.

Ad Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem se recipit, & quatuor circiter §. istorum doctrinam exponit. Plurima laudat, quædam carpit, nunquam moralis doctrinæ fulgorem apparuisse fatetur mæstus & lugens, donec tandem ex imo pectore respirans clamat: *Fata dedere Hugonem Grotium, illum iuris naturæ restauratorem felicissimum post Lutherum, & Philippum Melancthonem.*

IX. Christianus Thomæsius, Budæo longe impudentior, *loc. cit. §. 19.* Scholasticis insultat inquit: *Interim paullo ante Reformationem, & circa eandem, nonnulli graviter, & distinde de ineptiis studiorum scholasticorum conquesti sunt: quos inter Reuclinum extollit, quod latinitate revera Teutonica Scholasticos perfricuerit. Palmam tamen omnibus præripuisse in maledicendis Scholasticis scribit §. 20. Erasmus Roterodamum, dum non solum, inquit, in scriptis suis passim errores eorum theologicos, & philosophicos notavit, sed stilo acuto, & mortificans Monachorum, & Professorum malitiam, stultitiam, & ignorantiam, partim in colloquiis familiaribus, partim in encomio Morie ad vivum depinxit.* Hæc rescribo, ut lectores ipsi veluti manibus tangant honestam, castamque scribendi rationem quam Lutherani Doctores adhibent. Enim vero nihil eos mortificare, ut Thomæsiانا voce utar, magis valet quam rustica eorum loquendi forma. §. 30. sigillatim Albertum Magnum, & Thomam Aquinatem carpit, quorum doctrinam eo spectare asserit, *ut hominis usu rectæ rationis, & libertate sentiendi privarentur, ac sub iugum despoticum non solum quoad corpus, sed & intuitu animæ, & conscientie mitterentur.* Qui opera S. Thomæ Aquinatis legit, eaque cum his imposturis confert, statim colligit, quodnam sit Lutheranorum Doctorum sinciput. Sed ad amœniora progrediendum. Ut indicavi alias, Lutherani Doctores contendunt, mundum univèrsam semper caligasse in iuris naturæ arcanis cognoscendis, lucemque solummodo illuxisse mundo, Luthero orto, & excucullato. Quamdiu enim monasticam vitam egit, & ipse tenebris circumfusus oberrabat. At, capucioposito, & Catharina desponsata, tum aperti sunt oculi eius, & iuris naturæ arcana, & veræ religionis sanctitatem penetravit.

X. Ne gratis hæc asserere videar, en verba quibus suum auspiciatur caput v. cuius hic est titulus „ De fati iurisprudentiæ naturalis a tempore Reformationis „ ad Hugonem Grotium. „ *Iam porro inquirendum est qui tactum fuerit ut per Reformationes Lutberi, Zwinglii, & aliorum instrumentorum, quibus divina providentia in opere Reformationis usa fuit, præter alias emendationes antiquorum errorum, non etiam differentia, & genuinus usus luminis naturalis, & supernaturalis, tam in cathedris ecclesiasticis, quam academicis fuerit restitutus. Equidem in eorum scriptis contra Papatum (en fulgentissimum naturalis luminis radium!) deprehenduntur multæ bonæ ad istum scopum pertinentes doctrinæ, dum partim ineptas Aristotelicæ*

com-

communiter receptæ: doctrinæ series observationibus passim notarunt, partim vivis coloribus eam delinearunt. Papæ? Multas ergo bonas doctrinas contra Papatum in confutandis nugis Aristoteleis collegerunt Lutherus, & Zvinglius? Sed pauca alia verba, quibus suum *Thomasius* claudit paragraphum, transcribamus. In primis autem in controversia de transubstantiatione ostenderunt, quod etiam in quæstionibus theologicis non plane seponi, aut verba sacra Scripturæ contra regulas rectæ rationis exponi debeant. Scitissime. Lumen naturale discernit, num in hostia consecrata sit corpus Christi simul cum pane, aut panis in corpus Christi transierit? Lumen naturale Calvini revera ibi non videt Christi corpus. Videt autem naturale Lutheri lumen. Quodnam horum lumen fatuum? Calvinus figuratum sensum tribuit evangelicis verbis. Lutherus in sensu litterali eadem verba exponit, contenditque ibi vere, & realiter extare Christi corpus, quamquam simul cum pane. Realiter ibidem corpus Christi reperiri fatentur quoque Catholici, sed pane in corpus Christi converso. Ecquis tantas componere lites valet? Lumen naturale? Quis tam demens, ut id asserat? Verba evangelica? Dissidium partium, quarum quælibet a se stare evangelica verba contendit, oppositum evincit. Ergo iudex admittendus, qui verum divinæ Scripturæ sensum definiat. Hoc adeo exploratum est, ut evidentissime demonstrat, Lutheranos id negantes destitutos esse lumine & naturali, & supernaturali. Luminis naturalis usu cognoscendum mysterium, quod est supra humanam rationem, docent; respuunt vero lumen naturale, exuuntque ipsum communem sensum, dum eos sic urgemus. Nulla umquam fuit inter Christianos secta, quæ, ut vindicaret proprias hæreses, a se stare divinas Scripturas non contenderet; ut patet in Arianis, Nestorianis, Eutichianis, Socinianis, aliisque. Evidens ergo est, solo Scripturarum usu lites dirimi non posse; quemadmodum nec lites civiles, quæ ex diversa legum intelligentia pendent, iudice sublato, definiri possunt. Admittendus ergo iudex supremus, qui inter partes dissidentes decidat, quænam vera, quænam falsa sit. Alioquin quot capita, tot religiones. Istius iudicis necessitatem lumen naturale, experientia manifestissima, ipseque communis, & intinzus sensus evincunt. Et tamen in tanta lucis plenitudine furentes cæcutiunt Lutherani, qui usum rectæ rationis ad sidera usque extollunt. Quorsum hæc? Ut *Thomasium* errantem, palantemque insequeretur. Intrusit ille vi summa in ipsam iuris naturæ historiam hoc profundissimum mysterium: idcirco hæc pauca vel invitatus reponere ego debui, ut, quam sint communi sensu in hoc religionis puncto Lutherani exuti, omnibus palam facerem. Rancidula hæc sunt, fateor; at non ego, sed *Thomasius* eadem in scenam reducit. Heinc quoque patet quam sint festivi, & iucundi Lutherani nostri. Improperare catholicis Theologis & Patribus ipsis minime erubescunt, quod iuris naturæ decreta Scripturæ sanctæ testimoniis, & religionis nostræ documentis confirmant, eo ipso tempo-

re quo illi altissima Evangelii mysteria, quæ nullam cum natura relationem habent, naturalis iuris historię immiscent, & crassa perturbatione involvunt.

XI. Animadvertit *Thomafias*, non unius hominis, aut ætatis esse, errores qui altas egerunt radices, evellere. Addit, Reformatores Ecclesiarum evangelicarum, Lutherum, & Calvinum, super rectæ rationis usu in interpretando Cœnæ mysterio in extrema contraria abiisse. Quod mutuum bellum inter ipsos Patriarchas impedimento fuit, ne usque ad Hugonem Grotium iuris naturæ scientia instauraretur. Verba *Thomafii* digna sunt ut exscribantur. *Infaustum dissidium* (inquit cap. v. §. 2.) *inter duos Reformatores Ecclesiarum evangelicarum, seu protestantium super eodem articulo de sacra Cœna, & super eadem questione primaria de usu luminis naturalis in interpretatione sacrarum litterarum ortum, & postea hucusque magis magisque auctum, si non unica, certe ex præcipuis causa una fuit cur ista disquisitio maxime necessaria impedita fuerit, & cur potius in utraque Ecclesia duæ illæ classes Scholasticorum, orthodoxorum, & mysticorum, quarum utraque, ut hætenus monstravimus, illi disquisitioni obfuit, iterum caput exerint.*

XII. Parerga, quæ historię iuris naturæ Cenfor noster inserit, me cogunt ut eadem meditanda lectoribus proponam. Et quando parerga utilia lectoribus sunt, haud debent importuna reputari. Sponte itaque, libereque fatetur super articulo capitali Reformatorum dissidium, quod hucusque non extinctum, *sed magis magisque auctum est.* Ergo necessario consequitur, alterutram partem hæreticam esse. Articulus de quo partes dissident, fidei est, & quidem fundamentalis. Ut utraque opinio falsa sit, fieri potest; at plus una esse vera nequit. Quid ad hæc Lutherani? Quid Calviniani? Alterutri hæretici sint necesse est. Duorum sæculorum intervallo dissidium inter evangelicas Ecclesias extingui non potuit usu rectæ rationis in sacrarum litterarum interpretatione. Ergo usus privatus rectæ rationis in dirimendis litibus quæ passim fuscitantur in interpretandis divinæ Scripturæ sensibus, sufficiens iudex esse nequit. Siquidem Lutherani, Zvingliani, Calvinistæ hætenus aut bene, aut male usi sunt recta ratione. Si bene, & dissidium non est extinctum, sed magis auctum; usus privatus rectæ rationis iudex ineptus est ad lites finiendas: si male, ergo duorum sæculorum Lutherani, Calvinistæ, ceterique sectarii damnati sunt. Porro, si duobus sæculis recta abusi sunt ratione, imposterum ne futurus erit usus bonus? Quis inficias iverit veritatem, quam sub initium indicavi, nullam videlicet in universo orbe præ Lutherana, Calviniana, Zvingliana reperiri sectam adeo cæcam, stupidam, dementemque? Sed hæc obiter, ut Thomafii vestigiis insisterem, eiusque confusam, perturbatamque scribendi formam patefacerem.

XIII. Theologos tribuit Thomafius in classes duas, etiam inter Protestantes post natam Reformationem. Alteros Scholasticos, alteros Mysticos vocat. Notiones Theologiæ scholasticæ, & mysticæ non tradit. Sed, quantum ex implexa locutione colligi licet, scholasticam rixosam, pugnatricem; mysticam pacificam, & tranquillam appellat. Narrat, Theologos mysticos vitæ emendationem, atque sanctitatis christianæ cultum urgere inter ipsos Protestantes. E contrario Theologos scholasticos in Accademiis *vitam impiam & asoticam* (inquit §. 6.) promovere. Considerabant Theologi mystici, *quod talis vita impia & asotica in omnibus statibus orbis evangelici propagaretur, si eiusmodi studiosi postea adhiberentur ad functiones ecclesiasticas, aut scholasticas. Ergo credebant melius esse, si loco Theologiæ polemicæ doceretur Theologia pacifica Sed metus tamen auctoritatis, & potentie doctrinæ scholasticæ deterrebat viros hos optimos.* Contra hos viros optimos ira exandescit §. 8. quod eorum opera confunderent illorum sermonem. Praxis quippe minime optimis consiliis respondebat. Quare pene lacrymatur, quod *Albertus Valentini Andreæ* excellens ipso iudice Theologus, in laqueos mysticæ Theologiæ incidit. Ex quibus hæc colligit §. 9. *Itaque initio sæculi decimi septimi doctrinæ de virtutibus & vitiis, sive de differentiis iusti & iniusti, boni & mali, de iure nature &c. tam apud Pontificios, quam apud Evangelicos miserrimo, & pene incurabili morbo laborabat. Scholastici pontificii in libris, qui titulis de iustitia & iure, vel finibus insigniebantur, talia dogmata insinuabant animis discipulorum quæ solum inserviebant incremento Papatus, & Clericatus, & supprimebant auctoritatem Principum, & ordinum politicorum, & laicorum. Præterea diversissimas res inter se miscebant, iura naturæ, gentium, Mosaica, Iudaica, Græca, Romana, imperialia, pontificia, colligendo videlicet ex istis quidquid inde peti poterat ad scopum modo memoratum.*

XIV. Hæc omnia mirum in modum confirmant, *Thomafianam historiam* iuris naturæ esse ingentem mendaciorum, & calumniarum, errorum, & antilogiarum congeriem. Et, ut a primis hic exscriptis initium capiam, instauratio illa mirifica virtutum, disciplinæ, & iuris naturæ, quam novus ille legislator Lutherus, & Philippus Melancthon induxerant sæculo sexto decimo, penitus ne extincta erat etiam apud evangelicos Protestantes initio sæculi decimi septimi? Extincta sane, quia, Luthero & Melancthone parentibus, numquam vixit. Tractatus de iustitia, & iure, quos ediderunt Theologi catholici, eo spectant, ut incrementa Papatus promoveant? Papatus suam a Christo, velint, nolint Lutherani, institutionem habet, suamque auctoritatem. Quam veritatem in tractatu de fide Theologi Romani communiter defendunt. In tractatibus de iustitia & iure, occasione data, controversias quæ dominium in res temporales spectant, quandoque versant. Verum habet, Theologos istos suas confirmare sententias auctoritate sacrarum Scriptura-

rum tum veteris, tum novi testamenti, Patrum tum Græcorum, tum Latinorum, Legum & civilium, & ecclesiasticarum. Et, quod hanc viam insistant, propterea ne Mosaica, Iudaica, Græca, Romana confarcinant? Qui talia blaterat, nonne insanum se prodit? Et profecto idcirco recensitos errores & fabulas rescripti, ut propriis verbis Thomasius depingerem.

XV. Pergit Historicus noster describere aberrationes Scholasticorum, & Mysticorum. Invehitur §. 12. in protestantes Doctores, quod Theologos pontificios sine discretionem totos exscribebant. Carpit inclytam IESU societatem his verbis. *Iesuitæ, ut semper fuerunt astuti, ita etiam hic facebant & Scholasticorum, & Mysticorum classi*: §. 11. Quid hic mali, quod utramque Theologiam, cum scholasticam, tum mysticam propugnauerint? Quin in eorum gloriam hoc redundat, eosque doctissimis Theologis abundasse evincit. Iniuria ergo illos Thomasius vellicat. Plura alia, quæ Historicus iste congerit, missa facio.

XVI. Ioannes Barbeyracus in *laud. pref. §. 10.* suæ adversus SS. Ecclesiæ Patres satyræ finem imponit, ominans sæculum tandem venturum fore in quo & Patres, & eorum studiosi admiratores immodicam, qua fruuntur, existimationem amissuri sint. Subdit vero §. 11. Legislatores *Lutherum, & Calvinum* non modo religionem, sed moralis doctrinæ, iurisque naturæ scientiam redintegrasse. Dolet tamen, Calvinum, & Bezam, pluresque Lutheranorum crudele dogma de hæreticorum punitione defendisse, atque *Tolerantissimum* in religionis negotio persecutos fuisse. Hinc collige, qualis fuerit *Barbeyraci* religio. Post ad Philosophorum describendas sectas retrocedit, & tandem concludit, *Scholasticorum Theologiam moralem aggestum esse plurimum partium assutarum, corpus confusum absque principis solidis, plenum auctoritatibus Aristotelis, iuris civilis, canonum, Scripturarum, & Patrum: bona esse mixta malis; sed mala prevalere bonis: postremæ ætatis Casuistarum errores monstruosos, & detestandos invexisse*. Hæc ex multis pauca perstrinxi, ut lectores mei, & præcipue Itali quidam, tandem aliquando resipiscant, intelligantque, quinam sint viri isti quos iuris naturæ doctos interpretes existimant. Aut istorum hominum impietatem, cæcitatem, & imperitiam deprehendant; aut seus. Si illud; improbi & ipsi, quod impios Doctores sibi in magistros ascendant. Si hoc; cæci & ipsi, quod tam spissas tenebras non videant. Nec est quod opponant istorum doctrinam, & eruditionem dumtaxat magni facere. Quoniam infra patefaciam, si quam isti doctrinam sanam promunt, totam a nostris surripuisse, & erroribus atque mendaciis fœdatam iterum resinxisse.

C A P U T V.

Grotii, Seldeni, Hobbefii, Cumberlandi, Pufendorffii, Thomafii, Budæi, Heinecii in ius naturæ & gentium conatus, & studia.

I. **H**Actenus vidimus ex Lutheranis, Calvinianisque Scriptoribus præterita caliginosa sæcula, obsoletas leges, obscurata iura, cæcutientes Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem, universæque Græciæ Sapientes illusos, & christianæ religionis eruditiores, acutiores, sanctioresque Doctores omnes desipuisse ad magnum aquilonarem Moysen *Lutherum* usque, qui e tenebrarum captivitate Germaniæ partem in lucem veritatis, & conscientiæ libertatem asseruit. Sed tantum facinus unius non erat brachii, vel duorum. Vix inceptum opus iacuit. Sed, quando desperata res videbatur, divina factum providentia est, ut Phœnix Belgicus, HUGO GROTIUS, appareret in mundum, & naturæ gentiumque iura, fere penitus antiquata, ad pristinum revocaret splendorem. Ne satyram me scribere quisquam suspicetur, referam ego hoc in capite dumtaxat opera quæ citati Protestantes ad ius naturæ & gentium illustrandum edidere, & censuras, atque elogia, quæ illi ipsi mutuo in suos hoc de argumento libros, & Auctores tulerunt, paucis perstringam. Itaque Christianus *Thomafus* hæc de laudato Hugone Grotio scribit *cit. cap. v. §. 14. pag. 65.*, Igitur cum summa ignorantia, & confu-

„ sio, ac supressio luminis naturalis per aliquot sæculorum decades inter gentes

„ ethnicas, & christianas, & novissime inter protestantes, æque ac catholicas,

„ tantas radices egisset; quis, quæso, prævidere, vel ominari potuisset, istam

„ confusionem emendari, ac in ordinem redigi unquam posse? Tantum abest ut

„ sperare potuisset eam emendationem proxime expectandam esse. Sed divinæ

„ providentiæ nihil est impossibile. Omnia agit suo, idest debito, tempore. Et

„ ubi error summum attingit fastigium, adventus veritatis appropinquat. Confusio

„ veri, & falsi per Doctores in cathedras ecclesiasticas, & accademicas introdu-

„ cta erat, tres Facultates accademicæ, theologica, iuridica, philosophica, nugis

„ scholasticis erant addictæ. Suscitabat igitur divina sapientia virum, qui neque

„ Doctor ecclesiasticus, neque accademicus esset, qui neque Theologiam, neque

„ Iurisprudentiam, neque Philosophiam tamquam Professor publicus doceret; si-

„ mul tamen & egregius Theologus, & excellens Ictus, & Philosophus eximius

„ esset. Propagatum erat malum per Orthodoxiam scholasticam, & per Theolo-

„ giam mysticam in universo orbe eruditorum. Opus igitur erat ut is qui illum

„ erudire deberet, nec Scholasticus esset, nec Mysticus, interim tamen Scholastico-

„ rum doctrinam intelligeret . . . atque eius sufficientiam probe cognosceret . . .
 „ *Talis erat vir incomparabilis, & nunquam satis laudandus, HUGO GROTIUS.*“

II. Eadem phrasi scribit Budæus in sua iuris naturæ historia §. 22. *Fata tandem dedere HUGONEM GROTIUM, illum iuris naturæ restauratorem felicissimum, qui restituta suo nitore huius Philosophiæ moralis partis gloriam, apud letteratum, quacumque patet, orbem iam pridem retulit : . . . Hic signum aliquod ad bene de iure naturali sperandum sustulit, viamque primam ingressus est, quam clarissimi deinceps, solertissimique viri suis signarunt vestigiis.*

III. Hæc, licet plus iusto exaggerata, encomia nequaquam invideo Hugoni Grotio; sed inter magnos viros & ego illum suspicio. Præ aliis quæ edidit operibus eminet volumen inscriptum de *iure belli, & pacis*, omnium eruditorum plausu exceptum. Et revera, si quis inficias iret, Grotium nonnullas de bello controversias optimo in lumine collocasse, is lucere in meridie solem sereno cælo negaret. Sed, quod ego magnopere in hoc Auctore admiror, est iudicium, prudentia, gravitas, moderatio, sinceritas, qua fontes, unde aquam in suos derivavit hortos, patefacit. Condemnat ille, ut infra videbimus, in antecessum vel ipsos posteriores suos Reformatos, & Protestantes, Scholasticis insensos. Ut tamen plenior Grotii notitiam habeas, hæc pauca adiciam, quæ de eo scribit Iacobus Bruckerus Lutheranus in sua Hist. crit. Philosoph. Tom. IV. part. II. cap. rv. §. 10. pag. 747. *Sunt tamen qui cum [Grotium] reprehendunt, quod . . . senio propior diffidere amicis cœperit, incertus quoque in eligenda inter Christianos dissentientes sententia hæserit.* Si aqua illi hæsit in eligenda inter diffidentes Christianos religione, nullius religionis hominem non iniuriæ dixeris. Sed eritice audias velim quam de laudato ipsius opere formavit, quis? Ipse Christianus Thomæus, eius encomiastes mirificus, qui post recensita elogia statim cap. VI. §. 2. pag. 69 hæc scribit. „ Ut enim taceam eius obscuritatem, quæ subinde eius interpretibus occasionem dedit multa cum cura in verborum Grotii sensum genuinum inquirendi; ipse Grotius in fundamentalem propositionem iuris naturæ non inquisivit cum debita diligentia; sed nimis superficialiter hoc thema tractavit, forte ne Scholasticos irritaret. Sæpe etiam nimis sollicitus est in conquirendis *Græcorum & Latinorum Scriptorum* testimoniis, dum aliquid iuris naturæ & gentium esse probare voluit. Nec legis homonymiam sustulit, sine qua tamen tractatione, in doctrina iuris naturæ tuto progredi non licet. Adde, quod *lumen revelatum, & naturale* ubique fere misceat, & in explicatione textuum Scripturæ Rabbiorum, & Socinianorum traditiones, & interpretationes nimis æstimet: unde occasionem sumplerunt Theologi variis stricturis Grotii doctrinam notandi. Sed & ius gentium non debita diligentia exposuit, supponendo saltem ius gentium esse speciem iuris voluntarii.“

IV. Claudius Salmasius, qui ex Grammatico Ictus audire voluit, hanc in Grotium tulit censuram, quam refert Budæus in *hist. iur. nat.* ex Thoma Crenio *Tom. I. Animadvers. Philolog.*, In philosophicis, si disputandi solertia spectetur, „ vix mediocribus par est: nec umquam vidi qui minori cum vi ratiocinetur: id „ quod testantur scripta eius, quibus *Rivetus & Marefus* rescripserunt. In studio „ litterarum multos habet pares, & plurimos superiores. In iure quantum excel- „ luerit, ostendit sparsio florum ad ius Iustinianæum. Librum eius de iure belli, „ ac pacis refutandum suscepit quidam Professor almæ Iulæ, qui amicis aliquot, „ quos vidi, adfirmavit, se ostensurum esse, nullam paginam vacare insigni- „ bus erratis. “ Professore designatum a Salmasio Seldenum esse, advertit Budæus.

V. Religio ergo Hugonis Grotii Calvinistæ in discrimen adducitur ab ipsis evangelicis Reformatis? Fundamenta iuris naturæ perfunctorie nimis delibavit; obscura eius scriptio, atque implexa. Hæc duo non levis momenti sunt in principe iuris naturæ instauratore. Porro, si hæc de *Grotio* narrant illi ipsi qui a divina providentia mundo eundem donatum scribunt ad extinctum naturæ lumen accendendum; quid de iis qui longe inferiores Grotio in hac causa fuerunt, dicendum erit? Verum, an falsum sit quod de religione Grotii fertur, mea non interest disquirere. Opus illius de *I. B. & P.* non paucis scaterere erroribus scio. At non propterea digna laude fraudandus Auctor celebris est. Quod eidem vitio Thomæ cum Barbeyraco, Pufendorfio, ceterisque vertit, nempe & quod sæpe Græcorum, & Latinorum testimonia conquissiverit, & quod lumen supernum cum naturali permiscuerit, istorum, non illius, incitiam demonstrat. Græcos ergo, & Romanos Scriptores consulere Grotius non debuit? Et quosnam ergo? *Taiphalos, Saymatas, Cimbro, Teutonicos*? Lumen naturale cum supernaturali sæpe coniunxit? Ita sane. Et quoniam hæc duo Pufendorfius, Thomæ, Budæus, VVolfius, ceterique Lutherani, & Calviniani separaverunt, in turpissimos errores, ac in Pelagianismum prolapsi sunt, ut mox constabit.

VI. Nec solum Hugoni Grotio, verum etiam *Guillelmo Leibnitio* Lutheranorum errori tribuerunt, quod in iis quæ intra naturæ limites concluduntur, interpretandis, viæ non rationis tantum, sed etiam auctoritatis insisterit. Et sic hi duo Phœnices, alter Belgicus, alter Germanus Lipsiensis, aliorum insipientium Protestantium ferula vapulant, propterea quod veram docendi methodum adhibere cui methodo si adhæsisset illorum censores, tam crasse non aberrassent. Et quoniam de Leibnitio (tametsi ille de naturæ iure, quod ego sciam, non scripserit) mentio incidit, mea interest admonere, celebrem hunc virum, & Hugonem Grotium me semper exceptos velle, dum ceteris Lutheranis, Calvinianisque in hoc opere barbaram, imperitam, & impudentissimam scribendi rationem impropera-

bo.

bo. Siquidem *Leibnitius*, non secus ac *Grotius*, acutum ingenium, vastam eruditionem, unaque moderationem, & iudicium prodit. Nihilominus *Iacobus Bruckerus Hist. Phil. Tom. V. cap. VIII. §. 25. pag. 369.* ex *Ioachimo Langio* hæc de *Leibnitio* scribit. *Disputationis fervori adscribendum esse putamus, quod vir quidam doctus censuit, iudicium defecisse.* *Levia hæc.* Subdit §. 30. pag. 384. *Id nos in præsentia monemus, fuisse haud paucos qui Spinozismi, saltem Deismi incrustati culpam Leibnitio, & qui eius hypotheses suas fecit, VVolfo intentarent. Maxime autem Ruardus Andala Leibnitium Spinozismi accusare non cunctatus est. . . . Non tacendum vero ipsos Iesuitas Trivoltianos magnos cetera Leibnitii admiratores, cum recensione Theodiæcæ facta, sententiam dicerent, laudata ingenti lectionis & iudicii copia, & tractationis ordine, accuratione, & concinnitate systematica; fateri tamen multos errores Philosophum summum admisisse, maxime vero optimi mundi assertio-nem (optimissimum vocant) non nisi larvatum Materialismum, & spirituales Spinozismum involvere, eiusque suspicionem iam antea per harmoniam præstabilitam brutorum immortalem, & immateriam animam cum meruisse.* Item pag. 387. *His tandem illi adiiciendi sunt qui narrant de fato supremo admonitum, composito, & frigido oris habitu hoc dedisse responsi: ceteris quoque hominibus esse moriendum: hisque dictis, mox efflavisse animam.*

VII. Nec mirandum hæc duo septentrionis sidera in suspicionem impietatis adducta esse. Ecqui enimvero fieri potest ut homines revera docti, acuti, eruditi, sicuti *Grotius*, & *Leibnitius* fuere, sectam aut Lutheranam, aut Calvinianam profiteantur? Mihi firma sententia est, virum doctum, aut impium, aut catholicum esse; aut nullam, aut catholicam profiteri religionem. Et reapse *Hugonem Grotium* inter dissentientes Christianorum sententias in Catholico-Romanam propendisse ferunt. Heinc est quod *Iacobus Budæus* in sua *iur. nat. Hist. §. 24* relata hæreseos censura in opus de *I. B. & P.* anno 1637. lata ab Inquisitione Romana, hæc addit: *Quam severitatem forte non expectasset Grotius, qui multa Romana Ecclesiæ placita etiam in hoc ipso opere non sine aliorum indignatione comprobavit.* Ut ut sit de *Grotii*, & *Leibnitii* religione, eorumdem eruditionem, ingenii vim, modestiam, moderationemque inter Lutheranos, Calvinianosque in religionis negotio absque exemplo, commendare quisque iure debet. Et, quod nostra summopere interest, ambo hi duo viri summi Lutheranorum, & Calvinistarum, *Pufendorfii*, *Budæi*, *Barbeyraci*, *Thomafii*, aliorumque iuris naturæ Scriptorum incitiam, illusiones, vanamque tradendæ iuris naturæ scientiæ rationem damnant, ut clarius videbimus infra.

VIII. *Ioannes Seldenus* Anglus Calvinista volumen de iure naturæ & gentium iuxta Hebræorum disciplinam edidit. Opus istud aggressum Seldenum esse, æmulandæ *Grotii* gloriæ cupiditate actum, scribunt *Budæus Hist. iur. nat. §. 25.* *Brucke-*

ckerus *Tom. V. cap. IV. §. 12.* Hoc in opere fuso calamo exponit Noachidarum præcepta septem, quæ ius naturæ spectant. Noachidas Hebræi vocant gentes omnes, ab Hebræa natione distinctas. Præcepta Mosaica in lege scripta solum populum Iudæum, hæc iuris naturæ mandata omnes omnino gentes adstringebant. Præcepta ista in classes duas tribuebant. Prioris generis capita septenario numero concludebantur, suntque sequentia. I. de cultu extraneo. II. de maledictione sanctissimi Nominis. III. de effusione sanguinis, seu homicidio. IV. de illicito concubitu. V. de furto. VI. de iudiciis. VII. de membro animalis viventis non comedendo. Prima sex ipso rerum initio a Deo hominibus imperata dicunt, vocantque *primordiales legem*; septimum tempore Noachi latum esse contendunt, quo Deus tum Noacho, tum ceteris hominibus prohibuit ne carnem cum sanguine comederent. De his omnibus fuse Seldenus, tanta eruditionis copia, ut, inquit Bruckerus *loc. cit.* recondat magis iuris naturæ decreta quam in apricum producat. Adversus Seldeni doctrinam plura scribit Samuel Pufendorfus in *Eride Scandica pag. 200. & seq.* Verum ea, cum præter institutum nostrum sint, prætereunda censemus.

IX. Impietas plus quam scientia celebrem reddit Thomam Hobbesium similiter Anglum, alterum iuris naturæ Scriptorem. De eo hæc scribit Christianus Thomasius *Hist. iur. nat. cap. VI. §. 9. Edidit Libellum de Cive, in quo fontem omnis obligationis, & legis naturalis ex præcepto de pacis servandis deducere voluit.* Non continuo ac libellus editus in lucem fuit, expertus Hobbesius adversarios est: quia scilicet, addit ibidem Thomasius, *nondum tetigerat Hobbesius in illo libello regnum tenebrarum, idest Theologiam scholasticam, & artes politicas Papatus, & eius reliquias inter Protestantas. At, postquam an. 1651. edito Leviathanæ, non solum illas doctrinas in tractatu de Cive propositas fusius explicuisset; sed etiam in huius sectione ultima, quam de regno tenebrarum inscripsit, inquirere cepisset in arcana politica Papatus &c. . . statim ira Theologorum, academicorum potissimum, adversus illum exarsit.* Hæc non minus impium, quam Hobbesium, produnt Thomasius. Quid blatero iste passim arcana Papatus crepat? Hæc ne ad iuris naturæ historiam pertinent? Quæ Thomas Hobbesius in *Leviathanæ* non contra libros Scholasticorum, sed adversus libros divinos *cap. XXXIII.* scribit, in medium proferre interest, ut eiusdem impietas evidentius pateat. Docet vero libros illos canonicos, *idest leges esse in unaquaque civitate, quæ summi imperantis auctoritate latae sint. Imperantium omnium Imperatorem Deum quidem esse, & illi a civibus præstandam esse obedientiam, quicquid in contrarium iubeat Rex terrenus. Sed de obedientia Deo præstanda controversiam nullam esse; sed quando, & quid locutus sit Deus: idque ab iis quibus nulla data est revelatio supernaturalis, sciri non posse, nisi per rationem illam naturalem, qua pacis, & iustitiæ obtinen-*

dæ

dæ causa auctoritati summarum potestatum se submiserunt. Hæc sub initium, & quæ sequuntur, in fine capitis habet.

Quatenus non differunt Scripturæ a legibus naturæ, dubium non est quin sint leges Dei, auctoritatemque habeant, omnibus qui ratione naturali præditi sunt manifestam. Sed auctoritas hæc alia non est quam quæ doctrinæ omni morali, si vera sit, attribuenda est. Si leges a Deo ipso factæ sint, nempe leges divinæ positivæ; nulla accedente auctoritate humana, illis solis leges esse quibus Deus ipsas ita promulgavit, ut nulla illis per ignorantiam relinquatur excusatio. Illi igitur quibus Deus non revelavit supernaturaliter, quod Scripturæ ab illo sint, vel eos qui illas prædicant, ab eo missos esse, nulla, ut eas recipiant, auctoritate obligantur, præterquam eius qui summam habet in civitate potestatem. Is enim Legislator solus est. Rursus, si auctoritas civitatis non sit, quæ Scripturas facit esse leges, auctoritate aliqua alia, vel privata, vel publica id fiet; is solus ad obedientiam tenetur cui Deus illas supernaturaliter pro legibus dicitur. Nam, si unusquisque pro legibus divinis habere obligaretur quicquid aliquis prætextu inspirationis, vel revelationis ostenderet (in tanto hominum numero, per arrogantiam, vel ignorantiam, somnia; phantasmata, insaniamque pro spiritus divini testimoniis accipientium, vel per ambitionem falso iactantium) impossibile esset ut leges ullæ pro divinis agnoscerentur. Si Scripturæ leges fieri non possunt sine auctoritate publica, auctoritas illa civitatis erit, vel Ecclesiæ. At Ecclesiæ, si una persona sit, eadem res est cum civitate: quæ quidem, quia constat ex hominibus, civitas; quia constat ex hominibus christianis, Ecclesiæ appellatur. Totus autem numerus christianorum hominum, nisi una civitate comprehendantur, non est persona una, neque ulla existit persona universalis, cuius auctoritate regendi sunt. Scripturæ ergo non sunt leges per auctoritatem Ecclesiæ universalis. Quod si civitas una esset per totum orbem Ecclesiæ universalis, sequeretur Reges, cætusque summos pro privatis personis habendos esse; & ab una universali potestate per totum orbem christianum iudicandos, deponendos, & puniendos esse. Quæstio igitur de auctoritate Scripturarum reducitur ad banc: „Utrum Reges christiani, iique cætus qui in civitatibus christianis summam habent potestatem, liberi sint in suis ipsorum dominiis: an UNIVICARIO CHRISTI subditi sint, ab eo iudicandi, condemnandi, deponendi, interficiendique, prout Vicario illi expedire bono communi spirituali visum fuerit.“ De qua quæstione determinandum non est antequam propius inspexerimus in iura regni Dei, ut sciamus inde, cuius sit Scripturas sacras interpretandi auctoritas. Quicumque enim potestatem habet legitimam faciendi ut Scriptura aliqua pro lege habeatur, potestatem etiam habet eiusdem Scripturæ interpretationem approbandi, & improbandi.

X. Iacobus Bruckerus Tom. V. cap. vi. §. 16. pag. 171. & seq. hunc ipsum locum

cum ex Hobbefio transcribit, ut eiusdem impietatem evincat, fannionemque esse Scripturarum divinarum. Sed in transcriptione sinceritas desideranda est. Initium cum capituli extrema parte infarcit Bruckerus, signo nullo adiecto. Ea negligite quæ Lutheranorum causam evertunt. Adeste animis, Thomasi, Bruckeri, Budæi, Barbeyraci, & quotquot estis Lutherani, Calvinianique omnes. Thomas Hobbefius, vobis fatentibus, impius est. Cur vero impius, nisi quia lumine rationis metiri omnia, vel ipsas Scripturas divinitus revelatas voluit? Huc detru- dit tandem illa *eclectica* Philosophia, quam vos miris laudibus extollitis. Huc nova a vobis ratiocinandi in religionis controversiis invecta forma necessario impellit. Vos omnes *Thomam Hobbefium* Philosophum summum, virumque acerrimi iudicii deprædicatis. At Philosophus iste maximus, acutissimus, sagacissimus loco descripto testatur, Lutheranos, Calvinianosque turbas esse phanaticorum, greges imperitos, somniatores, circulatorumque, quorum quisque legislator supremus, quisque iudex, & arbiter legum, & Scripturarum sedet: turbas esse adeo stupidas, confusasque, ut quisque pro ingenio, spiritus privati, larva oblecto, atque pro tribunali supremo divinas Scripturas reiiciat, aut suscipiat; quisque interpretetur sensum verum, aut falsum. Gens Lutherana, & Calviniana adeo a communi sensu, & recta ratione defectionem fecit, ut, sicuti alias diximus, repetendumque sæpius est, nulla in orbe terrarum natio, quantumvis barbara, & effe- rata, reperitur adeo cæca, & pertinax in religionis negotio, ac sunt Lutherani, Calvinianique. Dixi in religionis negotio, nam in aliis facultatibus doctrina, eruditione, ingenio, comitate, & honestate plurimos inter ipsos resplendere si negarem, ineptirem ipse. Quin summopere dolore afficior, dum acerbiori stilo excipere in religionis controversiis eos cogor. Sed hæc acris loquendi ratio causæ gravitati, & negotii magnitudini, non iræ, qua nulla afficior, tribuenda est. Si- quidem in hac lite Lutheranorum, & Calvinistarum iniustitia adeo manifesta, & splendida est, ut vel ipsorum cæcorum oculos percellat. Volunt ipsas divinas Scripturas seipsas, omni visibili iudice sublato, divinitus traditas patefacere, ve- rumque sensum singulis prodere. Fatentur factum, quod publicum est, innume- rables nempe Christianorum sectas a tempore promulgatæ legis evangelicæ ad nos usque extitisse, quarum singulæ semper Scripturas a se stare iactabant. At, cum semper fuerint sectæ oppositæ, mutuo se se collidentes, alterutram sinistro in sensu divinas Scripturas interpretatam esse necessum est. Ergo necessario ad- mittendus iudex supremus, qui verum sensum definiat, qui litibus, religionis causa exortis, finem imponat, qui ordinem, tranquillitatem, unitatem, pacem; societatem in Republica servet christiana. Et, cum Lutherani, Calvinianique ve- ritatem adeo splendidam, luculentamque pernegent a duobus sæculis; idcirco cæ- ciores, pervicacioresque quacumque iudaica, idololatræ, impiaque secta a me

re-

reputantur, ipso impio Thoma Hobbesio vade & sponfore, qui clamat loco a Iacobo Bruckero, & a me sincere exscripto. *Quæstio. igitur de auctoritate Scripturarum reducit ad hanc: Quisnam sit iste Scripturarum supremus iudex. An unus Christi Vicarius; an Reges christiani, iique cætus qui summam habent potestatem.* Audistis, o Lutherani, & Calviniani, Atheistam e sinu vestro prodeuntem, simulque clamantem: Iudex supremus requiritur, qui & divinitatem, & sensum Scripturarum inter dissidentes Christianos definiat. Quid quod alter quoque Ecclesiæ vestræ filius *Antonius Collins*, non secus ac Hobbesius, Atheus, vos omnes deridet; ut sub finem istius dissertationis indicabo? Necessitatem itaque istius iudicis supremi experientia tot sectarum, tot controversiarum, ipseque communis sensus, intimaque ratio evincunt. Huc recidit tota difficultas. Quisnam sit iudex iste? Hactenus impius, & Atheista *Thomas Hobbesus* vester, qui in hoc capitali principio, nempe in necessitate admittendi istius supremi iudicis Scripturarum, cum Catholicis plene convenit: vosque Lutheranos, & Calvinianos, hanc reiiicientes iudicis eiusmodi necessitatem, damnat, execratur. Recedit postea a Catholicis, quod ille Regem, seu supremam potestatem civilem, & laicam hunc supremum iudicem esse velit; nos vero Catholici e contrario propugnamus, hunc supremum iudicem esse visibilem Christi Vicarium, caput Ecclesiæ sponsæ suæ, Pontificem Romanum. Vos, Lutherani, a duobus sæculis adversus hanc supremi iudicis auctoritatem nihil, nisi nugas, & vanissimas ratiunculas, vix veterum aliqua dignas, opposuistis, passim garrientes: Ergo divinæ Scripturæ subiciuntur auctoritati humanæ. Ineptias istas sane vanissimas millies profligarunt Romanæ Ecclesiæ Doctores. Incredibilis Lutherana cæcitas! Renuunt subicere controversias religionis iudicio universæ Ecclesiæ, tamquam iudici supremo falli nescio; & eas subdunt iudicio cuiusque rustici, & idiotæ hominis. Tantum cæcitatæ portentum incredibile apparet; & tamen veritas facti est manifesta, ut in disputatione cum ministro *Claudio* demonstrat doctissimus *Bossuetus*. Rex, qui iudices in singulis provinciis constituit, ut leges a se latas interpretentur, numquid aut supra leges, aut supra seipsum illos evehit? Numquid iudices isti subiecti & Regi, & legibus non sunt? Christi Vicarius cum Ecclesia ipsa & divinis Scripturis subiectus est, & Christo, cuius vices gerit. Eius auctoritas non efficit ut Scriptura quæ non sit reipsa divina, evadat divina; aut quæ divina est, amplius non sit. Sed eius auctoritas eo spectat, ut Scripturam reipsa divinam declaret cœtui christiano esse talem; ut lites, super eiusdem sensu identidem insurgentes inter Catholicos, componat, definiatque verum earundem Scripturarum sensum. In quibus muneribus peragendis, ne erret, Deus peculiari lumine eidem assistit. En quam facile nugæ vestræ, adversus Catholicos excogitatæ, seipsis dehiscant. Contra *Thomam Hobbesum* avibus fortasse felicioribus argutabitur. Admissa suprema

ma potestate definiendi Scripturarum sensum, ubinam gentium erit (clamare merito contra ipsum valetis) nostra illa conscientiae libertas? Hac positione facta, iterum super cervices nostras cadit servitutis iugum. Dominatus tyrannicus in fidem recrudescit. Quod dominatus iste papalis sit, aut regalis, perinde est: reponet dubio procul celeberrimus Philosophus Anglus *Hobbesius*. Heu vos Lutherani, Calvinianique. Quousque tam insigniter insanitis contra rectam rationem, communiaque societatis principia? Vos, Pufendorffii, Thomassii, Budæi, VVolfii, in familia patrem, in civitate Rectorem, in provincia Præsidem, in regno Regem necessario constituendum fatemini, ad ordinem societatis constituendum, ad tollendas lites, ad defendendam, protegendamque multitudinem ab hostibus, a periculis. Et, ut in Republica christiana lites componantur, ut tollantur dissidia, ut ab erroribus, a lupis rapacibus præserventur greges, ut unitas illa fidei custodiatur, quæ universæ religionis basis, & fundamentum est, caput supremum, iudicem ultimum, qui Dei vices in hominum regimine gerat, respuitis, contemnitis, detestamini? Vah stolidum pecus! Talia dubio procul reponet *Thomas Hobbesius* vester, quem vos, tamquam Phœnicem Britannum, deprædicatis. Hæc ego diverticuli gratia recitavi, ut aliquid reponerem Lutheranis, Calvinianisque, qui in ipsis rebus philosophicis, in ipsa iuris naturæ historia, ubique recta, & oblique arcana Papatus, idololatriam papisticam, tyrannidem, sicam Inquisitionis Romanæ crepant. Nemo ergo mihi vitio vertat, si, ut errabundos, & confuse certantes sequar, e via quandoque digredior.

XI. Inter plures qui Thomæ Hobbesii errores labefactarunt, præstat *Richardus Cumberlandus*, qui cum adversario manus conseruit, & opus edidit ita inscriptum, *Tractatus philosophicus de legibus naturalibus* &c. quod e Latino in idioma Gallicum vertit *Ioannes Barbeyracus*, ut intelligibilem redderet scriptionem latinam, implexam sane, obscuramque. De hoc Cumberlandi opere alibi sermo redibit. Omnes in Auctore hoc ingenii vim commendant.

XII. Samuel Pufendorffius Lutheranus post Hugonem Grotium ceteris sectariis præstat in explicando iure naturæ & gentium. Christianus Thomassius in sua *Hist. iur. nat. cap. vi. §. 14. & seq.* vicissitudines, tumultus, bella litteraria, quæ Pufendorffio peperit illius opus *de iur. nat. & gent.* distincte recenset. Narrationis orsa capit ille a calumniis Theologorum Romanæ Ecclesiæ. *Docuerant*, inquit, *Scholastici ob interesse Cleri pontificii, quod moralia non cadant sub demonstrationem, ita ut laici adigerentur determinationem actionum iustarum, & iniustarum ab ipso Clero, & Scholasticis petere.* Ubique insanit homo iste. Scholastici ergo, dum iuris naturæ & gentium principia, & consuetaria dispiciunt, ob oculos habent Cleri pontificii emolumentum? Dum hæc nos paradoxa legimus, miramur, unaque ridemus Lutheranicam levitatem, ne quid opportunius illorum calumniandi

ani-

animo pronuntiem. Quis Scholasticorum negavit umquam morum principiis evidentiam? Quis illorum afferuit, illa demonstrationibus non subiaci? Quis e contrario negaverit, nisi stultus, in genere morum plures occurrere in dies quæstionculas quæ regulis boni, & æqui, minime vero demonstrationibus definiri debeant? Ad Pufendorffium quod attinet, eiusdem citatum opus Londini Scanorum editum anno 1672. magnificis laudibus extollit: & negari haud potest, Pufendorffium eruditione, ingenio, & ratiocinio præditum esse. In pluribus tamen, & quidem potissimis iuris naturæ principiis, turpiter aberravit; & ab Scholasticis, quos impudenter contemnit, non modo doctrinam, sed vel ipsas scribendi formulas, neque Tullianas, neque Terentianas, mutuatus est. Adversarios sustinuit acerrimos, & vehementes. Ab humanitate, nedum ab honestate abhorrent gravissima improperia quibus se se mutuo proscindunt Lutherani isti Doctores. Christianus *Vigil* edidit *Christianam Benedictionem adversus impiam, & immanem maledicentiam Pufendorffii in epistola ad Scherzerum adhibitam anno 1675.* Finem istius Benedictionis, in qua purum, putumque Scarabæum Pufendorffium vocat, claudit isto pio voto, ut *Deus det Pufendorffio pœnitentiam, ut resipiscat a laqueis diaboli principis calumniantium, quibus hactenus captivus fuit.*

XIII. Nicolaus *Beckmannus* adeo acerbo stilo exceptus a *Pufendorffio* est, ut *Christianus Thomasmus*, in maledicendo nemini secundus, *loc. cit. §. 26.* scribat fieri vix posse ut homo anima rationali præditus tantopere insaniret, quemadmodum *Pufendorffius*, quem impotenti ira abreptum excusat. Adversus *Pufendorffium* libellum famosum edidit Nicolaus *Beckmannus*, cui hunc præfixit titulum. *Nicolai Beckmanni ICTI legitima defensio contra M. Samuelis Pufendorffii execrabiles fœditias calumnias, quibus illum contra omnem veritatem, & iustitiam, ut carnatus diabolus, & singularis mendaciorum artifex per fœditia sua entia moralia [diabolica puto] toti honesto, & erudito orbi malitiose ac ignominiose exponere voluit.*

XIV. Nec miramur, *Pufendorffium* calumniis, maledictis, dictariis impetum ab æmulis fuisse. Enimvero, quemadmodum veritas vitiosos, scelestosque, ita clarorum virorum eruditio, scientia, merita præclara, invidos, superbos, tetricos, morososque homines percussunt, torquent, vexant, agitant, discruciantque. Et ipse experientia didici inter ipsos Catholicos, nedum Luteranos, Calvinianosque, homines reperiri qui, cum non valeant ratione errores suos propugnare, ad calumnias, & maledicta confugiunt. Nulla itaque nos subit admiratio, *Pufendorffium* æmulatorum aculeis obnoxium fuisse; sed merito eiusdem *Pufendorffii* rusticam, vilem, & præter modum omnem illiberalem defensionem despiciamus. Singulis fere paginis adversarium suum his alloquitur verbis. *Asinius Tenebrio: impurissimus nebulo: nequissimus sycophanta: male pereas infame caput. Vab, mi Asini Tenebrio. Nonnisi in cerebro Asinii Tenebrionis tam absurda nasci poterant: mi stolidè furci-*

fer:

fer : animal insociabile. Et, ut plura omittam, hæc scribit Pufendorfius Erid. Scand. pag. 10. *Niger ille calumniator, nigrae scholæ primipilus : nigri magistri niger discipulus : nigrae scholæ tiro niger. Calumniatorum omnium antesignanus, vel potius orci, aut inferni monstrum : monstrorum omnium teterrimum.* His floribus tota aspersa est Pufendorfi apologia. Lege totam *Eridem Scandicam*, ubi peiora offendes. Hi ne præclari morum magistri? Hi sunt qui iuris naturæ regulas ad societatem custodiendam, ad imbuendos mores explanare audent? Quod errores acerbioribus censuris plectantur, quod falsarum opinionum monstra detestanda repræsententur, quod opiniones moribus perniciosas quisque pro modulo suo infectetur, deridendas, detestandasque maiori qua valet eloquentiæ vi exhibeat, adhibitis etiam errorum enormitati congruis vocabulis : nihil in simili scribendi ratione reprehendum, nihil caritati christianæ oppositum; cum erga errores, falsasque opiniones exerceri caritatis officia nequeant. Verum enimvero personas, Auctoresque ipsos maledictis, impropriis, dicerisilque incessere, ut Pufendorfius egit, hominem dedecet honestum, nedum christianum. Asinius Tenebrio, seu *Nicolaus Beckmannus* contra Pufendorfi librum edidit hoc inscriptum titulo. *De Magistri Samuelis Pufendorfi Professoris Philosophiæ in Carolina Scanorum execrabili iuris doctrina, horrendo atheismo, perversis moribus, & belluina vita brevissime, sed verissime scribit Severini de Monzambano & Tenebrionis Asinii iustus censor veridicus, constans, qui eo sine id facit, ut omnes Litterati ore, corde, & calamo pestiferam ficti huius Severini, sive Tenebrionis Asinii, hoc est Pufendorfi, doctrinam extirpare conentur. In Accademia Catoniana calumniis & risui Pufendorfi contraria.* Narrat Bruckerus *Tom. V. cap. IV. §. 17.* Nicolaum Beckmannum, Pufendorfi æmulum, eiurata tandem Lutherana religione, in *Stiria* Romanam amplexum esse. Præter memoratum opus de *I. N. & G.* aliud opusculum, inscriptum de *Homine, & Cive*, edidit Pufendorfius, in quo, quæ fusiore calamo in maiore opere docuerat, succincte & in compendii formam redacta tyronibus exhibet. Plura quoque de iure naturæ & gentium in *Eride Scandica* edisserit.

XV. CHRISTIANUS THOMASIVS Lutheranus, Pufendorfi acerrimus defensor, in dicacitate, satyra, maledicendique arte omnibus suis præstat. Inter alia opera quæ publici iuris fecit, sunt sequentia, quæ ad ius naturæ attinent. *Planior Historia iuris naturalis &c. Cautela circa præcognita iurisprudentiæ &c. Fundamenta I. N. &c.* & plura alia, quæ recenset Bruckerus *Tom. V. cap. IX.* ubi §. 19. refert censuram quam *viri docti* inusserunt *Christiano Thomaso*, quæ est eiusmodi. „Reprehendunt (inquit) ingenium, ad satyræ quasi natum, & mordaci „dicacitate in quoscumque non sine a maro risu insurgens qui paradoxis, & no „vis assertis subscribere renuerunt. . . Addunt valde favere Scepticis, non quod „omnem evidentiam neget, sed quod dubia ubique ex dubiis nectat, & coacta
Tom. VI. D „ in-

„ industria augeat, verbisque exaggeret. Veritatem porro, aiunt, non ex internis
 „ primisque fundamentis eum derivare, adeoque nec ad sacrarum litterarum fon-
 „ tes, nec ad accurata rationis principia, nec ad genuina antiquitatis monumen-
 „ ta recurrere; sed ratiociniis topicis utentem cæcos in iudicando haud raro ca-
 „ tulos parere. Favere autem *naturalismo*, quem vocant, & religioni revelatæ
 „ interdum officere; scaterere libros eius excerptis *Atheorum*, *Scepticorum*, *Natura-*
 „ *listarum*, *Socinianorum*, quos unquam Gallia, vel Belgium tulerit; nec ea
 „ cum verbo divino comparare: abiici propter omnem rerum & consuetudi-
 „ num veterum abusum, non vero eas emendari: plura diruere eum quam æ-
 „ dificare, & omnem religionis christianæ vim ad ratiocinia quædam moralia,
 „ gratiam ad naturam revocare. . . Fuerunt quoque nonnulli qui animum le-
 „ vem, aliisque insultantem, & mendaci fama confisum alios arrodentem, homi-
 „ nibus autem *ἄπαιδείους*, quique sine religione vivunt, frigidam suffundentem
 „ ei vivo adhuc obiecerunt, & conscientiam eius peculiaribus scriptis excitare sa-
 „ tagerunt, quod post Io: *Ioachimum VVeinderum* Theologum Rostochiensem gra-
 „ vi increpatione fecit Anonymus quidam, qui *Atheis*, & incredulis occasionem
 „ eum dare ridendi miracula mosaica, & christiana, omnemque veritatem in sa-
 „ cris paginis explicatam, obiecit.“

XVI. Anonymus laudatus, est, ipso Bruckero teste, *Ioachimus Langius*, qui *Exercitationem conscientiæ ad Cl. Thomasmum propter iniquitatem nuper proditam in Programmate* &c. edidit, His mihi testimoniis haud est opus, ut nullius religionis Thomasmum, Lutheranismum extrinsecus profitentem, credam. Istius mei iudicii rationes supra indicavi. Qui plura de *Christiano Thomasso*, eiusque patre *Iacobo Thomasso* scire vult, consulat laudatum *Bruckerum*.

XVII. Franciscus Budæus Lutheranus *Sinopsim historiæ iuris naturæ & gentium* scripsit. Ex instituto argumentum istud non tractavit. In suis tamen operibus sparsim plura de hac materia disputat. In institutionibus *Theologiæ moralis* omnia iuris naturæ officia quæ praxim spectant, versat. Passim Pontificios Lutheranico more, idest rustice, carpit. Minus, quam quos recensui, audax, & mordax; at & ipse Lutheranz hæreseos caligine obductus torvis oculis respicit unicam matrem suam; extra cuius suam æternum periturus aberrat cum ceteris suis. Passim eiusdem in Pontificios, seu Catholicos impropria refellam.

XVIII. Ioannes Gottl. Heinnecius *Elementa iuris naturæ, & gentium* edidit. Opusculum istud secundis typis Veneriis prodiit, quod quidam Italiæ nostræ semidosi sub initium, quasi opus recondita doctrina plenum, ambabus ulnis suscipiebant. At ex eiusdem lectione didicere, quemlibet ex nostris, non Theologis modo, sed Casuistis, eadem versare præter propter argumenta, maiori eruditione, perspicuitate, & doctrina. Mihi tamen minus ceteris Istis Lutheranis displicet. Diætio

cla-

clara absque fuce, non inelegans. Ceterum communiter res omnes obvix sunt.

CAPUT VI.

Iudicium in methodum qua Christianus VVolfius ius naturæ exponit. Parallelus istius methodi cum methodo illa quam Scholastici servant.

I. **P**Lura edidit Christianus VVolfius volumina philosophica, & mathematica. De his nec verbum faciam. Sex integris Tomis in 4. ius naturæ illustravit, de quibus pauca dicturus sum. Et primum in viro hoc moderationem laudare debeo. Ceteri Lutherani Scriptores, ut Pufendorfius, Thomafius, Barbeyracus, Bruckerus, Budæus, & communiter omnes, in ipsas controversias philosophicas Romanenses, Papistas, superstitionem Pontificiorum intrudunt, disteria spuunt, calumnias intorquent fide mala, & fraude summa. Oppositam, ad hoc quod attinet, insidit viam VVolfius. Intra chorum canit, & institutum suum persequitur, quin e via digrediat. Quare eiusdem moderationem, & prudentem scribendi rationem debita fraudare laude non debeo.

II. Verum, si mihi eiusdem moderatio placet, eo magis displicet illius scribendi methodus. Quid de hoc ad te? inquires. Tibi si displicet, placet aliis. Bene habet. At in sæculo degimus in quo liberum cuique est in opera publici iuris facta iudicium ferre. Buccinant Lutherani, Calviniani, & saperdæ innumeri, cuiusque nationis, & religionis adversus Scholasticorum methodum. Carpunt vanas illorum subtilitates, quæstiones inutiles, barbaram scribendi rationem. Eccur mihi eadem uti libertate adversus istos Scholasticorum contemptores vetitum erit? Unum ego præstabo, videlicet, nullum mihi e calamo excidere verbum patiar, quod Cl. VVolfium perdoctum Philosophum, & Mathematicum, omnium ore celebratum, lædat. Pauca quæ dicturus sum, unice spectant eiusdem scribendi formam, qua iuris naturæ præcepta, & officia exponere ille contendit; at, ut ego quidem arbitror, implicat, & obscuriora efficit. Et hæc quæ dicturus sum, eo tandem recidunt, ut quidam scioli respiscant, qui hanc impeditam scribendi rationem exaltant; tametsi nec eam percipiant, nec ex lectione eiusmodi operum profectum ullum capiant.

III. Et primum nemo unus ex Græciæ, nemo unus ex omnibus Latii Sapientibus in exponendis iuris naturæ mandatis, & officiis pro formandis hominum moribus hac methodo VVolfiana usus est. Et, quod nec Græcia, nec Latium novit, Sarmati, Cimbri, Taifali, Teutoni invenerunt? Scholastica docendi ratio latuit sapientiam Græcorum, & Latinorum. Damascenus ergo, & Lombardus eam ad-

D ij in

invenere? Si opportunior, si facilior discipulorum profectui fuisset, sapientum ne aciem fugisset? Qui sic disputant, notionis methodi scholasticæ expertes sunt. Scholasticorum docendi ratio, si non corticem, & superficiem eiusdem, sed medullam, & spiritum spectes, eadem apud omnes semper fuit. Est quippe forma ratiocinandi ipsi intellectui veluti ingenita. Quid, amabo te, discriminis inter S. Thomæ Aquinatis articulum, & orationem Demosthenis, Marci Tullii, Livii? Non sane aliud, nisi quod illi methodum, in oranda causa servatam, verborum elegantia, figurarum apparatu, eloquentiæ ubertate vestiunt, ornant, venustamque efficiunt; contra Scholastici his ornamentis & lenociniis causam suam exutam proponunt. Ceterum tam in oratione Tulliana, quam in articulo S. Thomæ hæc servatur ratio. Primum status quæstionis clare proponitur. Quæ faciliori causæ intelligentiæ viam aperiunt, puta principia certa, de quibus disputatio nulla est, quid declinandum, quid summopere advertendum, ut punctum controversiæ intelligatur, præmittuntur: quæ omnia unico verbo *prænotanda*, seu *præsupposita* Scholastici vocant. Deinde rationes pro causa suscepta oratione simplici, perspicua, cuiusque artificii vacua adducunt. Post obiecta adversariorum resolvunt. Hanc insitit viam S. Thomas, Scholasticorum facile Princeps. Hæc ipsa ratiocinandi forma præter propter elucet in orationibus Demosthenis, Marci Tullii, omniumque Rhetorum. Hoc dumtaxat discrimen intercedit, quod hi indicatis ornamentis suam vestiunt orationem; contra Scholastici, his neglectis, nudam proponunt veritatem. Rhetores obiecta via, & veluti per cuniculos; Scholastici reiecta, nudoque pectore arcem humanæ mentis invadunt.

IV. Verum, ut planior res fiat, ipsam consulamus experientiam. Vis ratiocinandi, & facultas mutuo communicandi cogitationes nostras a natura insita est. Ars hanc facultatem perficit, non alias excogitat vias. Porro nemo sive in privata, sive in publica oratione hanc mathematicam methodum sectatur. Fac eloquentissimum Advocatum ad tribunal senatorium causam gravissimam sive civilem, sive criminofam adferre, in ea oranda methodo VVolfiana utatur, suæ causæ rationes secet in propositiones centum. Ut has probet, iudices mittat ad videndas alias ducentas, quas iam olim firmavit ut certas. Post reducat in viam iudices, & alias illis propositiones afferat ad confirmandam causam suam. Post commentaria ad singulas propositiones adiiciat. Cedo. An non deridendum, sibilandumque Advocatus iste sese exhiberet? Nonne e foro pelleretur ut amens?

V. Ultra pergamus. Ascendat Concionator suggestum, adeat Legatus Principem, tractent Politici in senatu gravissima belli & pacis negotia methodi VVolfianæ usu. Gravissima iuris naturæ præcepta, officia hominis in Deum, in se, in proximum explicent: observationem altius inculcent, ut a transgressione legum, & ab officiorum neglectu homines revocent. Reipublicæ, & Principatus contro-

ver-

versas vi propositionum, citationum, commentariorum VVolfii versent. Quid tum? Quæ resolutio? Quæ conclusio? Qua celeritate, qua brevitate negotia expedirentur?

VI. Inepta itaque methodus ista in foro, inepta in senatu, inepta in suggestu, inepta in communi sermone. Ubi ergo opportuna? In iuvenum scholis? Methodo ergo tali imbuendi iuvenes sunt, quam ipsi in nullo hominum commercio, in nulla societate, in nullo tractando negotio adhibere sine derisione valent?

VII. VVolfius *Tom. I. de iur. nat. in proleg. §. 2.* contendit, neminem ante se hac sua methodo scientifica ius naturæ exposuisse. Nec fallitur. Nulli quippe in mentem venerat tam abstrusa, & prærupta via, spinis & stricturis ubique consita, nullibi continuata, & plana, sed secta, & quolibet passu aliqua fossa interrupta. Carpit methodum Pufendorffii his verbis., Vulgo *Pufendorffius* ius naturæ demonstrasse dicitur. Enimvero qui sic iudicant, methodi demonstrativæ satis ignaros se se probant, & qui vel in Mathesi, vel in operibus nostris philosophicis fuerit versatus, quantum a veritate distet iudicium, abunde intelliget. Legat ea quæ de methodo philosophica, eadem omnino cum scientifica, seu demonstrativa (§. 792. Log.) commentati sumus (§. 116. & seq. disc. præl.) & inquirat, num *Pufendorffius* regulis eiusdem satisfecerit. Nisi enim in re manifesta cæcutire velit, eundem a methodo scientifica tantum abesse deprehendet, quantum distat a terra cælum.“

VIII. Plaudat sibi VVolfius de sua methodo scientifica mathematica, deliciis affluat, corde iubilet eam meditando. Interim liceat & nobis asserere, illum dulcissime falli, atque illusionibus & chimæris mentem suam saturare. Methodus mathematica ad demonstrationes mathematicas conficiendas opportuna, & optima est. Si ad Philosophiam moralem, cuius est hominum societatem regere, formare mores, componere lites, mentem flectere, coercere appetitus, transferatur, vana, inepta, & perridicula evadit. Pufendorffius ea usus methodo est quam adhibuerunt alii sapientes viri tum Græci, tum Romani, tum scholastici; quamquam illa non parum abusus sit. Quippe sæpe, quæ parvi sunt momenti, prolixa, & impedita oratione versat, involvit; & quæ maiorem postulant interpretationem, præterit. Verum nævus iste hominis, non methodi, est. VVolfianum opus lectores torquet, exagitat, illos per circuitum agit. Cum isti VVolfianarum propositionum circumseptam arcem ingredi, & invadere penetralia velint, ecce hinc val-la, illinc fossæ, labyrinthus, & anfractus, quæ iter intercipiunt, & aggressores propulsant.

IX. Et ut libere, quod sentio, prodam, VVolfiana methodus suapte natura eo spectat, ut adolescentum cerebra perturbet, eorumque fibras dirumpat, ut in eorum mentes non scientiam, non eruditionem, sed stultitiam, si vellent sedulo il-

larum propositionum connexionem comprehendere, inducat. Quod si neges, dicas velim, quænam sit melior tractandæ scientiæ, suadendæque veritatis methodus. Illa dubio procul quæ facilius, expeditius, clariusque in hominum mentes veritatem defert. Quemadmodum ea locutio dicitur nobilior, excellentior, quæ paucioribus verbis, & maiori perspicuitate cogitationes meas alteri communicat. Atqui methodus VVolfiana per ambages, & circuitus veritatem ad hominum mentes defert. In quinquaginta propositiones dividit methodus hæc doctrinam quæ unica, & ad summum duabus propositionibus plenissime exhaustiri poterat. Sed quod methodum illam a Philosophia morali exterminare debet, est, quod illa lectores suos, ut rotas, in gyrum perpetuum circumagat. Ut probet propositionem trigessimam, modo te remittit ad decimam, modo ad quinquagesimam. Illuc pergis, & continuo aliam citationem offendis quæ te mittit ad Philosophiam moralem. Arripis iter, & illuc cum perveneris, quasi lætus de invento demonstrationis promissæ arcana, en tibi obviam alia citatio, quæ te remittit ad Logicam: & hæc te iterum mittit ad *Noologiam*; & hæc quoque iterum te in gyrum agit ad *Psychologiam*: & hæc te circumagat ad *Cosmologiam*: hinc revocaris ad *Theologiam* naturalem: & tandem aliquando hæc te denuo ad *ius naturæ* amandat, ut continenter per hunc te rotes circulum. Factum tam evidens, & obvium narro, quam obvia & manifesta sunt VVolfii volumina. Vellem ut aliquis eorum quæ narraui, periculum faceret. Et sane, ut tu ex opere VVolfiano de *iure naturæ* profectum percipere valeas, opus est ut omnia fere volumina quæ edidit, in promptu habeas, eaque in cubiculo non valde angusto bene disposita, & modo ad unum accurrere, modo inspicere aliud, nunc progredi, nunc regredi, nunc pergere ad ultimum, nunc redire ad primum, a primo ad quartum, a quarto ad secundum volumen. Et en in hoc vitioso, atque perridiculo citationum circuitu percurrendo occupatos lectores, temporisque iacturam gravissimam factam,

X. Quæ hæcenus dixi, aliquibus exemplis confirmanda sunt, ne pro ingenio illa finxisse videar; tametsi iis omnibus qui VVolfium legerunt, obvia & manifesta sint. In medium afferam nonnullas propositiones VVolfianas, ut cum Scholasticorum propositionibus conferre quisque easdem valeat. Derident novi VVolfiani Scholasticos, Illorum barbaram locutionem contemnunt, & paucorum abusus in ipsam artem regerunt. Exaggerant quasdam illorum dicendi formulas, puta *formaliter*, *materialiter*, *naturam naturantem*, & *naturam naturatam*; ac si dicerent *gallinam gallinatam*, & *gallinam gallinantem*. Audiamus nunc Terentios, Tullios, Cæsaresque istos Cimbros.

§. I.

Census nonnullarum propositionum VVolfianarum.

I. **C**hristianus VVolfius *Tom. III. de iur. nat. cap. 11.* explicat obligationem circa sermonem. Ex hoc itaque capite paucas transcribo illius propositiones, ut inde quisque perspicuitatem, brevitatem, & elegantiam colligere methodi VVolfianæ valeat. Sed iterum, antequam id præsto, obsequium, officiumque meum in Cl. VVolfium, tot voluminum editione celebrem, & Mathematicum insignem, in memoriam revoco. Unice illius methodum, veluti discendis morum disciplinis inutilem, & perniciosam, reiiciendam suadeo, & evinco. Igitur prima illius propositio signata §. 148. (neque enim cum capite numerus incipit, sed sequitur numerus propositionum antecedentium, quæ erant de modo acquirendi derivativo in genere, quibuscum nulla videtur sequentium connexio) est sequens.

VV O L F I U S §. 148.

Qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert usus loquendi.

Primum in simplici præfatæ propositionis difficillimæ expositione te remittit ad (§. 117. *Log.*) post ad (§. 273. *Psych. Emper.*) iterum ad (§. 139. *Log.*)

Adiicit deinde commentarium in eandem propositionem; & in hoc quoque commentario te denuo in gyrum circumagat: & primum ad (§. 118. *part. 1. Phil. præf. univers.*) post ad (§. 678. *Psych. rat. & §. 256. part. 1. iur. nat.*) & iterum ad (§. 239. *part. 1. Phil. præf. univ.*) Integram paginam implet, ut laudatam propositionem suadeat. Neque hoc contentus sequentem addit propositionem.

VV O L F I U S §. 149.

Quoniam qui ab aliis vult intelligi, vocabulis uti debet, prout fert usus loquendi.

Quantum hæc differat a prima, tute vides: & tamen hanc quoque exponit, & te remittit ad (§. 148.) Commentariolum breve adiicit: & quinque aliis propositionibus contextis hanc addit.

VV O L F I U S §. 154.

Veriloquium est sermo moraliter verus.

Exponit moraliter verum esse, si verba quæ profers, animi tui sensa exprimant. Quæ expositio adeo vera est, quin necesse sit te remittere ad (§. 150.) & aliam adiicere propositionem cum commentario.

VV O L F I U S §. 156.

Falsiloquium est sermo moraliter falsus.

Eam exponit inquires: „ Moraliter falsum est, si verba quæ profero, sint a „ mente tua aliena (§. 152.) “ quod pluribus explicat, & continuo aliam sub-
iicit.

VV O L F I U S §. 157.

Quoniam falsiloquium est sermo moraliter falsus (§. 156.) moraliter vero falsum esse potest quod logice verum est (§. 153.) falsiloquium non supponit falsitatem logicam, nec per ipsum probatur falsitas logica.

Adiicit commentarium, & postea alias infarcit propositiones cum commentariis; quibus missis, hanc rescribo.

VV O L F I U S §. 164.

Quando ad veriloquium obligamur, a falsiloquio abstinere debemus.

Propositio seipsa cuique nota est, etiam minus acuto; tamen hanc adiicit expositionem, & commentarium; quæ omnia transcribere volo.

E X P O S I T I O.

„ Quando enim ad *veriloquium* obligamur, cum *veriloquium* sermo sit moraliter
„ verus (§. 154.) verba nostra cum cogitationibus nostris convenire debent (§. 150.)
„ consequenter, cum lex præceptiva, sit simul prohibitiva contrarii (§. 722. Part.
„ I. iur. nat.) prohibitum est uti verbis quæ a cogitationibus nostris dissentiant,
„ adeoque ab iis abstinendum (§. 163. Part. I. Phil. pract. univ.) Enimvero sermo
„ qui constat ex verbis a cogitationibus nostris dissentientibus, moraliter falsus
„ (§. 152.) adeoque *falsiloquium* est (§. 156.) A *falsiloquio* igitur abstinere debe-
„ mus, quando ad *veriloquium* obligamur; consequenter *falsiloquium* illicitum est
„ (§. 170. Part. I. Phil. pract. univ.) “

C O M M E N T A R I U S.

Contradictoria sunt verum loqui, & verum non loqui. Sed qui falsum loquitur, non loquitur verum. (§. 150. 152.) Ergo qui obligatur ad loquendum verum, ei permittum non est loqui falsum. Manifestum itaque est in eo casu quo ad veriloquium obligamur, falsiloquium illicitum esse. E. g. si tibi animus non est mutuo mihi dandi pecuniam, & necesse sit ut mihi dicas, num mutuo dare velis, non licet dicere, ac verbis fidem tuam astringere.

V V O L F I U S §. 165.

„ Quoniam ad *veriloquium* obligamur, quando sine eo officio cuidam erga alios,
 „ vel obligationi cuidam contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri ne-
 „ quit, seu quando alteri ius est ad animi nostri sensa cognoscenda, sive perfe-
 „ ctum, sive imperfectum (§. 162.) *Falsiloquio* autem abstinere debemus, quan-
 „ do ad *veriloquium* obligamur (§. 164.) *Falsiloquium* illicitum est, seu ab eo ab-
 „ stinere debemus, quando sine *veriloquio* officio cuidam erga alios, vel obligatio-
 „ ni contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri nequit, seu quando alteri ius
 „ sive imperfectum, sive perfectum est ad animi nostri sensa cognoscenda.

V V O L F I U S §. 166.

„ Quoniam *falsiloquium* repugnat officio cuidam erga alios, vel obligationi con-
 „ tractæ, qua alteri in singulari tenemur, si sine *veriloquio* neutri satisfieri possit;
 „ quando autem satisfieri nequit sine *veriloquio*, *falsiloquium* illicitum est, & ab
 „ eo abstinere debemus (§. 165.) *Falsiloquium*, quod repugnat officio cuidam erga
 „ alios, vel obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, illicitum est, &
 „ ab eo abstinendum, & eodem modo patet, *falsiloquium* illicitum esse, quod est
 „ contra ius, sive perfectum, sive imperfectum alterius.

C O M M E N T A R I U S.

Atque adeo patet, falsiloquium in se non esse illicitum, sed illicitum effici repugnantia cum officio erga alios, vel obligatione qua alteri teneris in singulari, aut, si mavis, cum iure sive perfecto, sive imperfecto alterius. Quando enim repugnat officio erga alteros, aut obligationi, qua alteri in singulari teneris, cum iure perfecto alterius pugnat. Falsiloquio itaque in se non inest moralis quadam turpitudine; sed eam trahit ab actu moraliter turpi, qui eidem accedit.

„ Si sine falsiloquio officio cuidam erga teipsum, vel erga alios, aut obligationi contractæ, qua alteri in singulari teneris, satisfieri nequit, falsiloquium licitum est.
 „ Idem valet, si falsiloquium non dicendo violatur ius alterius sive perfectum, sive imperfectum. Cum enim obligatio sit necessitas moralis agendi (§. 118. Part. I. Phil. pract. univ.) officium vero tam erga te, quam erga alios, sit actio ad quam emittendam obligamur (§. 224. 226. Part. I. Phil. pract. univ.) officio erga nosmetipsos, & erga alios non minus satisfaciendum quam obligationi qua alteri in singulari tenemur. Enimvero lex naturæ dat nobis ius ad omnes actus sine quibus obligationi nostræ satisfieri nequit (§. 159. I. Part. Phil. pract. univ.) Ergo dat etiam ius ad falsiloquium, quod sine eo officio cuidam erga nosmetipsos, vel alios, aut etiam obligationi contractæ, qua alteri in singulari tenemur, satisfieri nequit; consequenter in hoc casu falsiloquium licitum. Quod erat primum.

„ Nemo quicquam facere debet quod est contra ius alterius (§. 901. Part. I. iur. nat.) adeoque ius alterius nullo modo violare licet (§. 239. I. Part. Philos. pract. univ.) Quod si ergo falsum non dicendo violatur ius alterius, sive perfectum, sive imperfectum, cum lex naturæ det nobis ius actuum, sine quibus obligationi nostræ satisfacere non possumus (§. 159. Part. I. Phil. pract. univ.) consequenter hi actus liciti sunt (§. 170. I. Part. Phil. pract. univ.) falsum dicere tum licet; consequenter falsiloquium licitum. Quod erat secundum.

C O M M E N T A R I U S.

Exemplum habemus in obstetricibus Aegyptiacis, quæ a Rege iussæ necare in partu masculos infantes Hebræorum, hoc minime fecerunt, sed Regi persuaserunt, mulieres Hebræas tanta facilitate parere, ut, antequam vocatæ adesse possint, partus iam sit in lucem editus. Sine ipsarum enim falsiloquio vita masculorum Hebræorum servari minime potuisset; immo nec propriæ salutis consulere licuisset obstetricibus. Exemplum aliud extat apud Plinium Lib. III. epist. xvi. ubi Arria falsiloquio solatur Patrum maritum. A Egrotabat enim Pater, & filius, uterque mortifere. Cum filius decessisset parentibus carissimus, funus ei ita paravit, & exequias duxit, ut ignoraret maritus, & quotiescumque cubiculum intraret, marito interroganti, quid ageret puer, respondebat eum bene quievisse, & libenter cibum sumpsisse. Erat hic falsiloquium medium avertendi periculum mortis a marito, quod partim a terrore, partim a nimio angore animi imminere videbatur.

„ Si ad veriloquium non obligamur , nec tacere datur metu periculi , nobis , vel
 „ aliis imminentiſ , falſum loqui licet . Etenim , ſi tacere non datur , aut verum ,
 „ aut falſum loquamur neceſſe eſt ; quod per ſe patet , Quod ſi ad veriloquium
 „ non obligamur , nec moraliter neceſſe eſt ut verum loquamur (§. 118. Part. I.
 „ Philoſ. pract. univ.) cumque tacere non detur , nec ſimpliciter eſt falſum loqui
 „ (§. 184) Quamobrem , cum quilibet operam dare debeat ut ſibi caveat a malis
 „ corporis , atque fortunæ , quantum in poteſtate ſua eſt (§. 183. Part. I. iur. nat.)
 „ eademque ab aliis , quantum datur , avertere debemus (§. 608. part. I. iur. nat.)
 „ adeoque , ubi nobis , vel aliis periculum aliquod imminet ex veriloquio , id of-
 „ ficio erga noſmetipſos , vel alios repugnat ; veriloquium efficitur illicitum (§.
 „ 170. Part. I. Phil. pract. univ.) conſequenter metu periculi , nobis , vel aliis im-
 „ minentiſ , falſum loqui licet , “

§. II.

Nonnullæ animadverſiones in recenſitas propoſitiones
 VVolſii.

I. **E**T ut ab ultima initium capiam , pluſquam centum paginas implet VVolſius propoſitionibus circiter 161. de ſuis *veriloquiis* , & *falſiloquiis* . Vix unum textum ſanctarum Scripturarum allegat ad aliquam propoſitionem firmandam . Solum , ut errorem ſuum de licito *falſiloquio* confirmet , exemplum obſetricum AEgyptiarum in medium affert . Cui aſſuit aliud exemplum , narratum a Plinio de *Arria* ſolante *Pærum* medio mendacio ; quod tamen ille non *mendacium* , ſed *falſiloquium* vocat . Quare etiam celebres Iſti Lutherani verborum , & rerum notionem pervertunt , cum illorum intereſt . Nec illos poſtea pudet eiufmodi defectum quibuſdam Caſuiſtis noſtris impropere . Si loco Plinii legiſſet VVolſius Auguſtinum (*lib. de ſc. contr. mendac.*) ſimile exemplum inveniſſet . Porro diſtinctio falſiloquii deliberati a mendacio tam nova , & vana eſt , quam eſt eiufmodi methodus .

II. Recenſitas propoſitiones ex centum & amplius idcirco excerpti , non ut earundem doctrinam expenderem , aut reſellerem id quod cum vero pugnat ; ſed ut methodi VVolſianæ vanitatem evincerem . Vidisti multiplicatas propoſitiones , proluxa commentaria , ut id probetur quod ſua natura cuique ratione prædico notum eſt . Quæ pauciſſimis declarari verbis poſſunt , plures implent paginas . Conſule

fula loca citata, quæ intexit suis explanationibus, ut te in circuitu suorum librorum contineat; & vix ullum invenies in quo id evincatur quod promittitur. Quam implexa postea sit locutio, quam strigosa, non est quod patefaciam. Res ipsa loquitur, & Scholasticorum causam orat.

III. Si postea vocabula quæ ipsi asperiores Scholastici non excogitarunt, desideres, dabo aliqua, quæ in oculos incurrunt: nec enim abuti otio licet in his quisquilliis. *Loc. cit. cap. v. §. 953.* inquit: *Dispiciendum est, utrum dolosum, aut culposum sit periurium.*

VVolfius *Philosoph. pract. univ. Part. I. §. 1.*

Scientia affectiva est scientia voluntatem, & noluntatem ad actus suos determinandi.

§. 2.

Scientia practica est scientia locomotivam facultatem, vel etiam cognoscitivam determinandi ad actus externos, vel internos voluntati, & noluntati conformiter exequendos, vel omittendos.

IV. Mille similes propositiones excerpere possem ex VVolfii operibus. Sed pauca quas recensui, satis sunt ad VVolfianorum, & Lutheranorum retundendam dicacitatem, & superbiloquentiam illam, qua scholasticos Theologos deridendos propinare student. Provoco illos, ut vel ex uno alicuius nominis Theologo scholastico excerpant propositiones iis similes quas nunc ex VVolfio adduxi. Quin, si omnia Scholasticorum dumeta percurramus, tot spinas, tot anfractus, tot salebras non offendemus. Nullius mihi sane Scholastici lectio tantum tædii, fastidiique attulit umquam, quantum unius VVolfii lectio. Ineptas, vanissimasque quæstiones versant illorum plures: non repugno. Sed de his modo sermo non est. Temporis, personarumque defectus isti sunt. Methodum, qua res etiam nihili Scholastici versant, cum methodo VVolfiana comparatam, optimam, perspicuam, facilemque asserimus. Quid? An non optima illa methodus qua homo suas nœnias, nugas, cavillationes uno veluti aspectu exponit, ut extemplo earumdem, & insuper eorum omnium quæ contra opponi possunt, callentissimus efficiar? E contrario VVolfiana methodus te in propositionum labyrinthum detrudit, ibique te in perpetuum rotat circulum. Quid? Scholastici quisquillas, vanas subtilitates versant? Esto. Sed, ut dixi, clara, & obvia methodo. VVolfius controversias summi momenti dispicit; sed methodo implexa, fluctuosa, spinis, dumetis, anfractibus, mæandris, salebris undique obsepta. At quod rem conficit, est, Scholastici qui ius naturæ illustrant, an non omnes alicuius momenti controversias quas VVolfius versat, tractarunt ipsi prius? Quid tibi mali affert quod inutiles quoque quæstiones discutere illi voluerint? Tu fruges elige, relictis glandibus. Quamquam plu.

plurimæ (non dico omnes) Scholasticorum controversiæ, quæ vocantur inutiles, non profus carent utilitate, re bene pensata. Quid quod, si propositiones VVolffianas ad severam criticen revocemus, plus stribliginis, quisquiliarum, & futilitatum in eisdem reperiemus quam in pluribus alicuius nominis Scholasticis? Sed ea est humani palati infirmitas, ut omnia nova eidem sapiant. Quando primum scholasticæ dapes mensis appositæ fuere, dulcissimæ omnibus erant; elapso congruo tempore viluerunt. Quis fidem oppignoraret suam, eas non pristinum indepturas locum?

V. Breve specimen eorum quæ VVolffius suis sex Tomis de *iur. nat.* tractat. Tomus I. quatuor capitibus concluditur. Capita ista in §§. 1263. distributa sunt. Primum ius, & onera hominum, eorum libertatem, æqualitatem, & alia quæ hinc consequuntur, dispicit. Secundo capite officia hominum erga semetipsos, quo nempe studio corporis conservationem, & perfectionem comparare, quibus cibus corpus nutrire, quibus induere vestibus, qua industria expellere morbos, vitare ebrietatem, ceteraque noxia, qua patientia sustinere adversa, & qua moderatione prospera fortuna uti debeant, & plurima alia exponit. Tertio capite edisserit officia hominis erga alios. De amore proximi, inimicorum, de ignominiis, de calumniis, conviciis, detractionibus, de famæ, & vitæ defensione, de homicidio, aliisque pluribus disputat. In quarto capite cultum quo colendus, amandus, & orandus sit Deus, manifestat. Sed omnia oratione adeo sicca, stylo adeo arido, & salebroso dividit, secat, involvit, ut tædium, non amorem excitet. Plura docet gravibus obnoxia censuris.

VI. Alter Tomus includit disputationes de primæva rerum communione, de dominio, & modo idem acquirendi originario, & de obligationibus, ac iuribus ex dominio oriundis. In tertio Tomo disputatur de modo acquirendi derivativo, seu de translatione domini, de veritate in sermone manifestanda, seu *veriloquio*, & *falsoquio*, de sinceritate, simulatione, & dissimulatione, de promissionibus, & pactis, de iureiurando, & votis. Unicus inter Lutheranos, quos legere mihi licuit, est qui, votorum onera solvenda ostendens, non carpat vota monastica, eaque superstitione polluta effutiat. Tomo finem imponit tractatibus de modo constituendi alteri ius quoddam in re sua, de derelictione præsumpta, de usucapione, & præscriptione. In quarto, & quinto Tomo vasta contractuum provincia exornatur. Sextus Tomus ad meas non pervenit manus.

VII. Specimen istud tibi exhibere volui, ut compertum tibi sit, nullam ab istis dispici controversiam quæ non sit a nostris prius enucleata. Nec VVolffio, five ceteris Lutheranis, Calvinianisque vitio verto, quod nova nobis non exhibeant; sed illorum thraſonicam iactantiam, qua Scholasticis, veluti stupidis & truncis, insultant, iure retundo.

CAPUT VII.

Tres Scholasticorum classes. Postrema ius naturæ & gentium, omnibus pensatis, feliciter præ cunctis novatoribus exponit.

I. **S**cholasticorum chorum ducit Petrus Lombardus. Horum Principes sunt S. Thomas Aquinas, S. Bonaventura, Albertus Magnus, Alensis, Scotus, Durandus, Antoninus. Secundæ classis sunt Caietanus, Victoria, Sotus, Molina, Suarez, Vasquez, Iavellus, Bannez. Postremæ classis Sylvius, Medina, Comitulus, Lessius, Corradus, Salmanticenses, Gonzalez, & mille similes. Hos quippe nominavi, quod menti occurrerint primi, salvo erga alios obsequio, officioque.

II. Si cum unius S. Thomæ Aquinatis doctrina de iure naturæ & gentium opera quæ ab infami defectione Martini Lutheri ediderunt heterodoxi transalpini, compararem, non levem causæ meæ præiudicium inferrem. Quæ siquidem notuarum cum sole, pygmeorum cum gigante comparatio? Fateor me, repugnante animo, hæc in scenam inducere. Sed ad hoc me renitentem coegerunt & transalpini novatores, & scituli plures Italiæ nostræ, qui, neglectis frugibus quas domi habent, glandes, & quisquilias extrinsecus conquirunt. Sex solæ quæstiones Angelici Doctoris de hominum officiis, de legibus, de iustitia & iure præstant omnibus quæ de iure naturæ & gentium edidit Pufendorfius, Thomasius, Budæus, VVolffius, ceterique omnes eiusdem sectæ. Si solam methodum, & perspicuitatem spectes, in admirationem te actum sentis. Una oculorum acie quæstionis statum, & quæ in utramque adduci partem possunt, unaque cum causæ resolutione conspicis. Vix verbum superfluit, quin quot verba, tot, ut ita dicam, sententiæ. Phrasibus opportuna: si elegantior esset, veritatis gravitatem, & maiestatem fucaret; si neglectior, illam fœdaret. Blaterent Oudinus, Clericus, Thomasius, ceterique Protestantium nugivenduli, barbaram esse locutionem: quoniam veram istius orationis notionem ignorant. Si excipias plures voces, formulasque loquendi, quas usus tum invexerat (quasque ipse Marcus Tullius, si animi sensa melius, & facilius exprimit, probat; & illarum non paucas istius naturæ in S. Thomæ sermone esse, solus amens inficiabitur:) si, inquam, eiusmodi voces excipias, in quo Auctore reperies Atticum illum nitorem, concinnam illam brevitatem, qua, omnibus ad vivum ressecatis, veritas in animum tuum seipsa nuda, clara, splendida illabitur? Una sola voce præ alia posita, non raro graves evanescunt difficultates. Plurimos tum antiquos, tum novos Scriptores legi. In aliquibus integros libros, in aliis plura folia attentam mentis indagine sæpe meditari opus mihi fuit, ut alicuius con-

tro-

troverſiæ deciſionem eruerem. Unum conſulo Thomam; & ecce mihi hinc omnia quæ contra, illinc omnia quæ pro me ſunt, ſub unico conſpectu propoſita. Si de metaphyſica ſcientia ſermo ſit; quis hoc in genere cum Aquinate vel longe comparandus? Deus immortalis! Quæ profunditas mentis, quæ vis acuminis, quæ ratiocinii efficacitas, quæ rationum ſoliditas, quæ rerum omnium diſpoſitio, quis ordo mirabilis, quæ omnium rerum comprehenſio? At caruit, inquit, linguæ Græcæ notiitia. In huiuſmodi cauſſa ſedere iudex nolo. At quid, ſi tali ornamento caruiſſe Thomam concederem? Ingenium ne Aquinatis hoc idiomate egebat, ut naturæ arcana penetraret? Linguæ Græcanicæ uſus idcirco utilis eſt, ut Græcorum Sapientum conſuli ſcripta valeant. Quid, ſi ingenium Thomæ nullis Græcorum ingeniis in acumine, iuriſque naturæ comprehenſione inferius eſſet? Quid, ſi omnibus tum Græcis, tum Latinis in hac ſcientia præſtiterit? Neceſſaria ne tum illi fuiſſet iſtius idiomatis cognitio? An ignorantem Græci, quod linguas exoticas neſcierint? Neque hæc ſic intelligas velim, quaſi parvi faciam linguæ Græcæ peritiam. Abſit tam enormis deceptio. Plurimi illam facio, dum divinæ Scripturæ, dum genuina Auſtorum ſenſa, dum alia eruditionis puncta ſunt definienda. Addo, ad ipſa naturæ iura penetranda illis omnibus utiliſſimam eſſe eiufdem linguæ notiitiam qui ingenio mediocri præditi ſunt, qui, Græcis Doctõribus inferiores cum ſint, illorum Scriptorum ope proficere hoc etiam in genere valent. At, cum S. Thomas Græcis ingenio ſuperior fuerit, in Metaphyſicæ ſcientiâ plus illi Latinæ uſu egent, ut Thomam intelligant, quam Thomas Græcæ cognitione, ut Græcos legat. Quamquam nec linguæ Græcæ indoctus prorfus Thomas fuit; ſed eam notiitiam eiufmodi linguæ habuit quæ ſat erat ut in gravioribus difficultatibus conſulere Græcorum ſcripta poſſet. Dicant nobis Oudinus, Clericus, Thomafius, Barbeyracus, ceterique Proteſtantes, quis umquam tam vaſtam iactare Patrum tum Græcorum, tum Latinorum eruditionem valet, ac unus Thomas? Eius ſcriptum, quod *Catena aurea* nuncupatur, an non quid divini portendit? Incredible ille ſanctarum Scripturarum uſus ad quamlibet ſuam confirmandam doctrinam, nonne memoriam mithridatica vaſtiorẽ prodit? Sed quid ego actum ago, & in ſilvam ligna affero? Innumeri ſunt qui Aquinatis doctrinam dignis celebrarunt elogiis. Cenſores illi qui eiufdem ingenium, ſane prodigioſum, eiufque auro, cedroque digna opera flocci faciunt, homunculi ſunt, quos libido, furor, voluptas, & turpiora ſcelera ita fascinarunt, ut vel ipſum communem ſenſum exuerint. Quare deridendi hi ſunt, non reſellendi.

III. Si ſecundæ claffis Theologos ſpectes, quis, quæſo, ex tranſalpinis heterodoxis cum aliquo iſtorum comparandus in exponendo naturæ iure? Caietani acumen loco prodigii habitum ſuo tempore fuit. Quis illi in difficilioribus arcanis naturæ iuris referendis comparandus? Celebriores S. Thomæ interpretes legi. Nemo, mea qui-

quidem sententia, CAIETANO æqualis. Sint alii eruditiores, sint faciliores, abundant perfpicuitate. Sed vix quidquam ex iis didici. Ad eruditionem quod attinet, alibi maiori in copia nunc habetur quam in quolibet Angelici commentatore. Verum, dum aliqua doctrina abstrufior, & difficilior occurrit, *Caietanus* ceteris altius affurgit, & rem penitus invadit, penetrat, referatque arcana omnia. Quod poftea ad divinas Scripturas pertinet, teftè doctiffimo, & morum probitate fpèctatiffimo *Mazzochio*, Metropolitanæ Ecclefiæ Neapolitanæ Canonico, & linguarum exoticarum callentiffimo, atque tot operum eruditionis immenfx editione celeberrimo, Caietanus in Scripturarum divinarum interpretatione inter celebriores interpretes refplendet. *P. Francifcum Victoriæ* univerfa Hifpania, acutiffimorum ingeniorum feraciffima, ut fumum Magiftrum venerabatur. Eius Relektiones *de bello*, *de poteftate civili*, & *de naturæ iure* tranfalpinorum heterodoxorum, fibi quafi vindicantium primam eiuſdem iuris illuſtrationem, ora penitus obſtruunt. Ingens de legibus volumen eximii Doctoris *Francifci Suarez* prævalet omnibus operibus quæ hoc de argumento vulgarent *Pufendorſius*, *Budæus*, *Thomasius*, *VVolfius*, ceterique omnes ex Proteftantibus. Qui fuerint *Sotus*, *Molina*, *Vafquez*, *Leſſius*, *Bannez*, illorum de iuſtitia, & iure volumina patefaciunt. *Chryſoſtomus Iavellus* ſæculo & amplius ante *Pufendorſium*, de homine, de cive, & inſuper de cive chriſtiano maiori eruditionis copia quam Lutherani ſepentrionales ſcripſit, ut patet ex eius ſecundo ingenti volumine.

IV. Verum fermonem odii, invidiæque plenum, & ſolum cogentibus præfatis tranſalpinis fuſceptum, in pauca contrahere lubet. Aio ergo, *Grotius*, *Pufendorſius*, *Thomasius*, *VVolfius* a noſtris uſurpaſſe quidquid ſanæ doctrinæ in eorum operibus continetur. Lege *Pufendorſium* de *homine*, & *cive*; & niſi in quolibet mediocri Scholaſtico meliora de eodem argumento inventurus ſis, herbam tibi porrigere velim. Aliqua vox diverſa occurret. Quod noſtri vocant *tractatum de actibus humanis*, illi *officium hominis* appellant. Ceterum, ſi voces elegantiores, & phraſes amœniores frequentius in *Pufendorſio* quandoque quam in quibuſdam Scholaſticis noſtris, occurrunt; non eſt tamen quod absolute aut ipſe, aut ceteri illius ſectarii gloriari vel in hoc ipſo genere valeant, ac ſi *Terentiano*, vel *Tulliano* pollerent eloquio. Quin dico illorum eſſe hoc punctum diſſimulare. Nam deridendum ſe propinaret qui contenderet, in linguæ Latinæ peritia excelluiſſe laudatos Teutonos. Itaque, dum noſtris poſtremæ claffis Theologis comparo *Grotius*, *Pufendorſius*, *Thomasius*, *Budæus*, *VVolfius* in iuris naturæ interpretandis arcanis, non partium ſtudio indulgeo, ſed favore eoſdem proſequor. Erunt qui hanc meam comparationem, veluti nimio partium affectu partam, improbaturi ſint. Verum, quid iſti dicturi erunt, cum mox demonſtravero, præfatos omnes, eorumque gregales turpiter erraſſe in hac ornanda provincia? Unum ab his excipio HUGO-

NEM

NEM GROTIUM, virum revera doctum, gravem, moderatumque, ut alias dixi. Is viam communem persecutus est in hac tractanda causa, nempe rationis, & auctoritatis. Scripturas divinas, Patres, Canones, Doctores scholasticos, Summistas, Philosophos, Poetas, Oratoresque consuluit: alios ad ornamentum, alios ad confirmandam causae doctrinam adhibuit. Et hoc est quod ceteri heterodoxi, Pufendorfius, Budæus, Barbeyracus, vitio Grotio vertunt. *Nimis sollicitus est in conquirendis Græcorum, & Latinorum Scriptorum testimoniis, dum aliquid iuris naturæ & gentium esse, probare voluit...* Adde, quod lumen revelatum, & naturale ubique fere misceat. Thomasius *Hist. iur. nat. c. vi. §. 2.* Verum, habet. Grotius Scripturas, Patres, S. Thomam, Caietanum, Victoriam, aliosque Theologos passim laudat. De Scholasticis hæc scribit in proleg. num. 52. *Qui his successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt; sed in infelicia, & artium bonarum ignara sæcula inciderunt. Quominus mirum, si inter multa laudanda, aliqua condonanda sunt. Tamen, ubi in re morum consentiunt, vix est ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea vitanda quæ in aliorum dictis reprehendi possunt. In quo ipso tamen diversa tenendi studio, laudabile præbent modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo inquinare cepit, conviciis turpi fetu impotentis animi.* Hæc sola quæ Phœnix Belgicus promit, satis sunt ad propullandas aliorum, quos memoravi, adversus Scholasticos imposturas. Porro, quia Grotius graviter, moderateque causam oravit, licet a communione Romana seiunctus, licet eiusdem opus a Romana Sede proscriptum sit, utpote erroribus scatens; tamen non sine laudis præfatione eiusdem meminimus. Utinam licuisset simili humanitate officioque Pufendorfius, Budæus, Barbeyracus, Thomasius, ceterosque suscipere. Libentissime illos ipsos, tametsi hæreticos, simili lenitate excepissem. At adeo isti aggresses sunt, asperi, superciliosi, thraones, & totius fere generis humani, demptis Lutheranis, & Calvinianis, derisores, ac contemptores, ut nisi acerbiori sermone populari illorum imposturæ vix possint.

CAPUT VIII.

Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfius, Thomafius, Barbeyracus, Heinnecius, Wolffius, ceterique transalpini hæretici solo naturæ lumine, sublata auctoritate omnium divinarum Scripturarum, tum antiquorum Scriptorum, interpretantur iuris naturalis mandata: ipsas divinas Scripturas, nedum naturæ decreta, humano subiiciunt ratiocinio.

I. **D**UM quorundam Casuistarum laxas, perniciosasque opiniones pleno in lumine collocare soleo, ut erroris gravitas, morum corruptio, animarum perniciēs, & cetera absurda quæ inde proficiuntur, evidentius pateant, lectoresque ab istorum *Moralistarum* lectione absterream, defensores *Casuistarum* inelamare solent, me illorum sensa adulterasse, propositiones eorundem minus sincere retulisse. Quam falsitatem, & manifestissimam imposturam non semel penitus profugavi. Protestantium aberrationes in methodo humanæ societatis, dirigendæ mediis naturæ legibus, adeo sunt crassæ, adeo enormes, ut merito verear ne & ipsi Casuistarum rancidulam cantionem sint adoptaturi. Porro, ne id facere audeant, duo præstabo. Primum ipsorum verba transcribam, quibus docent, solo naturæ lumine instruere se velle homines in iis quæ sunt naturæ iuris, sublata qualibet auctoritate, sive Scripturarum, sive Patrum, sive quorumque: tum demonstrabo, hunc esse gravissimum errorem,

II. Et ad primum quod attinet, *Thomas Hobbesius* non modo solo naturæ lumine civem suum regere contendit, abstrahendo a lumine divino; sed ipsas divinas Scripturas humanæ subiicit rationi & potestati. Illius verba dedimus supra: ideo, ne actum agam, ab illis referendis superfedeo. Quid quod impius iste ioci loco divinas habet Scripturas, quarum auctoritas tam varia per ipsum est, quam diversi sunt gradus summarum potestatum, sine quarum auctoritate, & approbatione nullius esse roboris Scripturas divinas effutit?

III. *Richardus Cumberlandus* *serm. prælim. §. 27.* hæc scribit. *Verum in sequenti tractatu consultum duximus, intra Philosophiæ fines nos totos continere, ac proinde omnino abstinuimus a quæstionibus theologicis de iure domini divini.... nec consideravimus, quantum detrimenti facultates hominum qui nunc sunt, passæ sint e peccatis protoplastorum, de quibus e Scripturæ testimoniis iudicium ferendum est; sed legem*

legem naturalem, e SOLA, cuius nunc conscii sumus, ratione, & experientia conati sumus probare.

IV. Samuel Pufendorfius ab ipsis suis Lutheranis veluti erroris postulatus fuit, quod lumen rationis a revelationis lumine separaverit, ut fatetur ipsemet Pufendorfius, qui in sua *Eride Scandica* refert in *præfat.* ad Lectorem, quæ scribit Ludovicus Sekendorfius contra talem methodum his verbis. *Equidem methodum illam quam Dn. Samuel Pufendorfius a principiis revelatis abstrahendo secutus est, in se reicere nolim, nec ipsius hypothesim eandem cum HOBBIANAM iudicare, multo minus aculeatis disceptationibus, quæ inde surrexere, me ingerere cupiam; pro modico tamen ingenio meo tantam utilitatem quæ a separatione principiorum naturalium a iure divino revelato, seu, quod eodem fere recidit, a Decalogo quaeritur, perspicere non possum, quanta prima fronte videtur. Etsi enim verum sit quod Ethnicus, qui S. Scripturam pro vera, aut regula actionum humanarum non habet, ex sola ratione, & illo lumine quod saltem apud plerasque, & cultissimas nationes agnoscitur, informandus sit; tali tamen modo in christiano orbe scribere, & fundamentum iuris divini revelati postponere, aut negligere, non adeo necessarium est. Turcæ, atque Ethnici libros nostros latinos, aut alia lingua conscriptos non legunt: cum illis efficacius disceptatur machinis, & gladiis; aut, si quid cum iisdem super commerciis, & similibus negotiis tractetur, principia iam nota sunt, & horum præcipuum, nempe utilitas, mutua subtili disceptatione haud constat. Hec ubi claudicat, aut cessat, frustra ratiocinari instituas. Enim verò e recentibus hypothesibus (contra mentem quidem & scopum Auctorum) proterva nostra, & verbum Dei quotidie magis fastidians, iuventus ansam arripit, ut veteres regulas, quæ apud ipsos tamquam Christianos merito valere debebant, non amplius magni aestimet; recentibus autem haud constanter fidem adhibeat, & non ulterius quam quatenus expedit. Unde & hodie plures quam umquam alias, dantur homines qui Principum, ac Rerumpublicarum destinatis qualibuscumque e laxis illis, & per probabilitatem corruptis principiis facile assentiri, coloremque allinire possunt.*

V. Non negat Pufendorfius se hac via incesse, quin aperte id fatetur, & hanc suam methodum propugnat, ut veram, his verbis ibidem. *Igitur nihil iniqui fecisse videbimur, si parem libertatem, quam in alios sibi sumpsit Sekendorfius, in ipsum quoque exerceamus. Pufendorfi igitur mens est, ius universale deducendum esse e principiis lumine rationis cognitis, quo illud sit ad captum omnium hominum, quamcumque circa sacra persuasionem foveant, quod idem idoneum sit ad dirigendas omnium inter se hominum actiones, nullo religionis discrimine. Hominum societatem moderari magister Pufendorfius contendit, nullo religionis discrimine. Hoc est Lutheranae Reformationis unum ex consecrariis, de quo iam iam dicturi sumus, quam monstrosam sit. Factum propositum confirmandum nunc est.*

VI. Christianus Thomafius in suo opere inſcripto, *Fundamenta iuris naturæ, & gentium, ex ſenſu communi ducta, cap. præm. §. 17.* hæc ſcribit. *Debuiffent etiam Scriptores iuris naturalis, utpote quod cordibus omnium hominum inſcriptum eſt; abſtrahere a revelatione, & Scriptura ſacra; cum natura, & revelatio, tamquam diverſa principia, non ſint confundenda. Sed pauciſſimi quidem id obſervarunt. Quis potius communiter Scriptores iuris naturæ magno cumulo immiſcere ſolent loca Scripturæ; quamvis plerique diverſas habuerint intentiones ſcholæſtici Doctores, ut ſub prætextu zeli divini conſcientias hominum magis ſub tyrannide tenerent, ac cum rationibus eas ligare non poſſent, auctoritatibus falſarum ſacræ Scripturæ interpretationum eas terrent.*

VII. Similia & peiora repetit ibidem §. 19. *Nunc vero cum eodem fato cum Pufendorſio ſatis expertus fuerim, provocatione ad ſacram Scripturam magis irritari crabrones, quam ſi ea abſtineatur, & præterea lex illa poſitiva univerſalis a meipſo iam iterum fuerit deſtructa, ac denique hypotheſis iſta de fundamento iuris naturæ in ſtatu integritatis quærendo iam ſit fere ſepulta: ratio iuris naturæ modo dicta ſuadet ut a ſacris litteris, & a ſtatu integritatis plane abſtraham.... Ut taceam Scripturæ ſacræ ſcopum eſſe vitam felicem futuri ſæculi; doctrinam autem moralem, & totam iuriſprudentiam intendere ſaltem VERAM felicitatem vitæ præſentis. Audisti doctrinam hominis Lutherani? Veram tibi ſpondet in hac vita felicitatem, miſſa doctrina revelata, quæ futuram beatitatem ſpectat.*

VIII. Ioannes Barbeyracus in præfat. ad opus Pufendorſii §. 32. abſtrahendum a divina revelatione in tradenda iur. nat. ſcientia ſuadere nititur. Idque ille ipſe declarat in præfat. ad tractatum *Moralis SS. PP. pag. 8.* ubi contra P. Cellier ſcribit: *Ius naturale, & morale, nixum ſolo rationis lumine, ſe tractaſſe in univerſa ſua præfat. ad Pufendorſium.* Sed, quid Auctoris iſtius in audacia, & impudentia Thomafio haud inferioris, verba tranſcribo, ſi omnes & Græcorum, & Latinorum Scriptores contemnit, omnemque auctoritatem de medio aufert?

IX. Heinnecius in præfat. ad *elementa iur. nat.*, At, ſi dicendum quod res „ eſt, boni illi viri vix ſecum expendiſſe videntur, quam parum ponderis apud „ gentes, iuris Romani ignaras, & a chriſtiana pietate alienas, habitura ſint ar- „ gumenta, ex iure Iuſtiniano, ſacris Pandectis, iure pontificio, Thomæ; Alber- „ ti Magni, Bonaventuræ, & aliorum operibus deprompta. Apud Plautum Mo- „ ſtell. III. 1. verſ. 29. conſultus a domino Theuropide, Tranio ſervus, quid nunc „ faciendum cenſeat, quando ea omnia facta neget vicinus quæ ipſe retuliſſet? „ lepide, ac percallide reſpondet.

Egon' quid cenſeam?

Cape, obſecro hercle te, cum eo una iudicem;

Sed cum videto ut capias qui credat mihi.

Tam

Tam facile vinces, quam vulpes pirum comest.

Idem vereor ne postulent ii qui se iura belli, pacis, fœderum, omnesque, quæ inter gentes intercedere possunt, controversias, vel ex legibus Romanis, vel ex iure pontificio, vel ex sacris veteris, novique fœderis libris, vel denique ex vastis Philosophorum scholasticorum commentariis se definire velle pollicentur. Iudices enim postulant eos qui his libris, sibi que, eorum auctoritate fretis, credant; pollicenturque victoriam tam facilem, quam si vulpes pirum comedat. Quid vero, si gens quædam cura Turcis, vel Sinesibus, vel Iaponibus de violatis fœderum legibus expostulet? His scilicet facile persuadebitur, iusta esse omnia quæ, non dicam Iureconsulti, aut Pontifices Romani, vel Thomas Aquinas, sed ipsi Prophetæ, ac Apostoli scripserunt. At ego id eos credo non facilius consecuturos ac Turcas, si Mahumedem, aut Sineses, si Confucium suum nobiscum iudicem capere vellent.

X. De Christiano Wolffio non est quod texrus transcribam. Iam supra ostensum fuit, Auctorem hunc sola methodo mathematica iuris naturæ regulas tradere; & facta res constat. Percurrito sex iuris naturæ Tomos: vix unam aut Scripturarum, aut Patrum auctoritatem offendes, ad quam, ceu ad supremum tribunal, in causa dubia litem revocet. Scriptorum, quos hoc in capite recensui, methodum sequatur ceteri fere omnes heterodoxi Scriptores. Lutherani, qui olim Scripturas, & antiquitatem ecclesiasticam ubique iactabant, iam Scripturis, & antiquitate amandatis, ad solas demonstrationes mathematicas morum regulas exi-

gunt.

C A P U T IX.

Hobbessii, Cumberlandi, Pufendorffii, Thomassii, Heinnecii, Barbeyraci, Wolffii, & aliorum, abstrabentium a doctrina revelata in exponendo naturæ iure, aberrationes patefiunt.

UT Lutheranorum aberrationes nos methodo opportuna demonstramus, post expositum in media luce factum, cui tota innititur causa quæ est in manibus, illos nempe, missa doctrina revelata, solo naturæ lumine dirigere humanam societatem, disputandi ratio postulat ut ideam istius humanæ naturæ promamus, eiusdem vires, morbosque sincere exponamus. Neque enim idoneam portingere ægroto medicinam medicus potest, nisi infirmitatis naturam compertam habeat: nec perspicilla apta applicari oculo valent, nisi gradus visionis, seu de-

Tom. VI.

E iij

bi-

bilitatis & hebetudinis ocularis pateat . Ut in malorum & infirmitatum naturæ humanæ descriptione ordo aliquis fervetur, primum corporis , post animi ægritudines exhibebo.

II. Hieronymus Oforius eleganti oratione humanæ naturæ infirmitates describit. Ut enim, inquit ille *Lib. I. cap. 1. de iustitia celesti* , a natali cuiusque die capiamus exordium, & omnes vitæ partes oratione perstringentes, tandem ad illius exitum veniamus : horam nullam videbimus aut dolore vacuum, aut labore solutam, aut metu liberam, sed ætatem omnem molestiis, difficultatibus, & infinitis calamitatum angoribus involutam. Vitæ initium a fletu ducimus, membrisque devinctis, in terram abiecti, viam dolorum ingredimur . Cetera animantia præsiidiis naturæ tecta, atque vestita in lucem prodeunt. Homines nudi, omnibus egentes, in mundum venientes sua primordia misera & ærumnosa fletibus lamentantur. Si quæ teneram ætatem morborum incommoda comitantur, spectes, vix persequi oratione vales. Quæ cura nutrices, quæ sollicitudo parentes afficit? Quibus vitæ periculis obnoxii pueri non sunt? Pubertatem cum attingunt, quæ affectuum perturbatio, quæ amorum, voluptatumque procellæ animum exagitant? Illecebræ, voluptates, pecunia & doloribus emptæ, nervos incidunt. Quid, cum adulta ætate imperandi, dominandique libido animum inflamat, invidia conficit, odium arrodit, consumitque? Quid, cum varia, multiplex, & infinita cupiditas spiritum invadit, ipsamque naturam tot morbis oppressam dilacerat? Quid, si tempestates illas turbulentissimas, quæ varios status nuptorum, mercatorum, imperantium obsident, commemorarem? Adde lubricam amicorum fidem, sociorum prodiones, rerum civilium turbines, paupertatis, inopiæ, atque miseriarum fluctus. Adde cædes, insidias, supplicia, dedecus, ignominiam, & reliqua mala; quibus vita florens, vel momento temporis, quasi impetu quodam turbidæ tempestatis obruitur, vel in summa laborum omnium contentione tandem absumitur. Quid autem ipsius ætatis extremæ morbos, atque molestias, & corporis exhausti deformitatem referam? Quid denique cadaveris ipsius horrificam speciem tetris coloribus depingam? Est ne aliquid vel in odore putidius, vel aspectu truculentius, vel contagione pestilentius, vel deformitate horrendius? Sic igitur in summa vitæ brevitate vis ingens malorum circumquaque obsidet : laborem labor excipit : dolor ex dolore nequitur : mœrorem atque luctum sæpe gravior quidem luctus consequitur : infinitæ curæ, molestiæ, sollicitudines animum opprimunt, eumque frangunt, atque debilitant, & de omni statu deiiciunt . Quanvis autem animus aliquando in tantis malis falsa quadam boni specie commotus inaniter exultet, & futili lætitia intemperanter elatus gestiat; non tamen unquam solidum gaudium capit. Amittendi enim quæ possidet, metu cruciatur : & , cum id quod valde expetendum iudicabat, effluere repente sentit, dolore conficitur; frustra que

tan-

tandem intelligit, non veram sese, sed falsam & inanem voluptatem fuisse confectatum, ac infinitis curis, & morbis animi contabescit. Semper itaque brevissimum gaudium gravis, & diuturna ægrotudo contaminat. Licet enim mors animantia cuncta populetur; nullum tamen est homine vel pluribus mortis ipsius telis expositum, vel graviore eiusdem sensu cruciatum. Unde colligitur, nihil esse in terris homine calamitosius. Est enim hominis vita imaginì similis & umbræ, atque, ut Pindari verbis utar, cum umbræ somnio comparanda. Illius cupiditas nullo termino circumscribitur. Semper animus humanus eget: semper aliquid cum sollicitudine inquirit. Expetit honores, exquirit voluptates, imperia insectatur. In ore hominum cum gloria & dignitate versari desiderat. Ex quo planum fit, omnes homines impetu quodam naturæ vim sempiternam, & opes immortales appetere, ipsiusque Divinitatis imitandæ studio ardentissimo concitari, usque adeo ut scelestissimis etiam hominibus hic ardor mentis insideat. Omnes enim immortalitatem appetunt, summamque vim atque sempiternam desiderant: eaque de causa multa, & præclara facinora moluntur. Quid igitur? Num homines ad infinitam nati miseriam? Numquid melioris conditionis spes penitus abiicienda? Absit. Sed illorum furore, & amentia fit ut, quo magis ad beatam vitam omnibus corporis, & animi viribus enituntur, eo magis in vitæ pestem atque perniciem incurrant. Hactenus, paucis demptis, & immutatis, doctissimus Orosius.

III. Heterodoxorum acuti Scriptores septentrionales solo rationis lumine, solisque præsiidiis a naturæ iure derivatis, in hoc omnium miseriarum exilio, in hoc caliginoso carcere tranquillos, atque felices efficere homines, eosque per tam procellosum mare, per tam obscuram tenebrosamque viam ducere ostentant ad pacis, & quietis fruitionem. Verum, ut eorum aberrationes evidentius pateant, lubet animi ægrotudines, seu corruptos mores paullo fusius recensere.

CAPUT X.

Corrupti humana naturæ mores ex S. Augustino describuntur. Misterium formidandum vita hominis. Sapientes Ethnicorum, hominum mala viderunt, causam ignorarunt. Quam sint cæci Heterodoxi, Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfus, Thomafius, Barbeyracus, Wolffus, Heinnecius, ceterique, qui solo naturæ lumine moderari hominum societatem insipienter se iactant.

- I. **C**Apite superiore mala potius physica, quæ naturæ imbecillitatem consequuntur, quam moralia, quæ animam contaminant, breviter ex doctissimo Oforio delibavi. In præsentia ex Augustino morum corruptionem, atque horrendam deformitatem describere lubet. Porro S. Pater *Lib. XXII. de Civ. Dei cap. XXI.* hæc scribit. „ Nam, quod ad primam originem pertinet, omnium mortali-
 „ lium progeniem fuisse damnatam, hæc ipsa vita, si vita dicenda est, tot &
 „ tantis malis plena, testatur. Quid enim aliud indicat horrenda quædam profun-
 „ ditas ignorantæ, ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso
 „ quodam sinu suscipit, ut homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore non
 „ possit? Quid amor ipse tot rerum vanarum, atque noxiarum, & ex hoc mor-
 „ daces curæ, perturbationes, mærores, formidines, insana gaudia, discordiæ, li-
 „ tes, bella, insidiæ, iracundiæ, inimicitæ, fallacia, adulatio, fraus, furtum, rap-
 „ pina, perfidia, superbia, ambitio, invidentia, homicidia, parricidia, crudelitas,
 „ sævitia, nequitia, luxuria, petulantia, impudentia, impudicitia, fornicationes,
 „ adulteria, incesta, & contra naturam utriusque sexus tot stupra atque immun-
 „ ditæ, quas turpe est etiam dicere, sacrilegia, hæreses, blasphemæ, periuria,
 „ oppressiones innocentium, calumniæ, circumventiones, prævaricationes, falsa
 „ testimonia, iniqua iudicia, violentia, latrocinia, & quidquid talium malorum
 „ in mentem non venit, & tamen de vita hominum non recedit? Verum hæc
 „ hominum sunt mala, ab illa tamen erroris, & perversi amoris radice venien-
 „ tia, cum qua omnis filius Adam nascitur. Nam quis ignorat cum quanta igno-
 „ rantia veritatis, quæ etiam in infantibus manifesta est, & cum quanta abun-
 „ dantia vanæ cupiditatis, quæ in pueris incipit apparere, homo veniat ad hanc
 „ vitam; ita ut, si dimittatur vivere ut velit, & facere quidquid velit, in hæc
 „ fa-

„ facinora, & flagitia, quæ commemoravi, & quæ commemorare non potui, vel
 „ cuncta, vel multa perveniat? Sed divina gubernatione non omni modo dese-
 „ rente damnatos, & Deo non continente in ira sua miserationes suas, in ipsis
 „ sensibus generis humani prohibitio, & eruditio contra istas, cum quibus nasci-
 „ mur, tenebras vigilant, & contra hos impetus opponuntur, plenæ tamen etiam
 „ laborum, & dolorum . . . Nonne hic apparet, in quid velut pondere suo pro-
 „ clivis, & prona sit vitiosa natura, & quanta ope, ut hinc liberetur, indigeat?
 „ . . . *Ab huius tam misere quasi quibusdam inferis vitæ non liberat nisi gratia*
 „ *Salvatoris Christi Dei, ac Domini nostri.*“

II. Pauca alia ex eodem S. Augustino *Lib. IV. contr. Julian. cap. XII.* transcribo.
Vide nunc, utrum ista quæ dicam, non evertant assertionem tuam. In Lib. III. de Re-
publica idem Tullius hominem dicit, non ut a matre, sed ut a noverca natura edi-
tum in vitam, corpore & nudo, & fragili, & infirmo, animo autem noxio; ad mole-
fias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines: in quo tamen inesset
tamquam obrutus quidam divinus ignis ingenii, & mentis. Quid ad hæc dicis? Non
hoc Auctor iste male viventium moribus dixit effectum, sed naturam potius accusavit.
Rem vidit (Tullius,) causam nescivit.

III. Liceat & mihi post Oforium, & Augustinum nonnulla de vita hominis di-
 cere, ut planiorem mihi ad Lutheranorum, de iure naturæ disputantium, insi-
 pientiam demonstrandam viam sternam. Duas in homine substantias considero;
 corpoream unam, spiritualement alteram. Naturæ ordo postulat ut inferiora mediis,
 media supremis obediant, videlicet corpus animæ, anima Deo. Istius ordinis per-
 turbationem homines, nemine excepto, sentiunt. Bellum illud, non dicam civile,
 non domesticum, sed intestinum, quod inter has duas substantias ardet, lucta illa
 immanis diurna, atque nocturna, qua caro in spiritum, & in carnem spiritus de-
 certat, turbatum naturæ ordinem ostendit. Recta ratio pro tribunali sedet, obe-
 dire superiori inferiorem imperat, lites dirimere, turbulenta consilia, prava mol-
 mina, & perduellionis machinationes auferre satagit. Imperat animus manui, o-
 culo, pedibus, corpori universo; & imperio respondet obsequium. Ad nutum ani-
 mi movetur, sedet, manducat, bibit corpus. Imperat sibi animus; & non fit quod
 imperat. Pugnat secum animus, quasi in duos divisus hostes, qui mutuas, perpe-
 tuas, atque vaferrimas adversus semetipsos struunt insidias. Nihil tam distans a
 spiritu quam corpus; & tamen hoc illi fasces submittit, obsequiumque præstat.
 Nihil tam sibi intimum, quam animus sibi; & tamen imperio animi non paret.
 animus; sed animus veluti in animum assurgit, modo deprimit, & modo depri-
 mitur; nunc hic palmas ostentat, nunc ille recepta vulnera patefacit; modo con-
 cedit, modo erigitur. Pax sancitur, & statim rumpitur. Dolii, fraudes, prodition-
 es, præstigia continua. Hæc sunt portenta formidanda, quæ ipsius Augustini a-
 ciem,

ciem, tametsi acutissimam, obtundebant. Audiamus eiusdem verba. Unde monstrum hoc? & quare istud? Imperat animus corpori, & paratur statim: imperat animus sibi, & resistitur. Imperat animus ut moveatur manus; & tanta est facilitas, ut vix a servitio discernatur imperium: & animus animus est; manus autem corpus est. Imperat animus, ut velit animus, nec alter est; nec facit tamen. Unde hoc monstrum? & quare istud? Imperat, inquam, ut velit, qui non imperaret, nisi vellet, & non fit quod imperat. Sed non ex toto vult: ergo non ex toto imperat. Quoniam voluntas imperat, ut sit voluntas, nec alia, sed ipsa; non utique plena imperat: nam, si plena esset, nec imperaret ut esset, quia iam esset. Non igitur monstrum partim velle, partim nolle; sed aegritudo animi est: quia non totus assurgit veritate sublevatus, consuetudine prægravatus. Et ideo sunt duæ voluntates, quia una eorum tota non est: & hoc adest alteri quod deest alteri.

IV. Edisserant nobis rectæ rationis falsi exaggeratores hocce naturæ arcanum. Imperat sibi animus, ut assequendæ suæ felicitatis viam excogitet, ut secum per horam meditetur, ut vulnera sibi a concupiscentia inflicta consideret, ut mentem sursum elevet, ut suæ naturæ auctorem contempletur, cum eodem colloquatur. Denuntiato imperio a voluntate, mens, imperio excusso, terga vertit, & in remotissimas regiones avolat, ibique in rebus omnino diversis, vanis, ineptisque detinetur; non secus ac illi qui serio homines alloquentes, vel audientes, si feles, aut catellus occurrat, hominum dimisso colloquio, cum catello, vel fele colloquantur; nugantur, iocantur. Suæ abstractionis, inurbanitatis, atque indignitatis admonitus animus, ad se revertitur, & ante Domini maiestatem denuo prostratus, veniam rogat. Vix obtenta venia, iterum aufugit, & in longinquiorem pergit regionem. His perpetuis vicissitudinibus obnoxius animus est, & continuis dissidiis, luctis, pugnisque dilaceratur in partes: eo ipso tempore quo Deum suam alloquitur, precatur, atque cum eo unicum salutis suæ negotium agit. Quid ad hæc novi Sapientes Lutherani? Solo naturæ lumine utique rusticæ inurbanitatis hominem arguent, & noxæ gravitatem exaggerabunt. At istius societatis humanæ naturæ ordinem numquid unico naturæ lumine, rectæque rationis solius usu instaurabunt, moderabuntur? An humanam societatem in ordinem redigent, continebuntque, si ab ordinis principio, nempe Deo, homines huc atque illuc aberrantes divagantur? Græci, Latini que Sapientes ethnici hæc omnia quæ indicavi, viderunt, sed causam nescierunt, inquit Augustinus. Verum ad hoc quod pertinet, mox clarius, & pressius urgebo adversarios.

V. Interim tu, lector christiane, serio meditare (lubet enim te digressionem paullulum alloqui) quam formidandum, tremendumque mysterium sit homo super terram. Miles est in campo hostium circumdatus multitudine. Conflictus perpetui absque induciis, insidiæ, prodiones, certamina sine intermissione. Navis est in me-

me-

medio mari, hinc procellis, fluctibus, turbinibus, illinc piratis, proditoribusque exagitata. Fremente aquarum strepitu, cælum obnubilatum tonitrua, fulgura, sagittaeque iaculatur. Fausto sidere coruscante, recta portum versus tendit, at perpetuo subiecta naufragii periculo. Splendidissimam supra adspectat coronam, regale diadema, amplissimum imperium, felicitatem sempiternam. Infra respicit flammaram voraginem, sulphuris torrentem, fletus, ululatus, ærumnas, tormenta immita. Et, dum portu potiri, cælumque tenere credit, en iræ, libidinis, vindictæ turbinem, qui navem submergit; æternoque naufragio periclitatur homo, perpetuis suppliciis cruciandus. An non tremendum & formidandumque mysterium istud? Illud profunda animi demissione meditare o homo, & cum timore, ac tremore negotium salutis tuæ operare, missis reculis. Brevissima digressiuncula opportuna visa est: quidquid morosi homines dicturi sint.

VI. Lubet hæc omnia auctoritate ethnici Ciceronis confirmare, ut evidentius percipiant Protestantes Iurisperiti suam crassam aberrationem. Itaque *Lib. III. Tuscul. sub init.* hæc scribit. *An quod corporis gravitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non sentimus? Ita fit ut animus de se ipse tum iudicet, quum ad ipsum, quo iudicatur, ægrotet. Quod si tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri & perspicere, eademque optima dace cursum vitæ conficere possemus, haud erat sane quod quisquam ratione, ac doctrina requireret. Nunc parvulos nobis dedit ignitos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic restringimus, ut nusquam natura lumen appareat. Sane enim ingenii nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simulatque editis in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo pravitate, & in summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem sxisse videamur. Quum vero parentibus redditi, idest magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat.*

C A P U T XI.

Ufus rectæ rationis in iure naturali explicando. Duo extrema vitanda. Humana natura fundus est, in quo suas agit radices naturæ ius. Qui veneficas istius soli qualitates ignorant, inepti sunt ad explicanda iuris naturalis dictata. Heterodoxi, Hobbesius, Pufendorfius, Thomafius, VVolfius, Heinnecius, a revelata doctrina abstrahentes, soli rectæ rationi innixi, cæciores Ethnicis sunt, quod medicinam unicam morbo opportunam negligant. Istorum methodus Pelagianismum, & Naturalismum fovet. Errores ab istis evulgati contra ius naturale.

I. **Q**uorsum, inquit morosi censores, quæ latius duobus superioribus capitibus disputata sunt? Quorsum, percontor ego, exacta infirmitatis descriptio, antequam definiatur quæ medicina infirmo sanando exhibenda sit? Fundus, in quo Deus iuris naturalis semina sparsit, natura humana est, iis gravata morbis, quos duplici capite indicavi. An non stultus haberetur medicus qui homines immani lue affectos sanare deliberaret, nulla pestis habita ratione? Hac ipsa stultitia laborant Hobbesius, Cumberlandus, Pufendorfius, Thomafius, Barbeyracus, Heinnecius, VVolfius, qui perturbatam, confusam, fractamque societatem humanam, & sævissima originalis culpæ peste fauciatam sanare, qui homines felices; tranquilloque reddere, æquabili devincire ordine, mutua donare pace, solo rationis naturalis lumine dirigere, superciliose contendunt. Porro hoc naturæ lumen peccatum originale, omnium malorum principium, nec a longe cognoscit; quin hoc ipsum lumen ab eodem crimine spissis circumfusum tenebris est, adeoque obtusum evasit, ut vel ipsius iuris naturalis non pauca præcepta sæpius inexcusabiliter ignoret. Heinc apparere inquit istorum hominum insipientia, Verum, ut hæc omnia in apicum producam, tribuenda sunt in partes suas.

II. Rectæ rationis usum adhibendum in omni scientia esse, etiam revelata, nedum in morali Philosophia, nemo, nisi qui ratione caret, ire inficias potest. Hoc argumentum fuse, ac erudite de more versant Melchior Cano *Lib. VIII. de loc theolog.* Daniel Huetius in *questionibus Alnetanis de concordia rationis, & fidei*. Animadvertit laudatus Cano, duo in hoc genere fuisse extrema, ambo vitanda.

Unum

Unum eorum qui usque adeo argumentis a ratione ductis addixerunt se, ut, si-
 ve disputent, siue scribant, Scripturam sacram prorsus negligant. Fuerunt, sunt-
 que qui ipsas theologicas disputationes sophisticis, ineptisque rationibus transigere
 in deliciis habent. Alterum extremum illorum est qui solis sacrarum Scripturarum
 testimoniis omnia definiunt. Illi *Pelagianismum*, isti *Quakerismum* redolent. Mar-
 tinus Lutherus, Pseudopatriarcha Scriptorum quos refellere pergo, & qui omnes
 omnium hæreticorum hæreses in unam fecit, subdit idem Cano, camerinam con-
 fluere, non modo asseruit, omnem Philosophiam esse Theologo inutilem, & no-
 xiam, sed etiam omnes speculativas disciplinas errores esse. Verum hæc, cum
 præter nostrum institutum sint, missa facio; illaque dumtaxat indicavi, ut no-
 tum facerem, semper Lutheranos per abrupta, errorumque extrema incedere.
 Lutherus semper Scripturas iactabat. Lutherani, quibuscum sermo est, Scripturas
 divinas omnino negligunt. Negligimus, inquit, in morali Philosophia, seu in
 iuris naturæ scientia tradenda; secus in re theologica. Nec ego inficior, princi-
 pem locum Scripturarum auctoritatem in Theologia, secus in iuris naturalis scien-
 tia occupare merito debere. At non propterea tantæ efficacitatis est lumen natu-
 rale, ut se solo referare vel ipsa difficiliora iuris naturalis arcana valeat. Homo,
 cum sit natura sua rationalis, ingenita illi ratiocinatio est. Hac in quacumque
 disputatione, siue divina, siue humana, siue naturali, siue civili, uti debet;
 quin sine ea disputare in nulla materia valet. Porro, si Theologis ipsis vim ra-
 tiocinandi, & rectæ rationis exercitium concedimus, singulari profecto titulo id
 vindicamus iuris naturæ interpretibus. Exerant itaque Hobbessiani, Pufendorssiani,
 Thomassiani, VVolfssiani, Heinnecciani omnes ingenii vires, acuant mentis aciem,
 solidiora Metaphysicæ principia promant in medium. Ad ratiocinandi certamen,
 & quidem ex principiis naturæ, illos provocamus: tantum abest ut istius gene-
 ris consilium evitemus. At nos vi rectæ rationis, doctrina revelata præfulgente,
 evincimus, cæcutire illos, atque turpiter in hac causâ ineptire. Ut vero vitili-
 gatoribus cavillandi ansam eripiam, quo unice tendat oratio mea exponam o-
 portet. Dico itaque turpiter aberrare Iurisconsultos protestantes, qui ut inutilem,
 & superfluum reiiciunt Scripturarum usum in investigatione naturalis iuris, eius-
 que difficilioribus arcanis enucleandis. Quare ignoranter non minus ac iniuste SS.
 Ecclesiæ Patribus, & catholicis Scriptoribus improperant, quod a recta tradendæ
 scientiæ iuris naturæ methodo recedant, propterea quod in subsidium Scripturas
 sanctas, & sapientum testimonia advocent. E contrario asserimus nos præfata o-
 mnia ad hanc illustrandam scientiam magnopere utilia, & valde opportuna esse.
 Quod autem re ipsa valde utile, quod commodum, illud cum M. Tullio, & ce-
 teris Sapientibus in morali acceptione dicimus necessarium. Si quis postea progredi
 ultra velit, & disputationem instituere, sit ne doctrina revelata scientiæ iuris

na-

naturæ tradendæ simpliciter, & methaphyſice neceſſaria: quouſque humanæ mentis vires ſibi relictæ, & hoc externo divino auxilio deſtitutæ perſtingere valeant quid in aliquo raro caſu evenire queat, & cetera eiufmodi in controverſiam adducere: illis hæc enucleanda relinquo qui in vaniſſimis quæſtionibus tempus terunt. Mihi fat eſt adverſus recentitos Proteſtantes evincere, non ſuperfluum & intempſtivum, ſed quam maxime opportunum, atque adeo neceſſarium Scripturarum præſidium, quo utuntur catholici Scriptores, dum iuris naturalis præceptiones interpretantur. Si enim hoc externum lumen negligimus, qua ratione ſperate a Deo poſſumus internam illam peculiarem gratiam, quam Theologi catholici ad difficiliora iuris naturalis arcana penetranda neceſſariam propugnant?

III. Ut igitur ad incitas redigamus Naturaliſtas (ſic enim compellere eos lubet) noſtros, negabunt ne illi, lumen rectæ rationis tenebrarum caligine circumfuſum eſſe? Voluntatis infirmitatem, & intellectus ignorantiam ſi inſcientur, contemptione, non ratione vincendi ſunt. Omnes ne veritates iuris naturalis comprehendit intellectus, peccati originalis tenebris obſcuratus? Quid ad hæc? Si eas comprehendit; nullus ergo hominum ſaltem ſapientum in hoc genere erravit? Errarunt reapſe Sapientes, tum Græci, tum Latini: errant ipſi Naturaliſtæ noſtri, contraria inter ſe docentes, & ruſticiffimis conviciis ſe ſe proſcindentes. Ergo ſuperiori lumine eget intellectus humanus, quo potiſſimum difficiliora naturæ iuris dignoſcere præcepta valeat. Pelagiani ne ſunt Pufendorſiani, Thomafiani, VVolſiani, aliique? Negant? Concedunt ergo mentis ignorantiam, ex peccati labe contractam. Quo lumine ignoratio iſthæc pellenda eſt? Non naturali, tenebris ſepto. Ergo divino ſupernaturali. Neceſſaria ergo eſt revelata doctrina, divinumque lumen in ipſo naturæ iure recte interpretando.

IV. Inſipientiam, audacesque conatus Hobbefii, Pufendorſii, Barbeyraci, Heinneccii, Thomafii, Volſii, aliorumque Naturaliſtarum evidentius demonſtro auctoritate tum humana, tum divina. Utramque excludunt Naturaliſtæ noſtri. *Barbeyracus* in præfatione ſua ad *Pufendorſium*, non Patres modo Eccleſiæ chriſtianæ, ſed ipſos & Græciæ, & Latii Sapientes omnes reiicit. Idem fere præſtat *Bruckerus*. Hi novi Socrates, Platones, Stagiritæ, Trismegifti, Tullii aquilonares iuris naturæ ſcientiam mundo peperere. Porro, ut feſtiva ſane, & iucunda leviculorum hominum perſuaſio quantum aberret a veritate, patefaciam, duo adverſus illos ex Sapientum auctoritate depromo. Unum, quod ius naturale, cum ſit ipſius naturæ germen, non aliunde melius, excepta doctrina revelata, hauriri quam ex ipſius naturæ voce, quam ex hominum conſenſu, poteſt. Porro Sapientes iſtius naturæ, Pythagoras, Socrates, Plato, Ariſtoteles apud Græcos, Tullius, Seneca apud Latinos, plura iuris naturæ præcepta una voce interpretati ſunt. Inſipienter ergo eoſdem audire recuſant Sapientes Cimbri noſtri. Alterum, quod Sapientes iſti

in

in gravissimos lapsi errores sunt, solo naturæ lumine hominum societatem moderantes. Alterutrum ergo confiteantur oportet adversarii: aut solum rectæ rationis lumen sufficiens haud esse ad universam iuris naturalis scientiam assequendam, docendamque; aut semetipsos Sapientes esse, non dicam e cælo delapsos, in naturali iure interpretando, sed infra Deum supra omnes mortales perspicaciores. Secundum concedent illi. At nos tum ipsorum armis eosdem conficimus. Mutuo enim & ipsi secum pugnant; & quod unus adfirmat, negat alter. Ipsorum ergo experimento rationis rectæ lumen caligat in subeundis naturæ recessibus.

V. Denique divinæ revelatæ doctrinæ auctoritate Naturalistarum insipientiam, atque ineptissimam tradendæ iuris naturalis scientiæ methodum patefacimus. Ecclesiastes cap. III. *Mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.* Sed, missis pluribus istiusmodi testimoniis, unum affero ex III. Reg. cap. III. vers. 7. & seq. *Et nunc, Domine Deus, tu regnare fecisti servum tuum pro David patre meo: ego autem sum puer parvulus, & ignorans egressum, & introitum meum. Et servus tuus in medio est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest præ multitudine. Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. Quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hunc multum? Placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset huiuscemodi rem. Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum; sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium: ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit.*

VI. Salomon a Deo petit, non mysteriorum fidei, non arcanorum prædestinationis, & reprobationis, sed regendæ, moderandæque Hebraicæ societatis scientiam. Cognovit Salomon humanum ingenium, & quam sint illius vires imbecilles, inquit Eccles. I. *Cunctæ res difficiles: non potest eas homo explicare sermone.* Idque repetit Sap. IX. *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Animadvertit Melchior Cano ipsum Aristotelem hanc eandem veritatem, experimento, intimoque sensu edoctum, declarare. Prudenter quippe inquit, mentis nostræ aciem non aliter ad ea quæ manifestissima sunt, caligare quam noctuæ oculos ad fulgorem solis. Nec opus est ut fusiore oratione pandamus quam infirmi sint ingenii nostri conatus, quam angusta, fluxa, & infidelis memoria, quam impeditum, retusum, & obscurum acumen. Et tamen licet hæc omnia vera sint, nihilominus *Naturalistæ aquilonares* voce scriptoque Christiani

Tho-

Thomasi clamant loc. laud. cap. ix. num. 7. *Scripturæ sacræ scopum esse felicitatem futuri sæculi; doctrinam autem moralem, & totam iurisprudentiam intendere saltem VERAM felicitatem vitæ præsentis.* Quod paganus Aristoteles huius vitæ felicitatem in mente, quam infirmam fassus est, contemplante veritatem, seu beatitudinem temporalem locaverit, graviter utique erravit, cum experientia oppositum sentiret; at, quod *Naturalistæ*, Thomasi, VVolfiani, Heinnecciani, lumine christianæ fidei in baptisate perfusi, & evangelicam legem profitentes, veram felicitatem præsentis vitæ in iuris naturalis meditatione, cognitioneque constituent, error est eiusmodi, qui istorum hominum indolem manifestat. Neminem Salomoni similem surrecturum Deus revelavit. Sed ecce plusquam Salomones sunt Pufendorfiani, & VVolfiani. Scientia se destitutum declaravit Salomon, quæ satis esset ad angustam Rempublicam Iudaicam moderandam. Adversarii autem nostri solo rectæ rationis lumine universam totius humani generis Rempublicam se dirigere, & quidem irreprehensibili ordine, ostentant, atque iactabundi gloriantur.

VII. Ut iam supra animadverti, ipsi Ethnicorum Sapientes humani ingenii imbecillitatem agnoverunt. Quid itaque Patres omnium sæculorum veritatem eandem confirmantes, referam? Pauca tantum ex Augustino, & Thoma delibabo. S. Augustinus Lib. II. de peccat. merit. & remis. cap. v. *Sicut corporis oculus non adiuvatur luce, ut ab eadem luce clausus aversusque discedat; ut autem videat, adiuvatur ab ea; neque hoc omnino, nisi illa adiuverit, potest: ita Deus, qui lux est hominis interioris, adiuvat nostræ mentis obtutum.*

VIII. S. Thomas Aquinas Lib. IV. contr. Gent. cap. III. *Patitur autem communiter humanum genus diversas pœnas & corporales, & spirituales.... Inter spirituales autem est potissima debilitas rationis, ex qua contingit quod homo difficulter pervenit ad veri cognitionem, & de facili labitur in errorem, & appetitus bestiales omnino superare non potest, sed multoties obnubilatur ab eis.* Similia habet 2. 2. quæst. 11. art. 4. *Humana ratio in rebus divinis est multum deficiens: cuius signum est, quia Philosophi de rebus humanis naturali investigatione perscrutantes in multis erraverunt, & sibi ipsis contraria senserunt.*

IX. Verum, ut Iurisperiti protestantes gravius sentiant crassam suam aberrationem, audiant ipsum Platonem in *Phæd.* pag. 85. edit. Ser. sic loquentem. „ Nam „ mihi quidem, SOCRATES, æque ac tibi videtur de huiusmodi rebus certam, „ ratamque cognitionem habere, aut esse earum rerum quæ nullo modo fieri „ possunt, aut certe quæ cum summa difficultate contingunt... Hoc vero unum „ illis in rebus studiose est elaborandum, ut aut discamus quomodo hæc se ha- „ beant, aut inveniamus; aut si hoc fieri non potest, humanarum saltem ratio- „ num, ea quæ melior, firmiorque, idest quæ minus refutari possit, delecta, ei „ quasi

„ quasi infideamus, ut illa tamquam rate vecti vitæ istius pericula, difficultatesque enavigemus; nisi quis possit certiore, tutioreque modo, firmiore videlicet „ vehiculo, *idest divino quodam verbo traduci, atque transmitti &c.*“ Divinæ revelationis necessitatem Platonem recensitis verbis docere fatentur eiusdem Interpretæ ad iuris naturalis sublimiores veritates cognoscendas. Et hanc ipse revelationem ardentibus votis expetebat, ut evidenter constat ex *dialog. 2. ALCIB. pag. 150. & 151. Edit. Ser.* ubi Socratem, & Alcibiadem sic colloquentes introducit. *SOCR. Necessarium est igitur expectare, donec quis discat, quo animo & erga deos, & erga homines esse oporteat. ALC. Ecquando vero tempus illud erit, SOCRATES? Et quis illud docturus est? Lubentissime enim viderem hunc hominem, quisnam ipse sit. SOCR. Hic ille est nimirum qui de te curam gerit. Sed mihi videtur quemadmodum ait Homerus Minervam Diomedæ caliginem ab oculis semovisse;*

Scilicet ut recte norit Divinumque, hominemque:

Sic oportet te, excussa ea quæ oculis tuis nunc obversatur, caligine, propius oculorum aciem ad eam rem admove, ut possis novisse malumque, bonumque. Nunc enim id quidem positum esse videtur extra tuam potestatem. ALC. Auferat sive caliginem, sive quid aliud voluerit. Ita enim me comparavi, ut nihil eorum quæ ille imperaverit, subterfugiam, quicumque tandem fuerit vir ille, dummodo melior sim evasurus. SOCR. Atqui & ille mirifico quodam erga te est affectus animo. ALCIB. Ad illud igitur usque tempus operæ pretium fuerit differre sacrificium. SOCR. Et recte tu quidem: ita enim tutius videtur quam ut tanti periculi aleam subeas. Plato, Socrates, Alcibiades, & ceteri Ethnicorum Sapientes tenebrarum caligine undique circumfusos in investigatione naturæ iuris sese fatentur: idcirco necessariam divinam lucem esse ad eiusmodi tenebras dissipandas docent, & eadem se perfundi enixis precibus implorant. Pufendorfius, Thomafius, ceterique Iurisperiti protestantes e contrario, Socrate, Platone, Alcibiade doctiores, sapientioresque supra tenebrarum chaos constituti ita toti coruscant, ita undique refugent, ut, reiecta quacumque cælesti divinaque revelatione, valeant vel sublimiora iuris naturæ arcana propria mentis ratione sola luculentissime referare.

X. Paucis omnia perstringam. Lumen intellectus humani caligat in ipsa veritatis naturalis meditatione. Quid, si veritas hæc ad morum reformationem pertineat? Hoc in eventu concupiscentiæ, humanarumque appetitionum lutulenti vapores, atque spissæ tenebræ obnubilant rationis lucem: impotentis voluntatis impetus secum abripit mentem, illamque in caliginoso carcere sepultam detinet. Pufendorfius, Thomafius, Cumberlandus, Wolffius, ceterique naturæ iura interpretantur, ut homines imbuant, dirigantque in Deum, in seipsos, in proximos. Duplici ergo ratione lumen intellectus humani foveri superiori lumine debet, & propter mentis infirmitatem in ipsa abstracta veritate investiganda, & propter mutuam il-

lam coniunctionem voluntatis cum concupiscentia, ceterisque pugnantibus appetitionibus. Adhibeatur utique mentis oculus in iuris naturæ investigatione: interdatur intellectus acies, rectæ rationis fax præcedat, subeat naturæ recessus toto virium conatu; verum, cum passim finus occurrant tortuosi, anfractus obscuri, quos mentis oculus non discernit, tum lux doctrinæ a Deo revelatæ affulgeat necesse est, tum cælesti lumine mentis nostræ tenebræ dissipandæ sunt.

C A P U T XII.

Adversariorum sophismata profligantur.

I. **Q**uo pertinet tam altius exaggerata oratio? An hæc duo lumina, revelationis, & rationis, separari nequeunt? Individua ne hæc sunt? Porro, si separantur re ipsa, quæ lex cogit ut illa nos semper in disputationibus coniuncta adhibeamus? Mens nostra est, inquit Pufendorfius in *Eride Scandica* ad lectorem adversus Seckendorffium, quæ ius universale ex principiis lumine rationis cognitis arcessit. Lumen istud cunctis hominibus opportunum, atque ad moderanda omnium hominum inter se officia, nullo habito religionis discrimine, fat est. Quo iure media in luce exposito, cuique licet, quæ sua religio, sive christiana, sive iudaica docet, eidem superaddere. Nos non solos alloquimur Christianos, sed omne prorsus humanum genus. Innumeræ sunt nationes quæ doctrinam revelatam ne agnoscunt quidem, nec eam admitterent, si eisdem manifestaretur. Quid itaque religionis christianæ interest, si doctrina natura prior eadem religione, nec ei adversa, vel repugnans, sed amice potius cum eadem conspirans, tradatur iuxta naturam suam indolem, quin alteretur, aut particularis reddatur per assumptas et christiana religione hypothefes, quas alii non Christiani ignorant, aut non agnoscunt, immo ex ipsis Christianis aliqui in dubium revocant, quibus tamen universali iure utique opus est. Verba sunt Pufendorffii *loc. cit.*

II. Adversus hoc Pufendorffii systema scripserunt, ut indicavi supra, præter alios Valentinus Alberti, & Seckendorffius, similiter Lutherani. Assentiuntur isti, ut iuris naturalis decreta deducantur ex solis principiis quæ recta ratio suggerit, abstrahendo a doctrina relevata, dum Ethnici, secus dum Christiani imbuendi sint. Quam distinctionem propulsare ibidem Pufendorffius studet. Divina Scriptura, inquit, principia, aut disciplinam iuris universalis non tradit; quin hanc disciplinam supponit. Quapropter S. Paulus *Rom. 1. & 2.* gentes arguit, quod flagitiis cum recta ratione pugnantibus se inquinassent; quod legem, eorum cordibus inscriptam, ita vitiorum caligine obscurassent, ut vel ipsam Deum verum inexcusabiliter ignorarent. Porro Ethnici isti argui iure nequeunt ob violatam naturalem legem, ex prin-

principiis doctrinæ revelatæ minime cognitam . Quid quod ius civile Romanum, cuius in magna christiani orbis parte usus invaluit, ab Ethnicis conditum primum est? Nec cohæret, subdit Pufendorfius, ratiocinium istud. Turcæ, & Ethnici non legunt nostros libros. Ergo ius universale non est aptandum ad captum omnium gentium; sed superstruendum est hypothesi, quæ a magna parte generis humani non agnoscitur. Non cohæret, inquit ille: nam artes formandæ sunt, & scientiæ, prout earum indoles requirit, sive paucos, sive multos lectores invenient. Tandem ad id quod ultimo loco opponebant Valentinus, & Seckendorffius, hoc Pufendorffii systema in causa esse cur iuventus verbum Dei fastidiat, atque in pietate frigescat, respondet ille, falsum hoc esse, cum aliunde iuventutis pietas accendi, & foveri queat.

III. Christianus Thomasius, Budæus, aliique communiter victoriam adiudicant Pufendorffio, cuius causam & ipsi amplectuntur defendendam. Budæus in *Hist. nat.* §. 36. hæc scribit. *Ego vero maximopere miror potuisse inter viros doctissimos ullam hac super re existere dissensionem. Pufendorffius illorum exponebat officia qui christiana religionis sunt expertes: horum contra instruant vitam & Theologi, & quotquot naturæ aut integræ, aut restitutæ conditionem considerant. Alio itaque fundamento illum, alio hos nisi oportet. Recte utique hæc a se invicem discernuntur..... Superiorem ex hoc certamine discessisse Pufendorffium multa evincunt.* §. 37. ibi.

IV. Hæc omnia sigillatim referre libuit, ne quidquam nos dissimulasse clamitent. Paucis omnia perstringam. Utraque pars, ut ego quidem sentio, erravit. Pufendorffii systema re ipsa falsum erroneumque: illud adversarii conatu minus felici exagitarunt. Ut Pufendorffianos, Thomasianos, Heinneccianos, Budæanos, VVolffianosque pressius urgeam, unum & alterum præmitto, Et primum iuris naturæ decreta alia perspicua, & manifesta omnibus; alia difficilia, alia difficiliora, alia difficillima, & abstrusissima. Splendida, omnibusque pervia illa de quibus loquitur Paulus *Epist. ad Rom. cap. 1. & 2.* Hæc obvianda sunt tum Christianis, tum Ethnicis, istorumque lumine vitiorum horrorem patefacere. Mentis oculus suum exequatur officium, penetret iuris arcana, quoad vires satis sunt. At, si oculus infirmus, atque caligans est, adiicienda eidem sunt perspicilla: lumen inferius subobscurum fovendum lumine superno, & divino est. Alterum, mentem humanam, seu lumen rationis obnubilatum, obscuratumque re ipsa esse, & ad plura iuris naturæ decreta cognoscenda ineptum. Hanc veritatem omnes Christiani fatentur, ut supra demonstravimus. Doctrina ergo revelata & Christianis, & Ethnicis, & universo generi humano necessaria est ad exactam universi naturæ iuris cognitionem. Nec est quod reponas, Ethnicos, Turcasque flocci facere doctrinam revelatam, Scripturas divinas risu, & sibilis excipere. Intempestiva responsio hæc. Quoniam nunc quæstio haud est, sint ne Ethnici Scripturas divinas amplexuri. Scimus, has

ab illis ignorari, & nihili fieri. In hoc vertitur difficultatis cardo: sit ne universo generi humano, originalis culpæ labe inquinato, tenebrisque obducto, necessaria doctrina revelata ad difficiliora iuris naturæ decreta agnoscenda, ad ordinem istius societatis humanæ moderandum? Quo posito, sic urgeo Pufendorfianos, VVolffianosque. Cum aliquam artem docere debeo, silere ne iure valeo aliquod potissimum eiusdem artis instrumentum, vel aliquod principium; tametsi sciam a pluribus nationibus illud minime suscipiendum fore? Sat mihi est, evidenter constare, hoc principio, vel instrumento talem scientiam, aut artem egere, ut illud manifestare debeam. Omnes Christiani fatemur, caligare humanæ mentis aciem in investigatione iuris naturæ, nisi doctrina revelata illustretur. Ideo ne negligenda, silendaque veritas hæc est, quod surdi Ethnici audire eam nolint? An medicus alicuius infirmitatis curam præscripturus, veram, necessariamque medicinam silentio præterire licite valet, propterea quod plures ægroti nolint eam suscipere? Nonne fatetur ipse Pufendorfius, artes, scientiasque formandas esse, prout earum indoles requirit, sive multos, sive paucos inventuræ lectores sint? Atqui veritas luculentissima est, & certissima, scientiam iuris naturæ, qua regitur humana societas; indigere doctrina revelata. Ergo hæc doctrina, hoc cæleste lumen manifestandum est, sive multi, sive pauci lectores illud suscepturi sint. Numquid Christus omnibus gentibus suam non revelavit doctrinam? Quid ergo tu abscondis thesauros quos omnibus communes esse Dominus imperat? Utique, dum instruendi Ethnici sunt, a iuris naturæ principiis initium ducendum est. At numquid ibi subsistendum?

V. Ex quibus colligas velim, utramque Lutheranorum factionem errare. Siquidem Pufendorfius cum suis erravit, quod reipsa doctrinam iuris naturæ a doctrina revelata omnino seiunxerit. Valentinus Alberti, & Seckendorfius minus feliciter Pufendorffii errorem profligarunt, quod docuerint, coniungendam doctrinam utramque esse, dum Christianis, secus dum Ethnicis iuris naturæ decreta explicantur: & ad hoc quod attinet, etiam isti hallucinantur. Nam veritas, non uni nationi, non uni populo, sed universo humano generi manifestari omnino debet. Id solum verum est, alio modo Ethnicis, alio modo Christianis proponendam veritatem esse; sicut alia via pueri, indocti, rusticique, alia adulti, experrecti, atque exercitati imbuuntur.

VI. Distincta sunt, & separata hæc duo lumina, rationis, & revelationis; at non separatus homo est, qui utroque lumine eget. Quid ergo nugantur Pufendorffiani, Heinnecciani, VVolffianique, se instruere Ethnicos velle? Taceo, quod vix sive Turcarum, sive Ethnicorum aliquis umquam lecturus sit illorum opera. Sed quæro: Ethnici isti suntne homines culpa originali fauciati? Doctiores ne isti, eruditioresque Christianis ipsis? Christiani utroque lumine egent. Potiori ergo iure eodem indigent rudiores, cæcioresque Ethnici. Indigent; sed illud non recipiunt-

Quid

Quid inde? Numquid illorum obstinatio a recta tradendæ doctrinæ methodo abstergere viros doctos debet? Aberrant ergo toto cælo Lutherani Doctores, dum in exponendo naturæ iure, neglecto revelationis lumine, ad solius rectæ rationis tribunal omnia vel difficillima arcana solvenda revocant. Et miranda sane secta ista est, quæ, cum olim ubique creparet Scripturas divinas, in præsentia easdem fastidiat, earumque usum negligat, Verum arcanum istud mox referabo.

VII. Franciscus Budæus Lutheranus *Inst. moral. P. II. in prolegom. §. 11.* laudat consilium *Valentini Alberti* adversus Pufendorhium; at simul propugnat, Pufendorhium non errasse. *Nec tamen erravit Pufendorsius, dum idem ius naturæ tantum secundum rationem traderet.* Falsus quippe est Pufendorsius in *præf. Lib. de offic. hom. & civ.* in Theologia morali recte adhiberi doctrinam revelatam. Quid intelligit Pufendorsius nomine Theologiæ moralis? Respondet ipse cit. *præf. §. 1. Tertia Theologia moralis habetur, illi parti Theologiæ contradistincta qua credenda exponuntur.* Confinia inter ius naturale & Theologiam moralem designat *§. 3.* *Non quidem,* inquit, *pro auctoritate papali, ac si ab omni errore privilegio aliquo mihi cautum foret... sed tamquam talis, cui spartam sibi commissam pro modulo ingenii exornare cordi sit.* Nonne opportune hic intruditur auctoritas papalis? Sed miseri hominés, dummodo aurito discipulorum gregi, & tunicato popello ut deridendum repræsentent Papam Romanum, tum doctos effecisse suos auditores, lectoresque gloriantur. Verum, ut nos intra præstitutam viam consistamus, dicimus, tam *Budæum,* quam *Pufendorhium* crassa hallucinatione & se, & lectores decipere, nugis, & chimæris hominum mentes pascere. Theologia moralis, credenda non proponit? Et ea scientia, quæ hominum officia moderatur adversus seipsum adversus Deum, adversus proximum, non est moralis? Hanc scientiam morum, seu moralem esse, soli dementes negarent. Vides, viros istos summos, vel ipsas communissimas notiones implicare, ut fucum faciant imperitis? Hanc moralem doctrinam vocarunt omnes tum Latini, tum Græci Sapientes. Et quoniam isti doctrinam revelatam ignorarunt, & ex solis rectæ rationis principiis morum scientiam derivarunt; idcirco in plures errores lapsi sunt, ut alias diximus, & dicendum sæpius est. Sapientiores ne Budæus, Pufendorsius, Barbeyracus, ceterique commilitones omnibus Græciæ, & Latii Doctoribus, ut absque doctrina revelata imbuere homines possint? Pufendorsius *loc. cit. §. 6.* unum præ aliis discrimen inter Theologiam moralem & ius naturale assignat, quod illa hominem christianum informet ad æternam vitam comparandam; istud vero *hominem formet, prout hanc vitam cum aliis sociabilem exigere debeat.* Cedo. Solo iuris naturalis lumine efficere ne vales in hac vita hominem honestum, civem sincerum, fortem, fidelem? Homo a te imbuendus commentitius ne est, an verus, qui ex-

tet in rerum natura? Verus, inquis, & quidem peccati originalis vulneribus circumquaque fauciatus. Hunc ergo hominem tu felicem, faustumque reddere contendis in hac vita? Pro futura vero comparanda illum docebit Doctor Theologus? An non vides quod duplici ex capite aberras a veritate? Primo, quod hæc iuris naturæ scita difficiliora a caligante hominis mente comprehendi nequeant, nisi lumen divinæ revelationis tenebras dissipet. Secundo, licet reipsa doctrina revelata, & scientia naturæ iuris differant inter se, sintque reipsa separata, quid inde? Homo imbuendus duabus substantiis constat, quæ mutuo pugnant. Hoc bellum intestinum inter has duas substantias foras erumpit, & socialitatem humanam fraudibus, dolis, rapinis, iniuriis abrumpit. Tu ne sola iuris naturæ scientia hominum tum intimam, tum extimam tranquillitatem moderari, & mutuam inter eos conservare iactas societatem? Nemo id hæcenus assecutus est. Insistis: Ego societatem civilem, Theologus moralem servabit, Nugæ hæc sunt, gerræque vanissimæ. Moralis quippe est actuum humanorum directio: & ut crassissimum errorem defendas, rerum naturas adulterare, ac pervertere studes. Dicas, mi homo: perduellio illa furens carnis adversus spiritum nonne ordini repugnat naturali? An non iure naturæ pars inferior obedire superiori astringitur? Velis, nolis, adfirmare cogaris. Hunc perturbatum naturæ ordinem agnoverunt ethnici Sapientes; at causam nescierunt: idcirco erroribus scatet eorum moralis. Ab hac causâ abstrahere Pufendorfiani volunt in moderandis hominum officiis. Ergo gravius quam ipsi Ethnici aberrant.

C A P U T XIII.

ARCANI suspicio, cur novi heterodoxi Scripturarum usum in iuris naturalis explicatione reiiciant, manifestatur. Illorum contra ius naturæ errores gravissimi. Ineptissime exprobrant Casuistis nostris laxas opiniones, cum ipsi crassissimos errores doceant. Illorum calumniam, quod apud nos Catholicos lumen rationis suppressatur, denuo exploditur. Monitum ad saperdas quosdam Italos Grotianos, Pufendorbianos, VVolffianosque.

I. **N**ULLUS dubito quin multorum iam censuras subierim, quod oratione adeo proliza systema Pufendorbianum, aliorumque gregalium exagitaverim. Paucis, inquires, transigenda res erat; cum error profligatus, utpote parvi momenti, dignus tam longa disputatione minime esset. Ita ne vero? Imperitorum sententia hæc est. Scopus istius systematis aperiendus, ut & isti, quo res pertineat, agnoscant. Docent itaque communiter Auctores laudati, nihil CHRISTUM IESUM in Evangelio prohibere quod non fuerit lege naturali vetitum. Hac ratione licitas *usuras* moderatas defendunt, licita *falsiloquia*, licitam quoque *polygamiam* sustinent. Quo principio constituto, nemo non videt, universum evangelicum ædificium a summo ad ima dirutum iri. Quoniam licet eorum quæ Christus in Evangelio prohibet, plurima sint iure naturæ vetita; tamen, si leges divinæ ratiocinii naturalis examini subiiciantur, actum de Evangelio est. Porro ita res se habet. Protestantes nostri, neglecta doctrina revelata, & eiusdem iudice, sola natura duce iuris decreta sub examen inducunt; canones istius iuris condunt definiuntque. Quid tum? Ad istos canones doctrinam revelatam revocant. Exemplis disputatio evidentior fiat. *Usura*, *polygamia*, *divortium* &c. inquirunt Protestantes saltem plures, iure naturali vetita non sunt. Ergo neque lege revelata, potissimum evangelica. Textus itaque doctrinæ revelatæ, qui prohibere videntur fenora, *polygamiam*, *divortia* &c. ad legis naturalis præscriptum interpretandi sunt. Et quamquam præfata omnia lege naturali reipsa vetita sunt; tamen, quia demonstrationes ab istius iuris principiis arcessitæ non ita cuique ingenio evidentes apparent, quin cavillationibus, & sophismatibus nequeant implicari, consequitur Protestantes perpetuo contrariarum opinionum fluctu circumvolvi,

cum iudicem, qui definiat sint ne, an secus, recensita peccata vetita, ipsi non habeant.

II. Hugo Grotius, Scriptor gravis, & quem semper a communi Protestantium grege exceptum volo, vim argumentationis fassus est Lib. I. de B. & P. cap. 11. §. 6. *Illud libenter agnosco, nihil nobis in Evangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem; sed non ulterius nos obligari legibus Christi, quam ad ea ad quæ ius nature per se obligat, cur concedam, non video. Et qui aliter sentiunt, mirum quam sudent, ut probent, quæ Evangelio vetantur, ipso iure nature esse illicita, ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc eiusmodi, ut eis abstinere honestius esse dicet ipsa ratio; at non talia, ut absque lege divina nefas in illis appareat.*

III. Grotius haud præsensit, e suis Protestantibus, & Evangelicis reperiendos fore qui polygamiam, nedum usuram, ut licitam, & triumphantem propugnarent. At, ut narrat vel ipse Christianus Thomasius in *Hist. iur. nat. cap. vi. §. 16.* prodiit dialogus de polygamia sub ficto nomine *Sinceri Vabrenbergii*, sub quo nomine creditus fuit communiter latere *Ioannes Lyserus*, qui sub *Athanasii Vincentii*, & *Theophili Alethei* nomine postea polygamiam, non solum licitam, sed & præceptam esse, defendere voluit. Addit Thomasius., Illo vero tempore per non pauca Germaniæ loca disseminatum fuit a viro non obscuræ famæ (*Ioanne Adamo Scherzero*) ac si *Pufendorfus* auctor scripti *Vabrenbergiani* esset. Et, cum *Friedericus Gesenius* superintendens Garlebiensis sub nomine *Christiani Vigilii* dissertationem super polygamia simultanea *Sincero Vabrenbergio* oppositam ederet, de *Sincero Vabrenbergio* ita scripsit, ut diserte quidem *Pufendorffum* eius auctorem esse non assereret, sed iis tamen verbis uteretur quæ a quovis impartiali lectore sic intelligerentur; ac si *Pufendorffum* argueret, quasi sub isto *Vabrenbergio* latitaret.“

IV. En quo turpissimorum errorum adducit *la liberté de penser*: qua libertate ut fruantur docti nostri heterodoxi transalpini, defectionem a vera Christi Ecclesia fecerunt. Sed rescribamus quæ docet ipse Christianus Thomasius in cit. *Hist. iur. nat. præf. sec. 1. num. 42. pag. 9.* *Huius iuris necessitas & usus exinde quoque apparebat, postquam disputatione publica anno 1685. Lipsiæ habita de crimine bigamiæ, ostenderam, ne quidem muliebris polygamie prohibitionem ex solo iure nature demonstrari posse, murmurantibus quidem multis eruditis, sed ob deficientiam rationum evidentium publice contradicere non audentibus. Ut iam taceam, nullas libidinis species ex iure naturali sufficienter impugnari posse, quod ostendi cap. 11. Lib. III. Hic autem Liber tertius est illius Tomi inscripti *Fundamenta iur. nat. & gen.* &c. ubi plura congerit in libidinis favorem. Inter alia hæc scribit cap. 11. num. 27. pag. 255. *Concubinatus tam antiquus, quam hodiernus vagæ libidini, idest bestialitati, scortatio**

tionem, *supra*, est oppositus, atque ab iis qui concubinato utuntur, ad evitandum concubitum libidinosum usurpatur. Saltem in eo differt a matrimonio, quod concubina, & liberi inde nati non sint iuxta uxorem, & liberi. Fit enim sæpe ad dies vite, nisi quod libertas divertendi, & pœnitendi hic ubique maior fuerit. Quod vero ad speciem scortationis fuerit relatus, iterum debetur CLERO PONTIFICIO, qui, ut diximus, omnia dicebat scortationem, cui non accesserat benedictio sacerdotalis. His exceptis, reliqui Scriptores appellant matrimonium secundarium, vel simile quid.

V. En patefactam arcani suspicionem cur Lutherani nostri in moderanda humana societate, regendisque hominum officiis, abstrahere a doctrina revelata tanto studio adnitantur: ut usuras, ut polygamiam, ut concubinatum, vel simile quid honestare facilius valeant. Clero Pontificio debetur, quod concubinatus scortationum flagitiis accenseatur? Ceterum per Lutheranos est matrimonium secundarium, vel simile quid? Scitissime. Quid est *ro simile quid*? Festiva profecto phrasis, & iucunda expressio. Et homines isti vocem exaltare adversus Casuistarum nostrorum laxas opiniones audent? In quo Casuista Pontificio tam monstrosæ aberrationes ut illæ quæ ex Lutheranis Theologis rescriptæ sunt? Quis Casuistarum defendit concubinatum, ut matrimonium secundarium, vel simile quid?

VI. In huius dissertationis calce, ad illos quorum initio memini, semidoctos quosdam Catholicos convertere orationem paullisper volo. Ex paucis quæ hactenus delibavi, colligere isti valent, quo loco habendi sint Auctores illi quorum studere operibus solent, & non tantum ut magistros suspicere. Quam sint Scriptores isti delirantes, impudentesque in universi humani generis Sapientes, inde constat quod a Lutero, a Zvinglio, ab Hobbessio, a Cumberlando, a Pufendorffio purgatam a superstitione religionem, a barbarie defæcatas litteras, instauratam iuris naturæ scientiam ovantes iactent. Apud novos istos Septentrionis Aristarchos Græciæ, Latineque Sapientes, primi Christianorum Doctores vilescunt, Theologi scholastici stupidi, & trunci sunt. Doctrina divinitus revelata, sine basilice contemnitur, data opera negligitur. Solius naturæ iuris decreta se interpretari gloriantur. Inter hæc vero naturalia decreta eminent *Papatus Romanus*, quem singulis disputationibus interferunt. Huc tandem recidunt illorum maledicta, impotens furor, imposturæ, & convicia tam rustica, quæ vel servum pecus, tunicatumque popellum dedecent. Suppressum in Ecclesia Romana rationis lumen calumniantur tanta impudentia, quæ fidem superat omnem. Et, quoniam hunc præceteris clavum tundunt, sub oculos revocare illorum dilemma interest. Barbeyracus, sive quicumque alius sit Auctor præfationis ad librum Doctoris Bentley inscriptum, *La Friponnerie laique des pretendus Esprits-forts d'Angleterre* contra libertatem cogitandi Doctoris Collins hæc dictatorio stilo gallice scribit pag. 31. quæ latine sic verto. *Alterutrum fateantur (Romani) necessum est. Aut potiantur ho-*

mi-

mines iure examinandi quæ credunt, aut secus. Si ais, Ecclesia, quæ homines hoc iure privat, falsa, iniusta, tyrannica sit oportet. Si peccant homines credenda discutientes, Ecclesia Romana ad peccandum eos sollicitat, dum foris extantes ad se trahere studet. Ecclesia hæc similis leonum cavernæ, obscuroque carceri est: extra quem oculis opus est, ut eundem ingrediaris; sed intus extans clausos tenere oculos debes, ne egrediendi voluntas accendatur. His cavillationibus nugivenduli excantant imperitum vulgus, & his calumniis impudentissimis fucum faciunt scitulis etiam nostris. Iure potiuntur homines examinandi credenda, quibus rationabili obsequio subiiciuntur hominum mentes. Quisque in Ecclesia Romana pro modulo suo divinas examinare, & interpretari Scripturas valet. Catholicorum volumina in fidei articulos heterodoxorum mendacia profigant. Ecclesia Romana iudex pro tribunali sedet, ut gliscentes lites, & contrarias interpretationes, post severissima peracta examina, post discussiones, oppugnationes, omnesque humanæ mentis conatus, studia, & industriam, componat, definiatque. Suppressum ne rationis lumen in regno Anglico, Gallico, Germanico, quod supremi iudices sedent, qui lites super varia legum regni interpretatione in dies insurgentes, componant, definiantque, post audita utriusque partis rationum momenta? Quid? Extrinsecus dumtaxat acquiescere isti astringuntur, secus intrinsecus? Quid heinc? Argumentationis confinia iam transilisti. Disputatio nostra est, num suppressum sit rationis lumen in illa Ecclesia in qua nihil credendum proponitur nisi post severum maturumque examen? Quod postea, peracto examine, partes captivare intellectum debeant iudicis definitioni, non infert luminis naturalis suppressionem. Quin contra rectus naturæ ordo præcipit ut iudicium inferioris, superioris iudicio subiiciatur. Provo-co Barbeyracos, Pufendorfos, Budæos, omnesque heterodoxos transalpinos, ut respondeant huic interrogationi. Si Christus Dominus nunc, ut olim, sederet, non Hierusalem, sed Romæ, si congregato Concilio omnium sectarum, & cuiusque sectæ rationibus, disputationibus, qua voce, qua scriptis auditis, definiret tandem, hanc præ alia sectam veram profiteri religionem, verumque suæ Scripturæ affectui sensum; suppressum ne tum esset rationis lumen? Quid mussitas? Quid hiscis? Deus tum, inquis, iudex esset, qui nec fallere, nec falli valet. Bene habet. Sed hoc tantum infert, quod tu divinæ definitioni submittendo iudicium non errares. Quæstio est, num hæc tui iudicii subiectio divinæ definitioni rectæ rationis usum supprimat, impediatque? Si ais; ergo Protestantes subiiciendo proprium iudicium divinæ revelationi, medio spiritu privato repræsentatæ, rationis lumen extingunt. Si negas; ergo subiectio iudicii tui, superioris definitioni non suppressit rationis lumen. Quid ad hæc? An cavillari audebis, rationis lumen non suppressi, quando divino iudici mens nostra subiicitur; e contrario vero rectam rationem destrui, si hæc hominis definitioni parere debeat, eidemque fascis submittere? Extincta ergo ratio-

tionis fax in electo populo Iudæorum, quando summis Sacerdotibus, quando Aaroni, Moyfi, Salomoni, Davidi, Isaïæ, Ieremiæ, ceterisque Prophetis mentis obsequium præstitum ab illo fuit? Finge, disputandi gratia, Deum constituisse suum Vicarium in terris, qui, post auditas dissidentium partium rationes, quid in hac, quid in illa controversia iustum, quid verum, quid fide credendum, quid reiiciendum sit, definiat. An negabis, hoc fieri a Deo posse? An non factum in electo populo Iudaico? An non factum in Ecclesia christiana, dicam ego loco suo? Positione autem admittæ istius iudicis, Dei vices in mundo christiano gerentis, inferri ne iure potest, eiusdem in controversiis componendis definitiones extinguere in litigantibus rationis lumen? Patet ne ad effugium rima aliqua?

VII. Profligato ex hac parte vanissimo sive *Barbeyraci*, sive *Bentley* sophismate, ex altera parte iugulum Lutheranorum, Calvinistarumque petimus, omni ad effugium occlusa ianua. Aut admittendus reipsa in vera Christi Ecclesia est iudex supremus, falli nescius in definiendis religionis articulis, aut in christiana societa te tot sunt religiones, quot sunt capita. Doctissimi Catholicorum viri luculentissimis demonstrationibus hanc evicerunt veritatem. Quare actum agerem, si in ea illustranda otio abuterer; potissimum quod obiter, & provocatus hoc de argumento verba facio. Quid quod vel ipse impius *Antonius Collins* in suo sermone de *Libertate cogitandi* evincit, aut *Tolerantismum* omnium sectarum, & ipsum denique *Atheismum* vi examinis Lutherani & Calviniani admittendum; aut Catholicæ Romanæ Ecclesiæ irreformabile iudicium suscipiendum esse? Et, ne quis suspicetur me hæc ex ingenio asserere, referam quæ scribit *Barbeyracus* in præf. cit. *ad observationes Bentley* pag. 31. *Itaque mirandum baud est (Catholicos Romanos) Belgii blanditiis sibi demeruisse D. Collins. Viro Protestante egebant [Catholici Romani] qui ad ultimos abusum gradus cogitandi libertatem urgeret . . . Hac nixus consideratione D. Bentley satis clare indicat variis in locis (D. Collins) adlaborasse pro communione Romana contra Protestantes: ne quid fiat absque consilio. Quædam quoque adicit, quæ suspicandi occasionem præbent, matrem D. Collins fuisse Catholico-Romanam, quæ filio suæ communionis principia insinuavit.*

VIII. Hæc rescribenda erant, ut orbis litterarius intelligat, quam amœni sint Protestantes nostri. Antonio *Collins* Catholicis opus erat, ut evincerent Ecclesias Lutheranas, & Calvinianas turbas esse acephalas, fanaticas, furentes, cæcas, absque duce, absque capite, absque iudice, absque ordine? Turbas confusione, perturbatione, caligine, & tenebris undique circumfusas? Turbas, in quibus quisque id credit quod proprium sinciput ex Scripturis divinis credendum iudicat? Turbas, in quibus Manichæi, Cerinthiani, Origenistæ, Pelagiani, Ariani, Iconoclastæ, Albigenes, Sociniani, Anabaptistæ, & quotquot hæreticorum sectæ fuerunt, eruntque, tolerandæ sunt? Impio Antonio *Collins* opus erat Catholicis, ut
hoc

hoc evincerent, si vel rudiores, quin vel ipsum catholicæ religionis vulgus has splendidissimas veritates continenter in ore habent? Dicant potius adversarii nostri, Catholicorum causam adeo esse evidentem, adeo exploratam, ut vel ipsi impii Athei eam agnoscant; contra, Protestantium errores adeo crassos esse, adeo turbulentos, perniciosos, ut vel ipsi impii, in quorum numero sunt *Hobbesus*, & *Collins*, illos derideant, improbentque. Latius hæc trahere instituti mei ratio non finit. Sæpe e via digredior, Pufendorffii, Barbeyraci, Thomassii, Heinnecii, Budæi, quos refello, intempestivis, nedum falsis, imposturis adversus Catholicos ubique intrusis, & sparsis provocatus, & coactus.

IX. Pauca, quæ in hac prolegomena dissertatione obiter delibavi, summopere confirmant quæ supra dicta sunt, videlicet in universo terrarum orbe sectam haud quaquam reperiri cæciorem, pervicaciorem, & (sit venia verbo) stolidiorem Lutherana & Calviniana. Quod sit dictum absque præiudicio doctrinæ & eruditionis qua in aliis a religione scientiis harum sectarum plurimi præstant. Truncus sit oportet, & statua, qui tum ex Lutheranis, tum ex Calvinistis plurimos viros doctissimos eruditissimosque non suspiceret. At in religionis adversus Catholicos controversiis nec unum me legisse scio quem ipso communi sensu exutum, cæcum, omnia per imposturas, & calumnias, atque ex insidiis agentem non invenerim: quod nemo cordatus negare potest.

X. Colligant heinc Italiæ nostræ saperdæ nonnulli, quantum a via hæctenus aberrarunt recta, dum in addiscenda iuris naturalis scientia, omissis limpidissimis fontibus, lutulentissimas Protestantium lacunas adierunt. Plus ex una hac de re S. Thomæ quæstione doctrinæ, quam ex integris Pufendorffii, Heinnecii operibus indepti fuissent. Ex alia parte præiudiciis, & erroribus illorum mentes inquinatæ non essent, neque in religionis fervore adeo tepescerent. Sensim sine sensu istorum librorum lectio quodam erga religionem tepore animos afficit, contemptibilem auctoritatem supremam reddit, & infirmas humanæ mentis vires plus iusto exaltat. Dicteria illa, scommata, vellicationes, derisiones Papatus, Papistarum &c. quæ in istorum libris passim occurrunt, vestigia in lectorum mentibus imprimunt, queis animus a recta deducitur via; & heinc paullatim languescit fides, caritas extinguitur, & tandem aliquando impietas succedit. Atque illud omnium malorum maximum est, quod scituli nostri, catholicæ doctrinæ armis denudati, & antequam veræ doctrinæ lumine mens illustrata sit, hæreticorum libros revolvunt, satyras, paræmias, censuras, scommata memoriter addiscunt, & errores ignoranter epotant. Ipse audivi plurimos, cum de senore in Italia nostra bellum arderet litterarium, inclamantes, divinas Scripturas ad rectæ rationis tribunal exigendas esse, errasse Patres, desipuisse Scholasticos; signatum esse super nostrarum animarum mentes rationis lumen, istud consulendum; nihil iussisse Christum quod

non

non sit lege naturali præceptum. Heinc colligebant, moderatam usuram haud esse prohibitam: quæ gravissima præiudicia, & iniquas præceptiones e transalpini-
norum hæreticorum lectione didicerant. Pudere autem illos deberet ab hostibus sanandæ infirmitatis pharmaca, & a catholicæ religionis derisoribus inveniendæ veritatis lumen emendicare. Numquam ergo hæreticorum libri legendi? Legantur, facultate habita, non repugno. Sed prius christianæ doctrinæ fundamenta altius præiiciantur, prius catholici Doctores consulantur; & postea hæretici legantur, tamquam hostes, qui insigni vafricitie fucum lectoribus facere student. Verum, nisi illos refellendi occasio adsit, si illos penitus neglexeris in religionis controversiis, satius tibi erit. Quoniam vix aut controversiam philosophicam, aut punctum eruditionis tractare insensissimi hi hostes consuecunt, quin religionis causam, & Papatum eidem immisceant, & imposturas calumniaeque fide mala excogitatas interferant, ac Catholicorum privatorum abusus, vitia, & corruptelas in ipsam Romanam Ecclesiam regerant. Porro imperiti lectores, haud suspicantes tantam in filiis ancillarum fraudem, calumnias pro veritatibus deglutiunt, illorumque fucis, & artificiis non raro capiuntur. Tuta ergo res erit nullum cum istis habere commercium.

LIBER PRIMUS

DE IURE NATURÆ, ET GENTIUM,
DEQUE POSITIVO DIVINO,
ET HUMANO.

DISSERTATIO PRIMA.

DE HOMINIS OFFICIIS, SEU DE
ACTIONIBUS HUMANIS.

C A P U T I.

De Deo, & homine, quatenus sunt iuris naturæ principia. S. Thomæ doctrina, qua exacta hominis idea refertur, & fundamenta moralitatis præiaciuntur. Eorum quæ de origine entium moralium scribit Samuel Pufendorfius, examen.

I. **P**Ræpotens universi conditor Deus, quemadmodum omnia ex nihilo creavit omnipotentia summa, ita sapientia infinita res omnes tum invicem, tum ad seipsum mirabili ordine disposuit, atque ordinavit. Res omnes ratione destitutas, seu partes componentes hoc universum, concinna harmonia aptavit, easdem hominis servituti commodoque subiecit, hominem sibi arctiori vinculo devinxit, atque omnia tandem in suæ omnipotentæ, & providentiæ manifestationem direxit. Ordo iste regula est, & mensura actuum humanorum, seu moralium. Actus quippe isti sunt moralitatis, seu bonitatis, & malitiæ subiectum, cui insunt modi isti morales. In hocce porro ordine ius naturæ, ad quod, seu ad amissum, hominum officia revocantur, & a quo diriguntur, situm est. Hinc apparet, Deum ut primum, hominem ut secundum, principia esse naturæ iuris. Ordo enim qui elucet in rebus omnibus, a Deo est, sicuti res ipsæ quibus inest. Actus vero humani ab hoc ordine dirigendi, & recta ratio ipsa dirigens ab homine proficiuntur. Homo, ratione præ ceteris istius universi crea-

iuris ornatus, tria respicit; Deum quem colit; seipsum regendum, moderandumque; ceteras creaturas rationales, quibuscum societatem componit. En univcrsum regnum iure naturæ dirigendum, & in Dei, a quo omnia proficiſcuntur, gloriam ordinandum.

II. Hæc omnia explicat Angelicus Doct̄or perſpicuitate ſumma. Clamabunt Pufendorſiani, Thomafiani, Heinneſiani, VVolfiani, nos, ratione domi relicta, auctoritate armatos in campum progredi. Sed falluntur eruditi homines. Nos AQUINATIS noſtri doctrinam non ideo in medium afferimus, ut eidem faſces illi ſubmittant; ſed ut illorum pudibundam iactantiam, qua ſibi iuris naturæ ſcientiam vendicant, retundamus; ut diſcant, &, velint nolint, fateantur, hanc provinciam unum S. Thomam feliciter exornafſe, ac uberius, non dicam Lutheranis, & Calvinianis, qui eam erroribus craſſiſſimis reſperſere, ſed ceteris omnibus qui aut præceſſere, aut ſecuti poſt ipſum ſunt, illuſtraſſe. Hæc autem, tamquam fundamenta iuris naturæ, & moralitatis, præmittit S. Thomas Aquinas in *Lib. I. Eth. lect. 1.*

III. „ Sapientis eſt ordinare : cuius ratio eſt, quia ſapientia eſt potiſſima perfe-
 „ ctio rationis, & cuius proprium eſt cognoscere ordinem. Nam, ſi vires ſenſiti-
 „ væ cognoscunt res aliquas absolute, ordinem tamen unius rei ad aliam cogno-
 „ ſcere, eſt ſolius intellectus, aut rationis. Invenitur autem duplex ordo in re-
 „ bus. Unus quidem partium alicuius totius, ſeu alicuius multitudinis ad invi-
 „ cem, ſicut partes domus ad invicem ordinantur. Alius eſt ordo rerum in ſi-
 „ nem : & hic ordo eſt principalior quam primus. Nam, ut Philoſophus dicit
 „ in undecimo *Metaph.* ordo partium exercitus ad invicem eſt propter ordinem
 „ totius exercitus ad ducem. Ordo autem quadrupliciter ad rationem compara-
 „ tur. Eſt enim quidam ordo quem ratio non facit, ſed ſolum conſiderat ; ſicut
 „ eſt ordo rerum naturalium. Alius autem eſt ordo quem ratio conſiderando fa-
 „ cit in proprio actu ; puta, cum ordinat conceptus ſuos ad invicem, & ſigna
 „ conceptuum, quæ ſunt voces ſignificativæ. Tertius autem eſt ordo quem ratio
 „ conſiderando facit in operationibus voluntatis. Quartus autem eſt ordo quem
 „ ratio conſiderando facit in exterioribus rebus, quarum ipſa eſt cauſa, ſicut in
 „ arca, & domo. Et quia conſideratio rationis per habitum perficitur ; ſecundum
 „ hos diverſos ordines, quos proprie ratio conſiderat, ſunt diverſæ ſcientiæ. Nam
 „ ad Philoſophiam naturalem pertinet conſiderare ordinem rerum quem ratio hu-
 „ mana conſiderat, ſed non facit ; ita quod naturali Philoſophia comprehendamus
 „ & *Metaphyſicam*. Ordo autem quem ratio conſiderando facit in proprio actu,
 „ pertinet ad rationalem Philoſophiam, cuius eſt conſiderare ordinem partium o-
 „ rationis ad invicem, & ordinem principiorum ad invicem, & ad conſiſiones .
 „ Ordo autem actionum voluntariarum pertinet ad conſiderationem moralis Phi-

lo-

„ Iosophiæ. Ordo autem quem ratio considerando facit in rebus exterioribus con-
 „ stituitis per rationem humanam, pertinet ad artes mechanicas. Sic moralis Philo-
 „ sophiæ, circa quam versatur præfens intentio, proprium est considerare opera-
 „ tiones humanas, secundum quod sunt ordinatæ ad invicem, & ad finem. “

IV. His principiis universim constitutis in homine, suam disputationem sistit An-
 gelicus Doctor, eumque considerat, prout est & iuris naturæ, & moralitatis vel-
 uti fundus. His quippe verbis, omni sublato medio, suam persequitur orationem:

„ Dico autem operationes humanas, quæ procedunt a voluntate hominis secun-
 „ dum ordinem rationis. Nam, si quæ operationes in homine inveniuntur quæ
 „ non subiacent voluntati, & rationi, non dicuntur proprie humanæ, sed natura-
 „ les; sicut patet de operationibus animæ vegetativæ, quæ nullo modo cadunt
 „ sub consideratione moralis Philosophiæ. Sic igitur subiectum moralis Philosophiæ
 „ est operatio humana ordinata in finem, vel etiam homo, prout est voluntarie
 „ agens propter finem. Sciendum est autem, quod, *quia homo naturaliter est ani-*
 „ *mal sociale*, utpote qui indiget ad suam vitam multis, quæ sibi ipse solus præ-
 „ parare non potest, consequens est quod homo naturaliter sit pars alicuius mul-
 „ titudinis, per quam præstetur sibi auxilium ad bene vivendum, quo quidem au-
 „ xilio indiget ad duo. Primo quidem ad ea quæ sunt vitæ necessaria, sine qui-
 „ bus vita transigi non potest: & ad hoc auxiliatur homini domestica multitudo,
 „ cuius est pars. Nam quilibet homo a parentibus habet generationem, & nutri-
 „ mentum, & disciplinam. Et similiter singuli, qui sunt partes domesticæ fami-
 „ liæ, se invicem iuvant ad necessaria vitæ. Alio modo iuvatur homo a multi-
 „ tudine, cuius est pars, ad vitæ sufficientiam perfectam, scilicet ut homo non
 „ solum vivat, sed & bene vivat, habens omnia quæ sibi sufficiant ad vitam. Et
 „ sic homini auxiliatur multitudo civilis, cuius ipse est pars, non solum quantum
 „ ad corporalia, prout scilicet in civitate sunt multa artificia, ad quæ una do-
 „ mus sufficere non potest; sed etiam quantum ad moralia, in quantum scilicet
 „ per publicam potestatem coercentur insolentes iuvenes metu pœnæ, quos paterna
 „ monitio corrigere non valet. Sciendum est autem, quod hoc totum quod est civilis
 „ multitudo, vel domestica familia, habet solum unitatem ordinis, secundum quam
 „ non est simpliciter unum: & ideo pars eius totius potest habere operationem, quæ
 „ non est operatio totius; sicut miles in exercitu habet operationem quæ non est
 „ totius exercitus. Habet nihilominus & ipsum totum aliquam operationem quæ
 „ non est propria alicuius partium, sed totius: puta confictus totius exercitus,
 „ & tractus navis est operatio multitudinis trahentis navim. Est autem aliquod to-
 „ tum quod habet unitatem non solum ordine, sed compositione, aut colligatio-
 „ ne, vel etiam continuitate, secundum quam unitatem est aliquid unum simpli-
 „ citer. Et ideo nulla est operatio partis quæ non sit totius. In continuis enim
 „ idem

„ idem est motus totius, & partis : & similiter in compositis, & colligatis opera-
 „ tio partis principaliter est totius . Et ideo oportet quod ad eandem scientiam
 „ pertineat talis consideratio & totius, & partis eius . Non autem ad eandem
 „ scientiam pertinet considerare totum quod habet solam ordinis unitatem, & par-
 „ tes ipsius . Et inde est quod moralis Philosophia in tres partes dividitur : qua-
 „ rum prima considerat operationes unius hominis ad finem, quæ vocatur Mona-
 „ stica . Secunda autem considerat operationes multitudinis domesticæ, quæ voca-
 „ tur Oeconomica ; tertia autem considerat operationes multitudinis civilis, quæ vo-
 „ catur Politica &c. “

V. Hæc pauca ex plurimis quæ ibi persequitur Doctor sanctus, rescribere volui.
 Ut autem spissam novatorum caliginem fortius dissipem, mea refert nonnulla alia
 ex eodem S. Thoma transcribere, quibus hi tres hominis ordines, seu respectus
 explicantur, & pax mutua, bello sublato, inculcatur. Hæc porro ANGELICUS
 in cap. xiv. *Ioann. lect.* 7. scribit. „ Sciendum est, quod pax nihil aliud est quam
 „ tranquillitas ordinis : tunc enim aliqua dicuntur pacem habere, quando eorum
 „ ordo inperturbatus manet. In homine autem triplex est ordo, scilicet hominis ad
 „ seipsum, hominis ad Deum, & hominis ad proximum : & sic triplex pax in hominē.
 „ Quædam intrinseca, secundum quam pacificatur sibi ipsi absque perturbatione vi-
 „ rium. *Psal. cxviii. Pax multa diligentibus &c.* Alia est per quam homo pacificatur
 „ Deo, totaliter eius ordinationi subiectus. *Rom. v. Iustificati igitur ex fide, pacem*
 „ *habeamus ad Deum.* Tertia est pax ad proximum. *Hebr. xii. Pacem sequimini*
 „ *cum omnibus Sanctis, & sanctimoniam.* Sed notandum, quod in nobis tria ordinari
 „ debent, scilicet intellectus, voluntas, & appetitus sensitivus : ut videlicet vo-
 „ luntas dirigatur secundum mentem, seu rationem ; appetitus vero sensitivus se-
 „ cundum intellectum, & voluntatem. Et ideo Augustinus in Lib. de verb. Dom.
 „ pacem Sanctorum definiens dicit : *Pax est serenitas mentis, tranquillitas animi,*
 „ *simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium caritatis* : ut serenitas mentis re-
 „ feratur ad rationem, quæ debet esse libera, non ligata, nec absorpta aliqua
 „ inordinata affectione ; tranquillitas animi referatur ad sensitivam, quæ debet a
 „ molestatione passionum quiescere ; simplicitas cordis referatur ad voluntatem,
 „ quæ debet in Deum obiectum suum totaliter ferri ; amoris vinculum referatur
 „ ad proximum ; consortium caritatis ad Deum . Hanc autem pacem hic Sancti
 „ habent, & habebunt in futuro : sed hic quidem imperfecte, quia nec ad nos, nec ad
 „ Deum, nec ad proximum pacem sine perturbatione aliqua possumus habere ; sed in
 „ futuro habebimus eam perfecte, quando sine hoste regnabimus, ubi numquam
 „ poterimus dissentire. Et utramque hic Dominus nobis promittit. Primam, cum
 „ dicit : *Pacem relinquo vobis*, in hoc scilicet sæculo, ut hostem vincatis, & ut
 „ invicem diligatis ; quod est quasi testamentum servandum nobis statutum a Chri-
 „ sto

„ Ito Eccli. xlv. *Statuit illi testamentum pacis, & Principem fecit eum*. Sicut Augustinus dicit, non poterit ad hereditatem Domini pervenire qui testamentum eius noluerit observare; nec potest concordiam habere cum Christo qui discors voluerit esse cum Christiano. Secundam vero, cum dicit: *Pacem meam do vobis*, scilicet in futuro. Isai. ult. *Declinabo super eam* (scilicet Hierusalem caelestem) *quasi flumen pacis*. “

VI. En tibi hominis, quatenus & principium est naturæ iuris, & subiectum ab ipso iure dirigendum, delineatam imaginem, accitis & ab ipsa morali Philosophia, & ab ipsa divina Theologia coloribus. Erumpant Lutherani, & Calviniani omnes iuris naturæ interpretes, suamque virgam censoriam extendant in hæc quæ ex AQUINATE recitavi. Est ne hic quidquam censura dignum? Immo quid hic quod illorum non retundat audaciam? Paucis verbis plurima docet Doctor sanctus, sed tanta perspicuitate, nitore, & facilitate, ut in admirationem lectorem rapiat. Quid, quando ex illius secunda parte Summæ omnes humanas facultates, intellectum, voluntatem, ceterosque appetitus, & quæ inde proficiscuntur vitia, & virtutes explicabo? Et Lutherani, Calvinianique Scriptores iuris naturæ illustrationem sibi, iactatione plusquam thraonica, asserere audent?

VII. Et, ne gratis hæc dixisse videar, expendam quæ de origine entium moralium fuso sermone exponit Samuel Pufendorfius *Lib. I. cap. 1. de I. N. & G.* Et quæ de rebus ipsis absolute acceptis scribit Ricardus Cumberlandus *cap. 1. tract. de legib.* Quæ ibi verborum farragines, qui rerum aggestus, quæ confusio, quæ rerum indigesta moles? Pufendorfius caput 1. laudatum in 23. ss. tribuit. De origine entium moralium, eorumque diversitate inscriptum caput est; & de hac origine vix ibi sermo est. Siquidem moralium entium fontes sunt intellectus, & voluntas humana, seu voluntarium, & liberum. Igitur ista duo distincte explicanda erant, cum proximæ entium moralium origines sint. Et reipsa Theologi catholici, qui via, & ratione incedunt, primum de voluntario, post de libertate, & tandem de moralitate agunt. Quatuor nos veluti entium genera, seu quatuor modos in ente consideramus: primum physicum, alterum voluntarium, tertium liberum, quartum moralem. En paucis rem totam expressam. Quod autem has entis affectiones appelles, aut modos, aut accidentia, quæstio metaphysica est nullius momenti. Pufendorfius §. 4. ova ponit infra excutienda sui gravissimi erroris; nempe, moralitatem haud esse actionibus intrinsecam; sed unice ex arbitrio entium intelligentium suam nancisci existentiam: quem errorem mox profligabo. Hæc moralia entia tribuit ille in classes quatuor, quas appellat *statum, personam moralem, qualitatem, & quantitatem*. Statum vocat *ens morale suppositivum ob analogiam, quam habet cum spatio*. §. 6. Nonnulli scituli, cum quid simile in Scholasticis offendunt, commotum stomachum, contusas ex vocum barbarie aures clamant; deliciantur vero, cum eius-

modi

modi elegantes formulas legunt in eruditissimo Pufendorffio. Plura ibidem congerit de loco, de spatio, de tempore tanta confusione, & verborum involucro, ut vix legi queant. Integros infumit *§§.* ut exponat *statum* hominis alterum esse absolutum, alterum erga alios homines; alium esse statum pacis, alium belli. Advertit, pacem aliam esse communem respectu omnium hominum, aliam esse peculiariter expresso fœdere initam; aliam *internam* inter membra eiusdem Reipublicæ, aliam *externam* erga alios extra Rempublicam. Bellum aliquod est *commune* inter omnes homines; aliquod *particulare*, quod certi homines gerunt: & est vel *internum*, seu civile; vel *externum*. Iterum *§. 9.* *statuum* partitionem resumit, admonetque, aliquos status adiunctam *intensionem*, vel *remissionem* existimationis habere. Posterius genus *status §. 10.* dividit in *iuvenioratum*; & *senioratum*, in *maiorennitatem*, & *minorennitatem*.

VIII. Post explicationem entium moralium, quæ ad spatium analogum pertinent, *§. 12.* exponit illa entia moralia quæ per analogiam ad substantias concipiuntur, suntque *personæ morales simplices*, vel *compositæ*, *publicæ*, vel *privatæ*. Personæ publicæ vel sunt *politice*, vel *ecclesiasticæ*. Privatas personas distinguit 1. ex negotio, quæstu, aut artificio, circa quod quis est occupatus. 2. ex conditione, qua quis utitur in civitate, in qua alius civis, alius inquilinus, alius peregrinus. 3. ex familia, in qua ille mariti, patris, heri, hæc uxoris, iste filii, vel servi personam sustinet. 4. ex stirpe, unde homines nobiles, & plebei appellantur. *§. 13.* *personas morales compositas* dividit in *publicas*, & *privatas*, *sacras*, & *politicas*. Sacras rursus partitur in generales, ut Ecclesia catholica est; & speciales, ut Concilia, Consistoria, Synodi, Presbyteria. Simili partitione distribuit personas politicas. *§. 14.* gradus recenset, quos eadem persona sustinere valet, nempe domi patrisfamilias, in curia senatoris, in foro advocati, in aula consilarii. *§. 15.* admonet, personarum moralium umbras reperiri, & simulacra: unde factum est ut personæ vocabulum scena sibi peculiariter vendicet. Fictæ personæ notionem in eo sitam asserit, ut alterius seris personæ gestus, habitusque referat. De more perperam intrudit Petrum Alexandrinum Episcopum, probantem baptismum ab Athanasio puero inter ludendum collato; & ritum quo Sanctorum Albo accensentur fervorum Dei animæ. *§. 16.* a personis ad res transit, quas in primæva communionem homo suis visibus applicabat; at, partitione illarum facta, quisque de re sua, excluso quocumque alio, disponit. Res autem solam denominationem extrinsecam subeunt, quatenus iuris obiectam constituunt. Hactenus, inquit *§. 17.* de entibus moralibus quæ concipiuntur ad analogiam substantiarum; nunc autem disputandum de iis est quæ formaliter sunt modi: quos modos distribuit in *affectivos*, & *æstimativos*. Secundum illos personæ certa ratione affectæ intelliguntur; secusdem hos personæ, & res æstimari aptæ sunt. Illi vocabulo *qualitatis*, hi *quantitatis*, latissime

accepto, veniunt. Has qualitates dividit in *formales*, & *operativas*: illæ non ordinantur ad actum, sed subiecto tantum conveniunt. Operativam qualitatem dividit in primam, & secundam. Illa concipitur, prout res apta est ad actum: & est vel *interna*, vel *externa*; quam etiam dicere possis *patibilem qualitatem moralem*. Secunda est quæ oritur a prima. §. 18. inter attributa moralia recenset titulos, puta *Serenissimum*, *Eminentissimum*, *Illustrissimum* &c. Plura de his titulis congerit, quæ prætereo. §. 19. qualitates operativas morales in *activas*, & *passivas* dividit. Illarum species sunt *potestas*, *ius*, & *obligatio*. Potestas est qua quis legitime quidquam moraliter agere valet: quæque duplex est, *perfecta*, & *imperfecta*. Rursus respectu subiecti potestas ista dividitur in *personalem*, & *communicabilem*. Illa subsistit in persona, qualis est mariti in uxorem; hæc alteri communicari pro arbitrio potest. *Iuris* vocabulum, inquit §. 20. valde ambiguum est. Ius istud inter qualitates *activas*, & *passivas* collocat, seu utrisque accenset. *Obligationem* exponit §. 21. per quam quis præstare, aut admittere, vel pati quid necessitate morali tenetur. Dantur enim, inquit, *qualitates patibiles*, quæ certo modo iudicium hominum afficere intelliguntur. §. 22. de *quantitatibus moralibus* sermonem instituit. Quantitas in rebus dicitur *pretium*, in personis *æstimatio*. Tandem §. 23. concludit, quod entia moralia, sicut impositioni suam debent originem, ita ab eadem suam aut stabilitatem, aut mutationem suscipiunt.

IX. Paucis perstringere specimen eorum volui quæ tribus supra viginti paragraphis Samuel Pufendorfius fuso calamo in capite veluti præliminari ad ius naturæ, & gentium præmittit. Selectiora vocabula, elegantiores phrasæ, doctrinæ profundiores, magisque reconditam eruditionem in apicum ex tanto Auctore educere studui. Quod si antiquata vocabula, barbaræ phrasæ, ineptæ doctrinæ, futilis eruditio tibi videntur, quæ compendiarie oratione dedi; quid, si illa in fonte legeres? Opus haud est ut evincam, summum hunc Lutheranum Doctorem omnia fasdeque permiscere. Res ipsa loquitur. Illius oratio adeo strigosa, & implexa, distinctiunculæ adeo vanæ, doctrinæ adeo disparatæ, ordo tam perturbatus, ut legi absque ingenti fastidio nequeant. Quæ ad Politicam, ad civile regimen, & procuracionem spectant, cum actu humanorum moralitate, seu malitia, & bonitate confundit. In proluisione ad ius naturæ & gentium ea explicanda suscipit, & quidem fuso calamo, quæ sunt externi quidam ritus, & gradus, quos ius civile invexit: & isti suis in locis præfata omnia eleganti oratione, ordineque perspicuo declarant. Et hi sunt illi *PUFENDORFII*, qui buccis inflatis ad sidera extolluntur? Hi sunt quos *Bruckerus*, *Budæus*, *Thomasius*, *Barbeyracus* veluti e cælo delapsos esse iactant ad iacentem iuris naturalis scientiam erigendam, illustrandamque, ad Scholasticorum barbariem, ignorantiam, & non tantum stupiditatem eliminandam? Hi sunt *Platones*, *Panætii*, *Terentii*, *Tullii*que septentrionales, qui singulis paginis Theologis

scho-

scholasticis inscitiam, gerras, chimæras, confusionem, barbariemque exprobrant? Et tamen quis Scholasticorum, qui ius naturæ & gentium illustrarunt, tanta confusione, tanta rerum perturbatione scripsit, ac Pufendorfius ille vir summus in ipso ingentis operis vestibulo?

X. Ricardus Cumberlandus & ipse prolegomena præmittit ad suum *de legibus naturæ tractatum*. Sub initium sibi blanditur, meliorem præ ipso Hugone Grotio reperiisse methodum leges naturales investigandi. Nam Grotius ex effectis manifestis naturales leges colligit; Cumberlandus e contrario causas ipsas, unde leges istæ proficiscuntur, dispicit. De *Cumberlandi* doctrina plura infra. Unum in præsens animadverto, videlicet opus istud tam lutulento stilo, tantaque obscuritate scriptum esse, ut, sua veluti rubigine excusum, natalitiis tenebris sepultum iacuisset, nisi *Barbeyracus* e Latino in Gallicum idioma vertisset, notisque illud exornasset. Quæ tamen enarrationes non minuunt, sed Auctoris errores, ut mox videbimus, augent.

C A P U T II.

Ricardus Cumberlandus *ad benevolentiam singulorum hominum erga alios homines, ad propensionem propagandæ stirpis, ad cerebri humani magnitudinem, ad eiusdem inclinationem ad venerem non limitatam tempori, ad ampliora vasa spermatica omnes revocat naturales leges. Hi, & alii errores profligantur.*

I. **R**icardus Cumberlandus Anglus, Ecclesiæ Romanæ iuratus hostis, nihil *insensus* (inquit *Payne* eiusdem vitæ scriptor) *detestabatur quam Papiſmum*; nihil *altius illius animum exulcerabat quam quæ huic Ecclesiæ favere videbantur*. Numquam illi de hac Ecclesia sermo erat quin eius odium, fractis aggeribus, excandesceret; tamen in ceteris negotiis temperato animo esset. Cum Carolus II. thronum occupavit, tanto correptus timore fuit, ne schismatica Anglicana Ecclesia in sinum Romanæ matris suæ rediret, ut mortifera febris eum invaderet. Celebris fuit hypocrita, qui ore religionis tuendæ studium iactans, morum pravitate eam sædabat. Hæc pauca delibare volui, quoniam, inquit *Aristoteles Lib. I. Ethic. cap. 1.* atque eiusdem interpres *S. Thomas*, summopere scire interest qui sint mores illius qui de morum honestate scribit.

II. In hominis itaque benevolentiam, ceu in primam originem, & fundamentum, naturæ iuris decreta revocat novus iste Philosophus. Illius verba in me-

dium adducenda, ne quidquam per exaggerationem dictum appareat. In titulo cap. 1. *Leges naturæ omnes ad unam de benevolentia erga rationales omnes reducuntur.* Deinde ipso primo capite pag. 4. hæc præmittit: *Sufficiet nobis in opusculi huius initio lectorem monuisse, totam moralis Philosophiæ, legumque naturalium doctrinam in observationes naturales, omnium experientia notas, aut in conclusiones a vera Physiologia agnitas & stabilitas, ultimo resolvi.* Nonne firmissima hæc sunt iuris naturæ fundamenta? Meditationes quibus vi Physiologiæ explicantur corporum naturalium phænomena, origines sunt in quas ultimo tota moralis Philosophiæ, & legum naturalium doctrina resolvitur? Sed ultra pergamus. Hoc eodem cap. 1. pag. 5. §. 4. totius doctrinæ suæ propositionem præiacit his verbis. „ Quamquam „ autem innumera sint quæ e cognitione universi desumi possint in materia partii- „ cularium dictaminum, ad mores formandos dirigentium; visum est tamen pauca „ tantum, eaque generalissima seligere quæ generalem, quam initio proposui, legum „ naturæ descriptionem aliquatenus explicent, & in unico dictamine, omnium legum „ naturalium parente, paullo apertius continentur. Illud autem ita se habet. „ *Benevolentia maxime singulorum agentium rationalium erga omnes statum constituit „ singulorum, omniumque benevolentium quantum fieri ab ipsis potest felicissimum; & „ ad statum eorum, quem possunt assequi, felicissimum necessario requiritur; ac pro- „ inde commune bonum erit suprema lex.*“ Quam hæc propositio, quæ totius fere capitis doctrinam continet, sit implexa, atque obscura, nemo non videt. Nec clarior est explicatio quam continuo Auctor exhibet. Nomine *benevolentia*, non quamcumque volitionem languidam, & emortuam, quæ nihil pariat, sed efficacem, cui effectus respondeat, se intelligere declarat. Illius interpretes *Maxvull*, & *Barbeyracus* mutuo pugnant in interpretanda hac voce *benevolentia*. Ille quippe hoc pacto argumentatur. Tametsi actiones alicuius individui in bonum commune, atque totius humani generis felicitatem tendant, non propterea consequitur propriam ipsius individui felicitatem illas procurare. Deinde animadvertit, *Cumberlandum* hac voce *benevolentia* modo instinctum quo ad amandum alios ducimur, modo actiones quæ ex eodem instinctu profiscuntur, intelligere: quo in sensu concludit accipi generalem naturæ legem minime posse. *Barbeyracus* in suis enarrationibus ad *Cumberlandum* refutat interpretem Anglum, nempe *Maxvull*, atque ineptas esse quas opponit difficultates. Contendit *Barbeyracus*, *Cumberlandum* hanc propositionem evidentem demonstrasse: *Benevolentia universalis magis magisque promovet possibilem felicitatem generis humani: ergo magis magisque promovet possibilem felicitatem huius, aut illius individui.* Ignorantiæ arguit Anglum interpretem, quod in quæstionem vocaverit sensum in quo *Cumberlandus* benevolentiam accipit. Luce quippe meridiana clarius, inquit, est, Auctorem nostrum *benevolentia* nomine actum liberum voluntatis nostræ, cognitione, deli-

deliberationeque productum, intelligere. Nec ipse inficior, Cumberlandum nomine benevolentiae non raro amorem deliberatum accipere. At non minus certum est saepe etiam cum naturae instinctu benevolentiam confundere. Comparat siquidem cap. 11. §. 22. hanc benevolentiam amori illi quo animantia ad propagandam speciem feruntur. Ego (inquit) tantum adiiciam, manifestum admodum esse, animalia hoc modo in alterius sexus, & prolis amorem impelli, atque adeo angustam quædam exuit, qua semel seposita facile ducuntur ad alia, atque alia adamanda, donec amor tandem omnia congenera ob naturae similitudinem complectatur; atque adeo in communi animantium natura fundatum esse illud, quod multiplici experientia observatum est, homines post susceptam prolem pacis esse amantiore, & propensiones ad prolem suscipiendam omnes ad pacis amorem disponere.

III. Ut ab ultimis verbis incipiam, quis crederet, Scriptorem hunc adeo potuisse desipere, ut cum ipsa manifesta experientia pugnare ausus fuerit? Impotens ille amor quo homines ad concubitus cum mulieribus abripiuntur, primum est legum naturalium principium? Eiusmodi amor quo individua multiplicantur, unice bonum commune spectat? Iuvenes illi qui puellarum amore succensi, contemptis legibus tum naturalibus, tum divinis, humanisque, nullum non movent lapidem, ut libidinem expleant, numquid bonum promovere commune student? Numquid iuvenes isti propagandæ stirpis benevolentia aguntur? Tali ne commercio societas coalescit? An non & religionis, & societatis leges similem congressum quam severissime vetant? Nihil itaque tam falsum quam quod scribit Cumberlandus, propensiones nempe ad prolem suscipiendam omnes ad pacem disponere. Idque in communi animantium natura fundatum esse. Oppositum experientia docet. Propagandæ prolis amor animantia ipsa, nedum homines, suspiciosa, zelotypa, anxiosa, & belligera efficit. Nonne gallus, gallinarum multitudine stipatus, si occurrentem, atque in suas amasias ingredientem gallum videt, eum confestim aggreditur, nec a conflictu desistit, donec aut victus iaceat, aut victor evadat? Similia in ceteris animantibus plus minusve conspicimus. Evidens itaque est, perdidiculis esse Cumberlandi effatum, videlicet propensiones propagandæ stirpis pacifica efficere animantia.

IV. At non minus festiva est, & ridicularia altera eiusdem propositio, scilicet homines post susceptam prolem pacis esse amantiore. Quin nihil magis hominem anxium, turbulentum, cavillatorem, usurpatoremque efficit, quam prolis multitudo. Quas angustias sustinet paterfamilias ut filiabus provideat, ut filios patrimonio ditet? Quæ bella passim aliquis non suscitatur, ut vicinorum bona capiat, quibus filios opulentos reddat? Amor itaque propagandæ stirpis non pacem, non concordiam, sed rixas, discordias, bella, homicidia parit. Amor iste non bonum commune, sed privatum, summo impetu anhelat. Quid, si dissidia provinciarum,

regnumque calamitates, quas amor multiplicandæ proles, seu amor explendæ libidinis peperit, oratione complecterer? At sunt hæc omnibus nota. *Bonum commune* hominibus lex suprema? Utique bonum commune est id in quod hominum actiones tendere debent. Sed vi illius benevolentia, de qua loquitur Anglus iste, nihil homines minus deliberate curant quam commune bonum. Extra mentem raptus fuerit oportet *Cumberlandus*, dum talia scripturiebat. Bonum quippe proprium est quod homines agit, & sibi mancipia efficit. Boni proprii amor dominatur, imperat, iubet. Huc studia, curæ, molimina omnia tendunt. Omnes suam propriam, non communem felicitatem quærunt; & ut beati evadant, miseri efficiuntur.

V. Sed alia quæ hoc eodem *cap. 11. Cumberlandus* scribit, examinanda occurrunt. Iam sub initium *cap. 1.* monuit, ut vidimus supra, legum naturalium doctrinam in naturales corporum observationes a Physiologia agnitas resolvi. Quod ut evincat, *cap. 11. §. 23.* inquit., Postulat methodi nostri ratio ut nunc non, nulla expendamus quæ hominum corporibus propria sunt, ut videamus, an non illa homines ceteris animalibus aptiores faciant ad benevolentiam mutuam inter se exercendam, atque adeo ad societates magis amicas constituendas. "Proprium autem hominis esse scribit ingens cerebrum, cuius virtute homines ad pacem, ad societatem aptiores esse contendit, his verbis., Cerebri magnitudo insignis est in proportione sui corporis, ut habet Aristoteles. Et, ut plurimum, homo duplo plus cerebri habet quam bos, nempe ad librarum quatuor, vel quinque pondus. Inde vero sic ratiocinandum esse puto. Corporis humani mediocris pondus non assurgit ultra quartam partem ponderis corporis bovini; & tamen duplo plus cerebri ei concessum est in regimen tantilli corporis. Inde sequitur, octuplum cerebri datum esse ad regendum æquale pondus membrorum. Ipse etiam comperi, corpora ovium maiorum, & porcorum corpora pondere corpus humanum æquare. Eorum autem cerebrum tantum octavam circiter partem habere ponderis cerebri humani. . . . Ex his autem sponte sua hoc sequitur, maiorem & molem, & vim cerebri, quæ in homine conspicitur, ei naturaliter inservire, ut multiplicem actuum, seu motuum varietatem independentem diligentiore deliberatione, consilio, & cura (qui usus sunt cerebri, peculiares) dirigat. Hoc autem fieri nequit, quam sibi maximum proponendo, commune nempe universi, bonum, entium vero rationalium præcipue; & optima media commodissima ratione sollicitando, idest, efficaci benevolentia rationales sibi omnes devinciendo. . . . In avibus aliquot, & piscibus cerebri quantitas adeo exigua est, ut ab oculorum suorum mole & pondere æquetur, quandoque etiam superetur. . . nec his tamen hoc deest ingenii, ut pacate agant cum animalibus sui generis. Quanto minus hoc deesse potest (salva ipsorum

rum

rum felicitate) hominibus universim, qui amplissimis agendæ cognitionis instrumentis donantur; præsertim cum in cerebri usu ad prosecutionem veri, bonique maximi, maxima pars felicitatis humanæ consistat? "

VI. Hoc itaque est istius Britanni Philosophi ratiocinium. Homines exercendæ benevolentiae adversus sui similes, & ad ineundam cum eisdem societatem aptiores sunt ceteris animantibus, quod illorum cerebrum superet in magnitudine aliorum animantium cerebra. Et hoc unum ex principiis est quibus refutat Thomam Hobbesium, inquietem, *homines urfis, lupis, & serpentibus esse ferociores: statum eorum naturalem esse statum belli omnium in omnes: nullam inter eos esse naturam boni, vel mali publici, antequam civitates constituantur; adeoque nullam eiusmodi boni notitiam, nullum eius oppositum.* Quod ut evincat Hobbesius, hanc inter ceteras affert rationem *Leviath. cap. xv.* Bruta inter iniuriam & damnum non distinguunt: itaque, quamdiu bene sibi est, ceteris non invident. Homo autem tunc maxime molestus est, quando otio, opibusque maxime abundat: tunc enim sapientiam suam in regantium actionibus reprehendendis ostentare amat.

VII. Ut hunc errorem Cumberlandus refellat, præ aliis rationibus unam proponit ex cerebri magnitudine arcessitam. Unde autem colligit Cumberlandus, hæc cerebrum præditum esse prærogativa, qua societas, & mutua benevolentia homines inter promoveatur, & custodiatur? Quam istius effectus rationem assignat? Nullam omnino. Nos contra habemus, unde istius principii falsitatem ostendamus. Nam, si illud consisteret, inde sequeretur, homines maiori ornatos cerebro aptiores, & efficaciores esse ad benevolentiam, & societatem exercendam, promovendamque. At frequenter evenit, ut magni genii, sapientioresque nequiores, turbulentioresque, pacis, & societatis violatores sint. Quomodo scit Cumberlandus, mentem hominis ita pendere ex ingentiore cerebri quantitate, ut nequeat arcta, & vehemens benevolentia haberi sine ingenti cerebro? *In avibus*, inquit, *& piscibus cerebri quantitas adeo exigua est, ut oculorum suorum mole, & pondere æquetur, quandoque etiam superetur: nec bis tamen hoc deest ingenii, ut pacate agant cum animalibus sui generis.* Hoc exemplo confirmat suum principium, ex maiore cerebri quantitate arctiorem proficisci benevolentiam, & societatem. Verum, hoc admissio principio, consequitur, eiusmodi pisces, & aves, parvulo instructas cerebro, minus aptas esse ad pacem, & benevolentiam. Et tamen, Cumberlando iudice, pacate una vivunt pisces eiusdem speciei. At, inquit Auctor *Bibliothecæ ratiocinatæ Tom. XXXII. art. 4.* cur pisces isti, qui tanta benevolentia mutuo sese complectuntur intra eandem speciem, bello semper ardent contra alios alterius speciei? Cur mutuo se se devorant, deglutuntque? Duplici in cerebro instructi sunt? Uno, quo sui similes diligant, in eosque benevolentiam exercent; altero, quo ceteros dissimiles hostiliter persequantur? Errores itaque Hob-

besii

besi crassis aberrationibus labefactare infelici conatu nititur *Cumberlandus*. Non inficior, plura contra eundem opponere principia vera; sed tot erroribus hæc permixta sunt, ut, si ille per prærupta, hic per anfractus ambulet. Quod ut evidentius lector colligat, alterum transcribo ex hocce Philosopho *Cumberlando* principium, quo utitur adversus *Hobbesum*, ut inde evincat, mutuam inter homines benevolentiam originem esse unde leges naturales dimanant.

VIII. Principium istud eruit *Cumberlandus* ex inclinatione ad propagandam speciem. Inquit enim *cap. cit. §. 28.*, Ad indicium igitur quartum, animalibus „ omnibus commune, a propensione ad propagandum suum genus desumptum „ hoc solum (quod observavi) habet corpus humanum, quod ipsi peculiare est „ nempe quod eius *propensiones ad venerem non limitatæ* sunt ad quasdam anni „ tempestates, ut ceterorum fere animalium, sed quodammodo perpetuæ sunt „ Hinc autem fit ut hominibus plerisque necessaria sint connubia, & prolis susci- „ piendæ appetitus vehementior: hinc sequitur, nec ab his divelli posse appe- „ titus, immo & pacta circa alimoniam, & regimen familiæ. Quoniam autem „ hæc omnia a sanguinis humani partibus agilioribus, & a maiorum vi vasorum „ spermaticorum proveniunt, necesse est ut pariter maiora sint inter homines „ quam inter bruta: maior itaque erit familiæ alendæ regendæque cura, quæ si- „ ne cognitione legum naturalium, & propensione aliqua ad earum observatio- „ nem nulla esse potest.“

IX. Digna profecto tanto Philosopho moralis doctrina. In hoc homines brutis præstant, quod singulis & omnibus quatuor anni tempestatibus semper exercendæ libidini idonei sint, & parati? Brutorum desideria sua habent definita confinia. Tum solum bruta libidini indulgent, cum adsit prolis suscipiendæ occasio. Hac sublata causa, a turpi abstinent voluptate. Homines vero nullos temporis limites agnoscunt; sed quolibet tempore his frui illecebris valent. Dum hæc *Cumberlandus* scriptis consignabat, odio forte raptus erat contra Catholico-Romanam Ecclesiam, quæ cœlibatum colit, & castitatem consulit. Verum non modo deturpare hominum dignitatem *Cumberlandus* tentat; sed falsa quoque de ipsis animalibus scripturit. Siquidem istorum plurima non alicui anni tempestatibus suam coercent libidinem, sed pluries in annum generant; ut testantur qui de Indis, & Americanis brutis scripsere; quin & in Europa in non paucis animalibus id evenire, Naturalistæ tradunt, & experientia ipsa testatur.

X. Plurima alia ex *Cumberlando* referre possem, ut eiusdem operis futilitatem evidentius patefacerem. Nec propterea inficior, plures in eodem, sicut in quolibet opere, contineri veritates; sed illas innumeris, & crassissimis permixtas erroribus assero. Erravit impius *Hobbesus*, qui Deum ipsum de throno detrudere scelerate tentavit. At, si *Cumberlandus* ex hac parte profligavit *Hobbesianam*

impietatem, in alios ipse prolapsus errores est. Præterquamquod omnia tam barbara oratione involvit, & tam perturbate omnia collocat, ut vix legi sine ingenti molestia queant. Barbeyracus Gallica sua versione delinire dictionis asperitatem, notisque illustrare obscuram doctrinam sategit. At, licet amœnior sit Gallica versio, non propterea melior doctrina est. Quin prolixis enarrationibus ex arbitrio adiectis, & erroribus respersis auxit, non minuit aberrationes. Dum lego Lutheranos, novosque Reformatos, aut morum, aut fidei quæstiones versantes, mihi videre videor homines Andabatarum more secum pugnantes, & Turris Babelicæ ædificatores omnia confundentes. Extorres miseri sunt, & segreges a principio veritatis per abrupta, & anfractus discurrunt errabundi, & crescente in dies obstinatione, & rebellionem a sancta matre Ecclesia, densiori quoque incredulitatis, impietatisque caligine obducuntur. Quare non assentior *Cl. Antonio Genuensi* in Regia Neapolitana Universitate Professori, scribenti in Prolegom. ad Elem. Metaph. §. 14. *Sed nullibi melius hæc studia exculta sunt quam in Anglia; idque non ob aliam rationem, ut puto, quam ob libertatem philosophandi.* Experientia oppositum docet. Ubinam tot Athei, tot Deistæ, quot sunt in Anglia, non ob aliam scilicet rationem quam ob libertatem philosophandi? At, ut ipse perdoctus *Genuensis* ibidem animadvertit §. 6. ex Verulamio, numquam consummati, sed inepti Philosophi Athei fuere. Quid vero novi attulerunt Angli adversus impios, quod non fuerat sapientius a nostris valde antea dictum? Sed de hoc fusius alibi.

XI. Ut vero ad *Cumberlandum* revertar, pauca adversus illius capitale principium, missis aliis consuetariis, dicam. In hominum itaque benevolentiam leges revocat naturales. Hanc benevolentiam humanæ societatis fundamentum constituit. Multis minime opus est ut evincam, hominem hunc profus delirare. Quoniam ex iis quæ in dissertatione superiore dicta sunt, id luculenter innotescit. Animadverti ibidem, duas in homine reperiri substantias, secum pugnantes intestino, & non interrupto bello. Utique homo amore in alios homines fertur; & benevolentia, qua mutuo mares, & feminæ se complectuntur, fundamentum est societatis. Amor iste societatis non tam liber quam necessarius est. Quandoquidem homo vivere, & stirpem propagare absque societate nequit. Maritus, uxor, filius una sint necessum est. Ex hac parte benevolentia fundamentum est societatis; & in eandem quoquomodo leges revocari naturales queunt. Verum enimvero, cum amor iste peccato originali perturbatus sit, impotens, effrenis, & turbulentus factus est. Aio & ego, amorem in homine, veluti Regem in throno, Imperatorem in exercitu, dominari, flectere, regere omnia. At quemadmodum Rex nisi legibus regiminis clavum moderetur, nisi amorem suum intra æquitatis fines coerceat, tyrannus evadit; ita hominis amor, nisi rectæ rationis lumine dirigatur, nisi superiori & cælesti igne purgetur, tyrannus est, qui omnia pervertit;

tit; atque eodem tempore bellum & pacem, fœdera & perduelliones parit, coniungit, & separat, diligit, & odit, blanditur, & insectatur. Societatis necessitas mutuum infert amplexum; at propriæ felicitatis cupido, & præstandi ceteris ambitio, atque principatus, dominandique libido diffidia, iurgia, discordias, bella perpetua, & crudelissima procreant. Rectæ rationis lumen ordinem ostendit quo inferiora mediis, media supremis parere debent. Videt homo experrectus hæc omnia; sed vires deficiunt quibus tot debellare hostes, tyrannosque valeat. *Video meliora, proboque: deteriora sequor.*

XII. Qualis ergo amor est qui recte omnia dirigit, qui societatem firmat, pacem colit, fœdera servat inter homines, & homines Deo aureis vinculis devincit? Amor iste divinus est. Hæc sola benevolentia cælestis pacem sine bello, societatem sine divisione, tranquillitatem absque perturbatione, ordinem absque confusione facta testata custodit. Sed, ut magis *Cumberlandi* falsa doctrina appareat, illud in memoriam revocandum, quod, nisi primus homo peccasset, humana societas, mutua fulta benevolentia, tranquilla absque dissidio ullo vigeret. Perpetrata culpa, tranquillitas ordinis in dissidia, bella, & tumultuantium affectuum turbam conversa est. Porro omnes mutuo pugnantes passiones in amorem proprium inordinatum reducuntur. Hæc amoris proprii perturbatio, ex prima culpa inuenta, fons, & origo est omnium passionum, discordiarum, bellorumque, atque calamitatum. Et hunc amorem, dissidiorum parentem, *Cumberlandus*, Ecclesiæ protestantis ferventissimus propugnator, præiacit, tamquam humanæ societatis & concordix fundamentum.

XIII. Nos, inquit *Cumberlandiani*, *Pufendorfiani*, ceterique de iure naturæ agentes, sola naturæ principia consulimus, ad Theologos messe relicta tractandi ea quæ a doctrina revelata pendent. Ita res se habet. Sed hic est illorum error, & cæcitas non ferenda. Quod *Ethnicorum Philosophi* hac via incefferint, venia digni sunt, quod doctrinam revelatam ignoraverint. At *Lutheranorum*, & *Calvinistarum* cæcitas inexcusabilis omnino est. Vident isti, sicut videbant *Pagani*, humanæ naturæ infirmitatem: &, quam illi nescierunt medicinam, isti perspectam habent. Sciunt hi, benevolentiam humanam perturbatam, & inordinatam, discordiarum, litium, bellorumque originem esse fecundissimam: & in hanc *Cumberlandus* leges regerit naturales? Falleris, inquires. Homo suapte natura benevolus est: benevolentia ex ipsa proficiscitur natura. Philosophus benevolentiam, quæ hanc naturam absolute consideratam consequitur, præ oculis habet, eamque considerat, ceteris relictis, quæ ex culpa originali, quæ Philosophos latet, eidem acciderunt. Cum itaque natura hæc humana seiungi a benevolentia nequeat; iure, tamquam fundamentum legum naturalium, & societatis mutux, hanc designamus benevolentiam.

XIV. Existimabam moralem Philosophiam Protestantium eo pertinere, ut hominum, qui re ipsa extant in mundo, mores formaret; at mea me fefellit opinio. Istorum Philosophia moralis naturam humanam spectat ut abstractam, & in metaphysica præcisione existentem. Hi sunt medici, qui ægrotum invidentes naturam humanam, ut ab infirmitate qualibet immunem, sanare student. Næ isti peritissimi medici? Sinamus ergo Scriptores istos Ethnicis cæciores. Utique vires naturæ expendendæ, meditandæque. Considerandum, quo natura ex se propendeat, quo inclinet, quo tendat. Verum una eiusdem morbi affectiones, intestinæ revolutiones considerandæ; & quid re ipsa valeat, tota mentis indagine perscrutandum est. Porro natura ista ex una parte ad societatem, ex altera ad divisionem, separationemque fertur. Paganorum Doctores, causam istius intestini belli nescientes, idoneam sanandæ naturæ medicinam ignorarunt. Istorum vestigia persequi novatoribus placet. His itaque in suarum tenebrarum spissa caligine relictis, veritatem paucis manifestemus.

XV. Amor est qui, veluti clavus navim, hominem, hominumque societatem moderatur, flectit, subiicit, erigit, quocumque vult. Rex est qui omnibus appetitionibus imperat, qui obstacula superat, qui grandia molitur, qui non agit perperam, non invidet, non æmulatur, non est ambitiosus; sed omnia sustinet, omnia suffert. Amor iste primum naturali rationis lumine dirigitur: deinde & luce, & flamma cælesti fovetur, accenditur, & perficitur. Amor iste Paganos latuit, eumque Lutherani, & Calviniani reiiciunt, repudiantque. Lumen itaque tum naturale, tum divinum benevolentiam humanam dirigit, roborat, & sursum effert. Hæc benevolentia, præfato lumine directâ, societatem veram inducit, pacem alit, tranquillitatem fovet. Hæc est doctrina S. Pauli Apostoli Epist. ad Rom. cap. III. *Qui diligit proximum suum, legem implevit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, &c., si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.*

XVI. Revocet Britannus Philosophus Cumberlandus hominum societatem, legesque naturales in benevolentiam maris cum muliere concumbentis, in libidinem humanam nulli tempori limitatam, in vasa spermatica ampliora in homine quam in brutis. Quoniam hæc philosophandi ratio, Protestante hæretico revera digna, fat est ut heinc colligas, quo in pretio habendi sint libri quos ad illustrandum naturæ ius evulgant Lutherani, & Calviniani. Hæc sunt opera digna ut *Barbeyraci* penicillo dealbentur. Hi sunt sapientes illi aquilonares, qui iacentem, obscuratamque iuris naturæ scientiam ad pristinam lucem restituerunt; qui, exclusâ doctrina revelata, supernoque lumine, iuris naturalis arcana referare contendunt.

C A P U T III.

*Doctrina S. Thomæ de homine propter finem operante .
Finis , qui principium extrinsecum est humanarum
actionum, notio, & partitio. Plures hoc de argumen-
to quæstiunculæ. Admonitio ad Pufendorianos , VVol-
fianos, & Heinnecianos.*

I. **I**nter præcipuas angelicæ doctrinæ prærogativas, perspicuitas, & ordo admi-
randus in primis resplendent. In prima suæ Summæ parte Dei existentiam,
naturam, attributa, personarum pluralitatem, potestatem, vimque creatricem
istius universi, & innumera alia arcana quæ Dei naturam consequuntur, incre-
dibili claritate exponit. In secunda eiusdem Summæ parte, quam eius Asselæ
in partes duas tribuerunt, de homine propter finem operante sermonem instituit;
atque eiusdem officia adversus se, adversus Deum, adversus ceteros homines sin-
gulari perspicuitate, & ordine declarat. Quid naturæ vires valeant, quibus auxi-
liis egeant, ut se se in officia exerant, dispicit. Intellectus, & voluntatis, quæ
sunt duo iuris naturæ proxima principia, operationes omnes tam ordinate enu-
cleat, tanta luce perfundit, ut in admirationem raptus lector hæreat.

II. Quoniam vero amor est qui in homine dominatur, ut capite superiore di-
ximus, ab amore ultimi finis S. Thomas suam primam secundæ partis auspica-
tur. Initio huius libri doctrinam, qua Doctor Angelicus in Commentariis super
Ethic. Arist. ideam veluti universalem hominis, se, Deum, & ceteros homines
respicientis, perhibet, in medium produxi. In præsens, quæ idem Doctor sanctus
in sua 1. 2. de hominis officiis mirabili ordine tradit, exponam. Primam suam
quæstionem in octo partitur articulos. Nos vero sequentibus quæstiunculis omnia
perstringemus. Facilia quippe sunt, & omnibus pervia quæ hoc in capite dictu-
ri sumus, idcirco paucis expedienda.

III. Quæst. I. *Quid, & quotuplex sit finis; & an homini agere propter finem con-
veniat?* Resp. Vulgari circumfertur proverbio, in omnibus respiciendam esse fi-
nem, qui est humanarum operationum extrinsecum principium, & terminus.
Principium in intentione, terminus in executione. Huc pertinet quod Propheta
David canit Psal. cxviii. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas . . .
propter retributionem.* Communis finis notio hæc est: *Id cuius gratia aliquid fit.*
Duplicem distinguit finem Angelicus. Unum appellat *cuius*, alterum *quo*. Ille
res ea est ob quam consequendam agens operatur; hic est eiusdem rei adeptio.

Præ-

Præter hos duos fines alius nominatur finis *cui*, videlicet *cui* quæritur res illa quæ habet rationem finis *cuius*: æterna retributio est finis *cuius* gratia; homo est finis *cui* desideratur illa æterna merces. Alteram divisionem tradit S. Thomas in finem *operis*, & in finem *operantis*. Finis *operis* res illa est quam opus suapte natura spectat, & in quam tendit. Finis *operantis* est in quem agens ex suo arbitrio ordinat opus suum. Tandem celebris est divisio in finem *ultimum*, in quem voluntas omnia dirigit, & in quo sistit; & in finem *intermedium*, seu non ultimum, in quo voluntas non quiescit, sed ultra pergit; ut, dum vult laborem propter mercedem, mercedem ob alendam vitam, vitam ob salutem animæ, animæ salutem ob Dei gloriam, in qua tandem sistit.

IV. Homini agere propter finem convenit. Idque S. Thomas ex ipsius humanæ naturæ finitione evincit. Homo quippe ratione, & voluntate a ceteris creaturis distinguitur. Quare actiones illæ humanæ dicuntur quæ a voluntate, rationeque deliberante procedunt. Aliæ enim actiones, quæ sine rationis deliberatione fiunt ab homine, *hominis*, non humanæ appellantur, quod ab homine ut animali, non ab homine ut ratione prædito dimanent. Porro actiones humanæ propter finem sint necessum est: quia, quoties homo deliberate agit, finem sibi præstituit, cuius gratia operatur. Ecce præstitueret finem sibi debet? Quia nequit humana voluntas agere, nisi propter bonum, quod est eiusdem adæquatum obiectum. Ergo, quoties deliberate agit, proponere sibi bonum debet. Bonum autem propositum finis rationem habet. Ergo homini agere propter finem convenit.

V. Quæst. II. *Solius ne hominis est propter finem agere?* Resp. Negat S. Thomas *art.* 2. sed omnia agentia propter finem operari docet. Nullum quippe agens in actionem erumpere valet, nisi ab aliqua causa determinetur. Est enim indifferens ad hoc aut illud agendum. Ergo, ut hoc potius præ alio agat, determinari ab aliquo debet. Porro hoc est discrimen rationales inter & irracionales creaturas, quod quæ ratione præditæ sunt, semetipsas movent per propriam voluntatem, prævio rationis iudicio proponente finem, qui in sui prosecutionem voluntatem allicit; quæ vero sunt rationis expertes, non movent seipsas in finem; sed moventur ab alio. Nam, si sensu carent, ab alio diriguntur in finem; ut sagitta in finem, seu scopum dirigitur a sagittante; quæ vero sensu prædita sunt, naturæ instinctu in finem ducuntur. Homo finem, & media fini consequendo idonea cognoscit. Bruta apprehendunt finem, & absque omni consultatione in eundem naturæ inclinatione rapiuntur. Aliqua bruta, ut canis, equus &c. ita se gerunt in mediorum, quæ fini obtinendo viam parant, electione, ut, consultatione præmissa, agere videantur; sed ex ceteris operationibus liquido constat, instinctu, non consilio illa duci. Naturæ auctor omnes creaturas quæ ratione

carent, dirigit in finem. Bruta utique movent quoquomodo seipsa in rem quæ finis est; at finis rationem cum respectu ad media, & mediæ proportionem cum fine non distinguunt, nec consulere super iisdem valent. Ceteræ creaturæ sensu destitutæ extrinsecus tantum in finem moventur. Neque hinc colligas velim, homines a Deo non moveri in finem: moventur enim & isti, sed iuxta propriam naturam, libero arbitrio instructam.

VI. Hinc colligas, uno in sensu agentia omnia propter finem operari, quatenus ab auctore naturæ diriguntur in finem; altero in sensu solum hominem inter istius universi creaturas agere propter finem, quia solus finem cum mediis, & media cum fine confert. Actiones ridendi, flendi, admirandi, licet ab homine prodeant, si tamen rationem præveniant, sicut & prima cogitatio intellectus, & motus indeliberati voluntatis, non sunt proprie actus humani; cum non producantur ab homine per rationem agente. E contrario actiones ipsæ quæ brutis competunt, ut comedere, bibere, ambulare, &c. si fiant deliberatione imperante, humanæ sunt.

VII. Disputare hic Theologi solent, operetur ne Deus propter finem. Communis sententia est, illum agere ad extra propter finem, quatenus unum propter aliud ordinet; non quatenus ideo velit hoc, quia vult aliud: seu actio qua vult finem, ei causa non est cur velit media: quia quo actu finem, eodem & media vult, & omnia in seipsum ordinat, ut Salomon ait Prov. xvi. *Universa propter semetipsum operatus est Dominus.*

VIII. In controversiam similiter revocant Theologi, num omnes actiones humanæ, tam elicite, nempe quas ipsa voluntas producit, quam imperatæ, nempe quæ eliciuntur ab intellectu, aliisque potentiis, sint propter finem. Communis sententia adfirmat. Nam actiones quæ in mediæ executione occupantur, ut consensus, electio, & usus, sunt eiusdem finis effectus. Siquidem ideo voluntas eligit media, quia vult finem. Aliæ actiones quæ finem spectant, ut simplex volitio, & intentio, similiter sunt propter finem: quia voluntas a finis bonitate vel vera, vel apprehensa movetur. Bonitas itaque finis illicit, movetque voluntatem in sui prosecutionem.

IX. Quæst. III. *Officia humana recipiunt ne a fine speciem, seu bonitatem, ac malitiam?* Resp. Humana officia, ut moralia, S. Thomas considerat; ita ut actiones humanas, & actiones morales pro eadem re accipiat. Porro has actiones humanas suam a fine speciem capere docent Scripturæ divinæ, & Patres. Inquit enim S. Matthæus cap. vi. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Quem textum sic interpretatur S. Augustinus Lib. II. de ser. Dom. in mont. cap. xiiii. *Oculum hic accipere debemus ipsam intentionem, qua facimus quidquid facimus: quæ si munda fuerit, & recta, & illud aspiciens quod aspiciendum est;*
omnia

omnia opera nostra, quæ secundum eum operamur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellavit. Luculentius rem hanc explicat S. Doctor Lib. de morib. Manich. cap. III. Quod non vescimini carnibus, & vinum non bibitis, signaculum oris mirandum, & laudandum putatis. Quod quæro a vobis quo fine faciatis? Finis enim, quo referuntur ea quæ facimus, idest propter quem facimus quidquid facimus, si non solum inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum facta nostra laude aliqua digna sunt. Sin ille iure merito culpatur, quem spectamus, & intuemur, cum in aliquo versamur officio; id quoque officium nemo improbandum, vituperandumque dubitaverit. De Catilina memorie proditum, est, quod frigus, sitim, famem ferre poterat: hæc erant illi spurco, sacrilegoque etiam cum Apostolis nostris communia. Unde ergo discernitur parricida iste ab Apostolis nostris, nisi sine illo, quem diversissimum sequebantur? Hanc S. Augustini doctrinam ipse S. Thomas in hac 1. 2. quæst. 1. art. 3. allegat, & ratione sua confirmat. Actiones, inquit, humanæ & a principio, & a termino speciem capiunt bonitatis, vel malitiæ. Principium autem extrinsecum actionis humanæ est finis movens voluntatem, quæ simul in eodem fine, executionis ordine spectato, tamquam in termino quiescit. Heinc concludit Angelicus Doctor. Et ideo manifestum est quod principium humanorum actuum, in quantum sunt humani, est finis: & similiter est terminus eorundem: nam id ad quod terminatur actus humanus, est id quod voluntas intendit tamquam finem.

X. Quæst. IV. Sit ne aliquis finis ultimus humanæ vitæ? Resp. Hanc quæstionem art. 4. proponit S. Thomas, qui abstrahit a fine vero, de quo in altera sequenti quæstione agit, & ficto. Ordinate quippe incedit, & a generalibus ad particularia gradum facit. Quæstiunculæ his verbis respondet. Impossibile est in finibus procedere in infinitum quacumque ex parte. In omnibus enim quæ per se habent ordinem ad invicem, oportet quod, remoto primo, removeantur ea quæ sunt ad primum. . . . Non est possibile in moventibus causis procedere in infinitum: quia non esset primum movens, quo subtracto alia movere non possunt, cum non moveant nisi per hoc quod moventur a primo movente. In finibus autem invenitur duplex ordo, scilicet ordo intentionis, & ordo executionis: & in utroque ordine oportet esse aliquid primum. Id enim quod est primum in ordine intentionis, est quasi principium movens appetitum: unde, subtracto principio, appetitus a nullo moveretur. Id autem quod est principium in executione, est unde incipit operatio: unde, isto principio subtracto, nullas inciperet aliquid operari. Principium autem intentionis est ultimus finis; principium autem executionis est primum eorum quæ sunt ad finem. Sic ergo ex neutra parte possibile est in infinitum procedere: quia, si non esset ultimus finis, nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur; nec etiam quiesceret intentio agentis. Si autem non esset primum in his quæ sunt ad finem, nul-

carent, dirigit in finem. Bruta utique movent quoquomodo seipsa in rem quæ finis est; at finis rationem cum respectu ad media, & mediorem proportionem cum fine non distinguunt, nec consulere super iisdem valent. Ceteræ creaturæ sensu destitutæ extrinsecus tantum in finem moventur. Neque hinc colligas velim, homines a Deo non moveri in finem: moventur enim & isti, sed iuxta propriam naturam, libero arbitrio instructam.

VI. Hinc colligas, uno in sensu agentia omnia propter finem operari, quatenus ab auctore naturæ diriguntur in finem; altero in sensu solum hominem inter istius universi creaturas agere propter finem, quia solus finem cum mediis, & media cum fine confert. Actiones ridendi, flendi, admirandi, licet ab homine prodeant, si tamen rationem præveniant, sicut & prima cogitatio intellectus, & motus indeliberati voluntatis, non sunt proprie actus humani; cum non producantur ab homine per rationem agente. E contrario actiones ipsæ quæ brutis competunt, ut comedere, bibere, ambulare, &c. si fiant deliberatione imperante, humanæ sunt.

VII. Disputare hic Theologi solent, operetur ne Deus propter finem. Communis sententia est, illum agere ad extra propter finem, quatenus unum propter aliud ordinet; non quatenus ideo velit hoc, quia vult aliud: seu actio qua vult finem, ei causa non est cur velit media: quia quo actu finem, eodem & media vult, & omnia in seipsum ordinat, ut Salomon ait Prov. xvi. *Universa propter semetipsum operatus est Dominus.*

VIII. In controversiam similiter revocant Theologi, num omnes actiones humanæ, tam elicite, nempe quas ipsa voluntas producit, quam imperatæ, nempe quæ eliciuntur ab intellectu, aliisque potentiis, sint propter finem. Communis sententia adfirmat. Nam actiones quæ in mediorem executione occupantur, ut consensus, electio, & usus, sunt eiusdem finis effectus. Siquidem ideo voluntas eligit media, quia vult finem. Aliæ actiones quæ finem spectant, ut simplex volitio, & intentio, similiter sunt propter finem: quia voluntas a finis bonitate vel vera, vel apprehensa movetur. Bonitas itaque finis illicit, movetque voluntatem in sui prosecutionem.

IX. Quæst. III. *Officia humana recipiunt ne a fine speciem, seu bonitatem, ac malitiam?* Resp. Humana officia, ut moralia, S. Thomas considerat; ita ut actiones humanas, & actiones morales pro eadem re accipiat. Porro has actiones humanas suam a fine speciem capere docent Scripturæ divinæ, & Patres. Inquit enim S. Matthæus cap. vi. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Quem textum sic interpretatur S. Augustinus Lib. II. de ser. Dom. in mont. cap. xiiii. *Oculum hic accipere debemus ipsam intentionem, qua facimus quidquid facimus: quæ si munda fuerit, & recta, & illud aspiciens quod aspiciendum est;*

omnis

omnia opera nostra, quæ secundum eum operamur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellavit. Luculentius rem hanc explicat S. Doctor Lib. de morib. Manich. cap. III. Quod non vescimini carnibus, & vinum non bibitis, signaculum oris mirandum, & laudandum putatis. Quod quæro a vobis quo fine faciatis? Finis enim, quo referuntur ea quæ facimus, idest propter quem facimus quidquid facimus, si non solum inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum facta nostra laude aliqua digna sunt. Sin ille iure merito culpatur, quem spectamus, & intuemur, cum in aliquo versamur officio; id quoque officium nemo improbandum, vituperandumque dubitaverit. De Catilina memoriae proditum est, quod frigus, sitim, famem ferre poterat: hæc erant illi spurco, sacrilegoque etiam cum Apostolis nostris communia. Unde ergo discernitur parricida iste ab Apostolis nostris, nisi sine illo, quem diversissimum sequebantur? Hanc S. Augustini doctrinam ipse S. Thomas in hac 1. 2. quæst. 1. art. 3. allegat, & ratione sua confirmat. Actiones, inquit, humanæ & a principio, & a termino speciem capiunt bonitatis, vel malitiæ. Principium autem extrinsecum actionis humanæ est finis movens voluntatem, quæ simul in eodem fine, executionis ordine spectato, tamquam in termino quiescit. Heinc concludit Angelicus Doctor. Et ideo manifestum est quod principium humanorum actuum, in quantum sunt humani, est finis: & similiter est terminus eorundem: nam id ad quod terminatur actus humanus, est id quod voluntas intendit tamquam finem.

X. Quæst. IV. Sit ne aliquis finis ultimus humane vitæ? Resp. Hanc quæstionem art. 4. proponit S. Thomas, qui abstrahit a fine vero, de quo in altera sequenti quæstione agit, & ficto. Ordinate quippe incedit, & a generalibus ad particularia gradum facit. Quæstiunculæ his verbis respondet. Impossibile est in finibus procedere in infinitum quacumque ex parte. In omnibus enim quæ per se habent ordinem ad invicem, oportet quod, remoto primo, removeantur ea quæ sunt ad primum . . . Non est possibile in moventibus causis procedere in infinitum: quia non esset primum movens, quo subtracto alia movere non possunt, cum non moveant nisi per hoc quod moventur a primo movente. In finibus autem invenitur duplex ordo, scilicet ordo intentionis, & ordo executionis: & in utroque ordine oportet esse aliquid primum. Id enim quod est primum in ordine intentionis, est quasi principium movens appetitum: unde, subtracto principio, appetitus a nullo moveretur. Id autem quod est principium in executione, est unde incipit operatio: unde, isto principio subtracto, nullas inciperet aliquid operari. Principium autem intentionis est ultimus finis; principium autem executionis est primum eorum quæ sunt ad finem. Sic ergo ex neutra parte possibile est in infinitum procedere: quia, si non esset ultimus finis, nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur; nec etiam quiesceret intentio agentis. Si autem non esset primum in his quæ sunt ad finem, nul-

lus inciperet aliquid operari, nec terminaretur consilium; sed in infinitum procederet. Ea vero quæ non habent ordinem per se, sed per accidens sibi invicem coniunguntur, nihil prohibet infinitatem habere: causæ enim per accidens indeterminatæ sunt. Et hoc etiam modo contingit esse infinitatem per accidens in finibus, & his quæ sunt ad finem.

XI. Integram argumentationem S. Thomæ rescribere volui, ut vel ex hac sola colligant Pufendorfiani, VVolfianique vim, ordinem, profunditatem, atque perspicuitatem ratiocinii quo utitur Doctor Angelicus in qualibet sua firmanda sententia. Innumeri sunt fines particulares, qui ordinem per se, seu essentialem non habent inter se: nec enim unus istorum ab altero pendet in movendo appetitu, cum sint disparati. Quare voluntas a quolibet particulari fine incipere valet, eumque alteri subiicere; cum nullus ex his finibus particularibus suapte natura ita determinatus sit, quin eadem voluntas ab altero incipere possit. Hinc voluptuosus quærere pecuniam valet, ut epuletur, ut fornicetur, ut ludat, ut ædificet, & ad quemcumque alium finem, ob rationem datam, quod nullus ab altero in appetitu movendo pendet.

XII. Quæst. V. *Unius hominis valent ne esse plures ultimi fines?* Resp. Negat S. Thomas art. 5. tresque rationes assignat. Prima hæc est. Unusquisque suam appetit perfectionem. Ergo, quoties appetit bonum, tamquam ultimum finem, appetit ultimam, plenamque perfectionem, quæ totum impleat appetitum. Nisi enim totam appetitionis amplitudinem satiaret, iam non esset ultima perfectio. Si totam implet; nil ergo alteri fini relinquit occupandum. Notio finis ultimi est, ut omnia referantur ad illum. Si duo essent ultimi fines; vel unus istorum amaretur propter alium, vel secus. Si primum, iam finis, qui propter alium amaretur, non esset ultimus, cum referretur ad alium: quæ ordinatio ultimi finis notioni repugnat. Si secundum, neuter esset ultimus finis, cuius notio est, ut omnia propter ipsum appetantur. Altera ratio. Sicut in processu rationis principium est id quod naturaliter cognoscitur; ita in processu rationalis appetitus, qui est voluntas, oportet esse principium id quod naturaliter desideratur. Hoc autem oportet esse unum: quia natura non tendit nisi ad unum. Principium autem in processu rationalis appetitus est ultimus finis: unde oportet id in quod tendit voluntas sub ratione ultimi finis, esse unum. Tertia ratio eiusmodi est. Cum actiones voluntariæ ex fine speciem sortiuntur, sicut supra habitum est; oportet quod a fine ultimo, qui est communis, sortiuntur rationem generis; sicut & naturalia ponuntur in genere secundum rationem formalem communem. Cum igitur omnia appetibilia voluntatis, inquantum huiusmodi, sint unius generis, oportet, ultimum finem esse unum: & præcipue quia in quolibet genere est unum primum principium: ultimus autem finis habet rationem primi principii, ut dictum est. Sicut autem se
ba.

babet ultimus finis hominis simpliciter ad totum humanum genus ; ita se habet ultimus finis huius hominis ad hunc hominem . Unde oportet quod sicut omnium hominum est naturaliter unus finis ultimus , ita huius hominis voluntas in uno ultimo fine statuatur . Nec verbum adiicio tam sublimi , & luculentæ doctrinæ , quam ipse Christus Dominus confirmat , inquit Matth. vi. Nemo potest duobus dominis servire , qui scilicet supremi sint , nec unus alteri subiaceat .

XIII. Quæst. VI. *Vult ne homo , quæ appetit , omnia propter ultimum finem ?* Resp. S. Thomas art. 6. hanc proponit quæstionem , & affirmanter respondet ob duplicem rationem . Quoniam quidquid homo appetit , sub ratione boni illud appetit . Porro aut illud appetit ut bonum perfectum ; & tum est ultimus finis : aut ut bonum minus perfectum ; & tunc hoc bonum vult , ut tendat in bonum perfectum , quia semper inchoatio alicuius ordinatur in perfectionem consummatam , in ultimo fine constitutam . Accedit quod ultimus finis eodem modo appetitum movet quo prima causa ceteras movet . Omnes autem secundæ causæ moventes non movent , nisi secundum quod moventur a primo motore . Igitur secunda appetibilia appetitum non movent nisi in ordine ad primum appetibile , quod est ultimus finis . Hactenus S. Thomas totidem fere verbis . Qua de re late disputat in *dispp. quæst. de carit. art. 11. Omnia actu referre in Deum non est possibile in hac vita ; sicut non est possibile quod semper de Deo cogitetur Sed quod omnia virtualiter referantur in Deum , hoc pertinet ad perfectionem caritatis , ad quam omnes tenentur .* Ibidem distinguit relationem habituales a virtuali his verbis . *Aliud est habitualiter referre in Deum , & aliud virtualiter . Habitualmente enim refert in Deum etiam is qui nihil agit , nec aliquid actualiter intendit , ut dormiens . Sed virtualiter aliquid referre est agentis propter finem ordinatum in Deum . Unde habitualiter referre omnia in Deum non cadit sub præcepto , sed virtualiter referre omnia in Deum cadit sub præcepto caritatis ; cum hoc non aliud sit quam habere Deum ultimum finem .* Verum de hoc plura in *differt. de carit.* dicta sunt , quæ ibi videri possunt .

XIV. Quæst. VII. *Sit ne omnium hominum unus ultimus finis ?* Resp. Finis ultimus sub duplici aspectu consideratur . Primo secundum generalem finis ultimi rationem : & sub hac consideratione unus est omnium finis ultimus . Altero modo spectatur ut res quædam particularis , in qua homo suum ultimum finem constituit : & sub hac consideratione unus non est omnium hominum finis ultimus . Quoniam non una omnium est sententia de re in qua boni summi , & perfecti , expentis appetitionem voluntatis , ratio sita sit . Nam hanc summi boni perfectionem alii in divitiis , alii in voluptatibus constituunt . Finis vero ultimus sub priori consideratione unus est omnium : siquidem omnes appetunt id quod existimant esse bonum summum & perfectum , quodque potens sit saturare us-

quequaque voluntatis amplitudinem . Et in hoc ratio formalis finis ultimi sita est.

XV. Quæst. VIII. *Utrum in hoc fine ultimo aliæ creaturæ convenient ?* Resp. In octavo articulo , quo suam claudit S. Thomas quæstionem , propositum dispicit quæsitum , illudque paucis resolvit . Finis *cuius gratia* , seu res quæ reapse est ultimus finis , unus est hominum , & aliarum creaturarum . Omnia quippe Deus propter semetipsum operatus est . Si vero sermo sit de fine *quo* , non unus est hominum , & creaturarum irrationalium finis . Nam homines cognitione , & amore Deum indispiscuntur ; aliæ vero irrationales creaturæ ultimum finem , seu Deum , assequuntur , quatenus aliquam Dei similitudinem participant prout existunt , aut vivunt .

XVI. Perstringere paucis volui primam quæstionem , quam in octo distributam articulos S. Thomas de homine propter finem operante tractat , ut aliquo suffundantur pudore Pufendorfiani , VVolfiani , Heinnecciani , ceterique similes , qui Scholasticis obscuritatem , iuris naturalis ignorationem , & tumultuariam scribendi rationem exprobrant . Quid , si omnia argumenta , quæ singulis articulis sibi obiicit , dirimitque Angelicus brevitate , & eruditione summa , in medium attulisset ? Porro hæc omnia viam aperiunt ad naturam humanam , quæ iuris naturæ fundus est penitus cognoscendam . Et tamen ubinam celeberrimi iuris naturæ interpretes heterodoxi hoc primum humanarum actionum principium illustrent ? Ubi Pufendorfius , Heinneccius , Thomafius , ceterique hanc doctrinam , omnium primum explicandam , declarant ? Quæ idcirco illis vitio verto , quod , cum omnia perturbate , confeseque permisceant , temeritate incredibili summis catholicæ Ecclesiæ viris insultare non erubescunt .

C A P U T I V.

De beatitudine , quæ est verus ultimus finis hominum . In nullo bono creato , sed in solo Deo sita est . Christiani VVolfii de summo bono propositiones .

I. **P**Rimum S. Thomas universalem finis ultimi notionem dispexit : post ad rem ipsam , in qua hæc finis ultimi natura sita est , declarandam accedit . Paaganorum Sapientes nullum aliud argumentum tanto studio ac istud de finibus bonorum , & malorum illustrarunt . Huc illorum curæ , & ultimi conatus . Quinque libros insumpsit Marcus Tullius . At nulla umquam causa inter eos fuit in qua minus convenirent , & de qua magis dissiderent . S. Augustinus *Lib. XIX. de Civ' Dei cap. 1.* advertit , Marcum Varronem numerare ducentas octoginta & octo se-

Gas.

Stas mutuo pugnantes super illa felicitate quæ beare homines valet. De finibus animi (inquit Augustinus) bonorum , & malorum multa , & multipliciter inter se Philosophi disputarunt . Quam quæstionem maxima intentione versantes , invenire conati sunt quid efficiat hominem beatum . Illud enim est finis boni nostri , propter quod appetenda sunt cetera , ipsum autem propter seipsum . Finem ergo boni nunc dicimus , non quo consumatur , ut non fit , sed quo perficiatur , ut plenum fit ; & finem mali , non quo esse debeat , sed quousque nocendo perducatur . Fines itaque isti sunt summum bonum , & summum malum . De quibus invenendis , atque in hac vita summo bono adipiscendo , vitando autem summo malo , multum , sicut dixi , laboraverunt qui studium sapientiæ in huius sæculi vanitate professi sunt ; nec tamen eos , quamvis diversis errantes modis , naturæ limes intantum ab itinere veritatis deviare permisit , ut non alii in animo , alii in corpore , alii in utroque fines bonorum ponerent , & malorum . Ex qua tripartita veluti generalium distributione sectarum Marcus Varro in libro de Philosophia tam multam dogmatum varietatem diligenter , & subtiliter scrutatus advertit , ut ad cclxxxiii^{II} sectas , non quæ iam essent , sed quæ esse possent , addibens quasdam differentias , facillime perveniret .

II. Notio beatitudinis absolute acceptæ bonum est plene , & usquequaque satians appetitum rationalis animæ . Boetius dicit , statum esse omnium bonorum aggregatione perfectum . Sicuti duplicem finem distinguit S. Thomas , ita duplicem distinguit beatitudinem . Altera appellatur *obiectiva* , & est res ipsa , seu finis cuius gratia . Altera *formalis* , estque actus quo homo obtinet , & amplectitur ipsam beatitudinem obiectivam , seu bonum quod satiat appetitionem humanam . Beatitudo *obiectiva* duplex . Altera supernaturalis , quæ est summum bonum , viribus divinæ gratiæ obtinendum : altera naturalis , quæ similiter est summum bonum , viribus naturæ comparandum . Rursus beatitudo obiectiva altera essentialis , quæ est Deus ipse , ut infra dicturus sum ; altera accidentalis , quæ comprehendit cetera bona creata extra Verbum .

III. Doctor Angelicus quæstionem secundam , in octo itidem articulos tributam , occupat in investigatione & examine illarum felicitatum in quibus constituere plures suam beatitudinem solent . Et primum definit , non posse in divitiis consistere : divitiæ quippe anxium , non beatum efficiunt hominem , ut testatur Salomon omnium ditissimus . Demonstrat *art. 2.* beatitudinem hanc non esse in honore sitam : quia honor est testimonium excellentiæ , quæ iam splendet in illo cui honor exhibetur . Multo minus in fama ; quæ , si vera est , consequitur , non confert beatitudinem , ut ostendit *art. 3.* Dominium , & potestas pluribus aliis indigent , & sollicitudinem afferunt , & curas multas , quæ hominem non beatum , sed anxium efficiunt : idque probat S. Thomas *art. 4.* quemadmodum *art. 5.* evincit , bonâ corporis non reddere hominem beatum : tum quod hæc brevitati , & mutationi sint

obnoxia: tum quod hæc ad conservationem hominis ordinantur. Ipse autem homo nequit sibi esse sua beatitudo, nec ultimus finis. Voluptates vero, & delationes, ut demonstrat S. Doctor *art. 6.* sunt effectus felicitatis, & beatitudinis; non causa eiusdem. Anima autem ipsa nequit esse sua beatitudo, quia nequit esse suus ultimus finis, ut declarat *art. 7.* Et tandem concludit *art. 8.* in nullo bono creato, neque in omnibus bonis creatis simul collectis consistere beatitudinem posse. Siquidem beatitudinis est plene, & undique explere, ac saturare appetitionem voluntatis; quam satietatem omnia bona creata simul etiam coniuicta præstare nequeunt.

IV. Exclusis bonis creatis ab hominis beatitudine, questionem tertiam instituit AQUINAS, similiter in octo distributam articulos, in quarum primo beatitudinem nostram in solo increato bono sitam evincit. Quoniam Deus solus est bonum infinitum, & perfectum, potens saturare animam nostram, sancto Davide teste: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua; Psal. xvi.* Distinguit, ut supra, duplicem beatitudinem: alteram obiectivam, quæ est Deus ipse, increata bonitas; alteram formalem, quæ est quid creatum, nempe animæ operatio, qua obtinetur, & possidetur ipsa infinita atque immensa bonitas. Quod in solo Deo ea omnia inveniantur quæ saturare voluntatem nostram queunt, patet ex quatuor humani cordis desiderijs, quæ continenter hominem exagitant, hæcunt, circumagunt. Primum est veritatis desiderium, cum Angelis commune. Alterum est desiderium voluptatis, commune cum brutis. Tertium est desiderium æternitatis, commune cum omnibus entibus corruptionis expertibus. Quartum desiderium est honoris & dignitatis, proprium hominis, qui vitam politicam, & civilem agere suspirat. Huc recidunt omnia ad quæ cor hominis inclinatur. Porro hæc omnia in unico solo Deo viso, & possessio splendent. Ibi enim apparet veritas sine ænigmate, cuius possessio voluptatis torrente sitim animæ extinguit. Et, cum Deus æternus sit, perpetua quoque eiusdem possessio erit. Quis autem tantam exprimere dignitatem potest, qualis est eVectio ad thronum Dei, ad eiusdem mensam, imperium, regnumque æternum possidendum? Plura disputant Theologi, potissimum, num Deus, ut trinus, sit beatitudo obiectiva; & in quo actu, intellectus, an voluntatis, beatitudo formalis sita sit. Verum hæc omnia præter instituti nostri confinia extant; idcirco illa, sicut & tres alias quæstiones, quibus Doctor Angelicus beatitudinem, & ea omnia quæ eamdem comitantur, explicat, missa facio.

V. Sat mihi fuit obiter indicare immensam illam felicitatem, ad quam comparandam creatus homo est. Noster quippe sermo omnis spectare huc debet, ut hunc portum hominibus, qui peregrinantur a Domino, patefaciat. Crocitent Lutherani, Calvinianique, nos doctrinam revelatam cum naturali confundere, rationis, a iure naturæ arcessitis, Scripturarum, Patrumque auctoritates pernoscere.

Fe-

Felices in hac vita cum ethnicis Philosophis homines efficiant illi. Exprobrent nobis iuris naturæ ignorationem. Nos interea, hæc illorum deliria recogitantes, eorundem miseremur cæcitatibus. Iactant novi isti Sapientes, se hominem imbuere velle, ut recte, morateque se gerat erga seipsum, erga Deum, & erga proximum. Et de principio, hæc omnia officia moderante, vix verba faciunt, aut in solis treatis bonis ultimi finis gloriam constituunt. Atque adeo miseros reddunt homines, dum illos efficere beatos contendunt. Separans Doctores isti quæ coniuncta sunt, fusdeque pervertunt omnia; & dum supra ceteros Scriptores semetipfos extollunt, sese deridendos propinant. Festiva sunt quæ VVolfius scribit in prolegomeno ad ius naturæ. Iuris naturæ scientiam necessariam asserit ad virtutem colendam, ad conscientiæ custodiam, ad culpas cavendas. *Qui summum bonum* (inquit §. 7.) *consequi, & felicitatis compos fieri voluerit, ei iuris naturæ cognitio necessaria.* Iuris naturæ cognitionem primum omnium, tamquam fundamentum, quod præire debet, necessariam omnes fatemur. At fieri ne potest ut homo, hac sola notitia instructus, summum bonum assequatur, evadatque felicitatis compos? Ubi nam hoc summum bonum reperitur? In quo sita est felicitas isthæc? Obmutescit. Verborum farraginem confarcinat, ut id probeat quod nulla eget probatione; & ea silentio obvolvitur quæ imprimis erant declaranda. Subdit §. 8. *Qui vitam perfectam studet, ei cognitio naturæ necessaria.* Satis ne est cognitio ista, ut quis vitæ perfectionem assequatur? Christus Dominus dixit: *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Quid, inquit VVolfiani, in medium Christum IESUM adducis? Sola nunc naturæ decreta scrutamur. Bene habet. At numquid natura ista habet seipsa suam felicitatem, summum suum bonum? Assequi ne perfectionem suam valet iis solis quæ ex suo unico colligit fundo? Quod Ethnicorum Philosophi in tot sectas divisi fuerint, & per tot ambulaverint anfractus in istius summi boni, & beatæ felicitatis investigatione, aliqua digni fuerunt venia, ut alias dixi. At Lutherani nostri, talia scribentes, omni sunt excusatione destituti. Lege, si per otium licet, laudata iuris naturæ prolegomena VVolfiana, ut ipse iudex sis, quam sint istorum descriptiones Reipublicæ sive christianæ, sive ethnicæ, utiles. Nam, si cum ethnicorum scriptis in ius naturæ conferas hæreticorum septentrionalium opera, colliges, pluris faciendum esse unius Marci Tullii, unius Plutarchi, unius Senecæ scripta, quam omnia istorum novatorum ingentia volumina.

C A P U T V.

De officiis voluntariis. Quam præclare hæc S. Thomas, ceterique Theologi catholici exponant. Quam ieiune, imperite, & obscure de his scribant Pufendorfius, Thomafius, ceterique earumdem sectarum.

I. **H**Actenus S. Thomas principium extrinsecum, quod voluntatem ad sua peragenda officia movet, exposuit: nunc ipsius animæ penetralia ingreditur. Recta id disputandi methodus postulabat. *Proponendum est primum* (inquit vel ipse Seneca de vita beata cap. 1.) *quid sit quod petamus. Tunc circumspiciendum est, qua contendere illo celerrime possimus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua.* Ultimi finis notionem, & bonum illud increatum, in quo solo ultimus finis, seu beatitudo nostra reperitur, proposuit reipsa Angelicus. Nunc ad officia, quibus illuc pervenitur, exponenda procedit. Ultimos subit animæ recessus, secretiora penetrat latibula, intentiones, molimina, conatus, deliberationes, consilia, electiones, usus, & cetera vel occultiora arcana referat. Per immensam illam voluntatis humanæ profunditatem discurret, anfractus, specus, antra, labyrinthos offendit. Observat ibi iniustitias, proditones, vaserrimas machinationes concipi, atque parari: & omnia patefacit. Tumultuantium affectuum, & rebellantium passionum turbas in suas digerit classes, & incredibili perspicuitate singulas dispicit, luculenterque enucleat. Totam secundam partem suæ Summæ, quæ, ut ego quidem arbitror, ceteris partibus præstat, & quid portentosum præfert, occupat in explicandis animæ affectibus, vitiis, & virtutibus, ceterisque, quæ hinc consequuntur. Vix de hoc divino propemodum opere loqui mihi contingit, quin me rapi sentiam in eiusdem elogia texenda.

II. Paucis ille hæc omnia explicat in præmio ad quæst. vi. his verbis. *Quia igitur ad beatitudinem per actus aliquos necesse est pervenire, oportet consequenter de humanis actibus considerare; ut sciamus, quibus actibus perveniatur ad beatitudinem, vel impediatur beatitudinis via. Sed quia operationes, & actus circa singularia sunt, ideo omnis operativa scientia in particulari consideratione perficitur. Moralisis igitur consideratio, quia est humanorum actuum, primo quidem tradenda est in universali, secundo vero in particulari.* Plura ibidem habet, quæ generalem quamdam actuum humanorum œconomiam produunt; sed brevitatis gratia ea prætereo: & eiusdem quæstionis doctrinam explicandam aggredior.

III. Quæst. I. *Quid sit officium voluntarium?* Resp. Finitio quam tradit quæst. vi.

art.

art. 1. S. Thomas, hæc est : *Voluntarium est a principio intrinseco cum cognitione finis*. Primæ finitionis particulæ distinguunt motum voluntarium a motu per vim, aut per artem producto, seu a motu *violento* & artificiali, qui a principio extrinseco producitur. Ceteræ particulæ distinguunt officium voluntarium ab actione naturali, quæ, tametsi a principio intrinseco eliciatur, non est tamen cum finis cognitione. Hæc finis cognitio presse accipitur, quatenus finis cognoscitur ut bonum alliciens voluntatem. Quare actus quibus intellectus ex principiis conclusiones agnoscit, non sunt absolute voluntarii, nisi prout a voluntate imperantur : quia actus isti cognoscunt conclusiones, & principia sub ratione veri, non sub ratione boni. Itaque hæ particulæ, *cum cognitione finis*, strictim intelligendæ sunt, prout cognoscitur finis ut finis, seu ut bonum, voluntatem in sui prosecutionem petrahens. Et insuper requiritur ut cognitio hæc internoscat respectum finis ad media, & mediorum proportionem ad finem.

IV. Disputant Theologi, siue beatorum amor voluntarius. Adfirmat communior sententia, quod amor iste sit a principio intrinseco cum finis cognitione. Et, licet necessitas istius amoris tollat libertatem indifferentiæ; non tamen impedit quominus sit voluntarius actus. Nec enim omnis actus voluntarius est liber, quamvis omnis actus liber sit voluntarius. Sed disputatio hæc vocum, non rei est.

V. Actiones brutorum non sunt voluntariæ : quoniam, tametsi sint a principio intrinseco, non tamen cognitione, finem cum mediis comparante, diriguntur. Apprehendunt bruta finem; at nec illum cum mediis, neque hæc cum fine conferre valent. Distinguit S. Thomas art. 2. duplicem finis cognitionem : perfectam unam, de qua nunc sermo fuit; imperfectam alteram, quæ, inquit Angelicus, *in sola finis apprehensione consistit, sine hoc quod cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem*. Unde infert, eo modo in brutis reperiri voluntarium quo reperitur cognitio. Imperfecta hæc est, & simulacrum cognitionis. Ergo imperfectum quoque in iisdem reperitur voluntarium, seu quædam remota voluntarii similitudo. Lubet isthuc transcribere verba Marci Tullii de officiis Lib. I. cap. iv. *Inter hominem & belluam hoc maxime interest, quod hæc tantum, quantum sensu movetur, ad id solum quod adest, quodque præsens est, se accommodat, paululum admodum sentiens præteritum, aut futurum. Homo autem, quoniam rationis est particeps, consequentia cernit, principia, & causas rerum videt, earumque progressus; & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adiungit, atque annectit futuras : facile totius vitæ cursum videt, ad eumque regendum præparat res necessarias. Eademque natura vi rationis hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ societatem : ingeneratque in primis præcipuum quemdam amorem in eos qui procreati sunt; impellitque, ut hominum cætus & celebrari inter se, & sibi obedire velit, ob easque causas studeat parare ea quæ sup-*
pedi-

peditent & ad cultum, & ad vitium; nec sibi soli, sed coniugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tuerique debeat. Quæ cura excuscat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. In primisque hominis est propria veri inquisitio, atque investigatio.

VI. Quæst. II. *Sublato omni voluntatis actu, est ne voluntaria omisso, advertente ratione, urgenteque præcepto?* Resp. Ante resolutionem primum omnium voluntarii partitiones præmitto. Voluntarium, aliud in actu, quod est actio reipsa egrediens a principio intrinseco cum cognitione finis; aliud in potestate, quatenus in virtute voluntatis continetur. Sed hæc umbra est voluntarii, non voluntarium. Dividitur etiam voluntarium in elicatum, quod a voluntate immediate produci- tur; & in imperatum, quod imperante voluntate ab aliis potentiis efficitur. Rur- sus voluntarium aliud directum, quod voluntas reali influxu producit; aliud indi- rectum, seu interpretativum, quod non produci- tur positivo influxu, sed ex omis- sione, qua non impeditur, resultat, & reducitur in voluntatem, inquantum non impedit, cum possit, & teneatur. Hoc voluntarium indirectum dicitur interpreta- tivum: quia qui aliquod damnum non impedit, cum possit, & teneatur, perinde se habet iuxta moralem prudentum interpretationem, ac si reipsa concurreret ad illud producendum. Item voluntarium aliud physicum vocant, quatenus procedit a propria persona quæ physice elicit actionem; aliud morale, quod pendet a vo- luntate alterius personæ, quæ transferre in alteram personam suam voluntatem potest variis modis. Tandem voluntarium aliud perfectum, aliud imperfectum; aliud necessarium, aliud liberum. Necessarium duplici ex capite oritur: aut ex perfectissima cognitione summi boni, clare visi, & possessi, ut est amor beato- rum; aut ex imperfectissima apprehensione finis, ut est brutorum appetitio necessa- ria, & imperfecte voluntaria. Quibus delibatis propositæ quæstiunculæ responderetur.

VII. *Sublato omni voluntatis actu, omisso non est voluntaria.* Mirum est quam acriter disputent in utramque partem Theologi super hæc propositione. Convenit fere penes omnes, reipsa moraliter loquendo, omissionem non esse absque omni actu voluntariam: quia in praxi numquam contingit quod aliquis actus volunta- tis omissionem voluntariam non præcedat. Sed disputant, utrum id metaphysice, & attentæ quavis potentia repugnet. Aiunt isti, negant illi. Nos, missis his tri- cis, absolute evincimus, numquam voluntariam reperiri omissionem, quin aliquis actus voluntatis præcedat, vel comitetur. Hanc sententiam tradit S. Thomas laud. quæst. VI. art. 3. *Voluntarium dicitur quod est a voluntate. Ab aliquo autem dicitur esse aliquid dupliciter. Uno modo directe, quod scilicet procedit ab ali- quo, in quantum est agens, sicut calefactio a calore. Alio modo indirecte, ex hoc ipso quod non agit; sicut submersio navis dicitur esse a gubernatore, inquantum desi- stit a gubernando.*

Sed.

Sed sciendum, quod non semper id quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens, ex eo quod non agit, sed solum tunc cum potest, & debet agere. Si enim gubernator non posset navem dirigere, vel non esset ei commissa gubernatio navis, non imputaretur ei navis submersio, quæ per absentiam gubernatoris contingeret. Quia igitur voluntas volendo, & agendo potest impedire hoc quod est non velle, & non agere, & aliquando debet; hæc quod est non velle, & non agere imputatur ei, quasi ab ipsa existens. Et sic voluntarium potest esse absque actu; quandoque quidem absque actu exteriori cum actu interiori, sicut cum vult non agere; aliquando, autem etiam absque actu interiori, sicut cum non vult.

VIII. Ex his ultimis verbis inferri potest, iuxta Angelicum Doctorem absolute non repugnare omissionem reperiri absque actu voluntatis præcedente; quamvis, si praxim spectemus, vix ommissio voluntaria destituta omni actu sit. Ut luculentius, quæ sit mens S. Thomæ in hac controversia, pateat, referam quæ de hac controversia scribit in hac 1. 2. quæst. lxxi. art. 5. ubi, recensitis utrisque sententiis, concludit. *Utraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Si enim intelligatur in peccato omissionis illud solum quod per se pertinet ad rationem peccati, sic quandoque omissionis peccatum est cum actu interiori; ut cum aliquis vult non ire ad Ecclesiam: quandoque vero absque omni actu vel interiori, vel exteriori; sicut cum aliquis hora, qua tenetur ire ad Ecclesiam, nihil cogitat de eundo, vel non eundo ad Ecclesiam. Si vero in peccato omissionis intelligantur etiam cause, vel occasiones omitendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse. Non enim est peccatum omissionis, nisi cum aliquis prætermittit id quod potest facere, & non facere..... Quandoque autem actus voluntatis directe fertur in aliud; per quod homo impeditur ab actu debito: sive illud in quod fertur voluntas, sit coniunctum omissioni; puta cum aliquis vult ludere, quando ad Ecclesiam deberet ire: sive etiam sit præcedens; puta cum aliquis vult diu vigilare de sero, ex quo sequitur quod non vadat hora matutinali ad Ecclesiam: & tunc actus iste interior, vel exterior per accidens se habet ad omissionem: quia omisso sequitur præter intentionem... Unde manifestum est quod tunc peccatum omissionis habet quidem aliquem actum coniunctum, vel præcedentem, qui tamen per accidens se habet ad peccatum omissionis. Iudicium autem de rebus dandum est secundum illud quod est per se, & non secundum illud quod est per accidens. Unde verius dici potest, quod aliquod peccatum possit esse absque omni actu: alioquin etiam ad essentiam aliorum peccatorum actualium pertinerent actus, & occasiones circumstantes. Consule quæ scribit quæst. 11. de mal. art. 1. ubi plura habet huc pertinentia.*

IX. Quæstio hæc tanti non est, ut ea omnia quæ in utramque adduci partem solent, expendamus. Quod in praxi ommissio, sublato omni voluntatis actu, non sit voluntaria, exinde patet quod, ut sit voluntaria, a voluntate hanc voluntarii

præ-

prærogativam accipere debet. Nihil vero a voluntate otiosa, nullumque influxum præbente producitur. Voluntas actibus suam vitam exercet: dum omni caret actione, veluti mortua in actu secundo est. Qua ergo via ommissio a voluntate recipit hanc *voluntarii* perfectionem, si omnis voluntatis actio subtrahatur? Clarius rem explico. Duplex est voluntarium: in actu primo unum, & est ipsa potentia valens producere actum voluntarium, sed non producens; alterum in actu secundo, seu in exercitio. Ommissio non potest voluntaria appellari a voluntate in actu primo: quia nihil ab ea sub hac consideratione recipit. Voluntaria ergo evadit ex voluntate in actu secundo. At intelligi in actu secundo nequit, nisi media aliqua actione. Quæ quidem actio haud est necessaria ut ommissio absolute, & per se, sive secundum suam naturam sit vitiosa. Ex intrinseca natura omissionis sat est hominem teneri ad opus præstandum; & nolle, seu suspensum hæere. Verum id in exercitio minime continget absque actu, qui sit causa, vel occasio eiusdem omissionis, a quo actu accipiat quod sit voluntaria, & libera. Ut enim sit culpabilis, voluntaria, & libera sit necessum est. Libertas autem, & ratio voluntarii perfectiones positivæ sunt. Ergo ab aliqua causa realiter influente profiscantur oportet. Quomodo enim fieri ommissio libera, & voluntaria potest, sublata omni causa positive agente? S. Thomas, quando naturam expendit omissionis, omnem actum excludit; quando omnia quæ in exercitio concurrunt, actum necessarium asserit. Et hæc satis sint.

X. Quæst. III. *Potest ne ommissio esse voluntaria, quin urgeat præceptum?* Resp. Distinguenda ommissio est ab effectu qui illam consequitur. Omittis panem indigenti dare. Omissionem hanc mors indigentis sequitur. Si teneris impertiri eleemosynam; & ommissio, & mors consequens tibi imputantur. Ad quæsitum respondeo. Ommissio absque præcepto esse voluntaria potest. Ommissio matrimonii, ommissio vescendi cibis delicatioribus, & plures similes omissiones merito dignæ sunt, quin nulla præcedat obligatio. Similes quippe omissiones procedere possunt a voluntate deliberata. Hinc patet non requiri obligationem, ut effectus recensitas omissiones consequens, sit voluntarius. Maceratio quippe corporis, temperantia a licito concubitu sunt effectus præmio digni, si cetera adsint. Illud tamen verum est quod, ut effectus malus, omissionem voluntariam consequens, aut concomitans, sit vitiosus, præceptum, seu debitum præcedat oportet; ita ut, si nulla sit obligatio vitandæ omissionis, nec ommissio erit vitiosa, nec effectus, consequens talem omissionem, culpabilis erit omittenti. Debitum ergo, & potestas omissionis vitandæ necessaria sunt, ut omittens reus omissionis, & eorum quæ inde consequuntur malorum evadat.

XI. Quæst. IV. *Quæ sint involuntarii causæ?* Resp. Quatuor communiter assignantur. Violentia, metus, concupiscentia, & ignorantia. Violentia involuntarium pro-

producit, cum vis extrinsecus inferatur. Id autem pugnat cum voluntario, cuius natura est, ut sit a principio intrinseco. Enimvero *violentum* (inquit S. Thomas quæst. xxii. de verit. art. 1.) est id cuius principium est extra, nihil conferente eo qui cogitur. Duo ad violentiam requiruntur. Alterum, quod principium vim inferens, sit extraneum. Alterum, quod qui patitur vim, resistat, & repugnet contraria inclinatione: si enim indifferens esset, vim non pateretur.

XII. S. Thomas in hac quæst. vi. art. 4. hanc præbet distinctionem. *Duplex est actus voluntatis: unus quidem, qui est eius immediate, velut ab ipsa elicitus, scilicet velle; alius, qui est actus voluntatis, a voluntate imperatus, & mediante alia potentia exercitus; ut ambulare, & loqui, qui a voluntate imperantur, exercentur autem mediante potentia motiva.*

XIII. Quæst. V. *Vim ne voluntas pati potest in actibus tum imperatis, tum elicitis?* Resp. Actus imperati a voluntate duplicis sunt generis: alii sunt imperati, & eliciti ab ipsa voluntate. Voluntas enim sibi, non secus ac ceteris, imperare valet, & reipsa imperat. Ex intentione finis electionem imperat mediorum, & alios actus, sive a se ipsa, sive ab intellectu prodeuntes, qui media spectant. Voluntas pati nequit vim in actionibus a se elicitis, & sibi imperatis: quia ad eiusmodi actus naturali propensione fertur. Sustinere autem vim potest in actibus imperatis, & ab aliis potentiis producendis. Imperare voluntas potest ut pes ambulet, ut manus aperiat oculos, vel claudat; potest velle ne manus moveatur, ne pes ambulet: & ab exteriori potestate vel impediri motus, vel ad eundem cogi valet.

XIV. Disputare hic Theologi solent, valeat ne Deus vim voluntati inferre. Cui quæstiunculæ respondet S. Thomas pluribus in locis, sed potissimum quæst. xxii. de verit. art. 8. *Dicendum, quod Deus potest immutare voluntatem de necessitate, non tamen potest eam cogere. Quantumcumque enim voluntas immutetur in aliquid, non dicitur cogi in illud: cuius ratio est, quia ipsum velle aliquid est inclinari in illud: coactio autem, vel violentia est contraria inclinationi illius rei quæ cogitur. Cum igitur Deus voluntatem immutat, facit ut præcedenti inclinationi succedat alia inclinatio; & ita quod prima auferatur, & secunda maneat. Unde illud ad quod inducit voluntatem, non est contrarium inclinationi iam existenti, sed inclinationi quæ prius inerat: unde non est violentia, nec coactio. Sicut lapidi ratione suæ gravitatis inest inclinatio ad locum deorsum, hac autem inclinatione manente, si sursum proiciatur, erit violentia: si autem Deus a lapide auferat inclinationem gravitatis, & det ei inclinationem levitatis; tunc ferri sursum non erit ei violentum: & ita immutatio motus potest esse sine violentia. Et per hunc modum intelligendum est quod Deus voluntatem immutat sine eo quod voluntatem cogat.*

XV. Animadvertit autem S. Thomas in hac *quæst. vi. art. 5.* quod, ut violentia efficiat actum involuntarium, debet esse absolute, & simpliciter talis, reluctante omni conatu voluntate, etiam exterioribus potentiis, quoad licet. Quare, si quis tua manu alium percuteret, & tu indifferenter te haberes, & non efficaciter repugnares, non esset violentia. Si puella omni virium conatu non reiicit aggressorem, non est vim passa. Si quis vi compellatur ad adorandum idolum, licet mente reluctetur, nisi exterius, quoad potest, repugnet; violentiam non sustinet, nec involuntaria actio dicitur. Sancti Martyres voluntate deliberata sustinebant tormenta, licet repugnarent iniquæ actioni infligenti supplicia. Qua de re consule S. Thomam *cit. quæst. vi. art. 5. ad 2.*

XVI. Quæst. VI. *An quæ sunt ex metu, sint involuntaria?* Resp. Quæstionis decisioni præire metus finitio debet. Est autem metus *instantis periculi causa mentis trepidatio*. In iustum, & levem tribuitur. Ille grave malum valde probabiliter menti obiicit; & appellatur cadens *in virum constantem*: quia etiam constantes viri eiusmodi percelluntur metu, qui validis rationum momentis imminere repræsentat mortem, membrorum mutilationem, tetrum carcerem, flagellationes, bonorum proscriptionem, damnationem ad triremes, infamiam, & id genus similia. Maior, aut minor metus gravitas præter imminentium malorum qualitatem, a personæ quæ metum patitur, conditione etiam colligitur. Metus qui respectu viri est levis, respectu puellæ, mulieris, adolescentis potest esse gravis. Dupliciter metus respectu agentis timidi habere se potest. Primo tamquam causa obiectiva, moraliter movens hominem ad agendum, vel omitendum; ut cum quis latroni, pugione districto aggredienti, & iugulum petenti, dat pecuniam, ut mortem evitet; vel ad declinandum naufragium merces in mare proiicit. Secundo concomitanter, quando revera non est causa, cur homo agat; sed tantum comitatur actionem, quæ fit *cum*, non *ex* metu. Confiteris veritatem delicti capitalis iudici interroganti cum metu mortis, quia revera mors imminens incutit timorem; at non ex metu mortis (cum potius ex metu negares eandem) sed ob præceptum urgens confitendæ veritatis, ob Dei gloriam, animæque tuæ salutem: *cum* metu tamen agis. Quandoque timor est tota causa cur effectus ponatur; ut dum luxuriosus mortem minatur puellæ honestæ, ni consentiat in sui deflorationem, tum est causa, ut dicitur, totalis: si mulier meretrix esset, timor diceretur causa partialis: quia, etiam illa sublata, effectus haberetur. De metu nunc sermo est iusto, & qui fit tota actionis causa.

XVII. Responsio communis est, ea quæ fiunt ex metu, simpliciter voluntaria esse, involuntaria autem secundum quid. Quod hoc pacto evincit S. Thomas *cit. quæst. vi. art. 6. Quæ per metum aguntur, mixta sunt ex voluntario & involuntario. Id enim quod per metum agitur, in se consideratum, non est voluntarium; sed*

sed fit voluntarium in casu, scilicet ad vitandum malum quod timetur. Sed, si quis recte consideret, magis sunt huiusmodi voluntaria quam involuntaria: sunt enim voluntaria simpliciter, & involuntaria secundum quid. Unumquodque enim simpliciter esse dicitur, secundum quod est in actu; secundum autem quod est in sola apprehensione, non est simpliciter, sed secundum quid. Hoc autem quod per metum agitur, secundum hoc est in actu secundum quod fit. Cum enim actus in singularibus sint, singulare autem, inquantum huiusmodi, est hic & nunc; secundum hoc id quod fit, est in actu, secundum quod est hic & nunc, & sub aliis conditionibus individualibus. Sic autem hoc quod fit per metum, est voluntarium, inquantum scilicet est hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impedimentum maioris mali quod timebatur; sicut proiectio mercium in mare fit voluntarium tempore tempestatis propter timorem periculi. Unde manifestum est quod simpliciter voluntarium est: unde & competit ei ratio voluntarii, quia principium eius est intra. Sed quod accipiat id quod per metum fit, ut extra hunc casum existens, prout repugnat voluntati, hoc non est nisi secundum rationem tantum: & ideo est involuntarium secundum quid, idest prout consideratur extra hunc casum existens.

XVIII. Hæc doctrina altius memoriæ commendanda est, tamquam apprime necessaria ad percipiendam necessitatem divini amoris, quo pœnitens sincere in Deum convertatur. Quæ fiunt ex metu, quid involuntarii admixtum habent. Conversio vero peccatoris, ut sit vera, & sincera, totam animam, totum cor, totam sacrificare Deo voluntatem debet. Quod fit ex metu, est voluntarium *hic & nunc*, prout scilicet in hoc casu est impedimentum maioris mali quod timebatur, inquit Angelicus. Sublato malo imminente, metus evanescit. Quemadmodum mercator vult mercium iacturam, imminente naufragio; sublata circumstantia tempestatis, vult conservationem mercium. Detestatur peccator culpam ex inferni metu. At, si infernus non esset, culpam vellet. Hanc ille hypothese[m] expresse non format; sed in eiusdem timoris natura involvitur. Quoniam iuxta omnes tum Theologos, tum Philosophos, timor producit involuntarium secundum quid. Quid hoc prodit? Hoc sane, quod sublatis circumstantiis, nollet id quod hic & nunc agit. Quod autem sint simpliciter voluntaria quæ fiunt ex metu, evidens est. Quoniam mercator, spectatis mercium valore, & propriæ vitæ conservatione, & gravissimo periculo naufragii, omnibusque hic, & nunc expensis, absolute vult mercium iacturam. Actiones enim sunt in singulari, omnibus circumstantiis consideratis. Et de illis iudicium fit, secundum quod reipsa eveniunt. Idcirco absolute, quæ fiunt ex metu, sunt voluntaria. Secundum vero quod sunt in apprehensione, dicuntur involuntaria secundum quid. Quoties in S. Thoma, aut in alio Auctore legis, actiones ex metu non esse *simpliciter* voluntarias,

rias, hoc in sensu id intelligas velim, non esse voluntarias omni ex parte absque ulla timoris mixtura: habent enim quid timoris admixtum, quatenus, sublatis circumstantiis, homo eadem respiceret quæ hic & nunc revera vult.

XIX. Argutare in oppositum solent. Quæ fiunt ex metu, sunt voluntaria ex suppositione, seu ex hypothese imminentis mali: qua suppositione, seu hypothese sublata, non sunt voluntaria. Hinc pœnitentia ex timore gehennæ non est absolute voluntaria. Habet quippe inclusam conditionem: *Sublato inferno, peccarem*. Atque adeo attritio ex solo metu mala erit, & faciet hominem hypocritam, ut docet Lutherus.

XX. Uti que operans ex metu agit ex suppositione imminentis mali. Quid inde? An non propterea actio voluntaria, & libera? Agens, spectatis omnibus, & expensis, absolute hic & nunc eligit hoc medium, quo evitet maius malum. Quin maxime voluntarius, & liber est actus iste, ut ex gravi, serisque consultatione, & consideratione omnium circumstantiarum proficiscens. Timor gehennæ bonus est, non solum hominem hypocritam non facit, ut contendebat Lutherus, sed donum Dei esse docent Scripturæ, & Tridentina Synodus. Quas condiciones exigat, ut fatis sit ad veram christianam pœnitentiam, in tractatu de pœnitentia palam fiet. Hoc certum est, gehennæ timorem disponere & parare cor humanum ad pœnitentiam. At, sublato divino amore, plenam voluntatem peccandi non excludere ibi ostendetur. Satis mihi nunc est palam fecisse, actiones, timore imminentis mali elicitas, esse simpliciter voluntarias, & liberas; quamvis quid involuntarii admixti habeant.

XXI. Hinc colliges, non esse a peccato mortali immunes homines qui ex quocumque gravissimo metu aliquid perpetrant natura sua inhonestum, & vitiosum. Quam ob causam graviter peccabant qui ob metum tormentorum fidem negabant tantummodo exterius, licet in corde eandem retinerent. Quæ enim per se mala sunt, nullo honestari metu possunt, etiam amittendæ vitæ. Id solum verum habet, metum minuere culpæ gravitatem: quemadmodum enim timor diminuit voluntarium, & liberum; ita etiam aliquid malitiæ adimit, & delinquenti facilius veniam conciliat. Quæ vero intrinsecus mala non sunt, licet lege humana prohibeantur, possunt interdum gravi metu urgente absque culpa executioni demandari. Exempli gratia, quando vitæ conservatio cedit in maiorem Reipublicæ utilitatem, maiusque bonum; tum servanda est vita, lege neglecta. Quando vero legis humanæ violatio infert contemptionem, aut scandalum; tum etiam cum vitæ dispendio servanda lex est. Si quis in derisionem catholicæ religionis ad manducandas carnes in Quadragesima, ad non audiendam Missam in die festo cogere-retur; mors sustinenda esset potius quam religionis catholicæ præcepta violanda.

XXII.

XXII. Quæst. VII. *Qui contractus ex metu initi, sint irriti?* Resp. Omnes contractus ex metu gravi celebrati, cum sint voluntarii & liberi, sunt validi iure naturali; quod metus, ut dictum est, rationem voluntarii & liberi non auferat. Sicut enim peccatum ex metu gravi perpetratum voluntarium est; ita etiam contractus, quamvis ex metu initi, voluntarii sunt. Lex tamen tum ecclesiastica tum civilis nonnullos contractus, ex metu celebratos, irritos declaravit. Matrimonium ex metu celebratum nullum est, ut habetur *cap. Veniens de sponsalibus*. Nulla est promissio, aut solutio dotis ex metu, ut declaratur *l. 4. digest. tit. 2. l. Si mulier*. Iurisdictio ex metu data, nulla. *l. 2. ff. de iudiciis*. Electio Prælatorum ex metu similiter nulla. *Cap. ubi periculum, de elect. §. Ceterum in vi*. Absolutio ab excommunicatione metu facta pariter nulla. *Cap. unic. de his quæ vi, metusque causa in vi*. Vota solemnia ex metu facta, irrita. Difficultas est de votis simplicibus, de quibus nil iura positiva decreverunt. Hæc, cum naturæ iure valida sint, servanda videntur. Circumstantiæ spectandæ sunt, & dispensatio peti potest.

XXIII. De iuramento metu extorto disputant Theologi; quorum subtilitatibus missis doctrina S. Thomæ amplectenda est 2. 2. quæst. lxxxix. art. 7. ad 3. *In iuramento quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem, qua obligatur homini cui aliquid promittit, & talis obligatio tollitur per coactionem: quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen eius promisit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientie: quia magis debet damnum temporale subire quam iuramentum violare. Potest tamen repetere in iudicio quod solvit, vel Prælato denunciare, non obstante quod contrarium iuravit: quia tale iuramentum vergeret in deteriorem exitum: esset enim contra iustitiam publicam. Romani autem Pontifices ab huiusmodi iuramenti solverunt, non quasi decernentes eiusmodi iuramenta non esse obligatoria; sed quasi huiusmodi obligationes ex iusta causa relaxantes.*

XXIV. Hanc eandem doctrinam confirmat quæst. xcvi. art. 3. ad 1. *Coactio non aufert iuramento promissorio vim obligandi respectu eius quod licite fieri potest. Et ideo, si aliquis non impleat quod coactus iuravit, nihilominus periculum incurrit, & mortaliter peccat. Potest tamen per auctoritatem summi Pontificis ab obligatione iuramenti absolvi, præsertim si coactus fuerit tali metu qui cadere posset in constantem virum. Quod autem dicitur, quod tales non sunt puniendi tamquam pro mortali crimine, non hoc ideo dicitur, quia non peccent mortaliter, sed quia pæna eis minor infligitur. Quando itaque res promissa honesta, & licita est, iuramentum etiam ex metu factum obligat. Quod autem tua bona des aggressori, nil mali præfert. Idcirco implendum iuramentum, docet S. Thomas.*

XXV. Quæst. VIII. *Quæ sunt ex concupiscentia, sunt ne involuntaria?* Resp. Con-

cupiscentiæ nomine quælibet appetitus sensitivi commotio, seu passio circa bonum intelligitur, exclusa tristitia, & dolore circa malum. Concupiscentia duplex est. Altera antecedens, quæ præcedit voluntatis actum, estque eiusdem causa. Visio obiecti delectabilis accendit appetitum sensitivum: & voluntas desiderat, vel delectatur de eo. Altera consequens, quæ actionem voluntatis consequitur, quatenus exercitium actionis excitat, accenditque passionem cupiscentiæ. De hac nulla quæstio. Hæc enim non potest esse involuntarii causa, cum actionem consequatur. Solum ostendit, tamquam signum, peccati magnitudinem, seu magnam voluntatis delectationem in exercenda actione. Quare hæc non diminuit, sed auget potius culpam. Propositi quæstiunculæ respondet S. Thomas 1. 2. quæst. vi. art. 7. *Concupiscentia non causat involuntarium, sed magis facit aliquid voluntarium. Dicitur enim aliquid voluntarium ex eo quod voluntas in id fertur: per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit: & ideo concupiscentia magis facit ad hoc quod aliquid sit voluntarium, quam quod sit involuntarium.* Non est tamen confundendum voluntarium cum libertate. Nam voluntarium situm est in inclinatione cum finis cognitione; & quo maior est inclinatio, eo maior est voluntarium. Porro, si hoc voluntarium spectetur, ut liberum, cum libertas iudicii indifferentiam postulet, concupiscentia vehemens, & antecedens obscurare hoc iudicium potest, & simul diminuere libertatem, atque adeo malitiam. Quam doctrinam pluribus in locis S. Thomas tradit, & potissimum quæst. III. de mal. art. II. *Meritum, & demeritum in electione consistit ex ratione præcedente. Passio autem obnubilat, vel etiam ligat iudicium rationis. Quanto autem iudicium rationis fuerit purius, tanto electio est perspicacior ad merendum, vel demerendum. Unde qui inducitur ad bene faciendum ex iudicio rationis, laudabilius operatur quam qui inducitur ad hoc idem ex sola animi passione: hic enim errare potest indebite miserando.* Concupiscentia itaque minuit voluntarium, quatenus liberum est; auget vero, quatenus naturale. Discrimen quod est inter timorem & concupiscentiam, assignat S. Thomas cit. quæst. vi. art. 7. ad 1. & ad 2. *Timor, inquit, est de malo; concupiscentia autem respicit bonum. Malum autem secundum se contrariatur voluntati; sed bonum est voluntati consonum.* Ideo timor semper minuit & voluntarium, & liberum; secus concupiscentia, ut dictum est.

XXVI. Quæst. IX. *Utrum ignorantia inferat involuntarium?* Resp. De ignorantia falso calamo agemus Tom. II. Apparatus ad Theologiam christianam. Idcirco paucis hanc gravissimam quæstionem expediam. D. Thomas ignorantiam dividit in antecedentem, concomitantem, & consequentem his verbis cit. quæst. vi. art. 8. *Ignorantia tripliciter se habet ad actum voluntatis. Uno modo concomitanter, alio modo consequenter, tertio modo antecedenter. Concomitanter quidem, quando ignorantia est de eo quod agitur; tamen, etiamsi sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia*

non inducit ad volendum ut hoc fiat; sed accidit simul esse aliquid factum, & ignoratum; sicut in exemplo posito, scilicet cum aliquis vellet quidem occidere bosem, sed ignorans occidit eum, putans occidere cervum. Et talis ignorantia non facit involuntarium, ut Philosophus dicit: quia non causat aliquid quod sit repugnans voluntati; sed facit non voluntarium, quia non potest esse actu volitum quod ignoratum est. Consequenter autem se habet ignorantia ad voluntatem, inquantum ipsa ignorantia est voluntaria. Et hoc contingit dupliciter, secundum duos modos voluntarii supra positos. Uno modo quia actus voluntatis fertur in ignorantiam; sicut cum aliquis ignorare vult; vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando, secundum illud Iob XXI. Scientiam viarum tuarum nolumus: & hæc dicitur ignorantia affectata. Alio modo dicitur ignorantia voluntaria eius quod quis potest scire, & debet: sic enim non agere, & non velle, voluntarium dicitur, ut supra dictum est. Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat quod considerare potest, & debet; quæ est ignorantia malæ electionis, vel ex passione, vel ex habitu proveniens: sive cum aliquis notitiam quam debet habere, non curat acquirere: & secundum hunc modum ignorantia universalium iuris, quæ quis scire tenetur, voluntaria dicitur, quasi per negligentiam proveniens. Cum autem ipsa ignorantia sit voluntaria aliquo istorum modorum, non potest causare simpliciter involuntarium; causat tamen secundum quid involuntarium, inquantum præcedit motum voluntatis ad aliquid agendum, qui non esset scientia presente. Antecedenter autem se habet ad voluntatem ignorantia, quando non est voluntaria, & tamen est causa volendi quod alii non vellet; sicut cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non faceret, si sciret; puta, cum aliquis diligentia adhibita nesciens aliquem transire per viam, proiicit sagittam, qua interficit transeuntem. Et talis ignorantia causat involuntarium simpliciter. Si plura de ignorantia Pelagiana, Ianseniana, Probabilistica cupis, consule laudatum Tom. II. Apparatus. & Tom. I. Histor. Probabilis. in Appendice, ubi ex instituto materia hæc discussa est.

XXVII. Samuel Pufendorfus in suo tract. de Hom. & Civ. ab officiis, seu ab actionibus humanis, quæ iure naturæ dirigi debent, initium capit. Verum tam implexe, & ieiune hæc versat, ut nihil obscurius scriptum apud Scholasticorum aliquem, etiam inferioris subfellii, inventurus sis. Plures Auctoris istius errores infra refellam. Christianus Thomafius Lib. I. cap. I. de natura hominis morali, pluribus insumptis §. quibus physicam corporis humani naturam exponit, tandem §. 17. intellectum, & voluntatem definit his verbis: Igitur intellectus est facultas animæ humanæ cogitandi in cerebro, & voluntas facultas eiusdem animæ concupiscendi in corde. Adeo impedit de intellectu, & voluntate scribit Lutheranus iste, ut corpoream potius quam spiritualem animam se propugnare indicet. Quippe §. 28. aperte scribit, in mundo nihil esse, nisi corpora: & §. 34. repetit, omnem vo-

*tantatem esse concupiscentiam in corde. Omnis concupiscentia amor est. Omnis amor est desiderium uniendi se cum re amata. Omne desiderium conatus est agendi. Dum vero voluntas conatus est cordis, differt a conatu qui sentitur in aliis membris corporis, ut conatus eiiciendi excrementa, conatus in ulcere. Hinc ultra pergat, & §. 40. improbat communem, certamque doctrinam, quam supra confirmavi, voluntatem nempe non posse cogi. Unde falsum est, inquit, commune dictum, quod voluntas non possit cogi. Et a quo cogi potest? Ab homine? A Deo, cui omnia obediunt? Transcribit §. 10. doctrinam *Cumberlandi* de magnitudine cerebri humani, & de hominis propensione ad venerem, non aliquo tempore limitata. Innumeris istius Lutherani aberrationibus prætermisissis, paucas hic obiter indicasse sufficiat, ut Italix nostræ iuvenes qui iuri naturæ student, ab istorum Protestantium lectione abducam. Quoniam nihil ex istis addicere præter errores valent. Quid quod vel ipsas erroneas opiniones tanta obscuritate, & tanta imperitia exponunt, ut homo bonis studiis addictus, legere istorum opera sine fastidio nequeat?*

C A P U T VI.

De humana libertate. Hac homo in sui creatione præditus fuit, nec eam per originalem culpam amisit. Lutberi, Calvinii, Pufendorffii, Christiani Thomassii, aliorumque Protestantium errores.

QUæstionem præ ceteris omnibus necessariam investigandam suscipio. Quoniam, sublata libertate, superfluerent iura omnia, conatus, studia, industria, ceteraque hominum molimina vana, & commentitia forent. Sola quippe officia libera, iuris tum naturalis, tum positivi directioni subiacent. Porro omnium primum, quid libertatis nomine intelligatur, exponendum est. Et, quia plures libertas excipit sensus, notionem divisio eiusdem præcedat fas est; quemadmodum & ipse Marcus Tullius *Lib. I. cap. 1.* officia dividit, antequam definiat. Dividi autem libertas solet primum in libertatem *naturæ*, qua homo cõditus fuit; *gratiæ*, qua a culpa redemptus est, de qua S. Paulus Rom. vi. *Cum servi essetis peccati, liberi facti estis iustitiæ: & gloriæ*, ad quam, ex miseris subducti, destinati sumus, ut ait idem S. Paulus Rom. viii. *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Libertas *naturæ* vocatur etiam *spontaneitatis*, seu *complacentiæ*, quæ a violentia, & coactione immunis est. Coactio est vis extrinsecus illata, passio reluctante. Hoc in sensu libera dicuntur bruta ipsa; & humana voluntas in omnibus actionibus suis internis, & elicitis, tamen

ne-

necessariis, libera nuncupatur : quia ad istos interiores actus cogi a nemine potest. Hanc doctrinam fuse exponit S. Thomas tum *I. Part. quæst. xli. art. 2. ad 3. tum quæst. x. de potent. art. 2. ad 5.* ubi ait, quod *naturalis necessitas, secundum quam voluntas aliquid ex necessitate velle dicitur, ut felicitatem, libertati voluntatis non repugnat . . . Dei libertas enim voluntatis violentiæ, vel coactioni opponitur . . . Libere ergo Spiritus sanctus procedit a Patre; non tamen possibiliter, sed ex necessitate.* Libertatem hic accipit Angelicus Doctor pro ipsa immunitate a coactione, & pro naturali voluntaria inclinatione, ac necessaria propensione divinæ voluntatis.

II. Alia est libertas *indifferentiæ*, quæ non modo a coactione, seu violentia; verum etiam a *necessitate*, seu a determinatione ad unum per modum naturæ immunitatem secum affert. Hæc itaque libertas facultas est quæ indifferentiam præfert ad opposita. Duplex est. Una *contrarietatis*, seu *specificationis*, ut aiunt, quæ oppositos producere actus, nempe odium, & amorem, bonum, & malum, valet. Altera est *contradictionis*, seu *exercitii*, quæ agere, vel non agere, elicere actum, vel omittere eundem absolute valet. *Tò absolute* significat quod, spectata natura obiecti limitati, atque adeo cum indifferentia ab intellectu propositi, ita voluntas prosequitur illud obiectum, ut possit suspendere prosecutionis actum.

III. Ad libertatis perfectionem sola requiritur exercitii indifferentia, sublata indifferentia *contrarietatis* ad malum, quæ imperfectio libertatis est. Quamobrem & Deus extra se liber est, tametsi malum velle nequeat; & Christus Dominus liber est, quamvis malum patrare non possit. Quoniam vero ex perspicua libertatis idea graviorum difficultatum resolutio pendet, lubet paucis ea hic indicare quæ fusius infra dicturus sum. Voluntas humana sedes est libertatis. Causa, & principium libertatis est intellectus, proponens voluntati bonum amandum cum indifferentia iudicii. Toties vero proponit intellectus cum indifferentia iudicii, quoties id quod proponit, finitum & limitatum est, non æquans voluntatis potestatem. Hæc est angelica S. Thomæ doctrina *1. 2. quæst. xvii. art. 1. ad 2.* ubi inquit : *Radix libertatis est voluntas, sicut subiectum; sed, sicut causa, est ratio: ex hoc enim voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas conceptiones boni.* De variis intellectus actibus, qui liberam præcedere electionem debent, infra dicam.

IV. Quemadmodum varia est libertatis acceptio; ita multiplex est *necessitatis* sensus. I. Alia est necessitas coactionis, & violentiæ, quæ extrinsecus inducitur; a qua voluntas, ut dixi, libera est, & cui membra exteriora tantummodo subiecta sunt. II. Alia est necessitas inclinationis naturalis, a principio intimo proficiscens, quæ ad unum naturaliter determinat; ut inclinatio in natura spirituali erga beatitudinem in communi. III. Alia necessitas, quæ extrinsecus advenit;

qualis est in beatis necessitas amandi Deum. IV. Rursus alia appellatur *antece-*
dens & absoluta; alia *consequens*, & conditionata. Antecedens rationis, & volun-
 tatis usum præcedit; ut contingit in motibus primo primis, qui involuntarii, seu
 indeliberati nuncupantur. Necessitas consequens, seu conditionata, ea est quæ con-
 sequitur liberam aliquam suppositionem, seu deliberationem; ut necesse est am-
 bulare, si ad ambulandum me determinaverim. Necessitas antecedens nuncupari
 etiam solet necessitas *consequentis*; & necessitas conditionata necessitas *consequen-*
tia. V. Tandem alia appellatur *physica*, & absolute invincibilis, quæ est ipsa ac
 antecedens; alia *moralis*, quæ in summa difficultate (iuxta communem loquendi
 modum) sita est, abstinendi a malo, vel faciendi bonum; qualis dominatur in
 hominibus inveterata aliqua consuetudine, vel habitu pravo affectis; quem ex-
 pellere absolute valent, sed maxima cum difficultate.

V. Potestatis nomine, quæ in voluntate libera requiritur ad oppositum, intelli-
 gitur potestas expedita. Potestatem hanc Theologi considerant & in actu primo,
 & in actu secundo. Potestas voluntatis in actu primo, proxima, & expedita, illa
 dicitur cui nihil ex parte sui deest ad operandum. Hac ratione in Schola Tho-
 mistica gratia sufficiens constituit potentiam proxime completam, & expeditam
 ad operandum, quia ex parte potentiæ nil amplius requiritur; ut vero erumpat
 in actum secundum, requiritur gratia efficax, quæ ex parte actus secundi se te-
 net.

VI. Pro libertatis intelligentia præ oculis quoque habenda est celebris distinctio
 sensus compositi, & divisi: quæ in vero sensu explicata a nemine negari iure valet;
 in sensu falso e contrario ab omnibus sibillanda. Sensus falsus huius distinctionis
 est, si quis diceret, hominem, auxilio efficaci determinatum ad bonum, liberta-
 tem habere non in sensu composito cum ipso auxilio, sed in sensu diviso, idest
 sublato tali auxilio. Hoc in sensu etiam homo vinculis devinctus libertatem ha-
 bet ad ambulandum, si vincula frangantur: quo nihil absurdius concipi potest.
 Verus sensus est, hominem, præfato auxilio efficaci determinatum ad amorem,
 liberum esse ad oppositum sub ipso auxilio, non in sensu composito, quatenus
 scilicet valeat coniungere amorem cum non amore, actionem cum non actione,
 quod repugnat; sed in sensu diviso, in quantum, dum amat, retinet facultatem
 expeditam ad non amorem, aut ad odium. Ne multa, sensus compositus exclu-
 dit, inquit, conjunctionem actionis cum negatione eiusdem; minime vero ex-
 cludit potestatem ad non agendum, vel ad agendum oppositum.

VII. Plures fuere adversus libertatem errores. Hanc negarunt Stoici, *fato* omnia
 subiicientes. *Fati* nomine omnium causarum influxum significabant. Alii ex di-
 vina præscientia cogi indeclinabiliter homines ad malum asserebant. Manichæi,
 ut refert S. Augustinus *Lib. III. cap. v. contr. duas epif. Pelag.* libertatem nega-
 bant

tant ex natura mala Deo coæterna. Pelagiani, in aliud extremum declinantes, errarunt, libertatem nimium extollentes. Docebant quippe hominem æque ad bonum, atque ad malum solis naturæ viribus idoneum esse, quin egeat ad bonum divinæ gratiæ subsidio: contra quos hæc S. Augustinus *epif. xlvii. ad Valentianum num. 4.* scribit. *Fides catholica neque liberum arbitrium negat sive in vitam malam, sive in bonam; neque tantum ei tribuit, ut sine gratia Dei valeat aliquid.* Contendebant Pelagiani, liberum arbitrium læsum haudquaquam fuisse per peccatum originale; sed, veluti in æquilibrio constitutum, æquales habere vires sive ad bonum, sive ad malum. Heinc inferebant, libertatem arbitrii cum necessitate gratiæ, quæ voluntatem præveniat, componi minime posse. *Si alterius ope indigeo, liber non ero,* effutiebatur Pelagius. Lutheri, Calvini, Iansenii, aliorumque errores adversus libertatem mox referam.

§. I.

Hereticum Lutheri, Calvini, & Iansenii systema de libero arbitrio in æternæ salutis negotio.

SI nativis, sincerisque coloribus Lutheri, Calvini, & Iansenii de libero arbitrio systema depingatur, nisi me omnia fallunt, in nihilum occidunt gravissimæ, quæ inter Catholicos fervent, quæstiones. Siquidem non raro accidit ut homines longiores contentionum, litiumque funes texant, perpetuaque dissidia foveant, quod principium unicum, unde tota pendet controversia, pleno in lumine haudquaquam collocetur. Eadem veritas sub una oculorum acie adversantes difficultates explodit, non item sub altera. Quorsum hæc? Novum ne referendum mihi arcanum est in Lutheri, Calvini, & Iansenii doctrina de libero arbitrio exponenda? Minime gentium. Sed notam illorum hoc de argumento hæresim sub eo repræsentare aspectu deliberavi, ut ex solo eiusdem intuitu in fumum abeant sophismata illa quibus vellicari Catholicorum plurimum doctrina solet.

II. Et, ne plus iusto in limine hæream, causam aggredior tractandam. Primum hominem libero præditum arbitrio fatentur vel ipsi hæresiarchæ; at extinctum, sublatumque penitus esse post Adæ peccatum contendunt. Liberum hominem in hoc lapsæ naturæ statu dumtaxat assèrunt in civili societate, operumque naturalium regimine. In genere vero moris, æternæque salutis negotio, exclusa omni eligendi facultate, omnique activa indifferentia sublata, necessario illum peccare docent, nullasque omnino partes habere in iis quæ divina gratia præventus operatur. Omnino periit libera eligendi potestas in Adamo, peccante. Er-

go necessario homo peccat, necessarioque, dum auxilio divino prævenitur, operatur. Quam operationem voluntario quidem, seu spontaneo motu homo elicit; minime vero libere, libertate electionis, & indifferentiæ. Nullas omnino partes, exercere propugnant homines, cum Dei auxilio ad operandum applicantur; sed mere passive se habere in morum sanctitate; quamvis voluntario, seu spontaneo motu, quemadmodum & bruta, physice agant. Paucis accipe totius Lutheranae, Calvinianæque doctrinae succum. Non ideo Lutherus, & Calvinus negant in homine liberi arbitrii indifferentiam, & electionem, quia Deus gratia, suapte natura efficacissima, humanam voluntatem præveniat, & prædeterminet; sed contra ita ratiocinantur homines isti: Patrato peccato originali, extincta fuit tum in Adamo, tum in eiusdem posteris libertas indifferentiæ: ergo auxilium divinæ gratiæ necessario hominem applicat ad operandum. Admisso primo errore extinctæ per peccatum originale humanæ libertatis, consequentia legitima est; quemadmodum, quia in brutis nulla est electionis, & indifferentiæ facultas, necessario a Deo determinantur. Contra Catholici argumentantur. Homines post Adami lapsum libero arbitrio, tametsi læso, infirmo, vulneratoque, instructi sunt. Ergo libere a Deo præveniuntur, & applicantur. En paucis delineatum verum, germanumque Lutheranae, Calvinianæque hæresis specimen.

III. Quæ paucis perstrinxi, ostendenda nunc sunt propriis Lutheri, Calvinique verbis. De Iansenio infra dicam. Et, ut a Lutero initium arcessam, hic est illius de libero arbitrio articulus, quem LEO X. in Bulla, *Exurge Domine*, anno 1520. edita contra eundem Lutherum num. 36. damnavit. *Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo. Et dum facit quod in se est, peccat mortaliter.* Pauca transcribam, non ex universis eius operibus, sed tantum ex opusculo de *servo arbitrio* adversus *Erasmum*, ubi ex instituto causam versat. In aliis quippe opusculis iam pridem omnem sustulerat libertatem: in quem errorem calamum acuit *Erasmus*, & Lutherum strenue exagitavit, prostravitque. Lutherus vero insita sua protervia adversus *Erasmum* opusculum edidit, inscriptum de *servo arbitrio*, insertumque est Tom. III. operum Lutheri. Inquit ergo. *Sequitur nunc liberum arbitrium esse plane divinum nomen, nec ulli posse competere, quam soli divinæ maiestati . . . Quod si hominibus tribuitur, nihilo rectius tribuitur quam si divinitas quoque eis tribueretur: quo sacrilegio nullum esse maius possit.* Libero arbitrio donatum Adamum fuisse, quis neget? Nullum itaque sacrilegium, quod arbitrio præditus homo sit. Larvam arbitrii, quam in homine admittit Lutherus, paullo post explicat his verbis. *Quod si omnino vocem eam omittere nolumus, quod esset turpissimum, & religiosissimum; bona fide tamen eadem uti doceamus, ut homini arbitrium liberum, non respectu superioris, sed tantum inferioris se rei concedatur; hoc est, ut sciat se se in suis facultatibus, & possessionibus habere ius utendi, facien-*

ciendi, omittendi pro libero arbitrio, licet, & idipsum regatur solius Dei libero arbitrio, quocumque illi placuerit. Ceterum erga Deum, vel in rebus quæ pertinent ad salutem, vel damnationem, non habet liberum arbitrium; sed captivus, subiectus, & servus est, vel voluntatis Dei, vel voluntatis satanæ. Hoc est capitale Lutheri principium. Homines in civili commercio, in officiis humanis, in comedendo, in bibendo, in saltando liberi sunt. In æternæ vero salutis negotio nulla libertate instructi sunt, nullas in eodem habent partes; sed solus Deus, cuiusque humanæ libertatis cooperatione reiecta, salutem operatur nostram, passive tantum hominibus se habentibus. Quin contendit, nihil Patres de libero definiisse arbitrio: sic enim pergit ibidem. Rogamus itaque per Christum, mi Erasme, tu cum tuis nobis saltem concedite, ut periculo conscientiæ nostræ absterriti, liceat metu trepidare, vel saltem assensum differre dogmatis, quod tu ipse vides esse nihil, nisi inanem vocem, & strepitum syllabarum: scilicet, vis liberi arbitrii est, vis liberi arbitrii est; etiam si ad summum veneritis, & omnia vestra probata sint, & consent. Deinde adhuc incertum apud ipsos tuos, an ea vox sit, vel non sit, cum ipsi inter se se variant, & sibi ipsis non consent. Iniquissimum est, immo longe miserissimum, solo phantasmate vocule unius, eiusdemque incertæ, nostras conscientias vexari, quas Christus sanguine suo redemit. Ac, nisi vexari nos sinamus, rei accusamur superbiæ inaudite, quod tot Patres tot sæculorum contempserimus, quæ liberum arbitrium asseruerint, cum verius, ut ex dictis vides, nihil profus de libero arbitrio definiierint; ac sub prætextu & nomine illorum, liberi arbitrii dogma erigitur, cuius tamen neque speciem, nec nomen possunt ostendere, & mendaci vocabulo sic deludunt orbem. Quæ disputatio esse cum homine potest qui, omni fronte posita, blaterat, Patres, Augustinum, Hieronymum, Fulgentium, Prosperum, ceterosque nil de libero definiisse arbitrio?

IV. Luculentius paullo post suam exponit sententiam, dum & Erasmi, & Catholicorum improbat doctrinam. Erasmus in suo adversus Lutherum opere, ut liberum propugnaret arbitrium, in Semipelagianismum declinavit, cum liberum arbitrium suis se præparare viribus, seseque applicare ad gratiam accipiendam asseruerit: contra quam doctrinam hoc pacto Lutherus invehitur. Vides ne, mi Erasme, hac definitione teipsum prodi? . . . quod harum rerum nihil omnino intelligis . . . & ut supra dixi, minus dicis, & plus tribuis libero arbitrio quam omnes alii; neque totum libero arbitrio, omnia tamen illi tribuis. Tolerabilius longe tradunt Sophistæ, vel saltem Pater eorum Petrus Lombardus, qui liberum arbitrium dicunt esse facultatem discernendi, deinde & eligendi boni quidem, si adstet gratia, mali vero, si desit gratia . . . Tu vero utrinque parem vim facis liberi arbitrii, quod suapte, sine gratia, vi, & sese applicare possit ad bonum, & sese avertere a bono . . . Non hæc dico, quod Sophistarum sententiam de libero arbitrio

pro-

problem; sed quod tolerabiliorem esse ducam quam Erasmi: propius enim accedunt ad veritatem. Non enim illi liberam arbitrium, sicut EGO, NIHIL esse dicunt; tamen, cum sine gratia ipsum nihil posse dicunt, præsertim Magister Sententiarum, pugnant Erasmo, immo videntur sibi ipsis quoque pugnare, & sola verbi controversia torqueri. Ita ergo Lutherus extinctum in salutis negotio liberum arbitrium contendit, ut nihil, vel ipsa gratia præditus, homo agere valeat. Et profecto quod non est, nec sanare, nec erigere, nec prævenire, vel determinare gratia potest. Pergit Lutherus. Nihil nisi inanis vox liberi arbitrii reliqua sit, velint, nolint. . . . Ego ex his verbis nihil possum concipere, quam liberum arbitrium esse inanem voculam, cuius res amissa sit.

V. Scripturarum testimonia ab Erasmo producta deludit Lutherus incredibili fatuitate. Ad illud Ioannis, *Potestatem dedit eis filios Dei fieri*, respondet: *Ioannes non loquitur de ullo opere hominis, neque magno, neque parvo; sed de ipsa innovatione, & transmutatione hominis veteris Hic homo MERE PASSIVE, ut dicitur, se se habet, nec facit quidpiam, sed fit totus.* Post multa folia iterum clamat. *Igitur ipsum ORIGINALI PECCATUM liberum arbitrium prorsus nihil fuit posse, nisi peccare, & damnari Ego sane de me confiteor, si qua fieri posset, nollem mihi dari liberum arbitrium.*

VI. Transcribendum integrum opusculum, alioquin spissum, mihi esset, si ex omnia congerere vellem quibus probare contendit liberum arbitrium titulum vanum esse sine re, purum putumque Sophistarum (sic vocat Scholasticos) figmentum: & solam admittit *spontaneitatem*, quam etiam *lubentiam* vocat. Dum hos, & alios similes errores in Luthero lego, satis mirari nequeo Lutheranos, qui tam delirantem Sycphantam: ut propriæ sectæ Patriarcham venerantur, & ut Theologiæ reformatorem extollunt vel ipsi inter eos doctiores. Quid? Errantem Lutherum non sequimini? Cur ergo ut legislatorem suscipitis? Si erravit in fundamento universi iuris naturæ: adeo manifesto; quanto impudentius in obscurioribus arcanis deliravit? Sublato penitus per peccatum originale libero arbitrio: legitima consecutione infert hæresiarcha Lutherus ibidem, divinum decretum omnia necessario præfinire, & determinare. Decretum Dei *fulmen* vocat, sub quo liberum arbitrium penitus contritum, & extinctum in Adamo peccante asserit. Verum Lutherus, sicut ceteras, ita quoque istam controversiam summa confusione, & perturbatione implicat, & involvit; ac passim antilogiis manifestis semetipsum conficit. Ad Calvinum, qui suos errores clariori methodo exponit, & sibi magis constat, doctrinam describendam accedamus.

VII. Calvinus Lutheri de libero arbitrio doctrinam adoptavit. In hoc tantum discrepant. Lutherus in suis scriptis iudicio caret, & immani furore abreptus, huc atque illuc irruit, modo ut insanus, modo ut fannio, & stilo lutulento, & implexo.

plexo errores suos exponit. Contra Calvinus profundus, acutus, vafer, versutus, arte scribendi peritissimus. Iram qua vexabatur, suo tempore exercet. Ut Lutherum versutia, eruditione, & elegantissimo stilo superat; ita facilius lectoribus imponit, & errores suos fucat, atque catholicorum dogmatum veritatem adulterat. Fatetur Calvinus, eandem cum Luthero causam se habere. Numquam, sicut nec Lutherus, ex divinæ gratiæ efficacitate, sed ex primi peccati mortali vulnere extinctum liberum humanum arbitrium colligit.

VIII. Verba Calvini transcribo. Is in *secundum Lib. Pighii* de libero arbitrio hæc scribit. *Respondeo, & Lutherum, & nos omnes duplicem constituere naturam: priorem, qualis a Deo condita fuerat, quam puram & integram fatemur fuisse; alteram, quæ lapsu hominis vitiosa, suam integritatem perdidit.* Et paullo post. *Iam vero, ut nihil prætermittat (Pighius) quod odium quolibet modo constare queat Lutheri sententiæ, aut nostræ, originem trahere a veteribus hæreticis commemorat &c.* Post multa, libertatis, quam cum Luthero defendit, notionem exhibet. *Sed quoniam astute Pighius cum necessitate coactionem perpetuo confundit, quarum discrimen tenere, & diligenter meminisse plurimum ad propositam questionem refert, hæc quatuor, quid inter se differant, observare convenit, voluntatem aut liberam esse, aut servam, aut spontaneam, aut coactam. Liberam voluntatem vulgo intelligunt, & sic Pighius quoque definit, quæ bonum aut malum eligere habeat in sua potestate. Coacta voluntas nulla esse potest, cum alterum alteri repugnet. Verum docendi causa, quid significet, dicendum est, ut intelligatur, quid sit coactio, Eam ergo sic vocamus quæ non sponte sua, nec interiore electionis motu, inclinatur huc, vel illuc; sed externo motu violenter fertur. Spontaneam dicimus quæ ultro se flectit, quocumque ducitur; non autem rapitur, aut trahitur invita. Serva postremo voluntas est quæ propter corruptionem sub malarum cupiditatum imperio captiva tenetur, ut nihil quam malum eligere possit; etiamsi id sponte, & libenter, non externo motu impulsiva faciat. Secundum has definitiones homini arbitrium concedimus, idque spontaneum, ut, si quid mali faciat, sibi, ac voluntariæ suæ electioni imputare debeat. Coactionem, & violentiam tollimus, quia pugnet cum natura voluntatis, nec simul consistat; liberum autem negamus, quia propter ingenitam homini pravitatem (N. B.) ad malum necessario feratur, nec nisi malum appetere queat. Atque hinc colligere licet, quantum sit necessitatis, & coactionis discrimen. Neque enim hominem dicimus invitum trahi ad peccandum; sed, quoniam vitiosa sit eius voluntas, sub peccati iugo teneri captivam; ideoque necessario male vellet. Ubi enim servitus, illic necessitas: sed plurimum interest voluntaria ne sit servitus, an coacta. NOS AUTEM NON ALIBI (N. B.) STATUIMUS PECCANDI NECESSITATEM QUAM IN VITIO VOLUNTATIS.* Luculenta hæc sunt. Non alibi Calvinus cum Luthero necessitatem voluntatis constituit quam in malitia contracta ex peccato originali.

IX. Sed alia testimonia in medium afferamus. Calvinus Lib. I. Inst. cap. xv. §. 3. *Potuit igitur Adam stare, si vellet, quando nonnisi propria voluntate cecidit: sed, quia in utramque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseverandum constantia; ideo tam facile prolapsus est.... Hinc tanta Philosophis obiecta caligo, quod in ruina edificium, & in dissipatione aptas iuncturas querebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal, nisi inesset libera boni, & mali electio. Veniebat illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia, nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probe quidem haecenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit, nihil mirum, si celum terræ misceant. Qui vero Christi se discipulos esse professi, in homine perduto, & in spirituale exitium demerso, liberum arbitrium adhuc quærent, inter Philosophorum placita, & celestem doctrinam partiendo, plane desipiunt. In margine vero adiicitur. Pelagianorum, & Papistarum delirium. At delirare Calvinum cum toto suo grege, vel ipsi ethnici Philosophi evincunt. Non de primi hominis dotibus, quas ignorarunt Sapientes ethnici, sed de corrupti hominis libertate, qualem in semetipsis experiebantur, locuti sunt. Perspiciebant, quin manibus fere tangebant, virtutes inter & vitia discrimen auferri, si ab homine auferatur libertas indifferentiæ. Natura rationalis ex peccato non periit. Ergo neque liberum arbitrium, seu neque mens, neque voluntas, quæ animam spiritualem necessario consequuntur, evanuerunt. Vitiata utique, & inquinata voluntas est: idcirco sanari, & sordibus abluï indiget; præparari, & determinari ad bonum opus habet. Quod autem mortuum extinctumque est, neque sanari, neque corroborari, neque applicari ad opus potest. Lib. II. Inst. cap. 11. & seqq. particulam quampiam libertatis, sicut & Lutherus, in officiis humanæ societatis admittit. Philosophorum effata, præcipue Marci Tullii, expendit. Morbos quos homines ex culpa contraxere, comparat ferocibus equis, qui, exturbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter, ac sine modo lasciviant. Titillatur quippe animus nunc voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc immoderatis abripitur affectibus. Inter tantam malorum multitudinem ardere virtutum igniculos, & semina animæ insita testatur Cicero, quæ opinionum pravitate frequentissime inficiuntur. Philosophorum sententiam summam hanc esse fatetur. Subdit, Ecclesiæ Patres, ne Philosophorum, quibuscunq; certamen erat, cachinnos contra se provocarent, carnique suapte natura torpenti novam desidiæ ad bonum occasionem præberent, plus æquo humanæ voluntatis vires extulisse, & Scripturas divinas Philosophorum dogmatibus conciliare studuisse. S. Ioannem Chrysostomum omnium primum hac in parte errasse, quod doceat, mala, & bona in nostra Deum posuisse voluntate: omnes Patres Græcos in extollenda voluntate nimium excessisse: ceteros veteres omnes, uno excepto Augustino, vacillasse, atque perplexe fuisse locutos effutit, Lutherum*

rum omnino imitatus. Ad Scholasticos tandem devenit, de quibus hæc scribit §.4. *Principio consentiunt, nomen arbitrii magis ad rationem referendum, cuius est discernere inter bona & mala: epithetum liberi ad voluntatem proprie pertinere, quæ ad utrumque flexi possit. Quare, cum libertas proprie voluntati conveniat, THOMAS optime quadrare dicit, si liberum arbitrium dicatur vis electiva, quæ mixta quidem ex intelligentia, & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus, in quibus sitam esse doceant vim liberi arbitrii, in ratione scilicet, & voluntate. Nunc, quantum utrique tribuant, breviter videndum superest.* Post animadvertit, triplicem ab Scholasticis distingui libertatem, a necessitate primam, secundam a peccato, a miseria tertiam. Quarum primam ita inhæreere voluntati contendunt, ut avelli ab eadem nequeat; duas alteras per peccatum amissas concedunt. Hanc distinctionem (inquit §. 5.) *ego libenter recipio, nisi quod illic necessitas cum coactione perperam confunditur. Inter quas quantum sit discriminis, & quam necessario considerandum, alibi apparebit.* Fatemur & nos, maximum esse discrimen coactionem inter & necessitatem. Illa cum spontaneitate, hæc cum indifferentia pugnat. Tota ergo libertas calviniana a coactione, secus a necessitate immunis est. Quod fufus explicat in opere de *libera arbitrio* contra *Pighium*, ubi proluxa apologia suam libertatem a sola coactione propugnare nititur. Ego vero (inquit) *quantum ad vocem pertinet, adhuc profiteor quod in tota mea institutione testatus sum, non adeo me superstitiosum esse in verbis, ut eius causa velim contentionem aliquam movere, modo rei intelligentia sana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium & fateor, & constanter assevero, ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror.* Verum, ut dictum est, etiam bruta sponte aguntur sua; nec ipsa externo violento motu trahuntur. Non plus ergo libertatis homo habet quam bruta? Sed brutescentem Calvinum iterum audiamus, qui incredibili fraude depravare Augustini doctrinam studet. Inquit ergo loco cit. *Verum iam sapias dictum est, quam ut repetere opus sit, ideo liberi arbitrii nomen concedere (Augustinum) hostibus solitum, ne ob vocem passim receptam, morositatis invidiam subiret. Aliud ergo afferat oportet, si premere nos velit. Nec se, nec quemquam dubitasse orthodoxorum testatur, quin nemo peccet, nisi libere volens. His subscribimus nos quoque, si LIBERE pro SPONTE positum interpreteris, ut mens Scriptoris fuit accipere. Sequitur postea: & quod Deus nihil præceperit quod non sit in potestate nostra situm, nempe si sana esset voluntas.... Nunc vero, cum prorsus corrupta sint totius animæ facultates, & ad bene agendum inutiles, non amplius in nobis quærenda, sed e celo petenda est potestas illa quæ legis iustitiæ sufficiat. Hæc, non mea, sed ipsius Augustini verba sunt. At semper verbo adiuvandi utitur, quo videtur innuere, non ipsum agere omnia, sed nobis partes in agendo aliquas re-*

lin-

inquere... Primum aut non animadvertit, aut animadvertere se dissimulat hic nugator (Pighius) Augustinum illis in libris non ex instituto tractare quid sit, aut quidnam valeat liberum arbitrium; sed obiter eius facere mentionem. Quæ esse cum tanto cavillatore disputatio valet? Modo Augustinus voce arbitrii utitur, ut communem declinet invidiam; modo obiter, & non ex instituto liberi arbitrii quæstionem versat. Quid est vel in divina Scriptura, vel in Scriptore quolibet tam perspicuum, tam luculentum, quod eludi his effugiis nequeat? Sed finge, Augustinum in libris ad Marcellinum, laudatis a Pighio, obiter rem hanc tractare. Adeamus librum *de gratia & libero arbitrio* scriptum ad Vitalem, ubi ex instituto controversiam dispicit tanta perspicuitate, ut solus Calvinus implicare Augustinianam doctrinam valeat. Pauca producam ex Augustino: post Calvinii adiiciam commenta. Quamquam enim eo oratio mea nunc pertineat, ut exponam dumtaxat, non ut confutem Calvinii de libertate systema; tamen pauca obiter saltem illius commenta explodere opportunum iudicavi.

X. Innumera Scripturarum testimonia in medium promit Augustinus, ut arbitrii libertatem evincat. *Cap. 11.* sic inquit. *Revelavit autem nobis per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Quomodo autem revelaverit, commemoro vobis, non humano eloquio, sed divino. Primum, quia ipsa divina præcepta homini non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens ad promissa præmia perveniret. Ideo enim data sunt, ut hominibus excusationem de ignorantia non haberet....* „ Ipse ab initio fecit illum, & reliquit illum in manu „ consilii sui. Si volueris, conservabis mandata, & spem bonam placiti. Apponet „ tibi ignem, & aquam, ad quodcumque volueris, extende manum tuam. In con- „ spectu vita, & mors, & quodcumque placuerit, dabitur ei. “ *Ecce apertissime videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium. Quid illud quod tam multis locis omnia mandata sua custodiri, & fieri iubet Deus?...* „ Nolite fieri, sicut equus, & „ mulus, quibus non est intellectus: & noli repellere consilia matris tuæ... noli „ negligere legem... noluit intelligere, ut bene ageret... noluerunt accipere discipli- „ nam. “ *Et innumerabilia talia in veteribus libris divinatorum eloquiorum quid ostendunt, nisi liberum arbitrium voluntatis humanæ? In libris etiam novis evangelicis, & apostolicis quid aliud ostenditur? ubi dicitur:* „ Nolite vobis condere thesauros „ in terra: & nolite timere eos qui occidunt corpus: & qui vult venire post „ me, abneget semetipsum: & pax in terra hominibus bonæ voluntatis: “ *& quod dicit Apostolus Paulus:* „ Quod vult, faciat: non peccat, si nubat; qui au- „ tem statuit in corde suo non habens necessitatem potestatem autem habens sue „ voluntatis, & hoc statuit in corde suo servare virginem suam, bene facit. “ *Item dicit.* „ Si autem volens hoc facio, mercedem habeo. “ *& alio loco:* „ So- „ brii estote, iusti, & nolite peccare... “ *Et alibi:* „ Omnes qui pie volunt vi- „ vere in Christo IESU, persecutionem patientur: “ *& ipsi Timotheo:* „ Noli „ ne-

„ negligere gratiam quæ in te est : “ & ad Philemonem : „ Ne bonum tuum
 „ velut EX NECESSITATE esset, sed ex voluntate “ Item Ioannes in Episto-
 la sua : „ Nolite diligere mundum : “ & cetera huiusmodi ; nempe , noli hoc , &
 noli illud , & ubi ad aliquid faciendum , vel non faciendum in divinis monitis opus
 voluntatis exigitur , satis liberum demonstratur arbitrium .

XI. Arrigite aures Calviniani, adeste animis . Notionem liberi arbitrii exponit
 Augustinus, sitam non in actione spontanea , sed in facultate indifferenti agendi
 hoc vel illud . Quoties divina Scriptura dicit : *Noli hoc , & noli illud ; & ubi ad
 aliquid faciendum , vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur ,
 satis liberum demonstratur arbitrium .* Quibus aliis luculentioribus vocibus exprime-
 re S. Doctor poterat indifferentiam ad agendum , vel non agendum , ad facien-
 dum hoc , vel faciendum illud , ad arbitrii libertatem necessariam esse ? Et hanc
 doctrinam integro hoc libro repetit . Subdit cap. iv. *Proinde , carissimi , sicut super-
 ioribus testimoniis Scripturarum probavimus sanctarum ad bene vivendum , & recte
 agendum esse in homine liberum voluntatis arbitrium ; sic etiam de gratia Dei , sine
 qua nihil boni agere possumus , quæ sint divina testimonia , videamus In hac re
 potestatem voluntatis ostendit , ubi ait : „ Non habens necessitatem , potestatem au-
 „ tem habens suæ voluntatis , ut servet virginem suam : “ & tamen non omnes
 capiunt verbum hoc , sed quibus datum est . Quid ? Paulus Apostolus exclusit ne
 necessitatem ? Afferuit ne , voluntatem nostram habere servandæ virginitatis pote-
 statem , ut declinaret Phariseorum invidiam ? Ne vero effutire quisquam valeat ,
 Augustinum plus iusto extollere humanæ libertatis vires , semper addit in toto illo
 libro , & ubique , ubi de arbitrio sermonem habet , sibi illud nequaquam sufficere ,
 sed gratia Dei egere . Nec tamen (continuo ibi subdit) *sufficit arbitrium volunta-
 tis humanæ , nisi a Domino victoria concedatur oranti , ne intret in tentationem
 Homo ergo gratia iuvatur , ne sine causa voluntati eius iubeatur .**

XII. Quid ad hæc explorata Augustini testimonia reponit Calvinus ? Audi , &
 obstupefce . *Faciam* (inquit loco cit. in respon. ad Pighium) *quod hæcenus solitus
 sum . Nemini enim alteri aptius quam Augustino ipsi mandari posse has partes exi-
 stimo , ut mentem suam interpretetur . Quid ergo , cum homini liberum arbitrium tri-
 buit , sub hoc nomine comprehendat , postea definit bis verbis . „ Voluntas (inquit)
 „ in homine semper est libera ; sed non semper bona : aut enim a iustitia libera
 „ est , quando servit peccato , & tunc est mala ; aut a peccato libera est , quando
 „ servit iustitiæ , & tunc est bona . Gratia vero Dei semper est bona , quæ prius
 „ mala fuerat : per quam etiam fit ut ipsa bona voluntas , quæ iam esse cœpit ,
 „ augeatur . “ *Habemus , non alia causa liberam dici voluntatem , nisi quia spontaneo
 movetur affectu . Pighius autem longe aliud requirit , ut scilicet liberam habeat vel
 boni , vel mali eligendi facultatem . Libera est , inquit Augustinus , quia sponte mala .**

Ver-

Verba defunt, quibus Calvinus ausus exprimat. Nos, cavillatoris verba usurpantes, vere Augustino partes mandamus, ut causam suam agat. Non modo S. Pater verba illa, *sponte mala*, ab ipso Calvino adiecta, non adhibet; sed tanta evidentia indifferentiam voluntatis exponit, ut unus Calvinus imponere simplicibus oppositum audeat. Subdole, & insigni fraude Augustini textum detruncatum exhibet, ut fucum facere imperitis possit. Integrum Augustini testimonium exscribo, initium capiens ab ultimis verbis adductis a Calvino. *Per hanc etiam fit ut ipsa bona voluntas, quæ iam esse cœpit, augeatur*. Hic sistit Calvinus, pergit vero Augustinus: *Et tam magna fiet, ut possit implere divina mandata, quando voluerit, cum valde perfecteque voluerit. Ad hoc enim valet quod scriptum est: Si volueris, conservabis mandata: ut homo, qui voluerit, & non potuerit, nondum se plene velle cognoscat, & oret ut habeat tantam voluntatem, quanta sufficit ad implenda mandata. Sic quippe adiuvatur, ut faciat quod iubetur. . . . Integer Augustini liber transcribendus mihi esset, si vellem ea omnia referre quæ scribit, ut indifferentiam effectricis voluntatis ad utrumque extremum patefaciat. Adiuvatur, inquit S. Augustinus, liberum arbitrium, ut, declinato malo, eligat bonum*. Si adiuvatur, ergo vivit, ergo operatur, ergo eligit unum præ alio.

XIII. Heinc colligas velim, quam iucundæ sint, & festivæ Lutheranorum, & Calvinistarum sectæ, quæ vel ipsa prima principia, intimo sensu cognita, perfractæ negare non reformidant. Non modo sublatam libertatem a necessitate clamant Lutherus, & Calvinus; sed eo prolapsi sunt, ut tanti erroris patronum prædicent Augustinum. Tolerari utcumque illorum insipientia posset, si in explicanda libertate errarent. At, cum facti veritatem negent luculentissimam, omnium contra se indignationem concitant. Calvinus ad sidera usque Lutherum exaltat, tubamque, divino inflatam spiritu, vocat. Scribit enim adversus Pighium Lib. I. *Non Lutherum initio locutum, sed Deum per os eius fulminasse. Neque nos hodie loqui, sed Deum e cælo virtutem suam exercere. . . . Nam, si quis temporis illius statum prudenter consideret, quo exortus est Lutherus, eum alias fere omnes difficultates habuisse cum Apostolis communes videbit; una vero in re iniquiorem, ac duriorum fuisse eius conditionem quam illorum, quod nullum erat tunc in mundo regnum, nullus principatus, cui illi bellum indicerent. Hic autem emergere nullo modo poterat, nisi eius imperii ruina, & interitu, quod non modo potentissimum erat, sed reliqua omnia, quasi obnoxia, tenebat*. Communes ergo cum Apostolis difficultates Lutherus habuit? Communia ieiunia, itinera, preces, martyrium? Communes sustinuit labores in æquandis solo monasteriis, in constuprandis sacris virginibus? Commune ne convivium in modio falis cum diabolo comedendo? Quicumque Lutheri scripta legit, videt hominem mero ingurgitatum, modo huc, modo illuc furentem, bacchantem, atque despumantem, furiis agitatum, & ira. Nunc scurram, fannionemque agit

agit; nunc præconis evangelici personam sustinet. Non ex historicis hæc colligo; sed illius opera typis prodita eiusmodi nobis coloribus depingunt *Lutherum*. Calvinus Lutherum extollit, potissimum quod docuerit, *liberum arbitrium rem esse post primi hominis lapsum de solo titulo . . . figmentum esse in rebus, & titulum sine re.*

XIV. En quam verum sit, nullis nos egere testibus, ut evincamus, Reformatores istos Ethnicis peiores esse. Illorum scripta, illorum opera testimonium perhibent de ipsis. Bellum indicunt non Evangelio, non doctrinæ divinitus traditæ modo, verum etiam ipsi libero arbitrio, lumine naturali, & intimo sensu cuique noto. Lubet pauca alia ex Calvino transcribere, ut novum præbeam lectoribus eiusdem dementiæ argumentum. Audi illum loquentem Lib. II. Inst. cap. II. §. II. *Semper sane mihi vehementer illud Chrysostomi placuit, fundamentum nostræ Philosophiæ esse humilitatem. Magis etiamnum illud Augustini. Quemadmodum, inquit, Rebor ille rogatus, quid primum esset in eloquentiæ præceptis, respondit pronuntiationem; quid secundum, pronuntiationem; quid tertium, pronuntiationem: ita, si me interroges de religionis christianæ præceptis, primo, secundo, & tertio, & semper respondere liberet humilitatem. Porro humilitatem non intelligit, ubi homo, aliquantæ virtutis sibi conscius, a superbia fastuque abstinet; sed ubi talem se vere sentit, qui nullum habeat, nisi in humilitate, refugium. Ut hanc porro humilitatis virtutem in homine excolat, foveat, atque perficiat, hæc illi meditanda proponit cap. IV. ubi hæc scribit §. I. *Hominem peccati iugo ita captivum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coercionem & necessitatem posita fuit, unde liqueret eum, dum necessario peccat, nibilo tamen minus voluntarie peccare. Sed quoniam, dum in servitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quam suo, quale sit actionis utriusque genus, expediendum restat: tum solvenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat, sessoris nutum expectanti: Deum, ac diabolum sessoribus. Si Deus illi infidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus sessor, compositæ illam regit, tarditatem incitat, nimiam celeritatem compefcit, petulantiam, luxuriamque coercet, pervicaciam retundit, in viam rectam deducit. Quod si eam diabolus occupavit, instar stolidi, ac petulantis sessoris, per invia rapit, impellit in foveas, per præcipitia devolvit, ad contumaciam, ferociamque instigat. Tandem concludit, voluntatem, Satanae præstigiis fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessario præbere.**

XV. Verum, ut paucis rem expediam, dicant nobis Lutherani, Calvinianique: in quo differunt a brutis Christiani in genere moris? Spontaneæ agunt bruta; spontaneæ tantum operantur Christiani, iuxta Lutherum, & Calvinum. Nullo ergo

pacto in æternæ salutis negotio a brutis differunt Christiani. Spoliatus cælestibus donis fuit primus homo, læsa natura ipsa; at extincta anima non fuit. Ergo neque liberum arbitrium, quod necessario animam consequitur. Qua ergo ratione extat anima, & arbitrium? Læsa anima, fauciatum arbitrium. Nihil, suis viribus relictum, supernaturale valet; quemadmodum nec infirmus se erigere suis viribus potest; at alterius ope adiutus valet. Infirma est anima, infirmum arbitrium; verumtamen tum anima, tum arbitriura vivunt, vita utique naturali, & gravissime infirma; at vivunt tamen. Ergo divini medici gratia sanata anima, sanatum arbitrium vivunt vita supernaturali. Vivunt? Ergo agunt. Agunt? Ergo iuxta suam naturam. At natura liberi arbitrii, testibus Luthero, & Calvino, ut a Deo conditi, ante peccatum in hoc sita erat, ut, exclusa necessitate, indifferentiam haberet. Hæc indifferentiæ essentia extincta non est, sicut non est extincta anima. Ergo natura liberi arbitrii etiam post peccatum suam retinet essentialem indifferentiam, infirmam quidem, & impotentem ex se ad quodcumque opus supernaturale. Ante peccatum sanum erat arbitrium, robustum, validum. Post peccatum infirmum, imbecillum, vulneratum. Gratia sanante eget, ut assurgat, ut opera, æterna mercede digna, producat. Et ut pressius urgeam, & ad incitas redigam Lutheranos, Calvinianosque, si qui tamen hæresim hanc Lutheri, & Calvinii hodie sequuntur (nam moderni Lutherani Pelagiani potius quam Lutherani sunt) Lutherus, & Calvinus libertatem indifferentiæ admittunt ad opera naturalia, & civilia, ut sunt ædificare domos, colere vineas, politicam societatem moderari &c. Hæc homo libere libertate indifferentiæ operatur: ergo propter aliquem finem honestum, vel inhonestum. Actiones quippe humanæ deliberatæ hic & nunc, seu, ut dicitur, in individuo, non sunt indifferentes, quemadmodum vera sententia docet, de qua infra. Bonæ ergo, aut malæ sint necesse est. Præterea quid impedit quominus, Dei gratia sanante, hoc indifferens arbitrium, ad ordinem supernaturalem evectum, bonum operetur libere? Libere libertate indifferentiæ voluntas operatur in ordine civili. Ergo hoc liberum arbitrium, gratia divina elevatum, & roboratum, libere libertate indifferentiæ, quacumque necessitate reiecta, bonum morale operabitur. Antilogiis semetipsos perimunt hæresiarchæ isti.

XVI. Ut plenius Lutheri, Calvinique systema de libertate pateat, pauca ex Concilio Tridentino, & ex *Antidoto Calvinii* in præfatum Concilium delibanda sunt. Sacra Synodus tribus canonibus sequentibus Lutheri, & Calvinii doctrinam de libero arbitrio proscrit *sess. vi. Can. iv.* inquit: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum, & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat, ac præparet, neque posse dissentire, si velit, sed, veluti inanime quoddam, nihil omnino agere, merereque passivè se habere; anathema sit.*

Can.

Can. v. *Si quis liberum hominis arbitrium post ADAE PECCATUM AMISSUM, ET EXTINGTUM esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, immo titulum sine re, figmentum denique a Satana invecum in Ecclesiam; anathema sit.*

Can. vi. *Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissivè solum; sed etiam proprie, & per se, adeo ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudæ quam vocatio Pauli; anathema sit.*

XVII. Audiamus nunc superciliosum Calvinum, qui inflatis tibiis Patres Tridentinos sibilandos aggreditur. *Hæc (inquit) moderatio est, quam tenent venerandi Patres ad errores corrigendos, quos de iustificatione hominis nostra ætate exortos esse dicunt. Sic quidem præfantur, ut initio nihil spirent præter Christum. Sed, cum ad rem ventum est, multum abest quin illi relinquunt quod suum est. Immo nihil tandem aliud continet eorum definitio, quam tritum illud Scholarum dogma, partim gratia Dei, partim operibus propriis iustificari homines, ut aliquanto se magis verecundos ostendant quam fuerit Pelagius. De more futelis & cavillis, ne dicam mendacii, rem agit vafer homo. Totum iustificationis opus Dei est, non partim Dei, partim creaturæ: quia quidquid in hoc negotio homo agit, vi divinæ gratiæ prævenientis, & adiuvantis agit. Verum, non eo meum spectat institutum, ut Calvinii errores convellam, quod docti Catholici præclare iam præstitere, sed ut Calvinianæ doctrinæ de libero arbitrio systema nativis coloribus depingam. Quare quæ persequitur ille, transcribo. *Liberum arbitrium pronuntiant viribus fuisse attenuatum, & inclinatum, non tamen EXTINGTUM. De nomine non litigabo; sed, cum libertatem minime fuisse EXTINGTAM contendunt, hoc sane intelligunt, aliquid restare facultatis humanæ voluntati ad bonum eligendum. Ubi enim non est INTERITUS, illic saltem aliqua est vitæ portio. Tollunt deinde omnem ambiguitatem, cum attenuatum dicunt, & inclinatum. Debachatur in Patres, quod attenuatum dumtaxat esse, non extinctum definiant liberum arbitrium. Adversus hanc Tridentini catholicam doctrinam adeo furenter irrumpit, ut spiritum videas ferocem, radianti luci obluentem. Perfracte extinctum penitus liberum electionis & indifferentiæ arbitrium contendit. Quare subdit: *Sed insistant Prophetæ verbis, quod conversionem a nobis exigendo liberum arbitrium compellet; quod frustra faceret, eorum quidem opinione, nisi aliquod esset liberum arbitrium. Fateor sane absurdas fore eiusmodi locutiones, nisi esset aliqua in homine voluntas. Non tamen propterea concedo, liberam obsequendi facultatem inde posse colligi. Valde enim novitios esse oportet venerandos istos Patres, si ex præceptis æstimant quid valeat homo; cum ideo potius requirat a nobis Deus quod supra vires nostras est, ut, imbecillitatis nostræ convicti, superbiam omnem exuamus. Meminerimus ergo, aliud esse voluntatem in homine, aliud liberam boni ac mali electionem. Sublata enim post lapsum primi hominis eligendi libertate, sola volun-***

tas relicta est, quæ sub peccati tyrannide captiva usque adeo tenetur, ut non nisi ad malum feratur. Audistin' humillimum Calvinum, qui, ut, superbia pulsa, humilitatis virtus colatur, extinctam asserit arbitrii libertatem? *Ut superbiam omnem exuamus, truncos, & stipites in boni electione nos Deus voluit? Quam fuerit hæc superbia exutus, & nudatus Calvinus, ex iis quæ recensui, & ex iis quæ continuo adiicit, colligere quisque potest.* Scholasticorum nugas amplexatos esse Tridentinos Patres effudit urbanissimus hæresiarcha: sic enim clamat. *Asserunt (Tridentini Patres) gratia Dei nos præparari ad percipiendam iustitiam; sed huic gratiæ partes assignant excitandi, & adiuvandi, ut ipsi libere cooperemur. Nempe putidas menias hic audimus, quas in Scholis deblaterare Sophistæ solent.* Ita ex tripode definit sapiens iste Plato. Sophista ne Paulus? inquires I. Cor. xv. *Gratia eius in me vacua non fuit; sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Sed quid divinas Scripturas oppono homini, vel ipsis primis naturæ iumine notis principiis proterve reluctanti? Voluntatem animæ rationalis non extinctam Adami culpa fatetur: & hanc liberam a necessitate esse inficiatur? Hæc duo non minus pugnant quam hominem non esse hominem, lapidem non esse lapidem. Voluntas enim animæ rationalis aut non est, aut, si est, libera ad bonum, malumve eligendum sit oportet; nisi extra hunc viæ statum constituta, aut infinita beatitate clare visa, ita plenissime saturetur, ut nequeat nisi bonum velle; aut æternum damnata, ita obstinetur in malo, ut prætergredi iniquitatis confinia amplius non possit. Acutum sæpe dixi Calvinum; elegantem, eloquentissimumque Scriptorem sæpius appellavi: sed, dum religionis dogmata exponit, sive odio percitus, sive cæcitatibus caligine obductus, stipitem & truncum frequentissime sese exhibet. Nihil de libero arbitrio scripturit quod a suo magistro Luthero elegantiori quidem stilo non transcripserit; & non minus ac Lutherus proprio se conficit mucrone.

XVIII. Ut superius dixi, non ego oratio mea pertinet, ut Calvinianam doctrinam profligem, cum id sapientes Theologi peregerint; tamen, occasione data, temperare mihi haud valeo, quin obiter saltem lectorum oculis immanissimæ, unaque stultissimæ doctrinæ horrorem, atque feritatem exponam. Quid? Abs stirpe primi criminis, libertatis iacturam repetunt? Amissam tum primum libertatem, everfas cælestes opes, extinctum rationis lumen, cupiditatum dominatu captivum animum, libidinis tyrannide constrictam voluntatem, totam denique vitiatam, corruptamque humani generis naturam vociferantur novi Septentrionis Apostoli? Natura illa, quæ primum cælestium donorum copia affluebat, non aliud nunc est quam lutulenta vitiorum, & omnium scelerum, atque flagitiorum perpetua sentina? Quid inde? Pœnas ergo luant homines, quod voluntate primi parentis peccaverint. Deus per Moysem, deinde per Christum Dominum gravissima præcepta;

pta, & sublimem divinamque legem servandam imposuit, quibus? Hominibus omni eligendi libertate destitutis? Deum ergo, non modo iniustum, sed iniquum, sævum, crudelem, truculentumque facis. Novit Deus homines compedibus devinctos teneri; & eos ad percurrendum in stadio, ut bravium accipiant, urget? An iniustus ille non foret qui ebriis hominibus novum aliquod præceptum, novamque legem imponeret? Præterea, quid, Luthere, & Calvine, reformare Christi Ecclesiam molimini; si destitutos libertate mali vitandi homines blateratis? Quid crocitas Calvine? Pœna dignus est homo, quoties voluntas adest; tametsi necessitatis catena obstricta? Qui enim vult peccare, quamvis necessario velit, peccat. Quid, si tales nugæ a Sophista quopiam audires? Digna ergo bruta sunt præmio, & pœnarum severitate plectenda, quod non coacte, sed sponte agant? Quid interest quod sponte agant, & tamen necessario operantur homines? Cur qui coactus peccat, a supplicio liber est? Non alia ratione, nisi quod vitare peccatum, quod committit, non potest. Sed neque qui necessario delinquit, evadere delictum valet. Sed quid ultra provehor adversus homines qui humani generis iudicium contemnunt, qui naturæ vocibus aures occludunt, qui omni exuta fronte, quidquid in buccam venit, effundunt? Cuiam in mentem venisset, tam monstrosa errorum portenta confingi vel a dementissima plebecula potuisse?

XIX. Si ad Turcarum, Iaponum, & cuiusque efferatæ nationis tribunal hanc causam orarem, omnibus suffragiis definiretur, Lutheranos, & Calvinistas omnium, quotquot in mundo sunt, sectarum esse dementissimos, quod magistrorum loco habeant Lutherum, Calvinumque, tantorum parentes errorum. Quid? Lutherani, Calviniani que plures hodie liberum fatentur arbitrium, & a pseudopatriarchis suis recedunt. Ita'ne vero? Agnoscunt ergo suorum Patriarcharum errores crassissimos, qui funditus diruunt pietatis, iustitiæ, fortitudinis, & cuiusque religionis fundamenta. Sublata quippe libertate, corruat religio omnis necessum est; ut fatentur totius humani generis Sapientes. Porro quæ stolidior reperiri secta valet præ illa quæ tales duces sequitur? Fatentur Lutherani, Lutherum negasse libertatem voluntatis humanæ: & Lutherum hunc *Beatum Martinum* appellant, & a Deo electum ad reformandos corruptos Ecclesiæ mores asserunt? Similes ne umquam Prophetas Deus elegit, qui populum deciperent in capitali religionis principio? Non est ergo quod reponant, se errores detestari Lutheri, eiusque veras tantum doctrinas amplecti. Quoniam, si errorum, & quidem gravissimorum, magistrum fatentur Lutherum, eundem mendacem reformatorem, verumque seductorem fateantur oportet. Plurima, quæ dicenda occurrerent, prætereo, quod iam fuso calamo Theologi catholici delirantium Calvinitarum, & Lutheranorum absurda de libertate commenta penitus profligaverint.

§. II.

*Christiani Thomasi, Budæi, Pufendorfi, & aliorum
Lutheranorum de libertate opinationes.*

I. **I**N libertatis dogmate cæcus, & furens cum fuerit Lutherus magister, cæci sint oportet discipuli, qui diversas trahuntur in partes, morè scilicet turbarum, quæ absque duce vagantur. Lutheranorum pars maior, Luthero neglecto in hac controversia, libertatem indifferentiæ propugnant. Hos inter est Pufendorfius, qui de *iur. nat. & gent. Lib. I. cap. IV.* libertatem defendit. Contra Christianus Thomasius in suo *de iur. nat. tract.* libertatem absolute negat. Pauca transcribam. Et primum redarguit Budæum, quod modo adfirmaverit, modo negaverit libertatem. Inquit ergo *Lib. I. cap. I. de nat. homin. moral. §. 132. Hic disputo contra dominum Budæum, qui, cum ei placerent quidem nonnulla a me in doctrina morali inventa, quæ ipse cogitabat cum Ethica scholastica combinari posse; sed facile tamen videret doctrinam de pluribus voluntatibus unius hominis cum multis systematibus scholastico-theologicis non facile combinari posse; peculiari disputatione defendere voluit, unam esse singulorum hominum voluntatem.... Optarem ut vir clarissimus ipse operam dedisset inveniendi veritatem, & inquirendi in naturam voluntatis.... In prima editione Ethices suæ hanc communem scholasticæ Philosophiæ doctrinam secutus, sequentem inter intellectum & voluntatem posuerat differentiam cap. II. §. 30.* „ Inter intellectum & voluntatem discrimen intercedit ratione modi operandi. Intellectus enim est potentia necessaria &c.... At a voluntate homo habet tum „ quod sponte agat... tum quod libere agat.“

II. Refert Thomasius alium locum Budæi, in quo libertatem coarctat ad actiones externas. *Id vero tantum intelligendum est de actionibus externis, quas ita temperare homo potest, ut, licet necessario appetat, ad quæ per suas cupiditates fertur, pœnarum tamen, & præmiorum cogitatione moveat voluntatem in alteram partem; & sic a criminum perpetrations eandem retrahat. Ex quo patet, quomodo, sublata licet omni libertate, leges nihilominus pœnæ atque præmii locum habere queant. Multo itaque minus homo libertate gaudet virtutis veræ operandæ, saltem quamdiu sibi relictus, nec divino lumine collustratus est.*

III. Deinde sic resumit suam orationem Thomasius. *Cur tam astute dissimulat vir eruditus, quod sententiam melius edoctus mutaverit? Cur per verba, inquit, mihi videtur &c. lectorem seducit?... Agitur de libertate non istius hominis, sed in specie de libertate interna voluntatis. Vulgaris illa & perpetua libertas interna voluntatis fuit destructa per confessionem, quod voluntas sit potentia necessaria, non libera.*

E:

Et tamen iam contra asseritur, hominem habere libertatem. Quo vero intuitu? Si intuitu voluntatis, aperta est contradictio; si intuitu alterius cuiusdam potentiae, mutatur status controversiae. Adde, quod nec secundum propriam confessionem, nullius partis, aut facultatis respectu, arbitrium vel libertas homini possit tribui. Contendit vero Lutheranus ille, tres in homines reperiri voluntates. Inquit enim §. 132. Eadem ratio ostendit quod actiones voluntariae non possint oriri ex communi & una voluntate. Subdit §. 135. Quod vero voluntates istae tres non solum sint oppositae, sed & revera pugnantes, monstrat partim earum natura, partim effectus, tum in singulis, tum in diversis hominibus. Si tres voluntates diversas admittit, tres quoque animas differentes admittat oportet. Rationem vero cur hominem libertate denuDET, assignat §. 97. Nam, si voluntas sequi deberet intellectum, necesse esset ut intellectus semper esset rectus. Atqui fatentur dari etiam intellectum corruptum. Hunc ergo voluntas non debet sequi. At voluntas non habet potentiam iudicandi, uter intellectus sit rectus, vel corruptus; cum omne iudicium pertineat ad intellectum. Ergo voluntas nescit quem sequi debeat. Ergo, si dum nescit, tamen sequitur, imprudenter facit. Tandem §. 118. hæc adiicit. Illi vero, qui libertatem electionis omni voluntati humanæ tribuunt, ex eo in errorem hunc delapsi sunt, quod toti humano generi unam eandemque naturam tribuerint; & cum observarint, quosdam homines singulos non ita difficulter, id est voluntate sua parum repugnante, omittere quasdam actiones, putarunt & alios æque facile id facere posse, & nolle saltem sua libertate uti. Porro, cum unam voluntatem tribuerint etiam singulis hominibus, & tamen senserint actiones hominum externas sæpe præcedere pugnam in animo internam, & tamen nulla facultas animæ possit pugnare cum seipsa; vel simpliciter dixerunt pugnare cum appetitu, vel insuper tertium quiddam finxerunt, pugnare appetitum sensitivum cum intellectu; voluntatem vero hic esse, tamquam tertiam quamdam facultatem liberam, & eligere posse, utrum appetitum velit sequi, utrum intellectum.

IV. Hæc referre libuit, ut novum argumentum respiciendi præberem illis qui Protestantium libris delectantur in addiscendis iure naturæ officiis. Monstrata commenta Thomasi palam faciunt, apud novos Septentrionis hæreticos quemque pro ingenio suo cudere dogmata nova. Nihil apud eos certum, nihil fixum, ordo nullus, confusio perpetua. Tot sectæ, quot cerebra. Diversarum naturarum homines effingit Thomasius. Tres in quolibet homine commentus est voluntates, omnesque destitutas libertate. Budæus modo propugnavit, modo de medio sustulit libertatem. Nulla apud Protestantes lex, quæ petulantia, & insolescentia ingenia coerceat. Providentia, quæ in ordinem, & intra definita confinia retineret effrenem opinandi temeritatem, *Papismus* redoleret: idcirco, excusso cuiusque moderaminis iugo, vides novas Lutheranorum, Calvinistarumque turbas, And-

batarum more belligerantes, non de rebus quæ absque religionis dispendio in utramque disputari partem valeant, sed de ipsis primis religionis capitibus, atque fundamentis. Festiva commenta trium voluntatum, humanæque naturæ diversæ, a *Thomasio* fabricata, risu & sibilo, non argumentatione, refellenda censemus. Quæ contra libertatem opponit, vanissima sunt sophismata. Voluntas, inquit, potentia cæca est, quæ intellectus errores corrigere non potest. Intellectus potentia est necessaria, & erroribus obnoxia. Ubi ergo libertas indifferentiæ? Nugæ hæc sunt, Lutherano viro dignæ. Si arenam ex una parte, lapides ex altera, & ex altera calcem colloces, parietem ne construes? Non separatim, sed simul coniunctæ hæc duæ potentiæ, intellectus, & voluntas, liberum constituunt arbitrium. Adeo quippe confœderatæ sunt, & reciproca indigent ope, ut una absque altera nequeat libertatem constituere; quemadmodum nec oculus sine lumine, nec lumen absque oculo producere visionem potest. Si Lutherani nugis similibus veritates, intimo sensu cuique notas, negare audent; quid mirum, si tanta insolentior audacia adversus religionis divinæ mysteria?

§. III.

Hæresis Ianseniana de libertate, in tertia propositione contenta: Ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione: paucis perstringitur.

I. **D**Uobus præcedentibus paragraphis idcirco pravam & impiam doctrinam Lutheri, Calvinii, & aliorum hæreticorum contra arbitrii libertatem propriis ipsorum verbis fuso calamo exposui, ut viam mihi pararem faciliorem ad constituendam pleno in lumine *Iansenianum* systema contra libertatem indifferentiæ, non minus quam ovum ovo, Lutherano, & Calviniano simile. Lutherus, ut vidimus, omni freno excusso, laxatisque habenis, & familiari suo furore abreptus, impotenter contra libertatem humanam debacchatus est. Ita extinctum per originale peccatum contendit liberum arbitrium in genere morali, ut sit merum *figmentum*, purum putumque *nihil*. Admittit tamen spontaneam libertatem a coactione immunem. Lutheri doctrinam adoptavit Calvinus; sed suæ singularis eloquentiæ vi, elegantæ lenocinio, verborumque fucis horridam eiusdem asperitatem delinire exquisita sua vafricitie studuit. Deperditam, penitusque extinctam per originale crimen in genere morali & ille propugnat libertatem indifferentiæ

ad

ad bonum & ad malum, quam libertatem plenissime ante lapsum protoparens humani generis possidebat. Liberum tamen hominem viatorem esse defendit; atque elata voce clamat, se pro hæretico habere illum qui liberum esse hominem pernegat. Quo in sensu? Quia homo *non coacte, sed sponte*, licet necessitate ad unum determinante devinctus, & veluti actus, agat. Ex quo infert, humanam libertatem sub gratia divina mere *passive* se habere. Hæc est sincera imago hæresis Lutheranae, & Calvinianae de libero humano arbitrio, ut ex utriusque hæresiarum productis testimoniis manifeste constat.

II. Porro, quemadmodum Calvinus doctrinam Lutheri, ita Iansenius doctrinam Calvini amplexus est, totamque adoptavit. Et qua arte Calvinus temperare Lutheranae hæresis horrorem conatus est, eadem profus Iansenius longe quæsitis pigmentis Calvinianam hæresim delinire, atque cavillatoriis commentis incrustare versute pertentavit. Post sedulam tum Calvini, tum Iansenii lectionem, & utriusque comparatione facta, evidenter deprehendi, doctrinam Calvini totam immigrasse in *Augustinum* Iansenii; atque Iansenium de libero arbitrio continenter *calvinizare*, & medullitus Calvinianum, non ambigue, sed evidentissime sese prodere. Eadem argumenta, eadem obiecta, responsa eadem, effugia, latebræ, sophismata, & in Theologos, quos Scholasticos vocant, scommata, dicteria omnino eadem. Discrimen unicum est, quod Iansenius plurima consarcinat S. Augustini testimonia; præcipua tamen, quæ facessere imperitis negotium possent, iam Calvinus prius mediam in lucem produserat. Ne multa: quæ Calvinus presse, & Attica oratione complexus est, Iansenius amplificavit, auxit, inflavit. Si ex instituto oppugnare Iansenius canones Concilii Tridentini, quos supra rescripsi, & bullas S. Pii V. Gregorii XIII. atque adeo Ecclesiae catholicae doctrinam destinasset, effrenatius scripturire nequivisset, ut mox constabit. Non inficior, quandoque Iansenium scripto suo intexere & interpretamenta, & distinctiunculas, quibus & Concilii canones, & Pontificum bullas revereri, & cum eisdem suam consociare doctrinam iactat, eamque ut catholicam divendere imperitis curat. Verum reipsa omnia deridet, contemnit, & tam aperte & directe se se & Concilio, & bullis opponit, ut illiberalius scribere nequivisset, si data opera, quemadmodum Calvinus in *Antidoto*, & Kemnitius in *Examine*, carpere canones Concilii Tridentini, præfatasque bullas voluisset. An bona fide id egerit, Deo reservatum iudicium est. Si protestationem in calce operis adiectam spectes, Catholicum; si opus ipsum legeris, Calvinianum manifeste deprehendes. Si etiam acumen, eruditionem, scribendique artem expenderis; colliges, ipsum latere minime potuisse Ecclesiae catholicae doctrinam, neque illi defuisse phrasas, modosque opportunos, quibus exprimere, interpretari, & declarare pro dignitate tum Concilii, tum apostolicae constitutionis articulos potuisset, si huc sua molimina spectassent.

III.

III. Quare diligens severaque Calvinii, & Iansenii lectio, amborumque conlatio duo in me summopere miranda excitavit. Primum, repertos fuisse homines adeo partium studio obcæcatos, quos pernegare minime puduerit, hæresim quinque famosarum propositionum in Augustino Iansenii reperiri. Siquidem non minus patenter, atque basilice Iansenius, ac Lutherus, & Calvinus, adfirmat, penitus extinctum esse in genere moris liberum arbitrium post Adæ lapsum. Ex quo hæretico articulo cetera proficiscuntur. Porro hunc articulum non obiter, non latenter, sed claritate proterva, & fusa oratione probare, & confirmare adnititur, ut mox evincam. Heinc colligit, peccatores homines æque ac dæmones ad peccandum necessario obstringi, liberosque dumtaxat dici, non quia a peccato abstinere valeant, sed quia hoc, vel illud peccatum patrare possint. Quamobrem, sicuti dementes haberentur illi qui negarent, in libris Lutheri, & Calvinii reperiri hæresim contra libertatem humanam in sensu Lutheri, & Calvinii; ita profecto mentis sanitate laborant alii qui negant, præfatas propositiones extare in Augustino Iansenii, & quidem in sensu Iansenii, seu in sensu quem producit in opere Iansenii; cum germanus sensus hæreticæ doctrinæ, non ex corde, sed ex opere Auctoris colligi valeat. Alterum, quod me admiratione defixum suspendit, est, Theologos catholicos extitisse, qui systema Calvino-Iansenianum confundere cum doctrina Thomistarum, sive quorumque Catholicorum ausi fuerint, & Calvinismo-Iansenismi teterrimam maculam obiecit Thomistis; ut inter alios obiecit P. Annatus. Prolixam, eruditamque apologiam Thomistarum P. Gonet edidit, & P. Annatum false defricat, atque pluribus latissimum Thomistas inter & Calvino-Iansenianos discrimen patefacit. Omissis ego omnibus quæ P. Gonet, & ceteri Apologistæ adduxerunt pro Thomistica Schola, sola descriptione doctrinæ hæreticæ Calvino-Iansenianæ, tanta evidentia demonstrabo, Thomisticam Scholam, omnesque catholicos Theologos non minus ac infernum a Paradiso distare a systemate Ianseniano, ut ii soli qui aut sensu communi carent, aut supina doctrinæ Calvino-Iansenianæ ignorantia obcæcati sunt, audeant in Calvinismi, & Iansenismi suspicionem invidiosissimam Thomistas, sive quamcumque catholicam Scholam adducere. Optime P. Gonet advertit, solam propriæ afflictæ causæ defendendæ necessitatem obstrinxisse P. Franciscum Annatum cum ceteris, ut hanc [chimæricam imposturam excogitaret. Ad rem accedamus.

IV. Sola tertia damnata Iansenii propositio evincit, eandem prorsus esse Calvinii, ac Iansenii de libertate hæresim. *Ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* Hic autem est totus succus hæreticæ Calvinianæ doctrinæ, ut confitetur vel ipse Honoratus Turnely de grat. Christi p. 1. pag. mihi 265. *Hec autem sententia eadem est ac CALVINI, qui numquam eo sensu negavit liberum arbitrium,*

quæsi

quasi actiones nostræ voluntatis liberæ non essent voluntariæ; sed eo in sensu, quod negaret nobis inesse indifferentiam ad utrumlibet. Consule quæ supra ex Calvino adduxi; & inde colliges, hanc facti veritatem extra disputationis aleam constitutam esse.

V. Habemus itaque Iansenium, non secus ac Calvinum, negare libertatem indifferentiæ, a necessitate immunem, in hoc statu naturæ lapsæ. Illud nunc est reliquum ut videamus, num ex eodem principio quo Calvinus, suum quoque Iansenius deducat errorem. Supra evidenter patefeci, Calvinum, non ex gratiæ efficacitate, non ex decreto prædeterminante negare libertatem indifferentiæ. Nulli in operibus Calvini, nisi oculi me fefellerint, vel leve de hoc vestigium. Sed contra, quia extinctum per peccatum originale arbitrium indifferentiæ contendit, ideo cum Luthero colligit, hominem necessario agere, gratiamque divinam ita voluntatem humanam, *passive* se habentem, impellere, ut hæc dissentire nequeat. Ex hoc venefico fonte suos derivavit Iansenius rivulos. Luculentissimis Iansenii testimoniis, quod proposui, evidenter demonstro. Hæc autem Iansenius *Lib. III. de statu nat. lapsæ cap. XIII.* scribit. *Ex quibus omnibus rectè colligas, non alio sensu post lapsum ante reparationem superesse libertatem arbitrio ad bonum, nisi quia arbitrium est tantummodo capax boni, hoc est quia, Deo quod AMISSUM est reparante, actualem libertatem arbitrii boni faciendi recipere potest.* Luculentius hoc idem explicat *Lib. IV. de grat. Christ. cap. IX.* ubi hæc habet. *Vera itaque ratio, cur cælestis delectatio ad actus bonos necessaria sit, ex natura medicinæ, seu medicinalis adiutorii petenda est. VOLUNTAS ENIM PER PECCATUM PRIMI HOMINIS IN LIBIDINUM IMPERIUM PRÆCIPITATA EST.* Ex quibus fit, ut in OMNIBUS actionibus ante gratiam delectatione quadam libidinosa præeunte, ac titillante provocetur, cui consentiendo peccat.

VI. Hæc est clavis prima, & potissima Calviniani, & Ianseniani systematis, quæ præ oculis habenda semper est ab iis qui veram Calvinianæ, & Iansenianæ doctrinæ imaginem contra arbitrii libertatem exprimere velint. Heinc est quod Iansenius in statu innocentæ Molinianus sit, gratiamque versatilem propugnet. Hanc vero libertatis iacturam, a peccato originali invecam, collocat in *libidinoso imperio*, ita dominante, & captivante voluntatem humanam, ut nullam hæc retineat activam indifferentiam ad utrumlibet. Heinc infert duplicem illam delectationem, terrenam unam, cælestem alteram, ceu duo pondera, quibus, veluti captiva, premitur, agitur, urgetur humana voluntas. Si delectatio carnalis prævalet, necessario voluntas peccat; si delectatio cælestis superior & victrix sit, necessario voluntas bonum operatur. Has duas delectationes simul belligerantes, & de victoria certantes, effusa oratione describit *de stat. nat. lapsæ Lib. IV. cap. IX.* ubi hæc habet. *Constitutus ille delectationum sopiri non potest, nisi altera alteram de-*
le-

lectando superaverit, & eo totum animæ pondus vergat. Quod enim amplius delectat; secundum id operemur necesse est. Vigente enim delectatione carnali, IMPOSSIBILE est ut virtutis, ac honestatis consideratio prævaleat. Rursus Lib. VIII. de grat. Cbrist. cap. 11. inquit: Delectatio vitrix, quæ Augustino est efficax adiutorium, relativa est. Tunc enim est vitrix, quando alteram superat. Quod si contingat, alteram ardentiorum esse, in solis inefficacibus desideriis hærebit animus, nec efficaciter umquam volet quod volendum est. En paucis, & perspicuis verbis expositum Iansenianum systema. Præcipitatum, extinctumque est liberum arbitrium, Adamo peccante. Quid heinc? Delectatio carnalis, excusso rectore, & moderatore, libero nempe arbitrio, cui ante peccatum subiecta ad nutum parebat, post peccatum originale continuo imperii habenas usurpavit, & captivam voluntatem, libertate indifferentiæ destitutam, summa & plena tyrannide premit, opprimit, & volvit, veluti passivam lancem, quæ maiori ponderi succumbit. Hæc est clavis, hæc basis hæresis Calvino-Iansenianæ contra libertatem. Quamobrem manifeste fallitur, nisi me omnia fallant, D. Honoratus Turnely Doctor Sorbonicus, cum aliis pluribus, immo plurimis, qui solam delectationem vitricem relativam clavim hæresis Iansenianæ esse adfirmat. Ex qua manifesta aberratione inferunt, omnes esse Iansenistas qui gratiam divinam delectationem cælestem, sanctamque inspirationem appellant. Adversus has voces Andabatarum more belligerant plurimi, & ingentia volumina edunt, ut eas urbe & agro explodant; ac si voces istæ, sua natura innoxæ, festina essent Calvino-Iansenianæ adversus libertatem hæresis. Quorum argutationes fistarent, Iansenista Augustinus, Iansenistæ essent Catholici maiori ex parte, ne dicam omnes, ut infra declarabo.

VII. Clarius Iansenius Lutheri, & Calvinii errorem a se adoptatum propugnat Lib. III. de stat. nat. laps. cap. 11. ubi cum suo Calvino hanc esse S. Augustini sententiam effutit. Sententia igitur Augustini, quam tantopere Pelagiani detestati sunt, non alia quam ista est: quod arbitrium voluntatis post lapsum primi hominis, antequam divina gratia visitetur, hoc est antequam christianam suscipiat fidem, unde incipit gratia, sub cupiditatibus terrenis ita arctè captivum possideatur, ut libertas illa voluntatis, velut ferreis vinculis adstricta, nullo modo surgere possit, ut bonum velit, aut faciat; sed ut TANTUMMODO CAPTIVO MOTU VERSETUR IN MALO. Quæ de causa liberum arbitrium toto illo tempore non tam esse liberum quam servum, hoc est liberum esse iustitiæ, peccati autem servum, **SUBLATA FUNDITUS INDIFFERENTIA PROXIMA AD BONUM, ET MALUM.** Doctrina ista in Augustini scriptis tam luculenta, & perspicua est, ut ausim dicere, nullam in hac tota materia esse clariorem, quam ipse, non tamquam opinionem, sed tamquam immobilem christianæ fidei **BASIM** docet. Subdit eodem Lib. cap. VI. Sensus enim ipsius (Augustini) est, ante gratiam vitricem cupiditatum, hoc est ante infusam per Spiritum sanctum ca-

rita-

ritatem, multoque magis ante fidem, NULLAM superesse in voluntate libertatem ad bonum, NULLAM POTESTATEM, ut RESISTAT concupiscentiarum carnalium desideriis; sed illis pleno iure dominantibus miserabili servitute subiacere captivam. Rursus sub finem eiusdem capituli hæc adiicit. Docet (Augustinus) hæc omnia fieri non ex animi quadam INDIFFERENTIA, & quasi libertate ad bonum & ad malum, sed mere ex imbecillitate: quia videlicet, ut ipse loquitur, præcepti capax est, non efficax, quia non potest implere legem. . . . Docet proinde, talem hominem, non solum esse liberum, sed peccato servire subditum, captivum sub lege peccati; carnalibus desideriis obstrictum teneri, sub passionibus agi, ut sub viro dominante; iacere in vinculis peccatorum; subiugatum esse concupiscentiæ, ut faciat quidquid illa compellat; tamquam emptum mancipium servire libidini, trahi a concupiscentia ad quidquid illicitum est; servum esse dominantis cupiditatis, etiam delectari contra legem facere. Docet, concupiscentiam ipsam esse robustissimam, esse invictissimam, concupiscentiam dominari, superare pugnantes, dominatum & quasi regnum obtinere, habitare cum principatu. Quis dixerit, nisi catholicæ fidei parum conscius, hominem in tam miserabili statu captum, servum, mancipium libidinis, carentem viribus resistendi invictissimæ dominantique concupiscentiæ, fide, & gratia, & scientia mali, esse arbitrio liberum ad faciendum bonum? . . . Supra toties dixit (Augustinus) victam vitio naturam libertate caruisse: **NON MANERE AMPLIUS LIBERTATEM: AMIS-SUM ESSE LIBERUM ARBITRIUM.**

VIII. Ultra pergit, & cap. ix. hanc constituit thesim probandam, quæ est titulus illius capituli.

Periit non solum libertas ad agendum bonum, sed etiam abstinendi a peccato.

Quam thesim sic evincit. Hactenus abunde ex Augustino demonstravimus, arbitrium post lapsum primi hominis, antequam per gratiam a dominantis cupiditatis servitute liberetur, non esse liberum ad opus bonum. Sed hac occasione merito dubitari potest, an sit saltem liberum, ut recedat a malo, etsi non faciat bonum. Hoc est, utrum sit liberum saltem ut abstineat a peccato; an vero in peccandi necessitatem, viribus suis ineluctabilem, præcipitatum sit. . . . Itaque sanctissimus, & profundissimus Doctor Augustinus, non contentus declarasse, hominem post lapsum OMNI boni operis faciendi LIBERTATE privatum, eadem fiducia partem utramque docet, non esse etiam ei iam liberum a peccatis abstinere, sed in peccandi necessitatem peccando cecidisse. . . . Et quidem non esse iam liberum a peccando abstinere, quamvis olim liberrimum fuerit, ita perspicue, & constanter, frementibus licet Pelagianis, docet, ut in dubium revocari nequeat. Hanc doctrinam confirmat integro hoc cap. ix. & x. deinde cap. xi. hunc alium articulum, qui titulum format eiusdem capituli, probandum suscipit.

Loco libertatis abstinendi a peccato inducta est peccandi necessitas.

IX. Ex plurimis quæ in præfatæ theſis confirmationem adducit, hæc pauca perſtringo. *Si enim non eſt liberum a peccato abſtinere, profecto neceſſe eſt peccatum facere, ut per ſe patet liquidiffime: nam propterea iſta duo promiſcue, & pro iſdem ab Auguſtino uſurpari ſolent. Inveſtam igitur eſſe peccato primi hominis peccandi neceſſitatem, ferre non poterant Pelagiani . . . Sed hanc arbitrii libertatem ad bonum, & malum funditus Auguſtinus pro utraque parte ſubvertit. Docet enim contra Pelagianorum iſtas aſſertiones, libertatem arbitrii non ſolum cum neceſſitate ſolius boni faciendi poſſe conſiſtere, ſed etiam cum neceſſitate ſolius mali.* Quem errorem ut confirmet, plures conſarcinat S. Auguſtini textus, in quibus Doctor ſanctus neceſſitatem uſurpat pro gravi difficultate, ut illa eſt quæ ex inolita conſuetudine proficiſcitur. Rurſus integro *cap. xii.* eadem oberrat chorda, & errorem ſuum Auguſtini auctoritate incruſtare contendit.

X. Errorem hunc, adeo luculenter cum Tridentini Concilii canonibus pugnantem, conſociare cum doctrina catholica non reformidat Ianſenius *cap. ſeqq. xiii.* & *xiv.* Exquiſito artificio obtegere illum imperitis ſtudet; reiſa tamen hæreſis ſuæ venenum apertius pandit illo ipſo loco quo illud abſcondere fatagit. Sophiſmata *cap. xiii.* huc recidunt. In hoc ſtatu naturæ lapæ ad libertatem non eſt neceſſaria indifferentia contrarietatis; ſed ſat eſt a coactione immunitas. Liberum eſſe peccatorem verſute aſſerit. Cur? Quod bonum agere, quod abſtinere a malo abſolute poſſit? Minime gentium. Cur ergo? Quia, inquit, *liberum arbitrium liberrime peccare poteſt. Nam ad actum liberum non requiritur indifferentia contrarietatis.* Audiſtin? Ianſenius tandem hominem peccatorem ſimillimum diabolo effecit. Obfirmati in malo dæmones ſunt; libere tamen hoc, vel illud malum feligere valent; ampliſſimam vero iniquitatis circumferentiam prætergredi nequeunt. Pariter homo peccator tranſilire imperii libidinofi conſinia nequit. Per ſeptem provincias peccatorum mortalium, ſuperbiæ, avaritiæ, luxuriæ, iræ &c. excurrere valet: quia delectatio terrena dominans, & imperans ſuam iuriſdictionem, & poteſtatem in totum iniquitatis regnum extendit. Libertatem contradictionis, ſeu exercitii hanc vocat, quam ſicut ad merendum, ita ad peccandum ſufficere ait Ianſenius, ut infra clariuſ explicat.

XI. Fuſius *cap. xiv.* exponit amiſſam libertatem faciendi bonum, & abſtinendi a malo. Distinguit duplex boni genus: aliud ſpirituale, ad vitam æternam utile; aliud morale naturale. Omnes, inquit, fatentur liberum arbitrium impar eſſe ſe ſolo ante gratiam ad primi generis bonum. *Huc igitur (pergit ille) redit iſta diſputatio, utrum ſenſerit Auguſtinus, ac diſcipuli eius . . . arbitrium poſt lapſum hominis ita captivum eſſe, & boni faciendi libertate ſpoliatum, ut quidquid fecerit ante gratiam, hoc eſt ante fidem, unde libertas a peccato incipit, non tantum nihil ad pietatem, & ſalutem conferat, ſed neque ſit moraliter bonum, utpote quod ſit verum, &*
pro

proprie dictum peccatum : a qua controversia re ipsa non differt illa in qua communi-
ter queri solet, utrum omnia opera infidelium sint peccata.

Itaque in hac quaestione indubitatum existimamus, esse illam sententiam S. Augustini,
- atque discipulorum eius, quam iam iam diximus, nullum videlicet opus bonum, ne qui-
dem moraliter, ab humano arbitrio posse fieri, nisi per gratiam, non quamlibet libere-
tur; ut proinde ante fidem non sit ei liberum a peccato, dum hic & nunc agere me-
ditatur, abstinere; sed, quocumque se se verterit, quadam humanis viribus INSO-
LUBILI peccandi NECESSITATE teneatur. Qua sententiæ Augustinianæ expressio-
ne satis indicamus, quo pacto illa tria quæ supra ex sanctissimi Doctoris lucubrati-
onibus demonstravimus, iuxta mentem eius intelligenda sint : periisse scilicet liberta-
tem ad bonum, non solum ut non possit ante gratiam totam iustitiæ moralis legem
implere, sed nec unum quidem opus eius : periisse libertatem abstinendi a peccato,
ut nec in ullo quidem opere, peccati culpam possit effugere : inductam esse necessita-
tem peccandi, non tantum in aliquibus actibus... sed sensus eius est, inductam esse
peccandi necessitatem in OMNIBUS actibus... Hanc eius doctrinam, quam brevif-
sime fieri poterit, variis argumentorum classibus confirmabimus. Et re ipsa confirmare
illam persequitur pluribus capitulis usque ad libri finem, immo toto Lib. IV.

XII. Opponit sibi Lib. IV. cap. xxv. hanc a S. Pio V. damnatam thesim : Homo
peccat, etiam damnabiliter, in eo quod necessario facit. Hoc autem responsum
præbet. Necessitas peccandi ab Augustino tradita solum est necessitas in genere, ex
qua fit ut non possint homines ante gratiam agere nisi male. Hæc autem non impe-
dit quominus in peccatis singularibus perpetrandis liberam & indifferentem ad fa-
ciendum, & abstinendum habeant voluntatem. Sic enim & demones necessario pec-
cant; quamvis in singulis actibus peccatum non necessitate, sed voluntatis libertate
committant; sicut non ignobiles etiam recentiores Auctores docent. Hoc idem respon-
sum retulit cap. xxii. aliud tamen addit, nempe quod necessitas ista hypothetica
sit, libere in Adamo voluta. Talis enim necessitas (inquit) non nisi ex hypothesi
præcedentis liberæ determinationis nascitur. Nec aliud revera est, nisi primæ libe-
ræ voluntatis perpetuitas, & immobilitas... Non loquitur ergo illa proscripta
propositio de tali necessitate malæ voluntatis ex hypothesi... sed de necessitate po-
tius absoluta. Interpretamentum istud non dico crassum ineptumque esse, sed ad-
do bona fide a Iansenio obrudi non potuisse. An ignorabat ille, omnes ad u-
num Theologos negare, sat esse libertatem quam habuerunt posteri in primo pa-
rente ad peccata actualia? Hoc eius interpretamentum damnavit Alexander VIII.
proposit. i. Calumnia nimium impudenti Iansenius tum hoc cap. xxv. tum cap. xxii.
tum alibi imponit Scholasticis, quasi isti docuerint, ad peccandum sat esse homi-
nibus viatoribus libertatem contradictionis, aut libertatem illam qua fruuntur dæ-
mones, patrandi videlicet hoc, aut illud peccatum, sed necessitate iniqui finis ob-
stri-

fricti & devincti. An latuit Iansenium, catholicos Doctores omnes requirere libertatem contrarietatis? Purgent, si valent, eiusdem discipuli hunc suum magistrum ab iniquo decipiendi animo.

XIII. Ad hanc propositionem xxv. Baii proscriptam, *Omnia opera infidelium sunt peccata, & Philosophorum virtutes sunt vitia*, hæc reponit cap. xxvii. eiusdem Lib. IV. *Utramque partem enim tam constanter, & luculenter, tot modis Augustinus tradidit, ut, si ulla est doctrina in universis lucubrationibus eius manifesta, & minus obnoxia cavillationibus, illa emicet inter omnes. Unde etiam tricas omnes, quibus doctrinam eius obvolvare nituntur quidam recentiores, minus versati in principiis eius, dissipavimus. Quod, si, illis non obstantibus, liceat Augustinum alio detorque; fidenter ausim dicere, nos frustra hereticos sanctorum Patrum auctoritate premere, quos tam licenter ad nostri temporis doctrinas detorqueamus. Nihil enim est in toto Augustino tam clarum de gratia, vel de quolibet doctrinæ capite, quod non probabilioribus glossis in alieno sensu pervicacior quisque adversarius verterit. . . . Cur ergo, inquires, proscriptæ sunt? Idcirco, inquam, quod altera sententia Scholasticorum studiis, humanas magis rationes, quam ecclesiasticam traditionem attendentibus, in scholis esset receptior, atque tritior. Quis enim nesciat, esse nubem Scholasticorum, qui nonnulla opera bona in infidelibus agnoscunt, & Philosophorum virtutes, non vitia, sed virtutes esse profitentur? Sed, quantumvis illi numerosi fuerint, non possunt ecclesiasticæ doctrinæ per Augustinum adversus Pelagianos constitutæ . . . usque ad ætatem circiter primorum Scholasticorum, quasi per manus traditæ, ulium asferre præiudicium. Hoc tamen egit summorum Pontificum prudentia, ut, quia Scholasticorum disputationibus Augustini doctrina ita erat obscurata, & interpretationibus plausibilibus quidem, sed ab eius mente remotissimis, quasi obruta, ut, quænam esset veræ illa, & ab Augustino asserta sententia, difficillime discerni posset, altera pars sine præiudicio veritatis tantisper vetaretur, tamquam quæ vetusta, quasi novitate nostri temporis Doctores, vetustatis eius inscios, offenderet, scandaloque perturbaret. Non enim veritas tantummodo, sed & pax Ecclesiæ Præfatis cura est, cuius interitu etiam veritas apud homines plerumque periclitari solet.*

XIV. Hæc omnia, licet aliquantulum prolixiora, rescribere volui. Quorsum? Ut illa convellam? Id si præstarem, ab instituto meo recederem. Cur ergo? Ut id quod proposui, evidentissime demonstrarem, nempe, Iansenium in articulo de libero arbitrio perpetuo calvinizare, & eandem prorsus, ad hoc quod attinet, cum Lutero, & Calvino docere hæresim, extinctum nempe penitus esse per peccatum originale liberum hominum arbitrium. Huc dumtaxat institutum meum pertinet, ut heinc postea concludam, quanta laborent ignorantia illi qui Calvinismum & Iansenismum obiicere sive Thomistis, sive cuicumque Catholicorum scholæ, audent.

XV. Ceterum adeo monstrosa commenta sunt, quibus suam (adulterare, dixerim, an fucare?) hæresim Iansenius conatur, ut abstinere vix possim quin obiter, & per transennam unum & alterum verbum faciam. Quis non se commotum sentit, dum sola interpretamenta legit in damnatam propositionem Baianam? Quid? Romana Sedes damnavit illam propositionem, doctrinam Ecclesiæ continentem, Iansenio iudice, ne Scholasticorum nubem offenderet? Ubinam, quæso, sunt extra hanc Scholasticorum nubem soles, seu Doctores Theologi in universa Romana catholica Ecclesia, qui oppositum aliquando docuerint? Errarunt ergo omnes Ecclesiæ Doctores a sæculo XIII. usque ad Lutherum, Calvinum, & Iansenium? Ea est Episcopi Iprensis moderatio, & humilitas, ut omnibus sui temporis Ecclesiæ Theologis Doctoribus bellum denuntiet, & Augustinianæ, immo catholicæ, doctrinæ, ut ipse ait, ignorantiam exprobet? Et hanc Augustiniano-catholicam doctrinam Romana Sedes *tantisper* vetavit, proscripsit, utpote vetustam, ne Doctores nostri temporis, vetustatis illius inscios, offenderet, & perturbaret? Præfectis Ecclesiæ non veritas modo, sed pax etiam curæ est. Dubio procul. At numquid Romana Sedes catholicæ veritatis dispendio pacem curabit? Anathema in innocentissimam, sanctissimamque evangelicæ doctrinæ veritatem intorquebit Romana Ecclesia, ne turbam Scholasticorum commoveat? Tam monstrosa commenta evulgare ausus est Iansenius? Si hæc admittantur, quid certi, quid tuti a Romana Cathedra prodibit? Si damnationi suarum propositionum supervixisset novus iste Augustini commentator, quæ in Romanam Sedem non eructasset? Iansenistæ impropere Casuistis pluribus, quod in pravos sensus detorqueant damnatas propositiones ab Alexandro VII. & Innocentio XI. Sed iure longe superiøre nos impropere illis, quod omnes pontificias bullas, sibi adversantes, adulterent. En quam verum sit bullas adversantes uni factioni exaltari ab altera, & contra. Sed quinam fuere Scholastici isti, qui propositionis Baianæ doctrinam impugnarunt? S. Thomas, S. Bonaventura, Alensis, Albertus Magnus, Scotus, Durandus, omnesque non Scholastici tantum, sed Ecclesiæ Doctores a sæculo XIII. ad hæc usque tempora. Porro numquid Doctores Ecclesiæ sæculi XIII. quidquam in hac controversia innovarunt? An ignorarunt isti antecessorum Patrum doctrinam? An sanctum Thomam Aquinatem sancti Augustini doctrina latuit? Testem advoco Iansenium, qui *Tom. II. de ratione, & auctoritate Lib. præmial. cap. XXI.* hæc de S. Thoma scribit. *Quemadmodum novum testamentum nihil est aliud nisi vetus revelatum; & Augustini doctrina nihil præter fidei principia in suas deducta conclusiones: ita S. Thomæ Summa, ubi Theologiam tradit pro magna parte, nihil aliud est nisi Augustinus contractus. Ex quo profecto magnitudo S. Augustini multo splendidius emitescit. Si enim a nonnullis de S. Thoma recte dictum est, quot articulos, tot esse eius miracula: quot mir. c. ilis ille tan. lem claruisse dicendus est*

qui S. Thomam tot miraculorum patratores fecerit? Nihil hic invidiam cuiusquam, vel ne S. Thomas succenseat mihi, pertimescendum puto, qui, quantum sanctissimo Augustino antecessori ac magistro suo debeat, facilius ipsemet forsitan pro humilitate sua, quam quisquam alius amator eius ardentior quam prudentior fateretur... Hanc laudem qui S. Thomæ surripere volunt, potissimam ex eius doctrina margaritam avellunt.

XVI. Nemo nostrum hanc splendidissimam margaritam avellit a S. Thomæ Summa. Omnes eius discipuli grates summas Iansenio habent, quod S. Thomæ Summam Augustinum contractum appellet, At S. Thomas in hoc suo Augustino contracto 2. 2. quæst. x. art. 4. ex instituto disputat, *utrum omnis actio infidelium sit peccatum*. Definit vero his verbis. *Manifestum est quod infideles non possunt operari bona opera que sunt ex gratia, scilicet opera meritoria; tamen bona opera ad que sufficit bonum nature, aequaliter operari possunt. Unde non oportet quod in omni opere suo peccent...* Ad 2. *Fides dirigit intentionem respectu finis ultimi supernaturalis; sed lumen etiam naturalis rationis potest dirigere intentionem respectu alicuius boni connaturalis...* Ad 3. *Per infidelitatem non corrumpitur totaliter in infidelibus ratio naturalis, quin remaneat in eis aliqua veri cognitio, per quam facere possunt aliquod opus de genere bonorum.* Testimonia tum Scripturarum, tum S. Augustini, quæ opponuntur a Iansenio, expendit Doctor Angelicus, & iuxta communem Ecclesiæ catholicæ doctrinam interpretatur. Si S. Thomas Augustini doctrinam calluit, eam quoque compertam habuerunt eius discipuli. Dominicus Soto, ut innumeros alios omittam, qui ante Baium scripsit *Lib. I. de nat. & grat.* testatur, Lutherum solum hanc invexisse hæresim, videlicet quod omnia opera infidelium sint peccata. Testimonia quæ ex Scripturis, & ex Augustino opponuntur a Calvino, & Iansenio, aliis luculentissimis testimoniis interpretatur. Sed quid Sotum nomino, cum omnes ad unum Theologi catholici qui hoc de argumento scripserunt, hanc esse S. Thomæ doctrinam, ab ipsis divinis Scripturis, ab unanimi SS. Ecclesiæ Patrum consensione haustam, docuerunt, docebuntque, quoadusque mundus durabit?

XVII. Sed quid Iansenium reprehendo, quod omnium sui temporis Theologorum doctrinam contempserit? Paucis perstringenda nunc sunt quæ capitis initio innui, quæque conceptis Iansenii verbis liquidissime confirmavi; videlicet, Iansenium doctrinam Ioannis Hus, Lutheri, & Calvinii de libero arbitrio adoptasse. Docuit hæresiarcha Hus: *Omnia peccatoris opera sunt peccata*: quæ propositio damnata est in Concilio Constantiensi. Inter propositiones proscriptas *sess. xlv. num. 16.* damnata hæc est: *Mortale peccatum inficit universaliter actus hominis vitiosus, sicut virtus vivificat omnes actus virtuosus.* Concilium Tridentinum damnavit hæresim Lutheri, & Calvinii de amissione liberi arbitrii *sess. vi. can. v. Si quis liberum hominis arbi-*

arbitrium post Adæ peccatum amissum, & extinctum esse dixerit... anathema sit. Et rursus can. VII. Si quis dixerit, opera omnia quæ ante iustificationem sunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata... anathema sit. S. Pius V. Gregorius XIII. Urbanus VIII. eosdem errores, & alios inde necessario manantes sacro confixere mucrone. Iansenius adversus hæc sacra Concilia, & Pontificum bullas explicato vexillo frontem erexit, & non tantum subdole, & per cuniculos, latebraeque, sed aperta & audaci fronte errores damnatos propugnavit integris libris, nedum capitibus. Neque vocibus, & phrasibus fucatis, sed expressis, & manifestis, directeque pugnantibus cum Tridentinis canonibus, usus est, quibus hæresim Lutheranam, & Calvinianam defenderet, confirmaretque. Calvinus, ut dixi, levissimis quibusdam pigmentis horrorem Lutheranae hæresis delinivit. Iansenius quibusdam aliis testimoniis, ex divina Scriptura, & S. Augustino incredibili fraude, & astutia excerptis, amplificare Calvini doctrinam infelicissimo conatu pertentavit. Pro hæretico Calvinus habet qui negat liberum arbitrium. Idem iactat Iansenius. Calvinus *Lib. II. Inst. cap. v. num. 4.* sibi opponit, frustra exhortationes suscipi, supervacaneum esse admonitionum usum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit peccatorem parere. Respondet. *Similia olim cum obiectarentur Augustino, libellum de correptione, & gratia scribere coactus fuit.* Fusius versat argumentum istud *Lib. IV. contra Pighium*: & post plurima congesta commenta, tandem concludit iustam esse obiurgationem ob voluntatem liberam, qua in Adamo omnes peccarunt. *Iam nemo aliud causari potest, cur peccet, nisi malam voluntatem. Voluntatis porro malitia non aliunde est quam ex hereditaria corruptione.*

XVIII. Hanc eandem obiectionem sibi opponit Iansenius *Lib. IV. de stat. nat. lap. cap. xxviii.* inquit: *Aliud argumentum peti potest ex ratione præcepti, cohibitionis, obiurgationis, atque vituperationis &c. & cum Calvino ad Augustinum confugit. Respondetur. Adversus Manichæos hoc argumentum frequenter Augustinus premit... Peccandi necessitas quam Augustinus tradit, sublataque liberus bene faciendi, non repugnat arbitrii libertati... Sed in eo tota hallucinatio est, quod, cum audimus liberum voluntatis arbitrium, solemus imaginari indifferentiam quamdam voluntatis ad bonum, & malum; quam semper hominibus adesse mordicus asserbat Iulianus, inficiabatur Augustinus.* Tandem cum suo Calvino ad libertatem in Adamo habitam se recipit. Infinitus essem, si integram comparisonem adornare vellem doctrinae Iansenianæ cum Calviniana. Verum quæ hæcenus dicta sunt, fati superque id quod demonstrandum suscepi, evincunt.

XIX. Pauca adiciere lubet ad præcavenda versuta effugia, & technas, quibus suam occultare hæresim Iansenius conatur. Sæpe distinguit libertatem genericè, & specificè acceptam; contrarietatis, & exercitii. Sæpe etiam admittit indifferentiam ad bonum, & ad malum, & potestatem quamdam abstractam ad actum

oppositum. Hac distinctionum varietate, & vocum æquivocatione emollire Lutheri, & Calvini hæresim, & quamdam libertatis larvam obtrudere versute studet. Excludit utique ferream illam & fatalem necessitatem Manichæorum, Stoicorum, & Astrologorum. Ceterum cum aperte doceat amissum penitus esse per culpam originalem liberum arbitrium, omnem veram libertatem, sive contrarietatis, sive exercitii, ab hoc statu naturæ lapsæ reicit, solamque libertatem a coactione, secus a necessitate immunem defendit. Indifferentia quam iactat, non aliud est præter flexibilitatem naturalem, & passivam arbitrii ad bonum, & ad malum, cum omnem, ut vidimus, activam indifferentiam sive specificationis, sive exercitii in hoc statu excludat. Heinc patet quam fraudulenter libertatis specificationis, & exercitii distinctione abutatur, cum reipsa neque unam, neque alteram libertatem vero in sensu admittat. Quandoquidem iuxta ipsum homo iustus, dum bene agit, necessario agit, & dum peccat, necessario peccat, licet hoc, aut illud eligere malum queat. Verum, ut dixi, instituti mei ratio non eo pertinet, ut omnia Ianseniani systematis artificia pandam, & refellam.

§. IV.

Nonnisi ex Lutherana, Calviniana, & Ianseniana doctrina ignorantia, Thomistarum de libero arbitrio, & divinis auxiliis systema comparari cum Lutheri, Calvinii, & Iansenii systemate potest.

I. **P**AUCIS nunc ex principiis certo constitutis colligo quam sit vana, & imaginaria censura illa quæ inuri Scholæ Thomisticæ solet. Ab uno & amplius sæculo Calvinismus, & Iansenismus obicere recentiores plures cœperunt scholis SS. Augustini, & Thomæ in controversiis de libero arbitrio, & auxiliis divinæ gratiæ. Continuo ac Calvinii, & Iansenii systema legi, demiratus sum, formari ab aliquo Theologorum inter utrumque systema comparisonem hanc potuisse.

II. Extinctam penitus libertatem electionis, & indifferentiæ in genere moris post Adæ culpam, docent Lutherus, Calvinus, Iansenius. Hoc constituto principio, legitima consecutione inferunt, necessario hominem operari sive bonum, sive malum. Liberum arbitrium Adami, antè peccatum, appetitiones carnales, & cupiditates omnes moderabatur imperio summo, & tranquillo. Peccato patrato Rex iste e throno cecidit, periit, penitusque extinctus est, inquiunt Lutherus, Calvinus, & Iansenius. Quid post? Confusa, intersturbata, involuta omnia. Novum

fuc-

successit regimen, novum tyrannicum imperium *libidinum*, ut verbis Iansenii utar, seu delectatio carnalis superior, & victrix libertatis peremptæ. Quid heinc? Confectarium legitimum hoc est. Ergo auxilium, quo Deus hominem ad operandum determinat, necessario illum impellit, flectit, dirigit. Deus quippe cum agentibus liberis libere, cum agentibus necessariis necessario concurrit. Auxilium quo Deus bruta regit in ordine naturali, necessitatem inducit, quod bruta libertate destituta necessario agant. Homines iuxta Calvinum, & Iansenium post lapsum Adæ libertatem indifferentiæ in genere moris amiserunt. Quacumque igitur gratia, sive in sensu Thomistico, sive in sensu Moliniano, sive in sensu Calviniano, Deus hominem moveat, semper homo, libertate indifferentiæ destitutus, necessario agat.

III. Thomistæ, & Catholici omnes humanam indifferentiæ libertatem per peccatum originale læsam, infirmam, fauciatam fatentur; extinctam, deperditam, amissam negant, & pro hæreticis habent Lutherum, Calvinum, Iansenium, omnesque qui extinctum liberum arbitrium post originale crimen docent. Vivit itaque anima ornata sua primæva libertate; sed ægrota, imbecillis, vulnerata. Medicina indiget, ut sanetur; lumine, ut illustretur; inspiratione, ut prævenitur; auxilio, quo determinetur; rectore, quo dirigatur. Liber igitur homo est post Adæ culpam. Ergo libere a Deo prævenitur, adiuvatur, prædeterminatur. Infirmam est libertas nostra. Dogma de peccato originali id evincit. Si infirma, ipsa ne efficacem reddet Dei gratiam? Miror homines, clamat Augustinus, infirmitati suæ, quam firmitati divinæ promissionis se malle committere. Quid? subdit S. Prosper. Si immane illud peccati monstrum nostram non devoravit libertatem, mortem animæ infligendo; illam ne occidet Deus, eandem ad bonum elevando, adjuvando, determinando? Hæc libertas non est interfecta per vulnerantem, & eripietur per medentem? Non amittunt homines suam indifferentiæ libertatem, cum peccando diaboli tyrannidi subduntur; eam vero deperdent, cum ab hoc captivitatis iugo, sanante gratia, subtrahuntur? Quin eo liberior voluntas est, quo efficaciori gratia sanatur; sicuti quo validior est medicina, eo fortius ægroti vires instaurantur.

IV. Paucis nunc invicem systema conferamus. Extinctam penitus libertatem indifferentiæ per peccatum originale in genere moris docent Lutherus, Calvinus, Iansenius. Ergo, quacumque gratia a Deo determinetur homo, libertate destitutus, semper necessario operatur; sicut, quocumque auxilio moveantur bruta in ordine naturali, semper necessario agunt, quia libertate carent. Contra docent Thomistæ, & Catholici omnes. Vivit libertas nostra indifferentiæ ad utrumlibet. Ergo, quocumque auxilio a Deo determinetur, libere determinatur: quia Deus cum causis liberis libere concurrit. Vivit libertas iuxta Catholicos, sed infirma, & debilis. Ergo divina gratia sanatur, & perficitur. Toto cælo ergo differunt

Thomistæ a Calvino, & Iansenio in *principio capitali* de libertate post peccatum Adæ penitus amissa iuxta illos. Differant ergo & in consequentia necessum est. Numquam Calvinus hoc usus fuit argumento. Deus gratia natura sua efficaci voluntatem humanam applicat, determinat: ergo homo necessario agit. Sed e contrario. Homo per peccatum Adæ amisit libertatem: ergo indiget gratia, necessario illum applicante.

V. Quis nunc ferat Theologos illos qui SS. Augustini, & Thomæ, a quibus illi descivere, doctrinæ Calvino-Iansenianum errorem obtrudere audent? Imitati hi sunt Annibalem, bellum in hostium regna inferentem, ut proprii regni imminentem depopulationem arceret. Sic isti, ut adversarios, Semipelagianismi censuram *concordiæ* noviter excogitatæ inferentes, exquisita dexteritate eluderent, & iacenti causæ propriæ consultum irent, bellum in adversarios regessere, Calvinismi primum, post Iansenismi spectrum obtrudentes. Vanum commentum, & chimericam imposturam celebres Thomistæ Lemos, Alvarez, Gonet, Gonzalez, Massoulie, Reginaldus, Serry, Benitez, Graveson, aliique multi profligarunt luculentissimis rationum momentis, & ampla eruditione. Post tot celeberrimos viros, via non minus brevi, quam plana & aperta, eandem invidiosam censuram propulsare, aliud agens, pretium operæ existimavi. Quid? Aliquid ne novi hac in controversia tibi asciscis? Tu ne etiam ex illis es qui novam in hac causâ historiam, & clavim arcani referandi se adinvenisse gloriantur? Absit a me insipientiæ tantum. Lutheri, Calvinii, & Iansenii principia recensui, quæ evidentissime pugnant cum principiis Thomistarum, & Catholicorum. Heinc necessario consequuntur duo. Unum, scholam Thomisticam toto cælo distare in controversia de libertate a Luthero-Calviniano-Ianseniano errore. Alterum, vanam omnino esse *concordiam* recenter excogitatam, qua in tuto collocari libertatem contenditur contra Lutherum & Calvinum, gratia versatili, & scientia exploratrice; ac si hæretici isti ideo negarent libertatem, quia gratia Dei natura sua efficax sit. Et tamen huic commentitio, & falsissimo fundamento tota superstruitur concordiæ machina: quo fundamento sublato, necessario præceps corrui.

VI. Luce meridiana luculentius demonstratum est, inquires, toto cælo systema Thomistarum, & cuiusque catholicæ scholæ ab hæresi Calvino-Ianseniana distare. At non propterea ostensum est, libertatem humanam cum gratia natura sua efficaci, & prædeterminante conciliari posse. Verum habet. Sed hæc controversia ab instituto meo aliena est. Duo, quæ in hac causâ mihi certa sunt, paucis perstringo. Primum, Deum gratia intrinsecus & natura sua efficaci voluntatem humanam determinare, certum, inconcussum, luculentumque ex divinis Scripturis, & perenni traditione mihi est. Quamobrem eadem evidentia falsum reputo, Dei gratiam versatilem esse, indifferentem, & determinabilem ab humana voluntate.

Com-

Commentum inauditum iudico, quod voluntas humana, infirma, debilis, fauciata efficacitatem præbere divinæ gratiæ valeat, quod Dei gratia uberrimam vim suam ab hac humana infirmitate suscipiat. Alterum, eadem evidentia & firmitate mihi certum, est, voluntatem humanam, hac divina, & natura sua efficaci gratia ornata, liberrimam esse libertate indifferentiæ ad oppositum, & dissentire, si velit, eidem gratiæ posse. Si autem quæras a me, ut modum explicem quo hæc duo una concilientur, & componantur, respondeo, me penitus illum ignorare. Adde quæsitum istud insidiis, & astutia plenum esse, ad veritatem deludendam investum. Cedo. Scripturarum divinarum auctoritate evinco, animam rationalem unitam esse humano corpori. Tu hanc veritatem negare expresse minime audes. Sed insistis, ut modum exponam quo hæc fiat coniunctio. Et, quia hunc modum exponere ego nescio, tu negas animam coniunctam esse corpori. Idem omnino in præsentia agis. Divinam gratiam, non a creatura, sed a Deo, a quo datur, suam habere efficacitatem, tanta evidentia divinæ Scripturæ, Patres, & ratio evincunt, ut hanc veritatem directe inficiari vix audeas. Ideo ad absurdum te recipis, inclamans, libertatem lædi ex talis gratiæ efficacitate: quia modum ignoras quo cum hac efficaci gratia conciliari libertas indifferentiæ possit. Sed adversus te invehitur Augustinus inquires: Numquid negandum est quod apertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est? Negas animam corpori unitam, quia occultum unionis modum tenere nequis? Negas gratiam natura sua efficacem, quia modum quo cum hac gratia conciliatur libertas indifferentiæ, intelligere minime vales? Quid de aliis dicam, qui dissident, altercantur, & perpetuo rixantur de vocibus quibus hæc gratia nuncupanda sit. Alii motionem virtuosam, alii qualitatem physicam voluntati impressam, alii inspirationem, alii delectationem victricem, alii auxilium efficax eam vocant. Si quisque proprio in sensu super his nomenclaturis abundaret, dummodo duo quæ præmissi, firma consistant, nihil mali esset; quemadmodum quisque modum exponere, quo anima unitur corpori, potest. Verum enimvero quotquot homines hæresis notam impingunt illis qui hanc gratiam, vel delectationem, vel qualitatem physicam, vel inspirationem, vel motionem appellandam existimant, duo mala perpetrant. Unum, turbas commovent, dissidia fovent, Dei Ecclesiam vexant, turbant, scinduntque in partes, ut propria pomæria extendant. Alterum, ignorantes, & audaces se produnt: quoniam improbant quod ignorant; carpunt quod nesciunt; scire contendunt quod sciri nequit; & explicari petunt quod humanæ mentis aciem omnino fugit: negant veritates manifestas, quia comprehendere nequeunt arcana occultissima. Inter istos eminent *Turnelyani*, quos Iansenismi notam Theologis catholicis inure pro ingenio minime pudet, ut palam faciam paragrapho sequenti adversus *D. Honoratum Turnely* Doctorem Sorbonicum. Negabant Nestoriani unionem hyposta-

ticam Verbi divini cum humanitate, quod Catholicos inter haud constaret, quæ sit eiusdem unionis natura, videlicet an modalis entitas, an relatio &c. Similiter Calviniani negantes realem præsentiam Christi in Eucharistia iactabundi a nobis quærent qua ratione hæc realis præsentia fiat, an per creationem, an per additionem localem, an per reproductionem. Hæ autem argutationes sophisticæ sunt, & insidiarum plenissimæ, ut Catholici omnes fatentur. More ergo istorum arguantur illi qui percontantur, quid sit, & quomodo Deus efficaciter determinet voluntatem; an hoc divinum auxilium dicendum sit qualitas physica, an delectatio, an inspiratio, an motio virtuosa. Catholico Theologo sat est fateri, & docere divinæ gratiæ efficacitatem a Deo esse, Deum esse primum voluntatis nostræ adiutorem, determinatorem, & voluntatem nostram sub hac efficaci gratia revera libere, & quidem libertate indifferentiæ, & activa facultate operari, dissentire, consentire eidem gratiæ posse. Qua autem hoc ratione fiat, nos latet, nec scire interest; & quocumque vocabulo hæc gratia exprimitur, perinde est.

§. V.

*Vindicatur P. Antoninus Massoulie ab impostura labis
Iansenianæ, quam iniuria summa illi impingit
Doctor Sorbonicus D. Honoratus Turnely.*

I. **I**stius capitis initio indicavi, me velle veris, sincerisque coloribus hæreticam doctrinam Lutheri, Calvini, Iansenii adversus libertatem repræsentare, ne a minus peritis cum ea confundantur catholicorum Theologorum sanæ doctrinæ. Sunt enim hæc tempestate non pauci qui utrum contra Iansenii, Quesnellii, & aliorum errores tam ardenti studio dimicent pro Ecclesia Romana, an pro domo sua; utrum ut dogmata catholica asserant ab erroribus, an vero ut suis scholis vanos triumphos canant, suisque adversariis invidiam conslent extremam; non adeo perspicue constat. Antequam vero ultra pergo, veniam a benigno lectore impetro, si in hoc & sequenti paragrapho a via digredior. Necessitas innocentæ ab imposturis propugnandæ me ad digressionem cogit. Duo Ordinis mei Theologi præclarissimi ferula unius Doctoris Sorbonici iniuste vapulant. Nemo hætenus illos vindicavit. Quis igitur reprehendere me iure poterit, si occasione data, istorum doctrinam iniuria summa denigratam ab iniustis censuris asserere studeam?

II. P. Antoninus Massoulie O. P. Provinciæ Tolosanæ, regulari disciplina, & sapientum virorum copia secundæ, alumnus, atque lumen & ornamentum, duo volumina de gratiæ divinæ auxiliis edidit Romæ anno 1693. Opus in lucem prodit, celebris Magistri Generalis Antonini Cloche (cuius pro iaclyta natione Gallica

lica Assistens erat Massoulie) & plurium non modo nostri, verum etiam aliorum sacrorum Ordinum Theologorum suffragiis, & potissimum Cardinalis Ferrarii, non tam purpura, quam sapientia eminentissimi, tunc temporis sacri Apostolici Palatii Magistri, auctoritate munitum, dicatumque Innocentio XII. Pontifici Maximo. Plura alia opera edidit Massoulie & adversus Quietistas, & ad mores formandos, divinæque pietatis igniculos succendendos aptissima, atque cælesti unctioe perfusa. Fuit P. Massoulie celeberrimus sui temporis Theologus, non sacrae doctrinæ modo, verum etiam linguarum, præsertim Græcæ, & Hebraicæ, peritissimus, qui in academia Tolosana plurium annorum spatio cathedram theologiam moderatus est. De eo hæc scribit Iacobus Echardus Tom. II. Biblioth. Script. O. P. *Mirum, quantum in Urbe orbis christiani capite claruerit, quanti habitus ab eruditis omnibus, ab universo Cardinalium cœtu, a summis Pontificibus, qui, eo viro, clavum Ecclesie tenuerunt. Inquisitor generalis Tolosanus iam agebat ab anno MDCXIII. & Inquisitionis Romanæ consultor electus fuit. De questionibus gravissimis, & ad fidem spectantibus, nempe de Quietistarum, seu Molinosorum hæresi de Mysticorum novorum heteroclitia pietate, & contemplatione, de peccato philosophico, & præcepto amoris Dei, de cultu Sinesum superstitioso, Congregationes plures a summis Pontificibus Innocentio XI. Alexandro VIII. Innocentio XII. Clemente XI institutæ sunt: in his; ut inter Doctores selectos, suum votum ferret Massoulieus, voluerunt iidem.* Hæc pauca præfari volui, ut intelligant omnes, qualis sit vir quem a Iansenismi labe vindicandum suscipio contra Doctorem Sorbonicum.

III. Porro de hoc insigni viro *D. Honoratus Turnely* Doctor Sorbonicus Tom. III. *de gratia Christi part. 1. pag. 224. edit. Venet. 2.* hæc scribit. „ Atque ita in eo „ systemate Iansenii delectatio illa superior, quasi ex mechanica lege voluntatem „ movet, ac rapit, sive ad bonum, sive ad malum, prout cælestis, vel terrena „ præponderat. *Quia* (inquit Auctor recentior Massoulie Tom. II. disp. III. quæst. „ VI. art. 1. p. 209.) *hæc est in omni statu immobilis divinæ providentiæ lex consti-* „ *tuta, ut actio ex proportione maioris inæqualitatis oriatur, qua agens sibi subiiciat* „ *passum, & maior vis vincat minorem.* Neque id profecto mirum in systemate „ Iansenii videri debet. “

IV. Plures legi innocentes Scriptores æmulum calumniis gravatos; at similem Massoulie neminem. Debuisse Doctor Sorbonicus ex duobus voluminibus in folio P. Massoulie verbum aliquod promere, quod vel remote saltem indicaret; voluntatem sub delectatione victrici necessario, *quasi ex lege mechanica*, moveri. Anne in allegata propositione istius mechanicæ legis suspicio aliqua? An propositionem P. Massoulie negare quisquam ratione præditus valet? Non est ergo verum, Doctor Sorbonice, quod maior vis vincat minorem? Minor ne vincet maiorem? Verum

rum alia rescribamus, quæ Doctor Turnely obrudit contra P. Massoulie pag. 323.
 „ Non est quod recentiores adeo venditent, & extollant auctoritatem P. Massou-
 „ lie. Quæ enim ille docet circa gratiam sufficientem, in qua dumtaxat absolu-
 „ tam agnoscit ad superandam oppositam cupiditatem potentiam, non vero rela-
 „ tivam, ac viribus proportionatam, PLANE consentiunt cum Ianseniana, & a
 „ Thomistica doctrina plurimum discordant. “

V. Quid est relatio, Doctor Sorbonice? Respectus ad alterum. Bene habet. P. Massoulie, te fatente, admittit gratiam sufficientem, quæ devincendæ oppositæ cupiditatis potestatem habeat. Et vis ista non est relativa, cum sit ad oppositum? Sed persequamur rescribere alia quæ ibidem opponit Censor, qui sic pergit.
 „ Tom. II. diff. III. quæst. VI. art. 2. postquam fuse demonstravit (P. Massoulie) ex-
 „ emplo rerum naturalium, hanc esse in omni statu immobilem divinæ providen-
 „ tiæ constitutam legem, ut actio &c. (rescribit periodum supra relatam, & con-
 „ tinuo sic pergit) ar. 2. de divinæ gratiæ motione sic loquitur P. Massoulie. Si
 „ fortior sit divinæ gratiæ motio, ut ea motione accensa caritas vincat, superetque pra-
 „ vam cupiditatem; tunc motio divinæ gratiæ efficax est. Quod si e contra vehe-
 „ mentior sit ipsa cupiditas, cassa & inefficax redditur divina motio, aut eius vis
 „ ita retardatur, ut, licet effectum aliquem habeat, non habet tamen perfectum, ad
 „ quem ex divina ordinatione refertur . . . Et postea: Palam est, inquit, suffici-
 „ entem gratiam, quam schola D. Thomæ admittit, verissime & propriissime suffici-
 „ entem esse, cum re ipsa nihil desit, si vis ipsius agendi spectetur. Quod enim gra-
 „ tiæ divinæ motio, v. g. ut quatuor, interdum effectum non habeat, non est ex de-
 „ fectu ipsius motionis divinæ, quæ vim agendi non habeat. Est enim verissime suf-
 „ ficiens, immo, & natura sua efficax, nec minorem suo in ordine vim habet agen-
 „ di quam habet v. g. calor in ordine physico, quem nemo negaverit vim habere suf-
 „ ficientem comburendi; ita ut, si admotum lignum ignis non comburat, id non oria-
 „ tur ex eo quod ipsi igni desit sufficiens vis agendi; sed, quod lignum, oppletum
 „ humiditate, & aqua, impressioni, seu vi, & efficaciam ignis obsistat. Atque idem
 „ de voluntate sentiendum est. Nam, si prava voluntas minori v. g. obstinatione ob-
 „ firmata esset, minusque intensus esset pravus ipsius habitus, quo veluti pondere a
 „ virtute colenda retrahitur, & ad vitium impellitur; ipsa eadem divinæ gratiæ
 „ motio, ut quatuor, voluntatem ad virtutem impelleret, atque huius consensum ob-
 „ tineret . . . Quod si ea gratiæ divinæ motio, ut quatuor, voluntatis consensum
 „ non obtineat, id non oritur ex defectu ipsius motionis gratiæ divinæ, sed ex pra-
 „ va dispositione voluntatis, quæ ob pravam habitum intensum, v. g. ut quinque,
 „ ipsius actionis impressioni, & vi seu efficaciam divinæ motionis non subiicitur. Ha-
 „ ctenus Pater Massoulie. Non poterat ille verbis significantioribus exprimere
 „ sententiam Sambovii, Pauli Irenæi, & aliorum, quorum testimonia retulimus,

„ ubi de potestate absoluta, & relativa, quorum verba videtur exscripsisse: gra-
 „ tiam nempe sufficientem absolute quidem in se, & *præcisè subiecti dispositioni-*
 „ *bus* sufficere, & ad opus perfectum ex divina voluntate antecedenti referri.
 „ Nullibi vero significat *P. Massoulie*, sufficere relative in his circumstantiis, seu
 „ quatenus ardentior est illa concupiscentia Nemo sane hic non recogno-
 „ scat Iansenianum systema, ac radicem ipsam, unde quinque propositiones ne-
 „ cessario fluxu dimanant. Neque vero potuit dictus *P. Massoulie* invidiosum istud
 „ doctrinæ suæ cum Ianseniana consortium declinare, nisi censuram apostolicam
 „ quinque propositionum Iansenii derivando in sensum adeo absurdum, & a men-
 „ te Iansenii alienum, ut Ianseniana hæresis figmentum ac merum phantasma
 „ videri possit. “ Hactenus *D. Honoratus Turnely* Doctor Sorbonicus.

VI. Uno vel altero verbo impingi calumnia hæresis potest. Ut ea explodatur, plura communiter necessaria sunt. Paucis tamen ego refellam impactam Theologo nostro censuram. Iansenianum contendit Doctor Sorbonicus *P. Massoulie*, quod doceat, *gratiam sufficientem absolute quidem in se, & præcisè subiecti dispositionibus sufficere; nullibi vero significet sufficere relative.* Unde colligit Doctor Sorbonicus, *P. Massoulie* non admittere gratiam sufficientem relative ad actum eliciendum, spectatis circumstantiis? Ex verbis quæ modo transcripsit ex opere *P. Massoulie*? At hæc verba, opposita a Censore, gratiam efficacem relativam, seu in quadam contemperatione sitam exprimunt. An Doctor Sorbonicus confundit cum sufficienti efficacem gratiam? Alterutrum ergo. Aut Doctor Sorbonicus Iansenismi accusat *P. Massoulie*, quia gratiæ efficacitatem in quadam congruitate, & contemperatione reponit, quæ respectu unius est *efficax*, inefficax vero, seu sufficiens respectu alterius; aut quia negat veram gratiam sufficientem, constituentem potentiam expeditam in actu primo ad agendum. Si primum; Iansenismi damnare debet universam scholam Augustinianam. Nonne communiter istius Ordinis Theologi defendunt, eandem numero gratiam, seu delectationem, ut ipsi cum *S. Augustino* aiunt, quæ in minus excæcatis & obduratis foret *efficax*, in aliis maiori obductis cæcitate inefficacem esse? Neque heinc derogari divinæ gratiæ efficacitati evincunt. Quandoquidem, si Deus delectationem sanctam inspirat, quæ reluctanter comprimat cupiditatem, id præstat voluntatis suæ proposito. Innumera producant celebres istius scholæ Theologi ex *S. Augustino* testimonia, & rationes, quibus proprium systema confirmant. Gratia hæc medicinalis est, & sanans. Quo ergo gravior est ægroti morbus, eo validius applicandum antidotum est. Quam doctrinam ut confirmet *P. Massoulie loc. cit.* a Censore Sorbonico, adducit hæc *S. Thomæ* in *cap. 7. ad Rom.* verba. *Ubi abundavit peccatum, inquit S. Paulus, superabundavit & gratia.* Subdit vero Angelicus: *Sicut enim magnitudinem morbi non sanat nisi fortis, & efficax medicina; ita requirebatur abundans gra-*
 tia

tia ad hoc ut sanaret abundantiam delictorum. Quis dixerit, inquiunt, eadem gratia præventos Sanctos omnes fuisse? Quis dixerit, non plus auxilii, seu sanctæ delectationis requiri ad subeunda pro fidei confessione truculenta supplicia quam ad tolerandam levem aliquam iniuriam ad superandam inveteratam consuetudinem quam ad vincendam levem tentationem? Evincunt porro hoc suum systema toto cælo distare a Ianseniano errore. Quoniam Iansenius (& hoc omnes Theologi ante-Ianseniani fateri debent) statuit gratiæ efficacitatem in delectatione victrici, quæ de liberationem, & indifferentiam activam liberi arbitrii penitus extinctam supponit. Contra Augustiniani, & catholici Theologi omnes cum hac gratia efficaci (sive vocetur auxilium, sive qualitas, sive motio, sive sancta delectatio) componunt indifferentiam activam liberi arbitrii. Siquidem intellectus sub hac gratia proponit bonum hic & nunc amplectendum, ut limitatum finitumque; atque adeo cum indifferentia iudicii, veraque libertate. Discrepant quoque a Iansenio circa gratiam inefficacem: quia ipsi admittunt gratiam efficacem, seu sanctam delectationem, cui voluntas dissentire potest; admittunt gratiam sufficientem, cui resistit, & quæ dat potestatem veram, propriam, & expeditam, & quidem relativam ad servanda omnia divina mandata.

VII. Quid ad hæc Doctor Sorbonicus? Iansenianum ne systema est quod universa schola Augustiniana propugnat? Negabit ne, eandem esse, si substantiam spectes, Augustinianorum, & P. Massoulie in citata *quæst. vi.* doctrinam? Factum luce meridiana clarius inficiaretur. Si asserit, falsitatem inauditam, ut mitissime loquar, pronuntiat. Nam gratiam vere sufficientem in sensu Thomistico fuso calamo pluribus articulis exponit P. Massoulie, & quidem in ipsa citata *dissert. III. quæst. 1.* Verum de hoc infra. Ut enim imposturæ enormitas, qua Censor Sorbonicus Ianseniana lucæ aspergit P. Massoulie, luculentius appareat, paucis animadvertere interest, Patrem Massoulie in laudato *Tom. II. dissert. III.* post explicatam communem Thomistarum doctrinam circa gratiam tum sufficientem, tum efficacem, tribus prolixis quæstionibus, nempe *III. IV. & V.* tres modos proponere, quibus declarat, in quo posita sit vis divinæ motionis gratiæ efficaci, & communem scholæ Thomisticæ doctrinam omni argumentorum genere, & incredibili eruditione propugnat. Post *quæst. vi.* explicat quartum modum, quo efficaciam divinæ gratiæ in quadam congruitate, & contemperatione constituit. Hunc ille modum non adoptat, ut necessarium ad divinæ gratiæ efficacitatem explicandam; sed illum, tamquam probabilem, & communi captui utilem, atque veluti eruditionis causa adiicit. Sic ille testatur *loc. cit. pag. 226:* ubi hæc scribit. *Ex his vero omnibus liquet, non esse omnino necessarium hunc explicandi modum, facillique negotio expediti omnia posse quæ in huius confirmationem afferri unquam possent, vel quæ inde usurpantur ad impugnandum primum explicandi modum, quem, ut omnium fundamen-*

tum initio, cui ceteri inniterentur, substravimus. Et post pauca addidit, utilem esse, neque aspernandum eum modum, cum plura commoda habere possit. Præcipuum vero quod inde reportari commodum posse arbitramur, illud est quod quam facillime argumentum diluat, quod ex D. Matth. cap. x. Væ tibi Corozaim &c. desumitur cum suis appendicibus. Inde enim liquido constat, potuisse Corozaitas præ Tyriis reprehendi, quia cum iisdem auxiliis conversi fuissent Tyrii, quibus non erant conversi Corozaitæ. Cum enim minor esset Tyriorum obstinatio, & resistentia, maior vero Corozaitarum; eadem auxilia quæ maiorem Corozaitarum obstinationem non superabant, superassent obstinationem Tyriorum, eosque convertissent, in iisque vim omnem suam exeruissent, fuissentque efficacia, cum tamen in Corozaitis, obstistente obdurata voluntate, dumtaxat sufficientia essent. Exponit alia commoda quæ hic modus parit, quæque brevitatis causa prætereo.

VIII. His constitutis, enormitatem Tarnelyanzæ calumniæ in lucem expono. Nemo post celeberrimum Lemos scholæ Thomisticæ doctrinam de auxiliis divinæ gratiæ feliciter, atque eruditius propugnavit, explicuit, & ab adversariorum oppugnationibus asseruit quam P. Massoulie. Hac doctrina instructus & obarmatus aggreditur systema Iansenianum, illudque ex omni parte proffigat, atque labefactat, ut ex illius opere constat. Ad maiorem victoriæ complementum adiecit quartum peculiarem modum, quo probabiliter iudicavit, aliquid lucis addi divinæ gratiæ efficacitati. Quid heinc, Doctor Sorbonice? Pressus nunc colloquamur. Doctrinam Thomisticam anti-Iansenianam esse asseris ipse. Hac Massoulie instructus doctrina prostravit hæresim Iansenianam. Quoniam vero alio peculiari argumento, quod probabile iudicavit, usus est; idcirco Iansenista audit? Iansenianum systema in chimæram transmutavit? Ut gradatim imposturæ gravitas appareat, finge, hunc peculiarem modum falsum esse. Finge affinitatem habere cum Iansenii errore. Quid tum? Propterea ne Iansenista Massoulie? Ad summum deceptus in hac parte est; nullo vero modo fœdus cum proffigato aliunde hôte inivit. Quot Controversiæ catholici aliquo argumento vano & falso inter plura vera utuntur adversus hæreticos? Propterea ut strenui catholicæ doctrinæ assertores hæretici audiunt apud Doctorem Sorbonicum? En primum, & infimum calumniæ gradum. Pergamus ultra. Quid quod modus iste probabilis, immo probabilissimus est, quem, ut dixi, & universa schola Augustiniana, & doctissimi Thomistæ propugnant? En secundum calumniæ gradum. Accedamus ad tertium. Quid in hoc peculiari modo carpit Doctor Sorbonicus? Quod gratiæ sufficientis in eodem P. Massoulie non meminit. Finge, non meminisse ibi. An gratiam sufficientem quatuor integris articulis in sensu Thomistico non exponit, & quidem in tuo sensu relativo? Audi pauca verba ex cit. Tom. pag. 10. *Gratia sufficiens equidem in actu primo sufficit, ut voluntatem perficiat, & compleat, efficiatque (N.B.) proportionem potentiæ cum actu eliciendo; verum, ut reipsa actum efficiat, necesse est ut efficaci gr.*

tia applicetur. Intellexistis tertiae calumniae gradum? Arrige aures, ut attentius quartum, & quidem gravissimum, sentias. Quid quod in hac ipsa quaestione, opposita a moroso tetricoque Cenfore, non semel, sed pluries gratiae sufficientis meminit? Audi quae scribit quaestione a te citata pag. 225. & seq. *Id enim pertinet ad sufficientem gratiam, quae potentiam ita complet, & perficit, ut nihil aliud praeter applicationem desit: quae tamen applicatio, seu divina motio, & efficax gratia adeo necessario sufficientem supponit, ut numquam citra miraculum applicatio conferatur, nisi antecedat sufficiens gratia: & ex sufficienti gratia, & dispositionibus antecedentibus prius superadditae vires fuerint, quibus ea proportio (N. B.) cum actu eliciendo constituatur.* Quid quod non modo meminit, sed lectorem altius monet, ut, si amplecti hunc modum velit, illum non seiungat a gratia sufficienti? En illius verba sub finem eiusdem quaestionis pag. 227. *Sed, si quis eum explicandi modum usurpare velit, monitus sit necesse est, aliosque ipse moneat (Audistis?) eo explicandi modo sumi adaequate divinum auxilium, ut comprehendit SUFFICIENS, & efficax: quam observationem supra satis explicuimus. Ea vero cautione adhibita secure quisque voluerit hunc etiam explicandi modum, ac sine periculo poterit usurpare. Satin' haec? Revera plusquam satis. Quoniam non modo Cenfor Sorbonicus non monuit lectorem, sed eum celavit, eum decepit, ei imponens, Patrem Massoulie negare in hac quaestione gratiam sufficientem proportionatam cum actu eliciendo. Ne nimium accusatorem ad incitas redigam, torqueamque, ultimum addam imposturae gradum, non quidem gravem, sed fere lepidum in hoc situm, quod modus praefatus, ut probabilis a P. Massoulie propugnatus, in speciem favere videatur systemati Moliniano, & Congruistarum, ut advertit ipse P. Massoulie cit. *disj. III. quest. VI. art. 2.* ubi inquit pag. 212. *Dices igitur, videri recidere hunc explicandi modum in recentiorum sententiam, quae efficaciam gratiae in congruitate reponit. Neque enim efficacem esse gratiam negant; sed volunt eam efficacem esse, si voluntati congruat, ipsique composita sit. Unde & adversariis solemne est, eandem gratiam in uno efficacem, in altero inefficacem admittere. . . . Verum respondeo, nec solum quantum, latus unguis est, sed multis, ut dicunt, parasangis, & quantum caelum a terra distat, hunc explicandi modum a communi recentiorum sententiae remotum esse. Minus tamen recedit quam alii tres modi; & idcirco minus Doctori Sorbonico Moliniano displicere debuisset. Nemo nunc non videt, quam enormis sit impostura quam Cenfor Sorbonicus asserit P. Massoulie, de Republica litteraria optime merito.**

§. VI.

Fallitur, & fallit D. Honoratus Turnely, dum asserit P. Massoulie ad figmentum, ac merum phantasma revocare systema Iansenianum. In hoc absurdum lapsus esse Doctorem Sorbonicum evincitur.

I. **P**rimum omnium lectorem moneo, me daturum operam ut non solum in vindicanda veritate, & innocentia *P. Massoulie* asserenda, *D. Honorato Turnely* sim validior, verum etiam ut in moderata, honestoque viro digna, ratione scribendi sim longe superior. Suspectum hæresis Iansenianæ postulavit ille *Patrem Massoulie*, pium doctumque Theologum. Absit ut vicem Doctori Sorbonico reddam. Quin illum celebris Theologi, probique Catholici, & de Republica litteraria optime meriti loco habeo, suspicioque. Aio, non modo illum toto cælo ab hæresi Ianseniana prorsus distare; sed de eadem etiam a se oppugnata victorem colo. Id solum contendo, atque iure meritoque evincendum assumo, adversarium hunc nostrum in exponenda Ianseniana hæresi adversus libertatem deceptum, atque in illud prolapsus absurdum esse quod ipse iniuria, & quidem summa, doctissimo *P. Massoulie* affingit. Vindicata itaque *P. Massoulie* sana doctrina, liceat & mihi unam vel alteram *Turnelyani* operis thesim ad severiorem criticen adducere, eiusque scribendi formam expendere. Sed, antequam id præsto, rursus ob oculos reducam censuram latam in *P. Massoulie*. *Nemo sane* (inquit *Doctor Sorbonicus*) *hic non recognoscat Iansenianum systema, ac radicem ipsam, unde quinque propositiones necessario fluxu dimanant. Neque vero potuit dictus P. Massoulie invidiosum istud doctrinæ suæ cum Ianseniana consortium declinare, nisi censuram apostolicam quinque propositionum Iansenii derivando in sensum adeo absurdum, & a mente Iansenii alienum, ut Ianseniana hæresis figmentum, ac merum phantasma videri possit.*

II. Sub examen iam veniat systema illud ad quod *D. Honoratus Turnely* revocat hæresim Iansenianam, ceu ad clavim, & radicem, ex qua quinque propositiones Iansenianæ pullulant. Ut evincam, Doctorem Sorbonicum in illud absurdum lapsus esse quod *P. Massoulie* imponit, in medium nequâquam proferam aliquam periocham, ex doctrinæ illius corpore excerptam, ne suspicio oriatur de truncatam esse; sed theses ipsas promam, quas demonstrandas proponit, & ad quas revocat systema hæreticum Iansenianum. Hæc est autem prima thesis, quæ titulum paragraphi format *cit. Tom. de grat. Chris. quæst. 111. pag. 234 edit. Ver. 2.*
quam-

quamque & ego per modum tituli expono, ut omnium oculis perspicue obverte-
tur, estque sequens.

*Delectatio superior, seu relative victrix Ianseniani
systematis BASIS, ac FUNDAMENTUM est.*

Hæc est tota & integra thesis, nullo apice dempto. Rescribamus alteram, quæ
ibidem pag. 235. constituit similiter titulum alterius paragraphi, & est sequens.

*Quinque famosæ propositiones ex delectatione superiori relativa,
velut a fonte, ac radice a Iansenio derivantur,*

III. Hanc thesim sic continuo, nullo interposito verbo, exponit. *Cum delectatio
superior, ac relativa totius Iansenianæ doctrine basis, ac fundamentum sit, necesse
est Iansenium ad eam, velut ad primum ac radicale quoddam principium, revocare
quæcumque docet in suo grandiori volumine, cui titulus AUGUSTINUS.*

IV. Mea nunc interest palam facere, D. Honoratum Turnely vi harum the-
sim ad phantasticum commentum, merumque figmentum revocare systema Ian-
senianum, illudque confundere cum Catholicorum doctrina. Et revera an cele-
briores Augustiniani, Cardinalis Norisus, Augustinus Burgenfis, Basilius Pontius
Manso, item Macedo, Cardinalis Lauria, Isambertus Habert, & alii, teste Lau-
rentio Berti viro doctissimo, non propugnant gratiam efficacem esse delectatio-
nem victricem, & quidem relativam, & gradibus veluti distinctam, & contem-
peratam delectationi carnali, seu concupiscentiæ terrenæ devincendæ? Propterea
ne hæretici Ianseniani? Quid plura? An non Moliniani ipsi propugnant gra-
tiam relativam, contemperatam malitiæ gradibus, quæque respectu Tyrionum est
efficax seu victrix, & respectu Corozaitarum inefficax est? An toto cælo distant
a systemate Ianseniano ob hoc solum quod gratiam, non delectationem, non lu-
men cæleste, non sanctam delectationem, non divinam inspirationem vocent?
Sed hæc longius quæsitæ sunt, & extrinsecus.

V. Ipsæ theses Doctoris Sorbonici sub critice veniant, & singula verba ad exa-
men. *Delectatio.* Hic ne latitat venenum Iansenianum? *Superior.* Quid hic erro-
ris? An gratia quæ Paulum, quæ omnes peccatores in Deum convertit, *superior*
non est? *Seu.* Hic ne quidquam veneni? *Relative victrix.* In cauda venenum.
In his forsitan duabus ultimis vocibus tota concluditur Ianseniana hæresis? Ne-
gas ne gratiam dari efficacem? Absit. Datur ergo gratia efficax? Si efficax, er-
go victrix. Si victrix, ergo superior. Si superior, ergo relativa, quæ victam, &
prostratam delectationem terrenam respicit. Quid iocaris? Non in singulis verbis
seiunctis, sed in omnibus simul acceptis residet Ianseniana hæresis. Redeat itaque
sub oculos integra thesis. *Delectatio superior, seu relative victrix, Ianseniani syste-
matis basis, ac fundamentum est.* Hæc verba ergo simul iuncta, *Delectatio super-
ior, seu relative victrix,* constituunt radicem illam, venenicam Iansenianæ hære-
lis?

his? Quid est hæresis Ianseniana adversus libertatem, de qua nunc sermo nobis est? Ad meritum, aut demeritum non requiri libertatem a necessitate, sed a coactione tantum immunem. Ubi in præfatis quatuor vocibus, sive separatim, sive coniunctim acceptis, vel leve vestigium istius hæresis? Et tamen Doctor Sorbonicus alteram similem thesim reducit in scenam. *Quinque famosæ propositiones ex delectatione superiori relativa, velut a fonte, ac radice, a Iansenio derivantur.* Delectatio ergo superior relative victrix bestia illa immanis est quæ quinque propositionum funesta cornua emittit? Sed iterum insto. Ubinam in hac thesi, ut iacet, vel minima vola hæresis Iansenianæ contra libertatem? Iam demonstravi, & quidem evidenter, nisi me meus fallat amor, omnem gratiam efficacem esse victricem, superiorem, perhibentem relationem ad victam profligatamque concupiscentiam, seu delectationem terrenam.

VI. Nec est quod Doctor Sorbonicus opponat, non alium se velle suæ thesi testem quam Iansenium ipsum, qui *Lib. de grat. primi hominis cap. VII.* fatetur, hanc delectationem esse veram clavim, qua sibi aditum aperit ad scripta S. Augustini intelligenda. Quandoquidem, dum hoc opponit, a versutia Iansenii se mirifice deceptum patefacit. Iansenius, utpote acutus & callidus, non secus ac Calvinus, deprehendit reipsa ab Augustino gratiam Dei appellari triumphatricem, & sanctam delectationem, divinamque inspirationem. Et sub hac Augustini larva occultare interdum studuit *clavim Calvinianam* extinctæ libertatis indifferentiæ ob originale crimen, ut mox dicam. Sciat interim Cenfor noster, non omnia quæ Iansenius docuit, hæretica esse, aut hæresim redolere.

VII. Sed, ut pressius urgeam Doctorem Sorbonicum, cedo. Nonne quinque propositiones continent & clavim, & radicem, & fundamentum totius Ianseniani systematis, & ipsam totam hæresim Iansenianam? Dubio procul. Et in nulla istarum indicatur hæc venefica radix, *Delectatio superior relative victrix?* Quoniam radix Lutheranæ, & Calvinianæ hæresis contra libertatem est extinctio libertatis in peccato originali, nonne LEO X. nonne Concilium Tridentinum hanc radicem manifestarunt damnando eos qui dixerint liberum arbitrium extinctum esse per peccatum Adami? Et in quinque *propositionibus famosis*, tanto studio, tanta maturitate, tanta partium contentione ex universo Iansenii volumine excerptis, nec verbum habetur istius *delectationis superioris relative victricis*, quæ, Doctore Sorbonico iudice sedente, est basis, radix, clavis, fons, fundamentum continens universam hæresim Iansenianam? Quid ad hæc? Tot docti, & sapientes viri tum in universa Gallia, tum Romæ, tam longo tempore, tam severo examine Iansenii volumen cribrarunt, Romanæ Sedi patefecerunt totum id quod damnandum iudicarunt in hoc opere: & hanc delectationem superiorem relative victricem præteriere? Malos plantæ fructus, & lutulentos fontis rivulos manifestavit Ec-

clesia, ut quid vitandum esset, compertum foret: & malam plantam, & veneficam radicem, & pestiferum fontem, & clavim omnium errorum occultam reliquit? Radix in primis, & fons omnium errorum aperiendus, atque patefaciendus erat. Alterutrum ergo. Aut Ecclesia ignoravit, vel occultavit radicem Iansenianæ hæresis; aut turpiter aberrat Doctor Sorbonicus in manifestanda clavi, & radice hæresis Iansenianæ.

VIII. Nemo nunc non videt, Censorem nostrum ad purum putumque figmentum reducere systema Iansenianum, dum illud, tamquam fructum in radice, tamquam rivulum in fonte concludit in recensita sua thesi. Debuisset Censor severus huic suæ thesi, *Delectatio superior relative victrix*, adiacere aliquam saltem ex his particulis, *quæ extinguit supponit arbitrium, quæ excludit indifferentiam activam, cui humana voluntas non potest resistere*. Quid? Hæc omnia alibi dicit. Verum habet. Quid heinc? Duo profecto, quæ oratio mea evidenter ostendit. Primum, quod Doctor Sorbonicus implexe, perturbate, atque confuse exponit systema Iansenianum. Alterum, quod ad *thesim*, iuxta obvium naturalemque sensum innoxiam, & ab errore immunem, tamquam ad clavim, radicem, fundamentumque, revocat hæresim Iansenianam.

IX. Quid refert, inquires, quod asseratur, clavim hæresis Iansenianæ esse delectationem victricem, vel amissionem liberi arbitrii? Verbis tantum hæc duo differunt. Ita ne vero? Immo tam grave discrimen est, ut heinc bellorum tragediæ, quæ a tanto tempore turbant Ecclesiæ pacem, proficiscantur. Unam oculorum aciem converte in veram sinceramque picturam quam hæresis Iansenianæ, damnatæ in tertia famosa propositione, de qua sola nunc mihi sermo est, formavi. Iansenius, non secus ac Calvinus, *quassatum, præcipitatum, amissumque per peccatum originale liberum arbitrium docet*. Hæc clavis, hæc basis, hoc fundamentum hæresis Calviniano-Iansenianæ; ut ex illorum verbis, & Ecclesiæ canonicis palam feci. Ex hac venefica radice prodit delectatio illa terrena superior, & relative victrix, quæ cum delectatione cælesti pugnat. Hæc duæ delectationes mutuo certant, & sub eisdem humana voluntas, veluti bilanx passiva, duabus pressa ponderibus, altero prævalente, altero succumbente, captiva iacet, volvitur, passive agitur. Delectatio quæ prævalet, voluntatem, destitutam activa indifferentia, necessario impellit cum sola *spontaneitate*. Et, quod hæc sit vera, & nativa pictura hæresis Calviniano-Iansenianæ adversus libertatem, præter argumenta repetita ab eorum testimoniis, & Ecclesiæ auctoritate, patet reipsa. Tam Lutherus, quam Calvinus, & Iansenius libertatem electionis admittunt in Adamo ante peccatum. Hæc libertas captivam tenebat delectationem terrenam, plenissime dominabatur in omnes appetitiones carnales sensualesque. Ut hoc auferatur regimen, & imperium, quid primum omnium requiritur? Ut e folio detru-

datur Rex, nempe liberum arbitrium, eiusque potestas activa, seu imperativa omnino extinguitur. Hac extincta libertate, necessario consequitur, delectationem terrenam, quæ prius captiva erat, occupare solum, evadere dominam, necessario impellere voluntatem, exclusâ quacumque electionis indifferentia. En veram clavim, radicem, & principium hæresis Iansenianæ, damnatæ in tertia propositione: *Ad merendum, & demerendum* &c. Error ergo, & quidem crassissimus, est thesis Doctoris Sorbonici, constituentis hæresim Iansenianam in sola delectatione victrici, tamquam in radice. Nam ideo delectatio victrix Ianseniana hæresim includit, non quia delectatio victrix, sed quia hæc delectatio, cum supponat extinctam libertatem indifferentiæ, tyrannico imperio necessario impellit ad sui nutum voluntatem: quia iuxta Calvinum, & Iansenium libertas electionis, seu indifferentiæ activæ amissa est per peccatum: quia iuxta Calvinum, & Iansenium necessitas ad unum non officit libertati quæ requiritur ad meritum, vel demeritum. Hæc perpetua doctrina Iansenii, qui *Lib. VII. de grat. Chris. cap. XIX.* scribit: *Nulla necessitas actibus liberis formidanda est, sed sola vis & coactio, & necessitas violentiæ.*

X. Audiatur nunc Censor Sorbonicus consecutionem. Admissa hypothefi *Calviniano-Ianseniana*, gratia efficax Dei, quocumque sensu exponatur, necessario movet voluntatem, destitutam libertate indifferentiæ activæ. Voca hanc gratiam sive delectationem victricem, sive motionem, sive qualitatem, sive actionem, sive in sensu Thomistico, sive in sensu Moliniano, sive in sensu Calviniano, sive quocumque alio excogitabili nomine, si efficax sit, necessario movet voluntatem, facta positione Calviniano-Ianseniana, quod voluntas per peccatum originale amiserit activam indifferentiam electionis. Ut itaque doctrina catholica contra hæreticum Calviniano-Iansenianum systema in controversia de libertate propugnetur, præmittenda est catholica veritas, nempe, libertatem indifferentiæ amissam non esse post peccatum originale. Quem primum catholicum articulum consequitur hæc alia veritas, videlicet Deum sua efficaci gratia causas liberas libere movere, & causas necessarias necessario. Modus vero quo id præstat, arcanum est, quod humanam fugit intelligentiam. Quod hæc gratia efficax vocetur delectatio superior, victrix, motio, auxilium, qualitas, perinde est. Quoniam vocum diversitas, quando sensus doctrinæ catholicæ evidenter oppositus est doctrinæ hæreticæ, nullum facessit negotium. Nec temeritate sane impotenti caret qui ob solam hanc vocum diversitatem hæresis notam imponere non erubescit.

XI. Quibus omnibus claro in lumine constitutis, liceat nunc mihi paullulum vocis sonum extollere adversus & *Turnely*, & *Turnehanos* illos quos non pudet hæresis Iansenianæ labem aspergere celeberrimis Theologis catholicis, quod una præ alia voce, uno præ alio modo usi sint in explicanda divinæ gratiæ effica-

itate. Ex qua five vocum, five modorum diversitate nullum sequitur, ut palam feci, absurdum. Erigunt censores isti tribunal, iudices supremi sedent. Hos Iansenistas, illos Rigoristas, hos catholicos, illos hæreticos ex tripode pronuntiant: & qui non *turnelyzat*, continuo *iansenizat*. Pro certo habeo, & D. Honoratum Turnely, & Turnelyanos nonnullos bona intentione, pioque zelo has censuras tanta liberalitate imponere sibi adversantibus. Verum, si factum spectetur, censores isti dissidia, schismata, clades, tragædias parturiunt in Ecclesia funestissimas. Pro arbitrio, ut manifeste probavi, sibi fingunt isti Ianseniani systematis clavim, & ianuam. Hanc sibi fabricatam clavim, veluti in potestatis iudiciariæ signum, Iansenismi teterrimam notam quibuslibet sibi obsistentibus affingunt nonnulli D. Honorati Turnely discipuli. Mira res! Usquequaque grassantur depravatissimæ opiniones, quæ sinceritatem divini cultus adulterant, quæ superstitionem promovent, quæ morum integritatem corrumpunt, unde hæreses omnes semper profectæ sunt. Super his canes muti, altum silentium; immo declamant, & invehuntur in eos qui pro morum reformatione vocem exaltant, calamumque accuunt. Qui iuxta systema *D. Honorati Turnely* non exponit divinam gratiam, qui eam vocant delectationem victricem, licet & indifferentiam activam liberi arbitrii sub hac ipsa gratia victrice, & dissentiendi facultatem sincere, & vere propugnent, Iansenistæ sunt, Calviniani sunt. Donec tam incauta, ne dicam immoderata, denigrandi catholicorum hominum famam libido triumphabit, quid pacis, quid faulsi ominari possumus? Si, quæ proxime adiicit D. Honoratus *Turnely*, lector serio secum reputaverit animo, colliget, me mitissima eum excipere oratione. Ut enim *P. Massoulie*, Ianseniana lue tinctum, accitis undique captiosis subsidiis evincat, audias velim quæ sibi obiicit.

XII. Ne ullus dubitandi locus lectori supersit, *P. Massoulie* doctrinam hæreticam esse, hæc sibi opponit Doctor Sorbonicus post latam in eum censuram supra rescriptam. *Nec te moveat* (inquit continuo pag. 324.) *quod dictum opus* (*P. Massoulie*) *Romæ sub oculis summi Pontificis typis mandatum fuerit*. Intellexistis? Non te moveat quod opus dicatum summo Pontifici INNOCENTIO XII. & auctoritate Magistri Generalis O. P. & Theologorum eiusdem, & aliorum Ordinum, & sapientissimi Cardinalis Ferrarii, tunc temporis Magistri sacri Palatii, præsidio munitum ROMÆ typis prodierit. Non te moveat quod hætenus per medium & amplius sæculum nec Romæ, nec ex Italia, nec ex Germania, nec ex Hispania, nec ex universo orbe Episcoporum, aut Theologorum aliquis contra doctrinam *P. Massoulie* reclamaverit. Verum enimvero te moveat, commoveatque mirum in modum quod unicus *D. Honoratus Turnely* Doctor Sorbonicus, postquam, deserta suæ celeberrimæ Universitatis antiqua doctrina in hac caussa, ad nova castra, ambigua tamen veste, & ancipiti pede, amphibiorum more im-

migravit, in censorem supremum sese erigat adversus libros qui ROMÆ eduntur, quosque sapientiores, eruditioresque Theologi Romani non probant modo, sed præconiis multis etiam efferunt, & exaltant. Hæc censura te commoveat. Theologorum Romanorum maturum cautumque iudicium nihil pendito. P. Massoulie Romæ sua volumina edidit. *Iansenista*. Vir Cl. P. Laurentius Berti suam Theologiam Romæ edidit. *Iansenista*. Cardinalis Norisii opera Romanorum Censorum iudicio sana. *Iansenista*. Quid hæc opponis? clamat iterum D. Turnely, qui eadem pag. 324 sic persequitur. *Nonne liber Cardinalis Sfondrati Romæ pariter editus fuit, & cum S. Pontificis Innocentii XII. commendatione, & Cardinalium plurimorum applausu? Non tamen religioni duxere nonnulli Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani dictum librum, velut plures errores continentem, denunciare S. Pontifici Innocentio in solemnibus epistola scripta septimo calendas martii an. 1697. Dominus Turnely negotium istud reducit in scenam? Inter plures errores, quos Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani deprehenderunt in præfato libro, numerarunt ne gratiam versatilem, ab humana voluntate determinabilem, & suam efficacitatem recipientem? Erroris ne loco habet censor noster, quod infirma voluntas humana efficacem reddere queat gratiam divinam? Nemo sanæ mentis improbabit, sed commendabit Archiepiscopos, & Episcopos, qui supremo iudici Romano Pontifici denuntiant libros quos continere errores iudicant. Cur istos non est imitatus D. Turnely? Quid? Archiepiscopi, & Episcopi Gallicani non sunt ausi censuram inurere libro Cardinalis Sfondrati; sed legitimo supremo iudici illum iudicandum detulerunt: & privatus unus Doctor Sorbonicus, non Episcopus, non Archiepiscopus, in supremum censorem se erigit, & hæreticam declarat doctrinam P. Massoulie? Plura fileo, & aio, opera Theologorum Romæ edita non esse canones indefectibiles; sed constanter assero, libros Romæ typis editos, & consuetis Theologorum tum generalium sacræ Ordinum, tum Magistri sacri Palatii censorum suffragiis probatos, peculiari obsequio suspiciendos, summoque in pretio habendos, ob hoc scilicet quod Romæ prodierint, & quod Romani Theologi illos probaverint. Quid? An forte Theologi Romani apostolicæ Sedis, cui in Congregationibus sacris inserviunt (sicut ipsa inservit P. Massoulie) non magis perspectam habent eiusdem sanctæ Sedis doctrinam quam D. Turnely, & nonnulli Turnelyani? Porro quod D. Turnely, eiusque affectu nec teruncii faciant Theologos Romanos, quod in eisdem censoriam virgam extendant, quod libros illorum suffragiis probatos hæreseos damnent, iudicent æqui rerum æstimatores, an hic tantus ausus ferendus sit.*

§. VII.

*Breves vindiciæ P. Ioannis Baptistæ GONET ab iniustis
censuris D. Honorati TURNELY.*

P. Carolus Renatus *Billuart* in *præf. ad Tom. 2* prudenter asserit, Thomistas non queri, *D. Turnely* Doctorem Sorbonicum Molinæ placita amplexatum esse. Id miratur dumtaxat, Theologum hunc tribunal inter utramque scholam erexisse, in quo animum ab omni partium studio alienum simulans, utriusque partis rationum momenta in medium se afferre spondet. Quod sane munus *infidelissime* (inquit Cl. P. *Billuart*) & in gravissimam scholæ nostræ iniuriam profecutus fuit, passim principia nostra solidiora aut tacens, aut dissimulans, aut contemptui, & luâibrio habens; opposita verò, qua parte placent, propalans, & laudans; qua parte vitio laborant, occultans, aut pigmentis obliuens. P. *Billuart* opiniones aliquas, quæ mihi visæ sunt laxiores, refelli, ut intelligant adversarii nostri, me non pro domo, sed pro veritate pugnare. Verum eadem sinceritate opus Cl. P. *Billuart* in pluribus commendo, & recensitum iudicium magnopere probò. Doctor Sorbonicus nunc universæ Thomisticæ scholæ doctrinam sub ementito aspectu exhibet, nunc Theologos celebriores Dominicanos, *Massoulié*, *Contensonium*, *Gonetum*, carpit, vexat, & iisdem aut Iansenismi, aut fraudis dicam impingere exquisita arte studet. Ut P. Ludovicum Molinam a nota temeritatis adversus S. Augustinum asserat, perdoctum Theologum *Gonetum* malæ fidei arguit, quod minus sincere P. Molinæ in S. Augustinum censuram referat. Integram P. Molinæ censuram rescribere, nec apice dempto, cogor, quoniam super hac *D. Turnely* litem intentat P. *Gonet*, eique fraudis notam impingit. Porro hæc est P. Molinæ censura contra S. Augustinum in sua famosa *Concordia quæst. xxiii. art. 4. & 5. membr. ultim. pag. 394. edit. Antwerp. an. 1695.* „ Nos pro nostra tenuitate ratio-
„ nem totam conciliandi libertatem arbitrii cum divina gratia, præscientia, &
„ prædestinatione, quam toto *art. xiii. quæst. xiv. & art. vi. quæst. xix. quæst. xxii.*
„ & tota hac quæstione tradidimus, sequentibus principiis, ex quibus eam deduximus, quæque in variis locis tradidimus, inniti iudicavimus: *Quæ si data, ex-*
„ *plicataque semper fuissent, forte neque Pelagiana hæresis fuisset exorta, neque LU-*
„ *THERANI tam impudenter arbitrii nostri libertatem fuissent ausi negare, obten-*
„ *dentes cum divina gratia, præscientia, & prædestinatione coherere non posse: NE-*
„ *QUE EX AUGUSTINI OPINIONE, CONCERTATIONIBUSQUE CUM*
„ *PELAGIANIS TOT FIDELES FUISSENT TURBATI, AD PELAGIANOS-*
„ *QUE DEFECISSENT: facileque reliquiæ ille PELAGIANORUM in Gallia,*
„ qua-

„ quorum in epistolis Prospero, & Hilarii fit mentio, fuissent extinctæ, ut patet ex
 „ iis in quibus homines illos cum Catholicis convenisse, & ab illis dissensisse eadem
 „ epistola testantur: concertationes denique inter Catholicos fuissent compositiæ.“
 Plurima alia similia habet P. Molina contra S. Augustinum, qui, quasi futuri cen-
 soris præcius, exclamat: *O quid perdidit qui se audire non potuit.* Lib. IV. contr.
 Jul. oper. imperfect. cap. cxix. *Mira sunt que dicitis: nova sunt que dicitis: falsa*
sunt, que dicitis. Mira stupemus, nova cavemus, falsa convincimus. Lib. III. conte.
 Jul. c. III. *Quis dedignetur talem habere Doctorem?* Lib. II. de orig. anim. An in
 præfata P. Molinæ censura in summum gratiæ, & libertatis Doctorem S. Augu-
 stinum obsequium, moderatio, & modestia splendeant, iudicent æqui rerum arbi-
 tri. S. Augustini doctrina de gratiâ, quam tot sæculis & ante, & post P. Molinam
 semper magni fecit Ecclesia tota, quam ceteri posteriores Ecclesiæ Doctores,
 præsertim S. Thomas Aquinas, obsequio summo venerati, & amplexati sunt: hæc,
 inquam, Augustini doctrina fideles turbavit? In Pelagianismum eos detrusit? Hæc
 Augustini doctrina Pelagianismum peperit? Hæc doctrina in causa fuit cur in
 Gallia Pelagianorum reliquæ extinctæ non fuerint? Ex hæc Augustini doctrina
 LUTHERANI ipsam arripere impudenter negandi arbitrii libertatem? Supra
 ostensum est verbis Lutheri, & Calvinii, atque Concilii Tridentini, & Leonis X.
 auctoritate, Lutherum, & Calvinium libertatem impudenter negare propter origi-
 nale peccatum. Luculentum ergo est toto cælo aberrare hic P. Molinam. Et,
 ablata hac hypothesi, quam falso supposuit ex inscientia systematis Lutherani,
 & Calviniani contra libertatem, magna ex parte corrumpitur illius celebris *Concordia*,
 quæ tot celeberrimas discordias peperit. Si Lutherus, & Calvinus compertam ha-
 buissent Concordiam hanc, non asseruissent libertatem humanam extinctam fuisse
 in Adamo? Compertam, exploratamque illam habuit Iansenius. Quid inde? Sed
 hæc nunc extra chorum sunt. Ad P. Gonetum accedamus.

II. D. Honoratus Turnebus Tom. I. Edit. Ven. 1. pag. 438. hæc scribit contra Tho-
 mistas, & in primis contra P. Gonet. „ Duo reponunt Molinæ defensores. I. Nec
 „ verba, nec sensum Molinæ in citato CONCORDIAE loco ab adversariis, GO-
 „ NET in primis, hæc esse referri. Hæc sunt verba Molinæ: *Nus pro nostra &c.*
 „ Quibus verbis non de scientia media tantum sermo instituitur, ut supponere vi-
 „ detur GONETUS, sed de tota ratione conciliandi libertatem arbitrii cum divi-
 „ na gratiâ, & obstinatione: de qua ratione (non de scientia media) post verba
 „ iam citata immediate subiungit Molina: *Quæ si dicitur, explanataque semper fuisset*
 „ *sent:* GONETUS ponit *fuisset*, ut de scientia media Molina sic putaretur locu-
 „ tus. Est genuinus, & manifestus huius loci sensus: si sequentia principia qua-
 „ tuor (*inter quæ unum est scientia media*) ea ratione, & methodo ad concilian-
 „ dam libertatem arbitrii cum divina gratiâ, præscientiâ, & prædestinatione con-

„ nexa inter sese, atque disposita semper fuissent, qua ratione, & ordine, ac me-
 „ thodo ea omnia data, explanataque iam sunt; forte neque Pelagiana hæresis
 „ &c. “ Haftenus D. Honoratus Turnely.

III. Quis inducere sibi in animum posset, Doctorem Sorbonicum talia obtrudere potuisse, ut fraudis, seu minoris sinceritatis argueret Thomistas univcrse, & *in primis Gonetum*? Cur sincere GONETUS non allegavit Molinæ censuram contra S. Augustinum? Quod loco *fuissent* scripsit *fuisse*. Nullum aliud fraudis argumentum? Nullum. Tota ergo fraus latitat in illo singulari *fuisse* pro plurali *fuissent*. In reliquis omnibus sincerissima est censura severissima quam P. Molina intorsit contra S. Augustinum. Porro, ut a fraudis nota P. *Gonetum* vindicem, non dicam plurale *fuissent* mendum esse, cum possit iuxta critices regulas referri, non ad principia, sed ad *rationem totam*; cum hæc sit quæ totam illam periodum regit. Non dicam, peritos omnes eiusmodi famosæ controversiæ nomine *scientiæ mediæ*, a P. Molina investæ, intelligere, & comprehendere totum systema Molinianum, quatuor solum principiis. Hæc prætereo. Thomistæ, & in primis GONETUS citatum P. Molinæ testimonium in medium producunt, ut evincant, P. Molinam proprio ore factum esse, novum systema se in materia de gratia & libero arbitrio invexisse, sanctoque Ecclesiæ Doctore Augustino iniuriosum fuisse, atque incredibili contumelia eiusdem doctrinam despexisse. Porro quid ad hanc rem attinet, si applicetur censura Moliniana soli scientiæ mediæ, si universis quatuor principiis quibus illa nititur? Audax ne censura est, si soli scientiæ mediæ attribuat; modesta vero & humilis, si ad quatuor principia extendatur? Quid ad hæc? Cur ergo inficeri Thomistæ, & *in primis GONETUS*?

IV. Qua igitur ratione a temeritatis & audaciæ nota adversus S. Augustinum vindicat Doctor Sorbonicus præfatam censuram? Audi. Si quatuor, inquit, principia, inter quæ unum est scientia mediæ, ea ratione, methodo, & ordine S. Augustinus explanasset, digessisset, & coniunxisset ad conciliandam arbitrii libertatem cum divina gratia, & præscientia, qua ratione, ordine, & methodo illa explicuit, digessitque P. Molina: quid tunc? Tunc ex doctrina S. Augustini neque Pelagiana hæresis exorta, neque turbati Catholici fuissent, neque tot ad Pelagianos defecissent, neque Lutherani tam impudenter ausi essent arbitrii libertatem inficari. Næ hæc modestissima censura? Immo quid humilior, quid obsequentior in S. Augustini doctrinam excogitari poterat? Aut hæc quatuor principia, quorum unum est scientia mediæ, ignota Augustino fuere, aut nota. Nulla hic ad evadendum mediæ scientiæ. Si primum; ergo Auctor Concordiæ quatuor excogitavit principia in dogmate conciliandi arbitrii libertatem cum divina gratia &c. quæ ignoravit sacra Patrum antiquitas, & præcipue S. Augustinus. Ergo Auctor Concordiæ iure sibi asciscit novum in hoc dogmate invexisse systema. Si secundum; ergo S. Augusti-
 nus

nus hebes fuit, & ignorans, qui, cum ante oculos haberet quatuor principia, quibus concordiam libertatis cum divina gratia conciliare potuisset, illustrare, digere, interpretari illa nescivit ea perspicuitate, & methodo quo illa explicuit P. Molina. Immo S. Augustinus tam confuse, & perturbate eadem exposuit, ut inde recensita absurda profecta sint. Quam lepida & festiva sit interpretatio hæc, qua Doctor Sorbonicus nomine defensorum Molinæ GONETUM cum Thomistis carpit, & fraudis accusat, unaque Auctorem Concordiæ a contempta doctrina S. Augustini excusare contendit, nemo non videt.

V. Verum, ut evidentius pateat quam infelici conatu Theologus iste Molinianus causam pro P. Molina oret, pauca subiicere lubet. Negat Doctor Sorbonicus, P. Molinam novum in hac controversia systema invexisse; sed ait, nova methodo quatuor principia explicasse. Porro, ad hoc quod attinet, falsitatis illum redarguunt celeberrimos Molinæ affectæ & defensores, P. Fonseca, P. Vasquez, P. Granado, P. Valentinus Herice, P. Tiphanius, P. Henricus Henriquez, quorum luculentissima testimonia recensent Thomistæ Gonet, Serry, Billuart. Unum & alterum ego rescribo, quod in rem meam conferant. P. Tiphanius *Lib. de ord. prior. & posterior. cap. xxiv.* testatur, *nullum alium Theologum ante Molinam, nec per somnium quidem, de scientia media cogitasse, nec eam ullibi vel supposuisse, vel adhibuisse ad ullam sive Scripturæ, sive Theologiæ scholasticæ difficultatem expediendam.* P. Valentinus Herice *I. Part. tract. 1. disp. vii. cap. 1. num. 7. & 8.* inquit. *Scientia mediæ patroni e nostra Societate sunt. Inter eos princeps Molina... In qua ego re divinam veneror submisisse providentiam, & singulare ipsius beneficium in nostre Religionis magistros collatum agnosco... & doctissimos eiusdem familie Scriptores... cælesti lumine perfuderit, hacque illustraverit scientia, qua libertas arbitrii contra Lutherum, & Calvinum, aliosque sectarios defendi possit... Itaque, ut singulari obedientia venenum inobedientiæ, quod homines imbiberant, sanavit Ignatius; ita hac scientia conditionali satanicum dogma contra libertatem funditus evertitur.* Minus caute, ut mea minima præfert opinio, P. Herice comparat scientiam mediam cum obedientia quam S. Pater Ignatius servandam iubet. Nam, quod hæc virtus splendidissima obediendi supremæ Potestati, auscultandi eiusdem oraculis & mandatis, omni captioso effugio, & vanis interpretamentis sublatis, sit validissimum antidotum contra superbiam, & appetitum dominandi, ultro fatentur omnes. Verum quod scientia media *satanicum dogma* contra libertatem evertat, ceu imaginarium commentum, reiicere docti omnes debent, qui systema Luthero-Calvinianum non ignorant. Scientia media eo studia sua collineat, ut profiget hæresim Luthero-Calvinianam libertatis amissæ per peccatum originale? Huc ne pertinent scientiæ mediæ molimina? At nolo hæc pressius urgere. Sat mihi est palam fecisse, D. Honoratum Turneb in duobus, quæ probanda assumpserat, evidenter de-

defecisse. Nam censuram, latam ab eo in P. Gonetum, manifesto falsam declaravi. Vindicias P. Molinæ a novitatis, & nimii ausus nota contra S. Augustinum falsitatis revincunt sapientiores Theologi Moliniani, sicuti demonstrant Theologi Thomistæ. Reponet utique ad hoc ultimum Doctor Sorbonicus, plurimos, & non minus celebres Molinæ affectas iuniores pro se stare, qui a novitatis labe purgare Molinam student. Et hoc verum habet. Sed hoc responso Doctor Sorbonicus, dum Charybdim declinat, incidit in Scyllam. Siquidem ille exprobrat Iansenistis in citato suo *Tom. de grat. Christ.* variationem *Iansenismi* pro temporum conditione. Porro, si ex una parte antiqui & præstantiores Theologi, tum domestici, tum extranei, quos inter Cardinalis Baronius, cuius authenticam epistolam adversus Concordiam dabo, Molinam inventorem novi systematis fatentur, & novitatis arguunt; si vero ex altera parte posteriores discipuli negant, P. Molinam inventorem esse scientiæ mediæ; si eiusdem mollem doctrinam de gratia divina ductili, & determinabili ab infirma libertate humana a Semipelagianismi censura defæcare student, alio invento systemate *novi Congruismi*: poterunt & adversarii opponere variationem *Molinismi* pro temporum opportunitate. Sed hæc aliena sunt a meo instituto: quæ ideo adduxi, ut scholam Thomisticam, eiusque graves Theologos a D. Honorati Turnely Doctoris Sorbonici censuris vindicarem.

§. VIII.

Refellitur tertia propositio Iansenii: & libertas indifferentiæ ad merendum vel demerendum, opposita necessitati, seu determinationi ad unum, auctoritate tum sacre Scripturæ, tum S. Augustini, cui maxime fidunt Calvinus, & Iansenius, evincitur.

I. **N**ihil in sancto Dei verbo frequentius quam hominem in suos actus dominari, potestatem habere bonum malumve eligendi, omni exclusa necessitate. In ipso primo Libro *Genes. cap. iv.* hæc habentur. *Quare iratus es? Et cui concidit facies tua? Nonne, si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Quid luculentius contra delectationem terrenam & carnalem Iansenianam? Dominio Cain poriebatur in suam concupiscentiam. Contra hoc sanctum Dei oraculum effudit Iansenius, hominem esse veluti mancipium sub imperio libidinum, & carnalis concupiscentiæ.

II. *Ecclesiastici xv. Deus ab initio constituit dominem, & reliquit illum in manu*

consilii sui. Adiecit mandata & precepta sua : si volueris mandata servare, conservabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam, & ignem : ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum : quod placuerit ei, dabitur illi. Si quis vellet indifferentiam activam arbitrii exprimere, quæ alia adhibere verba deberet? Deuteronomii xxx. Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam, & bonum, & e contrario mortem, & malum, ut diligas Dominum Deum tuum... Testes invoco hodie calum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum. Si quis surdo diceret : Audi legem meam, quam tibi propono, ut valeas eam aut implere, aut respuere : si quis cæco diceret : Propono tibi videndum nigrum, & album, ut possis quod malueris, videre : nonne stultus haberetur? Qui ergo fieri potest ut eligat bonum potius quam malum qui ad alterutrum determinatus est?

III. Alia testimonia ex veteri testamento promuntur. Numer. xiv. hæc habentur. Amalecites, & Chananeus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino. Ieremias Propheta cap. vii. Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus.... Misi ad vos omnes servos meos Prophetas... Et non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam, sed induraverunt cervicem suam, & peius operati sunt quam patres eorum. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, & non audient te; & vocabis eos, & non respondebunt tibi. Et dices ad eos : Hæc est gens quæ non audit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam : periit fides, & ablata est ab ore eorum. Rursus cap. xxxii. Non obedierunt voci tuæ, & in lege tua non ambulaverunt. Omnia quæ mandasti eis ut facerent, non fecerunt; & evenerunt eis omnia mala hæc. Deuter. cap. xxx. Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum.... Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Considera, quod hodie proposuerim in corde tuo vitam, & bonum, & e contrario mortem, & malum; ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & custodias mandata illius. Propheta Isaias cap. i. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos. Item cap. v. Quid est quod debui facere vineæ meæ, & non feci ei? An quod expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas? Propheta Amos cap. v. Quærite bonum, & non malum, ut vivatis.

IV. Pauca ex novo testamento. Matth. xix. Si vis ad vitam ingredi, serva mandata... Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo. Item cap. xxiii. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. S. Paulus Apostolus I. Corinthior. cap. vii. Nam qui statuit in corde suo

suo

suo firmus, non habens necessitatem, POTESTATEM autem habens suam voluntatis; & hoc iudicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit. Item Epist. II. ad eisdem Corinth. cap. ix. Unusquisque, prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: bilarem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.

V. Ut ab ultimis verbis Apostoli initium capiam, omnem gratiam & sufficientem, & efficacem Deus promittit; *quasi dicat* (inquit S. Thomas in hunc locum lect. 2.) *non timeatis dare, ne indigentia gravati; pœniteat aliquando vos dedisse: quia potens est Deus facere abundare omnem gratiam Spiritus sancti, qua scilicet gaudeatis de bono opere quod fecistis.* Duo hic Apostolus constituit. Primum, potestatem quam homo habet suae voluntatis, faciendi, & non faciendi opus, exclusâ necessitate, non solum extrinseca, verum etiam intrinseca. Secundum est, Deum omnem gratiam donare, qua voluntas possit legem implere.

VI. Ceterum, ne singulis oraculis explicandis insistam, frustranea essent recensita oracula divina, & derisoria, nisi homo tali præditus potestate esset, qua posset eligere, & non eligere bonum, & reiecto bono, eligere malum. Porro iuxta Iansenium voluntas humana delectatione victrice superiore ita pressa est, & necessario determinata ad unum, ut non habeat potestatem relativam ad oppositum. Nec veritatem hanc eludere Iansenius valet, dicendo, possibile esse hominem velle oppositum per Dei gratiam. Quia versutus homo loquitur de gratia efficaci, qua absente, voluntas captiva sub tyrannide dominantis delectationis non potest velle oppositum. Præfata autem oracula loquuntur, non de possibilitate absoluta & abstracta, sed de potestate adimplendi hic & nunc, omnibus circumstantiis spectatis, divinum præceptum, aut illud transgrediendi. Iansenius cavillatur cum suo Calvino, hæc oracula divina aut loqui de voluntate Adami innocentis, non hominis viatoris; aut de voluntate hominum viatorum, quatenus isti flecti ad bonum, & malum possunt. Primum responsum est purum putumque delirium. Nam Deus alloquebatur per Prophetas suos Iudæos tunc viventes, & audientes, ut luculentissimum est. Alterum responsum continet sincerum venenum hæresis Iansenii, qui libertatem constituit cum Calvino in immunitate a coactione, & in naturali flexibilitate, seu instabilitate voluntatis, qua fluxu successivo ad hoc, aut illud malum volvi a dominante delectatione potest. Hunc errorem & Concilium Tridentinum, & Ecclesia pluribus constitutionibus damnavit.

VII. Ad S. Augustinum, liberi arbitrii, & gratiæ victricis strenuum vindicem, quod attinet, iam plura dedimus supra illius testimonia contra Calvinum, excerpta ex *Lib. de gratia & libero arbitrio*. Innumera S. Doctoris testimonia afferunt Theologi fere omnes contra errorem *Calvino-Iansenianum* circa libertatem. Pauca obiter

obiter indicabo. Libro de fide contra Manichæos cap. x. hæc scribit. *Quis non clamet, stultum esse præcepta dare ei cui liberum non est, quod præcipitur, facere; & iniquum esse cum damnare cui non fuit potestas iussa complere?* Libro de duabus animabus contra Manichæos cap. xii. *Dicere animas esse malas, & nihil peccare, plenum est dementia: dicere autem peccare sine voluntate, magnum deliramentum est: & peccati reum tenere quemquam, quia non facit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est, & insanis. Quamobrem illæ animæ, quidquid faciunt, si natura, non voluntate, faciunt, idest si libero & ad faciendum, & ad non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur; peccatum earum tenere non possumus.*

VIII. S. Doctor quibusdam in locis docet, liberum arbitrium Adamo peccante nos perdidisse, ut *epist. cvii. ad Vitalem. Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.* Similia habet *Enchir. cap. xxx. Libero arbitrio male utens homo & se perdidit, & ipsum.* Item *Lib. de perfect. iust. cap. iv. Vita vitio, in quod cecidit, voluntate, caruit libertate naturæ.* Non semper vel ipsi acutissimi & sapientissimi Scriptores, dum aliquam veritatem exponunt, eam muniunt contra versutos interpretes iis principiis quæ alibi fuscè explicarunt. Quodnam arbitrium nos per peccatum originale perdidisse asserit S. Augustinus? Illud quod in statu innocentia possidebamus, immune a miseriis, a peccato. Ita seipsum explicat *Lib. I. contra duas epistolas Pelagii cap. ii. Quis nostrum dicat, quod primi hominis perierit liberam arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immutabilitate iustitiam.*

IX. Interdum S. Augustinus necessitatis nomen usurpat pro gravi difficultate, ut *Lib. II. de perfect. iustit. cap. v. Quia peccavit, secuta est peccantem peccandi dura necessitas.* S. Doctor Pelagianos refellit, qui propugnabant illud æquilibrium; quod aliqui etiam hodie defendunt, quibusdam linimentis munitum, hominem nempe posse *pari momento se ad vitia, vel virtutes movere.* Quem errorem ut convellat S. Augustinus, vulnera, quibus sauciatum fuit ex Adæ peccato liberum arbitrium, exponit; & miseriarum necessitatem declarat, qua premitur: sed necessitas hæc arbitrii indifferentiam non excludit. Sexcentis quippe in locis omnem necessitatem determinantem ad unum luculentissimis argumentis explodit. *Lib. II. contra Faustum. Liberum arbitrium, quo vel bene, vel male vivitur, propter iustum iudicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicamus.* *Lib. III. de libero arbitrio cap. ii. ait, animam in ignorantia, & difficultate natam, nulla tamen necessitate comprimi ad permanendum in eo in quo nata est.* Ne nimius sim, animadvertas velim, S. Doctorem variis modis usurpare necessitatis nomen, prout argumenti quod tractat, conditio fert. Cum disputat adversus Pelagianos, voluntatem sub

ne-

necessitate asserit, exclusa gratia ad bonum operandum, malumque vitandum necessaria. Verum divina gratia præventus, & roboratus homo infirmus libere, omni sublata necessitate, agit. Aliquando asserit, necesse esse hominem operari secundum id quod magis allicit, & delectat; & tum de necessitate consequente sermonem habet. Si plura cupis, consule P. Massoulié & alios Thomistas, qui non minus docte quam erudite omnia quæ difficultatem ingerere possunt, dissolvunt.

§. IX.

Ex doctrina S. Thomæ vera libertatis idea. Calvinii, & Iansenii sophismata in antecessum præfocata.

I. **A**ngelicus Doctor libertatis imaginem tam vividis coloribus depingit, & more suo tanta perspicuitate, cum brevitate coniuncta, omnia sive antiquorum, qui præcessere, sive recentiorum, qui subsequuti sunt, libertatis hostium sophismata dissolvit, ut, eius doctrina lecta, omnes evanescant difficultates. *Lib. II. contr. Gentes cap. xlvii.* altius libertatis humanæ originem arcessit, ex eiusdem nempe immaterialitate, & intelligentia. Spiritus est rationalis anima. Ergo libera. Si enim spiritualis est, intelligens sit oportet. Si intelligens, igitur libera. Quandoquidem spiritus, a materiali determinatione solutus, universalia percipit, meditatur; &, sua consultatione præmissa, ex uno colligit alterum. Errori obnoxius intellectus est; sed hunc suum ipsum errorem deprehendit: supra suas reflectit cogitationes: arbiter sedet, ut verum a falso distinguat; & voluntati, a qua movetur, & applicatur, bonum, quod eligere debet, proponit. Hanc reciprocam harmoniam, & mutuam subiectionem melius singuli experimur quam explicare valeamus. Audiamus S. Thomam *Lib. cit. cap. xlviii.* sic ratiocinantem. *Iudicii libertate carent aliqua, vel propter hoc quod nullum habent iudicium, sicut quæ cognitione carent, ut lapides, & plantæ; vel quia habent iudicium, a natura determinatum ad unum, sicut irrationalia animalia. Naturali enim estimatione iudicat ovis lupum sibi nocivum; & ex hoc iudicio fugit ipsum. Similiter autem in aliis. Quæcumque igitur habent iudicium de agendis non determinatum ad unum a natura, necesse est liberi arbitrii esse. Huiusmodi autem sunt omnia intellectualia. Intellectus enim apprehendit non solum hoc, vel illud bonum, sed ipsum bonum commune. Unde, cum intellectus per formam apprehensam moveat voluntatem, in omnibus autem movens, & motum oporteat esse proportionata, voluntas substantiæ intellectualis non erit determinata a natura nisi ad bonum commune. Quidquid igitur offertur sibi sub ratione boni, poterit voluntas inclinari in illud, nulla determinatione naturali in contrarium*

pro-

prohibente. Omnia igitur intellectualia liberam voluntatem habent, ex iudicio intellectus venientem: quod est liberum arbitrium habere, quod definitur liberum de ratione iudicium. Consule plura alia quæ S. Thomas habet *ibidem*, & I. Part. *quæst.* lxxxiii. & de verit. *quæst.* xxii. & xxiv. & inde colliges, quam ventosi sint istius temporis Metaphysici non pauci qui antiquioribus Scholasticis adscribere inscitæ dicam non erubescunt.

II. Paucis expofita libertatis humanæ idea, pergit S. Doctor ad convellendos errores quos ex antiquis renovarunt Calvinus, & Iansenius. Aures erigant novatores, audiantque Angelicum illorum de libertate systema iam pridem perspicue, solideque diruentem. Narrat ille fuisse quosdam qui (non aliter ac Calvinus, & Iansenius) libertatem constituebant in sola immunitate a coactione, secus a necessitate; hancque libertatem sufficere ad meritum, & demeritum effutiebant. Quam opinionem *hereticam* appellat S. Doctor *quæst.* vi. de malo ar. unic. his verbis. *Quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid agendum; non tamen ponebant, quod voluntas cogeretur. Non enim omne necessarium est violentum; sed solum id cuius principium est extra: unde & motus naturales inveniuntur aliqui necessarii, non tamen voluntarii. Violentum enim repugnat naturali, sicut & voluntario: quia utriusque principium est intra; violenti autem principium est extra. Hæc autem opinio est heretica. Tollit enim rationem meriti, & demeriti in humanis actibus. Non enim videtur esse meritorium, vel demeritorium, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit. Est enim numeranda inter extraneas Philosophiæ opiniones: quia non solum contrariatur fidei, sed subvertit omnia principia Philosophiæ moralis. Si enim non sit aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum; tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum, & puni- tio, & laus, & vituperium, circa quæ moralis Philosophia consistit. Huiusmodi autem opiniones, quæ destruunt principia alicuius partis Philosophiæ, dicuntur positiones extraneæ; sicut nihil moveri, quod destruit principium scientiæ naturalis. Ad huiusmodi autem positiones ponendas inducuntur sunt aliqui homines, partim quidem propter proterviam, partim propter aliquas rationes sophisticas, quas solvere non potuerunt. Hæc meditentur, simulque erubescant indifferentiæ libertatis of- feres.*

III. Fuso calamo principia veræ libertatis *ibidem* explicare pergit S. Thomas, quæ legi ab omnibus vellem. Pauca ex multis delibabo. *Forma rei naturalis est individuata per materiam: unde & inclinatio ipsam consequens est determinata ad unum. Sed forma intellecta est universalis, sub qua multa possunt comprehendi. Unde, cum actus sint in singularibus, in quibus nullum est quod adæquet potentiam univer- salis, remanet inclinatio voluntatis indeterminate se habens ad multa. Hæc doctrina aktius defigenda memoriæ est. Voluntas non aliunde necessitatem pati valet quam*

ab

ab obiecto. Porro, cum nullum obiectum, nullusque actus particularis adæquare; seu explere totam voluntatis potentiam valeat, semper libera manet. Sicut (pergit Angelicus) si artifex concipiat formam domus in universali, sub qua comprehenduntur diversæ figuræ domus, potest voluntas eius inclinari ad hoc quod faciat domum quadratam, vel rotundam, vel alterius figuræ . . . Secundo considerandum est, quod potentia aliqua dupliciter movetur. Uno modo ex parte subiecti; alio modo ex parte obiecti. Ex parte subiecti quidem, sicut visus per immutationem dispositionis organi movetur ad clarius, vel minus clare videndum. Ex parte vero obiecti, sicut visus nunc videt album, nunc videt nigrum. Et prima quidem immutatio pertinet ad ipsum exercitium actus, ut scilicet agatur, vel non agatur; aut melius, vel debilius agatur. Secunda vero immutatio pertinet ad specificationem actus. Nam actus specificatur per obiectum. Est autem considerandum, quod in rebus naturalibus specificatio quidem actus est forma; ipsum autem exercitium est ab agente, quod causat ipsam motionem. Movens autem agit propter finem. Unde relinquitur quod primum principium motionis, quantum ad exercitium actus, sit ex fine. Si autem consideremus obiecta voluntatis, & intellectus, invenimus quod obiectum intellectus est primum principium in genere causæ formalis: est enim eius obiectum ens, & verum. Sed obiectum voluntatis est primum principium in genere causæ finalis: nam eius obiectum est bonum, sub quo comprehenduntur omnes fines; sicut sub vero comprehenduntur omnes formæ apprehensæ. Unde & ipsum bonum, inquantum est quedam forma apprehensibilis, continetur sub vero, quasi quoddam verum; & ipsum verum, inquantum est finis intellectualis operationis, continetur sub bono, ut quoddam particulare bonum. Si ergo consideremus motum potentiarum animæ ex parte obiecti specificantis actum, primum principium motionis est ex intellectu. Hoc enim modo bonum intellectum movet etiam voluntatem. Si autem consideremus motum potentiarum animæ ex parte exercitii actus, sic principium motionis est ex voluntate. Nam semper potentia ad quam pertinet finis principalis, movet ad actum potentiam ad quam pertinet id quod est ad finem; sicut militaris movet frenorum fabricem ad operandum. Et hoc modo voluntas & movet seipsam, & omnes alias potentias. Intelligo enim, quia volo: & similiter utor omnibus potentiis, & habitibus, quia volo . . . Sic ergo ad ostendendum quod voluntas non ex necessitate movetur, oportet considerare motum voluntatis & quantum ad exercitium actus, & quantum ad determinationem actus, quæ est ex obiecto. Quantum ergo ad exercitium actus, primo quidem manifestum est quod voluntas movetur a se ipsa: sicut enim movet alias potentias, ita & seipsam movet. Nec propter hoc sequitur quod voluntas secundum idem sit in potentia, & in actu. Sicut enim homo secundum intellectum in via intentionis movet seipsum ad scientiam, inquantum ex uno noto in actu venit in aliquid ignotum, quod erat solum in potentia notum; ita per hoc quod homo aliquid vult in actu,

*actū, movet se ad volendum aliquid aliud in actū; sicut per hoc quod vult sanitatem, movet se ad volendum sumere potionem. Ex hoc enim quod vult sanitatem, incipit consiliari de his quæ conferunt ad sanitatem; & tandem determinato consilio vult accipere potionem. Sic ergo voluntatem accipiendi potionem præcedit consilium, quod quidem procedit ex voluntate volentis consiliari. Cum ergo voluntas se consilio moveat; consilium autem est inquisitio quædam, non demonstrativa, sed ad oppositam viam se habens; non ex necessitate voluntas seipsam movet. Sed, cum voluntas non semper voluerit consiliari, necesse est quod ab aliquo moveatur ad hoc quod velit consiliari. Et si quidem a seipsa, necesse est iterum quod motum voluntatis præcedat consilium, & consilium præcedat actus voluntatis. Et, cum hoc in infinitum procedere non possit, necesse est ponere, quod quantum ad primum motum voluntatis, moveatur voluntas cuiuscumque non semper actū volentis ab aliquo exteriori, cuius instinctu voluntas velle incipiat... Relinquitur ergo... quod id quod primo movet voluntatem, & intellectum, sit aliquid supra voluntatem, & intellectum, scilicet Deus: qui cum omnia moveat secundum rationem mobilium, ut levia sursum, gravia deorsum, etiam voluntatem movet secundum eius conditionem, non ut ex necessitate, sed ut indeterminate se habentem ad multa. Patet ergo quod si consideretur motus voluntatis ex parte exercitii actus, non movetur ex necessitate. Si autem consideretur motus voluntatis ex parte obiecti determinantis actum voluntatis ad hoc, vel illud volendum, considerandum est quod obiectum movens voluntatem est bonum conveniens apprehensum. Unde, si aliquod bonum proponatur, quod apprehendatur in ratione boni, non autem in ratione convenientis, non movebit voluntatem. Plurima quæ in hoc eodem cit. art. habet, missa facio brevitatis gratia. Duas alias quæstiones de voluntate, & libero arbitrio in eisdem disputatis versat Angelicus, nempe **xxi.** & **xxiv. de verit.** triginta constantes articulis. Mirabar quod tot in locis, & tam fuso stilo libertatis ideam, proprietatesque enucleaverit, omniaque sophismata penitus profligaverit, non semel, sed pluries. Verum præsensit ille forsitan, non pauciores futuros quam antea extiterant, libertatis oppugnatores. Idcirco omnia quæ liberum arbitrium spectant, exhaurire operæ pretium existimavit. Et reipsa neque hæretici, neque materialistæ, vel athei quidquam excogitarunt adversus libertatem quod convulsam a S. Thoma in antecessum non fuerit. Qui rei periculum facere velit, legat loca a me laudata, & inveniet nihil hic a me per exaggerationem dictum esse.*

IV. Hæreticam appellat S. Thomas opinionem quæ negat ad meritum, & demeritum libertatem indifferentiæ. Quod enim ex necessitate est, tametsi spontaneum, deliberatione caret. Siquidem deliberatio, ut docet idem S. Doctor, circa duo versatur, quorum quodlibet possit eligere, aut reprobare voluntas, quæ dominium supra suos habere actus debet. Qui autem dominio in actus suos

potitur, facultatem quoque habet volendi, vel nolendi eandem actiones proprio subiectas dominio. Contra, qui necessario quidquam agit, minime facultatem habet volendi, vel nolendi illud. Quod confirmat S. Thomas I. Part. *quæst.* lxxxiii. art. 3. ubi inquit. *Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere alio recusato. Et ideo naturam liberi arbitrii ex electione considerare oportet, Et art. 4. subdit: Liberum arbitrium . . . nihil aliud est quam vis electiva.* Essentia autem, seu natura electionis est indifferentia eligendi unum præ alio, ut repetit idem S. Thomas I. 2. *quæst.* xiii. art. 2. *Cum electio sit præceptio unius respectu alterius, necesse est quod electio sit respectu plurium, quæ eligi possunt: ideo in his quæ sunt penitus determinata ad unum, locum non habet.* Quæ omnia lato calamo, & immensa eruditione, atque doctrina exponit laud. *quæst.* xxii. & xxiv. *de verit.*

§. X.

Sola indifferentia contradictionis ad essentiam libertatis pertinet. Nisi auferatur iudicii indifferentia, voluntas amittere libertatem nequit.

Pelagiani contendebant, ad naturam libertatis utramque indifferentiam necessariam esse, & contradictionis, & contrarietatis, quarum notiones dedi supra. Communis Theologorum sententia est, solam contradictionis indifferentiam essentiam constituere libertatis. Indifferentia enim contrarietatis, seu *specificatio-*nis, quæ versatur inter extrema contraria, qualia sunt bonum, & malum, defectus libertatis est: quia hæc indifferentia includit potestatem peccandi. Potestas autem peccandi libertatis imperfectionem prodit, ut egregie explicat S. Thomas II. Sent. dist. xxv. *quæst.* 1. art. 1. ad 2. *Ad perfectionem liberi arbitrii non pertinet ut indeterminate se habeat ad bonum, vel ad malum: quia liberum arbitrium per se in bonum ordinatum est; cum bonum sit obiectum voluntatis, nec in malum tendat, nisi propter aliquem defectum, quia apprehenditur ut bonum; cum non sit voluntas, aut electio nisi boni, aut apparentis boni. Et ideo ubi perfectissimum est liberum arbitrium, ibi in malum tendere non potest. Sed hoc ad libertatem arbitrii pertinet, ut actionem aliquam facere, vel non facere possit: hoc Deo convenit: bona enim quæ facit, potest non facere; nec tamen malum facere potest. Si plurima alia cupis, consule S. Thomam *quæst.* xxii. art. 6. & *quæst.* xxiv. *de verit.* Ratio evidens est. Deus est perfecte liber. Angeli, beati perfecta fruuntur libertate; & tamen peccare nequeunt. Nulla perfectio est in creaturis quæ non sit in Deo. Ergo indifferentia ad peccandum in hominibus imperfectio, non per-*

fectio est. Quare perfectior est libertas in Angelis sanctis, in beatis, qui peccare nequeunt, quam in nobis, qui peccare valemus.

II. Quod secundo loco explicandum proposui in hoc paragrapho, diligentiore curam postulat. Quoniam ad clariorem libertatis notionem penitus deprehendendam valde conducit. Communiter omnes qui libertatis notionem promunt, tria constituunt. I. ut voluntas sit activa, tum seipsam, tum ceteras hominis facultates movens, ut causa princeps. II. ut sit indifferens ad agendum, & non agendum, ad agendum hoc, vel illud. III. ut plenum suarum actionum, sive hæc elicitæ ab ea sint, sive imperatæ, dominium habeat. Verâ hæc omnia sunt; sed, quia vera istius indifferentiæ notio, & unde dimanet, non explicatur, idcirco interminabiles, perpetuæque lites fervent. Quoniam, dum voluntas & a se, & a Deo ad operandum determinata, infallibiliter operatur, & fieri nequit ut non operetur, præsupposita libera determinatione, clamitant multi, veram libertatis notionem ignorantes, liberam non esse voluntatem, quia indifferens non est ad eliciendum reipsa actum contrarium. Ut igitur has nugas profligemus, dicimus, nunquam voluntatem sua privari libertate, nisi auferatur iudicii indifferentia. Si quidem, quamdiu consistit causa, tamdiu effectus, seu proprietates quæ eandem necessario consequuntur, existant oportet. Radix autem proxima libertatis est iudicii indifferentia. Indifferentis vero iudicii causa est ipsa immaterialitas, seu spiritualitas animæ; quemadmodum supra ex S. Thoma demonstravi. In cuius confirmationem unum & alterum eiusdem textum adducam ex mille quos referre possem. In hac 1. 2. quæst. xvii. art. 1. ad 2. *Radix libertatis est voluntas, sicut subiectum; sed, sicut causa, est ratio. Ex hoc voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas conceptiones boni. Et ideo Philosophi definiunt liberum arbitrium, quod est liberum de ratione iudicium.* Sed legas velim S. Doctorem in sæpius laudata quæst. xxiv. de verit. ubi quindecim articulis liberi arbitrii naturam, proprietatesque exponit. Inquit art. 2. *Si iudicium cognoscitivæ non sit in potestate alicuius, sed sit aliunde determinatum; nec appetitus erit in potestate eius; & per consequens nec motus, vel operatio absolute. Iudicium autem est in potestate iudicantis, secundum quod potest de suo iudicio iudicare. De eo enim quod est in nostra potestate, possumus iudicare. Iudicare autem de iudicio suo est solius rationis, quæ super actum suum reflectitur, & cognoscit habitudines rerum de quibus iudicat, & per quas iudicat. Unde totius libertatis radix est ratione constituta.* Millies hanc doctrinam repetit Angelicus.

III. Porro, ut evidentius teneas hanc iudicii indifferentiam, scias oportet, eam in hoc sitam esse. Ratio voluntati obiectum proponit, ut finitum limitatumque, quod æquare haud valet eiusdem voluntatis amplitudinem. Ideo dicitur cum indifferentia propositum, quia respui a voluntate potest, ut bonum valde inferius

seipsa. Siquidem, quia bonum propositum limitatum est, ita intellectus iudicium illud proponit, ut simul ex adverso, sin expresse, saltem reipsa alia iudicia se se infinuent; seu, bonum illud, quia scilicet finitum suapte natura, rationum momenta præbet, ut intellectus alia opposita iudicia formare possit. Quapropter advertit S. Thomas, respectu ultimi finis, seu beatitudinis, non reperiri libertatem specificationis, quia intellectus illam proponit ut plene saturantem appetitum. In hac vita respectu beatitudinis adest libertas exercitii: quia hæc ab homine non videtur, valetque de ea non cogitare. Ceterum haud valet propriam respicere beatitudinem in communi, etiam in hac vita; quamvis, usque dum vivit, possit in eo suam constituere beatitudinem in quo miseram, & ærumnosam vitam ducat. Libertas ergo humana circa media versatur, quæ fini assequendo idonea sunt. Et, ut dixi, Deum ipsum viatores libere amant, illumque habere odio valent; cum possit a ratione proponi ut quid propriis appetitionibus oppositum.

IV. Animadvertas insuper velim, præter iudicium illud quod eligendum bonum cum indifferentia proponit, ulterius requiri iudicium quod practicum appellatur. In qualibet siquidem deliberatione quædam syllogistica ratiocinatio occurrit, ut frequenter S. Thomas docet, & P. Ioseph a Vita præclare explicat. Bonum amandum est. Hoc bonum est. Ergo amandum. Secunda propositio in examen frequenter vocatur; &, expensis in utramque partem rationibus, iudicium practicum decernit, tale bonum esse eligendum. Voluntas quippe non amplectitur bonum, nisi quatenus est hic & nunc determinate iudicatum ut illi conveniens opportunumque. Quapropter ipsa electio aliquid rationis participat, inquit S. Thomas 1. 2. quæst. XIII. art. 1. *In nomine electionis importatur aliquid pertinens ad rationem; sive ad intellectum, & aliquid pertinens ad voluntatem.* Et clarius 1. Part. quæst. LXXXIII. art. 3. ad 2. docet, hoc iudicium esse veluti conclusionem consultationis præcedentis. *Iudicium (inquit) est quasi conclusio, & determinatio consilii. Determinatur autem consilium primo quidem per sententiam rationis, & secundo per acceptionem appetitus. . . . Et hoc modo ipsa electio dicitur quoddam iudicium, a quo nominatur liberum arbitrium.* Nec præiudicii quidquam infertur libertati, quod post proposita media, cum indifferentia eligenda, peracta consultatione, voluntas certo eligat bonum per iudicium practicum determinatum. Quoniam libertas confurgit ex collectione actuum, & consultatione præcedente hoc practicum iudicium, quod infallibiliter operatio voluntatis consequitur. Audi S. Thomam cit. quæst. XXIV. de verit. art. 2. *Cum ad operationem nostram tria concurrant, cognitio, appetitus, & ipsa operatio; tota ratio libertatis ex modo cognitionis dependet. Appetitus enim cognitionem sequitur; cum appetitus non sit nisi boni quod sibi per vim cognitivam proponitur. Et quod quandoque videatur appetitus*

us cognitionem non sequi, hoc ideo est, quia non circa idem accipitur appetitus, & cognitionis iudicium. Est enim appetitus de particulari operabili; iudicium vero rationis quandoque est de aliquo universalis, quod est quandoque contrarium appetitui; sed iudicium de hoc particulari, operabili ut nunc, numquam potest esse contrarium appetitui. Qui enim vult fornicari, quamvis sciat in universali fornicationem malam esse, tamen iudicat sibi ut nunc bonum esse fornicationis actum, & sub specie boni illum eligit. Qua de re, si plura aves, consule ipsam S. Thomam 2. 2. quæst. xx. art. 2.

V. His præmissis, concludit Angelicus, posita indifferentia iudicii, necessario consequi libertatem. Quandoquidem, si libertatis istius causa est indifferentia iudicii, fieri nequit ut, posita, & consistente causa ista, non consistat quoque libertatis effectus. Unde (inquit S. Thomas cit. quæst. xxiv. de verit. art. 2.) totius libertatis radix est in ratione constituta. Unde secundum quod aliquid se habet ad rationem, sic se habet ad liberum arbitrium. Ratio autem plene & perfecte invenitur solum in homine. Unde in eo solum liberum arbitrium plenarie invenitur.

§. XI.

Ex parte solius obiecti necessitas proficiscitur voluntatis. Si Deus imprimere necessitatem voluntati velit, iudicii indifferentiam auferat oportet. Motio, quamvis efficacissima, perficit, non minuit libertatem.

EX his quæ breviter dicta sunt, palam est, non ex parte subiecti, sed ab obiecto totam oriri voluntatis necessitatem. Plurimæ in Theologia, & quilibet scientia disputationes, lites, & contentiones ardent, quod disputantes frequenter in ipsis rerum notionibus dissideant. Experientia didici, diversas omnino libertatis notiones formari in scholis variis: & hinc interminabiles lites, perpetuæque. Plures ideam libertatis in quadam indifferentia subiectiva sola ad utrumque extremum constituunt. Considerant libertatem veluti bilancem inter duo pondera, quasi in æquilibrio ad alterutram partem: sub quo aspectu bruta ipsa libera dicenda forent: nam certum est indifferentiam subiectivam ad fugam, & prosecutionem in eisdem reperiri. Quid quod in ipsis rebus sensu carentibus, in ipso pariete, in ipsa tabula indifferentia subiectiva reperitur ad hos, vel illos colores? Perspicue ergo, firmiterque doctrina S. Thomæ, & communiter omnium

Theologorum præ oculis habenda est, ut, veram libertatis notionem penes omnes constituta, legitime institui disputatio valeat. Hanc autem libertatis notionem in ratione proponente bonum cum indifferentia modo supra explicato S. Thomas constituit. Quoties ergo disputatur, sit ne libera voluntas, videndum, num ratione regatur; num bonum quod appetit, & amat, propositum a ratione sit cum indifferentia. Ut vero indifferenter proponatur bonum, ipsum limitatum & finitum sit necessum est: quoniam tum æquare voluntatis amplitudinem nequit; atque adeo voluntas dominio potitur, quo ipsum respuere valet. Exemplis res clarior evadet. Homo in amentiam lapsus eandem omnino indifferentiam subjectivam voluntatis, quam ante amentiam habebat, retinet. At, quia ratione ordinate obiecta proponente caret, libertate quoque destituitur. Beati a sola infinita bonitate Dei clare visa, atque possessa necessitatem recipiunt: quia immensa illa bonitas, non solum æquat, sed infinite superat voluntatis amplitudinem.

II. Quibus constitutis, quacumque motionis efficacitate Deus præveniat, & prædeterminet voluntatem, nullam imprimere necessitatem eidem valet, nisi iudicii indifferentiam removeat. At numquid necessitate Deus voluntatem astringere nequit? Valet sane eidem libertatem auferre; sed libertatis causam removendo, nempe indifferentiam iudicii. Ceterum usquedum hæc iudicii indifferentia non aufertur, illæsa consistunt libertatis iura. Qui enim vult primum, velit & alterum, cum eodem necessario connexum, opus est. Iudicii porro indifferentia auferri nequit nisi per claram infiniti boni visionem.

III. Quid itaque clamitant, auxilium quo Deus efficaciter, & immutabiliter voluntatem præmovet, ut libere velit, iudicii indifferentia præcedente, bonum, præiudicium libertati inferre? *Deus* (inquit S. Thomas quæst. vi. de mal. art. unic. ad 3.) *movet quidem voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest; sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas: sicut etiam in omnibus providentia divina infallibiliter operatur; & tamen a causis contingentibus proveniunt effectus contingenter, inquantum Deus omnia movet proportionabiliter, unumquodque secundum suum modum.*

IV. Invidiam constant adversarii vocibus quibus Thomistæ appellare hanc Dei motionem solent: eam siquidem vocant isti motionem *physicam, prædeterminantem, prævenientem, motionem virtuosam* &c. quas voces usurpare idcirco cœperunt, ut reviviscentes, sicuti ipsi existimarunt, Pelagianorum, & Semipelagianorum errores efficacius repellerent. Sola morali, idest extrinseca tantum motionem, lege nempe extrinsecus clamante & suadente, allici & moveri voluntatem, contendebant præfati hæretici. Contra Catholici cum Augustino intrinsecus voluntatem præveniri, adjuvari, & determinari contendunt. Quod vero hoc intrinsecum au-

au-

auxilium, ipsam voluntatem immediate movens, atque determinans, *promotio*, *prædeterminatio physica*, *delectatio videlicet* appelletur, perinde est, si a variis philosophandi modis præscindas, & solam efficacitatem divinæ gratiæ, qua voluntas applicatur ad agendum, consideres. Si enim concedis, voluntatem a Deo intrinsecus moveri; præmoveri quoque concedas necessum est. An negabis, ordinem in hoc movendi genere servandum? Concipere autem ordinem istum nequis, nisi definias aut Deum primum esse moventem, & voluntatem secundam; aut contra voluntatem primam esse motionis causam, Deum vero secundam; aut denique Deum & voluntatem, nullo subordinationis ordine servato, simul concurrere ad producendum effectum. Porro, ut ab hoc ultimo membro incipiam, hoc admisso, duæ essent primæ causæ, sibi minime subiectæ in genere movendi, & producendi effectum. Nam quod creatura in alio essendi genere a Deo pendeat, aliud heinc non sequitur, nisi quod creatura a Deo producta fuerit. Hoc vero extraneum prorsus est ab instituto nostro. In præsens quippe ordinem causarum in movendo dumtaxat dispicimus, quærimusque quænam hoc in genere prima sit, Deus, aut voluntas, aut ambæ simul, ita ut neutra præcedat. Deum primam esse causam in hoc movendi genere, quis iverit inficias? Primus ergo Deus voluntatem movet. Ergo præmoveret. Illa enim particula *præ* non aliam ob causam adicitur, nisi ad ostendendum Deum in movendo *præcedere*. Tum. Præmoveret aut extrinsecus legem proponendo, aut intrinsecus. Nullus hic evadendi locus est. Si extrinsecus tantum; ergo instauratur Pelagiana hæresis. Si intrinsecus; ergo non moraliter dumtaxat: ergo physice. Movet, inquis, Deus, quin, si vis, & præmoveret in sensu explicato, quatenus est primus; at auxilio non determinante ad unum, sed indifferenti, & a voluntate ipsa determinabili. Ita ne vero? Concedis ergo, voluntatem intrinsecus moveri. Ergo admittis præmotionem, quatenus Deus est primus motor. Admittere quoque debes hanc præmotionem esse physicam hoc in sensu, quatenus intrinsecus & realiter voluntatem afficiat. Totum ergo dissidium huc recidit: determinet ne Deus intrinsecus voluntatem. Si enim determinat; ergo prædeterminat: sicuti si movet; ergo præmoveret. Iniuria itaque summa culpantur Thomistæ ob usum harum vocum, *prædeterminationis physice*; cum istæ duæ voces non aliud significant quam Deum intrinsecus determinare voluntatem indifferentem ad agendum. Ceterum qua voce appellari debeat modus iste quo Deus voluntatem prædeterminat, an dici debeat *qualitas physica impressa voluntati*, an *motio transfrens*, an *actio ipsius Dei*, an *delectatio sancta*, & *illuminatio celestis*, quis definire valet? An de his vocibus disputandum est? An vera notio modi quo Deus voluntatem movet, percipi ab humana mente potest? Moveri, determinari, & quidem intrinsecus, voluntatem a Deo, Scripturæ, Concilia, Patres, & luculentissima rationum momenta evin-

cunt; modus vero quo id Deus præstat, humanam fugit cognitionem. Mihi due certa sunt; nempe Deum gratia natura sua efficaci voluntatem determinare, & voluntatem sub hac gratia liberam esse libertate indifferentiæ.

V. Misso itaque vocum dissidio, res ipsa discutienda est. At numquid huc ego celeberrimam de auxiliis divinis in humanam voluntatem controversiam revocabo? Si id agerem, ab instituto meo toto cælo aberrarem. Sed ea exposui quæ ad rectam humanæ libertatis ideam formandam conducere existimavi. Non sum nescius, plures futuros qui nimis prolixitatis in explicanda libertate me sint reprehensuri. At meminerint censores isti, hoc nostro infelici tempore nihil frequentius in discrimen disputationemve adduci quam libertatis argumentum. Ego autem non casuisticam, seu meros conscientiæ casus, ab hominibus excogitatos, discutiendos, sed dogmata, & præcepta christianæ professionis exponenda suscepi. Hæc obiter. E diverticulo in semitam regredior, & pauca adiciam, veluti per transfennam, ex S. Thoma, qui invictissimis rationibus evincit, divinum auxilium, quo Deus efficaciter voluntatem determinat, nullum inferre humanæ libertati præiudicium; sed contra ipsam roborare, atque perficere. *Lib. III. cont. Gent. cap. LXXXVIII.* adducit hæc duo Scripturæ loca, ut intrinsecam efficaciam divinæ motionis evincat. *Cor Regis in manu Domini, & quocumque voluerit, inclinabit illud: Prov. XXI.* Allegat alterum ex S. Paulo ad Philip. *II. Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate.* Ex quibus hoc pacto argumentatur cap. *LXXXIX.* *Quidam vero non intelligentes, qualiter motum voluntatis Deus in nobis causare possit absque præiudicio libertatis voluntatis, conati sunt has auctoritates male exponere; ut scilicet dicerent, quod Deus causat in nobis velle, & perficere, inquantum dat nobis virtutem volendi, non autem sic quod faciat nos velle HOC, vel ILLUD; sicut Origenes exponit in III. Periarchon, liberum arbitrium defendens contra auctoritates prædictas. Ex hoc processisse videtur opinio quorundam qui dicebant, quod providentia non est de his quæ subsunt libero arbitrio, scilicet de electionibus; sed providentia refertur ad exteriores eventus. Non enim qui eligit aliquid consequi, vel perficere, puta edificare, vel ditari, semper poterit ad hoc pervenire. Et sic eventus nostrorum actionum non subiacet libera arbitrio, sed providentia disponuntur.*

Quibus quidem, auctoritatibus sacra Scriptura resistitur evidenter. Dicitur enim Isa. XXVI. Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine. Unde non solum virtutem volendi a Deo habemus, sed etiam operationem. 2. Præterea. Hoc ipsum quod Salomon dicit, Quocumque voluerit, inclinabit illud, ostendit non solum divinam causalitatem ad potentiam voluntatis extendi, sed etiam ad actum ipsius. 3. Item. Deus non solum dat rebus virtutem; sed etiam nulla res potest propria virtute agere, nisi agat in virtute ipsius, ut supra ostensum est. Ergo homo non potest

vir-

virtute suæ voluntatis sibi data uti, nisi in quantum agit in virtute Dei. Illud autem in cuius virtute agens agit, est causa non solum virtutis, sed etiam actus eius quod in artifice apparet, in cuius virtute agit instrumentum, etiam quod ab hoc artifice propriam formam non accepit, sed solum ab ipso applicatur ad actum. Deus est nobis causa, non solum voluntatis, sed etiam volendi. 4. Amplius. Perfectius invenitur ordo in spiritualibus quam in corporalibus. In corporalibus autem omnis motus causatur a primo motu. Oportet igitur quod in spiritualibus omnis motus voluntatis a prima voluntate causetur, quæ est voluntas Dei. 5. Adhuc. Superius ostensum est quod Deus est causa omnis actionis, & operatur in omni agente: est igitur causa motuum voluntatis. 6. Item . . . Huius, quod aliquis intelligat, consilietur, & eligat, & velit, oportet aliquid esse causam: quia omne novum oportet quod habeat aliquam causam. Si autem est causa eius aliud consilium, & alia voluntas præcedens, cum non sit procedere in his in infinitum, oportet devenire ad aliquod primum. Huiusmodi autem primum oportet esse aliquid quod est melius ratione. Nihil autem est melius intellectu, & ratione, nisi Deus. Est igitur Deus principium nostrorum consiliorum, & voluntatum.

VI. Quis aliquo commento eludere hanc sancti Thomæ doctrinam valet? Docet, Dei virtutem & voluntatem movere, & eiusdem causam esse. Qui indifferenter se habet ad aliquem effectum, dicitur ne operari effectum hunc? Applicare Deum voluntatem ad agendum, quomodo artifex applicat instrumentum, docet Doctor sanctus. Cur vero applicatio hæc non præiudicet libertati, sexcentis in locis explicat. Unum referam ex 1.2. quæst. x. art. 4. *Ad providentiam divinam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed servare. Unde omnia movet secundum eorum conditionem; ita quod ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effectus ex necessitate; ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Quia igitur voluntas est activum principium, non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa; sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus eius contingens, & non necessarius, nisi in his ad quæ naturaliter movetur. . . . Voluntas divina non solum se extendit ut aliquid fiat per rem quam movet, sed ut etiam eo modo fiat quo congruit naturæ ipsius. Et ideo magis repugnaret divinæ motioni, si voluntas ex necessitate moveretur, quod suæ naturæ non competit, quam si moveretur libere prout competit suæ naturæ. Si plura alia cupis, consule loca citata eiusdem S. Doctoris.*

C A P U T VII.

Mirabilis actuum humanorum harmonia, & ordo. Quam inepte de humanis officiis disputent Pufendorfius, Thomafius, Cumberlandus, Heinecius, VVolfius, ceterique Protestantes.

I. **S** *Amuel Pufendorfius* in suo de homine & civitate tractatu officia humana exponens adeo ieiune principia proxima, quæ humana officia producunt, nempe voluntarium, liberum, libertatisque ideam, mentis, & voluntatis reciprocam motionem explicat, ut mirum sit, opusculum istud a sciolis magni fieri. Sed ea est eorum qui tumultuarie, nullaque servata methodo scientias addiscunt, conditio, ut vix distinguere fucatum a genuino, verum a falso sciant. In opere autem de iur. nat. & gent. de intellectu, & voluntate, de ignorantia, de conscientia fusior illi sermo; & de more falsa miscet veris. *Cumberlandus*, ut viam latam sibi aperiat ad mores humanos formandos, a vasorum spermaticorum amplitudine, ab ingenti cerebri quantitate, a ceteris humani corporis partibus præfidia arcessit. *Heinecius* de voluntario, de libero, de actuum tum mentis, tum voluntatis œconomia vix verba facit. *VVolfius* in Philosophia morali immensa propositionum multitudine omnia involvit.

II. Illud hic advertendum, Auctores istos, excepto *Thomasio*, viro impudentissimo, libertatem propugnare, desertis ducibus *Luthero*, *Calvinoque*. Ut humani generis invidiam declinarent, fateri tandem aliquando liberum esse hominem coacti sunt. Si recte saperent, & nisi cæcitate caligo eos abduceret, confiteri quoque deberent, *Lutherum*, & *Calvinum* nonnisi commentitiam, & iudicium prædicare potuisse religionem; si ipsis fatentibus, primum veræ religionis, humanæque societatis fundamentum, humanam nempe libertatem, penitus suffoderunt. At, his missis, propositum exequamur.

III. Duplex in primis ordo in animæ nostræ internis officiis distinguitur, intentionis nempe, & executionis. Novem comprehendit ordo iste officia. Actio prima *fnis cognitio*. Nil quippe volitum, quin sit præcognitum. Hæc finis cognitio voluntati exhibet bonitatem, quæ ad sui amorem invitatur, & allicit. Huic primæ intellectus actioni respondet voluntatis actus, qui *simplex volitio* nuncupatur; qui que primus voluntatis fructus est, in quem ut erumpat voluntas, impelli ab aliquo principio debet, ut supra ex *S. Thoma* demonstravi. Omnes voluntatis actus sunt

sunt volitiones; sed hæc prima, ut a posterioribus distincta, *simplex volitio* idcirco appellatur, quia in finis complacentia sistit, illumque in se a mediis seiunctum diligit; & propterea *velleitas*, seu actio languida, & inefficax vocatur. Virtutis pulchritudo etiã vitiosis arridet, eam absolute spectatam diligunt; at dilectione torpida & infirma: quia, ut ad executionem respectum habet, ab eadem voluntatem avellunt. Hanc simplicem finis volitionem efficax eiusdem finis *intentio* consequitur, quæ finem mediis comparandum spectat, seu finem spectat, ut rationem prodit volendi media quibus obtineatur. Et quamquam actus quo media executioni demandatur, specie distinguitur a finis intentione; nihil tamen impedit quo minus voluntas uno actu feratur in finem, & in media, quatenus in fine continentur. Quoniam tum plura ordinate, & per modum unius attinguntur, ut S. THOMAS docet I. 2, *quæst. VIII. art. 3.* his verbis: *Manifestum est ergo quod unus & idem motus voluntatis est quo fertur in finem, secundum quod est ratio volendi ea quæ sunt ad finem, & in ipsa quæ sunt ad finem.* Ceterum actus electionis mediiorum absolute distinctus ab intentione finis est.

IV. Sæpe finis intentio intellectui, attentio voluntati a nonnullis Scriptoribus attribuitur. Verum similes locutiones non adeo præcisæ sunt, nec ad Metaphysicæ regulas exactæ; sed promiscue quandoque intentio pro attentione usurpatur in communi sermone: quoniam sicut attentio operationes dirigit, ita intentio affectuum, & universæ moralis disciplinæ œconomiam moderatur. Intentio oculus, & lucerna sæpe nuncupatur: quia quemadmodum oculus hominum gressus, sic intentio voluntatis molimina, conatus, & studia in ultimam humanorum actuum amussim dirigit, ordinatque. Ab istius intentionis reëctitudine tota pendet morum sanctimonia. Si istius intentionis oculus simplex & splendens fuerit, totum corpus lucidum erit. Hæc scopum definit in quem collineare conatus tuos debeas. Si hæc prava fuerit, cetera omnia, licet virtutis speciem præferant, sordent, & inquinata iacent.

V. Intentioni succedit *consilium*, situm in ratiocinio intellectus practici. Hic media explorat quibus obtinendus finis est. Illorum cum hoc convenientiam maiorem aut minorem, propinquitatem proximiorum aut remotiorum expendit, libratque. In hoc consilio duo includuntur actus. Prior est *inquisitio mediiorum*, quando media incerta sunt & dubia; posterior *iudicium*, quo mediiorum utilitas, & cum fine convenientia iudicatur. Priorem actum dirigit virtus, quæ nuncupatur *eubulia*; posteriorem *synesis*, *gnome*. Consilium agendorum summopere inculcant Patres, & Scripturæ sanctæ. *Ego sapientia in consilio habito, & eruditus intersum cogitationibus*, inquit Salomon *Proverb. VIII.* Et iterum cap. xxv. *Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reveles: ne forte insultet tibi, cum audierit, & exprobrare non cesset.* Consilium peculiare donum Dei est, paucis

con-

concessum; tametsi vix unus sit qui illud sibi non arroget. Duo ad consilium necessaria: prudentia, quæ sine penetratione mentis, & rerum experimento raro reperitur; affectuum puritas, ingenua benevolentia. Amicum habes sincerum, candidum, benevolum; sed hebetem, loquacem, nullius penetrationis. Amicitia hæc inutilis. Habes alterum perspicacem, acutum, eruditum, sed subdolum, versutum, vafrum: quid hinc commodi? Videbis plurimos, qui acute omnia cribrant, enucleant, media omnia in scenam revocant, quæ contra obsunt, dispiciunt; sed ita morosi, superstitiosi, & anxii, ut nec ipsi, quid consilii dare debeant, inter noscant; & frequentissime peiora suadent, & eligunt. Quid ergo? Nulli ne consiliiarii boni? Audi omnium hominum sapientissimum Salomonem Eccles. vi. *Multitudo pacifici sunt tibi; & consiliarius fit tibi unus de mille.* Heinc collige quam difficile sit verum reperire consiliarium. Scribit enim S. Ambrosius Lib. II. *Offic. Talis debet esse qui consilium dat, ut seipsum formam aliis ad exemplum bonorum operum exhibeat in doctrina, in integritate, in gravitate, ut sit eius sermo salubris, atque irreprehensibilis, consilium utile, vita honesta, sententia decorata.*

VI. Consilium sequitur *voluntatis consensus*, quo proposita media approbantur, & acceptantur, quatenus utilia sunt, & ad finis affectionem idonea, & consentanea. Actus iste ab electione unius præ alio medio secernitur; quando tamen plura occurrunt media quæ ad finem conducunt, in quæ consentire voluntas possit, & in eisdem sibi complacere propter propinquitatem cum fine. Si unicum sit ad finem medium, tum ab electione minime distinguitur consensus. Hic te admonere iuvat, ut sensum a consensu distinguas. Non pauci, dum sensum in temptationum spectris experiuntur, anxii sunt, quod non discernant sensum inter & consensum discrimen. Scite S. Bernardus hac de re loquitur de dom. inter. cap. VIII. *Locum superiorem ratio semper obtineat. Si vero aliquem motum ad id quod non debet, vel quomodo non debet, senserit; non consentiat, sed illi resistat. Nam solus consensus reos nos facit. Tunc enim anima mori, sicut scriptum est, dicitur, cum ipsa ratio ad peccatum per consensum incurvatur. Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur.*

VII. Post consilium succedit *electio mediorum*, quæ est actus voluntatis. Præsupponit utique actum rationis dirigentis, ordinantis, & mediorum cum fine utilitatem conferentis. Verum voluntas est quæ eligit unum præ alio medium, ut docet S. Thomas 1. 2. *quæst. XIII. art. 1.* Et quamvis circa media versetur, nil impedit quominus eligere finem valeat, quoties finis rationem induit medii conducentis ad alium finem superiorem; sicut principium unius scientiæ potest alterius esse conclusio. In lata significatione dicitur voluntas eligere finem ultimum, secundum illud Deuter. XXVI. *Dominum elegisti; hoc dicit, ut sit tibi Deus, & ambules*

in viis eius . Item Luc. x. *Optimam partem elegit sibi Maria , quæ non auferetur ab ea .*

VIII. Electionem comitatur imperium , cuius est iubere mediorum executionem Omnes quos descripsi , actus interiores sunt : electio ipsa intra voluntatem sistit Imperium , quod est actus intellectus , foras erumpit , & ceteris potentiis tum internis , tum externis executionem intimat , iubetque , ut præclare S. Thomas 1. 2. quæst. xvii. art. 3. ad 1. *Post determinationem consilii , quæ est iudicium rationis , voluntas eligit ; & post electionem ratio imperat ei per quod agendum est quod eligitur ; & tunc demum voluntas alicuius incipit uti exequendo imperium rationis : quandoque quidem voluntas alterius , cum aliquis imperat alteri ; quandoque voluntas ipsius imperantis , cum aliquis imperat sibi ipsi .* Quomodo voluntas applicet intellectum ad imperandum , & vicissim intellectus imperet voluntati , mutuamque istius duplicis potentiæ subiectionem , & reciprocum ordinem explicat idem S. Thomas *loc. cit. art. 1.*

IX. Intimato imperio , continuo succedit *usus activus* voluntatis : qui actus ab electione distinguitur . Hæc media spectat ut futura ; ille ut præsentia , & in executionem redigenda per potentias exteriores . Hoc opus , hic labor est . Officium istud omnium difficillimum . Plurimi sunt qui recte iudicant , qui consilia optima præbent , qui eligenda decernunt . At , cum executioni demandanda consilia sunt , tum omnia evanescunt , languent , torpescunt : & si manum operi admovent , cito ab inceptis recedunt . Quæ omnia præclare S. Bernardus explicat Lib. I. de Considerat. cap. 1. *Quoties vis , & incassum ? Quoties moves , nec permoves ? Quoties conaris , & non datur ultra ? Eniteris , & non obtines : parturis , & non paris : tentas , & non abriperis . Ubi incipis , ibi deficis ; & , dum adhuc ordiris , succidunt te .* Hæc singuli experimur , dum pia proposita multiplicamus , quibus sæpe executio non respondet ob voluntatis nostræ imbecillitatem .

X. Postremus , & nonus actus est *fruitio finis* . Hic actus voluntatis est , quæ quemadmodum finem possidendum concupiscit , sic eo obtento , & possesso fruitur . Fruitio hæc quies est appetitus , & delectatio de amato fine . *Venite , fruamur bonis : Sap. 2.* Duplex distingui fruitio solet . Altera imperfecta , quæ sibi de fine sperato , & amato complacet , secundum illud Rom. xiii. *Spe gaudentes* . Altera perfecta , & consummata , quæ finis ademptionem consequitur , & solum in patria habetur .

XI. En delineatam actuum humanorum picturam paucis quidem , & nimis rudi penicillo . At , si plura cupis , consule laudatum S. Thomam , qui de more hæc omnia incredibili perspicuitate , & profunditate exponit , omnes animæ recessus penetrat , & omnia ob oculos ponit . In hac mirabili harmonia duo potissimum sollicitos habere nos debent , intentio , & executio . Intentio , tametsi cognitionem ,

& vo.

& volitionem finis præsupponat, nihilominus illa est a qua plurimum pendet succedentium actionum honestas & sanctitas. Hæc est fax quæ præluceat, quæ tenebras dissipat, quæ, veluti sol, aliis officiis lumen, & perfectionem communicat. Heinc est quod dæmon, quod præstigiator amor nostri omni versutia eam fucare conantur. Quoniam superbiens, aut insolens intentio ipsa bona opera corrumpit; quemadmodum opera prava quaecumque vel sanctissimam intentionem inquinant. Monitum ergo S. Bernardi *Lib. de præcep. & dispensat. cap. xiv.* alta sit mente repositum. *Ut interior oculus vere sit simplex, duo illi esse arbitror necessaria, caritatem in intentione, & in electione veritatem. Nam, si bonum quidem diligit, sed veritatem non eligit; habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam. Et nescio quemadmodum iudicio veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem, magistra veritas, Estote, inquit, prudentes sicut serpentes; & simplices sicut columbæ. Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex erit oculus cum ignorantia veritatis? Aut vero vera dici potest simplicitas quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: Ignorans ignorabitur. Daret ergo laudabilem illam, & a Domino laudatam simplicitatem, absque his duobus non esse bonis, benevolentia, atque prudentia; ut oculus videlicet cordis non solum pius, qui fallere nolit, sed & cautus sit, qui falli non possit.* Impensus hanc meditari cælestem doctrinam vellem illos qui piis, rectisque intentionibus plenos sese iactant; sed semper, aut frequenter in electionibus deficiunt. Preces Deo fundunt, ut simplicitatem intentionis dirigat; sed quam illi habent, non quam Deus immittit. Orant ut Deus semetipfos in suscepta deliberatione defigat. Resipisce, & dum deprehendis electionem cum veritate pugnare, intellige falsam esse intentionem tuam, quam ignorantia prætextu inepte excusare studes. Quoniam *ignorans ignorabitur*. Si lumine cælesti perfusa intentio tua foret, totum opus lucidum esset. Falsa est intentio. Ergo totum negotium obscurum reputatur. Heinc quoque collige quam turpiter illi aberrant qui cum falsitate bonitatem moralem veram componunt beneficio ignorantia invincibilis.

CAPUT VIII.

De actuum humanorum moralitate. Vera istius moralitatis notio. Error Pufendorffii, moralitatem constituentis in imputativitate, castigatur.

I. **H**Actenus de voluntario, & libero, quæ sunt fundamenta & principia efficiencia actuum moralium, disputatum est. Heinc consequitur discutendam nunc esse istorum actuum moralitatem. In quolibet morali actu quatuor distinguuntur, esse physicum seu naturale, voluntarium, liberum, morale. Tria prima iam explicata sunt; quartum explicandum remanet. Ut vero facilius, & distinctius id præstemus, variis quæstiunculis rem totam dispiciam.

II. Quæst. I. *Sita ne est in libertate, aut denominatione aliqua extrinseca, actuum humanorum moralitas?* Resp. Communis sententia est, necessario quidem libertatem moralitatem præcedere, tamquam eiusdem fundamentum, & causam efficientem; secus in eadem sitam esse istius essentiam. Quod debeat præcedere, patet. Quoniam actio quæ non est libera, nequit moraliter bona esse, aut mala. Actiones quippe necessariæ hominum dominio non subiacent; atque adeo nullam præter physicam bonitatem habere valent. Porro quod in libertate non consistat humanorum actuum moralitas, similiter evidens est. Siquidem actus idem, invariata libertate, duplicem induere moralitatis speciem potest. Quis occidit maritum, ut adulterium perpetret cum eiusdem uxore, duo crimina committit eadem & unica libertate. Si in hac sita moralitas esset, unicum, sicuti unica est libertas, non duo peccata forent. Tandem denominatio extrinseca quid rationis est. Ergo in eadem consistere moralitas nequit; cum hæc quid reale sit, nemine cogitante, actui morali inhærens, ut infra evidenter palam fiet.

III. Quæst. II. *Moralitatis notio sita ne est in ordine, & conformitate ad regulas morum?* Resp. Adfirmat S. Thomas, & communiter graviores Theologi. Inquit enim Angelicus 1. 2. quæst. xviii. art. 8. *Actus humanus, qui dicitur moralis, habet speciem ab obiecto relato ad principium actuum humanorum, quod est ratio. Unde, si obiectum actus includat aliquid quod conveniat ordini rationis, erit actus bonus secundum suam speciem.* Hoc idem repetit quæst. xix. art. 1. ad 3. *Bonum per rationem representatur voluntati, ut obiectum: & in quantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris, & causat bonitatem moralem in actu voluntatis. Ratio enim principium est humanorum, & moralium actuum.* In hoc itaque officiorum ordine ad obiectum, morum regulis circumscriptum, sita est moralitatis essentia. Quæ sint morum regulæ, mox dicam. Hic ordo, qui etiam dicitur tendentia, & habitu

tudo, realis est, seu actus ipse suapte natura conformis, aut dissonus legi æternæ, & rationi est. Disputant Theologi, num transcendentalis, an prædicamentalis relatio dicenda hæc sit. Sed hæc disputatio inter illas reiicimus quæ nullius momenti sunt. Communiter docent esse relationem transcendentalem.

IV. Quæst. III. *Quenam sint morum regulæ?* Resp. In primis duæ sunt. Altera extrinseca, & remota, videlicet lex æterna, Altera proxima, & intima, quæ in ipso residet homine, nempe mentis ratio. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. lxxi. art. 6. *Habet autem aclus humanus, quod sit malus ex eo quod caret debita commensuratione. Omnis autem commensuratio cuiuscumque rei attenditur per comparisonem ad aliquam regulam, a qua si divertat, incommensurata erit. Regula autem voluntatis humanæ est duplex: una propinqua, & homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.* Hæc S. Thomæ doctrina suapte natura evidens est. Regula moralitatis firma, immobilis, omnique carens defectu sit oportet. Porro sicut solus Deus est primum principium sine defectu in rerum productione; ita est prima regula cuiusque moralitatis. Quam doctrinam exornat hac similitudine idem S. Thomas cit. quæst. lxxi. art. 2. ad 4. *Quidquid est contra rationem artificiatum, est etiam contra naturam artis, qua artificiatum producitur. Lex autem æterna comparatur ad ordinem rationis humanæ, sicut ars ad artificiatum. Unde eiusdem rationis est, quod vitium & peccatum sit contra ordinem rationis humanæ, & quod sit contra legem æternam. Unde Augustinus dicit in III. de lib. arbitrio cap. xv. quod a Deo habent omnes naturæ, quod naturæ sunt: & intantum sunt vitiosæ, inquantum ab eius, qua factæ sunt, arte discedunt.*

V. Hæc æterna lex rationem nostram dirigit, & lumen signatum super intellectum humanum est quidam radius, sive participatio eiusdem æternæ legis. Porro lumen istud, sive dictamen rectæ rationis est proxima & immediata operationis nostræ regula. Hæc quippe est divinæ providentiæ dispositio, ut sicuti caussis secundis vim ad agendum communicat, & cum eisdem producit effectus; ita quoque lumen suæ æternæ legis hominibus impertiat, quo moderari proprias valeant actiones. Lumen istud, universale respiciens bonum in communi, applicatur per practicum conscientiæ dictamen ad operationes particulares, ut fusius explicabimus in *dissert. de conscientia*.

VI. Quæst. IV. *An moralitas actionum consistat in imputativitate?* Resp. Samuel Pufendorfus *Lib. I. de iure nat. & gent. cap. v.* constituit actionum moralitatem in *imputativitate*, inquit §. 3. „ Formale actionis moralis consistit in imputativitate, „ ut ita loquar, per quam effectus actionis voluntariæ agenti potest imputari... „ Unde facile intelligitur, causæ moralis, proprie ac strictè loquendo, formalem „ rationem in imputatione, sed *terminaliter* spectata, consistere. Est autem & hoc „ observandum (subdit §. 4.) quod formale actionis moralis, i. e. *imputativitas*, „ ha-

„habeat rationem formæ positivæ, ex qua *radicaliter* affectiones, proprietates, & „confectoria et cetera resultant.“

VII. Non ideo ignavi verba, *imputativitatem*, *terminaliter*, *radicaliter*, ut locutionis barbariem *Pufendorffio* impropere; sed ut paullulum, occasione data, vellicarem superbas non paucos; qui, dum in Scholasticis nostris voces minus etiam barbaras legunt, inflatis buccis concrepant, Scholasticorum barbariem exaggerantes. *Pufendorffii* error, & quidem crassus, refellendus est; si tamen confutatione eget, cum sponte sua falsitatem prodatur. Siquidem cuiusque rei natura & essentia primum in ea locum tenet; & cetera consecutaria sunt. Porro prius est quod actio bona, aut mala moraliter sit, quam quod alicui imputetur sive ad præmium, sive ad pœnam. Cur, quæso, ad pœnam homini imputas actionem hanc? Quia mala, quia divinæ, vel humanæ legi adversa. Ergo prius est quod actio sit consentanea, aut dissentanea legi, quam quod sit homini vel ad mercedem, vel ad supplicium imputabilis. Verum hic *Pufendorffii* error ab alio peiori pendet, de quo infra fermo erit. Probatum itaque manet, actionum moralitatem sitam esse in conformitate ad regulas morum. Idque ex ipsis divinis Scripturis patet. Deus enim ad Cain dixit Gen. IV. *Nonne, si bene egeris, recipies; sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* Quid quod, antequam imputetur actio, gradus malitiæ, aut bonitatis expenduntur, ut maior, aut minor pœna, maius, aut minus præmium agenti delinnetur?

C A P U T IX.

Unde actus morales speciem capiant:

I. **F**Uto sermone rem hanc discuit S. THOMAS 1. 2. *quæst.* XVIII. in quindecim articulos tributa. Pauca hic delibabo. Definit *art.* 2. actiones morales speciem accipere ab obiecto, inquit: *Bonum, & malum actionis, sicut & ceterarum rerum, attenditur ex plenitudine essendi, vel defectu ipsius. Primum autem quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id quod dat rei speciem. Sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma; ita actio habet speciem ex obiecto, sicut & motus ex sermone. Et ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, que dat speciem ei; ita & prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto convenienti. Si obiectum absolute spectetur, actio sumit ab eodem bonitatem genericam. At nullum reipsa obiectum reperitur quod non sit in aliqua specie constitutum: idcirco ab eodem actio suscipit suam specificam bonitatem. Quodlibet obiectum sub duplici spectari ratione valet, nempe physice, & moraliter: & idem physice obiectum duplicem moralitatis præbere speciem potest. Eadem femina potest esse obiectum adulterii, vel actus coniugii, amoris, vel odii: eadem*

pecunia obiectum furti, & restitutionis. Obiectum, & finis operis eodem recidunt, & pro eodem habentur. Finis operis, seu intrinsecus eleemosynæ est pauperis levamen; simulque est obiectum quod præbet primam speciem moralitatis. Hinc est quod non raro dicitur, actiones speciem capere a fine, videlicet operis. Advertas tamen velim, quod, ut actio aliqua sit æterno præmio digna, præter finem operis dirigi debet ab operante in finem superiorem, nempe Deum, ut præclare docet S. Augustinus Lib. IV. cont. Julian. cap. III. *Quidquid autem boni fit ab homine, & non propter hoc fit propter quod fieri debere vera sapientia præcipit, etsi officium videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.* Actio, quatenus obiectum spectat, officium nuncupatur. Hæc officia, puta virginitas, qua Vestales a venereis abstinabant; subsidium, quod Ethnici tribuunt pauperibus, bona sunt: at ex fine non recto mala evadunt. Et hoc compertum apud omnes est. Num mala evadant, quoties homo in his officiis sistens, nec ad malum, nec ad bonum finem dirigit, dictum est in *dissert. de carit. Lib. I.* Interim audi quæ *loc. cit.* subdit Augustinus. *Noveris, non officiis, sed finibus distinguendas esse virtutes. Officium est autem quod faciendum est; finis autem propter quem faciendum est.* Et paullo post. *Siquidem manus abstinere ab alieno, si officium cogites, potest videri esse iustitiæ; sed cum queritur, quare f. it; & respondetur, ne plus pecuniæ litibus pereat: quomodo iam hoc factum verè poterit esse iustitiæ, cum serviat avaritiæ?*

II. Actus qui sunt indifferentes, speciem capiunt a fine; sed tum finis, tum circumstantiæ, obiecti rationem induunt, ut optime docet S. Thomas 1. 2. quæst. XCII. art. 2. *Præcepta autem legis sunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit, ut supra dictum est. Sunt autem tres differentiæ humanorum actuum. Nam, sicut supra dictum est, quidam actus sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum: & respectu horum ponitur legis actus præcipere, vel imperare. Præcipit autem lex omnes actus virtutum. Quidam vero sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi; & respectu horum lex habet prohibere. Quidam vero ex genere suo sunt actus indifferentes; & respectu horum lex habet permittere: & possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus qui sunt, vel parum boni, vel parum mali.*

III. Primam & essentialem aut bonitatem, aut malitiam actiones humanæ ab obiecto suscipiunt, ut dictum est. Præter hanc primam moralitatem, quæ naturam actionis moralis constituit, reperiuntur aliæ bonitates, aut malitiæ accidentales, quæ a circumstantiis suam arcessunt speciem, quæ est præter essentialitatem actionis ab obiecto derivatam. Quæ circumstantiæ augent eiusdem actionis malitiam, aut bonitatem. Huiusmodi circumstantiæ numerantur a S. Thoma *quæst. VII. art. 3.*

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis personæ conditionem, seu gradum designat. *Quid* actionis accidentia, seu mo-

modum determinat. Ubi loci circumstantiam prodit, puta furtum in loco sacro perpetratum. Quibus auxiliis, nempe quibus instrumentis usus peccator est in executione delicti. Cur actionis finem significat. Quomodo qualitatem prodit actionis. Quando temporis quantitatem, aut horam exprimit.

IV. Officia humana, etiam interna, aliquam bonitatem, vel malitiam ab his suscipiunt circumstantiis, ut indicavi. Quoniam inquit S. Thomas 1. 2. quæst. xviii. art. 3. *In rebus naturalibus non invenitur tota plenitudo perfectionis, quæ debetur eis ex forma substantiali, quæ dat speciem; sed multum superadditur ex supervenientibus accidentibus, sicut in homine ex figura, ex colore, & sic de aliis; quorum si aliquod desit ad decentem habitudinem, consequitur malum. Ita etiam est in actione. Nam plenitudo bonitatis eius non tota consistit in sua specie; sed aliquid additur ex his quæ adveniunt tamquam accidentia quædam: & huiusmodi sunt circumstantiæ debitæ. Unde si aliquid desit quod requiratur ad debitas circumstantias, erit actio mala.*

V. Ut actio aliqua bona, vel mala sit vi circumstantiæ, hæc aut adesse actui debet, aut ab eodem abesse. Quare carentia circumstantiæ quæ nullo modo actioni debetur, nihil bonitatis actioni detrahit; addit tamen aliquam bonitatem, si ex consilio opportune addatur. Opportune, inquam, quatenus magis ad finem conducunt. Quare, si nihil conferunt ad finem, nil bonitatis addunt. Quod quis hora matutina, aut meridiana impertiat eleemosynam, nihil bonitatis addit; nec homicidium commissum feria tertia plus malitiæ habet quam si committatur feria quarta: quoniam inepte prorsus hæc circumstantiæ ad finem se habent. Interdum circumstantiæ, non tamen semper, naturam induunt obiecti; ut quando per se, & primario illas operans vult, & intendit tamquam finem.

VI. Sæpe actio humana, præter bonitatem acceptam ab obiecto, aliam induit ex fine operantis: puta, si quis ieiunet, ut ad meditationem, & ad opera divina promptius peragenda se præparet; ieiunium istud habet suam bonitatem ex obiecto, & simul aliam ex fine in quem dirigitur ab operante. Si actus exterior per se ordinatur ad finem; tum finis est qui determinat bonitatem quæ est ex obiecto. Si finis disparatus sit, & ex solo operantis arbitrio ordinetur obiectum ad talem finem; tum actus moralis duplicem habet vel bonitatem, vel malitiam, inquit S. Thomas 1. 2. quæst. xvi. art. 7. *Obiectum exterioris actus dupliciter potest se habere ad finem voluntatis. Uno modo, sicut per se ordinatum ad ipsum; sicut bene pugnare per se ordinatur ad victoriam. Alio modo per accidens; sicut accipere rem alienam per accidens ordinatur ad dandum eleemosynam. Oportet autem . . . quod differentiæ dividentes aliquod genus, & constituentes speciem illius generis, per se dividant illud. Si autem per accidens, non recte procedis divisio . . . Sic igitur, quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, differen-*

tia specifica, quæ est ex obiecto, non est per se determinativa eius quæ est ex fine; nec e converso. Unde una istarum specierum non est sub alia; sed tunc actus moralis est sub duabus speciebus, quasi disparatis. Unde dicimus, quod ille qui furatur, ut mæchetur, committit duas malitias in uno actu. Si vero obiectum per se ordinetur ad finem, una diſtarum differentiarum est per se determinativa alterius: unde una istarum specierum continebitur sub altera. Si plura aves, consule ipsum S. Thomam, qui in argumentorum solutione, quæcumque opponi possunt, dispellit.

VII. Idem actus voluntatis successive potest esse bonus, & malus; ut, dum quis incipit comedere carnes ante mediam noctem, & comesturam continuat post illud tempus, quando urgere incipit præceptum vetans talium ciborum usum. Idem vero actus eodem tempore nequit esse malus ex obiecto, & bonus ex fine: si quis enim furetur, ut det eleemosynam, furtum illud semper malum est, nec honestari a fine bono potest. Malitia namque, quæ est ex obiecto, utpote essentialis, ineptum actum reddit ad suscipiendam bonitatem ex fine.

C A P U T X.

*Qua fieri ratione potest ut saepe sint bona mixta malis,
& mala mixta bonis?*

I. **I**mpeditam quæstionem, quam in utramque disputant partem Theologi etiam nostrates, dispiciendam aggredimur. Si id promere quod sentio, licet, utraque pars minus perspicue difficultatem dirimit. Quæ penes omnes certa sunt, delibanda. Idem exterius officium eleemosynæ, a duobus principiis proficiscens, bonitatem, & malitiam induere potest: quia tum duplicis actionis obiectum est. Bona intentione imperatur a domino: illam perversa exequitur servus. Sancta fuit Christi passio, ut volita a Christo; sacrilega, ut a Iudæis peracta.

II. Idem similiter actus physicus, qui duo obiecta disparata respiciat, bonitatem ex uno, malitiam ex altero suscipere valet; ut, dum quis dat eleemosynam Petro propter Dei gloriam, & Paulo propter inanem gloriam: licet enim idem actus physicus sit, moraliter tamen duplex est, & quid successionis habet.

III. Huc difficultas recidit, num idem physicus actus, ex obiecto bonus, sed ob finem pravum, volitus, retineat bonitatem ex obiecto, & pravitatem ex fine. Henricus a S. Ignatio *Lib. III. cap. xii.* docet, unum eundemque physice actum internum respectu eiusdem obiecti, diversis intentionibus imperatum, quarum una bona, altera mala sit, quæque disparate, & concomitanter se habeat ad priorem, bonum simul, & malum esse: quam sententiam doceri a P. Contensonio cum alijs,

illis; asserit; sed aperte fallitur. Sententia, ut ab Henrico explicata; vix revocari in discrimen valet.

IV. Sententia P. Contensonii *Lib. VI. Dissert. II. cap. II. spec. 2.* hæc est. Quando actus ex obiecto bonus propter finem pravum elicitur, tum opus bonum vel eligitur præcise per modum puri medii, conducentis ad finem; vel per modum finis intermedii, ita ut voluntas non solum alliciatur a fine, sed etiam ab obiecti bonitate moveatur, quamvis illi obiecti amori superadiiciatur finis mali relatio. Tunc, inquit P. Contensonius, bonus erit actus ex obiecto, malus ob finem. Quoniam, inquit, actus quo voluntas per se, & propter se amat levamen pauperis, quamvis feratur in finem malum, aliquam tamen ex illo obiecto haurit bonitatem; si obiectum illud profequatur tamquam finem intermedium, & non tamquam purum medium.

V. Hæc P. Contensonii (cuius ingenium, eloquentiam, & eruditionem si quis non magnificaret, in meritis cæcutiret) sententia falsa est. Factum, ut ita dicam, verum est; sed male explicatur, & falso principio propugnatur. Nam omnes fatemur, sæpe, quin frequentissime occurrere ut bona sint mixta malis, & mala mixta bonis. Sed tum plures contingunt actus. Allicitur quis ex pauperis miseria ad erogandam eleemosynam; & cum eam, præsentis spectatorum corona, distribuit, complacet sibi: inanis gloriæ nubecula se se immiscet, amor proprius inflatur; superbia bonis operibus insidiatur. Sed tum actus bonus eleemosynæ obiectum evadit illius vanæ gloriæ, inanis complacentiæ; atque adeo duo, vel plures actus sunt.

VI. Dico itaque, actum ex obiecto bonum, relatum in finem pravum, totum esse malum. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. XIX. art. 7. ad 2. *Voluntas non potest dici bona, si sit intentio mala causa volendi. Qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id quod de se est bonum sub ratione mali. Et ideo, prout est volitum ab ipso, est malum. Unde voluntas eius est mala.* Ratio evidens est. Obiectum non dat actui speciem, nisi circumstantiis vestitum; seu, ea ratione voluntas illud spectat, & attingit. Porro eleemosyna propter inanem gloriam data, rectæ rationis dictamini repugnat. Ergo obiectum malum est. Malus ergo actus. Ut enim officium bonum fit, dirigi prudentiæ regula debet. Quis porro dixerit, ieiunium, eleemosynam, divini verbi promulgationem, & cetera id genus officia, propter inanem gloriam peracta, prudentiæ christianiæ dictamine dirigi?

VII. Distinctio P. Contensonii, qua contendit obiectum bonum eligi vel tamquam medium, vel tamquam finem intermedium, & ordinari ad finem malum posse, inanis & commentitia est. Nam tum finis intermedius suam bonitatem retinet, quando in finem ultimum consentaneum, & eidem non repugnantem

ordinatur; fecus quando finis ultimi malitia cum finis intermedii honestate pugnat. Pugnant autem simul inanis gloriæ pravitas cum eleemosynæ honestate. Porro qua ratione internoscere quis valet eleemosynam eligi non ut medium, sed ut finem intermedium? Reipsa hæc eleemosyna dirigitur ad inanem gloriæ, Ergo inanis gloria illa est quæ dirigit, movetque operantem. Nam aut inanis gloria movet divitem ad erogandam eleemosynam, aut secus. Si primum, inanis gloria est finis ultimus, a quo actus speciem capit. Levamen pauperis nequit natura sua, tamquam finis intermedius, subiecti inani gloriæ; cum hæc duo pugnent simul. Et, dum reipsa homo hanc eleemosynam dirigit in finem malum, rem perversam agit, rerumque ordinem perturbat, dum bonum propter malum operatur, quemadmodum dum malum eligit propter bonum.

VIII. Opponit P. Contensonius hoc S. Thomæ testimonium ex 1. 2. quæst. XVIII. art. 4. ad 3. *Nihil prohibet, actioni habenti unam prædictarum bonitatum doctæ aliam: & secundum hoc contingit actionem qua est bona secundum speciem suam, vel secundum circumstantias, ordinari ad finem malum, vel e converso. Non tamen est actio bona simpliciter, nisi omnes bonitates concurrant.* Hactenus Contensonius. Sed alteram periodum adiicit Doctor sanctus, quæ rem totam dirimit. *Quia quilibet singularis defectus causat malum; bonum autem causatur ex integra causa.* Quodnam malum causat finis malus? Nam ipse suapte natura malus est. Aliud vero malum causat, inquit Angelicus. Quodnam? Ipsam bonitatem ex obiecto inquinat, inficit. Quare, licet absolute, & præcise accepta eleemosyna bona sit; relata tamen in finem pravum, mala evadit. Idcirco dicit S. Thomas, non esse simpliciter, idest vere bonam, sed malam. Vitiligatoris, & sophistæ est carillari hanc vocem *simpliciter*, quasi hæc prædat, actionem partim bonam esse, partim malam; cum ex toto contextu, & ex aliis luculentissimis testimoniis compertum sit, S. Thomam docere, actionem bonam, directam in finem pravum, totam malam esse; quia malum ex quocumque defectu, bonum ex integra causa.

IX. Alterum testimonium, quod ex art. 7. eiusdem quæstionis obiicit Contensonius, extraneum prorsus est, & truncatum producit, non secus ac primum. *Quando obiectum non est per se ordinatum ad finem, differentia specifica, quæ est ex obiecto, non est per se determinativa eius quæ est ex fine, nec e converso. Unde una istarum specierum non est sub alia; sed tunc actus moralis est sub diversis speciebus quasi disparatis.* Hactenus P. Contensonius. Pergit vero Angelicus: *Unde dicimus, quod ille qui furatur, ut morietur, committit duas malitias in uno actu.* Duas malitiæ species in eodem physico actu reperiri posse, nemo nunquam est inficiatus. Illud vertitur in discrimen, possit ne simul bonus, & malus esse; quod

quod negat S. Thomas: quoniam bonum est ex integra causa. Magis abluat a vero quod ex eodem S. Thoma repetit: *Alio modo per accidens, sicut accipere rem alienam per accidens ordinatur ad dandam elemosynam.* Quid heinc? Bonum ne furtum evadit, factum elemosynæ erogandæ causa? Nec ipse Contensonius id asserere audeat. Ergo perperam testimonium istud obtruditur.

X. Vera sunt quæ a posteriori congerit P. Contensonius, sed male explicata. Frequenter etiam in viris sanctis evenit ut illorum bona opera septa veluti sint inanis gloriæ, vanæque complacentiæ nubeculis. Infidias struit vaserrimus amor propriæ excellentiæ. Superbiæ fumus rimas sibi aperit, & latebras, per quas penetrare, & invadere vel ipsa sacratiora opera queat. Et quamvis tota mentis indagine sanctæ intentionis ianuam custodire, excubiasque agere satagamus, nihilominus adeo versipelles sunt hostes nostri tum domestici, tum extranei, ut quamlibet vigilantiam nostram deludant, fallantque non raro vel oculatiorem attentionem. Hinc Sanctorum timor, & tremor; hinc humilitas, & pavor. Verum hæc boni, mali que mixtura non contingit, ut PP. Contensonius, Henricus a S. Ignatio, & alii contendunt, videlicet quatenus viri Dei ad vanam gloriam referant officia sua, seu ut eodem actu velint opera sua bona ob vanam gloriam. Abest a Dei viris tam apertum facinus. Sed evenit, quatenus iuxta virentem fructuum optimorum plantam serpit sensim sine sensu serpens malignus, qui suo venefico halitu editos iam fructus optimos menti repræsentat sub magno bonitatis splendore, ut tantæ lucis aspectu intumescat animus, inflatur, insolescat. Actiones istæ malæ comitantes, & circumstantes actiones bonas, easdem non inficiunt; sed animum operantis inquinant. Verum itaque habet priores operationes non amittere bonitatem suam, nisi dum referuntur in finem pravum. Non est ergo quod P. Contensonius impropere Salmanticensibus, Joanni a S. Thoma, ceterisque Theologis nimiam doctrinæ severitatem, propterea quod doceant, actionem bonam, relatam in finem malum, suam exuere bonitatem. Quandoquidem doctrina vera, certa que est. Quod præsum autem spectat, negotium accidit, ut nos explicuimus, videlicet sæpe bona permixta malis esse, & e contrario. Verum hæc mixtura non uno, sed pluribus actibus peragitur. Quæ doctrinæ ipsa experientia constat, & intimo sensu quisque eam deprehendit. Quis hominum bene moratorum opera sua in vanam gloriam referre studet? Quis suam in Dei gloriam intentionem non dirigit? At, dum hæc præstat, sentit inimicum, domesticumque hostem insidiosè illabentem, & irruentem: & non raro vaserrimus hostis, veluti sibilus auræ tenuis, inflat cor, tiullat animum, ut de operibus bonis gloriatur. Igitur utraque sententia docet, sæpe bonis iustorum operibus superbiam insidiari, animumque ob bona patrata facinora sibi paullulum blandiri. At vera sententia negat, unico pastu bonum, & malum produci, bo-

numque esse officium, mali finis gratia peractum; sed, dum bona permiscetur malis, & mala bonis, a diversis principiis hæc duo diversa genera proficiuntur. Nec enim arbor bona malos, aut arbor mala bonos edere fructus valet.

XI. Opponunt testimonium divinæ Scripturæ IV. Reg. x. ubi de Iehu dicitur: *Quia studiose egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo, fecisti contra domum Achab: filii tui usque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israel.* Deinde subditur: *Porro Iehu non custodivit ut ambularet in lege Domini Dei Israel in toto corde suo: non enim recessit a peccatis Ieroboam, qui peccare fecerat Israel.* Quem locum expendens S. Augustinus Lib. contr. mendac. cap. 11. inquit: *Cum vero scriptum sit, eum rectum non habuisse cum Deo; quid ei profuit quod pro nonnulla obedientia, quam de domo Achab omnino delenda pro cupiditate suæ dominationis exhibuit, aliquantam mercedem transitoriam regni temporalis accepit?*

XII. Argumentum istud, quod magni faciunt adversarii, vanum commentum est; quod pluribus in locis sibi opponit, & resolvit S. Thomas, potissimum 2. 2. quæst. cx. art. 3. ad 2. & in hac 1. 2. quæst. cxiv. art. 10. ad 2. Distinguendum est in opere officium, & finis, seu præceptum exequendi operis a præcepto dirigendi opus in finem verum, & honestum. Primum impleri absque secundo potest. Præceptum exterminandæ domus Achab implevit Iehu. Hoc officium regni temporalis infima mercede remuneravit Deus; secus peccatum, quo in finem malum opus illud ordinavit. Voluit Iehu implere divinum præceptum: & actus iste quo voluit divini præcepti observantiam, ex officio bonus erat, & temporali mercede dignus. Verum actus, quo voluit opus bonum ob finem pravam, totus malus fuit. *Similiter* (inquit S. Thomas 1. 2. quæst. cx. art. 10. ad 2.) *etiam obstetrices, licet habuerint bonam voluntatem quantum ad liberationem puerorum, non tamen fuit earum recta voluntas quantum ad hoc quod mendacium confinxerunt.* Nonne & ipse Iehu mendacium pronuntiavit, cum dixit: *Achab coluit Baal parum; ego autem colam cum amplius?* Si verum adversariorum commentum foret, dicendum, quod Iehu ex mendacio, prolato ob finem bonum, præmium fuerit affecturus; quemadmodum illud obtinuit ob opus bonum directum in finem pravam. Quod tamen nec ipsi admittunt. Egregie S. Gregorius Lib. XVIII. moral. cap. 111. inquit: *In qua magis recompensatione cognoscitur quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui, pro admixta culpa mendacii in terrenam est recompensationem declinata, ut in vita sua, quam mentiendo tueri voluerunt, ea quæ fecerunt, bona reciperent, & ulterius quod expectarent, mercedis suæ præmium non haberent. Nam si subtiliter perpendatur, amore vitæ præsentis mentita sunt, non intentione mercedis.* Tacendo quippe

pe conate sunt infantium vitam regere, mentiendo suam. Perperam itaque eiusmodi obruduntur facta, in quibus plura distinguuntur; nec vel longe indicant, actum illum, quo vel opus bonum in finem pravum, vel opus malum in finem bonum ordinatum fuit, præmio donatum fuisse. Cetera quæ opponere adversarii solent, discussione non indigent: seipsis enim corruunt: idcirco illa prætereo.

C A P U T XI.

Actiones humane, tametsi ex obiecto indifferentes, re ipsa tamen, seu in individuo, aut bonæ semper sunt, aut male. Plurimum recentiorum commenta refelluntur.

I. Punctum quod enucleandum suscipimus, quoniam morum formationem spectat, summi momenti est. Agitur quippe in eo de fine in quem operationes nostræ a deliberata procedentes voluntate dirigi debeant. Ut perspicua decisioni via paretur, quædam in antecessum præmittamus fas est.

II. Et primum dantur actus humani ex obiecto, atque adeo ex sua specie indifferentes, qui nec boni in ordine morali sunt, nec mali. Ita docet S. Thomas I, 2. quæst. xviii. art. 9. *Contingit quandoque aliquem actum esse indifferentem secundum suam speciem, qui tamen est bonus, vel malus in individuo consideratus.* Et in responsione ad 1. *Aliquem actum esse indifferentem secundum suam speciem, potest esse multipliciter. Uno modo sic, quod ex sua specie debeatur ei quod sit indifferens: sic procedit ratio. Sed tamen isto modo nullus actus ex sua specie est indifferens. Non enim est aliquid obiectum humani actus quod non possit ordinari vel ad malum, vel ad bonum per finem, vel circumstantiam. Alio modo potest dici indifferens ex sua specie, quia non habet ex sua specie quod sit bonus, vel malus; sicut homo non habet ex sua specie quod sit albus, vel niger; nec tamen habet ex sua specie quod non sit albus, aut niger: potest enim albedo, vel nigredo supervenire homini aliunde quam a principis speciei.* Doctrina hæc valde communis est, quidquid aliqui in oppositum disputent. Idcirco satis sit eam indicasse. His præmissis, sequentem statuo thesim.

III. *Omnis actus humanus moralis in individuo aut bonus, aut malus est, nullus indifferens.* Plura sunt divinarum Scripturarum testimonia, quibus evidenter declaratur conclusio nostra, et inculcatur. *Sive ergo* (inquit S. Paulus I Cor. x.) *manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Quis dixerit, hic non iubere Deum ut omnia opera nostra in eum dirigamus finem qui in eisdem cedere gloriam valeat? Sed audiamus ipsum Redemptorem nostrum.

strum, qui voce Evangelistæ Matthæi cap. xxi. inquit: *Qui non est mecum, contra me est; & qui non congregat mecum, spargit.* Neutraliter hic habere se homo nequit. In alterutram se declarare partem debet. Subdit vero idem Salvator divinus: *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonus; aut facite arborem malam, & fructum eius malum.* Nulla arbor indifferens: aut bona, aut mala est. Tandem concludit: *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.*

IV. Cl. P. Eusebius Amort, de Republica litteraria optime meritus, in sua *Disquis. dogmat.* de actu morali indifferenti in individuo, narrat, in Bavaria numerum *Neotericorum*, qui defendunt actus morales indifferentes per se in individuo, ab anno 1708. increvisse. Deinde rescribit quæ Theologi in celebri universitate Germaniæ discipulis ab an. 1732. & ab an. 1736. discarunt in defensionem opinionis propugnantis actus indifferentes in individuo. Inter alia quæ extremam laxitatem produunt, hoc interpretamentum obtrudunt, quo eludere evangelicam oraculum de ratione reddenda cuiusque verbi otiosi contendunt *Neoterici* Professores. De verbo otioso reddenda utique ratio Deo est. Quid heinc? Anne etiam de opere otioso? Minime. Quod si hæc responsio tibi non arridet, dicas, definitionem verbi otiosi non esse bonam. Verbum otiosum est quod non ordinatur in finem honestum. Tu nega hoc antecedens. Sed rescribamus verba ipsa, quibus Theologi universitatis Germaniæ suam sententiam exprimunt. Illa refert P. Amort loc. cit. pag. 4. edit. Venet. R. 1. *non deesse equidem aliquos qui negant consequentiam, nec admittant paritatem a verbis ad opera, eo quod verbis fit labi pronius, & peccare facilius quam operibus: adeoque licet non detur actus indifferens verbalis, dicunt tamen posse dari actum indifferenter realem, seu in actione aliqua consistentem. Interim tamen, cum huc responsioni non videatur adeo firmam subesse firmamentam, (satis tamen Theologi alii præfatæ universitatis Germaniæ hanc doctrinam quæ docet de verbis otiosis, non de operibus otiosis reddendam esse rationem in divino formidandoque tribunali, non nisi adeo firmiter firmamenta) idcirco præbent ipsi hoc aliud 2. responsurum.*

Resp. 2. cum pluribus aliis negando antecedens (nempe verbum otiosum est quod non dirigitur in finem honestum.) Hæc enim definitio: Illud est verbum otiosum quod non est ordinatum ad finem positive honestum: est probabiliter falsa ex duplici capite. Primo quia potest dari verbum otiosum, licet finis sit honestus illud profertendi. Ergo illa definitio non convenit omni. Antecedens probatur ex communi sensu: qui iudicat eum loqui otiose qui in eodem sermone, vel concione, quam bono fine instituit, sæpius & pluries idem repetit, & sic verba inutiliter multiplicat, ut supra tempus et naturam quadam ut superflua loquacitate ecurrat. Secundo quia illa definitio non convenit sibi. Posito enim quod aliquis in tempore, vel loco, in quo

quod loqui aliunde non est prohibitus, dicat alteri, Hodie est tempestas, pluvia non incidendo his verbis finem passivo honestum, non censatur loqui verbum vitiosum.

V. Plura quæ ex præfatis Theologis Germanis refert P. Eusebius Amort, sileo; ne lector excandescat. En quam verum sit pruriginem emolliendi sanctum evangelicæ legis rigorem, eo in dies progredi, ut vel ipsa luculentissima Christi Domini oracula in nihilum redigantur ineptissimis distinctiunculis, & commentis. Quid mirum, si Lutherani, dum legunt a catholicis Theologis talia doceri, in cachinnos erumpant? Otio ipse abuterer, si in eisdem æniis resellendis immorarer. Pergam ergo confirmare auctoritate SS. Patrum sententiam nostram.

VI. S. Augustinus Lib. II. de peccat. merit. cap. XVIII. *Quamquam voluntas mirum si potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona, nec mala sit. Aut enim iustitiam diligimus, id bona est: id si magis diligimus, magis bona; si minus, minus bona est: aut, si omnino non diligimus, non bona est.* Evidentius hanc doctrinam declarat epist. XIX. ad Hieronymum his verbis. *Sed cavendum est, videlicet in hac disputatione, ne sicut Philosophi quædam facta hominum media dicamus inter velle factum id peccatum, quæ neque in recte factis, neque in peccatis numerentur; id urgeamur, eo quod observare legis ceremonias non potest esse indifferens, sed aut bonum, aut malum: ut, si bonum dixerimus, ea nos quoque observare rogemur; si autem malum, non vere, sed simulare ab Apostolis observatas esse credamus. Ego vero Apostolis non tam exemplum Philosophorum imito, quando id illi in sua disputatione veri aliquid dicunt, quam forensum Advocatorum, quando in alienarum causarum actione mentiuntur.* Quid desiderari luculentius potest? S. Gregorius Magnus Lib. XVI. Moral. explicans testimonia Scripturarum, quæ indicavi cap. XIII. inquit: *Non enim ante oculos Dei vacuæ transvolant cogitationes nostræ, id nulla momenta temporis per animum transeunt sine statu retributionis.* Plures adlicere alios Patres possem, quos missos facio. Adeo quippe compertum est Patres omnes hanc propugnare doctrinam, ut P. Gabriel Vasquez candidè fateatur, illam esse S. Augustini, Prosperi, Fulgentii, S. Thomæ, aliorumque Patrum: a qua tamen recedere, religioni minime ille sibi vertit; idque non raro præstat.

VII. Rationum momenta, quibus S. Thomas hanc nostram firmat sententiam, inconcussa sunt. Omnis actus humanus idcirco humanus nuncupatur, ut supra probatum est, quia a recta proficitur, & regitur ratione. Rationis autem est ordinare omnem actionem quæ sub eius lumine elicitur, in aliquem finem. Neque enim fieri potest ut aliqua actio sit ratione moderata, & non sit in aliquem finem directa. Quoniam notio, & natura rationis est distinguere hominem a brutis, quatenus homines vi istius rationis agunt propter finem. Hinc est quod actiones, etiamsi ab ipsa humana voluntate eliciantur, humanæ non sunt, nisi ratio-

nis lumine dirigantur : atque hominis, non humanæ appellantur. Porro aut bonus, aut malus est finis in quem actio dirigitur. Si bonus finis, bona quoque actio; si malus est finis, mala itidem actio fit necessum est. Hanc rationem his verbis proponit S. Thomas 1. 2. quæst. XVIII. art. 9. *Actus moralis non solum habet bonitatem ex obiecto, a quo habet speciem; sed etiam ex circumstantiis, quæ sunt quædam accidentia: sicut aliquid convenit individuo hominis secundum accidentia individualia, quod non convenit homini secundum rationem speciei. Et oportet quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum, vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis: unde habet rationem boni. Necessè est autem quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necessè est omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse, vel malum. Si autem non procedit a ratione deliberativa, sed ex quadam imaginatione (sicut cum aliquis fricat barbam, vel movet manum, aut pedem) talis actus non est proprie loquendo moralis, vel humanus, cum hoc habeat actus a ratione: & sic erit indifferens, quasi extra genus actuum moralium existens.*

VIII. Mollioris Ethicæ propugnatores negant hoc luculentissimum S. Thomæ principium, videlicet debitum ordinandi omnes actiones humanas in finem honestum. Sat est, inquit, hominem agere ob naturæ commoditatem, voluptatemque. An licitum non erit, appetitus humanos suis frui actionibus; aures cantus melodia, oculos florum, aliorumque colorum varietate, odoratum odorem suavitatem, tactum carnis teneritudine oblectari, palatum comedere & bibere ob voluptatem, nisi obfit valetudini?

IX. Hanc carnalem doctrinam diris devovit Ecclesia sub Ven. Innocentio XI. in his duabus proscriptis propositionibus: quarum prima, in ordine octava, est. *Comedere, & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obfit valetudini: quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.* Altera, in ordine nona, est. *Opus coniugii, ob solam voluptatem exercitum, penitus caret culpa, ac defectu veniali.* Has propositiones docuerunt, teste P. Dominico Viva in Commentariis, Ioannes Sanchez, Escobarius, Diana, Martinus Perez, & alii. *Quia* (inquit P. Viva) *iuxta probabilissimam sententiam Scoti, Vasquez, & aliorum, dari potest actus moralis indifferens in individuo; puta, si quis accedat ad ignem, ut calefiat; vel si quis decambulet per pomarium, ita ut advertat huiusmodi actiones nec prohiberi, nec præcipi, sed permitti.* Hanc probabilissimam doctrinam, cui nititur propositio damnata, haud refellit P. Viva. Afferit utique num. 10. *Ad rationem... fundatam in possibilitate actionis moralis indifferens in individuo*

fatius

satisfecisse abunde. Verum nec tenuiter, nedum abunde, opinionem hanc confutavit, ut mihi videtur, & legenti constabit. Quin num. 13. scribit: Sequitur primo, ex condemnatione harum propositionum nullatenus concuti opinionem de possibilitate actus moralis indifferentis in individuo. Ecce concussa non est opinio isthæc? Quod eam docuerint Vasquez, Escobarius, Diana, Tamburinus? Istius opinionis doctrinæ nixa potissimum est proscripta thesis: & non est concussa? Verum ultra pergit P. Viva, &, ut mea præfert opinio, partim confutare, partim approbare damnatam propositionem videtur. Scribit enim num. 19. „ Neque dicas, quod, „ sicut possumus citra culpam cælum, aut vernantem campum prospectare, mu- „ sicam audire, rosam olfacere ob voluptatem naturæ consonam, quia ex naturæ „ ipsa operis huiusmodi delectatio ad finem debitum, nempe ad vitæ conserva- „ tionem, ordinatur; ita pariter potest homo citra ullam etiam venialem cul- „ pam uti coniugio directe ob delectationem, quia pariter ex natura operis ad „ finem debitum ordinatur &c.

„ Nam, ut diximus, lata est disparitas inter voluptatem ortam ex aspectu „ campi vernantis, & voluptatem ortam ex actu coniugali: illa enim est volu- „ ptas moderata, quæ animum ad cælestia trahit potius quam retrahat; & idcir- „ co natura ad hoc ipsum præstandum eam instituit, unde illam intendens ordi- „ nat ad finem *intentum a natura*; contra vero *voluptas venerea, utpote immodi- „ ca*, animum minus aptum reddit ad finem suum &c.“

X. Hæc distinctio mihi non arridet. Nam P. Viva docere videtur, idcirco esse proscriptam *propof. IX.* quod opus coniugii exerceatur ob voluptatem veneream immodicam. Sed propositio proscripta voluptatem absolute profert, non immodicam. Nonne in *propof. VIII.* damnatur quæcumque comestura ob solam voluptatem? Id non exprimi in damnata thesi contendit P. Viva, inquiens num. 6. *Quamvis in thesi id non exprimatur*; iuxta tamen, subdit, communem DD. sententiam neque moderate comedere ob solam voluptatem licet. Sed fallitur P. Viva id non exprimi in damnata thesi, illam comesturam defendente quæ non obest valetudini. Ex duplici capite propositio hæc damnabilis est: vel ob solam immoderacionem, seu intemperantiam; vel ob solam voluptatem. Catholicorum nemo defendit immoderatum, & intemperantem cibum non esse peccatum. Damnata ergo propositio est, quod doceatur in ea, cibum potumque, perceptum ob solam voluptatem, esse licitum. Doctrina P. Viva eo spectare videtur, ut *universim* illicitum sit frui actibus appetitus naturalis: inquit enim num. 7. *Et sane, si liceret universim frui actibus appetitus naturalis, liceret etiam ebrietas.* Ceterum, quando voluptas actus natura sua moderata est, ut est illa olfactus, visus, auditus, tunc licita est, quia ipsius actus natura ordinatur ad finem debitum. Sed hoc idem dicebant Auctores damnatæ thesis, ut constat ex iis quæ ipse P. Viva sibi opponit

num.

num. 9. Respondetque illum qui intendit opus coniugii ob solam voluptatem, exponere se probabili periculo prolabendi in varias culpas excedendo modum debitum. Secus vero (N. B.) qui moderatam intendit voluptatem, olfaciendo rosam, aut audiendo gratum concentum. Hæc eadem repetit num. 13. Quarto posse hominem licite prospicere campum, olfacere rosam, audire musicam ob delectationem illam, conservationi vitæ consonam; etiamsi solum virtualiter, & ex natura operis ea delectatio ad hunc finem ordinetur. Quam ambigue, ut mitissime dicam, interpretetur has duas propositiones damnatas P. Viva, ceteri iudicent. Huc recidit illius doctrina, si omnia simul conferantur. Cibus, potus sunt illicita, quia ob magnam voluptatem ex natura operis eiusmodi actus non ordinantur in finem debitum; immoderantur periculo prolabendi in varias culpas. Contra, audire musicam, prospicere campum, olfacere rosam ob solam voluptatem non sunt mala. Eccur? quod homo advertit esse voluptatem moderatam, & ordinatam ex fine operis ad debitum finem. Sed etiam manducans advertit esse moderatam cibi voluptatem; & maritus advertit moderatam esse voluptatem ex opere coniugii perceptam, & ex parte operis in debitum finem ordinatam. Ergo utrobique eadem ratio, ut contendunt Auctores damnatæ thesis. Nec ulla apparet ratio cur voluptas sensuum auditus, visus, odoratus virtualiter ex natura operis tendat in finem; secus voluptas palati, & operis conjugalis. Quoniam etiam voluptas percepta ex moderato cibo magis quam musicæ auditus, quam olfactus rosæ, virtualiter & ex natura operis tendit in finem consonum conservationi naturæ. Licet ergo erit comedere, & bibere moderate ob solam voluptatem, quia hæc voluptas moderata virtualiter tendit in finem naturæ convenientem.

XI. Opponent aliqui. Cur tam severe inquiris, & criticen exerces in commentarios P. Viva? Sincere respondeo: quia, ut mihi videtur, & communiter visum est viris doctis, partium studio non præventis, P. Viva frequenter variis distinguendis extenuat, & ad nihilum fere reducit multas propositiones damnatas. Idcirco, data occasione, admonere lectores mea interesse existimavi, ut opera P. Viva, sicut plurimum cuiusque ordinis Casuistarum, caute legantur. Quod attinet ad actus, recensitos a P. Viva, ob solam voluptatem exercitos, sive moderati, sive immoderati sint, eo modo proscribuntur ac comedere, bibere, exercere opus coniugii ob solam voluptatem. Ceterum, dum homo deliberate agit, facile dirigere eiusmodi actus in finem honestum valet, ut honestam musicam ad pellendam tristitiam, olfactum rosæ ad caput confortandum, aspectus campi ad animum exhilarandum. Eiusmodi directiones in homine bene morato faciles, in peccatore perraræ.

XII. Sed recensitam opinionem de indifferentia actus in individuo hoc pacto iterum profligandam aggredior. Homo deliberate operans, ut homo operari de-

bet:

bet, & ut a brutis distinguitur. Ergo operari astringitur ob finem rationalis naturæ, qui est bonum honestum. Et hinc homo indeliberate operans non peccat. At quoties ut homo ratione præditus agit, agere ut rationalis debet, atque adeo propter bonum rationis; sicut homo artifex non semper ut artifex, & secundum artis regulas operatur; at, dum agit ut artifex, iuxta artis regulas ordinare, & disponere opus suum debet. Ergo quoties homo deliberate ut homo agit, semper urgetur præcepto dirigendorum actuum in finem honestum. Semper autem operatur ut homo, quoties deliberate agit.

XIII. Inconcusso argumento altero, ex ipso sacrosancto Evangelio deducto, confirmatur sententia nostra. Omnis actio otiosa mala moraliter est. Omnis autem actio in finem honestum non directa otiosa est. Ergo mala. Prima propositio est ipsius Christi IESU Matth. xii. *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.* Quæ verba ita interpretantur Patres, quos inter S. Gregorius Lib. VII. Moral. cap. xxv. *Otiosum quippe verbum est quod aut ratione iustæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret.* Pluris opera, seu res ipsæ, quam verba faciendæ sunt. Opus ergo otiosum illud est quod aut honesta intentionis rectitudine, aut iusta necessitatis ratione caret. Malum itaque, atque adeo puniendum in die iudicii. Numquid animadvertet Deus in verba otiosa, secus in otiosa opera? *Quod si* (clamat Hieronymus) *de verbo otioso ratio redditur, quanto magis de operibus hominum?* Verba igitur, & opera illa dicuntur otiosa quæ in debitum rationis finem non diriguntur; quemadmodum res quæque otiosa & inutilis appellatur quæ præstituto fini non deservit. Nulla hic ad effugium rima patet. Alterutrum fatendum. Aut verbum prolatum, & opus peractum finem honestum habent; aut secus. Si primum, ergo bona. Si alterum, ergo mala.

XIV. In omnes torquet partes argumentatio isthæc adversarios, & in varia, vanaque responsa conicit. Alii dixere, verba otiosa in iudicium discretionis, secus condemnationis adducenda. Quod responsum, tamquam audax stultumque, communiter reiicitur: quoniam, ut inquit S. Paulus II. Cor. v. *omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Nihil ad hoc formidandum tribunal defertur quod bonum, aut malum non sit. In iudicium, inquis, discretionis adducenda otiosa verba sunt. Esto. At, ut quid discernuntur, nisi vel ut bona, vel ut mala discernantur? Aliquid ne otiosi etiam in illo tribunali effinges?

XV. Reponunt alii cum Theologis Germanis, seu Bavaris, de quibus dictum est supra, opera indifferentia, utpote nec vetita, nec præcepta a lege, sed permissa, non esse in iudicium adducenda. Si responsio isthæc non est præcedenti melior, haud mirari debemus, cum veritas luculentissima nullam excipiat respon-

sio-

sionem solidam. Opera indifferentia utique lege peculiari nec vetantur, nec prohibentur. At lege a natura instita homo rationalis, quoties ut rationalis agit, astringitur ordinare opera sua in rationis finem, nempe in bonum honestum. Opera indifferentia, facta ab homine absque deliberatione, remanent in sua indifferentia absque pœna, aut mercede; secus opera quæ deliberatam rationem consequuntur.

XVI. Respondent alii, discrimen inter verba otiosa & opera indifferentia reperiri. Illa natura sua ordinantur ad mentis conceptus pandendos; secus opera indifferentia, quæ non sunt propter aliquem finem, sed in semetipsis sistunt. Præterquamquod verba sunt proximi mentis partus; opera externa a mente remota sunt: idcirco illa in finem, non item opera dirigi debent. Nugæ istæ sunt, & gerræ plusquam siculæ. Numquid verbum otiosum, nisi mendax sit, non manifestat mentis conceptus? Hæc manifestatio mentalium conceptuum non extrahit verba a genere otii. Verba otiosa quæ præveniunt rationem, indeliberata sunt; & licet manifestent mentales conceptus, nulla sunt pœna digna, quod libertate careant. At verba quæ deliberate proferuntur, otiosa dicuntur, quia carent intentionis rectitudine. Similiter opera vana, & otiosa sunt quæ regula, carent rationis; & honestatis: nec Deus minorem in operibus quam in verbis rectitudinem exposcit. Futile ergo est discrimen allatum. Verborum quippe natura est mentalium conceptuum manifestatio; sicuti operum indifferentium natura in respectu ad obiecta indifferentia sita est. Ceterum æque opera ac verba otiosa punienda sunt, quæ proprio honesto fine privantur ab agente. Quod verba propinquius menti accedant, propterea ne magis punienda quam facta? Quin attentius quam verba, dirigenda sunt exteriora opera, quoniam maioris momenti sunt.

XVII. Ultima responsio ceteris futilior est, quæ in damnatam ab Ecclesia propositionem recidit. Negat hæc, opus otiosum esse quod in finem honestum ordinatum non sit. Ut opus otio careat, sat est ut aliquam naturæ commoditatem spectet. Hæc responsio supra rescripta est ex Theologis Bavaris, seu Germanis. Verum habet. Sed hæc naturæ commoditas aut utilis est naturæ conservationi, instaurationi, & sanitati vel reparandæ, vel servandæ; aut spiritui exhilarando: & qui huc sua opera dirigit, in finem honestum dirigit. Iam dictum est supra, hominis officia alia esse erga se, alia in Deum, & in proximum. Porro officia hominis erga se huc potissimum spectant, ut corporis conservationem, perfectionem, sanitatem, & ea omnia quæ, ut bene se corpus, animusque habeant, necessaria & consona sunt, respiciant. Præclare S. Thomas hic *cit. quæst. xviii. art. 9. ad 3.* ineptum sophisma convellit. *Omnis finis a ratione deliberativa intentus pertinet ad bonum alicuius virtutis, vel ad malum alicuius vitii. Nam hoc ipsum quod aliquis agit ordinate ad sustentationem, vel quietem sui corporis, ad bonum vir-*

virtutis ordinatur in eo qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis. Quid magis rationi consonum quam ea exercere officia quæ sanitati corporis, animo temperate recreando utilia sunt, aut necessaria? Perperam ergo inter adiaphora, seu indifferentia officia hæc collocantur. Si vero hæc officia exerceas ob solam delectationem, voluptatemque, iam continuo mala sunt, ut ex propositionibus proscriptis ab Ecclesia vidimus.

XVIII. Obiicies 1. Nullum extat præceptum quo astringantur homines opera sua in finem honestum dirigere. Si esset præceptum istud, ad aliquod Decalogi mandatum reducendum esset. Porro in nullo Decalogi mandato continetur. Ergo commentitium est. Resp. Negari haud potest præceptum quo verba otiosa prohibentur. Hoc præceptum in quodam decalogicum revocatur mandatum? Ad primum, respondent plures, quo iubemur omnia opera nostra in Deum dirigere vel proxime, vel, ut aiunt, mediate. Sed haud est necesse ad aliquod ex mandatis Decalogi præceptum istud revocari. Dantur quippe quædam Decalogi velut præambula, cuiusmodi sunt præceptum diligendi nosmetipsos, & ordinandi opera nostra in finem honestum. Sunt enim hæc naturæ insita, quod homo seipsam diligit; quod, dum deliberate agit, agat ut homo, propter scilicet bonum rationis, seu honestum. Lumen illud, signatum super omnium nostrum vultus, & diamen illud generale synderesis adeo clare præscribunt in omnibus operibus humanis, seu deliberatis distinguendum hominem esse a brutis, ut pudere adversarios deberet querere, ubinam sit præceptum istud: est enim naturale mandatum, ipsi naturæ insitum, ab eaque indivisum. Quod si quis obstinate insisteret, obiice illi verba S. Pauli: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Nihil hic excipit S. Paulus, sed omnia comprehendit.

XIX. Obiicies 2. Præceptum istud adfirmans est. Ergo non obligat pro quolibet officio. Resp. Adfirmans est, sed universale, omnes comprehendens actiones; negansque mandatum includit, quo vetatur nihil præter rationem agendum. Hoc enim interest inter præceptum peculiare pro actione determinata impositum, & præceptum generale ipsi naturæ ingenitum. Illud pro semper non obligat, sedus istud. Præcepta particularia ad singulares virtutes pertinent. Præceptum istud universale ad nullam virtutem particularem reducitur; sed est omnium virtutum fundamentum. Honestum, & vitium sunt duo prima genera: & sicuti honestas absolute accepta ad virtutem singularem non attinet, ita neque vitium in sua hac generica notione alicui particulari virtuti opponitur.

XX. Obiicies 3. Non datur præceptum semper agendi deliberate. Ergo neque adest præceptum dirigendæ operationis deliberatæ in finem honestum. Nullum præceptum violant homines, dum fricant barbam, dum movent pedem, manum

&c. Ergo nullum infringit præceptum qui negligit officia deliberata in bonum honestum referre. Resp. Paritas vana est, atque adeo consequentia falsa. Præcepta homini sive imposta, sive insita a natura, impossibilia non iubent. Ratio autem humana a sensibus pendens sæpe ab imaginatione præoccupatur. Quare fieri nequit ut homo semper advertat, dum agit. Idcirco non adest præceptum quod urgeat hominem ut semper deliberate agat; adest vero, ut, dum deliberate operatur, operetur ut homo, nempe propter finem honestum.

XXI. Obiicies 4. Dantur actus indifferentes secundum speciem. Ergo dantur actus indifferentes in individuo. Quoniam species quælibet continet sua individua; cum nulla species consistere absque individuo valeat. Indifferentia est vera moralitatis species: habeat igitur sua individua oportet. Resp. Sophisma istud non minus quam cetera omnia, vanum est. Si quid evinceret, concluderet, actum indifferentem secundum speciem non posse ab homine, etiam volente & connitente, in finem honestum dirigi; quod fatuitate non caret. Dantur actus indifferentes secundum speciem, non hoc in sensu, ut indifferentia sit forma specifica talium actuum, sicuti rationalitas est differentia specifica hominis; sed sunt ex meritis obiecti, neque vetiti, neque præcepti, ita indifferentes, ut suscipere vel malitiam, vel bonitatem queant; sicuti homo indifferens est ad albedinem, vel nigredinem. Hæc itaque indifferentia ad bonum, & ad malum, neutrum excludit; sed suscipere alterutrum potest. Nec destruitur indifferentiæ species, dum actus indifferens ex obiecto evadit in individuo bonus, vel malus; sed indifferentiæ status determinatur ad alterutram partem; actus autem semper ex meritis obiecti remanet indifferens; quamquam ex circumstantia finis bonitatem, aut malitiam induat; sicut homo absolute est indifferens ad varios colores, quamquam re ipsa semper sit aliquo colore ornatus.

XXII. Obiicies 5. Qui sequuntur opinionem P. Vasquez, aut Scoti, eliciunt actus indifferentes, qui nec boni, nec mali sunt. Numquid opinio, quam Scotica schola, & P. Vasquez cum tanta discipulorum multitudine docet, probabilitate destituta erit? Porro, si probabilis est, qui hac probabilitate præventi officia ex obiecto indifferentia exercent, in nullum finem eadem dirigunt. Ergo indifferentia sunt. Propterea non bona, quia non relata in finem honestum; non mala, quia directa opinione probabilissima, quæ ipsis probabilior, nedum probabilis, apparet.

XXIII. Resp. Argumentum istud aliquod fortasse aliquibus negotium faceffit; mihi nullum. Frequentior est in casuistica Theologia argumentatio illa quæ a multitudine, probabilitatis præsidium repetit. Verum, non a multitudine opinantium, sed a veritate, vel a falsitate actio bona, aut mala evadit. Sententiam nostram Scripturæ divinæ, Patres omnes, iudice ipso P. Vasquezio, & invicta ratio-

tionum momenta, Ecclesia ipsa in proscriptis propositionibus evidentem demonstrant. Quid ergo adversariorum multitudinem obtrudis? Quid quod, si multitudo cum multitudine Theologorum conferatur, plures pro nostra quam pro contraria stant? Eslo. At non heinc consequitur, adversam sententiam non esse probabilem? Quid, si negarem eidem quamcumque practicam probabilitatem? Probabilis ne opinio illa quam Patres, quam graviores Theologi improbant? Quam ipsum naturæ lumen reiicit ut falsam? Quam vel ipsi ethnici Poetæ damnarunt?

Vina sitim sedant, natis venus alma creandis

servit: finem horum transfuisse nocet.

Sed fac probabilem esse. Propterea ne actus erunt indifferentes? Minime gentium. Sed mali erunt. Probabilitas contrariæ sententiæ efficere dumtaxat valet ne actuum malitia operantibus imputetur; minime vero aufert quin actus re ipsa otiosi, seu vacui sine debito, mali sint. Ceterum, utrum concedendum sit, reperiri ignorantiam invincibilem quæ a culpa excuset operarios otiosos, quamcumque isti suæ opinionis probabilitatem obtrudant, non facile assentirer. Urget semper oraculum Christi Domini, punienda esse otiosa verba: ergo longe severius otiosa opera. Garrere, cavillari, distinctiunculas excogitare plures valent homines sophistæ ad rixandum in scholis, ad altercandum in circulis; sed videndum, num hæc ante Christi tribunal vim habere debeant.

XXIV. Obiicies 6. Doctrina hæc sævum prodit rigorismum, & iugum suave Christi nimis grave efficit: scrupulis continuis animas torquet, anxias, tristisque reddit. Omnibus ne delectationibus vale dicendum? Quis est qui, dum suaves comedit escas, dum fragrantem rosam olfacit, dum virentem campum, florens viridarium prospectat, harmonicis cantus audit, non oblectetur, delectationemque non percipiat? An David ipse non canit: *Delectasti me, Domine, in factura tua?* Si hæc peccata sunt; vera ergo erit doctrina Ioannis Hus, Lutheri, Calvini, blasphemantium, homines in actionibus omnibus peccare; quam hæresim damnarunt Concilia Constantiense, & Tridentinum. Hoc *sess. vi.* illud *sess. xv.* ubi hæc sextadecima Hus propositio proscripta est: *Diviso immediata humanorum operum est quod sint vel virtuosa, vel vitiosa.* Adde, quod S. Hieronymus *epist. lxxxix.* ad Augustinum scribit: *Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter utrumque indifferens ambulare, digerere alvi stercorea, capitis naribus purgamenta proicere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonum, nec malum est: sive enim feceris, sive non feceris; nec iniustitiam habebis, nec iustitiam.*

XXV. Hæc opponere ii dumtaxat valent qui christianæ legis indolem, & humanæ naturæ dotes ignorant. Iugum Christi honestatis amori suave; contra delectationibus carnis, & sensuum voluptatibus asperum, amarum. Iugum Christi honestiter cum voluptatibus pugnat. Quo magis homines moderantur sensus, cohi-

bent passiones, quo longius a brutis distant, operantes, non ut bruta naturæ impetu, sed rationis ductu; eo facilius portant Christi iugum, & pulsa tristitia, lætantes in via Dei ambulant. Directio omnium operum in finem honestum nec scrupulos inducit, nec anxietatibus pungit animum: quoniam directio ista non actualis, sed virtualis est. Cedo. Onus ne grave istud quod homo singulos dies auspice:ur a Dei invocatione, omniumque operum oblatione in Dei gloriam? Hæc sola oblatio, hæc prima directio sat est ad regenda cetera omnia quæ per integrum diem operaris; tametsi plurima sis facturus quorum nulla te subit cogitatio. Quo frequentius repetitur directio isthæc, eo lætior & exultabunda anima incedit. Delectationes plurimas experitur in dulcium escarum sapore, in pulcherrimo naturæ prospectu, in cantus auditu, in odorum fragrantia; sed istis utitur, non fruitur, bestiarum more. Omnia in præstitutum a ratione honestum finem dirigit. Dum homines assuecunt in voluptatibus sistere, & sensibus indulgere, pedetentim a morum regulis, a rationis luce cum filio prodigo in brutorum regionem abeunt, & siliquis pasti voluptatum cœno sese ingurgitant. Et tum clamant, iugum Christi severum esse, crudele, immane, quod illorum voluptates damnet. Experientiam consulamus. Mundanis viris vera Christi paupertas, stultitia est; pœnitentia, qua caro reprimitur, sensus coercentur, subiguntur appetitiones, truculenta est carnificina. Contra Dei viris suave convivium, dulces epulæ. Interroga bene moratos homines, grave ne illis sit iugum istud dirigendorum operum in finem honestum. Uno ore clamabunt, suavissimum esse, & omnium consolationum plenissimum: tum dies lætos ducere cum vigilantius & ferventius propter verum finem operantur; tum tristem, mœstamque agere vitam, cum tepidi, oscitantes, negligentisque in hoc operum moderamine fuerint. Et quoniam sæpe sensus rationem præveniunt, voluptas vigilantiam fallit, & subdole irrepit; heinc est quod viri sancti trepidant, humiliantur, & cum tremore & pavore æternæ salutis negotium agunt. Respondeant actuum otiosorum propugnatores. An non peccamus quotidie omnes? An non cadunt septies in diem iusti? Propterea ne ab operibus cessandum? Propterea ne laxanda lex est? Propterea ne scrupulis, anxietatibus, superstitionibus lacerantur in partes? Pavidus utique semper sunt viri iusti; sed tum beatos se reputant, cum pavidos se experiuntur. Pavor iste, vigilantia, attentio, sollicitudo in hoc altissimo negotio, non tristes, non anxios animos efficiunt, sed hilares, expectatos, constantes. Quid, si Augustini lacrymas fufas ob voluptates captas, modo in ipso Ambrosiani cantus auditu; modo in escis percipiendis repræsentarem? Quid Hieronymi auctoritatem obtrudunt? Narrat Doctor maximus naturæ opera, alvum exonerare, nares purgare, rheumata eiicere, quæ nulla præeunte deliberatione, & necessario exercentur. Dum vero libere fiunt, spectata illorum natura, sive feceris, sive non feceris, nec iustus, nec iniustus

evadis. Vestigium ne in tota illa epistola est de debito operationum dirigendarum in finem honestum? Ubi hanc versat doctrinam, nonne conceptis verbis clamat: Si de verbis otiosis reddenda ratio est, quanto magis de operibus? Qua ratione Hieronymi, eadem & S. Thomæ auctoritatem obtrudere possent. Nam & Angelicus integrum articulum infumit, ut evincat, officia reperiri ex obiecto indifferencia. Verum de hoc plusquam satis.

XXVI. Joannis Hus hæreticalis doctrina merito proscripta est in Concilio Constantiensi, quod hæresiarca ille, non secus ac posteriores discipuli; Lutherus, & Calvinus, contenderet, hominem peccatorem in singulis actibus peccare. Hæc est illius doctrina. *Diviso immediata humanorum operum est quod sint vel virtuosa, vel vitiosa: quia si homo est vitiosus, & agat quidquam; tunc agit vitiose: & si est virtuosus, & agat quidquam; tunc agit virtuose. Quia sicut vitium, quod crimen dicitur, sive peccatum mortale, inficit universaliter actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosus.* Hunc errorem adoptavit Lutherus, qui ex operibus Hus, & VVicleffi se profecisse testatur in præfatione quam in istorum hæreticorum opera ipse præmisit: & a Luthero errorem adoptavit Calvinus. Verum error hic perperam obtruditur contra sententiam nostram. Nos enim & iustos venialiter peccare, & peccatores opera moralia bona efficere posse defendimus.

XXVII. Obiicies 7. Divinæ Scripturæ, quæ omnia in Dei gloriam facienda, semper orandum præscribunt; Patrum testimonia, quæ omnia in finem dirigenda evincunt, aut probant dirigenda esse in finem supernaturalem; aut nihil evincunt. Non primum: quia alioquin omnia opera infidelium essent peccata. Ergo neque secundum; cum non minus primum quam secundum evincant.

XXVIII. Fateor hoc argumentum non leve mihi facessere negotium. Urgent ex una parte Scripturarum oracula, & Patrum, præsertim Augustini, testimonia, quæ omnia propter Deum facienda esse declarant. Urgent ex altera parte Ecclesiæ definitiones, quibus decernitur, non omnia sive peccatorum, sive infidelium opera esse peccata. Theologi plures, & doctrina, & eruditione celebres, reipsa propugnant, omnia opera dirigenda esse in Deum finem supernaturalem, nullumque dari actum per se talem in individuo indifferentem, etiam in ordine supernaturali: quoniam homo in hoc providentiæ statu elevatus est ad ordinem supernaturalem. Omnibus auxilia sufficientia offeruntur, vel conferuntur ad dirigendos actus suos in finem eundem. Dicunt vero, non omnia peccatorum, vel infidelium opera esse peccata; quoniam ipsa opera ex officio bona, dum non detorquentur in finem pravum, non inficiuntur a malitia omissionis dirigendi eiusmodi opera in Deum. Neque hæc sequitur: Ergo infideles semper peccant, aut quia opera natura sua bona in finem pravum insistent, aut quia omittunt eadem

dirigere in verum finem ultimum, nempe Deum, quem ignorant. Quandoquidem respondent, Deum infidelibus ipsis interdum illustrationem infundere, & auxilium, quo aliquando in verum Deum aliquod opus bonum ordinant. Sententiam hanc probabilem reputo. Iuxta hanc opinionem corrui obiectio. Oppositam ego propugnavi *Tom. I. in Decal. dissert. IV.* Idcirco alia via occurro argumentationi quam obtrudere adversarii erubescere deberent. Siquidem, ipsis fatentibus, Scripturæ, & Patres præcipere videntur, omnia opera dirigenda esse in Deum auctorem supernaturalem. Ergo de hoc dumtaxat disputari posset, urgeat ne semper, & pro semper præceptum istud. Verum quod dirigi debeant omnia opera in finem honestum, naturæ rationali consonum, neque in disputationem ex Scripturis, & Patribus revocari potest. Discrimen autem, cur nullum opus in individuo sit indifferens respectu honestatis moralis, & sit indifferens in ordine ad meritum supernaturale, evidens est, & constat ex iis quæ dicta sunt. Nam obligatio operandi ob finem honestum insita est naturæ rationali. Quoties enim homo ut rationalis operatur, ob finem rationis operetur oportet. Præceptum caritatis dirigendi omnia opera in finem supernaturalem adfirmans est, & peculiare, quod pro semper non obligat. Consule, si plura cupis, *cit. Tom. I. in Decal.*

XXIX. Quæst. I. *Sufficit ne habitualis directio operum in Deum, sive in honestum finem?* Resp. Negat S. Thomas pluribus in locis. In *disput. quæst. de carit. art. 11.* scribit: *Omnia actu referre in Deum non est possibile in hac vita, sicut non est possibile quod semper de Deo cogitetur, hoc enim pertinet ad perfectionem patriæ; sed quod omnia virtute referantur in Deum, hoc pertinet ad perfectionem caritatis, ad quam omnes tenentur.* Post ad 3. subdit: *Aliud est habitualiter referre in Deum, & aliud virtualiter. Habitualiter enim refert in Deum & qui nihil agit, nec aliquid actualiter intendit, ut dormiens; sed virtualiter aliquid referre in Deum est agentis propter finem ordinatum in Deum.* Interdum S. Doctor directionem habituales pro virtuali usurpat. Requiritur ergo virtualis intentio, quæ actuum præcedentium virtute remanet in voluntate. Consule quæ dicta sunt in *Tom. I. in Decal. diss. IV.*

XXX. Fufius quam par erat, quæstionem versavi; at utilitate prolixitas compensabitur. Quæstio quippe hæc universalem morum regulam spectat: etenim errorem in capitali principio plurima consequuntur absurda. Si itineris initio a semita deflectis, quo magis progredieris, eo longius ab scopo declinas. Primum omnium ergo honestæ piæque intentionis lux dirigat universum negotiationis tuæ opus, præcedatque officia omnia. Memento primum dignitatis animæ tuæ, qua a brutis animantibus seiunctus es, & inter spirituales creaturas collocatus. Recordare postea redemptionis tuæ, qua Deus te ad finem supernaturalem revexit, ut scilicet vivas divinam vitam, cuius principium & radix vivifica est gratia sanctificans.

scans, quam in baptisate recepisti. Vita hæc cælestis omnia in suum finem erigit quæ malitia non sordent. Ad hanc regulam oculos converte, animumque intende. Tum iter tuum faustis avibus perficies, rectasque semitas alacriter percurres. Dum mane surgis, primum omnium Creatorem, Patrem, Providoremque tuum omnipotentem Deum profundo reverere obsequio, victimas omnium operationum tali die exercendarum eidem lita. Oblationem hanc sæpius in diem instaura, amorisque ignem accende. Tum experimento edoctus comperies, quam vanæ, quam ineptæ sint nugæ quas adversæ sententiæ patroni opposuere. Concionatoria ne hæc?

XXXI. Quæst. II. *In duabus propositionibus ab Ecclesia damnatis, & supra relatis, comprehenditur ne opinio de actu indifferentia in individuo?* Resp. Ut meam prodam imbecillitatem, non video qua ratione opinio isthæc declinare proscriptionem possit. Non me latet, clamaturos adversarios fore, opinionem hanc docere Scotum, Vasquezium, & innumeram Scholasticorum multitudinem. Puerorum terculamenta hæc sunt. Suspiciendi sunt Scotus, Vasquez, & ceteri omnes, & merito excusandi, quod ante definitionem Ecclesiæ scripserunt. Si post Ecclesiæ oracula scripsissent, aliud docuissent. Laxius de more scripsit in istius opinionis favorem P. Matthæus Moya *tract. vi. disp. xi. quæst. iii.* nec allegare pro hac opinione reformidat S. Gregorium Nazianzenum, Hieronymum, immo vel ipsum D. Thomam *probabiliter* faventem. Laudat quoque S. Bonaventuram, Scotum, Vasquez, Stubrochium, nempe Honoratum Fabrum, quorum auctoritate probare studet, & coniuges propter delectationem posse licite exequi coniugales actus, & homines ceteros manducare, bibere, sensusque alios exercere ob moderatam voluptatem captandam. Sed hæc theses proscriptæ ab Ecclesia sunt.

DISSERTATIO II.

DE IURE NATURALI, GENTIUM,
ET POSITIVO,*prout est norma actionum humanarum,*

feu

DE LEGIBUS.

PRÆLOQUIUM.

Hactenus iuris naturalis, & universæ moralis honestatis fundamenta iecimus. Animæ rationalis actus voluntarii & liberi ii sunt qui iure naturali, & positivo divino, ac humano moderari, & regi debent. Lutherus, Calvinus, & ceteri qui libertatem a necessitate immunem negant, & mediò necessàrio tollunt leges omnes. Vindicata adversus istos rationalis naturæ hostes libertate, eiusque idea exposita, illud nunc est reliquum ut iura, seu leges quæ hominis liberi officia moralia dirigunt, coercent, & moderantur, pleno in lumine collocemus. Plura diximus supra adversus aquilonares hæreticos, qui elatis cothurnis, thraonica iactantia sibi plaudunt, se iuris naturalis scientiam, tot sæculis iacentem, & undique tenebris circumfusam ad primævum, Luthero duce, revocasse splendorem. In hac dissertatione crassiores *Hobbessi*, *Pufendorffii*, *Thomasi*, & aliorum errores contra naturæ iura, nempe, non rebus ipsis cohærere, sed sola hominum opinione consistere naturale ius, bonum, & malum, quemadmodum *Hobbessius* (in cuius castra, velit, nolit, immigravit *Pufendorffius*) & alii contendunt, pro modulo meo profligabo, potissimum S. Thomæ Aquinatis invictis rationum momentis. Heinc propriam incitiam deprehendent illi semidocti homines qui præfatos hæreticos, tamquam iuris naturæ magistros, suscipiunt, & præconiis extollunt. Sed ad rem.

CAPUT I.

Varia iuris acceptiones. Pro lege hic accipitur.

Diversa sunt Iurisconsultorum de hac *iuris* voce placita, tum circa originem unde proficiscitur, tum circa varios significatus quos perhibet. Hugo Grotius in *Prolegom. de iur. bel. & pac.* §. 12. non aliunde eiusdem repetendam originem arbitratur quam ab ipso *Iove*, a quo *Iovis* nomine ius Latinis dictum probabiliter putat. Quam etymologiam prius usurpaverat Scip. Gentili *orig. pag. 270.* ut animadvertit Heinecius *Lib. I. cap. 1. §. 9. de iur. nat. & gent. &* post illos Ioannes Baptista *Vico.* Franciscus Connanus *Lib. I. iur. civil. cap. 11. num. 4.* iuris etymologiam a dictione *iuxta* arcessit: quam deductionem communiter ut arbitrariam reiiciunt alii. Maioragius *Lib. IV. Misc. cap. 1. a.* verbo *iurvo ius* derivat, quod adversus vim præsidium afferat. Sed commentum vanum est. Quarta derivatio, Latinis Scriptoribus satis familiaris, est a verbo *iubeo*, unde iussum, & inde, dempta syllaba, *ius* dictum volunt. Hæc derivatio minus præcedentibus displicet.

II. Ulpianus *Lib. I. ff. de iust. & iur.* a iustitia ius deducit inquiens: *Est autem ius a iustitia appellatum.* Communior est derivatio hæc. Quare etiam Isidorus *Lib. V. etymol. cap. 111.* scribit, *ius esse dictum, quia iustum est.* Et S. Augustinus in *Psal. cxlv.* inquit: *Ius, & iniuria contraria sunt. Ius enim est quod iustum est.* Hoc idem scribit S. Doctor *Lib. XIX. de Civ. Dei cap. 211.* *Illud ius esse dicunt quod de iustitie fonte manavit.* Hæc de etymologia, unde ius suam sortitum est appellationem.

III. De multiplici istius vocis significato pauca nunc delibanda sunt. Sæpe usurpatur ius pro eo quod rationis dictamini, divinæ, humanæque legi consentaneum est. Interdum accipitur pro loco in quo litigantibus ius suum cuique redditur, inquit Ulpianus *I. ff. de interrog. iur. faciend.* *Ius eum solummodo locum esse ubi iuris dicendi, vel iudicandi gratia (iudex) consistat.* Interdum pro sententia accipitur, quæ iudex ius dicit, ut alicui rem suam adiudicet. Sententia siquidem iudicis lex quædam privata est.

IV. Communiter ius accipitur etiam pro facultate quidquam agendi, vel omitendi, aut ad rem aliquam assequendam, aut obligandi alterum ad aliquid agendum, vel omitendum. Et talis potestatis violatio iniuriam infert, & restitutionis debitum. Hinc, quando aliquid cuidam ex iustitia debetur, is habere ius ad illud dicitur. Hoc in sensu quis habet ius agnationis, cognationis, ad tutelam, ad hereditates, quod ius *necessitudinis* nuncupatur; sicut & quando heres dicitur succedere in omne defuncti ius.

V.

V. Iuris nomine ars ipsa non raro intelligitur, seu scientia legum, canonum; sicuti medicinæ, inquit S. Thomas, ars a medicinis applicandis suam recipit appellationem. Ex quo ii qui huic scientiæ student, *Iurisconsulti*, vel periti, aut doctores, aut professores iuris nuncupantur.

VI. Tandem verior, & principalior iuris significatus pro ipsa lege, seu norma humanorum actuum suscipitur. Leges quippe id quod iustum est, vel inter ipsos cives, vel Rempublicam inter & cives præcipiunt. Et idcirco leges ipsæ tum divinæ, tum humanæ iuris nomine communiter veniunt: & sic dicitur ius naturale, divinum, humanum, ecclesiasticum, seu canonicum, civile, publicum, & privatum. Paucis hæc fere omnia exponit Angelicus Doctor 2. 2. quæst. LVII. art. 1. ad 1. *Sicut nomen medicinæ impositum est primo ad significandum remedium quod præstatur infirmo ad sanandum, deinde tractum est ad significandam artem qua hoc fit; ita etiam hoc nomen ius primo impositum est ad significandam ipsam rem iustam, postmodum autem est derivatum ad artem qua cognoscitur quid sit iustum: & ulterius ad significandum locum in quo ius redditur; sicut dicitur aliquis comparere in iure; & ulterius dicitur etiam, quod ius redditur ab eo ad cuius officium pertinet iustitiam facere; licet etiam id quod decernit, sit iniquum.*

VII. Gratianus dist. 1. cap. *Ius generale* docet, ius in communi accipi pro lege; legem in particulari pro constitutione scripta. S. Thomas *loc. cit. ad 2.* concludit, ius proprie non esse legem, sed aliqualem legis rationem. *Et ideo lex non est ipsum ius, proprie loquendo, sed aliqualis ratio iuris.* Ius ergo latius ipsa lege patet.

VIII. Non est operæ pretium fusius varios iuris significatus dispicere: quoniam in præsens, missis ceteris omnibus significationibus, ius pro lege, seu norma actionum humanarum accipimus. In hac vero significatione *ius* est iusti, aut iniusti, boni, aut mali regula. Quare quod in aliis facultatibus est norma, ut in mathematicis est circulus, in Geometria linea, in arte fabrili perpendiculum, in ceteris rebus mensurationi obnoxiiis ulna, pertica, cubitus, palmus &c. id est in humanis officiis *ius*.

IX. Ius pro lege usurpatum, quemadmodum in præsentia accipitur, tribui in naturale, & positivum solet. Positivum in divinum, & humanum: istud in sacrum, & profanum. Profanum in illud quod est omnibus populis commune, & in aliud quod est alicui Reipublicæ proprium. Illud ius gentium, istud civile nuncupatur. Aliud ius publicum, particulare aliud. Ius publicum est quod publica est auctoritate institutum, & respicit publicam utilitatem. Ius publicum quandoque idem est ac universale, quod omnes fere gentes, & civitates comprehendit; & coalescit partim ex præceptis naturalibus, partim ex placitis Gentium: quantumque vero peculiare tantum est, cum videlicet populum particularem, ut Athen-

nien-

niensem, Romanum, Germanum &c. spectat. Et hæc quantum ad varios iuris significatus satis sint.

C A P U T II.

De lege in communi. Unde suam repetat originem. Eiusdem notio, & divisio. Cur præter naturalem, & humanam, divinam positivam Deus indixerit. Pufendorfii, Cumberlandi, Thomafii, aliorumque gregalium systema vanum.

L Ntequam de lege in particulari sermonem instituo, legem ipsam, prout ad quasque peculiare leges sese extendit, discutere opportunum existimavi. De legis origine variæ sunt opiniones. Aliqui a *legendo*, eo quod lex scripta legatur, eam derivant: quæ derivatio communiter reiicitur, cum necesse minime sit ut lex absolute scripturæ consignetur. Melius a deligendo eam alii repetunt, ut S. Augustinus quæst. xx. in Levit. *Legem a legendo, idest ab eligendo, Latini Auctores appellatam esse dixerunt*. S. Thomas in hac 1. 2. quæst. xc. eam derivat a *ligando*, quia *obligat ad agendum*. Sed hæc levia sunt. Legis acceptiones variæ. I. Interdum sumitur pro conditione adiecta alicui contractui. II. Pro quacumque regula quidquam præscribente, sive bonum, sive malum: nam & iussa tyrannorum iniquæ leges appellantur, contra quas clamat Isaias cap. x. *Væ qui condunt leges iniquas*. III. Pro termino, & cuiusque rei confinio, iuxta illud Proverb. viii. *Quando certa lege, & gyro vallabat abyssos.... legem ponebat aquis, ne transfrent fines suos*. IV. Pro ipsa legis executione; sicut inquit Ioan. vii. *Nemo ex vobis facit legem*. V. Pro disciplina religionis dogmata continente; iuxta quam acceptionem dicimus legem christianam, legem veterem, legem novam. VI. Pro quacumque inclinatione, & instinctu usurpatur, iuxta illud Rom. vii. *Video aliam legem in membris meis &c.*

II. Notio legis quam S. Thomas tradit 1. 2. quæst. xc. art. 4. hæc est: *Ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet, promulgata*. Directio hæc præcipiens est. Ex quo lex a consilio distinguitur. *Ad bonum commune*. Per has particulas lex a præcepto, quod nec bonum commune directe spectat, nec perpetuitatem prodit, distinguitur. Quare fallitur P. Dominicus Viva, qui part. 1. quæst. 1. art. 1. num. 1. post relatam S. Thomæ definitionem subdit, *clarius legem definiri a P. Suarez, quod sit præceptum commune, iustum, ac stabile, sufficienter promulgatum*. Quæ sane definitio & vana est, quod legem cum præcepto confundit, & diminuta, quod præceptum iustum, ac stabile ab iis promulgari potest

test qui potestate carent leges ferendi. Sed, utcumque res se habeat, falsum est quod clarior hæc definitio sit ea quam tradit Angelicus. Immo, ut minus, hæc implexa est & obscura. Alio modo S. Thomas describit legem loc. cit. art. 1. *Lex quædam regula est, & mensura actuum, secundum quam aliquis inducitur ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Dicitur mensura, non quorumcumque actuum, sed humanorum, seu moralium. Posteriores particulæ distinguunt legem a consilio: quod istud non obliget, sed tantum proponat, suadeatque; lex contra urget, astringitque ad actum. S. Thomas, explicans hanc suam definitionem, inquit, quod eiusmodi mensura, seu regula sit ipsa ratio. *Regula autem, & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum:* suumque articulum concludit his verbis: *Unde relinquitur quod lex sit aliquid pertinens ad rationem.*

III. Acriter Theologi disputant, utrum lex sit actus intellectus, aut voluntatis; seu ad voluntatem ne, aut ad intellectum lex pertineat. Omnes fatentur, S. Thomam in ratione, seu in intellectu legem constituere. Quam S. Thomæ doctrinam non Dominicani modo omnes, sed graviore S. I. Theologi, ut Valentia, Vasquez, Tannerus, Granada, & alii sequuntur. P. Suarez *Lib. I. cap. v.* ambiguus est; eumque auctoritas S. Thomæ determinare non valet. Faterur neutram opinionem posse evidenter demonstrari; quod nec nos inficiamur; sed asserimus, doctrinam S. Thomæ probabiliorē esse, tum vi rationum, tum auctoritate Theologorum. Sed res tanti non est ut longiorem contentionis funem ducamus. Paucis controversiam hanc perstringere lubet. Lex regula est humanorum actuum. Ratio autem, non voluntas, est agendi regula. Ergo ad rationem, non ad voluntatem, lex pertinet. Lex illuminat, dirigit. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos:* Psal. xviii. Item Psal. cxviii. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Igitur lex præse accepta, secundum suam essentialē notionem, dubio procul ad rationem attinet, cuius est loqui, dirigere, illuminare, docere, quocumque voluntatis actu præciso; si res secundum solam metaphysicam notionem spectetur. Ceterum reipsa omnis lex positiva actum voluntatis includit. Imperium enim quo lex intimatur, actum præsupponit voluntatis. Idque demonstravit S. Thomas supra quæst. xvii. art. 1. *Imperare est essentialiter actus rationis: imperans enim ordinat eum cui imperat, ad aliquid agendum, intimando, vel denun- tiando: sic autem ordinare per modum cuiusdam intimationis est rationis.* Imperium elicitor ab intellectu: idcirco, si absolute spectetur, nihil nisi rationem prodit. Verum quia reipsa non producit ab intellectu, nisi præcedente voluntatis motu; a quo efficacitatem accipit; inde est quod reipsa ad legem ferendam concurrat etiam voluntas.

IV. Obiicies 1. Scripturæ divinæ legem in voluntate constituunt. Nam David Psal.

Psalm. CII. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.* Item Psalm. xxxix. *In capite libri scriptum est de me ut faciam voluntatem tuam.* Quid quod leges Principum placita appellantur? Resp. Iam dictum est, nullam legem positivam sine voluntatis actu ferri. Testimonia divina explicant quod reipsa sit: & modo rationi, ut ex supra allatis testimoniis patet, modo voluntati legem adscribunt. Porro S. Thomas vi rationis infert, in lege condenda potiores esse intellectus partes. Quod P. Suarez *cit. Lib. cap. v. num. 24.* asserat, melius intelligi legem naturalem, si in actu voluntatis lex constituatur, prodit quodnam sit illius erga S. Thomæ doctrinam obsequium, & propensio. Quod non ideo dico, quasi P. Suarez præsidio, S. Thomæ doctrina egeret; sed ut, data occasione, patefacerem, Auctorem hunc ab Angelici Doctoris via frequenter recedere. Sententiam S. Thomæ præter laudatos Iesuitas defendit P. Azorius cum aliis pluribus sociis.

V. Notionem legis partitio eiusdem consequitur. Tametsi sub finem superioris capitis indicata obiter sit iuris pro lege accepti divisio, nihilofecius lubet paullo clarius legis diversitatem exponere. Prima partitio est in æternam, & temporalem: quoniam lex aut in Deo, aut extra Deum est. Si in Deo, æterna; si extra Deum, temporanea sit oportet. Æternam legem sic describit S. Thomas 1. 2. quæst. xciii. art. 1. *Lex æterna nihil aliud est quam ratio divinæ sapientiæ, secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum.* Temporalis aut a Deo, aut ab homine est: & dividitur in naturalem, & positivam. Naturalis est æternæ legis participatio quædam in creatura rationali; de qua infra fermo erit. Lex positiva ab aliquo potestatem habente condita est, quæ aut divina, aut humana nuncupatur. Positiva divina duplex. Altera lex veteris fœderis, quam Deus Angelorum ministerio Moysi, & Moyses populo Israelitico manifestavit, intimavitque. Altera est lex novi testamenti, quam Christus ipse præscripsit, & promulgavit ore proprio, & Apostolorum prædicatione universo mundo denuntiavit. Positiva humana ab homine lata similiter duplex. Altera ecclesiastica, quæ rogatur vel a Pontificibus, vel a Conciliis. Altera civilis, quam condunt Principes, Reges, Imperatores &c.

VI. S. Thomas 1. 2. quæst. xci. art. 4. controversiam scitu dignam, quæque hic opportunam sedem habet, dispicit. Disputat, cur præter legem naturalem, omnibus hominibus a Deo insitam, & humanam, aliam condiderit positivam, quæ divina appellatur? Cui quæsito hac magni momenti doctrina respondet. *Præter legem naturalem, & legem humanam necessarium fuit ad directionem humane vitæ habere legem divinam. Et hoc propter quatuor rationes. Primo quidem quia per legem dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad ultimum finem. Et si quidem homo ordinaretur tantum ad finem qui non excederet proportionem naturalis facultatis hominis,*

minis, non oporteret quod homo haberet aliquid directivum ex parte rationis supra legem naturalem, & legem humanitus positam, quæ ab ea derivatur. Sed quia homo ordinatur ad finem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportionem naturalis facultatis humanæ... ideo necessarium fuit ut supra legem naturalem, & humanam dirigeretur etiam ad suum finem lege divinitus data. Secundo quia propter incertitudinem humani iudicii, præcipue de rebus contingentibus, & particularibus, contingit de actibus humanis diversorum esse diversa iudicia, ex quibus etiam diverse, & contrariæ leges procedunt. Ut ergo homo absque omni dubitatione scire possit quid ei sit agendum, & quid vitandum; necessarium fuit ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat quod non potest errare. Tertio quia de his potest homo legem facere de quibus potest iudicare: iudicium autem hominis non potest esse de interioribus motibus, qui latent; sed solum de exterioribus actibus, qui apparent.... Quarto quia... lex humana non potest omnia quæ male sunt, punire, vel prohibere: quia, dum auferre vellet omnia mala, sequeretur quod etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis; quod est necessarium ad conversationem humanam. Ut ergo nullum malum improbitum, & impunitum remaneat, necessarium fuit supervenire legem divinam, per quam omnia peccata prohiberentur. Et istæ quatuor causæ tanguntur in Psal. XVIII. ubi dicitur: Lex Domini immaculata, idest nullam peccati turpitudinem permittens; convertens animas, quia non solum exteriores actus, sed etiam interiores dirigit; testimonium Domini fidele, propter certitudinem veritatis, & reâitudinis; sapientiam præstans parvulis, in quantum ordinat hominem ad supernaturalem finem, & divinum.

VII. Quatuor hæc rationum momenta ab imis convellunt systema Pufendorffii, Thomassii, & aliorum Lutheranorum, qui pueriliter iactant sese iuris naturalis scientiam instaurasse. Quid sola ratio valeat, gratia destituta, in Ethnicorum sapientibus patet: & evidentius in Lutheranis, Calvinianisque id constat. Hi enim, utpote rebelliores luci divinæ, & oppido magis ingrati cælestibus auxiliis, in crassiores errores lapsi sunt. Blaterent Barbeyracus, Rudæus, Thomassius, ceterique; nos antiquorum testimoniis implere folia nostra. Quoniam, si ex fructibus plantæ, & ex messe agri qualitas colligitur: unde melius ius naturæ quam ex naturæ voce; & unde clarius naturæ vox audiri quam ab iis qui naturæ donis abundantius ceteris affluerunt, potest? Testimonia S. Thomæ frequentissime promimus, non quod in obsequium Auctoris mens captivetur; sed quod doctrinam contineant luculentissimam, quam carpere multi hætenus tentarunt, labefactare nemini datum fuit.

C A P U T III.

*Sit ne lex propter communitatem, & bonum commune.
De eiusdem necessitate, iustitia, & duratione.*

I. **C**ommunitas duplex. Imperfecta prima, ut est privata domus, quæ communiter sibi sufficere non potest; perfecta altera, ut civitas. Rursus altera communitas est naturalis, in qua omne genus humanum convenit; politica, seu mixta altera, peculiari modo congregata. Priorem communitatem spectat lex naturalis. Posterior communitas aut est congregata sub divina lege sub aliquo capite; ut fuit olim Synagoga, & nunc est Ecclesia catholica: aut lege aliqua ab hominibus lata, ut sunt civitates, Respublicæ &c. Quibus præmissis, dicimus leges proprie non ferri propter communitatem imperfectam, sed perfectam tantum. Communitas imperfecta, ut est privata domus, non sibi sufficit ad humanam felicitatem comparandam: nec personæ quæ componunt domum, sibi præstare sufficiens iuvamen queunt. Nec paterfamilias potestate cogente, & æquali in omnes domesticos potitur. Diverso quippe modo dominatur in uxorem, in filios, in servos. Non est ergo in paterfamilias perfecta potestas legislativa, qua valeat unitatem quamdam moralem in domo constituere, prout requiritur ad legis naturam. Lex ergo perfecta communitatem, ut civitatem, provinciam, regnumque, spectat. Hæc omnia tradit S. Thomas 1. 2. quæst. xc. art. 3. ad 3. *Sicut homo est pars domus; ita domus est pars civitatis. Civitas autem est communitas perfecta... & ideo, sicut bonum unius hominis non est ultimus finis, sed ad commune bonum ordinatur; ita etiam & bonum unius domus ordinatur ad bonum unius civitatis, quæ est communitas perfecta. Unde ille qui gubernat aliquam familiam, potest quidem facere aliqua præcepta, vel statuta; non tamen quæ proprie habeant rationem legis.*

II. Frequenter transcribo S. Thomæ testimonia, ut pudore suffundantur Lutherani Icti, qui iuris naturæ scientiam sibi arrogant. Legatur Pufendorfius *Lib. de iur. nat. & gent. cap. v.* ubi legem in communi exponit; & quisque iudicet, num quidpiam promat quod luculentius dictum a vulgari Casuista non fuerit.

III. Lex ergo a præcepto distinguitur, quod hoc uni, vel alteri homini, illa communitati indicitur. Nec tamen necesse est ut totam communitatem lex obliget; sed sat est ut vel totam, vel partem communitatis lex sibi subiiciat; dummodo commune eiusdem communitatis bonum spectet. Contingere enim non raro potest ut bonum commune civitatis exigit quod una hominum conditio, & non altera legi subiiciatur. Aliqui interdum distinguunt leges personales a lege publi-

ca.

ca. Sed eiusmodi locutiones minus exactæ sunt. Etiam privilegium quandoque lex vocatur, cum potius exemptio a lege sit.

IV. Triplici ratione lex a præcepto distinguitur. I. Lex communitatem directe spectat. II. Lex natura sua perpetua est. III. Præceptum a quocumque superiore imponi valet: legem ille solus ferre potest qui vel a Deo, vel a Republica potestatem accepit. Dum dicitur, legem directe spectare communitatem, non est sensus, quod lex spectet communitatem, quasi abstracte sumptam; sed personas; quæ communitatem componunt, afficit: quandoque collective, quatenus præcipit, vel prohibet actum qui a sola præstari, vel omitti communitate potest; & interdum distributive, quatenus a singulis exequenda est, aut ab illis quorum lex expresse meminit, iuxta legum diversitatem.

V. Non solum lex communitatem, sed etiam eiusdem communitatis bonum spectat commune; ut docent omnes cum S. Thoma, qui 1. 2. *quæst.* xc. *art.* 2. perspicue hoc demonstrat, concluditque: *Unde oportet quod, cum lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonum commune, quodcumque aliud præceptum de particulari opere non habeat rationem legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune: & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.* Omnis lex includit præceptum, quatenus vim præcipiendi habet; sed nullum præceptum, dum particularis personæ commodum, utilitatemque respicit, legis obtinet rationem. Idque patet in omnibus legibus. Lex naturalis bonum commune totius generis humani in ordine ad naturalem felicitatem respicit. Leges divinæ homines ad cælestem gloriam omnibus paratam dirigunt. Leges humanæ tam canonicæ, quam civiles, bonum commune promovent. Idque evidentius mox constabit.

VI. Necessitas legum, posita creaturæ rationalis creatione, seipsam prodit. Poterat utique Deus non creare hominem; & tum legis necessitas nulla esset. At, homine condito, necessario lex consequitur, quod creatura hæc superiori, a quo producta est, subiacet. Ergo ab eodem regi, eidemque parere debet. Porro quatenus hæc creatura ratione prædita est, legis capax est, directionis, & imperii: & tandem quoniam ex nihilo deducta fuit, in nihilum tendit, & ad bonum, malumve flecti potest, in errores labi, & vitia: ergo legis regimine eget. Conditum ergo hominem lex necessario consecuta est. Quare mera est illusio quorundam, qui homines quandoque *exleges* comminiscuntur. Numquam homines absque societate, numquam hominum societas absque lege & naturali, & divina. De legum civilium ortu, & progressu infra sermo erit.

VII. Altera legis prærogativa est quod sit iusta, tum ex parte materiæ subiectæ legi, tum ex forma qua rogatur, tum ex parte legislatoris. Iustam esse debere legem fatentur omnes. Nam vel divina est, vel humana. Si divina, est ipsa iustitia; si humana, similis divinæ sit oportet; alioquin lex non esset. Qua-

re optime S. Augustinus *Lib. de ver. Relig. cap. xxxi.* inquit: *Conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, ut secundum eius immutabiles regulas, quid sit pro tempore iubendum, vetandumque discernat.* Heinc necessario consequitur, legem omnem debere rem honestam præcipere. Omnis enim iniustitia, & turpitudine ab æterna Dei lege vetita sunt. Nullus inferior in superiorem potestatem habet. Ergo nullus Princeps, cum inferior Deo sit, rem turpem, aut iniustam præcipere valet. Quoniam res hæc a Deo vetita est. Materia ergo legis aut honesta, aut indifferens, & apta ad bonum commune sit necessum est. Possibilis quoque esse debet; cum impossibilia Deus non præcipiat, ut divina Scriptura docet, & Ecclesia definivit in Concilio Tridentino *sess. vi. cap. xi. can. xviii.*

VIII. Ex parte formæ qua lex præscribitur, iusta sit oportet, quatenus distribuit onera, respectu habito ad subditos qui illa ferre debent. Proportio quippe in hac distributione servanda est. Tandem, ut iusta sit ex parte legislatoris, requiritur legitima potestas ferendæ legis. Hæc omnia perspicue docet S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 4. *Leges postæ humanitus vel sunt iustæ, vel iniustæ. Si quidem iustæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ a lege æterna, a qua derivantur, secundum illud Prov. viii. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Dicuntur autem leges iustæ & ex fine, quando scilicet ordinantur ad bonum commune; & ex auctore, quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis; & ex forma, quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Cum enim unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis; sicut & quælibet pars id quod est, est totius. Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum. Et secundum hoc leges, huiusmodi onera proportionabiliter inferentes, iustæ sunt, & obligant in foro conscientiæ, & sunt leges legales.*

IX. Ex triplici autem capite laborare iniustitia leges valent, si aut non cedant in bonum commune, & utilitatem subditorum, sed ad gloriam, & cupiditatem illius qui leges condit; aut non servant iustam distributionem in onerum partitione; aut excedant potestatem legislatoris. Sic optime ibidem S. Thomas persequitur. *Iniustæ autem sunt leges dupliciter. Uno modo per contrarietatem ad bonum humanum e contrario prædictis: vel ex fine, sicut cum aliquis præsidens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam: vel etiam ex auctore, sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem: vel etiam ex forma, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur, etiamsi ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ quam leges.*

X. Si iniustæ leges forent, quæ inæqualem onerum, graduum, & dignitatum

distributionem præciperent; iniustissimi dicendi forent legum latores, & executores illi qui reipsa inæqualiter onera-distribuerent, & præmia. Verum de hoc alibi.

XI. Tandem perpetuitas comitatur legem, aut ex parte principii; & secundum hanc rationem sola lex æterna initium non habet; aut ex parte termini, quod dupliciter evenire potest: aut quia numquam habitura finem est, ut substantiæ spirituales, Angeli, anima rationalis &c. aut quia diuturnam temporis durationem includit, quatenus ex natura sua lex firma & permanens est, diuturnoque tempore communiter viget, sublato aliquo raro eventu. In hoc secundo sensu legem perpetuam, seu stabilem, firmamque asserimus, quatenus ita fertur ut semper duret. Et hoc est discrimen præcipuum inter præceptum & legem, quod illud morte præcipientis occidit; lex vero, denato legislatore, consistit. Discrimen istud ex natura utriusque, legis, & præcepti, constat. Nam lex communitatem, & bonum publicum spectat: hæc autem perpetua sunt. Præceptum personam afficit, & bonum talis personæ immediate respicit. Porro aut persona præcepto obnoxia, aut superior præceptum imponens desinunt: idcirco præceptum suapte natura cessat, & diuturnitatem excludit. Quæ omnia experimento constant. Nam lex æterna immutabilis est, æternumque stabit, sicuti æternum stetit. Lex naturalis, quæ legis æternæ participatio est, perpetuo durat: quæ enim præcipit, semper bona; quæ vetat, semper mala sunt.

XII. Lex divina, lata per Moysen populo Israelitico, finem habuit in Christi adventu; pluresque leges humanæ abrogantur. Falsum ergo est leges esse perpetuas. Hanc obiectiunculam iam in antecessum profligavi, cum innui, legem non esse hoc in sensu perpetuam, ut numquam habitura finem sit; quemadmodum est anima rationalis suapte natura immortalis. Perpetuam diximus legem, quatenus natura sua stabilis, & permanens est; nec cessat nisi aut voluntate legislatoris revocetur, aut contraria consuetudine evanescat: Legislator quandoque terminum legi imponit, sic exigente bono communi subditorum. Hac ratione definito tempore legem mosaicam Deus circumscriptit. Heinc solum infertur, aliquas leges positivas interdum cessare; quod verum habet: at hoc non impedit eas stabiles esse, & permanentes, & quamdam perpetuitatis speciem habere, tum respectu communitatis, tum respectu boni communis, quæ perpetua sunt.

C A P U T IV.

De legis promulgatione. Qualitas promulgationis legis humanæ, civilis, & ecclesiasticæ. Utrum sufficiat quod lex, sive civilis, sive ecclesiastica, promulgetur in Curia.

I. **P**romulgandam esse legem docent omnes, ut obligandi vim obtineat. Rationem assignat S. Thomas 1. 2. *quæst. xc. art. 4.* his verbis. *Lex imponitur aliis per modum regulæ, & mensuræ. Regula autem, & mensura imponitur per hoc quod applicatur his quæ regulantur, & mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc quod lex habeat suam virtutem.*

II. Iuxta legum diversitatem promulgationis varietas requiritur. Lex æterna promulgatur media inspiratione, seu illustratione divina. Lumine quoque super homines a Deo signato promulgatur lex naturalis. Lex divina positiva modo promulgatur interna revelatione; & hac via Prophetis suis multa Deus promulgavit: modo externa propositione; sicut Christus Apostolis suam promulgavit legem solemnitate externa; sicuti lex mosaica in monte Sina, & lex evangelica in die Pentecostes promulgata fuit.

III. Lex humana semper aliquo signo exteriori, quo in hominum notitiam devenire possit, promulgari debet; ut mox clarius explicabitur.

IV. Disputant Theologi, sit ne hæc promulgatio conditio, an pertineat ad legis essentiam. Disputationem hanc iis accenseo quæ nullius sunt momenti; cum conveniat penes omnes, legem non obligare, nisi sit promulgata. Quare satis est dicere, promulgationem esse conditionem essentialiter necessariam, ut lex re ipsa, seu, ut aiunt, in actu secundo obliget; quemadmodum necesse est intellectum obiectum proponere, ut voluntas in eiusdem prosecutionem alligetur.

V. Tota difficultas eo pertinet, ut qualitas promulgationis declaretur, quæ requiritur, ut lex humana obliget. De divina, & naturali nulla controversia est. Quæ penes omnes certa sunt, prælibanda. Porro omnes adfirmant, spectato naturali iure, & quacumque præcisione facta, non aliam promulgationis rationem requiri præter eam quæ necessaria est, ut lex naturali, & ut sic dicam, morali modo ad

Q ij notii-

notitiam perveniat subditorum . Quoniam , ut lex legitime condita obliget , satis est ut nota sit communitati quæ servare illam debet ; sive lex civilis sit ; sive ecclesiastica .

VI. Ad leges civiles imperiales quod attinet , Imperator Iustinianus sancivit *Novel. lxxvi.* eas non obligare nisi post promulgationem factam in singulis provinciis . Dicitur enim in præfata *Novel. cap. r.* constitutiones pro testamentorum valore factas vim obligandi habere , *ex quo in commune factæ sunt manifestæ . In provinciis autem , ex quo discretæ per Metropitas palam factæ sunt , vel postea factæ fuerint .* Et sub *Novellæ* finem in epilogo hæc adiiciuntur . *Quæ igitur placuerunt nobis , & per hanc declarata sunt legem , præceptis propriis tua Eminentia omnibus faciat manifesta & qui in hac maxima civitate , & qui foris inhabitant , quatenus omnibus fiant palam quæ a nobis pro omnium cautela sancita sunt . Quæ promulgationis forma tamen si pro testamentis condendis instituta fuerit , usus tamen invaluit ut ceteræ quoque leges similiter promulgari debeant in provinciis Imperio subiectis .*

VII. Petrus de Marca , Vanespen , & plures alii contendunt , eandem promulgationis formam servari in ceteris Regnis , Imperio Romano non subiectis , ut in Regno Galliæ , in Belgio . Hoc ex usu & consuetudine pendet . Nam , si absolute res spectetur , sat est ut constitutio , seu lex in Metropoli , ubi Rex , vel Princeps sedet , promulgetur . Siquidem forma legis publicandæ in singulis provinciis habetur dumtaxat in *Novella Iustiniani* ; sicuti etiam illa determinatio , quod post duos menses a die promulgationis factæ obliget . Ergo , hac *Novella* sublata , & iure communi spectato , singula Regna , & Principatus proprium morem , & consuetudinem servare debent .

VIII. Gravis controversia est de legibus pontificiis , seu ecclesiasticis . Varia fuerunt hætenus Theologorum placita . P. Cardenas in sua *Crisi tract. 1. disp. ix. cap. xx. art. 11.* inquit , fuisse olim probabilem opinionem , quæ docuit , legem Pontificis non obligare , nisi sit in singulis provinciis , & diocesisbus promulgata : pro qua opinione laudat P. Dominicum Soto *Lib. I. de iust. quest. 1. art. 4.* Angelum verbo *Lex num. 13.* Medinam *1. 2. quest. xc. art. 4. concl. 2.* Caietanum *1. 2. quest. xc. art. 4.* Carbonem *de legibus Lib. III. disp. ix.* Conradum *1. 2. quest. xc. art. 4. ad 2.* Serrarium *Tom. II. disp. de leg. Molinam disp. ccxcv.* Becanum *1. 2. tract. III. cap. vi. quest. vi.* Laymanum *tract. xv. cap. III.* Baldellum *Lib. V. disp. xvii.* Sa verbo *Lex , Homobonum in Exam. Part. II. tract. xii. cap. III. quest. x.* Solerum *de potest. Conf. cap. ix. quest. v.* Mirandam *Tom. II. quest. xxv. art. 4.* Victorellum *in not. ad Nav. cap. xxv.* Frullenchum , Dianam , Toletum , Duvallium , Marcantium , & alios . Aliqui ex citatis Auctoribus , ut P. Soto diserte docent , nisi *Papa aliter sua lege expresserit .* Alii ambigue loquuntur , & ut probabilem tantum hanc opinionem defendunt .

IX. Docet ibidem P. Cardenas, præfatam opinionem nulla frui probabilitate: post decretum Alexandri VII. in quo damnantur sequentes propositiones. *Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post decretum Urbani VIII.* Hæc est octava propositio, Nona vero est eiusmodi. *Post decretum Urbani VIII. potest Sacerdos, cui Missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.* Propositio vero duodecima hæc est. *Mendicantes possunt absolvi a casibus Episcopis reservatis, non obienta ab Episcopo facultate.* Quæ propositiones ideo damnantur, quia oppositum præceptum fuit in decretis a Paulo V. & ab Urbano VIII. Romæ dumtaxat promulgatis, minime in singulis provinciis. Porro Theologi, qui laudatas propositiones propugnarunt, eo nitebantur fundamento, quod decretum Urbani VIII. non erat in provinciis evulgatum.

X. Post utriusque opinionis severum examen, nisi me omnia fallunt, ad certa capita restringi his potest, ut dissidia cessent: Et primo certum est iure naturæ hanc in singulis provinciis promulgationem necessariam non esse; neque Novellam Iustinianæam astringere Pontifices ut suas leges laudata forma promulgent, immo nec astringere posse.

XI. Si praxis communis spectetur, leges Conciliorum & Pontificum consueverunt promulgari in singulis diocæsi-bus. Nec est quod Vanespen tam fuso sermone factum istud illustrare conetur. Quis est legislatorum qui legem suam ubique, nedum in provinciis, promulgari non desideret, & observari? Ut innumera monumenta præteream, Concilium Tridentinum *sess. xxiv. cap. i.* postquam declaravit invalida matrimonia clandestina, hæc in fine decreti adiecit. *Decernit insuper ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primæ promulgationis in eadem parochia factæ numerandos.* Ultro ergo fatemur, Pontifices, non solum ut benigniorem, suavioremque procedendi modum adhiberent, solitos esse, & fuisse hanc in singulis parochiis, nedum provinciis, legum ecclesiasticarum promulgationem curare; sed quia legislatores omnes nihil magis cordi habent, quam ut propriæ leges ad singulorum notitiam perveniant. Et reipsa Pontifices summi, dum aliquam condunt legem, ad singulos Episcopos eam mitti iubent, ut in singulis diocæsi-bus suis illam promulgent, eiusdemque observantiam inculcent. Desinant ergo Vanespen, & ceteri adversarii exaggerare suave Christi regimen, benignitatem Ecclesiæ postulare, ut leges in singulis provinciis promulgentur; quoniam reipsa id præstat Ecclesia: neque sub hoc benignitatis & suavitatis prætextu falsam doctrinam fucare, & venditare studeant.

XII. Huc ergo difficultas recidit, utrum lex ecclesiastica, solemnî promulgatione

ne Romæ facta, quæ ob aliquod impedimentum extrinsecus occurrens nequeat in singulis provinciis solemnè forma promulgari, obliget fideles continuo ac isti mortaliter certi sunt, legem latam esse, & Romæ promulgatam.

XIII. Adfirmo ego iuxta communem Theologorum, & Canonistarum sententiam: & si perspicue eam explicavero, non video qua ratione revocari in discrimen a quoquam iure possit. Antequam vero sententiam evincam, exponendum omnium primum est id quod leges ecclesiasticæ præcipere communiter solent. Porro quæ Pontifices communiter præscribunt, aut credenda; aut agenda sunt. Aut declarant anteriores leges, divinumque ius interpretantur; aut quidquam iubent quod ad mores formandos attinet. Quo posito, quis dixerit legem a supremo Pontifice latam, qua aut fidei articulum declarat, aut res morum sanctitatem spectantes interpretatur, non obligare continuo ac Romæ promulgata fuerit, & ad fidelium notitiam pervenerit, etiamsi ob aliquod impedimentum in provincia promulgata non sit? Alius ne supremus iudex, præter Concilia, & Pontifices, in iis quæ fidem, aut mores spectant? Cur ergo, solemnè promulgatione Romæ peracta, vi obligandi fideles eiusmodi leges carebunt? Quid præsumendum est, benignam matrem Ecclesiam nolle subditos suos, nisi post factam in singulis provinciis legum promulgationem, astringere? Præsumptio hæc mera illusio est, statu quæstionis nostræ spectato. Nam re ipsa Pontifices summi cupiunt, curantque, ut decreta sua in singulis parochiis, immo fidelibus singulis inculcentur, nedum ut in singulis provinciis, & diocæssibus promulgentur. Quæstio nostra est, obligent ne pontificiæ leges solemniter Romæ promulgatæ, quoties accidit ut in provinciis, aut regnis non promulgentur; quando alioquin decretum absolutum est, moresque respicit, aut fidem? Quis præsumptioni locus, si contra Pontifices summi repugnant omissioni promulgationis? Quis præsumptioni locus, si lex, seu decretum omnes fideles indiscriminatim spectat? An Pontifices pro omnium fidelium instructione leges conderent, si promulgari tantum in propria ditione vellent? An decreta Alexandri VII. Innocentii XI. Alexandri VIII. adversus opiniones damnatas, tametsi in singulis provinciis, & regnis non promulgata, fideles omnes non astringunt?

XIV. Quid quod, dum eiusmodi leges in aliquo regno, vel principatu non promulgari contingit, numquam promulgatio omittitur, aut impeditur ob ea quæ ad fidem, moresque attinent, sed dumtaxat ob politicas rationes? Quoniam Catholici omnes fatentur, Ecclesiam solam, seu illius Caput esse iudicem supremum eorum quæ fidei, aut morum sunt. Ergo, etsi ob rationes politicas non promulgentur in aliquibus regnis, vel provinciis ecclesiasticæ leges, non propterea obligare desinunt. Quoniam iis quæ fidei, aut morum sunt, nemo catholicorum Principum sese opponere vult; sed ea quæ hæc duo spectant, obsequio summo suscipiunt fideles omnes.

XV.

XV. Nec est quod opponas, legem non obligare, quando promulgata non est, undecumque promulgationis omisso proficiscatur. Quid mea interest legem non promulgari sive ob politicos respectus, sive ob alia rationum momenta? Quoties lex promulgata non est, sive ob hoc, sive ob aliud rationis momentum, illius obligatione non astringor. Huc tandem recidunt quorundam sophismata, ut scilicet leges eludant, fidelesque ab legum observantia eximant. Sed frustra. Nam vix aliquem repertum iri Theologum puto qui sententiæ, prout a nobis explicata est, repugnare velit. Nam quoties Pontifices leges condunt pro omnium fidelium regimine in iis quæ morum, & fidei sunt, ubique eiusmodi leges evulgari, & observari avent, nec per ipsos stat ne promulgentur; quin & absolute decernunt non semel expresse ubique locorum observandas esse, & omnia universalis promulgationis, & acceptationis argumenta perhibent.

XVI. Omnia in pauca redigo. Nemo hætenus asseruit, aut asserere iure potuit, leges in singulis provinciis promulgandas iure naturæ, aut iure divino esse. Sed ex elementi, & benigna summi Pontificis voluntate hanc in singulis provinciis evulgationis formam colligunt. Ergo, quoties Pontifices summi promulgari in singulis parochiis, nedum provinciis, avent, & per ipsos non stat quod non promulgentur; iam iuxta ipsa adversariorum fundamenta leges pontificiæ ubique locorum obligant. Porro Pontifices summi constitutiones suas, pro fidei, morumve explicatione latas, ubique publicari, ubique inculcari, & ab omnibus observari studio summo cupiunt. Ergo quoties Pontifices, aut Concilia expresse non declarant leges vim obligandi non habere, nisi post promulgationem in singulis provinciis peractam; semper urgent ubique locorum, post promulgationem Romæ factam. Cedo. Possunt ne Pontifices absolute legem condere, quæ Romæ promulgata obliget universos Catholicos? Quis inficiabitur, si iam concessum est, nec iure naturæ, nec divino iure necessariam esse talem promulgationis formam? Valent itaque summi Pontifices absolute legibus suis, Romæ promulgatis, omnes Catholicos ubique locorum extantes obstringere. Sed reapse id præstant, dum, nulla facta exceptione, leges suas absolute pro omnium Catholicorum regimine condunt, & solemni ritu Romæ evulgant, inculcantque ab omnibus servandas; & per ipsos non stat quominus in singulis parochiis, nedum provinciis, evulgentur. Adeo hæc luculenta sunt, ut adversarium iure habere nequeant.

XVII. Obiicies. Plura sequuntur incommoda, nisi leges in singulis provinciis evulgentur, & potissimum legum ignorantio. Quomodo enim servari leges possunt, nisi sciuntur? Quomodo autem sciri possunt, nisi promulgentur? Resp. Nugæ hæ sunt, & frivolæ ineptiæ. Lex pontificia Romæ promulgata omnes fideles obligat ubique locorum; at ii dumtaxat legis observationi obnoxii sunt qui le-

gem sciunt. Ignoratio quippe legis ab eiusdem observantia excusat; nec transgressio imputatur ad culpam, quando ignorantia est invincibilis. Promulgatio in singulis provinciis efficit utique ut facilius, & celerius ad omnium notitiam lex perveniat. Huc tantum pertinet hæc promulgatio. At propterea ne exempti a lege servanda fideles erunt, quando alia via, licet tardius, legem agnoverint?

XVIII. PP. Salmanticenses *tract. xi. cap. 1. punct. 6. §. 1.* defendunt, nec leges ecclesiasticas, nec civiles promulgandas esse in singulis provinciis, ut obligent; sed satis esse ut promulgentur in Curia. Adduntque, in Hispania reipsa non promulgari in provinciis, sed tantum Matriti. Et laudant pro hac opinione P. Petrum de Tapia *Tom. I. Lib. IV. quæst. iv. art. 3. num. 4.* P. Vasquez *1. 2. quæst. clvi. cap. 11.* Gordonium *Lib. II. quæst. ix. num. 26.* Granadum *Contr. vii. tract. 111. part. 1. disp. v. sec. 2. num. 10.* Medinam *1. 2. quæst. xc. art. 4. dub. 2. concl. 4.* Montefinum *Tom. II. disp. xx. quæst. iv. diff. 111.* Petrum ab Angelis in *Specul. Privileg. disp. v. sec. 2.* Salas *disp. xii. sec. 2.* Villalobos *Tom. II. tract. 11. dub. 12.* Laymanum *Lib. I. tract. iv. cap. 111. num. 4.* Dianam *I. Part. tract. x. Res. 8.* Basilium Pontium de *Matrim. Lib. V. cap. vii.* Bonacinam, Palaum, Suarez, & alios.

XIX. Quæres. *Aliquod ne temporis spatium intersuere debet a die promulgationis, antequam lex obliget?* Resp. Laudari Salmanticenses *loc. cit. §. 2.* tres super hoc quæsito opiniones recensent. Prima definit, legem quamlibet, sive ecclesiasticam, sive civilem, continuo ac promulgata est, obligare, nisi legislator aliquod intervallum temporis concedat. Quam opinionem defendunt Salas *disp. xii. de leg. sec. 2.* Bonacina *disp. 1. punct. 4.* Gregorius Martinez *quæst. xc. artic. 4. dub. 6. concl. 2.* Montefinos *disp. xx. quæst. iv.* Gordonius *lib. quæst. vi.* Vasquez *1. 2. quæst. clvi. cap. 111.* Tannerus *1. 2. disp. v. quæst. vi. dub. 1.* & alii.

XX. Altera sententia sustinet, legem promulgatam in Curia continuo obligare omnes in eadem extantes; nec plus temporis effluere debere quam illud quod necessarium est, ut legis notitiam comparare subditi valeant. Ut vero lex promulgata in Curia obliget extra illam commorantes, tempus congruum requiritur, non definitum, sed plus minusve, quo possit ad illorum notitiam lex pertingere.

XXI. Tertia opinio defendit, legem nullam sive ecclesiasticam, sive civilem habere vim obligandi tam intra, quam extra Curiam, nisi post duos menses; quando legislatores ipsi non definirent aliquod temporis intervallum: Pro hac opinione citant Salmanticenses Menochium *de arbitr. Lib. II. casu 185. num. 19.* Valentiam *Tom. II. disput. vii. quæst. v. p. 5.* Sylvestrum verbo *Lex*, Tapiam *Lib. IV. quæst. iv. art. 4.* Sotum *Lib. II. quæst. 1. art. 4.* Reginaldum *Tom. II. Lib. III. cap. xvi.* Granadum *contr. vii. tract. 111. diff. xi. sec. 2.* Dianam *I. Part. tract. x. resol. 9.* Bonacinam *Tom. III. cap. vi. concl. 2. num. 3.* Tabienam, Mirandam, & alios. Huic opi-

opinionem subscribunt & ipsi Salmanticenses. Quoniam, inquit, facta promulgatione, aliquod requiritur tempus quo pervenire lex ad subditorum notitiam valeat. Porro, quoties tempus istud definitum a legislatore non est, arbitrio prudentum standum est. Prudentissimi autem viri tempus duorum mensium taxarunt pro legibus imperatoriis, ut patet ex *Authent. Ut facta novæ Constitut. collat. v.* Standum ergo huic determinationi est. Convenientiam istius determinationis inde colligunt, quod intervallum istud congruum sit pro omnibus subditis, & pro uniformi legis observatione tam intra quam extra Curiam.

XXII. Nulla lex, sive ecclesiastica, sive civilis, vim obligandi a subditorum notitia, aut acceptatione, vel executione accipit. Sed continuo ac promulgata est, vi obligandi potitur. Et hoc mihi certum est. Aliud quippe est, an subditi teneantur legem servare, antequam ad illorum notitiam perveniat; & aliud longe diversum, utrum suam obligandi vim lex habeat, antequam cognoscatur a subditis. Lex naturalis iuxta Probabilistas potest a pluribus ignorari, & quidem invincibiliter. Propterea ne vim obligandi non habet? Inde solum eruitur, subditos ignorantes excusari ab implenda lege, usquedum illam agnoverint. Ceterum lex promulgata vi obligandi poritur. Quid? Pontifex Romæ decretum solemniter evulgat: & Romani duorum mensium spatio ab observando decreto liberi erunt? Si præcipiat aliquid servandum in Quadragesima, tota illa prima Quadragesima violare impune decretum poterunt? Quod asserunt, spatium duorum mensium tempus congruum esse pro uniformi observantia, non urget. Plures, etiam post duos menses, ignorare legem valent. Pro hac uniformitate quælibet civitas, quælibet provincia tum legem observet cum primum ad eiusdem notitiam pervenerit. Et ita in praxi evenire solet. Nec auctoritas laudata Authenticæ quidquam concludit respectu legis ecclesiasticæ, vel aliorum Principum. Si enim vellent Pontifices, hoc duorum mensium spatium effluere a die promulgationis, id exprimerent. Ergo dicendum videtur, legem absolute latam, & consueto ritu promulgatam, statim obligare; omnesque eiusdem observationi astrictos esse, cum primum illam agnoverint.

C A P U T V.

Sit ne populi acceptatio ad legis, sive ecclesiasticæ, sive civilis, valorem necessaria. Plures quæstiunculae resolvuntur, profligatis Caramuelis, aliorumque Casuistarum laxis opinionibus.

I. **P**rimum convenit penes omnes, legem a populi acceptatione pendere, quoties populus Regem, vel Principem eligendo eiusdem potestatem limitavit, ut leges absolute condere nequeat, populo non consentiente. Controversia itaque est de lege iusta, & legitime promulgata, & de legislatoris absoluta potestate, vel a Deo, vel a populo accepta. Et quoniam plures disputatio hæc sensus habet, idcirco, ut clarius dispiciatur, in sequentes quæstiunculas eam tribuo.

II. Quæst. I. *Valet ne Princeps supremus sua lege iusta, & legitime promulgata, invitos subditos cogere ad eam acceptandam?* Resp. Negat Lutherus *lib. de captivitate Babylon. cap. de baptis.* ubi hæc habet, *Neque Papa, neque Episcopus, neque ullus hominum habet ius unius syllabæ constituendæ super christianum hominem, nisi fiat eiusdem consensu.* Hanc eandem sententiam defendit Caramuel pluribus in locis. *In Theolog. Ration. Lib. II. disp. I. num. 285.* inquit: *Videtis me semper in omni lege publica populi consensum requirere. Non enim inviti possunt opprimi homines liberi, & ingenui, qui occidi non possunt.* Fufius hoc docet in *Reg. S. Bened. disp. v. num. 48.* Plures pro hac opinione Auctores laudat, Bonaciam, Navarrum, Valentiam, & alios, quos discutere non vacat.

III. Hæc opinio falsa est, & erronea, utpote divinis Scripturis manifeste opposita. Inquit enim S. Paulus ad Rom. XIII. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi a Deo. Quæ autem sunt a Deo, ordinatae sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Ideo necessitate subditi estote.* Si populus legem iustam respuere licite posset; actum, conclamatumque esset de omni imperio, & principatu: societatis vincula fracta, ordo, tranquillitas, pax, obedientia evanescerent; & omnia tumultibus, seditionibus, insidiis resonarent: & impia Hobbesii doctrina, qua statuitur, quemque posse alium opprimere, triumpharet.

IV. Obicit Caramuel S. Paulum II. Cor. XIII. scribere: *Secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem.* Verum habet. Omnes adfirmamus, potestatem Principum in ædificationem esse, non in destru-

ctio-

tionem; leges iustas ferre debere in bonum commune subditorum. Populi tamen non est iudicare, iusta ne, an iniusta lex sit.

V. Quæst. II. *An summus Pontifex, & Episcopi possint, non expectato subditorum consensu, leges ferre?* Resp. Quamvis Principes omnes, suprema potestate præditi, valeant leges ferre, & populos cogere ad earundem observantiam; tamen peculiari ratione Pontifex summus potest similes leges condere. Quoniam ceteri Principes a populis, Pontifex a Deo immediate suam habet in populum christianum potestatem. Idque patet ex Evangelista Ioanne cap. xxi. *Pasce agnos meos. Pasce oves meas; & Evangelista Matthæo cap. xvi. Tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis.* Numquid pastor ab ovibus pendet in eisdem regendis? Numquid iuxta ovium genium exhibere pascula debet? Potestas ligandi vim legis prodit. Adeo certa hæc doctrina est, ut oppositam opinionem, tamquam manifestum errorem contra fidem, non pauci detestentur.

VI. Obiicies 1. S. Augustinus *Lib. de ver. Relig. cap. xxxi.* inquit: *In istis temporalibus legibus, quamquam de his homines iudicent, cum eas instituunt, tamen cum fuerint institutæ, atque firmatæ, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas.* Quem locum refert Gratianus dist. iv. cap. *In istis*, ubi hæc infert. *Leges instituuntur, cum promulgantur; firmantur, cum moribus utentium approbantur. Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullæ leges hodie abrogatæ sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confirmantur.*

VII. Truncatum referunt S. Augustini testimonium. Siquidem S. Doctor ibi admonet legislatores, ut mature expendant, sint ne leges conformes æternæ legi. Nullum ibi vel leve vestigium de populi consensu, ut leges vim obtineant obligandi. Subdit quippe continuo: *Conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est & sapiens, illam ipsam consultit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est; ut secundum eius incommutabiles regulas quid sit pro tempore iubendum, vetandumque discernat.* Gratianus optime asserit, leges firmari, cum acceptantur, seu executioni demandantur: quia reipsa non tantum iure, sed factò confirmantur.

VIII. Obiicies 2. Leges contraria consuetudine abrogantur. Item *Lib. De quibus nondum*, ff. *de legibus* hæc habentur. *Ipsæ leges non alia de causa nos tenent, quam quod iudicio populi receptæ sunt.* Tandem, si universa communitas legi resistat, lex ista haud esse bono communi utilis potest. Lex autem quæ bono communi opponitur, iusta non est.

IX. Resp. Consuetudo legem abrogat legitime præscripta. Legitimæ autem præscriptioni Legislatoris accedere consensus debet. Ergo ex consuetudine abrogante legem nullo modo colligitur, ex populi consensu legem pendere. Lex *De quibus nondum* leges comprehendit latas, non a supremo legislatore, sed leges latas a Principe, qui a populo limitatam accepit auctoritatem. Quando tota communi-

tas

tas repugnat legi, aut lex iusta est, aut iniusta. Si iniusta, lex ipsa nulla est; non quia communitas repugnat, sed quia ante communitatis oppositionem vi obligandi propter suam iniustitiam carebat. Si lex iuxta est, communitas resistendo non efficit legem esse nullam. Et si Legislator vitandi tumultus, & rebellionis causa legem revocat; tum ex voluntate legislatoris, non ex consensu populi lex cessat. Et quando re ipsa prudentiores populi, seu communitatis, Principi debito obsequio repræsentant, legem haud esse bono communi, & publicæ felicitati consentaneam, legislator prudenter legem revocabit.

X. Quæst. III. *Peccant ne subditi legem iustam non acceptando?* Resp. Bonacina disp. 1. de leg. quæst. 1. punct. 4. docet, subditos non acceptantes legem absolute latam, & promulgatam non peccare. Si tamen legislator exprimeret, se velle obligare absque acceptance populi; tum peccarent subditi non acceptantes. Pro hac opinione citatur P. Valentia Tom. II. disp. VII. quæst. v. par. v. ubi docet, Principem non posse ferre legem, nisi adiecta conditione, *Si populus acceptaverit*. Hæc opinio damnata est ab Alexandro VII. estque 28. *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam*. Hæc doctrina seditiosa est, & perturbat, immo destruit principatum, & regimen quodlibet. Ad quid valet Principis potestas, nisi cogere subditos possit, & in ordinem suis legibus redigere? Maior in populo quam in Principe potestas foret, si respuere Principum leges populus iure posset. Distinctio, si legislator adiciat conditionem, *Si populus acceptaverit*, inutilis est. Quis enim legislatorum similem conditionem, propriæ auctoritati repugnantem, immo indecoram, legibus suis inferuerit?

XI. Quæst. IV. *An lex reiecta a populo invalida fiat?* Resp. Caramuel disp. v. in Reg. num. 49. hæc scribit: *Si non acceptetur, non obligat; & sic non peccabit qui contra illam operabitur*. Idque probare studet hoc argumento. *Legem vero non acceptatam esse invalidam, ostenditur, quia superior habet auctoritatem dependentem a populo, qui censetur illi pro tunc nullam concedere*. Caramuel indefinite loquitur, atque adeo etiam Pontificem Romanum comprehendit. Error autem manifestus est; constituere auctoritatem Pontificis Romani dependentem a populo. Immo respectu cuiusque legislatoris doctrina Caramuelis falsa est, & seditiosis plenissima, ludicramque efficit Principum potestatem, qua idcirco præditi sunt, ut queant coercere refractarios, & ea omnia agere quæ bono publico expedire iudicaverint. Nec populus iudex est iustitiæ, aut iniustitiæ legum. Plures alios errores habet Caramuel adversus Principum potestatem; sed cum natura sua lumini naturali repugnent, non est quod tempus teram in illis figillatim convellendis.

XII. Quæst. V. *Licite ne subditi possunt ad legislatorem appellare, ut legem ab ipso iuste latam abroget?* Resp. Si legislator inferior fuerit, tum licitum erit appellationem apud superiorem interponere. Verum si legislator sit supremus Princeps,

ceps, tum nulla interponi appellatio valet: quia hæc est ab inferiori ad superiorum. Loco ergo appellationis humilis supplicatio fieri potest, ut Princeps legem suspendat, si expediens ei visum fuerit, auditis rationum momentis.

XIII. Quæst. VI. *Tempore interpositæ supplicationis tenentur ne subditi legem servare?* Resp. Diana, Bonacina, & alii defendunt, populum minime peccare, dum tempore interpositæ supplicationis legem non servat, si iusta supplicandi causa adsit: quia hoc, inquiunt, ad suave Reipublicæ regimen pertinet, ne populi legis onere premantur, donec legislator clarius mentem suam expresserit. Sed hæc opinio falsa est. Lex iusta & legitime promulgata vim obligandi habet, nec eam ex populi supplicatione amittit. Si vero Princeps, audita supplicatione, vel expresse legem suspendat, aut prudenter dissimulet legis inobservantiam; tum lex non obligat, & ab eiusdem observantia liberi sunt subditi. Quoniam, si Princeps vellet legem suam consistere, instaret, urgeretque pro eiusdem observantia.

XIV. Quæst. VII. *Quid si Princeps non instet, nec reproducat legem a subditis reiectam?* Resp. Peccant, ut dictum est, subditi, dum legem iustam non acceptant. Si postea Princeps non urget ut lex reiecta acceptetur, nec instat pro eiusdem observantia; tum lex per defuetudinem cessat, & subditi posteriores non peccant eam non servando. Sed de hoc infra, dum de cessatione legis sermo erit.

C A P U T VI.

De lege æterna Dei.

Legis in communi acceptæ notionem, eiusdemque divisionem, atque conditiones, quæ iustam legem absolute spectatam comitari debent, hæcenus declaravi. In præsentia de legibus sigillatim agendum est. Et quoniam prima inter omnes lex æterna Dei est, a qua ceteræ singulæ proficiuntur; ideo de ea primum sermo est instituendus.

II. Quæres, *an sit in Deo, & quid sit æterna lex?* Resp. Theologi cum S. Thomas in ratione divina legem constituentes, sub uno respectu illam considerant ut supremam artem, sub alio ut ideam. Quatenus est exemplar omnium rerum creaturarum, appellatur idea; prout vero per illam omnia sunt producta, artem vocant; secundum quod vero ratio est, omnia dirigens in debitum finem, lex æterna nuncupatur. Nam legem æternam a providentia distinguunt. Illa bonum commune universi, hæc bonum particulare cuiusque creaturæ respicit: illa vim obligandi prodit, hæc ab obligatione præscindit. Hanc diversitatem tradit S. Thomas quæst. v. de verit. art. 1. ad 2. *Providentia in Deo proprie non nominat legem*

æternæ

æternam, sed aliquid ad legem æternam consequens. Lex enim æterna est consideranda in Deo, sicut accipiuntur in nobis principia operabilium naturaliter nota, ex quibus procedimus in consiliando, & eligendo, quod est prudentiæ, sive providentiæ. Unde hoc modo se habet lex intellectus nostri ad prudentiam, sicut principium in demonstratione. Et similiter etiam in Deo lex æterna non est providentiæ, sed providentiæ quasi principium.

III. Ad primam quæstiunculæ partem respondeo, admittendam esse in Deo æternam legem. Idque demonstrat S. Thomas ratione satis obvia. In qualibet Republica bene instituta reperitur legislator, qui omnia administrat in bonum commune. Demonstravit Doctor sanctus *I. Par. quæst. XXI.* mundum hunc a Deo regi. Ergo consequitur Deum sua lege æterna omnia in suum finem dirigere. Sic inquit in hac *1. 2. quæst. XCI. art. 1. Supposito quod mundus divina providentiâ regatur . . . tota communitas universi gubernatur actione divina: & ideo ipsa ratio gubernationis rerum in Deo, sicut in Principe universitatis, existens legis habet rationem. Et quia divina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum, ut dicitur Prov. VIII. inde est quod huiusmodi legem oportet dicere æternam.* Insuper admittenda est lex firma, immobilis, iusta, indeficiens, ad quam, ceu ad amissum, ceteræ omnes leges exigantur. Hæc autem est sola lex æterna.

IV. Istius æternæ legis hanc tradit notionem S. Thomas *1. 2. quæst. XCIII. art. 1.* Lex æterna, inquit, dicitur *ratio divinæ sapientiæ secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum creaturarum in ordine ad bonum commune totius universi.* Ut definitio clarius intelligatur, lex æterna Dei sub duplici respectu consideratur. Primum passive pro ipsa directione creaturarum, & intimatione creaturis rationalibus facta; & secundum hunc respectum lex æterna non est, sed temporalis. Secundo active ex parte Dei; & sub hoc respectu æterna est, existens in supremo Principe, omnium creaturarum motus in ultimum finem dirigente. Notio legis in communi est, quod sit regula, & norma subditorum in bonum commune. Porro ratio practica divinæ sapientiæ est prima regula omnium creaturarum in bonum commune totius universi. Ergo veram legis rationem habet.

C A P U T VII.

*De lege naturali pr omiscua, a lege naturali rationis
distincta. Corriguntur aberrationes Grotii,
Pufendorffii, & aliorum.*

I. **N**ihil lege naturali luculentius, cum nemo ignorare illam sine culpa valeat. At, si Iurifconsultorum, & Theologorum varia placita, controversiæ, & dissidia spectentur, nihil implicatius. Veritatem omnibus perviam nimium disputando obscurarunt, ceterosque coegerunt ut longiore oratione exponant ea quæ paucis perstringi alioquin potuissent. Et quoniam iuris naturæ interpretatio præcipuum est instituti nostri argumentum, peculiaris ratio urget ut pro dignitate eiusdem nativam picturam veris, sincerisque coloribus delineemus. Quod ut efficiamus, singula in sua capita digeremus, & præstituto ordine explicabimus.

II. In ipso capitis titulo duplicem indicavi naturalem legem, unam promiscuam, alteram rationalem. Primum de promiscua, post de rationali verba faciam. Nec nova tibi distinctio hæc appareat: quoniam ex doctrina S. Thomæ eruta est, & ad controversiæ perspicuitatem magnopere conducit. Ex istius quippe distinctionis neglectu multa tam Icti, quam Theologi congerunt, quæ confusam, & umbris circumseptam iuris naturæ ideam efficiunt. In *dissertatione prolegomena* retuli finitionem quam iuris naturæ Ulpianus tradit, quamque Icti, & Theologi usurpant; estque eiusmodi. *Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Nam ius istud, non humani generis proprium, sed omnium animalium &c.* Quamdam istius finitionis imaginem *loc. cit.* adumbravi, & innui, utriusque facultatis Doctores ex hac iuris naturalis notione acriter disputandi occasionem arripere, insit ne brutis ipsis iuris naturæ ratio: & in hunc locum plenior huiusce rei explanationem remisit. Contendunt illi, a sola humana ratione repetendam esse naturæ legem; propugnant isti, naturæ legem non minus brutis quam hominibus communem esse. Quid, inquit, legem, quæ totius universi naturas comprehendit, uni homini illigare? Naturæ ne ceteræ lege carent, & ordine? Si rationis dictata naturæ legem constituunt; hæc in ceteras naturas, ratione destitutas, quadrare minime valent. Plures ergo naturæ leges sint necessum est, a variis manantes principiis. Quid quod in ipso homine duæ sunt naturæ diversæ, mutuo inter se pugnant? Diversis ergo devincitur homo legibus, quarum tamen altera alteri pareat oportet: quas duas leges Paulus Apostolus in semetipso experiebatur.

II. Promiscuam ergo legem appello quæ homini, animantibus, & ceteris omnibus

bus naturis communis est. Lex ista tam longe lateque vagatur, ut istius universi res omnes concludat, regatque. Lex ista ordo est, & moderamen omnium motuum quibus singulæ creaturævolvuntur, & agitantur. Præpotens quippe orbis effector. Deus omnibus creaturis, tum ratione & sensu præditis, tum ratione & sensu carentibus, proprias indidit inclinationes, & motus, quos certis ordinavit legibus, quarum seriem legem dicimus naturæ communem, seu *promiscuam*. Hanc *legem promiscuam* alii appellant *ius naturæ primarium*, seu, ut Stoici loquebantur, *Prima naturæ*. Legem vero rationis vocant *ius naturæ secundarium*, quod secundum Stoicos ipsos ea spectat quæ dicuntur *naturæ rationali consentanea*. Verum minus recta est partitio hæc. Quoniam, si presse loquendum sit, ius naturale in solo homine proprie reperitur; hocque primarium appellandum est. Ceterum lis de voce est. Nam aliud non intelligunt nomine iuris primarii quam legem promiscuam. Porro ab hac lege promiscua, seu ordine ita omnia pendent, ut præter hunc ordinem nil aut intereat, aut oriatur, aut reviviscat. Suas itaque leges habent naturæ sensu & ratione destitutæ: suas bruta, & corpora humana communes, in quibus conveniunt: suam peculiarem habet homo, prout a ceteris omnibus istius universi creaturis distinguitur. Ut clarius infra illam explicarem, hanc, quam promiscuam appello, omnibus naturis communem legem præmittere, & levi penicillo adumbrare, operæ pretium existimavi.

IV. Quæ hætenus dicta sunt, doctrina S. Thomæ confirmo, hausta ex 1.2. quæst. xciv. art. 2. *Inest enim primo inclinatio homini ad bonum secundum naturam, in qua communicat cum omnibus substantiis, prout scilicet quælibet substantia appetit conservationem sui esse secundum suam naturam: & secundum hanc inclinationem pertinent ad legem naturalem ea per quæ vita hominis conservatur, & contrarium impeditur. Secundo inest homini inclinatio ad aliqua magis specialia secundum naturam in qua communicat cum ceteris animalibus: & secundum hoc dicuntur ea esse de lege naturali quæ natura omnia animalia docuit; ut est commixtio maris & femine, & educatio liberorum, & similia. Tertio inest homini inclinatio ad bonum secundum naturam rationis, quæ est sibi propria; sicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc quod veritatem cognoscat de Deo, & ad hoc quod in societate vivat: & secundum hoc ad legem naturalem pertinent ea quæ ad huiusmodi inclinationem spectant; utpote quod homo ignorantiam vitet, quod alios non offendat, cum quibus debet conversari, & cetera huiusmodi quæ ad hoc spectant.*

V. Si hanc doctrinam præ oculis habuissent Protestantes, Grotius, Pufendorfius, Christianus Thomafius, alique, qui plusquam puerili iactantia iuris naturæ illustrationem sibi vendicant, non docuissent, matrimonii indissolubilitatem iure naturæ evinci vix posse. Modeste tamen, & caute de more Grotius hac de re loquitur, Sed, quia isti non distinxerunt legem naturalem promiscuam a lege rationis,

fre-

frequenter aberrarunt; rarius tamen Grotius. Concubitus maris & feminæ Inuptæ non est contra legem naturæ promiscuam; idcirco existimarunt, probari non posse, eundem repugnare legi naturali propriæ hominis. Verum, licet præfatus concubitus non perturbet ordinem legis naturalis promiscuæ, rationis tamen ordinem invertit; ut in libro de matrimonio palam fiet. Hæc obiter indicavi, nam infra clarius ostendam, Pufendorsum, Thomasium, aliosque in interpretando naturæ iure vix quidquam laude dignum habere, iis exceptis quæ a nostris sunt mutuati. Christianus Thomasius adeo vana commenta in suo *de homine morali capite x.* fabricavit, ut nec legi valeant, nedum refutari.

C A P U T VIII.

De naturali lege rationis, homini propria. Lutheranorum, Thomasi, Pufendorfi, aliorumque absurda commenta.

Festivi, & ovantes Protestantium celebriores magistri, qui de iure naturæ scripserunt, præfidentia sane incredibili asciscere sibi iuris naturæ illustrationem, ut alias dictum est, haudquaquam erubescunt; sed passim præana canunt, & triumphale puerorum more tripudium agunt. Si quidquam lucis (uno excepto gravi modestoque iuriconsultissimo Hugone Grotio, qui nostrorum sapientum vestigiis institit,) huic scientiæ attulissent, immo nisi eam ineptissimis commentis turpiter sædassent; utcumque ferenda leviculorum hominum iactantia esset. Ac risu, & sibilo a viris doctis excipiuntur thrasones isti, solumque ab sciolis, quæ ineptas consecantur novitates, quibusdam existimationis auram captare valent. Audi quæ scribit Christianus Thomasius Lib. I. de norm. act. human. cap. iv. §. 17. *Quicumque ante Reformationem scripserunt de conscientia, nugæ scripserunt, sive propositiones obscuras, petentes principium, & pessime coherentes. Interim, quamvis regulæ illæ absurda sint, utiles tamen fuerunt Clero ad acquirendum dominatum in laicos: eo enim omnes tendunt.* Ante ergo bacchantem illum Lutherum vestrum, qui humanam libertatem de medio sustulit, Origenes, Basiliius, Nazianzenus Chrysofomus, Lactantius, Ambrosius, Bonaventura, & cetera catholicæ Ecclesiæ lumina nugæ de conscientiæ norma, seu legibus scripsere? Quis non miretur istorum hominum cerebra? Hæc sunt luculenta stultitiæ Lutheranæ monumenta. Utinam modestius repræsentari istorum errores possent.

II. Verum, ut evidentius pateat quam sapienter isti de naturæ iure scripserunt; meditandam propono regulam illam fundamentalem, universalemque iuris naturæ, & gentium, quam idem Thomasius præscribit laud. Lib. I. cap. vi. §. 21. pag.

172. *Norma, inquit, universalis quarumvis actionum, & fundamentalis propositio iuris naturæ & gentium, late sic dicti, est: Facienda esse quæ vitam hominum reddunt & maxime diuturnam, & felicissimam; & evitanda quæ vitam reddunt infelicem, & mortem accelerant.* Næ isti sapientissimi Epicurei? Hæc est fundamentalis iuris naturæ regula, & quarumvis actionum norma? Norma ergo actionis humanæ, dum pro patria, pro virtute, pro religione, decertandum est, spreta patria, contempta religione, ea peragere quæ ventri consulunt, quæ diuturnam vitam constituunt? Hæc sunt effata sapientum Lutheranorum. Integer exscribendus liber Thomasi esset, si omnes eiusdem crassissimas recensere aberrationes vellem. Sed ex ungue leonem lector cognoscet.

III. Samuel Pufendorfus, licet non adeo crasse ut Thomasius, de iure naturæ scribat, tamen & ipse, qui vulgo habetur ut principalis inter Lutheranos iuris naturalis interpretes, implicat obscuratque eiusdem iuris ideam; immo pro iuris naturæ notione inane perhibet commentum. *Lib. II. de iur. nat. & gent. cap. cxi.* ideam iuris naturalis depingit, sed coloribus adeo diversis, & oppositis, ut assequi facile minime sit quam ipse proponere notionem velit. Illud est exploratum, plura falsa, & erronea docere, plura vera falsis interserere, & modo huc, modo illuc se se rotantem vix alicubi pedem figere. Communem iuris naturæ ideam improbat, post eam adoptare videtur, & perpetuis antilogiis semetipsum iugulat. Paucos ex multis quos ibi errores habet, hic delibabo, graviores *cap. seq.* confutaturus. Itaque Pufendorfus *cit. cap. III. §. 13.* reiicit communem doctrinam, dictata nempe rationis, quæ honestum & inhonestum, bonum & malum, modo infra explicando, ostendunt, homini ab Auctore naturæ indita, exactam præbere iuris naturæ ideam *citra ulteriorem informationem, aut meditationem...* Sic, quod etiam in pueris, & rudi vulgo magna deprehenditur facilitas æquum ab iniquo discernendi, id ex adsuetudine provenit; dum a teneris annis, & statim atque usum aliquem rationis exserunt, vident bona probari, mala improbari, & illa in laudem, hæc in pœnam sequi. Quorum quotidianum exercitium, & totius vitæ communis compages ad istum modum digesta, ita animos disponit, ut paucis dubitare succurrat, an aliter ista fieri possint. Secundum itaque Pufendorfi principia naturalis iuris, seu naturæ lex ex populari informatione, ex usu, & assuetudine hauritur: non insita, sed acquisita est, ut clarius ibidem explicat. Igitur hoc sensu lex naturalis nobis dictamen rectæ rationis asseritur, quod intellectui humano ea fit facultas, ut ex contemplatione conditionis humanæ liquido perspicere possit, ad normam eius legis sibi necessario vivendum; simulque investigare principium ex quo eiusdem præcepta solide, & plane demonstrari queant. Ut hæc confirmet, artificum exempla obtrudit. Isti, artes suas exercentes, quotidie proficiunt: & quamquam ex artis principiis & regulis ignorent sic agendi rationem demonstrare; id non impedit

Et quominus illorum opera sint ad regulas artis exacta, Hæc sunt Lutherano-
rum effata post *Reformationem* excogitata. Ante hanc *Reformationem* omnes cæ-
cutiere. Interim ante *Deformationem Lutheranam* Ethnicus Marcus Tullius hunc
errorem profligavit *Lib. II. de leg.* ex communi Paganorum sententia inquit.
*Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis
excogitam, nec scitam aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod uni-
versum mundum reget, imperandi, prohibendique sapientia. Ita principem legem il-
lam, & ultimam mentem esse dicebant omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei:
ex qua illa lex quam dii humano generi dederunt, recte est laudata. Est enim ratio
mensque sapientis ad iubendum, & ad deterrendum idonea.* Crassam Pufendorffii
aberrationem refellit vel eiusdem Adnotator Ioannes Nicolaus Hertius in enarra-
tione ad laudatum §. Nec multis est opus ut erroris falsitas evincatur. Quid?
Homo ergo ab humano commercio seiunctus, qui ceterorum hominum disciplina, &
præceptis non imbuatur, lege naturali carebit? Nemo inficiatur, optimam magistro-
rum informationem, educationemque plurimum ad ipsa iuris naturæ decreta feliciter
penetranda, & exequenda conducere. Sed in hac instructione iuris naturæ legem
constituere, error est manifestus. Alioquin tot essent iuris naturæ leges, quot
sunt magistrorum opiniones; quarum pravitate sæpe puerorum mentes ita infi-
ciuntur, ut a naturali lege desciscant, subdit idem Marcus Tullius *Lib. II. Tuscul.*
*Cum vero parentibus redditi, idest magistris traditi sumus; sum ita variis imbuimur
erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat.*

IV. Huic errori alium adiicit peiorem Pufendorffius, qui *cit. cap. §. 14.* funda-
mentum legis naturalis potissimum in amore collocat propriæ utilitatis, & com-
modi: quo posito, omnis humana societas perturbatur. Hæc sunt eiusdem verba.
*Id igitur primo homo habet commune cum omnibus animantibus, quæ sensus sui
inest, ut seipsum quammaxime amet, seipsum studeat omnibus modis conservare, quæ
bona sibi videntur, nitatur acquirere, & mala repellere.... Et iste quidem cuiusli-
bet erga seipsum amor regulariter tam validus est, ut quævis inclinatio erga quem-
vis alium hominem ipsi cedat.* Doctrina hæc Pufendorffii de iure naturæ, Lutheri
Pseudopatriarchæ sui doctrinæ de christiana religione, velut ovum ovo, similis
est. Amor propriæ utilitatis, commodique primum est iuris naturæ fundamentum?
Quis Ethnicorum tam immane paradoxon commentus umquam fuit, præter unum
Epicurum? Sed quæ subdit §. 15. audiamus. Sic itaque persequitur. *Ex hisce po-
sitis facile est fundamentum legis naturalis invenire, scilicet manifesto adparet homi-
nem esse sui conservandi studiosissimum, per se egenum, ad mutua commoda promo-
venda maxime idoneum. Eiusmodi animali, ut salvum sit, bonisque fruatur, quæ in
ipsius conditionem heic cadunt, necessarium est ut sit sociabile, idest ut coniungi cum
suis similibus velit.. Neque enim per socialitatem banc intelligimus præcise procli-*

vitatem ad iungendas societates particulares, quæ etiam malo sine & modo iniri possunt, ut est coniunctio latronum.

V. Plura alia transcribere negligo, ut prolixitatem devitem. Illud admoneo, plura eodem in capite Pufendorffium habere quæ vera sunt, quia communia, & a nostris accepta Scriptoribus: quæ omnia ipse implicavit, ut aliquid novi promeret e penu suo. Sed vix aliquid illius proprium est quod error non sit. Secum ipse pugnat, & frigidum, & calidum eodem ore profert. *Loc. cit. §. 20.* scribit quod scilicet *plures homines in libertate naturali constituti ad ista dictata (rationis) servanda conspiraverint; diutius tamen eadem haudquaquam subsistent quam ipsorum consensus duraverit. Neque solum, si omnes, qui conspiraverunt simul, discedere placuerit, obligatio expirabit (sicuti iam quando a pactis mutuo dissensu reflitur, fieri solet); sed etiam durante eo consensu vis obligandi deerit: quippe cum illud dictamen rationis de servandis pactis nondum vim legis induerit, id quod supponitur; adeoque etiam singulis pro libitu, ceteris licet dissentientibus, ab eiusmodi pacto licebit abire.* Vides hominem philosophantem, veluti nautam absque clavo navigantem, huc atque illuc pugnantium fluctuum impetu rapi. Scopum, que pergat, non habet: quia a certa fixaque communi doctrina descivit, ut novus iuris naturæ magister appareret. Sed, unde sibi captare gloriolæ auram credit, inscitæ notam contraxit. Rationis dictata, indita a supremo Numine, fixa sunt, nulli mutationi obnoxia: & ad ista, ceu ad amissim, revocanda sunt hominum pacta, & commercia: non ab hominum consensu, sed a Deo vim obligandi dictata ista receperunt, prout infra explicaturi sumus. Quis inficias ire ausus fuerit, clarissimum hunc iuris naturæ magistrum ad impii Hobbessii castra transiisse, & ius naturæ in sola hominum opinione constituisse? Verum de hoc infra.

VI. Quæ de hominis socialitate scribit, extranea sunt, & falsa. Hominem animal sociale esse, non sibi tantum, sed aliis natum, fatentur omnes, & ante Pufendorffium, eiusque Deformationem luculentius hoc docuerunt quotquot hac de re scripsere. At nemini umquam in mentem venit, in hac socialitate legem naturalem sitam esse. Socialitas hæc materia est, a naturæ lege dirigenda. Nonne & bruta ipsa ad mutuam societatem, & coniunctionem inclinant? Datur lex promiscua, seu iuxta Stoicos prima, quæ hanc communem cum brutis socialitatem dirigit. Sermo nunc est de lege rationis, quæ propria solius hominis officia moderatur. Ergo non in socialitate, brutis communi, sed in ratione, homini soli propria, sita est lex naturalis. Nec Pufendorffii aberratio maiore confutatione eget.

C A P U T IX.

Homo exlex natura sua repugnat. Bonitas, & turpitude ante omnem legem insunt actionibus. Errores Hobbesii, Osiandri, Seldeni, Pufendorffii, aliorumque Protestantium auctoritate M. Tullii Ciceronis refelluntur.

I. **H**omo natura sua exlex nuncupatur, qui nulla lege ante suam liberam determinationem obstringitur; sed ei pro ratione & lege stat sua voluntas. Hominem hunc repugnare asserimus, quia ante eius liberam determinationem insunt intrinsecus rebus, seu officiis bonitas, aut malitia. Bonum situm in ordine est, perficitque rem cui inest; malum, seu turpitude, quæ in recessu ab ordine residet, eandem inficit. Omnes actiones humanæ liberæ vel perficiunt corpus animumque, aut imperfectionis labem eisdem aspergunt. Si res omnes ante quamcumque legem indifferentes essent, homo re ipsa natura sua esset exlex: quia innata obligatione conformandi actiones suas cum rebus ipsis, modo inferius explicando, minime astringeretur. Obligatio enim connexio est actionis cum ordine rebus ipsis intrinsecus hærente. Et quoniam ordinem hunc rebus hæere dicimus, ante omnem exteriorem legem, liberumque imperium; idcirco hominem subiectum huic obligationi, seu connexioni conformandi officia sua cum ordine asserimus. Porro ordo iste, ipsis rebus insitus, obiectum est iuris, seu legis naturalis, prout clarius explicaturus sum. Bonitas, aut malitia, quas rebus ipsis hæere dicimus, sintne ante legem omnem fundamentaliter tantum, an formaliter, quæstio est quam Scholastici in utramque partem disputant; & ego infra illam ad criticen revocabo. In præsentia dumtaxat defendimus absolute, ante omnem legem, bonum, malumque rebus inesse contra *Hobbesium, Osiandrum, Pufendorffium*, ceterosque Protestantes, oppositum propugnantes.

II. Errores *Hobbesii, & Pufendorffii* propriis ipsorum verbis recensentur. Defendit impius Thomas Hobbes Anglus, omnia ante legem voluntariam esse indifferentia; atque adeo ex solo libero beneplacito bona, aut mala evadere. Siquidem de *Cive* cap. XII. sec. 1. scribit, *regulas boni, & mali, iusti, & iniusti, honesti, & inhonesti esse leges civiles; ideoque quod legislator præceperit, id pro bono, id quod vetuerit, pro malo habendum esse.* Quare hoc ceu primum sui systematis præiacet fundamentum cit. Lib. de Civ. cap. 1. sect. 10. *Natura dedit unicuique ius in omnia; hoc est, in statu mere naturali, sive antequam homines ullis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcumque, & in quoscumque licebat, &*

possidere, uti, frui omnibus quæ volebat, & poterat. Quam sit hæc doctrina seditionis, tumultuum, & absurdorum plenissima, nemo non videt. Homines natura pares sunt? Filius ergo inferior patre non est? Iure potiuntur omnes homines eadem sibi accipiendi bona: & quisque suam exercere potestatem valet, ut vi, quæ aliorum sunt, sibi comparet; etiamsi opus alterius occisione fuerit? Eadem ergo res iusta, & iniusta erit; idemque ius in eandem rem habere duo mutuo queunt? Singuli ergo homines in alterius hominis vitam struere insidias poterunt; & cuique, ut suæ consulat securitati, prævenire alterum, illumque de medio tollere ius erit? Quidni? subdit Hobbesius loc. cit. sec. 12. *Bellum omnium in omnes.* Et patentius hoc adfirmat cap. v. sec. 1. *Spes unicuique securitatis, conservationisque suæ in eo sita est, ut viribus, artibusque propriis proximum suum vel palam, vel ex insidiis præoccupare possit.* Item Leviathan cap. XIII. *Securitatis viam maiorem habet nemo anticipatione.* In cuiusnam mentem venisset umquam, tam absurda paradoxa edi in lucem ab homine ratione prædito potuisse? Ut doctrinæ horrorem temperet, generisque humani declinet invidiam, cogitur ipsemet quamdam naturæ legem admittere. Ut homines, inquit *Lib. de Civ. cap. 111. sec. 1.* huiusmodi bellum omnium in omnes devitent, mutuis se devincire pactioibus debent. At quæ lex urget ut hæc pacta custodiant? Lex, subdit, antecedens contractus istos. Extat igitur lex naturæ, hominum decreta antecedens. Pugnat ergo secum systema Hobbesianum. *Lib. de civ. cap. XI. sec. 2.* hæc habet: *Prima & fundamentalis lex nature est, querendam esse pacem ubi haberi potest.* Si prima naturæ lex homines impellit ut mutuis pactis pacem curent; hæc eadem lex damnat bellum omnium contra omnes. Propriis itaque antilogiis Hobbesius contra semetipsum pugnat. Sed, ut clarius pateat quam sit erroneum Hobbesianum systema, hoc pacto disputo. Ante hominum contractus nulla lex iusti, aut iniusti, Hobbesio teste. Licite homo surripere vitam homini valet, pactis mutuis sublatis. Quidni & post pacta? Cur enim pacta vim obligationis mutuæ inferunt? Quia homines mutua se obstrinxere fide. Sed quæro: cur peccatum est hanc mutuam infringere fidem? Hic est nodus solvendus. Alterutrum enim respondendum est. Aut regula est, cum qua fidei fractio pugnet; & tum ante hominum pacta adest regula boni & mali. Aut si nulla regula est, cui fidei violatio repugnet; tum nullum crimen erit fidem oppignoratam frangere. Si enim lex naturæ ante omnia pacta homicidium non vetat; cur violare promissionem factam vetabit? Aut contra, si oppignoratam fidem frangere lex naturæ vetat; potiori iure prohibet bellum omnium in omnes, & homicidia privata auctoritate peracta. Bonum ergo, & malum est ante hominum pacta.

III. Nonnulla alia ex Hobbesio transcribam, quo evidentius eiusdem monstruosa paradoxa manifestentur. Constituit alterum principium sui systematis pessimum,

omnipotentiam videlicet Dei unicum esse fundamentum sui in creaturas iuris ex eo quod nemo possit eidem resistere. Hæc sunt eiusdem verba Leviathan. cap. xxxi. *Regni divini naturale ius derivatur ab eo quod divinæ potentie resistere impossibile est.* Idque prius dixerat Lib. de Cive cap. xxv. *In regno naturali regnandi, & puniendi eos qui leges suas violant, ius Deo est a sola potentia irresistibili.* Ex quibus hanc colligit conclusionem Lib. de Civ. cap. xvii. §. 7. *Quod si ius regnandi habeat Deus ab omnipotentia sua, manifestam est obligationem ad præstandum ipsi obedientiam, incumbere hominibus propter imbecillitatem.* Hæc sunt impia, nedum absurda, *Hobbessi* commenta. Creaturarum imbecillitas ratio est cur obedire istæ Deo debeant? Creaturæ ergo obedire Deo haud astringuntur, quod editæ in lucem a Deo sint, quod conserventur, quod æquum sit inferiorem superiorem venerari? Hæc sunt paradoxa, post *Reformationem Lutheranam, & Calvinianam* excogitata, omnibus Ethnicorum doctissimis viris reclamantibus. Non est quod nunc pluribus eadem refellam. Infra quippe palam faciam, naturæ lege, omnem voluntatem antecedente, homines astrictos esse ad Dei cultum, ad vitanda turpia, agendaque honesta.

IV. *Samuel Pufendorfus* doctrinam *Hobbessi* de indifferentia actionum omnium ad honestatem, vel turpitudinem adoptavit, & totis lacertis eam propugnare studet. Scribit enim Lib. I. de iur. nat. & gent. cap. xi. §. 6. *Haudquaquam necessarium arbitramur cum nonnullis statuere, quedam per se citra omnem impositionem esse honesta, aut turpia; & hæc facere obiectum iuris naturalis & perpetui: cum illa, quæ ideo honesta, aut turpia sunt, quia legislator voluit, sub legum positivarum censum veniant. Cum enim honestas, sive necessitas moralis, & turpitudinis affectiones actionum humanarum, ortæ ex convenientia, aut disconvenientia a norma, seu lege; lex vero sit iussum superioris; non adparet quomodo honestas, aut turpitudinis intelligi possit ante legem, & citra superioris impositionem.* Allegat auctoritatem *Seldeni* de I. N. & G. & postea concludit. *Et sane qui extra impositionem divinam moralitatis actionum humanarum æternam aliquam statuunt regulam, nil aliud mihi videntur agere quam ut Deo adiungant principium aliquod coæternum, extrinsecum, quod ipse in assignandis rerum formis sequi necessum habuerit.*

V. Hanc eandem doctrinam repetit Lib. II. cap. cxi. §. 4. Fusius vero in *Eride scandica*, cui inserta est apologia adversus Nicolaum Beckmanum, suæ doctrinæ oppugnatorem, in quem, & in omnes Scholasticos sic invehitur pag. 26. *Explicare tamen paullo clarius ibi (loc. cit.) tradita placet, ut eo manifestius constet Asinium Tenebriorem omnibus scophantis, & nebulonibus palmam præripere. Quando igitur a Scholasticis inquirebatur; quodnam discriminis esset inter ea quæ naturali, & quæ positiva lege vetantur, aut præcipiuntur; id demum ab uno, vel altero pronuntiatum in tratatitium dogma invaluit, ut quæ lege naturæ præcipiuntur, aut ve-*

tantur, in se, & sua natura honesta, aut turpia esse; quæ vero positiva, per voluntatem, & imperium legislatoris talia fieri dicerentur. Et admisisse, ut hæc fortasse commodam explicationem, modo certum constituisset γρόσιμα, ex quo liquido constaret, an, & cur aliquid in se esset honestum, vel turpe. Id dum non fecerunt, necessum fuit prævenire definitionem legis naturalis, quæ non posset non in circulum revolvi, & petere id quod est in principio. Si enim quæras ex istis hominibus, de quibusnam lege naturali disponatur? respondent de iis quæ per se, & sua natura honesta, vel turpia sunt. Sin ulterius quæras: Quænam autem sunt illa per se & sua natura honesta, vel turpia? nihil aliud habent quod respondeant, quam ea de quibus lege naturæ disponitur. Ex quo & aliud horribile absurdum consequitur: si nempe datur aliquid honestum in se antecedeniter ad Deum, vel admittendum esse fatum Stoicum, cui & ipse Deus sit alligatus; vel dari aliquod principium, Deo prius, aut coæternum, formas rerum quasi determinans, & specificans, cui ne Deus quidem contravenire debeat, aut possit. Quo cum nihil stolidius fingi posse videatur, sæpe miratus sum, non Grotium solum, sed & plerosque ex nostratibus Theologis, istam assertionem citra ullam dubitationem passim assumere.

VI. Ecceur Grotium, & plerosque Lutheranos suos demiratus dumtaxat est? Latuit ne Pufendorfium, omnes & Paganorum, & Christianorum sapientes citra ullam dubitationem errorem hunc crassissimum unanimes consensione labefactasse? Hugo Grotius vir gravis, doctusque communem amplexatus doctrinam est: quia inter Protestantes unus fuit qui non adeo, ut communiter ceteri, desiperet. Quid horribile obrudis absurdum, admittendum esse fatum Stoicum, aut principium Deo prius, aut coæternum? Nugæ istæ sunt, & gerræ. Divina essentia, quæ Dei intellectum, voluntatemque præcedere concipitur, omnium rerum fons, & exemplar est: omniaque creata ad illam, tamquam ad normam, ordinem habent. Hanc suam essentiam Deus contemplans videt quæ necessarium, & quæ liberum ordinem exprimunt. Spectat plurima, quæ necessariam cum eadem relationem habent; & hæc honesta: alia, quæ necessario cum ea pugnant; & hæc turpia sunt. At iterum ovans, & veluti triumphabundus clamat, nos circulo vitioso involvi & implicari. Si enim quæras, subdit, ex istis hominibus, cur hæc turpia, cur illa honesta; respondent, quia pugnant cum prima, & necessaria regula. Si ulterius perconteris, cur ante omnem legem pugnent, aut consentanea eidem regulæ sint; reponunt, quia aut turpia, aut honesta sunt natura sua. Et en illos perpetuo involutos circulo. Eadem semper chorda oberrat Pufendorfius, & sophistam agit. Circulum ipse sibi fingit, & cavillatur. Nos dicimus, ideo res turpes, aut bonas esse: quia aut ordinem produnt cum essentia divina, prima regula, & omnium rerum fonte; aut ab eadem deflectunt. Si autem ultra pergis, & inquiras, cur ante omnem legem consentanea, aut dissentanea sint primæ regulæ; non

reponimus, quia aut turpia, aut honesta sunt. Sed dicimus, quia omnes res creatæ pendent ab essentia divina, tamquam a prima causa exemplari, seu a prima archetypa idea, quam Deus contemplan omnia creat, disponit, & ordinat. En principium, in quo sistimus. Quoniam hic vitiosi circuli vestigium? Aut negat *Pufendorfius*, omnia a divina essentia, tamquam a prima exemplari causa, pendere, & ab ipso Deo, tamquam ab effectrice causa, produci; aut secus. Si primum; Atheismum prodit. Si secundum; ergo aut ordinem expriment cum divina essentia, & ecce honestatem; aut eidem dissidentanea sunt, & ecce turpitudinem. Cedo. Cur paries iste distortus sit? Quia, inquis, ad normam non conformatur. Bene habet. Sin ulterius pergo percontari: Eccur ad normam non conformatur? quid repones? Non aliud sane, nisi quia a norma recedit. Circulo ne vitioso implicaris? Ediffere, cur par, & impar pugnent? Cur duo, & tria conficiunt quinque? Quid hincit homo iuris naturæ illustrator? Quis non videt, baculo Aristotelæ; ut aiunt, non argumentatione confutandos illos esse sophistas qui prima principia, & quæ natura sua nota sunt, demonstratione evincenda contendunt? Asinium Te-nebrionem, & omnibus sycophantis, & nebulonibus nequiores postulat Nicolaum Beckmanum Lutheranum, sed postea, eiurata Lutherana hæresi, Catholicum, quod errorem hunc refutaverit. Nihil stolidius inclamat, quam aliqua constituere quæ turpia, aut honesta sint antecederent ad legem voluntariam. Nos, utpote honestatis amatores, non quibus ille meretur, sed iis quæ nos decent, vocibus ab illo perconrabimur, an, sicut tria, & duo sunt æqualia quinque, ita quinque sint æqualia tribus, & duobus antecederent ad omnem legem? Quidquam ne stoliditatis redolet, asserere has veritates disputandas esse? Minus ne veræ hæ sunt propositiones, quæ praxim spectant? Deus est colendus, vitandum mendacium, periurium, fraus. Deo nec placere, nec probari flagitium potest. Nullum Deo principium prius; sed ab æterna essentia divina, ceu a prima regula, necessario rerum ordines dimanant. Potest Deus creare, aut non creare pro suo arbitrio quæ ei libuerit; at posito quod aliqua creare velit, iuxta ordinem necessarium, quem hæc expriment cum sua divina essentia, regula prima omnium rerum, disponere illa debet, ut mox fusius dicturus sum.

VII. Interim lubet auctoritate M. Tullii Ciceronis recensitos Protestantium errores labefactare. Stoliditatis arguit *Pufendorfius* Scholasticos, quod doceant, natura sua honesta, aut turpia esse quæ naturæ lege præcipiuntur, aut vetantur. Contra Cicero dementiæ dicam impingit *Hobbessio*, *Pufendorfio*, *Seldeno*, *Osiandro*, ceterisque Protestantibus, qui oppositum docent. Et primum illum crassissimum errorem convellit quem superiore capite explosi, quo nempe ab utilitate, iuris naturæ principia repetuntur. Inquit enim Lib. I. de leg. *Si, ut iidem dicunt, utilitate omnia mensiendæ sunt; negliget leges, easque perumpet, si poterit, is qui sibi eam*

rem

rem fructuosam putabit fore. Ita fit ut nulla sit omnino iniustitia, si neque natura est, & ea quæ propter utilitatem constituitur, utilitate alia convellitur, atque si natura confirmatura ius non erit, virtutes omnes tollantur. Ubi enim liberalitas? Ubi patriæ caritas? Ubi pietas? Ubi aut benemerendi de altero, aut referendæ gratiæ voluntas poterit existere? Nam hæc nascuntur ex eo quod natura propensi sumus ad diligendos homines, quod fundamentum iuris est... Quod si populorum iussis, si Principum decretis, si sententiis iudicum iura constituerentur, ius esset latrocinari, ius adulterare, ius testamenta falsa supponere, si hæc suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur.

VIII. Nec est quod Pufendorfius obtrudat *Lib. II. cap. cx1. §. 4.* Deum reapse prohibuisse turpia, & præcepisse honesta; atque adeo supervacaneum fore, & petulans quærere quid facere potuerit, cum constet quid fecerit. Nam reponit continuo Cicero. *Quæ si tanta potestas est stultorum sententiis, atque iussis, ut eorum suffragiis rerum natura vertatur; cur non sanciant ut quæ mala, perniciosaque sunt, habeantur pro bonis, ac salutaribus? Aut cur, cum ius ex iniuria lex facere possit, bonum eadem facere non possit ex malo? Atqui nos legem bonam a mala nulla alia via, nisi naturæ norma dividere possumus, nec solum ius, & iniuria diiudicatur, sed omnino omnia honesta, ac turpia: nam & communis intelligentia nobis notas res efficit, eaque in animis nostris inchoavit, ut honesta in virtute ponantur, in vitiis turpia.* Hæc autem in opinione existimare, non in natura posita, vere dementis est. Nec dementiæ notam Pufendorfius diluit, dum argutatur, petulantiam esse inquirere quid Deus facere potuerit, cum constet quid fecerit. Nam iure & evidenter inferimus, Deum potuisse mendacium, odium, fraudem præcipere, positione facta quod indifferentia omnino sint officia. hæc. An non quilibet legislator præcipere, aut vetare iure valet ea quæ natura sua indifferentia sunt, dum, omnibus pensatis, id expedire bono publico iudicaverit? Quid ni ergo & Deus? His angustiis pressus Pufendorfius secum pugnat, *cit. Lib. II. cap. cx1. §. 4.* Fatetur ex una parte, postquam destinavit Deus creare animal rationale, & sociale, necessitate hypothetica consequi ut legem eidem congruentem aptare debuerit; at simul inclamat, hoc minime impedire quin omnes actiones ante legem fuerint indifferentes. Quæ contradictio adeo manifesta est, ut nulla egeat confutatione. Barbeyracus irrito conatu defendere in notis ad Gallicam versionem Pufendorfi admittitur. At ego, ne prolixior sim, eiusdem cavillationes, ut inanes, prætereo.

C A P U T X.

S. Thomas in antecessum errores Hobbesii, Pufendorſii, aliorumque labefactavit. Invidiis argumentis probat, honestatem, & turpitudinem actionibus inesse ante omnem legem.

I. **C** Aput istud eo spectat, ut quorundam scolorum incertam redarguam, & Lutheranorum, Calvinistarumque, sibi iuris naturæ illustrationem falso vindicantium, festivam iactantiam, ne dicam petulantiam, retundam. Quod ut præstem, ob oculos repræsentare quæ adversus istorum errores in antecessum Angelicus Doctor scripsit, operæ pretium existimavi. Capite superiore unius Ethnici Ciceronis testimoniis Hobbesianos, & Pufendorſianos errores prosligavi. In præsentia unius Ecclesiæ Romanæ Doctoris argumentationibus eisdem labefactare errores in votis ac animo est. Prolixa sunt quæ ex Angelico transcribam, sed utilia. Colligent quippe heinc Pufendorſiani, quanta argumentorum copia, quantaque orationis perspicuitate veritates quæ nunc in discrimen adducuntur, firmaverit, atque a pluribus sæculis muniverit AQUINAS noster, iuxta quem, velint, nolint, noctuæ in conspectu solis, & pygmæi in conspectu gigantis sunt novi aquilonares iuris interpretes.

II. Controversiam nostram ex instituto S. Thomas dirimit, & omni argumentorum genere evincit *Lib. III. cont. Gent. cap. cxxix.* cuius hic est titulus: *Quod in actibus humanis sunt aliqua recta secundum naturam, & non solum quasi lege posita.* Hanc thesim sequentibus argumentis demonstrat.

III. Ex præmissis autem apparet quod ea quæ lege præcipiuntur, rectitudinem habent, non solum quia sunt lege posita, sed etiam secundum naturam.

1. Ex præceptis enim legis divinæ mens hominis ordinatur sub Deo, & omnia alia quæ sunt in homine sub ratione. Hoc autem naturalis ordo requirit, quod inferiora superioribus subdantur. Sunt igitur ea quæ lege divina præcipiuntur, secundum se naturaliter recta.

2. Præterea. Homines ex divina providentia sortiuntur naturale iudicium rationis, ut principium propriarum operationum. Naturalia autem principia ad ea ordinantur quæ sunt naturaliter. Sunt igitur aliquæ operationes naturaliter homini convenientes, quæ sunt secundum se rectæ, & non solum quasi lege posite.

3. Præterea. Quorumcumque est natura determinata, oportet esse operationes determinatas, quæ illi nature conveniunt: propria enim operatio uniuscuiusque natu-

vam ipſius ſequitur. Conſtat autem hominum naturam eſſe determinatam. Oportet igitur operationes eſſe aliquas ſecundum ſe homini convenientes.

4. *Adbuc.* Cuicumque eſt aliquid naturale, oportet etiam eſſe naturale id ſine quo illud haberi non poteſt: natura enim non deficit in neceſſariis. Eſt autem homini naturale quod ſit animal ſociale, quod ex hoc oſtenditur quod unus homo ſolus non ſufficit ad omnia quæ ſunt humane vitæ neceſſaria. Ea igitur ſine quibus ſocietas humana conſervari non poteſt, ſunt homini naturaliter convenientia. Huiusmodi autem ſunt unicuique, quod ſuum eſt, conſervare, & ab iniuriis abſtinere. Sunt igitur aliqua in humanis actibus recta.

5. *Amplius.* Supra oſtenſum eſt quod omnis homo naturaliter hoc habet quod utatur rebus inferioribus ad ſuæ vitæ neceſſitatem. Eſt autem aliqua meſura determinata, ſecundum quam uſus prædictarum rerum humane vitæ eſt conveniens: quæ quidem meſura ſi prætermittatur, ſit homini nocivum; ſicut apparet in ſumptione inordinata ciborum. Sunt igitur aliqui actus homini naturaliter convenientes.

6. *Item.* Secundum naturalem ordinem corpus hominis eſt propter animam, & inferiores virtutes animæ propter rationem; ſicut & in aliis rebus materia eſt propter formam, & inſtrumenta propter principalem agentem. Ex eo autem quod eſt ad aliud ordinatum, dicitur ei auxilium provenire, non autem aliquod impedimentum. Eſt igitur naturaliter rectum quod ſic procuretur ab homine corpus, & inferiores vires animæ, ut ex hoc & actus rationis, & bonum ipſius minime impediatur, magis autem iuvetur. Si autem ſecus accideret, erit naturaliter peccatum. Vinolentiæ igitur, & comeaſiones, & inordinatus venereorum uſus, per quæ actus rationis impeditur, & ſubdi paſſionibus, quæ liberum iudicium rationis eſſe non ſinunt, ſunt naturaliter mala.

7. *Præterea.* Unicuique naturaliter conveniunt ea quibus tendit in ſuum finem naturalem. Quæ autem e contrario ſe habent, ſunt ei naturaliter inconvenientia. Oſtenſum eſt etiam ſupra quod homo naturaliter ordinatur in Deum ſicut in finem. Ea igitur quibus homo inducitur in cognitionem, & amorem Dei, ſunt naturaliter recta. Quæcumque vero e contrario ſe habent, ſunt homini naturaliter mala. Patet igitur quod bonum, & malum in humanis actibus non ſolum ſunt ſecundum legis poſitionem, ſed etiam ſecundum naturalem ordinem. Hinc eſt quod in Pſal. xviii. dicitur, quod iudicia Domini ſunt vera, iuſtificata in ſemetiſſis. Per hoc autem excluditur poſitio dicentium, quod iuſta & recta ſunt ſecundum legem poſita.

IV. En quam verum ſit id quod initio dixi, S. Thomam Hobbefianos, Pufenſdorſianoſque errores præfocaſſe. Iampridem enim ante S. Doctorem errores huiusmodi evulgati erant. Quare, ſicut Pſeudopatriarcha Lutherus in religionis negotio non novas, ſed antiquas ex orco revocavit hærefes; ſic eiufdem diſcipuli in iuris naturæ controverſiis, non novi quicquam, ſed vetuſtos errores in ſcenam

r edu-

reducerunt. Non est ergo, ut inquit Hieronymus adversus Vigilantium, quod gloriari queant, quasi sint novi sceleris repertoires. Erumpant in medium omnes Hobbesiani, & Pufendorfiani, & agmine facto, septem quæ ab Angelico Doctore producta argumenta sunt, aggrediantur. Nihil hætenus adversus eadem excogitarunt. An negabunt novi isti iuris naturæ instaurationes, partem inferiorem esse toto, atque propter totum factam, corpus spiritui, inferiora superioribus, & creata omnia Deo subiecta? Negabunt ne hominem ratione præditum, atque animal sociale? Ergo normam ad quam hæc socialitas conformetur, admittant oportet. Porro norma & regula istius socialitatis, quæ omnem legem antecedit, est quod unicuique id quod suum est, conservetur, & ab iniuriis absteatur. Sine istis quippe consistere socialitas nequit. Non ergo socialitas ipsa norma est, sed materia normæ subiecta. Si homo in se spectetur, an pluribus non eget ut vivat? Nonne ante omnem legem inordinata ciborum sumptio noxia eidem est? Evidenter itaque constat humanis actibus ordinem naturalem inesse, qui regula bonitatis, aut malitiæ sit. Hæc adeo luculenta sunt, ut disputando obscurentur potius quam illustrentur. Quoniam, inquit M. Tullius, *ius est non scriptum, sed natum: quod non didicimus, accepimus, legimus; verum a natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus; ad quod non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.*

V. Sed ipsum S. Paulum audiamus ad Rom. II. *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt; eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex.* Ut omnia quæ hoc in capite dicta sunt, magis sint tibi perspicua, ob oculos habeas velim istud luculentum S. Thomæ principium, nempe, *Homines ex divina providentia sortiuntur naturale indicatorium rationis, ut principium propriarum operationum. Naturalia autem principia ad ea ordinantur quæ sunt naturaliter. Sunt igitur aliquæ operationes naturaliter homini convenientes, quæ sunt secundum se rectæ, & non solum quasi lege posita.* Inditum homini est naturale iudicium rationis? Ergo necessario consequitur, admittendum esse in actionibus ipsis istius iudicii obiectum. Hoc autem obiectum est rectitudo, quæ scilicet obiectiva appellatur. Prætereo docta commentaria in hunc articulum Francisci Ferrarientis, inter Scholasticos, quos novi iuris interpretes derident, valde celebris.

C A P U T XI.

Fundamentalis ne, an formalis dicenda sit honestas, vel malitia, quæ antecedenter ad legem actionibus hæret.

I. **P**ropositæ quæstioni ansam dedit P. Gabriel Vasquez vir acerrimi ingenii, qui 1. 2. *disp. cl. cap. 151.* defendit, naturam rationalem esse primam honestatis moralis regulam. Si huic naturæ actus conformes fuerint, honesti; si difformes, turpes fiunt. Ratio P. Vasquezii est doctrina superiore capite tradita. Sunt, inquit ille, actiones natura sua & intrinsecus ita malæ, ut nulla extante lege, sive æterna Dei, sive iudicio rationis prohibente, malitiam prodant: & e contrario aliæ sunt natura sua ita honestæ, ut antecedenter ad omnem divinam voluntatem, & rationis dictata tales sint. Porro aliqua assignari regula debet huius honestatis, vel malitiæ. Non voluntas divina, non iudicium rationis. Ergo ipsa natura rationalis secundum suam essentiam spectata.

II. Hæc doctrina, inquit eximius Doctor P. Suarez *Lib. I. de leg. cap. v. num. 5.* quatenus spectat honestatem, aut malitiam, intrinsecus actionibus quibusdam hærentes, vera est; falsa vero, prout loco naturalis legis prohibentis, aut vetantis assignat ipsam animam rationalem. Quandoquidem natura rationalis, absolute spectata secundum sua prædicata essentialia, nec præcipit, nec prohibet, nec dirigit, nec illuminat. Ergo legis notionem habere nequit.

III. Communiter Theologi omnes sententiam P. Vasquez reiciunt: & licet verum sit actiones plures intrinsecus honestas, aut turpes esse; falsum tamen est illarum honestatem, aut turpitudinem repetendam esse a difformitate, aut conformitate cum ipsa animæ rationalis essentia ob rationem assignatam.

IV. Porro Theologi communiter, ut ab argumentatione P. Vasquezii, propugnantis intrinsecam actuum humanorum honestatem antecedenter ad iudicium rationis, voluntatemque Dei, sese expediant, respondent, actiones antecedenter ad omnem legem honestas, aut turpes esse fundamentaliter, secus formaliter. Salmanticensis *tract. xx. cap. 11. punct. 3. num. 5.* inquit: *Si enim amor Dei non præciperetur ab aliqua lege, non esset bonus formaliter, sed tantum fundamentaliter: & similiter odium Dei, nisi aliqua lege prohiberetur, tantum esset malum, & peccatum initiative, & fundamentaliter.* Pro hac sententia laudant ceteros Thomistas.

V. P. Ignatius de Camargo *Lib. II. contr. iv. art. 1. num. 24.* vir meo quidem iudicio perspicacissimus, fatetur, maximum fore absurdum, quod recensita obiecta

pos-

possent, aut non possent prohiberi. Quemadmodum nos adversus *Hobbesum* & *Pufendorfum* demonstravimus reapse ita evenire posse, si amor Dei, odium Dei, fraus, mendacium, similesque actiones essent omnino indifferentes. Verum, ut aliqua actio non contingenter, sed necessario a lege æterna Dei & naturali præcipiatur, aut prohibeatur, opus haudquaquam est ut in signo antecedente legem æternam præcipientem, aut prohibentem habeat consummatam perfectamque bonitatem, aut malitiam moralem; sed sat est quod sit natura sua vel conformis, vel repugnans ultimo fini naturæ rationalis, seu essentiæ divinæ, primæ regulæ & mensuræ cuiusque moralitatis per accessum, aut recessum ab illa: hoc ipso enim debet necessario aut præcipi, aut prohiberi ab Auctore naturæ. In illo ergo signo priori ad legem laudatæ actiones habent malitiam, vel bonitatem, non perfectam, sed inchoatam, vialem, imperfectam, quæ appellari *fundamentalis* solet.

VI. Nemo non videt, quæstionem hanc verborum esse, non rei. Theologi isti omnes in id consentiunt, quod actiones quæ constituunt obiectum iuris naturalis præcipientis, aut vetantis, non esse indifferentes, sed natura sua repugnantes, aut convenientes ultimo fini creaturæ rationalis in signo antecedente omnem legem. Hinc legitime inferunt, necessario, & non libere, prohibendas, aut præcipientas a Deo auctore naturæ esse. Quod postea honestas, aut malitia, quæ in hoc accessu, vel recessu ab ultimo fine fundatur, sit vialis, inchoata, & imperfecta, aut formalis, & perfecta; nominis, non rei, aut saltem minimi momenti quæstio est. Nam tota controversia versatur circa conceptiones obiectivas, & rationis signa. Nullum quippe temporis momentum est in quo, exempli gratia, odium Dei, mendacium, blasphemia, & cetera huiusmodi non fuerint prohibita. Quare semper, & ab æterno eiusmodi actiones reipsa malæ formaliter fuerunt. Solum ergo disputatur, utrum in illo signo in quo intellectus metaphysica præcisione considerat laudatas actiones consentaneas, aut dissentaneas ordini, ultimoque fini creaturæ rationalis, ante legem æternam, & naturalem, in signo posteriori eadem vetantes, formalem perfectamque, aut vialem & imperfectam malitiam, honestatemve prodant.

VII. Quamquam res tanti momenti non sit, ut severius exigit examen; tamen, ut mea præfert opinio, si presse, & metaphysico rigore loquendum sit, hæc scholasticorum Theologorum doctrina vera est. Tum quod nulla actio quæ plures excipit metaphysicas præcisiones, & conceptiones, totam suam aut bonitatem, aut malitiam haurit ab uno solo respectu, seu secundum unam solam considerationem, sed secundum ea omnia quæ actio illa necessario reipsa exigit. Porro actio suapte natura inordinata, ut odium Dei, necessario vetari exigit. Ergo consummatam perfectamque malitiam suam accipit tum ab ipsa repugnantia cum
ulti-

ultimo fine, tum a lege æterna & naturali, illam necessario prohibente. Tum quod hoc pacto consistit communis SS. Patrum, & Theologorum loquendi usus: omnes quippe Patres, & Theologi per ordinem adversus legem peccatum definiunt. S. Augustinus *Lib. XXII. contr. Faust. cap. xxvi.* hanc peccati definitionem, ab omnibus Theologis susceptam, tradit. Peccatum est *dictum, factum, concupitum contra legem æternam Dei. Est autem lex æterna ratio, vel voluntas Dei.* Item ad illa *Psalmi cxviii.* verba, *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ,* idemmet Augustinus inquit: *Si prævaricatores sunt omnes peccatores terræ, nullum est utique sine prævaricatione peccatum: nulla est prævaricatio sine lege: nullum est igitur, nisi in lege, peccatum.* Tandem idem Augustinus *Lib. de peccat. merit. & remis. cap. xvi.* *Neque peccatum erit, si quid erit, si non divinitus iubeatur ut non sit.* Similia habent ceteri Patres, qui non secundum metaphysicas præcisiones, sed ut reipsa peccatum perpetratur, definiunt. Porro reipsa perpetrari peccatum contra legem naturæ nequit, nisi violando legem: quia ab æterno lex æterna actiones sua natura turpes prohibuit.

VIII. Finem huic capiti imponit Doctor Angelicus, qui de more & difficultatem, & resolutionem paucis, sed significantibus verbis, nobis exhibet. Totam quam hactenus versavimus difficultatem sibi opponit 1. 2. quæst. lxxi. art. 6. arg. 4. *Ex hoc dicitur aliquid esse prohibitum, quia legi contrariatur. Sed non omnia peccata sunt mala, quia prohibita; sed quædam sunt prohibita, quia mala. Non ergo in communi definitione peccati debuit poni, quod sit contra legem Dei. Cui argumento hoc præbet responsum. Dicendum, quod cum dicitur, quod non omne peccatum ideo est malum, quia est prohibitum; intelligitur de prohibitione facta per ius positivum. Si autem referatur ad ius naturale, quod continetur primo quidem in lege æterna; secundario vero in naturali iudicatorio rationis humanæ, tunc omne peccatum est malum, quia prohibitum. Ex hoc enim ipso quod est inordinatum, iuri naturali repugnat.* Capite superiore septem argumentis demonstravit Angelicus Doctor ante legis positionem plures actiones aut inordinatas, aut ordinatas esse, atque adeo turpes, aut honestas. Ergo aut repugnant iuri naturæ, aut conveniunt. Ergo prohibendæ, aut iubendæ. In signo antecedenter ad legem illam turpitudinem inordinatam, aut honestatem ordinatam habent, quæ necessariam exigunt aut prohibitionem, aut iussionem. Posita necessaria lege aut prohibente, aut vetante; tum completa consummataque malitia plenz sunt.

IX. Fusius fortasse quam par fuerat, disputatum hoc de argumento est: non inficior. Sed idcirco tribus integris capitibus hanc dispicere quæstionem volui, ut pudore suffundantur iactabundi iuris naturæ interpretes novi, qui eiusdem naturæ inficitiam exprobrare Theologis scholasticis non erubescunt. Quis namque illorum Protestantium, qui errores *Hobbefii*, & *Pufendorfii* confutarunt, tanta præcisione, per-

perspicuitate, & argumentorum copia spartam hanc exornavit? Nemo sane. Si-
leant ergo, suasque imposturas adversus Scholasticos retractent.

C A P U T XII.

*Legis naturalis pictura. In quo sita vera illis notio sit,
ex doctrina S. Thomæ explicatur.*

I. **H**Actenus de materia legi naturali subiecta; in præsentia de ipsa lege dis-
putandum est. Lex naturalis primum omnium considerari sub duplici
aspectu potest, nempe respectu hominis, & Dei. Si comparate ad hominem spe-
ctetur, duplicem prodit relationem, alteram obiectivam, quæ est ordo ille rebus
inhærens de quo supra sermo fuit; alteram formalem, ipsi intellectui hærentem,
scilicet lumen illud quo ordo rebus insitus cognoscitur. Lex naturalis in Deo natu-
ræ auctore duplicem quoque respectum prodit: alterum obiectivum, qui est ipsa
essentia Dei, idea archetypa, & exemplaris omnium ordinum, rerumque creatarum;
alterum formalem, qui est ipsa æterna ratio, qua Deus, suam infinitam
essentiam, omnesque ordines, & rerum relationes cum eadem necessario connexas
contemplando, omnia decernit, præcipit, aut vetat iuxta ordinem & relationem,
aut repugnantiam cum eadem divina sua essentia. Lex ergo æterna respectu Dei
est ipsa æterna ratio, quæ, suam essentiam meditando, secundum ordinem rerum
ad ipsam, vel ab eadem recessum, præcipit, aut vetat. Heinc potest utique Deus
creaturas producere, & non producere; at, facta positione quod velit easdem creare,
servandi sunt ordines quos res producendæ habent cum ultimo fine, suaque divi-
na essentia. Igitur lex æterna prima regula est; lumen animæ rationali impres-
sum secunda cuiusque humanæ operationis. Quæ omnia perspicue docet S. Tho-
mas 1. 2. quæst. xc1. art. 2. *Lex, cum sit regula, & mensura, dupliciter potest esse
in aliquo: uno modo sicut in regulante, & mensurante; alio modo sicut in regulato,
& mensurato: quia, inquantum participat aliquid de regula, vel mensura, sic re-
gulatur, vel mensuratur. Unde, cum omnia quæ divina providentiæ subduntur, a
lege æterna regulentur, & mensurentur, manifestum est quod omnia participant ali-
qualiter legem æternam, inquantum scilicet ex impressione eius habent inclinationes in
propriis actus, & fines. Inter cetera autem rationalis creatura excellentiori quodam
modo divinæ providentiæ subiacet, inquantum & ipsa sit providentiæ particeps, sibi
ipsi, & aliis providens. Unde & in ipsa participatur ratio æterna, per quam habet
naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem. Et talis participatio legis æter-
næ in rationali creatura lex naturalis dicitur.* David Propheta, subdit Angelicus,
hanc quætionem proponit illorum ore qui iustitiæ opera sibi manifestari postula-

bant. *Quibusdam querentibus* (pergit S. Thomas) *quæ sint iustitiæ opera, subiungit*: Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? *Cui questioni respondens dicit*: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; *quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum, & quid sit malum, quod pertinet ad naturalem legem, nihil aliud sit quam impressio divini luminis in nobis. Unde patet quod lex naturalis nil aliud est quam participatio legis æternæ in rationali creatura.*

II. Hæc est veluti generalis pictura, seu specimen quoddam legis naturalis. De eiusdem notione disputant Theologi. Aliqui pro eodem accipiunt legem naturalem, synderesim, & conscientiam: quæ tria tamen maxime differunt. Nam lex naturalis est ordinatio rationis nobis a Deo impressa; synderesis lumen est naturale, quo ipsam divinam ordinationem cognoscimus; conscientia vero dictamen practicum intellectus est, quo legem ipsam applicamus, & iudicamus quid hic & nunc agendum sit. Synderesis versatur circa principia generalia absque ullo discursu, quæ ignorare nemo valet; ut bonum est amandum, malum fugiendum. Conscientia contra, media ratiocinatione, seu, ut ait Angelicus, *sylogismo practico* suas elicit conclusiones. Heinc tot conscientiæ, quot homines; immo idem homo pro temporum, affectuum, & cognitionum diversitate, variam sibi conscientiam format. Lex autem naturalis semper eadem est, semperque sibi constans.

III. Legis naturalis ideam aliqui collocant in ipsa natura rationali secundum se spectata. Alii legem hanc contendunt esse ipsum lumen naturale, quo discernimus honesta, & turpia; non tamen in ipso actu discernendi, sed in habitu eam constituunt. Plures alii eam in ipso actu sitam volunt. Primam opinionem supra reieci. Videndum itaque, sita ne sit lex ista in habitu, vel in actu, aut in potentia, vel in ipso lumine.

IV. S. Thomas 1. 2. *quæst. xciv. art. 1.* docet, legem naturalem non esse habitum proprie acceptum, inquiens: *Dicendum, quod aliquid potest dici esse habitus dupliciter. Uno modo proprie, & essentialiter; & sic lex naturalis non est habitus. Dicitur enim supra, quod lex naturalis est aliquid per rationem constitutum; sicut etiam propositio est quoddam opus rationis. Non est autem idem, quod quis agit, & quo quis agit. Aliquis enim per habitum Grammaticæ agit orationem congruam. Cum igitur habitus sit quo quis agit, non potest esse quod lex aliqua sit habitus proprie, & essentialiter. Alio modo potest dici habitus id quod habitu tenetur; sicut dicitur fides id quod fide tenetur. Et hoc modo, quia præcepta legis naturalis quandoque considerantur in actu a ratione, quandoque autem sunt in ea habitualiter tantum, secundum hunc modum potest dici, quod lex naturalis sit habitus; sicut etiam principia indemonstrabilia in speculativis non sunt ipsi habitus principiorum, sed sunt principia, quorum est habitus.*

V. Lex itaque naturalis non est habitus proprie acceptus, neque potentia, neque actus. Quid ergo? Respondet S. Thomas, qui hæc tria sibi opponit 1. 2. quæst. xc. art. 1. ad 2. *Dicendum, quod sicut in actibus exterioribus est considerare operationem, & operatum, puta ædificationem, & ædificatum; ita in operibus rationis est considerare ipsum actum rationis, qui est intelligere, & ratiocinari, & aliquid per huiusmodi actum constitutum: quod quidem in speculativa ratione primo quidem est definitio, secundo enuntiatio, tertio vero syllogismus, vel argumentatio. Et quia etiam ratio practica utitur quodam syllogismo in operabilibus... ideo est invenire aliquid in ratione practica quod ita se habeat ad operationes sicut se habet propositio in ratione speculativa ad conclusiones: & huiusmodi propositiones universales rationis practicæ ordinatæ ad actiones habent rationem legis: quæ quidem propositiones aliquando actualiter considerantur, aliquando vero habitualiter a ratione tenentur.*

VI. Lex itaque naturalis non est habitus, neque potentia, neque actus; sed propositiones universales, non enuntiativæ, ut sunt propositiones intellectus speculativi, sed præcipientes bonum, & vetantes malum, legem naturalem constituunt. Idcirco S. Thomas vocat has propositiones universales rationis practicæ ordinatas ad operationem. Hæ propositiones, seu hæc dictata sunt nobis insita ab ipso Deo; suntque participationes legis æternæ Dei: & quamquam habitus proprie non sint, sunt tamen permanentes, & fixæ in mente nostra. Lex ista neque lumen, si præse loquendum sit, dici potest: quoniam lumen ostendit dumtaxat, non præcipit quid sit agendum: lumen tamen sæpe vocatur, quia lex ista & ostendit, & simul iubet, & vetat, honesta, & turpia. S. Thomas vocat has propositiones *universales*, quia peculiariter dictata, & iudicia, quæ, cum quidpiam agendum est, excitantur, quæque ostendunt quid operandum, quid vitandum, sit, non sunt leges absolute acceptæ, sed sunt lectiones legis, & legis applicationes, & intimationes, quæ transeunt, & recurrunt. Lex hæc naturalis participatio est, ut dixi, legis æternæ. Lex autem æterna est ratio divinæ sapientiæ, directiva omnium actuum, & motionum creaturarum in ordine ad bonum commune totius universi; ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. xcii. art. 1. Ergo etiam lex naturalis in nobis, quæ est illius æternæ lucis veluti radius, signatus super vultum mentis nostræ, est ordinatio rationis per sapientiam divinam digesta.

VII. Heinc colligas velim, legem naturalem eo spectare, ut hominem in cognitione veri imbuat, & illuminet: veri, inquam, non ut meditandi, sed ut exequendi; veri practici, cui individua est bonitas, quæ allicit voluntatem. Perpetua & constans est S. Thomæ doctrina, ut vidimus, legem absolute spectatam ad intellectum pertinere: idcirco dicitur *ordinatio* rationis in bonum commune. Obiectum autem rationis, seu intellectus est verum. Ergo ius, seu lex naturalis

huc pertinet, ut veritas practica humanis officiis executioni demandetur. Quapropter David tam frequenter clamat : *Lex tua veritas*. Quod enim verum, id honestum, id bonum, id iustum, id decorum. Quapropter nos *Tom. II. Apparatus ad Theologiam christianam*, fuso sermone palam faciemus, *solam veritatem*, explorata, & convulsa quacumque probabilitate veritatis vacua, esse regulam veræ honestatis, & virtutis. Quid enim est verum, nisi mentis cognitio rerum ordini consentanea? A rerum ordine tam veritas, quam bonitas hauriuntur. *Lex æterna Dei, lex veritatis est. Lex naturalis participatio est legis æternæ. Ergo utraque lex veritatis est. Rerum ordo, menti consentiens, & a mente cognitus, veritatem præfert. Amor istius ordinis, appetitui rationali consentaneus, honestatem, bonitatem, & iustitiam præfert.*

VIII. Hactenus picturam quamdam generalem iuris naturæ delineavi. Notionem præcisam eiusdem danda esset. Verum notionem præcisam vix apud Theologos, & Ictos reperire licet. Quædam quippe sunt quæ descriptione manifestari, non severa definitione circumscribi valent. Luculentius lex ista describi, meaque quidem sententia, nequit, quam hac brevi oratione : *Lex naturalis est rationis practicæ in bonum commune ordinatio menti nostræ a Deo indita, eaque præcipiens, aut vetans quæ lumine naturali cognosci possunt*. Descriptio ex iis quæ diximus, patet. Quælibet lex est rationis practicæ ordinatio, & quidem in bonum commune. Porro hæc est legis naturalis differentia propria, quod sit menti nostræ a Deo impressa, & quod ea præcipiat, aut vetet quæ lumine naturali cognoscuntur. Dum dicimus, honesta a lege naturali præcipi, sensus non est quod omnia quæ honestatem produunt, lege naturæ præcipiantur vero præcepto; sed ea tantum quæ necessaria sunt ad bonum commune servandum. Ceterum plura sunt honestissima, quæ consuluntur, & commendantur, minime vero præcipiuntur a Deo. Possunt tamen lege humana præcipi, quia ex aliqua circumstantia alicuius status evadere bono communi necessaria possunt. Descriptionem hanc ipse M. Tullius *lib. de Repub.* tradit, ut refert Lactantius *Lib. VI. cap. VIII. Est quidem vera lex, recta ratio nature congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocat ad officium iubendo, vetando &c.*

IX. Ex iis quæ dicta sunt, facile colliges, legem naturalem, nobis impressam, non esse legem absolute, & perfecte talem; sed tantum *participativæ*, ut dicitur, *secundario*, & secundum quid. Existit quippe in nobis, sicut in *regulatis*, & *mensuratis*, inquit Angelicus; sed dumtaxat *secundaria*, & *proxima*, quæ unice dirigit operationes nostras per conformitatem ad primam regulam honestatis moralis, nempe ad legem ipsam naturalem æternam in Deo existentem. Quamobrem S. Thomas dixit *1. 2. quæst. lxxi. art. 6. ad 4.* ut supra vidimus, *ius naturale contineri primo quidem in lege æterna, secundario vero in iudicatorio rationis*

hu-

humana. Ratio evidens est : quia sola lex æterna Dei supremi, & primi legislatoris dirigit, ordinatque actus nostros ad finem ultimum assequendum. Hæc sola lex seipsa est recta, sancta, vera, immaculata ; atque adeo sola prima cuiusque moralitatis, honestatis, veritatis, & sanctitatis regula. Quare lex naturalis in nobis est veluti propositio, & applicatio proxima legis æternæ ; omniaque moderatur, & dirigit per conformitatem ad eandem primam regulam.

X. Obiter animadvertas velim, quam aberrant a veritate plures, etiam eorum qui bene morati habentur, dum passim iactant sua *dictamina* veluti primam honestatis regulam. Quoties persuasi sunt propriis dictatis sua respondere officia, securitatem sibi spondent. Nihil moliti sumus, inquiunt, nihil definivimus præter ea quæ conscientiæ nostræ dictamina præceperunt tamquam honesta. Bene habet. At videndum superest, utrum hæc dictamina sint primæ regulæ, & principi legi naturali consentanea. Si enim hæc dictata a prima regula dissentiant ; erronea sunt, & falsa. Lex autem prima, & sempiterna lex veritatis est, cui falsitas, & error repugnant. Error autem in iis quæ iuris naturæ sunt, non excusat, ut suo loco demonstrabitur. Hæc per transennam dicta sint, ut subtilem, & metaphysicam disputationem aliquo documento quod proxim spectat, temperarem. Quod ut efficacius præstem, auctoritatem S. Augustini adicere lubet. Sanctus hic Doctor *Lib. I. Retract. cap. 1.* exponens effatum illud quod scripserat *Lib. I.* contra Academicos : *Quid censes esse aliud beate vivere, nisi secundum illud quod in homine optimum est, vivere ?* Hæc subdit : *Hoc quidem verum est. Nam, quantum attinet ad hominis naturam, nihil est in eo molius quam mens & ratio ; sed non secundum ipsam debet vivere qui bene vult vivere : alioquin secundum hominem vivit, cum secundum Deum vivendum sit, ut possit ad beatitudinem pervenire, propter quam consequendam non seipsa debet esse contenta, sed Deo mens nostra subdita est.* Dum S. Doctor inquit, non esse secundum rationem vivendum, non aliud intelligit, nisi quod ratio nostra non sit prima regula, sed secunda, quæ, ut recta sit, ad primam se conformare debet.

XI. Ut a diverticulo in semitam regrediamur, quamvis lex naturalis, cum prima æterna lege comparata, sit participative, & secundum quid talis ; absolute tamen spectata lex simpliciter nuncupatur, eique legis proprietates competunt. Dirigit quippe officia nostra, præcipit honesta, vetat turpia, omniaque ordinat in finem ultimum. Eo tantum spectant quæ ultimo loco dicta sunt, ut vigilantiam excitem ad meditandam legem illam veritatis æternæ, torporemque atque hallucinationem illorum excutiam qui nimis facile sibi illudunt in suis honestandis officiis, quique parum scire curant, sintne hæc legi æternæ consentanea. Preces se fudisse sæpe aiunt, ut conformitatem suorum dictaminum cum æterna lege intermiscerent : & non raro amoris proprii impetum pro divina re-

velatione deglutiunt. Principium verum, unde colligi legitime possis, summe tua dictamina legi æternæ conformia, hoc est. Si officia, resolutiones, & molimina tua ipsa experientia constiterit esse vera, honesta, optimeque librata; tum magna probabilitate inferre poteris eorundem cum æterna, primaque regula conformitatem: si secus experientia patefecerit; dictamina tua amoris proprii illusiones fuere. Et hæc de iuris naturæ idea fati sint.

C A P U T XIII.

Quæ præcepta contineantur in lege naturali. Num omnia Decalogi mandata includantur in eadem.

I. **N**ON defuere qui contenderent, ut advertit etiam eximius Doctor P. Suarez *Lib. II. de leg. cap. VII. num. 2.* sola generalia præcepta, puta, bonum amandum, declinandum malum, sub lege naturali comprehendi. Verum opinio hæc, ut aperte falsa, ab omnibus exploditur.

II. Lex naturalis plura præcepta includit, quæ ab uno, tamquam prima radice, proficiuntur. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. xciv. art. 2. *Dicendam, quod... præcepta legis naturæ hoc modo se habent ad rationem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent ad rationem speculativam: utraque enim sunt quædam principia per se nota... Quædam sunt dignitates, vel propositiones per se notæ communiter omnibus: & huiusmodi sunt illæ propositiones quarum termini sunt omnibus noti; ut, omne totum est maius sua parte; &, quæ uni & eidem sunt equalia, sibi invicem sunt equalia. Quædam vero propositiones sunt per se notæ solis sapientibus... In his autem quæ in apprehensionem hominum cadunt; quidam ordo invenitur. Nam illud quod primo cadit in apprehensionem, est ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quæcumque quis apprehendit. Et ideo primum principium indemonstrabile est, quod non est simul affirmare, & negare; quod fundatur supra rationem entis, & non entis: & super hoc principio omnia alia fundantur... Sicut autem ens est primum quod cadit in apprehensionem simpliciter; ita bonum est primum quod cadit in apprehensionem practicæ rationis, quæ ordinatur ad opus. Omne enim agens agit propter finem, qui habet rationem boni. Et ideo primum principium in ratione practica est, quod fundatur supra rationem boni; quæ est, Bonum est quod omnia appetunt. Hoc est ergo primum præceptum legis, quod bonum est faciendum, & prosequendum, & malum vitandum: & super hoc fundantur omnia alia præcepta legis naturæ, ut scilicet omnia alia facienda; vel vitanda pertineant ad præcepta legis naturæ, quæ ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana. Quia vero bonum habet rationem finis, malum au-*

tem: rationem: contrarii, inde est quod omnia illa ad quæ homo habet naturalem inclinationem, ratio naturaliter apprehendit ut bona, & per consequens ut opere prosequenda, & contraria eorum ut mala, & vitanda. Secundum igitur ordinem inclinationum naturalium est ordo præceptorum legis nature. Inest enim primo inclinatio homini ad bonum secundum naturam... Secundo inest homini inclinatio ad aliqua magis specialia secundum naturam, in qua communicat cum ceteris animalibus... Tertio modo inest homini inclinatio ad bonum secundum naturam rationis, quæ est sibi propria.

III. En quam alte arcessit S. Thomas cuiusque sententiæ suæ originem. Ab ente initium capit, constituitque hoc primum principium: *Quodlibet est, vel non est*. Ubi enim, inquit ille, ordo reperitur, primum designandum est istius ordinis, a quo cetera pendent, principium. Porro, sicuti primum quod occurrit menti meditandum, est esse, seu ens; ita primum quod voluntati offertur, est bonum. Ex quo colligitur hoc primum in genere appetibilem principium: *Bonum est amandum, malum fugiendum*. Bonum asserit quod omnia appetunt. In quam descriptionem inepte quidam saperdæ garrunt. Si enim bonum illud est quod perficit res omnes; nullaque creatura sit quæ sui non appetat perfectionem: iure inferitur, bonum esse quod omnia appetunt. Ex primo laudato principio ea primum sponte dimanant naturalia præcepta quæ conservationem propriam spectant, remouentque opposita. Huc pertinent præcepta comedendi, sobrietatis, temperantiæque seruandæ, abstinendique ab iis quæ propriæ sunt perniciofa sanitati. Altera inclinatio hominis speciem suam propagandam, seruandamque respicit. Heinc vero præcepta quæ matrimonii officia, prolis educationem dirigunt. Tertia inclinatio rationis naturam consequitur: ex qua proficiscuntur omnia præcepta quæ cultum Dei, & proximi societatem moderantur. Hæc autem plurima sunt, eaque fusa oratione describit M. Tullius *Lib. II. de legibus*. Pauca ex multis huc transcribere lubet. A primo fonte & ipse sermonem repetit. *Quamobrem lex vera, atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Iouis*. Post pauca autem ad legum varietatem describendam accedit. *Constat profecto ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum & quietam, & beatam inventas esse leges... Eas tu igitur leges rogabis, videlicet quæ numquam abrogentur*. Et post plura leges promittit quæ Dei cultum præscribunt, *Quinti fratris impulsu. Sed iam exprome, si placet, istas leges de religione. M. Expromam equidem, ut potero... Ad divos adeunto: caste pietatem adhibento: opes amovento: qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. Separatim nemo habessit deos, neve novos... At, olla, propter quæ datur homini ascensus in celum, mentem, virtutem, pietatem, fidem, earumque laudum detubra sunt, nec ulla vitiorum. Sacra solemnia obeunto. Feriis iurgia amovento, easque in famulis, operibus patris, ha-*

vento.... Quæque quosque divo decoro, grataque sint hostiæ, providento: divisque aliis sacerdotes, omnibus pontifices, singulis flamines sunt: virginesque Vestales custodiunt ignem foci publici sempiternum.

IV. Plurima ibidem alia enarrat præcepta, quæ tum commentitiam religionem, tum hominum fœdera, & societatem spectant, adiectis inventis quæ superstitionis religionis cæremonias dirigunt. Quare, his missis, præcepta illa decem quæ Decalogo concluduntur, ex ipsius naturæ iuris sinu promanare ostendendum est. De tertio mandato dumtaxat Theologi disputant, utrum a lege naturæ proficiscatur. Sed hanc controversiam dirimit S. Thomas in III. dist. xxxvii. quæst. i. art. 5. quæstiunc. 2. *Præceptum de sabbato observando, quantum ad aliquid morale est, & quantum ad aliquid cæremoniale, & quantum ad aliquid potest etiam dici iudiciale. Secundum enim illud eius quod naturalis ratio dicitur, præceptum morale est, ut scilicet aliquo tempore homo contemplationi vacet: sed taxatio temporis in quo vacandum sit, non est de dictamine naturalis legis; & ideo non est morale præceptum. Sed secundum quod habet pro causa significationem, sic est cæremoniale. Secundum autem quod habet pro causa conditionem illius populi, cui subveniendum erat, per hoc præceptum iudiciale est. Quatenus itaque præceptum istud cultum Dei spectat, ab ipsa naturæ lege dimanat: temporis vero determinatio, cæremoniarum observandarum, & alia id genus, lege positiva præscripta sunt.*

V. Cetera Decalogi mandata, quæ cultum Dei, propriæ vitæ honestam conservationem, socialitatis iura servanda præcipiunt, a naturali lege proficisci competentum est. Nam omnia hæc præcepta sunt natura sua rectæ rationi consentanea. Hinc infert Sanctus Thomas, istorum præceptorum explicitam cognitionem necessariam omnibus esse, quæst. xiv. de verit. art. ix. ad 3. *Mandata Decalogi sunt de his quæ naturalis ratio dicitur: & ideo quilibet tenetur ea explicite cognoscere.* Mandata primæ tabulæ cultum Dei, vota, iuramentaque custodienda præscribunt. Quid autem rectæ rationi magis consentaneum? Reliqua mandata, tum adfirmantia, tum negantia, de honorandis parentibus, de homicidiis, de vago concubitu, de adulteriis, de furtis, de mendaciis, de pravis desideriis vitandis, sunt ipsi naturæ similiter insita.

VI. Alia præcepta tum universalialia, tum particularia, ad Decalogum revocari, vel tamquam principia in conclusionibus, vel tamquam conclusiones ex principiis erutas, evincit S. Thomas 1. 2. quæst. c. art. 3. *Utraque tamen horum præceptorum continentur in præceptis Decalogi, sed diversimode. Nam illa quæ sunt prima, & communia, continentur in eis, sicut principia in conclusionibus proximis; illa vero quæ per sapientes cognoscuntur, continentur in eis & converso, sicut conclusiones in principiis.* Prima principia sunt: Bonum amandum, fugiendum malum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Hæc, & similia continentur in Decalogo,

tam-

tamquam principia in conclusionibus, quæ sunt deductæ ex iisdem principiis. Porro mandata decalogica sunt conclusiones ex his primis principiis expromptæ; cetera vero sunt conclusiones expressæ medio ratiocinio ex iisdem Decalogi mandatis.

VII. S. Thomas 1. 2. *quæst.* xciv. *art.* 3. disputat, sintne omnia virtutum officia a naturæ lege præscripta: & hanc præbet responſionem. *De actibus virtuosis dupliciter loqui possumus: uno modo, inquantum sunt virtuosus; alio modo, inquantum sunt tales actus in propriis speciebus considerati. Si igitur loquamur de actibus virtutum, inquantum sunt virtuosus, sic omnes actus virtuosus pertinent ad legem naturæ. Dicitur enim, quod ad legem naturæ pertinet omne illud ad quod homo inclinatur secundum suam naturam. Inclinatur autem unumquodque ad operationem sibi convenientem secundum suam formam; sicut ignis ad calefaciendum. Unde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc quod agat secundum rationem: & hoc est agere secundum virtutem. Unde secundum hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturali. Dicitur enim hoc naturaliter unicuique propria ratio, ut virtuose agat. Sed, si loquamur de actibus virtuosis secundum seipsos (prout scilicet in propriis speciebus considerantur) sic non omnes actus virtuosus sunt de lege naturæ. Multa enim secundum virtutem fiunt ad quæ natura non primo inclinatur; sed per rationis inquisitionem ea homines adinventurunt, quasi utilia ad bene vivendum.*

VIII. Sub duplici aspectu humana officia meditanda proponit Angelicus. Primo secundum rationem genericam, quatenus exercenda sunt iuxta rationis regulas; & sub hac consideratione omnes humanæ actiones virtutis speciem produunt. Porro homo, dum operatur, agere secundum suam formam, seu rationem debet. Quapropter actuum humanorum indifferentiam reiecit. Ergo omnia humana officia, ad regulas rationis rectæ exacta, ad legem naturæ spectant. Secundo considerat hæc officia, prout sunt aliquibus circumstantiis subiecta, seu in specie particulari determinata: & secundum hanc considerationem, non lege naturæ, sed humana præscribuntur. Exemplo doctrina clarior fiat. Officia temperantiæ secundum genus suum, seu quatenus cibum temperatum includunt, lege naturæ præscribuntur: quia temperate vivere ad vitæ conservationem requiritur. Verum temperantia a carnibus, a licito matrimoniali concubitu, non naturali, sed voluntaria humana lege præscripta est. Et ideo dicit Angelicus, actus eiusmodi, in hac specie constitutos, non cadere sub naturæ lege. Nec enim eiusmodi officia necessaria sunt, sed dumtaxat utilia ad finem facilius comparandum. Dum itaque S. Thomas docet, omnes actus virtutum ad legem naturæ pertinere, sensus haud est quod unusquisque omnia virtutum officia exequi debeat. Plura quippe virtutum officia sunt quæ aut solo consilio, aut lege supernaturali præscribuntur.

Sen-

Sensus ergo angelicæ doctrinæ germanus est, quod omnes actus virtutum secundum rationem genericam virtutis, nempe quatenus exercentur ab homine deliberate operante, ad legem naturæ pertinent. Eccur? Quia quoties homo operatur ut homo, debet secundum rectæ rationis normam operari; atque adeo virtuose iuxta regulas rationis.

IX. Oppones. Mandata Decalogi lege voluntaria divina præscripta sunt. Ergo non naturæ iure. Quæ enim naturæ lege præcepta sunt, inhærent hominum cordibus, insita humanæ menti sunt. Hanc difficultatem sibi opponit S. Thomas 1. 2. quæst. xcix. art. 2. arg. 2. & hoc præbet responsum ad 2. *Legi divinæ conveniens erat ut non solum provideret hominibus in his ad quæ ratio non potest, sed etiam in his circa quæ contingit rationem hominis impediri. Ratio autem hominis circa præcepta moralia quantum ad ipsa communissima præcepta legis naturæ non poterat errare in universalibus; sed tamen propter consuetudinem peccandi obscurabatur in particularibus agendis. Circa alia vero præcepta moralia, quæ sunt quasi conclusiones deductæ ex communibus principiis legis naturæ, multorum ratio oberrabat; ita ut quædam quæ sunt secundum se mala, multorum ratio licita iudicaret. Unde oportuit contra utrumque defectum homini subveniri per auctoritatem legis divinæ. Sicut etiam inter credenda nobis proponuntur non solum ea ad quæ ratio attingere non potest, ut DEUM ESSE TRINUM, sed etiam ea ad quæ ratio recta pertingere potest, ut DEUM ESSE UNUM, ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis.*

X. Ut paucis omnia comprehendam, triplicis sunt generis, ut alias dictum est, iuris naturalis præcepta. I. Alia Deum colendum, reverendum, adorandumque spectant. II. Alia ad nos attinent, quæ honestos mores præscribunt, & vitæ propriæ custodiam vetantque ebrietatem, illicitosque concubitus. III. Cetera socialitatem respiciunt, quæque iubent honorare parentes, Magistratus, Principes, omnesque superiores; imperant fidelitatem in contractibus, in promissionibus, vetantque iniurias, iniustitiasque omnes.

XI. Naturæ ius non modo actus inhonestos, turpesque vetat, sed plures etiam irritat, nullosque efficit. Quamobrem contractus usurarii, pacta turpia, non modo illicita, verum etiam nulla sunt. At inquires, unde discernendum, sint ne aliqui actus iure naturæ irriti? Quoties actus secum deferunt turpitudinem perpetuam, eo ipso sunt nulli; cuiusmodi sunt donatio, venditio rei alienæ, contractus vi, fraudeque extortus, matrimonium initum cum perpetua impotentia, & cetera id genus, quæ socialitatem lædunt.

C A P U T XIV.

De iuris naturæ immutabilitate, abrogatione, & dispensatione. Variæ quæstiuncule dirimuntur.

I. **Q**uæstionem disputandam proponimus quam perdifficilem, & implexam effecerunt varia Theologorum placita. Tamen, si omnia in suo vero lumine collocentur, & omnia quæ facessere negotium videntur, ad sua vera principia exigantur; decisio facilis & perspicua evadet. Operæ pretium itaque est ut ea præmittamus quæ certa videntur, quæque negari a nemine iure valent.

II. Et primum omnium ex in memoriam revocanda sunt quæ supra fuso calamo explicuimus, nempe honestatem, & turpitudinem rebus ipsis inesse antecedenter ad omnem legem. Porro officia illa quæ natura sua ante omnem legem aut honesta, aut turpia sunt, nulli mutationi, abrogationi, aut dispensationi obnoxia esse, quis ire inficias poterit? Hoc principium penes omnes certum, & ineluctabile est.

III. Alterum principium non minus certum constituendum est, nempe, iuris naturalis præcepta diversi generis esse. Alia sunt quæ humanum consensum præsupponunt, quo constituto, surgit naturæ ius, quod in pactis, in promissionibus, in contractibus, in iuramentis, in votis &c. resplendet. Huc etiam pertinent præcepta quæ bonorum proprietatem respiciunt. Gentium quippe consensu rerum partitio inuenta est; qua posita, ius naturæ vetat quempiam invitum propriis bonis spoliari. Hæc omnia mutationi, & variationi subiecta sunt; idque penes omnes convenit.

IV. Tertium principium non minus certum spectat iuris naturalis partitionem; quam supra indicavi, & nunc repetendam iudico. Tribuitur itaque primum ius naturale in præcepta prima per se nota; & in alia præcepta, quæ sunt conclusiones ex iisdem collectæ; quarum aliæ proximiores, aliæ remotiores sunt. Secundo tribuitur in ius præceptivum, & in approbativum, seu concessivum, quod etiam permissivum dicitur. Plura quippe approbat, & concedit ius naturæ, quæ tamen non præcipit. Approbat ius istud bonorum communionem, homines liberos esse, matrimonia contrahere, virtutes omnes exercere, filium patri succedere, fidem adhibendam duobus testibus. Hæc vero, & alia plura singulis ius naturæ non præcipit; quamquam approbet, concedatque. Hæc omnia, quæ sub iure concessivo cadunt, mutationi subiecta esse nemo inficiatur.

V. Quarto loco statuendum est tamquam certum id quod docet S. Thomas

1. 2. quæst. xciv. art. 5. nempe, quod *lex naturalis potest intelligi dupliciter mutari: Uno modo per hoc quod aliquid ei addatur; & sic nihil prohibet legem naturalem mutari: multa enim supra legem naturalem addita sunt ad humanam vitam utilia tam per legem divinam, quam etiam per leges humanas. Alio modo potest intelligi mutatio legis naturalis per modum subtractionis; ut scilicet aliquid definat esse de lege naturali quod prius fuit secundum legem naturalem: & sic, quantum ad prima principia legis naturæ, lex naturæ est omnino immutabilis; quantum autem ad secunda præcepta, quæ diximus esse quasi quasdam proprias conclusiones propinquas primis principiis; sic lex naturalis non immutatur, quin ut in pluribus sit rectum semper quod lex naturalis habet; potest tamen mutari & in aliquo particulari, & in paucioribus propter aliquas speciales causas impediētes observantiam talium præceptorum.*

VI. Quinto loco aio, hac S. Thomæ doctrina sola perspicue explicata, in nihilum occidere omnes difficultates quæ opponi adversus iuris naturæ immutabilitatem solent. Et quia S. Thomæ interpretes hanc doctrinam, ut ego quidem arbitrator, pleno in lumine non collocarunt; idcirco, cum de dispensatione, seu solutione ab hac lege disputant, minus clare difficultates dirimunt. Neque eo hæc dicta spectant, ut nova ego me promere iactem; sed huc pertinent, ut, nisi me amor fallit, quæ alii & fufius, & aliquo modo obscurius disputarunt, paucis perstringere, & clarius proponere velim.

VII. Itaque aliqua præcepta iuris naturæ ita sunt immutabilia, sibi que constantia, & firma, ut semper, & in quocumque eventu obligent. Cuiusmodi sunt: *Colendus Deus est, non mentiendum, non peierandum, non falsum testimonium dicendum, non calumniandum, non odio habendum: servanda iustitia, amplectendæ virtutes, temperate vivendum.* Hæc, & similia nullam excipiunt circumstantiam; nullamque subeunt mutationem. Alia sunt præcepta iuris naturæ, quæ absolute spectata similiter sibi constant, & cuiusque sunt mutationis expertia. Verum hæc circumstantias excipiunt, quarum ratione id prohibent quod absolute, tali, aut tali circumstantia sublata, præcipiunt. Exemplo a S. Thoma adducto doctrina luculentior evadet. *Lex naturalis est, inquit 1. 2. quæst. xciv. art. 4. quod deposita sint reddenda: & hoc quidem ut in pluribus verum est; sed potest in aliquo casu contingere quod sit damnosum, & per consequens irrationabile, si deposita reddantur; puta, si aliquis petat ad impugnandam patriam. Et hoc tanto magis invenitur deficere, quanto magis ad particularia descenditur; puta, si dicatur, quod deposita sint reddenda cum tali cautione, vel tali modo. Quanto enim plures conditiones particulares apponuntur, tanto pluribus modis poterit deficere, ut non sit rectum vel in reddendo, vel non reddendo.*

VIII. Ex his sponte consequitur, etiam hæc secunda præcepta esse in uno sen-

tu

su immutabilia, quatenus eadem semper præcipiunt, vel vetant: quoniam eadem semper præcipiunt, vel vetant absolute; aut non præcipiunt, nec vetant sub hac, aut illa circumstantia. Et hoc in sensu non minus quam prima constantiam, & immutabilitatem produunt. Dicuntur mutabilia, non quod aliquando obligaverint, aliquando non obligaverint; sed mutabilia dicuntur, quatenus sub hac aut illa circumstantia non obligant. Verum hæc mutatio propria non est: quoniam ab æterno verum fuit, depositum absolute esse reddendum; non esse vero reddendum in hac aut illa circumstantia: homicidium esse licitum publica auctoritate iussum; illicitum privata auctoritate perpetratum: illicitum furtum; licitum in hac aut illa circumstantia, vicuius furti malitiam, & vel ipsum nomen exiit. Dicuntur igitur hæc præcepta mutabilia, non quod ipsa in se mutationi subiecta sint; sed ratione materiæ, & circumstantiarum, iuxta quarum diversitatem semper, & ab æterno, modo præcipiunt, modo non præcipiunt, modo vetant, modo non vetant. Quibus positis, sequentes quæstiunculas dirimendas propono.

IX. Quæst. I. *Lex naturalis quantum ad principia naturalia est ne in seipsa immutabilis omnino & invariabilis, tam in communi, quam in particulari?* Resp. Affirmanter respondeo. Quandoquidem lex ista sita est in ordine rerum, seu officiorum cum essentia divina, idea archetypa omnium ordinum, & naturarum, quæ indissolubili nexu cum eadem connexæ sunt. Porro ordinem hunc antecedere rationis signo vel ipsam divinam voluntatem, diximus supra. Ergo lex naturalis absolute, & in seipsa cuiusque variationis, & dispensationis experta est. Enim vero lex ista vel accipitur, prout est in homine, & consequitur ipsam naturam rationalem, veluti eiusdem proprietates necessaria; & secundum hanc considerationem, sicuti natura rationalis immutabilis est, ita immutabilis esse debet lex naturalis, quæ necessario eadem consequitur, modo supra exposito: vel accipitur, prout est in Deo, seu quatenus cum divina essentia coniungitur; & sub hoc aspectu quamcumque variationem, mutationemque excludit, quoniam divina essentia immutabilis, & invariabilis est.

X. Quæst. II. *Lex naturalis quantum ad præcepta secundaria est ne similiter in seipsa immutabilis?* Resp. Decisio patet ex iis quæ num. 8. dicta sunt. Quandoquidem hæc præcepta secundaria in ordine cum recta ratione, & divina essentia sita sunt, non secus ac prima. Ordo autem iste æque in secundis ac in primis necessarius est. Ergo eodem modo invariabilis & immutabilis. Id solum verum est, quod iam inuimus, his secundariis præceptis advenire circumstantias posse vi quarum lex non præcipiat id quod, sublatis circumstantiis, præcipiebat: quia rectæ rationi congruit ut in his circumstantiis lex vetet quod ablatis circumstantiis præcipiebat. Lex naturalis vetat absolute maribus tangere ubera feminarum ob intrinsecam cum recta ratione repugnantiam; at, adveniente infirmitatis gravis necessitate, lex naturæ

seu

seu recta ratio præcipit tactum prædictum, ut, pulso morbo, sanitas reparetur. Porro mutationem hanc recte interpretes D. Thomæ *materialem*, secus *formalem*, vocant. Quoniam mutatio *formalis* tunc evenit, quando lex, quæ olim urgebat, nunc obligare cessat, aut quia inutilis, & irrationabilis evadit; aut quia legislator eam revocat ob aliquem peculiarem finem sub initium latæ legis non prævisum. Tum lex cessat, & formaliter mutatur. Legem naturalem, etiam quantum ad præcepta secundaria, mutari hoc modo repugnat. Quoniam hæc eadem præcepta casus ipsos excipiunt. Præcipiunt aliqua officia absolute spectata, ut reddere depositum, obedire parentibus &c. & hæc eadem officia prohibent, aliqua circumstantia occurrente, nempe quando restitutio depositi, & obedientia parentibus sunt noxia proximo, & perniciofa Reipublicæ. Et quia reipsa eiusmodi circumstantiæ variantur, idcirco dicimus hæc præcepta variationem excipere *materialem*, quatenus scilicet officia subiecta legi modo hac, modo illa circumstantia involvuntur. Lex autem non modo absolute, verum etiam spectatis circumstantiis, officia aut præcipit, aut prohibet. Patet igitur, hæc ipsa præcepta secundaria formaliter, & in se immutabilia esse, quia vetant, aut iubent officia humana, quatenus rectæ rationi aut congruunt, aut repugnant. Ex quibus consequitur totam mutationem esse *materialem*, quatenus materia legi subiecta, modo una, modo altera circumstantia circumscribitur.

XI. Ex his quæ dicta sunt, evanescent nonnullæ quæ opponi difficultates solent. Bona omnia naturæ iure communia erant, & hominum voluntate eorundem investita divisio est, & proprietas, & hominum servitus. Verum habet. Sed iam diximus, hæc & alia etiam sub iure naturali, non præceptivo, sed concessivo, seu approbativo tantum contineri; ut optime explicat S. Thomas l. 2. quæst. xciv. art. 5. ad 3. *Aliquid dicitur esse de iure naturali dupliciter. Uno modo quia ad hoc natura inclinatur; sicut non esse iniuriam alteri faciendam. Alio modo quia natura non inducit contrarium; sicut possemus dicere, quod hominem esse nudum est de iure naturali, quia natura non dedit ei vestitum, sed ars adinvenit. Et hoc modo communis omnium possessio, & una libertas dicitur esse de iure naturali, quia scilicet distinctio possessionum, & servitus non sunt inductæ a natura, sed per hominum rationem ad utilitatem humanæ vitæ. Et sic etiam in hoc lex naturæ non est mutata nisi per additionem.*

XII. Altera quoque difficultas de præscriptione, vi cuius bona quæ erant Pauli, hoc invito evadunt Francisci (quod cum iure naturæ pugnare videtur) seipsa corruit. Nam quemadmodum gentium consensu inducta est bonorum partitio, ita quoque investita præscriptio est ad tollendam confusionem, & perturbationem. Diximus sub initium, aliqua esse de iure naturali ex præsupposito humano consensu: & hæc mutationi obnoxia sunt. Præscriptio, ut fusius suo loco dicemus, ab

iplo

ipso iure naturali, & divino proficiscitur: tantum abest ut his iuribus adversetur. Congruum quippe rectæ rationi semper fuit ut divisa bona tranquille; & pacifice possideantur; atque adeo ea præscribantur remedia quæ hanc tranquillam, quietamque possessionem fovent, & conservant. Idcirco legislatores humani ea adiecerunt remedia quæ sunt huic fini congrua, & necessaria. Verum de his suo loco.

XIII. Quæst. III. *Est ne potestas aliqua humana, sive civilis, sive ecclesiastica, que ab observatione legis naturalis dispensare, seu solvere homines queat?* Resp. Antequam responsionem exhibeo, notionem dispensationis præmittam oportet. Dispensatio, quæ latine indulgentia, seu solutio a lege, dicitur, est exemptio aliquorum subditorum ab observatione legis in aliquo particulari eventu, ceteris subditis legi servandæ devinctis manentibus. Alii dicunt, dispensationem esse relaxationem communis iuris. Discriminatur tum ab irritatione, qua lex aboletur, antequam obliget; ut quando Princeps refugit approbare legem latam ab inferiore, lex non approbata a legitimo superiore irritata dicitur: tum ab abrogatione, vi cuius lex quæ iam obligabat, & observabatur, penitus aufertur; cuiusmodi fuit lex Mosaica quantum ad cæremonialia, & iudicialia per Christum penitus abrogata: tum a derogatione, quæ legis aliquid detrahit, & aliquid relinquit: tum a declaratione, seu interpretatione, vi cuius declaratur, legem hoc in casu particulari non urgere. Declaratio non eget potestate; sed iudicio, & doctrina. Dispensatio impertiri a solo legitimo superiore, cui lex subiecta sit, potest. Theologi, & Isti interpretantur iura, eaque declarant; at dispensare ab iisdem nequeunt.

XIV. His breviter delibatis, ad propositam quæstiunculam respondeo, nulla potestate humana dispensari homines posse ab iis servandis quæ iuris naturæ sunt. Resolutio evidens est. Nullus enim inferior in legem superioris potestatem habet. Sed lex naturalis superior est omnibus Principibus tum laicis, tum ecclesiasticis: lex enim naturalis primario est in Deo, & secundario in recta ratione antecedente omnem voluntatem humanam. Nec minus legis naturæ præceptis subiecti sunt Principes, Reges, Imperatores, & Pontifices quam sint ceteri homines. Qui plura hac de re cupit, consulat opus nostrum *De usura contractus trini adversus P. Pichler diss. v.* ubi fuso calamo labefactavimus illius paradoxon, quo contendit, usuram lege naturali vetitam, alto Principum dominio & potestate licitam fieri posse.

XV. Obiicies. Dispensant Pontifices summi Episcopos a residentia, quæ iuris & naturalis, & divini est; alios fideles ab observandis votis, diebusque festis, quæ similiter a iure naturæ, & divino præscribuntur. Obiectiunculæ istæ ex iis quæ in antecessum dicta sunt, in fumum abeunt. Aliqua iuris naturalis, & divini esse diximus, præsupposito hominum consensu, quo posito, ius utrumque urget. Porro pla-

plures sunt eventus in quibus hoc ius ob alicuius circumstantiæ additionem non obligat reipsa; immo aliquando oppositum præcipit. Non est tamen cuiusque discernere, quo in casu obliget, aut secus eiusmodi ius; sed hoc pertinet ad supremum illum iudicem quem Deus constituit in terris tamquam suæ voluntatis interpretem. Summi itaque Pontifices nullo modo a residentia personali Episcopus dispensant; sed in aliquo casu ob maiorem Ecclesiæ utilitatem declarant, a residentia exemptum Episcopum esse. Neque replicas, frequentes nimium esse eiusmodi exemptiones: quoniam ad neminem privatum spectat virgam censoriam extendere in Superiorum interpretationes, & declarationes. Satis nobis est asserere, exemptionem a residentia esse licitam iis tantum in casibus in quibus reipsa ius nec naturale, nec divinum obligat. Admisso vero quod vi iuris naturalis, & divini residere in diœcesi Episcopi astringantur in hoc aut illo casu, nulla pontificia auctoritate eximi a residentia valent. Idem dicendum de exemptione ab implendis votis, servandisque diebus festis. Quæ P. Suarez *Lib. II. cap. xv. num. 22.* opponit, nullum mihi fecerunt negotium. Contendit ille in hac controversia, sæpe concedi veras dispensationes; at subdit, eas non esse in iure naturali præceptivo per se spectato; sed in materia eius, mutando illam; qua mutata, cessat ius naturale obligare. Si quæras, quomodo Pontifices mutant materiam, plura reponit quæ mihi nihil significant: & reipsa P. Suarez recidit in responsum P. Soto, quod oppugnat, & in communem doctrinam, quam dedimus supra, videlicet ius naturale eiusmodi non obligare in hoc aut illo casu; cuius obligationis, aut non obligationis Pontifices sunt interpretes. Ne multa. Si iuxta P. Suarez mutatur materia; ergo cessat obligatio: ergo falsum est quod asserit, illam esse veram dispensationem. Nam vera dispensatio tum adest, quando, vigente lege, & consistente eadem materia, Superior dispensat ab obligatione adimplendæ legis. Verum hæc lites de vocibus sunt, atque adeo prætermittendæ.

XVI. Quæst. IV. *Potest ne Deus sua absoluta potestate dispensare in aliquibus iuris naturæ præceptis?* Resp. Triplex reperitur sententia. Prima in omnibus etiam universalibus, altera in decalogicis, quæ proxime eliciuntur ex primis, tertia in remotis dumtaxat iuris naturæ præceptis dispensare posse Deum contendit. Omnes tres opiniones mihi falsæ videntur. Aio ergo cum S. Thoma, in nullo iuris naturæ præcepto posse fieri ut Deus revera dispense. Idque ex iis quæ iam præmissi, evidens est.

XVII. Dispensatio est solutio a lege, cuius obligatio, & materia manent, & urgent. At fieri nullo modo potest ut Deus impertiat facultatem agendi contra legem naturalem, quæ in his circumstantiis, in quibus dispensat, vigeat, urgeatque. Quoniam, dum ius naturæ urget, præcipitque aliquod officium, opposita humana actio intrinsecus mala est, & turpis. Ergo fieri nequit ut media dispensatio-

tionē a Deo probetur. Quæ luculentiora apparebunt, si in medium revocavero quæ supra exposui; videlicet, iuris naturæ materiam, seu objecta ita esse intrinsecus ordinata, aut inordinata, ut necessario petant aut præcipi, aut vetari. Ergo nullo modo subiacent liberæ & voluntariæ dispensationi: alioquin eadem officia honesta simul, & turpia essent; quod contradictionem involvit.

XVIII. Sed audiamus rationem quam ipse S. Thomas promit 1. 2. quæst. c. art. 8. *Tunc in præceptis debet fieri dispensatio, quando occurrit aliquis particularis casus, in quo, si verbum legis observaretur, contrariaretur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cuiuslibet ordinatur primo quidem & principaliter ad bonum commune; secundo autem ad ordinem iustitiæ, & virtutis, secundum quem bonum commune conservatur, & ad ipsum pervenitur. Si qua ergo præcepta dentur quæ contineant ipsam conservationem boni communis, vel ipsum ordinem iustitiæ, & virtutis, huiusmodi præcepta continent intentionem legislatoris: & ideo indispensabilia sunt.... Præcepta autem Decalogi continent ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei. Nam præcepta primæ tabulæ, quæ ordinant ad Deum, continent ipsum ordinem ad bonum commune, & finale, quod Deus est. Præcepta autem secundæ tabulæ continent ordinem iustitiæ inter homines observandæ; ut scilicet nulli fiat indebitum, & cuiuslibet reddatur debitum. Secundum hanc enim rationem sunt intelligenda præcepta Decalogi. Et ideo præcepta Decalogi sunt omnino indispensabilia. Quæ doctrina paucis concludi potest. Præcepta Decalogi, & cetera omnia quæ iuris naturæ sunt, dirigunt homines, ut ordinate se habeant adversus se, & adversus Deum, ferventque in socialitate iustitiæ ordinem. Sed ab hoc servando ordine dispensare Deus nequit (seu, ut melius loquar, hic ordo non excipit dispensationem) cum perturbatio istius ordinis sit reipsa, & intrinsecus mala. Ergo præcepta nulla iuris naturæ dispensationi divinæ subiacent.*

XIX. Obiicies 1. Potest legislator humanus dispensare subditos a legibus a se latis. Ergo & Deus in legibus naturalibus, quarum auctor est: alioquin minoris potestatis esset Deus quam homines. Resp. Consequentia falsa est: quoniam præcepta iuris naturæ ea præcipiunt, aut prohibent quæ antecedenter ad liberam voluntatem honesta, aut turpia intrinsecus sunt. Antecedens quoque suas habet exceptiones. Nam quoties legislator humanus quidquam vetat quod repugnat bono communi, nulla fruitur ab hoc dispensandi facultate. Exemplum perhibet S. Thomas 1. 2. quæst. c. art. 8. *Si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus destrueret Rempublicam, neque proderet civitatem hostibus, sive quod nullus aliquid faceret iniuste, vel male, huiusmodi præcepta essent indispensabilia. Quoniam ea prohiberent quæ rectæ rationi repugnant. Nec est quod reponas, Deum libere, & non necessario condidisse ius naturæ, seu naturam humanam, quæ fundus est iuris naturalis. Quandoquidem iam diximus, Deum libere produ-*

cere omnia quæ extra ipsum sunt. At, posita hypothefi quod producere ea velit, necessitate hypothetica astringitur ut eadem producat iuxta ordinem quem hæc exprimunt cum sua divina essentia, & recta ratione. Rerum existentia libera Deo est. At ordo rerum cum prima regula necessarius est.

XX. Obiicies 2. Deus reipsa dispensavit in pluribus Decalogi mandatis. Nonne Abraham præcepit ut filium suum Isaac perimeret? sicut narratur *Gen. xxii.* Nonne Samsoni iussit ut semetipsum conficeret? quemadmodum habetur *Judicum xvi.* Quis Israelitis imperavit ut vasa Aegyptiorum aurea, & argentea surriperent, nisi Deus? Quis Patriarchis facultatem indulfit ducendi plures uxores? Quis Iudæis omnibus potestatem alienis fenerandi impertiit, nisi Deus? Nonne Osea Dei iussu accepit mulierem fornicariam?

XXI. Hæc omnia ex iis quæ sub initium capitæ præmissi, seipsis corruunt. Dicitur est, plura reperiri præcepta iuris naturæ quæ iuxta circumstantiarum varietatem modo præcipiunt, modo vetant eandem rem, variis adventitiis accidentibus affectam. Et hæc ipsa mandata sunt in se formaliter immutabilia; solumque eorundem præceptorum materia variis subest circumstantiis: idcirco illa ipsa præcepta excipiunt casus qui congruunt; aut repugnant fini ultimo. Porro solus Deus, qui humani generis conditor est, comprehendit casus omnes in quibus officia humana aut conveniunt, aut pugnant cum fine ultimo.

XXII. Deus itaque Abraham præcepit filii innocentis occisionem: quia vita cuiusque creaturæ subiacet divino dominio. Mandatum Decalogi vetat occisionem iniustam; qualis ea est quæ privata auctoritate perpetratur, secus quæ publica potestate iubetur. Homicidium quod repugnat bono publico, malum est; quod vero in gloriam Dei cedit, sanctum reputatur. Victima Isaac Deo litanda gloriam Dei promovebat; ideo iusta, & sancta. Hoc est in disputatione, inquires. Occisio innocentis suapte natura mala est. Ergo nullo modo cedere in gloriam Dei valet. Sua natura mala est, absolute spectata; secus circumstantia peculiari affecta. Ecquænam est circumstantia isthæc? Respondeo, istam circumstantiam mentem humanam, quæ comprehendere universalem humani generis finem nequit, fugere. Ergo pro arbitrio loquimur? Falleris. Principia certa habemus, unde responsum colligimus. Scimus certo mortem, & vitam in manu esse Domini. Ipsa rectæ rationis dictata nobis repræsentant, congruum esse atque consentaneum ut vita nostra subiecta sit Creatoris voluntati, & arbitrio, quo possit eam aut diutius, aut citius ex hoc mundo eripere. Ex quibus principiis certis & ineluctabilibus colligimus, occisionem cuiusque hominis, divina peractam voluntate, divinam promovere gloriam. Terreni Principes in hominum vitam absoluto non potiuntur dominio; nec universalem totius mundi finem comprehendunt: ideoque innocentum homicidia præcipere directe nequeunt; sed facinorosorum hominum

dum-

dumtaxat, qui Reipublicæ tranquillitati infesti sunt, mortem iure imperant. Contra Deum, ut supremus Dominus, cuiuscumque hominis vitam servare, aut tollere iure potest. Et hoc non modo non repugnat, sed maxime iuri naturæ congruit. Nulla ergo opus dispensatione est ut quorumcumque hominum, atque ad eo Isaaci, & Samsonis mortem Deus iubeat.

XXIII. Israelitæ surripuere Aegyptiis vasa aurea, & argentea: quia partitio bonorum, quæ communia erant, voluntario hominum consensu facta fuit, supremo & absoluto dominio eorundem omnium bonorum Deo relicto. Unde ergo dispensandi a iure naturæ necessitas, si naturæ iure omnia creata bona liberæ Dei dispositioni subiecta semper fuere, sunt, eruntque? Quis asserere ausus fuerit, hanc bonorum partitionem cum præiudicio, & limitatione divinæ potestatis factam fuisse? En quam vera sit doctrina quam præmissi, ius nempe naturæ suas admittere exceptiones, & appendices. Facta bonorum partitione, ius naturæ prohibet ne quis invitus propriis bonis spoliatur a quacumque humana potestate. Verum hoc ius naturæ dicitur, Deum posse eodem quo pollebat ante divisionem dominio, etiam post divisionem, pro sua libertate, cuiuscumque sibi placuerit, eadem bona donare, possessoresque spoliare in delictorum pœnam, vel ob alios sibi notos fines; ut sapienter S. Thomas *laud. quæst. c. art. 8. ad 3.* declarat. *Si alicui auferatur quod suum erat, si debitum est quod ipsum amittat, hoc non est furtum, vel rapina, quæ præcepto Decalogi prohibentur: & ideo, quando filii Israel præcepto Dei tulerunt Aegyptiorum spolia, non fuit furtum, quia hoc eis debebatur ex sententia Dei.* S. Augustinus adiicit, Aegyptios ob sacrilegum auri, argenticque abusum iure multatos a Deo fuisse. Inquit enim Lib. XXII. cont. Faustum cap. lxxi. *Aegyptii vero sacrilegi, & iniqui: nam & auro illo, hoc est Dei creatura, male utentes ad Creatoris iniuriam, suis idolis serviebant, & homines peregrinos labore gratuito iniuste, ac vehementer afflixerant. Digni ergo erant & isti quibus talia iuberentur, & illi qui talia paterentur.*

XXIV. Qua ratione, qua auctoritate suprema Dei translatio bonorum iusta est, eadem uxorum pluralitas licita evadit. Deus enim, non minus corporis quam bonorum dominus est; & quemadmodum bonorum, ita & corporum mutare dominia valet. Repugnat uxorum pluralitas naturæ iuri absolute; verum hoc ius naturæ præsupponit humanum consensum, & suas includit appendices. Servandum ius istud iuxta conditionem propriam, quatenus nempe consensus humanus, quem præsupponit, intrinsecus claudit conditionem, nisi Deo, qui supremus humanorum corporum dominus est, aliter placuerit. Matrimonium ad propagandam, servandamque naturam institutum est. Solus Deus universæ naturæ conditor comprehendit, quando uxorum pluralitas conducat ad istius naturæ propagationem, atque conservationem. Quapropter solus Deus declarare potest, hoc aut illo tem-

pore congruam esse uxorum pluralitatem. Nulla ergo dispensatione Deus usus est, dum Patriarchis sanctis plures concessit uxores; sed declaravit, ut legitimus, & supremus interpret, ius naturæ tali tempore, & talibus personis non prohibere uxorum pluralitatem. Sicuti quodlibet præceptum voluntarium humanum observandum est iuxta conditiones, quas includit; ita quoque ius naturæ servandum est secundum eas appendices quæ ob varias materiæ circumstantias admittit. S. Thomas in *IV. dist. xxxiii. quæst. 1. art. 2.* utitur verbo dispensationis, loco declarationis. Dispensationem ibi amplo in sensu accipit, ut ex omnibus aliis locis ubi de hac re loquitur, patet.

XXV. Nec est quod opponas, ius naturæ esse necessarium: nullus ergo conditiones adlicere, vel subtrahere potest. Quoniam obiectio hæc ex falsa imaginatione oritur. Scilicet quia necessarium est ius naturæ, consequitur ut debeat præcipere, aut vetare iuxta materiæ, & circumstantiarum diversitatem. Congruit rectæ rationi hoc officium tali tempore huic personæ: hoc idem officium, variatis circumstantiis, cum recta ratione pugnat. Hanc autem diversitatem solus Deus agnoscit; & ideo solus Deus declarare valet, quandonam liceat, aut secus, pluralitas uxorum. Solus quippe Deus etiam impedire iurgia, dissidia, ceteraque incommoda, quæ pluralitatem uxorum consequuntur, eaque impertiri subsidia potest quæ valent ad has in ordine, & tranquillitate continendas. Nulla itaque humana auctoritate neque pluralitas uxorum concedi potest, neque matrimonium contractum dissolvi; ut suo loco fusius palam fiet.

XXVI. Fenerandi licentiam Deus Hebræis permisit cum alienis ob eorum obstinatam avaritiam, inquit S. Thomas 2. 2. quæst. lxxviii. art. 1. ad 1. *Quod autem ab extraneis usuram acciperent, non fuit eis concessum quasi licitum; sed permissum ad maius malum vitandum; ne scilicet a Iudæis, Deum colentibus, usuras acciperent, propter avaritiam, cui dediti erant.*

XXVII. Ad exemplum Osæ patet ex dictis responsio. S. Hieronymus hæc verba, *Sume tibi uxorem fornicariam*, sic interpretatur. *Ex quo ostenditur mulier ista, quam Propheta sumit in coniugem, non semel, sed frequentius fornicata.* Et fac tibi filios fornicationum. *Utrumque potest intelligi: quod & fornicariæ priores de fornicatione susceptos recipiat filios; & ipse ex meretrice generet filios, qui idcirco fornicationis appellandi sunt filii, quod sint ex meretrice generati.* Accepit ergo Propheta in coniugem mulierem meretricem: quæ actio nullam prodit deformitatem. An non licet cuique meretricem sibi desponsare in coniugem? S. Thomas suo, & communi principio nixus, respondet laud. quæst. c. art. 8. ad 3. *Similiter etiam Osæ accedens ad uxorem fornicariam, vel mulierem adulteram, non est mæchatus, nec fornicatus: quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum divinum, qui est auctor institutionis matrimonii.* Ex divinæ Scripturæ textu non eruitur, hanc

hanc mulierem fuisse adulteram, sed simplicem meretricem, quam in uxorem suscipere nulla lex vetat. Ideo S. Thomas 2. 2. *quæst. cliv. art. 2. ad 2.* inquit: *Ita etiam Osee non peccavit fornicando ex præcepto divino: nec talis concubitus proprie fornicatio debet dici, quamvis fornicatio nominetur, referendo ad cursum communem.* Nec S. Doctor definite asserit, fuisse adulteram, sed fornicariam, vel adulteram, quatenus etiam cum viris uxoratis copulam habuit. Verum non est huius loci rem hanc severius discutere. Semper ergo recurrit eadem doctrina. Ius naturale quod in contractibus viget, cum præsupponat, tamquam fundamentum, consensum voluntarium, mutationi materiali obnoxium est: quia semper in se continet conditionem intimam, nisi Domino supremo aliter visum fuerit. Et quia Deus auctor est matrimonii, & supremus Dominus corporum; idcirco pro temporum opportunitate, & iuxta finem a sua æterna Sapientia præstitutum potest efficere ut matrimonium temporaneum sit; quemadmodum ex S. Thoma interpretatur Cornelius a Lapide in *cap. 1. Osee.*

XXVIII. Obiicies 3. S. Bernardus *Lib. de dispen. cap. III.* inquit: *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, & reliqua illius tabulæ legis scita, quæ etsi nullam prorsus humanam dispensationem admittant.... Dominus tamen horum, quod voluit, quando voluit, solvit, sive cum ab Hebræis Ægyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria fornicari præcepit.* Resp. Vera hæc omnia esse iam demonstravi. Quæstio dumtaxat nunc est de modo quo id Deus præstat. Factum S. Bernardus narrat; modum quo id fit, filet, nec de eodem disputat.

XXIX. Opponi plura alia solent levioris momenti, ut matrimonium filiorum Adæ cum propriis fororibus, quod matrimonium legi naturæ adversatur. Verum tantum abest ut cum lege naturæ primis illis temporibus pugnaverit matrimonium præfatum; quinimmo ad naturam conservandam propagandamque necessarium erat. Matrimonii auctor, ut diximus, Deus est: ergo eas præfigere illius celebrationi conditiones potest quas expedientes iudicaverit. Omnia nituntur præiacto fundamento, quod præcepta illa naturalia quæ præsupponunt liberum consensum, includunt semper subiectionem ad supremam Domini voluntatem.

XXX. Ut paucis omnia concludam, plures Auctores in hac controversia minus exacte loquuntur: quia veram & integram iuris naturæ notionem, ideamque perspectam minime habent. Aiunt aliqui, hanc hominum societatem evertere Deum posse, aliamque substituere: quod dubio procul verum est, cum omnium rerum existentia contingens sit. Ex quo inferunt, oppositas leges præscribere posse, & furtum, homicidium, & adulterium imperare. Quæ sane locutiones falsæ sunt. Quamquam verum sit posse Deum efficere ut ea quæ absolute, & nullo ad illius supremum dominium habito respectu, sunt furta, homicidia, adulteria, iuri naturæ secundi ordinis adversa, talia non sint, si suprema eius potestas accedat; ta-

men ut hæc Deus præstet, haud opus est ut hanc societatem evertat; sed in hac ipsa societate hæc omnia præstitit, ut ex exemplis supra allatis palam est. Verum cum Deus suo supremo dominio hæc præscribit, ea quæ spectato iure naturæ secundi ordinis, pendente scilicet a consensu libero, sunt adulterium, furtum, homicidium indebitum, adiecto respectu ad supremam divinam dispositionem, non sunt adulteria, nec furta, nec homicidia indebita. Quare præfatæ locutiones, *Deus potest furtum, adulterium &c. imperare*, implicant contradictionem. Eo ipso enim quod Deus hæc imperat, furtum non est furtum, adulterium non est adulterium; seu id quod est adulterium illicitum, & oppositum iuri naturæ absolute spectato, adiecta conditione, evadit licitum, & adulterii, furti, homicidii malitiam exuit. Sunt utique hæc quæstiones vocum. Ergo vitandæ sunt ambiguæ phrasæ, & minus exactæ locutiones; cum possimus verborum proprietate, & perspicuis expressionibus hæc omnia repræsentare.

XXXI. Quæst. V. *Locum ne in lege naturali habeat epiikia?* Resp. Prolixo sermone hac de re scribit P. Suarez *Lib. II. de leg. cap. xvi.* variasque opiniones recenset. Sed totum dissidium ex diversa *epiikia* intelligentia oritur. Nam alii nomine *epiikia* legis correctionem intelligunt; alii illam pro interpretatione, & declaratione accipiunt. Quemadmodum, ut vidimus supra, plures dispensationem cum interpretatione confundunt; ita non pauci *epiikiam* pro dispensatione usurpant. Nos *epiikiam* eo in sensu intelligentes in quo illam exponit S. Thomas, dicimus, in lege naturali locum eandem non habere. Porro S. Thomas 2. 2. *quæst. cxx. art. 1.* docet *epiikiam* emendationem, & correctionem legis esse, eamque in legibus humanis locum habere. *Quoniam*, inquit, *humani actus, de quibus leges dantur, in singularibus contingentibus consistunt, quæ infinitis modis variari possunt; non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret; sed legislatores attendunt ad id quod in pluribus accidit, secundum hoc legem ferentes: quam tamen in aliquibus casibus servare est contra æqualitatem iustitiæ, & contra commune bonum, quod lex intendit.... Et ad hoc ordinatur epiikeia, quæ apud nos dicitur æquitas.* Ex quibus apparet, S. Doctorem *epiikiam* pro correctione legis accipere, quatenus legislator humanus, cum non possit omnes casus prævidere, leges fert, secundum quod res communiter contingunt. Idecirco necessariam asserit *epiikiam*, qua lex in hoc aut illo casu corrigatur. Lex autem naturalis immutabilis & invariabilis in se ipsa formaliter est; omnesque casus possibili illius conditor Deus prævidit: idcirco in hac *epiikia* locum habere nequit. Et quando casus aliqui occurrunt in quibus ob varietatem circumstantiarum lex ipsa naturalis non obligat, hos ipsos casus solus Deus agnoscit. Sola ergo interpretatione, & declaratione Deus utitur, minime autem *epiikia*. Nec res fusiorem exigit orationem.

C A P U T XV.

*De iure gentium, distincto a iure naturali. Errores
Hobbessii, Pufendorffii, Heinnecii, aliorumque
exploduntur.*

I. **T**homas Hobbessius de *Cive* cap. xiv. naturalem legem tribuit in naturalem hominum, & naturalem civitatum, quæ vulgo ius gentium adpellatur. Præcepta utriusque eadem sunt; sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, lex quam loquentes de hominum singulorum officio naturalem dicimus, adplicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur ius gentium.

II. Samuel Pufendorffius *Lib. II. de iur. nat. & gent. cap. 11. §. 23.* post relatam Hobbessii doctrinam subdit: *Cui sententiæ & nos plane subscribimus.* Hanc eandem opinionem amplectitur Heinnecius *Lib. I. de iur. nat. & gent. cap. 1. §. 21.* ubi consueta præfidentia scribit: *Rationes eos fugere qui nescio quod ius gentium; a iure naturæ diversum, sibi fingunt.* Hæc sunt effata quæ promunt hi qui iuris naturæ, gentium, & positivi arcana reserasse, & illustrasse modestissime se iactant. Erronea hæc opinio confectarium est illius erroris quem supra profligavi, videlicet legem naturalem voluntariam esse; nullamque sive bonitatem, sive malitiam antecedenter ad legem liberam in rebus reperiri. Quod profecto commentum fat est ad evincendum, quam profundi Metaphysici fuerint Doctores isti.

III. Antequam istorum errorem convello, præmittam oportet iuris gentium descriptionem. Medium quodammodo est ius istud, naturale inter & positivum, reipsa tamen a naturali, cum quo habet propinquitatem, omnino distinctum est, ut mox declarabo; & ad positivum accedit; immo positivum dici potest. Gentium ius nuncupatur, quia gentium omnium, vel plurimarum inventum est consensione. Omnes fere gentes, nulla Principum, sive subditorum distinctione facta, obstringit. Gentium nomine non intelliguntur omnes populi nobis incogniti, aut barbaræ, stupidæque nationes, quæ, morum honestate destitutæ, brutalem vitam ducunt; sed gentes cultæ, moratæque, quales fuere semper plurimi, & insigniores mundi populi, ut Iudæi, Græci, Romani, & potissimum Europæi.

IV. Plures distinxere ius gentium in primarium, & secundarium. Ius primum in naturali hominum instinctu, ius secundarium in hominum usu & consuetudine collocant. Sed hanc distinctionem ut futilem reiicimus. Alii negarunt ius gentium proprie dictum, hoc nixi fundamento, quod numquam gentes simul coiverint ad ius istud instituendum: quod vanum commentum sponte corrui. Nec

enim necesse fuit ut gentes omnes, vel plurimæ una convenirent, & mutuuum consensum verbis exprimerent; sed fat fuit consensus tacitus, quo cultiores gentes omnes in certas fixasque regulas, seu leges conspirarent. Nonne gentes mu-ruam inter se societatem inivere? Societates istæ consistere ne absque ulla lege poterant? Qua ratione inire fœdera, agere commercia, celebrare contractus, ple-ctere fraudes, & dolos poterant, nisi pacta, & leges statuissent, ad quarum amul-sim formare & dirigere officia sua possent? Porro has leges, tacito & uniformi consensu latas, ius gentium appellamus. Hæc quæ indicavimus, eiusdem iuris necessitatem evincunt.

V. His delibatis, dico, ius gentium a naturali omnino distinctum esse. Nam obiectum iuris naturalis, ut vidimus, sunt actiones quæ natura sua intrinsecam habent honestatem, vel turpitudinem; atque adeo necessario præcipiendæ, aut vetandæ. Iuris gentium obiecta non sunt intrinsecus necessario honesta, aut tur-pia; atque adeo neque necessario præcipienda, vel prohibenda, quamvis maxime utilia ad finem præstitutum. Idque indicando quæ ius gentium præcipit, aut pro-hibet, palam fit. Iure gentium bonorum divisio, admissio legatorum, transitus viarum, & cetera plura introducta sunt. Ius gentium vetat veneno interficere et-iam in iusto bello hostem, reculare absque legitima causa legatos. Quæ omnia natura sua nec honestatem, nec turpitudinem necessario produunt.

VI. Aliqua quæ ad ius gentium pertinent, scriptis consignata sunt, ut illa quæ fœdera, pacta, & cetera id genus spectant. Causa efficiens iuris gentium sunt gentes ipsæ. Nec alicuius momenti est quod obtrudit Pufendorfus *loc. cit.* quod gentes ipsæ subiectæ sint huic iuri. Ius autem quodlibet a superiore rogari debet. Nonne Communitates Reipublicæ leges condunt, simulque eisdem legibus subii-ciuntur? Fatemur tamen, summam cum iure naturæ ius gentium propinquitatem habere. Adeo enim rectæ rationi congruum est, ut, quasi impellente, seu insti-gante natura, fuerit unanimes consensione receptum. Tamen quia ea quæ præ-cipit, aut vetat, non continent necessariam intrinsecam malitiam, aut honesta-tem, sed mutationi propriæ & formali obnoxia sunt; ut palam est in partitione bonorum, quorum exactam communitatem servabant Christiani primi, servantque nunc plures, & in captivitate servorum, & in aliis pluribus; idcirco a iure na-turæ profus distinctum est.

VII. Dividi ius gentium communiter solet in affirmativum, & negativum; in proprium, & minus proprium. Ius gentium presse acceptum illud est quod, ut iam descripsi, comprehendit ea quæ natura nec iubet, nec vetat; sed tacito con-sensu, moribus, & consuetudine in communem omniam, vel plurimarum gentium utilitatem, & commodum investa fuerunt. Talia sunt *I. legatorum*, qui ab uno Principe, Republica, Communitate ad aliam destinantur, acceptatio: quæ acce-pta

ptatio iure naturæ nec prohibetur, nec præcipitur. II. Publica eorum securitas, ut communia peragere negotia valeant Communitatis, seu Principatus nomine. III. Prohibitio, ne arma, aut fontes veneno inficiantur. IV. Ne hostes per ficiarios dolo, & proditione occidantur. V. Fœdera pacis, & induciarum, quæ licet, postquam inita sunt, iure naturæ obstringant; quoad institutionem tamen, petitionemque iure gentium sunt instituta. VI. Servitus, seu potestas utendi captivis iusto bello captis. VII. Commerciorum procuratio inter nationes non inimicas. VIII. Ius sepulturæ. IX. Bonorum partitio. Exempla iuris gentium *minus proprie* accepti sunt I. Munitio civitatum. II. Permutatio rerum. III. Ius postliminii. IV. Usus panis pro cibo, iura acquirendi bona, & nonnulli alii contractus. V. Designatio certi status hominum ad offerenda Deo sacrificia.

VIII. Ius istud obligat in conscientia plus minusve, iuxta materiæ gravitatem maiorem, aut minorem. Immo huiusce iuris violatio tantum apud omnes gentes sceleris prodit, ut eiusdem violatores non modo culpam contrahant in divino conspectu, sed ut infames, & publicæ tranquillitatis hostes reputentur. Quare ius istud obstringit omnes, & potissimum orbis terrarum Principes, Reges, Imperatores, & omnium Communitatum capita. Secundum istius iuris regulas dirimuntur lites, & dissidia inter supremas Potestates. Plura sunt iura civilia in quocumque statu, extra quem non transfiliunt. Verum quæ iure gentium invecta sunt, populos omnes obligant. Quare Principes, supremæque Potestates non modo proprii status, sed omnium populorum, quibuscumque commercium & negotia habent; pacem, tranquillitatem, felicitatemque spectare, & cavere eius perturbationem summo opere debent.

IX. Illud tamen animadvertendum, mutationi obnoxia esse, ut iam dictum est; ea quæ iure gentium comprehenduntur. Mutari possunt non usu, & defuetudine; temperari, roborari iuris civilis decretis apud unam gentem, & non penes alteram. Rationem mutabilitatis iam dedi, quia nempe ea quæ hoc iure aut præcipiuntur, aut prohibentur, intrinsicam bonitatem, aut malitiam necessariam non continent. Licet tamen omnia mutabilia sint, reipsa tamen fieri moraliter nequit ut omnia mutantur: quandoque plura ita publicæ utilitati consentanea sunt, & utilia, ut absque iisdem tranquillitas publica consistere nequeat.

DISSERTATIO III.

DE LEGE POSITIVA DIVINA VETERE, ET NOVA.

P R A E L O Q U I U M.

LEGI naturali, de qua haftenus, succedit lex positiva voluntaria, in divinam, & humanam tributa. Hanc dissertationem, quæ circa divinam legem versatur, duobus capitibus concludam. In primo legem veterem, in altero novam exponam. Si materiæ vastitatem, dignitatem, excellentiam, & utilitatem spectes, ampla esse deberet dissertatio nostra. Verum, quia longum iter superest, plura paucis perstringam, ne utriusque legis lectorem meum ieiunium relinquam. Plura de evangelicæ legis spiritu, & sine dicturi sumus in *Tomo I. Apparatus ad Theologiam Christianam*. Quapropter illuc lectorem uberiora cupientem remitto.

C A P U T I.

Lex Mosaica bona, a Deo lata soli populo Iudæo. Eius finis, præcepta, & abrogatio.

I. Prima lex quam Deus mundo intimavit, est Mosaica. Præcesserunt utique aliqua divina præcepta, quæ tamen legis universalis denominationem non subierunt. Præceptum intimavit Deus Adæ in statu innocentiae. Post lapsum aliqua itidem præscripsit Deus, quæ spectant sacramentorum usum, quo tum adulti, tum infantes a peccati originalis macula mundarentur. Item ante diluvium animalium quædam munda, quædam immunda reputata fuere, ut legitur *Gen. vii*. Et post diluvium Deus præcepit *Gen. ix. Carnem cum sanguine non comedetis: sanguinem enim animarum vestrarum requiram*. Discretio illa animalium sacrificia tantum spectabat; cum probabilius sit ante diluvium non obtinuisse consuetudinem esus carniæ. Hæc tamen, ut dixi, præcepta fuerunt peculiaris, quæ legem presse acceptam non constituunt.

II. Prima lex proprie dicta quam Deus rogavit, est illa quam Moyses Dei iussu promulgavit, idcirco Mosaica nuncupata. Adversus hanc legem hæretici plures blasphemarunt primis christianæ Ecclesiæ sæculis. Propugnabant scelesti homines duo principia, bonum unum, malum alterum. Legem veterem a malo Deo fuisse

fuisse latam docebant Simoniani, Carpocratiani, Cerdoniani, Valentiniani, & omnium impudentissime Manichæi, quorum insaniam strenue repressit S. Augustinus. Pelagiani contra plus iusto legem extollebant, contententes illa sola homines iustitiam assequi, ut narrat S. Augustinus Lib. IV. contr. duas epist. Pelag. cap. v. *Rursus in laudem legis quid eis prodest quod contra Manichæos verum dicunt; quando ex hoc ad illud volunt ducere quod falsum contra Catholicos sentiunt? Dicunt enim: Legem etiam veterem secundum Apostolum iustam, & sanctam, & bonam fatemur, quæ custodientibus mandata sua, ac per fidem iuste viventibus, sicut Prophetis, & Patriarchis, omnibusque Sanctis, vitam potuit conferre perpetuam. Quibus verbis callidissime positis, legem contra gratiam laudant. Neque enim lex illa, quamvis iusta, sancta, & bona, omnibus hominibus Dei, sed fides, quæ in Christo est, vitam potuit conferre perpetuam.*

III. Bonam esse, utilemque legem Mosaicam demonstrat S. Thomas 1. 2. quæst. xcviii. art. 1. tum auctoritate, tum ratione. Christus Dominus Matth. viii. dicit: *Vade ostende te Sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses.* Item S. Paulus ad Rom. vii. *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum, & bonum.* Ratio quam exhibet S. Thomas, hæc est. *Dicendum, quod absque omni dubio lex vetus bona fuit. Sicut enim doctrina ostenditur esse vera ex hoc quod consonat rationi; ita etiam lex aliqua ostenditur esse bona, quod consonat rationi rectæ. Lex autem vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi adversatur, ut patet in illo mandato: Non concupisces rem proximi tui, quod ponitur Exodi xx. Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quæ sunt contra rationem.*

IV. Fuit a Deo vero lata lex Mosaica, secus a Deo malo, ut præfati hæretici blasphemabant. Fuerunt alii qui effatere, partim conditam a Deo esse, partim a Moyse, & partim a senioribus populi: quæ omnia, ut vana deliria, deridentur. Innumera sunt legis novæ testimonia quæ vero Deo legem Mosaicam adscribunt. S. Paulus ad Rom. cap. i. *Vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis.* Item ad Hebræos cap. 1. *Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Rationem prodit S. Thomas loc. cit. art. 2. *Christus est verus Filius Dei vivi. Porro lex vetus homines ad Christum suscipiendum, credendumque disponebat. Ergo idem Deus qui misit Filium suum in mundum, legem illam tulit quæ in hunc finem perducebat. Lex enim vetus, inquit S. Doctor, homines ordinabat ad Christum dupliciter. Uno quidem modo, testimonium Christo perhibendo. . . . Alio modo per modum cuiusdam dispositionis, dum retrahens homines a cultu idololatriæ, concludebat eos sub cultu unius Dei, a quo salvandum erat humanum genus per Christum.* Si plura cupis, consule S. Thomam.

V. Universam legem, & non partem dumtaxat, datam a Deo fuisse, testatur Moyfes Exod. xxiv. *Narravit plebi omnia verba Domini, atque iudicia: responditque omnis populus una voce: Omnia verba Domini quæ locutus est faciemus . . . Omnia quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obediētes ei.* Sed quid tempus tero in re manifesta demonstranda?

VI. Modus quo lata lex fuit, perspicue describitur Exod. xix. & xx. Narratur in monte *Sinai* legem hanc datam fuisse: subditur etiam in monte *Horeb*. Sed idem mons duplici nomine appellatur. Annus quo promulgata hæc lex fuit, teste S. Paulo ad *Galat.* III. quadringentesimus trigessimus est a divina promissione Abrahæ facta. Disputant Theologi, fuerit ne lex ista a Deo immediate, an ministerio Angelorum lata? Ipsi Patres dissident. Iustinus, Irenæus, Clemens Alexandrinus, aliique plures datam volunt per verbum divinum, quod sub magni Angeli nomine intelligebant. Oppositum sentit S. Augustinus cum aliis. Probabilior sententia est, legem istam Angelorum ministerio Moyfi revelatam fuisse. Hanc assignat congruentem rationem S. Thomas cit. quæst. art. 3. *In omnibus potestatibus, & artibus ordinatis ille qui est superior, principalem, & perfectum actum operatur per seipsum; ea vero quæ disponunt ad perfectionem ultimam, operatur per suos ministros; sicut navifactor compaginat navem per seipsum, sed præparat materiam per artifices subministrantes. Et ideo conveniens fuit ut lex perfecta novi testamenti daretur immediate per ipsum Deum hominem factum; lex autem vetus per ministros Dei, scilicet per Angelos, daretur hominibus.*

VII. Soli populo Iudæorum intimata lex hæc fuit, ut habetur Deut. iv. *Quæ est enim alia gens sic inchoata, ut habeat caremonias, iustaque iudicia, & universam legem?* Ratio huius est sola, & imperscrutabilis Dei voluntas. Hanc Deus legem promisit sanctis Patriarchis, Abraham, Isaac, Iacob. S. Thomas loc. cit. art. 4. hanc congruentiam perhibet. *Possset una ratio assignari quare potius populo Iudæorum data sit lex quam aliis populis: quia, aliis populis ad idololatriam declinantibus, solus populus Iudæorum in cultu unius Dei remansit: & ideo alii populi indigni erant legem recipere, ne sanctum canibus daretur. Sed ista ratio congruens non videtur: quia populus ille etiam post legem latam ad idololatriam declinavit, quod gravius fuit. Ideo, hac missa congruentia, subdit post pauca hanc legem dedisse populo Iudæo, ut completeret verbum suum Dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus suis, Abraham, Isaac, & Iacob . . . Si autem rursus quæretur, quare hunc populum elegit, ut ex eo Christus nasceretur, & non alium; conveniet responsio Augustini, quam dicit super Ioannem: Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare.*

VIII. Si uni Iudæorum populo data hæc lex fuit, solos ne Iudæos obstringebat? Hanc quoque difficultatem proponit S. Thomas loc. cit. art. 5. respondetque,

ceteros populos gentiles astrictos fuisse servare omnia præcepta naturalia, non quia continebantur in Mosaica lege, sed quia a lege naturæ, omnes ratione præditos obligante, præscripta erant; a ceteris vero præceptis peculiaribus legis Mosaicæ solutos omnino fuisse. Ratio evidens est. Quoniam nulla lex obligat nisi eos quibus imponitur. Lex Mosaica solis imposita Iudæis fuit. Ergo istos solos astrinxit. Et reipsa plures gentiles, a lege circumcisionis liberi, quorum caput, & sacerdos fuit *S. Melchisedech*, salvi facti sunt, quia verum Deum colebant, & iuris naturæ præcepta observabant. Gentiles tamen, qui populo Iudæo ascribebantur, Mosaicæ legi subiecti erant; ut declaratur Exod. xii. *Si quis peregrinorum in vestram voluerit transfere coloniam, & facere phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum eius, & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terre.*

IX. Nec est quod opponas, frustra gentiles suscepisse iugum Mosaicæ legis; quando a tali iugo soluti asequi salutem poterant. Quoniam respondet S. Thomas loc. cit. art. 5. ad 3. *Quod gentiles perfectius, & securius salutem consequuntur sub observantiis legis quam sub sola lege naturali: & ideo ad eas admittebantur. Sicut etiam nunc laici transunt ad Clericatum, & seculares ad Religionem, quamvis absque hoc possint salvari. Nec Christus redarguit Phariseos, & Scribas, quod gentiles ad religionem iudaicam convertere studebant; sed quod eos ad pharisaicas traditiones servandas adducerent. Inquit quippe Christus Dominus Matth. xxiii. *Væ vobis Scribæ, & Pharisei hypocritæ, qui circuitis mare, & aridam, ut faciatis unum proselytum; & cum fuerit factus, facitis eum filium gebennæ duplo quam vos.* Et revera illi qui ad aliquam communitatem, in suis legibus servandis relaxatam, alios adducunt, pravis suis exemplis filios sæpe efficiunt duplo nequiores.*

X. Finis legis Mosaicæ eo pertinebat, ut homines disponeret, præpararetque ad Christum Dominum suscipiendum, qui venit non soluturus, sed impleturus legem. Quare lex illa non iustificabat homines, sed iustificationem quibusdam cæremoniis figurabat. Quare, licet soli Iudæi subiecti eiusdem legis oneri essent; tamen, quatenus lex illa portendebat Christum venturum, & significabat quæ per ipsum implenda erant, comprehendebat omnes. Nemo quippe salutem asecutus æternam est, sive antè, sive post Mosaicam legem, absque fide aut implicita, aut explicita in Christum Redemptorem.

XI. Præcepta Mosaicæ legis ad tria genera revocantur, videlicet ad *moralia*; *cæremonialia*, *iudicialia*. Quæ particio describitur Deuter. v. *Tu vero hic sta mecum, & loquar tibi omnia mandata mea, & cæremonias, atque iudicia.* Præcepta moralia ad naturalem, cæremonialia, & iudicialia ad voluntariam, sive positivam legem pertinent. Cetera omnia quæ in Mosaica lege continentur, aut non
sunt

sunt præcepta, aut ad hæc revocantur. Fuerunt in eadem lege plura consilia de rebus tum moralibus, tum cæremonialibus, tum iudicialibus. In re morali fuerunt vota, ut habetur Deut. xxiii. *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere.* In re cæremoniali fuerunt spontaneæ oblationes. Narratur enim Levit. xxii. *Qui obtulerit oblationem suam, vel vota solvens, vel sponte offerens, quidquid illud obtulerit in holocaustum &c.* Tandem in materia iudiciali hæc narrantur Exod. xxii. *Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei: ipsum est enim solum quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat.* Urgente necessitate, sub præcepto hæc cadunt; sed, necessitate ablata, consilii sunt. Quæ omnia perspicue de more explicat Angelicus 1. 2. quæst. c. art. 2. *Nam virtutes intellectuales ordinant bene actus rationis in se ipsis; virtutes autem morales ordinant bene actus rationis circa interiores passiones, & exteriores operationes. Et ideo manifestum est quod lex divina convenienter disponit præcepta de actibus omnium virtutum; ita tamen quod quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, observari non potest, cadunt sub obligatione præcepti; quædam vero quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii.*

XII. Ad præcepta oralia, non modo naturalia, sed etiam supernaturalia mandata revocantur. Fuerunt enim & in veteri lege mandata fidei, spei, & caritatis. Immo cetera mandata ad hæc duo revocantur, inquit Christus Dominus Matth. xxii. *In his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Præcepta autem fidei, & spei præcedunt legem ipsam. Præcepta moralia partim continentur in Decalogo, partim revocantur ad illum, veluti additiones.

XIII. Præcepta cæremonialia presse accepta ad Dei cultum attinent, ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. ci. art. 1. *Cæremonialia præcepta determinant præcepta moralia in ordine ad Deum, sicut iudicialia determinant præcepta moralia in ordine ad proximum.* Præcepta cæremonialia quatuor erant, quæ spectabant sacrificia, instrumenta, sacramenta, & observantias. Tria erant sacrificiorum genera: holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. Hæc omnia sigillatim explanat S. Thomas loc. cit. quæst. cii. art. 3. ad 3. *Triplex erat sacrificiorum genus. Quoddam erat quod totum comburebatur; & hoc dicebatur holocaustum, quasi totum incensum. Huiusmodi enim sacrificium offerebatur Deo specialiter ad reverentiam maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius: & conveniebat perfectionis statui in implerione consiliorum. Et ideo totum comburebatur, ut sicut totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaretur, totum hominem, & omnia quæ ipsius sunt, Dei dominio esse subiecta, & ei esse offerenda. Aliud autem erat sacrificium pro peccato, quod offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati: & conveniebat statui pœnitentium in satisfactione peccatorum: quod dividebatur in*

duas

duas partes : nam una pars eius comburebatur ; altera vero cedebat in usum sacerdotum , ad significandum quod expiatio peccatorum fit a Deo per ministerium sacerdotum : nisi quando offerebatur sacrificium pro peccato populi , vel specialiter pro peccato sacerdotis : tunc enim totum comburebatur . Non enim debebant in usum sacerdotum venire ea quæ pro peccato eorum offerebantur , ut nihil peccati in eis remaneret , & quia hoc non esset satisfactio pro peccato : si enim cederet in usum eorum pro quorum peccatis offerebatur , idem esse videretur ac si non offerretur . Tertium vero sacrificium vocabatur hostia pacifica , quæ offerabatur Deo vel pro gratiarum actione , vel pro salute , & prosperitate offerentium , ex debito beneficii vel accipiendi , vel accepti : & convenit statui proficientium in impletione mandatorum : & ista dividebatur in tres partes : nam una pars incendebatur ad honorem Dei ; alia pars cedebat in usum sacerdotum ; tertia vero pars in usum offerentium , ad significandum quod salus hominis procedit a Deo , dirigentibus ministris Dei , & cooperantibus ipsis hominibus qui salvantur . Si plura cupis , consule sanctum Doctorem , ubi plurima invenies vasta eruditione , & profunda doctrina referta . Perpende quanta perspicuitate ex præfatis cæremoniis colligat adversus novos heterodoxos omnia nostra dogmata .

XIV. Hostia pro peccato distinguitur *Levit. vii.* ab hostia pro delicto . S. Augustinus *quæst. xx. in Levitic.* peccatum mali commissionem , delictum boni neglectum , seu omissionem , vel etiam ignorantiam boni vocat . *Quid aliud somat delictum , nisi derelictum ; & qui delinquit , quid derelinquit nisi bonum ? Potest etiam videri illud esse delictum quod imprudenter , idest ignoranter ; illud peccatum quod ab sciente committitur .*

XV. Hostia pacifica , ut iam S. Thomas in adducto textu explanavit , offerebatur pro gratiarum actione . Et subdit ibidem : *Hoc autem generaliter observabatur , quod sanguis , & adeps non veniebant neque in usum sacerdotum , neque in usum offerentium ; sed sanguis effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei ; adeps vero adurebatur in igne . Cuius ratio una quidem fuit ad excludendam idololatriam . Idololatræ enim bibebant de sanguine victimarum , & comedebant adipem , secundum illud *Deuter. xxxii.* De quorum victimis comedebant adipem , & bibebant vinum libaminum . Secunda ratio est ad informationem humanæ vitæ . Prohibebatur enim eis usus sanguinis ad hoc quod horrerent humani sanguinis effusionem . . . Tertia vero ratio est propter reverentiam divinam : quia sanguis est maxime necessarius ad vitam , ratione cuius dicitur anima esse in sanguine ; adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat : & ideo , ut ostenderetur quod a Deo nobis est & vita , & omnis bonorum sufficientia , ad honorem Dei effundebatur sanguis , & adurebatur adeps . Quarta ratio est , quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi , & pinguedo caritatis eius , per quam se obtulit Deo pro nobis . De hostiis autem pacificis in usum sacerdotis cedebat pectusculum , & armus dexter , ad excludendum quamdam divi-*

na-

nationis speciem, quæ vocatur spatulamantia: quia scilicet in spatulis animaliarum immolatorum divinabant, & similiter in osse pectoris. Et ideo ista offerentibus subtrahabantur. Per hoc etiam significabatur quod sacerdoti erat necessaria sapientia cordis ad instruendum populum, quod significatur per pectus, quod est tegumentum cordis; & etiam fortitudo ad sustentandum defectus, quæ significatur per armum dextrum.

- XVI. Inter omnia hæc sacrificia holocaustum erat præcipuum, quod totum in Dei honorem consumebatur, nihilque in hominum usum cedebat. Animalia quæ præfatis sacrificiis deserviebant, ex quadrupedibus capræ, oves, bovesque erant. Ex volatilibus erant turtures, & columbæ: & pro leprosis curandis passer immolabatur. Ex frugibus terræ panis, vinum, sal, & thus. Rationem autem cur potius dicta animalia ex quadrupedibus immolabantur præ aliis, S. Thomas perhibet *oc. cit. quæst. cii. art. 3. ad 2.* his verbis. *Primo quidem ad excludendam idololatricam: quia omnia alia animalia offerebant idololatricæ diis suis, vel eis ad maleficia utebantur; ista autem animalia apud Aegyptios, cum quibus conversati erant, abominabilia erant ad occidendum: unde ea non offerebant in sacrificiis diis suis. Unde dicitur Exod. viii. Abominationes Aegyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? Oves enim colebant, hircos venerabantur: quia in eorum figura demones apparebant. Bobus etiam utebantur ad agriculturam, quam inter res sacras habebant.* Tres alias rationes describit, quas brevitatis gratia prætereo. Ex avibus turtures, & columbæ immolabantur ad mentis simplicitatem, cordisque caritatem significandam. Pisces non adhibebantur in sacrificiis, quia extra aquam moriuntur; & ideo non erant materia apta sacrificiis in templo celebrandis. Occisio animalium peccatorum abolitionem præferebat. Modus mactandorum animalium in lege definitus erat, qui minus animalia affligebat; ut & occidentium clementia eluceret, & detrimentum occisorum animalium vitaretur. Animalia prohibita in sacrificiis erant quæ maculam, defectumve haberent: quæ figura illos genitores reprehendit qui filias, filiosque claudos, gibbos, stupidos, ignavosque Domino immolant, altarique cum summa religionis ignominia destinant: & non raro blanditiis, lenociniis, & tantum non minis, & fraudibus, ingredi Dei domum compellunt, ut domum propriam exonerent. In holocausto non offerebatur nisi masculus, quod femina animal sit imperfectum, & veluti immundum. Qui ovem habere non poterat, offerebat panem; & hoc deficiente, farinam, aut spicas. Sal offerebatur, quia impedit corruptionem.

XVII. Præcepta cæremonialia, secundo loco indicata, spectant instrumenta colendi Deum, ut sunt tabernaculum, arca fœderis, propitiatorium, candelabrum, mensa, duplex altare, vasa, vestes sacerdotales, & plura alia eiusmodi. Tabernaculum templum parvum mobile erat: quia filii Israel quadraginta annorum spatio

spatio per desertum ambulaverunt, passim sedem mutantes. Occupata promissionis terra, continua bella gerebant: idcirco Deus distulit templi ædificium, usquedum, prostratis hostibus, summa populus frueretur pace; quod tempore contigit Salomonis. Plura mysteria, figuræque in præfato tabernaculo deprehendit S. Thomas *loc. cit.* quæ apud ipsum legi possunt.

XVIII. Arca fœderis primum in tabernaculo, post in templo servata, constabat ex lignis Setim, intus & extra deaurata, & aurea corona insignita. In eadem duæ tabulæ lapideæ erant, ut narratur Reg. III. cap. VIII. *In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filiis Israel, cum egroderentur de terra Aegypti.* Contra S. Paulus narrat ad Hebræos IX. *Arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronderat, & tabulæ testamenti.* Quæ apparens contrarietas facile evanescit, si dicamus, primum solas duas tabulas lapideas, ut narratur III. Reg. in arca fuisse; post virgam Aaron, quam ex Scriptura ipsa scimus initio fuisse a Moysè in tabernaculo repositam, ex tabernaculo temporis decursu translata simul cum manna fuisse in arcam. In tabernaculo residebat arca inter duos Cherubim, qui se mutuis respiciebant vultibus. Super eandem erat propitiatorium, subter alas Cherubim, ac si ab ipsis deferretur.

XIX. Fusam de candelabro habet S. Thomas *loc. cit. a. 4. ad 6.* orationem. Pauca ex eodem perstringo. *Candelabrum erat institutum ad honorificentiam tabernaculi. Pertinet enim ad magnificentiam domus quod sit bene luminosa. Habebat autem candelabrum septem calamos, ut Iosephus dicit, ad significandum septem planetas, quibus totus mundus illuminatur. Et ideo ponebatur candelabrum ex parte australi, quia ex illa parte est nobis planetarum cursus. Altare vero thymiamatis erat institutum, ut iugiter in tabernaculo esset fumus boni odoris, tum propter venerationem tabernaculi, tum etiam in remedium fœtoris quem oportebat accidere ex effusione sanguinis, & occisione animalium. Ea enim quæ sunt fœtida, despiciuntur, quasi vilia; quæ vero sunt boni odoris, homines magis appetiuntur. Mensa autem apponebatur ad significandum quod Sacerdotes templo deservientes in templo victum habere debebant. Unde duodecim panes superpositos mensæ, in memoriam duodecim tribuum, solis Sacerdotibus edere licitum erat, ut habetur Matth. XII. In atrio vero extra tabernaculum continebatur altare holocaustorum, in quo offerebantur Deo sacrificia de his quæ erant a populo possessa. Et ideo in atrio poterat esse populus, quia huiusmodi Deo offerebat per manus Sacerdotum; sed ad interius altare, in quo ipsa devotio, & sanctitas populi offerebatur, non poterant accedere nisi Sacerdotes, quorum erat Deo offerre populum. Est autem hoc altare extra tabernaculum in atrio constitutum ad removendum cultum idololatriæ. Nam Gentiles intra templa altaria constituebant ad immolandum idolis. Figuræ vero ratio omnium horum assignari*

potest in relatione tabernaculi ad Christum, qui figurabatur. Plurima docere persequitur scitu digna, quæ consulere poteris.

XX. Vasa erant plurima diversi generis. Mortariola, lebetes, hydræ, acetabula, phialæ, thuribula, ciathi &c. Diversæ quoque erant sacerdotales vestes. Sacramenta duplicis generis: alia ad totum populum, ut circumcisio, æsus agni paschalis, purificationes, expiationesque a peccatis; alia ad solos Sacerdotes attingebant, ut rasio capillorum, ablutio pedum, comestura panis propositionum. Hæc omnia Christum futurum, eiusque legem prænuuntiabant. Circumcisio baptismum, agnus paschalis Eucharistiam, expiationes sacramentum poenitentiae portendebant. Observantiæ legales diversæ similiter erant, ut discretio ciborum, abstinencia a sanguine, ab adipe, ieiunia Nazæorum, vota, solemnitates, certus vestium usus.

XXI. Præcepta judicialia regimen populi spectabant. Quatuor ordines distinguit S. Thomas 1. 2. quæst. civ. art. 4. in qualibet hominum societate. *Quadruplex autem ordo in aliquo populo inveniri potest. Unus quidam Principum populi ad subditos; alius autem subditorum ad invicem; tertius autem eorum qui sunt de populo ad extraneos; quartus autem ad domesticos, sicut patris ad filium, uxoris ad virum, & domini ad servum. Et secundum istos quatuor ordines distingui possunt præcepta judicialia veteris legis. Dantur autem quedam præcepta de institutione Principum, & officio eorum, & de reverentia eis exhibenda: & hæc est una pars judicialium præceptorum. Dantur etiam quedam præcepta pertinentia ad concives ad invicem; puta circa emptiones, venditiones, & iudicia, & pœnas: & hæc est secunda pars judicialium præceptorum. Dantur etiam quedam præcepta pertinentia ad extraneos; puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorum, & advenarum: & hæc est tertia pars judicialium præceptorum. Dantur etiam in lege quedam præcepta pertinentia ad domesticam conversationem; sicut de servis, & uxoribus, & filiis: & hæc est quarta pars judicialium præceptorum.*

XXII. Pro quolibet horum ordinum cœtu constituit Deus præcepta judicialia. Præcepta quæ ad Principum regimen attinent, describit S. Thomas 1. 2. quæst. cv. art. 1. Animadvertit ille, in quolibet ordine Principum duo esse spectanda. Unum, ut omnes aliquam partem habeant in Principatu, quia hoc paci servandæ idoneum est; & hunc ordinem amant omnes. Alterum speciem regiminis spectat, cum sint diversa Principatum genera. Præcipua sunt Regnum, in quo unus præsidet, præcipitque; & Aristocratia, seu potestas optimatum, Unde, inquit, *optima ordinatio Principum est in aliqua civitate, vel regno, in quo unus præficitur secundum virtutem qui omnibus præsit; & sub ipso sunt aliqui principantes secundum virtutem: & tamen talis Principatus ad omnes pertinet, tum quia ex omnibus eligi possunt, tum quia etiam ab omnibus eliguntur. Talis vero est omnis politia bene commixta ex regno, inquantum unus præest; & aristocratia, inquantum multi principantur secundum virtu-*

tem; & *democratia*, idest potestate populi, in quantum ex popularibus possunt eligi Principes; & ad populum pertinet electio Principum. Et hoc fuit institutum secundum legem divinam. Nam Moyses, & eius successores gubernabant populum, quasi singulariter omnibus principantes, quod est quedam species regni. Eligebantur autem septuaginta duo seniores secundum virtutes. Plura alia ibidem legito.

XXIII. Animadvertendum autem, modum eligendi Principis Israelitici non esse præscriptum in Scriptura, ut ipse S. Thomas advertit: quoniam Deus sibi reservavit hanc electionem: idcirco regimen Israeliticum non fuit nec monarchicum, nec aristocraticum, sed *theocraticum*; & usque ad Saulem eiusmodi *theocratia* perduravit. Populus ad mala pronus ferre recusavit regimen indicum, quos Deus ipse post Moysen, & Iosue eligebat; ideo petiit a Samuele Regem. Samueli id ægre ferenti respondit Deus I. Reg. VIII. *Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi: non enim te abiecerunt, sed me.* Plura quæ huc pertinent, legere apud S. Thomam poteris *loc. cit.*

XXIV. Legem Mosaicam abrogatam a Christo Domino, negarunt Cerinthus, & alii hæretici, qui circumcidendos Christianos contendebant; sed antiquatam docuerunt semper Catholici, evangelicis testimoniis nixi. Lucæ quippe XVI. dicitur: *Lex, & Prophetæ usque ad Ioannem.* Item S. Paulus ad Galat. III. *Lex pedagogus noster fuit in Christo. At ubi venit fides, iam non sumus sub pedagogo.* Et ad Rom. VI. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Tandem Apostoli abrogatam in Concilio Hierosolymitano declararunt legem, ut narratur *Act. xv.* Abrogatio hæc cæremonialia, & iudicialia, secus moralia comprehendit mandata. Plures itius abrogationis congruentes rationes perhibet S. Thomas 1. 2. *quest. ciii. art. 3.* Manichæi, quibus, ad hoc quod attinet, accessit Lutherus, non modo cæremonialia, & iudicialia, sed etiam moralia præcepta abrogata fuisse contendebant. Errorem hunc explodunt Catholici omnes, asserentes Decalogum descriptum in lege Mosaicæ obligare omnes. Disputant dumtaxat Theologi catholici, obligent ne eiusmodi mandata decalogicæ, quatenus lege naturæ, an simul quia lege Mosaicæ lata sunt? Disputatio tantæ non est, ut examen nostrum exigat.

XXV. De tempore quo abrogata est, disputatum fuit. Sed vera sententia est, ante Christi mortem non cessasse. Siquidem Christus, quoad vixit, eam servavit, & circumcisioni se subiecit. Tunc itaque obligare desit vetus testamentum, cum novum promulgatum fuit: quod post Christi mortem contigit. Dissident Theologi, quodnam temporis intervallum mors Christi includat. Alii defendunt, comprehendit totum tempus quod fluxit a die mortis usque ad resurrectionem. Alii usque ad Pentecosten extendunt, contententes, Mosaicam legem viguisse usque ad Spiritus sancti apparitionem. Communior, & mihi probabilior sententia est, legem Mosaicam desisse continuo ac Christus Dominus mortem oppetit: quoniam

biam tunc velum templi scissum fuit, translatumque Sacerdotium; & ipse Christus Dominus exclamavit: *Consummatum est.*

XXVI. Quamvis lex Mosaica statim post Christi mortem obligare desierit, tamen non illico illius observatio noxia fuit. Animadvertit S. Thomas 1. 2. quæst. cxi. art. 4. quod omnes cæremoniæ sunt quædam protestationes fidei, in qua consistit interior Dei cultus. Sic autem fidem interiorem potest homo protestari factis, sicut & verbis: & in utraque protestatione, si aliquid homo falsum protestatur, mortaliter peccat. Quamvis autem sit eadem fides quam habemus de Christo, & quam antiqui patres habuerunt; tamen quia ipsi præcesserunt Christum, nos autem sequimur; eadem fides diversis verbis significatur a nobis, & ab eis. Nam ab eis dicebatur: Ecce virgo concipiet, & pariet filium: quæ sunt verba futuri temporis. Nos autem idem representamus per verba præteriti temporis, dicentes, quod concepit, & peperit. Et similiter cæremoniæ veteris legis significabant Christum ut nasciturum, & passurum; nostra autem sacramenta significant ipsum ut natum, & passum. Sicut igitur peccaret mortaliter qui nunc suam fidem protestando diceret Christum nasciturum, quod antiqui pie, ac veraciter dicebant; ita etiam peccaret mortaliter, si quis nunc cæremonias observaret, quas antiqui pie, & fideliter observabant. Tunc enim omnes cæremoniæ portendebant Christum futurum; nunc autem omnia nostra sacramenta annuntiant Christum natum, passum, & in cælis regnantem. Quapropter si quis, morte Christi peracta, usurpasset Mosaicas cæremonias ad significandum Christum futurum, peccasset, & quidem graviter.

XXVII. Id solum in disputationem vocatur, utrum, si quis eo tempore quondam omnino publicatum. Evangelium fuit, observasset legalia Mosaica, præscindendo ab eorum significatione, sed quatenus a Deo præscripta erant, peccasset mortaliter. In utramque partem disputarunt Augustinus, & Hieronymus, quorum disputationes recenset S. Thomas loc. cit. art. 4. ad 1. Diversimode sensitse videntur Hieronymus, & Augustinus. Hieronymus enim distinxit duò tempora: unum tempus ante passionem Christi, in quo legalia non erant mortua, quasi non habentia vim obligativam, aut expiativam pro suo modo; nec etiam erant mortifera, quia non peccabant ea observantes: statim autem post passionem Christi inceperunt esse non solum mortua, id est non habentia virtutem, & obligationem, sed etiam mortifera, ita scilicet quod peccabant mortaliter quicumque ea observabant. Unde dicebat, quod Apostoli legalia numquam observaverunt post passionem secundum veritatem, sed solum quædam pia simulatione, ne scilicet scandalizarent Iudæos, & eorum conversionem impedirent. Quæ quidem simulatio sic intelligenda est, non quidem ita quod illos adus secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant tamquam legis cæremonias observantes; sicut si quis pelliculam virilis membri abscinderet propter sanitatem, non causa legalis circumcisionis observanda. Sed quia indecens videtur quod

Apo-

Apostoli ea occultarent propter scandalum quæ pertinent ad veritatem vitæ, & doctrine, & quod simulatione uterentur in his quæ pertinent ad salutem fidelium; ideo convenientius Augustinus distinxit tria tempora: unum quidem ante Christi passionem, in quo legalia neque erant mortifera, neque mortua: aliud autem post tempus Evangelii divulgati, in quo legalia sunt mortua, & mortifera: tertium autem est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad divulgationem Evangelii, in quo legalia quidem fuerunt mortua, quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea servare tenebatur; non tamen fuerunt mortifera, quia illi qui conversi erant ad Christum ex Iudæis, poterant illa legalia licite observare, dum modo non sic ponerent spem in eis, quod ea reputarent sibi necessaria ad salutem, quasi fides Christi sine legalibus iustificare non posset. His autem qui convertebantur ex gentilitate ad Christum, non inerat causa ut ea observarent. Et ideo Paulus circumcidit Timotheum, qui ex matre Iudæa genitus erat; Titum autem, qui ex Gentilibus natus erat, circumcidere noluit. Ideo autem noluit Spiritus sanctus ut statim inhiberetur his qui ex Iudæis convertebantur, observatio legalium, sicut inhibebatur his qui ex Gentilibus convertebantur, gentilitatis ritus, ut quedam differentia inter hos ritus ostenderetur. Nam gentilitatis ritus repudiabatur tamquam omnino illicitus, & a Deo semper prohibitus; ritus autem legis cessabat, tamquam impletus per Christi passionem, utpote a Deo in figuram Christi insisutus.

XXVIII. Ex his manifeste constat legales cæremonias mortuas quidem fuisse post Christi mortem, sed minime mortiferas; cum Apostoli Spiritus sancti illustratione perfusi easdem servaverint usque ad sufficientem Evangelii promulgationem factam, ut patet ex circumcissione Timothei. Paulus ipse more Nazaræorum caput sibi totondit, purificavit seipsum cum Iudæis, templum intravit, oblationem fieri pro se consentit, ut colligitur ex *Act. xv.* Quæ sanæ S. Paulus non peregisset, si mortifera tum temporis mandata legalia fuissent. Neque ista, simulatione, ut contendit S. Hieronymus, S. Paulus ceterique Apostoli peregerunt; sed sincero animo, ut cum Augustino defendit S. Thomas. Quæ enim sunt reipsa mala, vel simulationis tecta agi nequeunt: alioquin etiam gentilitatis ritus sub simulationis fūco celebrare Apostolus potuisset, ut facilius Gentiles ad Christi fidem adduceret; quemadmodum efficaciter argumentatur S. Augustinus epist. ix. ad Hieronymum. *Si propterea Paulus illa sacramenta celebravit, quia simulavit se Iudæum, ut Christum lucrifaceret; cur non etiam sacrificavit cum Gentilibus, quia & iis qui sine lege erant, tamquam sine lege factus est, ut eos quoque lucrifaceret; nisi quia & illud fecit ut natura Iudæus, & hoc totum dixit, non ut fallaciter se fingeret esse quod non erat?* Et, ut paucis controversiam perstringam, quis iverit inficias, in re gravissima, quemadmodum est religionis negotium, mendacium peccatum esse mortale? Mendaces itaque fuissent Apostoli, impietatis, & scandali rei, si mortifera legalia observassent,

XXIX. Plura Scripturæ divinæ testimonia opponit S. Hieronymus. *Act. xvi.* narratur, Paulum circumcidisse Timotheum propter Iudæos qui erant in illis locis: & *1. Corinth. cap. ix.* hæc de seipso Paulus testatur: *Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, ut Iudæos lucrarer.* Item. *II. Corinth. xii.* subdit: *Cum essem astutus, dolo vos cepi.* Primum testimonium nil difficultatis ingerit: quoniam observarunt Apostoli legalia, quia adhuc mortifera non erant, ut facilius ad Christum Iudæos allicerent: & hoc in sensu testatur Paulus se Iudæis accommodasse, ea omnia concedendo, agendoque quæ fieri licite tum poterant. Alterum testimonium perperam opponitur, cum ibi nulla sit legalium mentio; sed sermo de victu ministris Dei exhibendo. Inquit Apostolus: *Sed esto. Ego vos non gravavi; sed, cum essem astutus, dolo vos cepi.* Quibus verbis removet S. Paulus suspicionem Corinthiorum, qui gravamen ministrorum obtendebant. Audiamus interpretationem S. Thomæ in hunc textum lect. v. *Esto, idest data & concesso quod ego in persona mea, & eorum qui mecum sunt, aliquid accipiendo non gravavi vos; sed, sicut credidistis, cum essem astutus, dolo, &c. idest per alios detraxi vobis bona vestra plurima. Sed hoc est falsum, quia nihil ex dolo feci...* Hanc ergo suspicionem excludit consequenter, cum dicit: *Numquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos? S. Paulus, dum ad Galat. v. inquit: Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit: loquitur de iis qui existimabant ad salutem necessariam esse circumcisionem, quam ipse in Timotheo fieri concessit, non ut necessariam, sed ut indulgeret Iudæis legalia adhuc permessa, at non necessario observanda.*

XXX. Si legalia permessa erant, cur ergo Paulus reprehendit Petrum, Barnabam, & Iudæos Antiochenos, quod legalia servarent? Inquit enim Paulus ad Galat. ii. *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat... & simulationi eius consenserunt ceteri Iudæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephe coram omnibus: Si tu, cum Iudæus sis, gentiliter vivis, & non iudaice; quomodo Gentes cogis iudaizare?* S. Hieronymus contendit, simulate Petrum illa omnia egisse, simulatamque fuisse Pauli reprehensionem. Quam interpretationem, ut fallam, rejicit Augustinus *epist. xix. cap. ii.* Et primum probat, alterutrum ex Apostolis errasse, inquires: *Si hoc fecit Petrus quod facere debuit, mentitus est Paulus, quod eum viderit non recte ingredientem ad veritatem Evangelii. Quisquis enim hoc facit quod facere debet, recte utique facit: & ideo falsum de illo dicit qui dicit, eum non recte fecisse quod eum novit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus, verum est quod Petrus recte tunc non ingrediebatur ad veritatem Evangelii: id ergo faciebat quod facere non debebat. Et si tale aliquid Paulus ipse iam non fecerat, correctum potius etiam ipsum credam Coapostoli sui correctionem non potuisse negligere, quam mendaciter aliquid in sua epistola posuisse, & in epistola qualibet; quanto magis*

gis in illa in qua prælocutus ait : Quæ autem scribo vobis , ecce coram Deo , quia non mentior . Ego quidem illum Petrum sic egisse credo , ut Gentes cogeret iudaizare . Paulus ergo , teste Augustino , legalia observavit eis in circumstantiis in quibus non scandalo , sed ædificationi Iudæis essent , ne scilicet isti existimarent ea mala esse quæ per Moysen a Deo præscripta erant . Contra Petrus , Antiochiæ legalia servando , Gentibus ad Christi fidem conversis scandalo fuit . Cur ? quia Gentibus ansam credendi porrexit , se legalium observationi astrictos esse , cum tamen liberi ab eisdem essent . Petrus se Gentibus conversis subduxit , ut cum Iudæis legalia servaret . Ergo (colligebant heinc conversæ ad Christum Gentes) legalium observatio necessaria est , si Petrus , ut illa servet , a nobis recessit . Et reipsa hoc pacto S. Paulus *loc. cit.* argumentatur . *Si tu , cum Iudæus sis , gentiliter vivis , & non iudaice ; quomodo Gentes cogis iudaizare ?* idest exemplo , & conversatione tua . Ambo ergo Apostoli eiusdem doctrinæ omnino erant , videlicet legalia nec esse mortifera adhuc , nec necessaria ad salutem . Paulus ea adhibuit iis in circumstantiis in quibus illorum observatio opportuna erat . Contra Petrus ea occasione illa adhibuit in qua Gentes scandalum passæ sunt , existimantes legalium observantiam necessariam ad salutem esse . Idcirco merito a Paulo reprehensus . Errot itaque Petri , non doctrinæ , sed inadvertentiæ , & conversationis minus cautæ fuit ; ut sapienter advertit S. Augustinus *loc. cit.* *Neque enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum in qua & Paulus fuit . Non itaque tunc eum , quid in ea re verum esset , docebat ; sed eius simulationem qua Gentes iudaizare cogebantur , arguebat : non ob aliud , nisi quia illa omnia simulatorie gerebantur , tamquam verum esset quod illi dicebant , qui sine circumcissione , præputiis , atque aliis observationibus umbræ futurorum putabant credentes salvos esse non posse .* Simulatio Petri , facti , non animi , conversationis , non doctrinæ fuit ; seu suo facto quo se subduxit Gentibus , occasionem credendi eisdem dedit , observantiam legalium necessariam esse ad salutem . Ipse tamen persuasus erat legalia iam cessasse . Sciendum tandem , Augustino accessisse Hieronymum , qui suam retractavit sententiam ; ut restatur Augustinus *epist. cclx.* Si plura cupis , lege Augustinum , & Thomam locis laudatis .

XXXI. Obtinuit itaque etiam post Redemptoris mortem legalium usus . Desiit cum Christi morte obligatio ; mortuaque præcepta legalia remanserunt , novo promulgato fœdere . At tempus definitum quo mortifera esse cœperunt , designari vix potest . Communior opinio cum templi destructione mortifera facta fuisse legalia probabiliter docet . Congruentiam dilationis perhibet S. Augustinus *epist. xix.* *Legalia , sicut defuncta corpora necessariorum , deducenda erant quodammodo ad sepulturam , nec simulate , sed religiose : non autem deserenda continuo , vel inimicorum obtreccionibus , tamquam canum moribus , proiicienda . . .* Non tamen ideo fue-

runt, tamquam diabolica Gentium sacrilegia, fugienda, etiam cum ipsa gratia iam cœperat revelari, quæ umbris talibus fuerat prænuntiata; sed permittenda paululum eis maxime qui ex illo populo cui data sunt, venerant. Postea vero tamquam cum honore sepulta sunt, a Christianis omnibus irreparabiliter deserenda.

XXXII. AEquato solo templo, cessavit hostia, antiquatum est sacrificium, populusque per terram dispersus ambulavit profugus. Tunc argumenta reprobationis tum legalium, tum populi apparere. Accedit quod tunc promulgatio Evangelii adeo late insonuit, ut diuturnior dilatio necessaria non videatur. Unius aut alterius ceremoniæ diutius obtinuit consuetudo. Siquidem a sanguine, & suffocato diu abstinuerunt Christiani, non quod lege Mosaica essent prohibita, sed quod Apostoli in Concilio Hierosolymitano hanc præceperunt abstinentiam. De hoc præcepto scribit S. Augustinus *Lib. XXXII. cont. Faust. cap. XIII.* quæ sequuntur: *Nam quod de effundendo sanguine antiquis in figura præceptum est, idest ipsi Noe, diluvium, quod iam quid significaret ostendimus, plerique intelligunt. Et in Actibus Apostolorum hoc lege præceptum est ab Apostolis ut abstinere Gentes tantum a fornicatione, ab immolatis, & sanguine; idest, nequaquam ederent carnem cuius sanguis non esset effusus. Quod alii non sic intelligunt, sed a sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet.... Transacto vero illo tempore quo duo illi parietes, unus ex circumcissione, alter ex præputio venientes, quamvis in angulari lapide concordarent, tamen quibusdam suis proprietatibus distinctius eminebant; & ubi Ecclesia Gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat: quia iam hoc Christianus non observat, ut turdos, & minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est, aut leporem non edat, si manu a cervice percussus nullo cruento vulnere occisus est: & quod forte pauci adhuc tangere ista formidant, a ceteris irridentur: ita omnium animos in hac re tenuit sententia veritatis: Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exiit; nullam cibi naturam quam societas admittit humana, sed quæ iniquitas committit peccata condemnans. Iam vero de antiquorum factis, & quæ stultis atque incruditis videntur peccata, dum non sunt, & quæ vera peccata sunt, quæ ob causam conscripta sunt, servata, magisque commendata Scripturæ ipsius veneratione, sufficienti iam sermone demonstravimus. Ex quibus patet, præceptum istud œconomicum tempore Augustini iam obsoletum fuisse.*

XXXIII. Præcepta iudicialia Mosaica, licet vim amiserint obligandi, mortifera tamen non evaserunt; nisi quis ex affectu ad Mosaicam legem eadem servaret. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. CIV. art. 3. *Præcepta iudicialia sunt quidem mortua, quia non habent vim obligandi, non tamen sunt mortifera: quia, si quis Princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia observari, non peccaret; nisi forte hoc modo observarentur, aut observari mandarentur, tamquam habentia vim obligandi ex*

rite-

veteris legis institutione : talis enim intentio obligandi esset mortifera. Et huius differentie ratio potest accipi ex præmissis. Dicitur enim, quod præcepta ceremonialia sunt figuralia primo, & per se, tamquam instituta principaliter ad figuranda Christi mysteria ut futura : & ideo ipsa observatio eorum præiudicat fidei veritati, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum, sed ad disponendum statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum : & ideo, mutato statu illius populi, Christo iam veniente, iudicialia præcepta obligationem amiserunt. Lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum, ut dicitur ad Galat. III. Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinantur ad figurandum, sed ad aliquid faciendum ; ipsa eorum observatio absolute non præiudicat fidei veritati ; sed intentio observandi tamquam ex obligatione legis, præiudicat veritati fidei : quia per hoc haberetur quod status prioris populi adhuc duraret, & quod Christus nondum venisset.

XXXIV. Hæc pauca perstrinxi, ut qualem qualem Mosaicæ legis ideam delinearem. Plurima quæ eruditionem spectant præterivi, quod maioris momenti argumenta dispicienda supersint. Hæc quæ delibavi, instituto meo satis esse censui : idcirco ad alia propero.

C A P U T II.

De lege nova a Christo instituta. Eiusdem præcepta, a Mosaica discrimen, & diuturnitas. Errores Lutheri, Calvini, & Hobbesii.

I. **L**EX evangelica nova nuncupatur, quod renovet homines, Deique filios constituat gratiæ dono. Dicitur etiam testamentum, seu pactum, quo nobis Deus Filium suum donavit. Pauca quoque ex multis de hac lege explanabo, iis mitis quæ eruditionem tantum, & historiæ puncta respiciunt ; cum eo disputatio nostra pertineat, ut animum lectoris, moresque informet. *Lutherus de libert. Christ.* negat, Redemptorem nostrum esse legislatorem. *Nullo opere, nulla lege homini christiano opus est, cum per fidem sit liber ab omni lege.* Huc spectarunt aquilonaris Reformatoris vota, ut nempe, legum divinarum excusso iugo, vitis sceleribusque viam aperiret latissimam. Unius interioris actus fidei partu sceleratissimos homines iustos fieri, bonis operibus in sensu Catholicorum, nempe quæ cordis duritiam frangerent, præpararentque animum ad donum Dei suscipiendum, & congruam satisfactionem offerrent offenso Deo, reiectis, docuit homo benignissimus. Hunc eiusdem errorem, sicuti ceteros, adoptavit versutior *Calvinus* in commentariis ad Paulinam Epistolam ad Galatas iv. ubi hæc eructando

exclamat. *Ob miserabilem iustitiam! o perniciosum errorem predicantium Christum novum legislatorem! quasi veterem legem abrogaverit, ut novam Christianis omnibus legem imponeret. Non fuit id Christi officium, sicut ipse dixit: Non misit Deus Filium suum in mundum &c. . . . Non habuit profecto Christus id operis, ac muneris, ut novam institueret legem, sed ut ab hominum cervicibus servile illius legis iugum auferret. Hoc illud est quod Paulus clamat, Deum misisse Filium suum, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Nostri vero novitii Theologi, divino adversantes consilio, pro liberatore legislatorem, qui nos in durissimam traderet servitutem, suscipiendum docent. Hæc sunt effata quibus novi isti Reformatores emendare depravatos mores, abolere corruptelas, eliminare superstitionem, & ad Christi exemplar conformare Christianorum vitam contendunt. Redemptor Christus liberator est, secus legislator? Lex enim servitutis iugum imponit; Christiani autem libertatem assecuti, a lege soluti sunt. Lex Moisaica antiquata est. Christus nullam imposuit. Ergo Christiani, quemadmodum Gentiles, sola lege naturali astricti sunt. Thomas Hobbefus impudentius Luthe-ro, & Calvino debacchatus est in legem evangelicam, suo nixus capitali principio, quo constituit, nullam legem vim habere, nisi sit a potestatibus summis confirmata: quem errorem supra profligavi. Scribit autem in suo Leviathan cap. xlii. *Quoniam ergo Servator noster regnum suum in hoc mundo esse negavit, & non ad iudicandum, sed ad salvandum mundum venisse se affirmavit; non aliis legibus nos subiecit quam legibus civitatis, nempe Iudæos quidem legibus Moisaicis (ad quas non evertendas, sed adimplendas venisse se dicit Matth. v.) Gentes autem alias civitatum suarum legibus civilibus: & genus humanum universum legibus naturalibus. Manifestum ergo est Christum, & Apostolos eius nullam novam legem, quæ nos in hoc mundo obligaret, sed novam tantum doctrinam attulisse, quæ ad mundum venturum prepararemur: & proinde testamentum novum, in quo doctrina illa continetur, quamdiu non essent Principes, & legislatores, qui observationem eius imperarent, non erat lex; sed ad perducendos homines ad salutem consilium tutum, quod unusquisque accipere, vel reiicere suo periculo potuit sine iniustitia. Universum ergo Evangelium consilium tantum est, quod quisque accipere, vel repudiare pro libertate valet absque iniustitia? Hi sunt sapientes nostri qui adversus catholicam Ecclesiam explicarunt vexillum. Nec mirum quod tot gentes fascinaverint, cum sub reformationis obtentu iniquitati habenas ad Atheismum usque laxaverint.**

II. Quid? Nullam legem Christus condidit? Quo ergo pertinent Isaïæ verba: *De Sion exhibit lex, & verbum Domini de Hierusalem?* cap. li. Quid quod cap. v. legislatorem Messiam divinum appellat idemmet Propheta? *Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, ipse salvabit nos.* Quibus verbis Christum Domi-

num

num portendi, testatur omnis antiquitas ante *Lutherum & Calvinum*. An non ipse Christus voce Ioannis cap. xiv. clamat: *Mandata mea servate?* & cap. xv. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*. Similia per Matthæum repetit. Et tandem S. Paulus *I. Cor. ix.* ait: *Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi*. Novatores autem nostri, repudiata Christi lege, fidem Christi amplecti volunt, ut iustificantem se sola animas, pulsa pœnitentia, quæ Deum offensum propitium reddat, præparetque cor nostrum ad donum iustificationis suscipiendum. Opera bona dumtaxat volunt ut pignora, & argumenta acceptæ iustificationis. Legem reiiciunt: quia lex Christi concupiscentiam coercet, castitatem præscribit, usuras vetat, Pontifices venerari iubet. At strenuis Reformato-ribus nostris castitas immane iugum est, subiici rectoribus, atque vicariis refugiant, ab usuris abstinere detrectant, legem nullam ferre valent; sed appetitionibus dediti, sola fide, quæ in mente sistit, nihilque passionibus incommodat, immo flagitia passionum impetu perpetrata abolet, se regnum Dei assequi gloriantur. Quis tantæ dementiæ recogitare portenta valet, quin homines istos derideat simul, & execretur? Christi Respublica sine lege? Christi regnum absque mandato? An istius regni subditi homines non sunt, qui legum freno contineri in officio, & subiici Regi suo Christo debeant? Quænam respublica, quodnam regnum umquam fuit absque lege?

III. Quæ contra obganniunt, futilia sunt, & inepta. Plura Scripturarum testimoniâ obtrudunt, quæ Iudæorum more secundum litteram, non secundum spiritum intelligunt; quamvis & littera ipsa eos occidat. Hæc sunt quæ opponunt. *Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum*: Ioan. i. *Non estis sub lege, sed sub gratia*: ad Rom. vii. *Si spiritu ducimini non estis sub lege*: I. ad Galat. v. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*: II. ad Cor. cap. iii. Plura alia id genus obiiciunt.

IV. Liberos a Mosaica lege Christianos declarant novi testamenti divini Scriptores, & Christi legem gratiam vocant, quia gratiam cum ipsa nobis Christus infundit. Lex Mosaica onus imponebat; at gratiam non impertiebatur. Contra Christus suam ferendo legem tanta gratiarum copia nos donavit, ut legis suæ iugum suave effecerit, & leve. Lex Moysi servitutis, lex Christi libertatis est. Audiamus S. Augustinum Lib. cont. Advers. Leg. & Prophet. cap. iii. *Lex igitur data est per Moysen, facta autem est gratia per Iesum Christum; cum per eius spiritum caritate diffusa in cordibus nostris fit ut quod lex præcipit, impleatur. Quod enim per litteram iubetur, non littera, sed spiritu impletur. Unde illud quod scriptum est, Non concupisces, per Moysen lex est; sed per Christum fit gratia, quando quod iubetur, impletur. Veritas autem facta est per Christum propter illa quæ in prophetia legis sunt promissa: quia in Christo eminent reddita. Ut paucis omnia*

omnia comprehendam, lex Christi lex est libertatis a servitute peccati: lex est filiorum, qui amore virtutis, non formidine pœnæ, Domino parent. Iusto non est imposta lex: non quod iusti liberi a lege sint, sed quod ita virtutis amore flagent, ut etiam absque lege virtutum officia implerent.

V. Præcepta legis evangelicæ tres in classes tribuuntur. Alia moralia, alia cæremonialia, alia fidei sunt. Præcepta moralia iuris naturæ sunt, & ad illud revocantur: quæ Christus non instituit, sed clarius explanavit, inculcavit, & ab erroribus quibus hominum pravitate implicata erant, purgavit. Cæremonialia, seu sacramentalia ipse instituit, abrogatis iis quæ a Mosaica lege præscripta erant. Fidei arcana, quæ umbris, & figuris involuta erant, nova luce perfudit, declaravitque. Quare divina illa arcana quæ ante illius adventum confuse tantum, & implicite credebantur, nunc expresse credenda sunt.

VI. Novi Reformati Decalogi mandata impossibilia observatu asserunt, potissimum interioribus actibus. Quare prava desideria interna nihili pendunt. Omnia peccati originalis lue inquinata esse contendunt. Sacramentalia mandata similiter reiiciunt. Sacramenta, ut signa utilia ad excitandam fidem, admittunt, secus ut necessaria ad salutem. Hæreses istas, seu verius deliria, conceptis verbis Scriptura divina improbat, & Ecclesia catholica in Concilio Tridentino damnavit. Nihil frequentius in Evangelio inculcatur quam mandatorum custodia. Inquit enim S. Ioannes Epist. I. cap. v. *Hæc est enim caritas Dei, ut mandata eius custodiamus: & mandata eius gravia non sunt.* Si non gravia, eo minus impossibilia. S. Matthæus cap. v. *Non veni solvere legem, sed adimplere,* & cap. xviii. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Sexcenta alia eiusmodi adferre possem, ut deliramenta calviniana labefactarem. Sed miserationis potius quam confutationis digni sunt cæci Calvinistæ: & quod homines docti, acuti, & eruditi tam stolidi commenta adoptaverint, ineptisque cavillationibus obtegere conentur, argumenta sunt illorum reprobationis. Ut abusus, & corruptelas plurium Catholicorum, quibus semper abundabit mundus, auferrent, universam Christi legem de medio sustulerunt. Præcepta ipsa sacramentalia necessaria ad salutem negant; quamvis Evangelista Ioannes clamet cap. iii. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Quæ luculenta verba cavillari minime erubescit Calvinus; quemadmodum præceptum eucharisticum, quod inculcat S. Ioannes cap. vi. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Lutherani, Calvinianique, cum adversus communionem sub unica specie disputant, præceptum suscipiendi utramque speciem exaggerant; & secum pugnantes omnia præcepta expresse a Christo lata negant, & præcepta comminiscuntur quæ non sunt. Unicum fidei præceptum admittunt; cum tamen Christus Dominus non minus fidem quam baptismi sus-

ceptionem, quoad fieri potest, præcipiat Mar. xvi. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Cur primum fidei mandatum, secus alterum baptismi admittant Calvinistæ, non aliam præter eorum obstinationem, & cæcitatem assignare rationem valent.

VII. Congruentes rationes cur Christus præter mandata quæ actus internos dirigunt, tulerit præcepta quæ exteriora officia moderantur, assignat S. Thomas 1. 2. quæst. cviii. art. 1. his verbis. *Principalitas legis novæ est gratia Spiritus sancti, quæ manifestatur in fide per dilectionem operante. Hanc autem gratiam consequuntur homines per Dei Filium hominem factum, cuius humanitatem Deus replevit gratia, & exinde est ad nos derivata. . . . Et ideo convenit ut per aliqua exteriora sensibilia gratia a Verbo incarnato profluens in nos deducatur; & ex gratia interiori, per quam caro spiritui subditur, exteriora quædam opera sensibilia producantur. Sic igitur exteriora opera dupliciter ad gratiam pertinere possunt. Uno modo sicut inducentia aliquantulum ad gratiam; & talia sunt opera sacramentorum quæ in nova lege sunt instituta; sicut baptismus, eucharistia, & alia huiusmodi. Alia vero sunt opera exteriora, quæ ex instinctu gratiæ producuntur; & in his quædam differentia est attendenda. Quædam enim, habent necessariam convenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante consistit: & huiusmodi exteriora opera sunt præcepta, vel prohibita in lege nova; sicut præcepta est confessio fidei, & prohibita negatio: dicitur enim Matth. x. Qui confitebitur me &c. . . . Alia sunt opera, quæ non habent necessariam contrarietatem, vel convenientiam ad fidem per dilectionem operantem: & talia opera non sunt in nova lege præcepta, vel prohibita ex ipsa prima legis institutione; sed relicta sunt a legislatore, scilicet Christo, unicuique, secundum quod aliquis alicuius curam gerere debet: & sic unicuique liberum est circa talia determinare quid sibi expediat facere, vel vitare; & cuicumque præsidenti circa talia ordinare suis subditis quid sit in talibus faciendum, vel vitandum. Unde etiam quantum ad hoc dicitur lex Evangelii lex libertatis: nam lex vetus multa determinabat, & pauca relinquebat hominum libertati determinanda.*

VIII. Non una, sed pluribus rationibus differt lex nova a veteri. Et primum Mosaica lex ordinata fuit ad novam, a qua perficienda erat. Quapropter dicit Christus Dominus Matth. v. *Non veni solvere legem, sed adimplere,* seu perficere quæ illa portendebat. Utriusque legis finis unus est, ut homines Deo coniungantur. Porro unus Deus est & veteris, & novi testamenti, iuxta illud S. Pauli ad Rom. 111. *Unus Deus est qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Animadvertit S. Thomas 1. 2. quæst. cvii. art. 1. quod licet eadem fides utriusque legis sit, tamen statum in testamento novo habet diversum ab eo quem in veteri habebat: nam quod illi credebant futurum, nos credimus fa-

ctum-

rum. Sed præcipuum discrimen novæ a veteri lege hoc est, quod nova viam continet iustificandi, secus illa, ut docet S. Paulus ad Gal. 11. *Scientes autem quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: & nos Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Lex vetus quadam legali munditia exteriori purificabat homines, & veram interiorem iustitiam significabat quidem, & ad eam præparabat; conferre tamen eam minime poterat. Quare omnes veteris testamenti viri Dei iustificationis donum media fide in Christum venturum assecuti sunt. Lex vero nova gratiam iustificantem confert: quia præsentem, non futurum, Christum iustificationis fontem continet. Advertas tamen velim, iustificationis donum non conferri ab ipsis præceptis, quæ solum præscribunt, & declarant quid agendum, quidque credendum sit; sed a sacramentis, quæ virtute meritorum Christi Domini reipsa gratiam infundunt. Tandem diversæ aliæ discriminis rationes occurrunt. Lex vetus lex timoris, novæ lex amoris est; illa Angelorum ministerio, hæc ipsius Christi ore promulgata fuit; illa bona temporalia, hæc æterna præmia promittit.

IX. Advertus evangelicæ legis durationem primis Ecclesiæ sæculis varii errores obtinere. Montanus sæculo secundo antiquatum Evangelium, seque perfectiorem promulgasse legem effudit: quam stultitiam renovavit Manichæus tertio Ecclesiæ sæculo. Mahumetes ultra progressus, tres leges commentus est, Mosaicam, evangelicam, & tertiam quam ipse invenit, Alcorano contentam. Evangelica promulgata, abrogata fuit Mosaiica; & Alcorano evulgato, cessavit Evangelium. Quæ deliria confutatione non egent. Lex quippe Christi usque ad sæculorum consummationem durabit, teste ipso Christo, qui *Matth. xxviii.* promittit Apostolis suis: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.*

DISSERTATIO IV.

DE IURE POSITIVO HUMANO
PUBLICO, ET PRIVATO,

seu

DE LEGE VOLUNTARIA HUMANA.

P R A E L O Q U I U M .

IUS naturale, gentium, & divinum positivum breviter haecenus exposui. Ius positivum humanum, publicum, & privatum, sacrum, & civile, quantum instituti mei ratio patitur, interpretari aggredior. Istius iuris illustrationem potissimum sibi vendicant Lutherani Doctores *Pufendorfus*, *Thomasius*, *Hobbesius*, *Goldastus*, *Coringius*, *Vitriarius*, & alii *Jurispublicistae* Protestantes. Cum istis in hac dissertatione manus mihi conferendae sunt, palamque faciendum, homines istos superciliosos, nimiaeque superbia turgentes, plus tenebrarum quam lucis huic scientiae attulisse. Non inficior illorum conatus, studia, & progressus. Illorum eruditioni plurimae, & methodo etiam non incongruae, qua in istius iuris principia & regulas ingentes ediderunt commentarios, & magna volumina, nihil detraho, quin haec omnia probo, & praconiis etiam extollo. Sed addo, tanta eos errorum caligine haec omnia obscurasse, ut plus damni quam commodi attulerint imperitis lectoribus illis qui peregrina, insolita, & extranea magni facere, contemptis domesticis & solidis, consueverunt. *Samuel Pufendorfus* praeter ceteris & crassissimis erroribus ius istud humanum publicum foedavit; & potestatem sacram, impotenti furore abreptus, e folio penitus detrudere infelici pertentavit conatu; & unicam supremam potestatem civilem, in sacra & profana dominantem, propugnat. Singularem hoc de argumento libellum edidit inscriptum, *De habitu religionis christianaе circa vitam civilem*. Istius male confarcinati, & maledicentissimo, atque rusticissimo stilo exarati, opusculi sophismata, & vanissima commenta, obiter licet, & aliud agens profligabo. Ex instituto, si otio aliquando abundavero, id peragam. Ea pauca dumtaxat in praesentiarum delibabo quae satis sint ad expurgandos saperdas illos qui istorum Auctorum captiosis commentis, & exquisitis praestigiis turpiter fascinantur.

C A.

C A P U T I.

Legum humanarum fundamentum hominum societas. Obiter de societate coniugali, paterna, herili, domestica, & civica. Institutio civitatum legum necessitatem infert. Samuelis Pufendorffii, & Christiani Thomassii commenta refelluntur.

I. **P**ures sunt hominis status. *Naturalis*, seu *physicus*, qui suam naturam attributis essentialibus definitam prodit. *Moralis* ex liberis officiis coalescens. *Adventitius*, qui ex aliquo facto libero homini advenit. Plurimi autem sunt status *adventitii*, quos *entia moralia* Pufendorffius appellat, eaque fuso calamo exponit *Lib. I. de I. N. & G. cap. 1.* quæque nos, utpote cuique pervia, & minimi momenti, præterimus. Modi ne, an qualitates appellandi sint eiusmodi status, inter quæstiones inutiles similiter reiicimus.

II. Primus inter omnes *adventitios* status est societas coniugalis, quæ, iure naturæ spectato, est simplex societas maris & femine, sobolis procreandæ, riteque educandæ causa inita.

III. Auctores protestantes *Pufendorffius*, *Thomassius*, *Heinncius*, ceterique omnes, exponentes ius naturæ, matrimonii contractum, officia uxoris in maritum, & contra, explicant: quam methodum absolute non improbarem, si Scriptores ethnici essent. At cum hi Christiani sint, & ad sola iuris naturæ decreta, legesque civiles magnum matrimonii sacramentum revocent; idcirco, eorundem relicta methodo, ego peculiari tractatu matrimonii contractum, spectato naturæ iure, & sacramenti dignitate, iuxta ius divinum, a Christo Salvatore nostro investum, explicabo, & istorum Protestantium errores refellam.

IV. Societatem conjugalem consequitur proles, unde *societas paterna*, seu domestica proficiscitur. Liberi quippe absque parentum subsidio vivere minime valent: idcirco necessariæ societatis vinculo una coniunguntur. Ex altissimo parentum debito alendæ, educandæque proles oritur *potestas patria* in filios. Hanc patriam potestatem fusc ego exposui *Lib. II. in IV. Decalogi mandatum*. Quamobrem prætereo quæ de hac scribere interpretes iuris naturæ solent. Eodem quoque loco *societatis herilis* iura declaravi, videlicet quæ sit dominorum in servos potestas, & quod istorum dominis parendi debitum.

V. Ex hac triplici societate, *coniugali*, *paterna*, & *herili*, coalescit societas *domestica*, seu *familia*, quæ, spectato naturæ iure, perfecta dici quodammodo

potest. Has quatuor societates consequitur altera, nempe *civica*, quæ his omnibus perfectior est.

VI. S. Thomas *de regim. Principum Lib. I. cap. 1.* Franciscus Victoria *releſt. III.* & P. Chrysoſtomus Iavellus *Tom. II. traſt. 1.* de civitate christiana ſingulari eruditionis copia ante Doctores proteſtantes originem, proprietates, & regimen civitatum, ſeu humanarum ſocietatum, in unum locum convenientium, explanarunt. Hanc civitatis ſinitionem produnt. *Societas hominum eſt imperantium, & obedientium ob honeſtam tranquillitatem compoſita.* Verbis diverſis civitatem definiunt alii, ſed eodem recidunt. Dividitur ex diverſitate regiminis in ſimplicem, & mixtam. Simplex in *monarchicam*, & *polyarchicam*. *Monarchica* eſt ſumma poteſtas penes unum, qui omnes ſubditos abſoluto imperio regit. *Polyarchica* poteſtas eſt quæ reſidet in pluribus. Si pluralitas reſtringitur ad optimates, civitas eſt *ariſtocratica*; ſi ad populum extenditur, appellatur *democratica*. Mixta conſurgit, quando eiufmodi regiminis formæ miſcentur, & temperantur.

VII. Civitatum originem non tam a libera hominum inventione, quam ab ipſa natura arceſſit P. Franciscus Victoria *cit. releſt. III. num. 5.* Rationem promit ex S. Thoma *Lib. I. de regim. Princ. cap. 1.* Homo, animal ſociale cum ſit, communicationem appetit. Prima & fundamentalis communicatio eſt maris cum femina, ſine qua humanum conſiſtere genus nequit. Quapropter Deus continuo ac hominem condidit, dixit Gen. 1. *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum.* Quam primam ſocietatem conſequitur altera filiorum cum parentibus, & parentum cum filiis; & his duabus tertia accedit ſervitutis, ſamulatus, & domini: quia homines vitam agere nequeunt abſque aliorum hominum miniſterio, & auxilio. Ex his tribus primis ſocietatibus coaleſcit prima communitas domeſtica, œconomico regimine directæ. Porro ſicuti prima communicatio abſque ſecunda, & tertia diu durare nequit; ita ſocietas domeſtica neceſſario indiget communitate politica civitatis, quæ ex pluribus familiis conſurgit. Nulla quippe familia ſibi ſufficit, artibusque inſtructa eſt neceſſariis ad humanam vitam. Alia ex parte, ſi familiæ ſeparatæ viverent, neque pax ſervari, neque iniuriæ reprimi ordinate poſſent. Quapropter peroptime inquit Cicero *Lib. de amicitia*, *nihil Principi Deo in rebus humanis eſſe gratius quam homines habere inter ſe ſocietatem ordinatam, & perfeſtam, quæ civitas dicitur.* Hæc ſocietas coire in maiorem ſocietatem valet, puta in Principatum, in Rempublicam, in Regnum.

VIII. Heinc ſequitur humanarum legum, & ſupremarum poteſtatum, quæ legum tranſgreſſores puniant, earumdemque obſervationem promoveant, neceſſitas. Siquidem non minus rectæ rationi conſentanea eſt ſocietas quam ſocietati regimen aliquod, & leges, quibus bonum commune promoveatur, & ſocietatis perturbatores coerceantur. Sed lubet verba ipſa S. Thomæ tranſcribere, ut videant

iactabundi naturalis iuris instaurores Protestantes, quanta perspicuitate iuris naturalis, & humani principia iam a pluribus sæculis ante illorum *Deformationem* fuerint explanata. Inquit ergo Angelicus loc. cit. *Et si quidem homini conveniret singulariter vivere, sicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem; sed ipse sibi unusquisque esset Rex sub Deo summo Rege, in quantum per lumen rationis divinitus datum sibi in suis actibus seipsum dirigeret. Naturale autem est homini ut sit animal sociale, & politicum, in multitudine vivens, magis etiam quam omnia alia animalia: quod quidem naturalis necessitas declarat. Aliis enim animalibus natura præparavit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues, vel saltem velocitatem ad fugam. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura præparato; sed loco omnium data est ei ratio, per quam sibi hæc omnia officio manuum posset præparare: ad quæ omnia præparanda unus homo non sufficit. Nam unus homo per se sufficienter vitam transigere non posset. Est igitur homini naturale quod in societate multorum vivat. . . . Si ergo naturale est homini quod in societate multorum vivat, necesse est in hominibus esse per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus, & unoquoque id quod sibi est proprium providente, multitudo in diversa dispergeretur, nisi etiam esset aliquis de eo quod ad bonum commune multitudinis pertinet, curam habens: sicut & corpus hominis, & cuiuslibet animalis diffunderet, nisi esset aliqua vis regitiva communis in corpore quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit: Ubi non est gubernator, corruet populus. . . . Oportet igitur esse in omni multitudine aliquod regitivum. Plurima alia quæ ibidem huc pertinentia S. Thomas habet, præterea, quæ penes ipsum videre poteris.*

IX. In istius angelicæ doctrinæ conspectum veniant commenta Samuelis Pufendorffii, qui *Lib. VII. de iur. nat. & gen. cap. 1. §. 4.* (cui de more accedit Thomasius *Inst. iurisprud. divin. Lib. I. cap. vi. num. 21. & sequent.*) docet: *Civitatem qui subit, naturalis libertatis iacturam facit, ac imperio se subiicit. . . . Atqui ad hoc naturaliter fertur homo, ut nemini subiectus esse, ut omnia suo agere arbitrio, ut proprio commodo in omnibus velificari velit.* Similia Thomasius scribit. Hæc est ergo istorum argutatio. Naturali inclinatione homo eo fertur ut nemini subiectus esse velit. Civilis societas necessario imperium, & dominium in homines, qui societatem componunt, includit. Ergo naturalis hominum inclinatio societati civili repugnat. Et Pufendorffius, qui ita argutatur, ille ipse est qui in societate, veluti in potissimo fundamento, principia naturalis iuris constituit. Quænam ergo est istius socialitatis Pufendorffianæ notio? Ut homines brutorum more congregentur, & impotentes naturæ appetitiones sequantur. Et hi sunt, quos sublimes Metaphysicos quidam appellant? Quantum ego ex Pufendorffii, Thomasi, aliorumque Protestantium lectione colligere potui, homines isti ingenio quidem valent,

sed

sed sanitate, & iudicio laborant. Si quid boni in scriptionibus eorum occurrit, totum mutuati a nostris sunt. Quæ illorum sunt propria, si quamdam eruditionem excipias, inepta sunt, & vana commenta, vix anicellis digna. Ecquis enimvero non deprehendit vanitatem argutationis factæ? Liber sane homo est; at libertatis istius radix, & ut probavi, principium recta ratio est. Recta autem ratio ordinatam societatem amandam appetendamque proponit. Amat homo libertatem; sed eam libertatem qua præditus est. Hæc autem libertas, cum sit creata, natura sua subiectionem importat. Natura sua filius subiectus est patri, uxor marito, famulus domino. Societas hæc domestica consistere absque imperio, & obedientia nequit. Hac eadem ratione paterfamilias civis factus naturali inclinatione sui, & familiæ conservationem cupit. Ergo eadem inclinatione appetit ordinatam submissionem rectori societatis: amat tranquillitatem, & felicitatem propriam, qua sine gubernatore potiri minime valet. Homo liber est. Audio. Ergo a naturæ lege, a Dei imperio exemptus? Non ergo naturæ legibus, non divinis mandatis subiectus homo erit? Libertas hæc suapte natura subiecta nascitur Deo, naturæ, & societatis legibus. Falluntur ergo, & quidem graviter, Doctores protestantes, dum libertatis iacturam inferunt ex ordinata subiectione ad illas leges sine quibus consistere hæc libertas tranquille nequit. Numquid corporis membra aliquod patiuntur detrimentum, quod vi moderatrici subdantur? Conferantur vanæ istorum ratiunculæ cum solida, unaque profunda Metaphysica S. Thomæ; qui fusa, & perspicua oratione evincit, hominem naturæ inclinatione ferri in hunc imperandi,arendique ordinem, sive domesticum, sive politicum: & tum nemo non deprehendet quam sint leviculi homines isti, qui, omnium antiquorum doctrina contempta, iuris naturalis & voluntarii scientiam sibi superbiuscule arrogant. Sapienter ergo cum S. Thoma PP. *Victoria*, & *Iavellus* definiunt, civitates, & Respublicas haud esse hominum inventum, sed ipsius naturæ rationalis fetum.

X. Causa itaque efficiens proxima civitatis est ipse tacitus hominum consensus, a recta ratione dictatus. Plura autem sunt quæ ad civilem hanc societatem coeundam impulere; ut advertunt post S. Thomam *Victoria*, & *Iavellus*, nempe malorum metus, artium, commerciorumque necessitas. In civili quoque societate tres hominum classes maxime eminent, mercatorum, militum, iudicum seu senatorum. Mercatores in civitatem ea inducunt quæ vitæ alendæ sunt necessaria; milites ea repellunt quæ sunt perniciofa; senatores rem communem dirigunt. M. Tullius *Lib. I. offic. cap. xviii.* civitatis ordinem optime describit his verbis. *Cum hoc sit natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis; deinde una domus, cui sunt communia omnia. Id autem est principium urbis, & quasi semina-*

vium Reipublicæ. Sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum, sobrinorumque; qui cum una domo capi non possint, in alias domos, tamquam in colonias exeunt. Sequuntur connubia, & affinitates, ex quibus etiã plures propinqui, quæ propagatio, & soboles origo est Rerumpublicarum. Sanguinis autem coniunctio & benevolentia devincit caritate homines. Magnum est enim eadem habere monumenta maiorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communia. Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmitior quam cum viri boni moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Solus istius Ethnici liber morum, atque Virtutum documenta continet, quæ plus instructionis, atque eruditionis lectoribus afferunt quam omnia quæ hoc de argumento hætenus scripsere Pufendorfius, Thomafius, Cumberlandus, VVolfius, ceterique Protestantes.

XI. Civitatis forma est summum imperium. Civilis finis est bona, tranquillaque vita, quæ morum honestate, amore mutuo, iustitiæ, & æquitatis ordine consistit. Illam exterius ornant bonorum, divitiarumque copia, & pax. Plura de civitatis simplicis, & mixtæ proprietatibus scribunt præter Victoriam, & Iavellum, Grotius, Pufendorfius, Thomafius, aliique; quæ omnia prætereo, utpote nullius fere momenti.

C A P U T II.

De maiestate, seu summa potestate civili. Eiusdem origo, & prærogativæ. Errores Vitriarii, Thomafii, Pufendorffii, ceterorumque Protestantium obiter refelluntur.

I. **F**ormam civitatum diximus esse *maiestatem*, seu *summam potestatem*. Eius notio variis describi verbis solet, quæ tamen eodem recidunt. Est quippe facultas nullum habens superiorem; dirigendi civium actiones ad communem, & publicam felicitatem. Quæ finitio abstrahit a Principibus christianis, qui spiritali regimini subduntur. Huic summæ potestati non officit *ius protectionis*; sed contra in eiusdem amplitudinem cedit: quidquid fabulentur heterodoxi Protestantes. Hæc summa potestas a legibus coactivis, exceptis naturalibus, & divinis, libera est. Nec propterea Reges, aliique supremi Principes *exleges* sunt; sed suarum legum directioni, tametsi non coactioni, subiiciuntur. Antecessorum leges abrogare successores valent, ut Grotius ipse advertit *Lib. I. cap. III. §. 7.* Plures maiestati summæ perpetuitatem adscribunt, quod temporaria maiestas non summa, sed precaria potius dicenda sit. At hoc gratis asseritur. Tempus quippe nec pri-

vatorum, nec publicorum iurium mensura est; ut advertit laudatus Hugo Grotius *loc. cit.* §. II. cui accedit Vitriarius *Lib. Inst. cap. III.*

II. Dividunt potestatem summam in *absolutam*, & *limitatam*. Nulla illa conventionione restringitur, quemadmodum ista, saltem quantum ad usum & exercitium eiusdem. Altera partitio est in *patrimonialem*, absoluto proprietatis iure fultam; ut illa qua regnum iure belli acquisitum possidetur: & non *patrimonialem*, qualis ea est qua regnum per legem delatum obrinetur. Tertia divisio est in *civilem*, quæ primum subditorum utilitatem spectat; & in *herilem*, quæ primario in imperantis commodum cedit. Alia denique est *electiva*, *successiva* alia.

III. Summæ potestatis originem a Deo communiter arcessunt Scriptores omnes. Idque declaravit Salomon Prov. VIII. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Et profecto quemadmodum inferiores Principes a summa maiestate; ita summa maiestas terrena a supremo Rege, Dominoque dominantium pendeat necessum est. Illud in disputationem vocant tum Theologi, tum Iſti, sit ne a Deo proxime, an tantum remote hæc potestas summa? *Immediate* a Deo haberi contendunt plures, quod ab hominibus neque coniunctim, neque sigillatim acceptis haberi possit. Omnes enim patresfamilias æquales sunt, solaque œconomica in proprias familias potestate fruuntur. Ergo civilem politicamque potestatem, qua ipsiarent, conferre aliis nequeunt. Tum si potestas summa a communitate, tamquam a superiore, uni, aut pluribus collata esset, revocari ad nutum eiusdem communitatis posset; cum superior pro arbitrio retractare communicatam potestatem valeat; quod in magnum societatis detrimentum recideret.

IV. Contra disputant alii, & quidem probabilius ac verius, advertentes, omnem quidem potestatem a Deo esse; sed addunt, non transferri in particulares homines immediate, sed mediante societatis civilis consensu. Quod hæc potestas sit immediate, non in aliquo singulari, sed in tota hominum collectione, docet conceptis verbis S. Thomas 1. 2. *quest. xc. art. 3. ad 2.* & *quest. xcvi. art. 3. ad 3.* quem sequuntur Dominicus Soto *Lib. I. quest. I. art. 3.* Ledesma II. *Part. quest. xviii. art. 3.* Covarruvias *in pract. cap. I.* Ratio evidens est: quia omnes homines nascuntur liberi respectu civilis imperii: ergo nemo in alterum civili potestate potitur. Neque ergo in singulis, neque in aliquo determinato potestas hæc reperitur. Consequitur ergo in tota hominum collectione eamdem extare. Quæ potestas non confertur a Deo per aliquam actionem peculiarem a creatione distinctam; sed est veluti proprietas ipsam rectam rationem consequens, quatenus recta ratio præscribit ut homines in unum moraliter congregati expresso, aut tacito consensu modum dirigendæ, conservandæ, propugnandæque societatis præscribant.

V. Heinc inferitur, potestatem residentem in Principe, Rege, vel in pluribus, aut optimatibus, aut plebeis, ab ipsa communitate aut proxime, aut remote

proficisci. Nam potestas hæc a Deo immediate non est. Id enim nobis constare peculiari revelatione deberet; quemadmodum scimus, Saulem, Davidem electos a Deo fuisse. Ab ipsa ergo communitate dimanet oportet.

VI. Falsam itaque reputamus opinionem illam quæ asserit, potestatem hanc immediate & proxime a Deo conferri Regi, Principi, & cuique supremæ potestati, excluso Reipublicæ tacito, aut expresso consensu. Quamquam his hæc verborum potius quam rei est. Nam potestas hæc a Deo auctore naturæ est, quatenus disposuit, & ordinavit ut ipsa Respublica pro societatis conservatione, & defensione uni, aut pluribus supremam regiminis potestatem conferret. Immo facta designatione imperantis, aut imperantium, potestas hæc a Deo manare dicitur, quatenus iure naturali, & divino tenetur societas ipsa parere imperanti. Quoniam reipsa Deus ordinavit ut per unum, aut per plures hominum societas regatur. Et hac via omnia conciliantur placita; & oracula Scripturarum vero in sensu exponuntur. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*. Et iterum: *Non est potestas nisi a Deo*: ad Rom. XIII. Et Petrus Epist. I. cap. II. *Subiecti estote omni creature propter Deum, sive Regi &c.* Item Ioan. XIX. *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper*. Quæ, & alia testimonia evincunt, omnia a Deo, supremo rerum omnium moderatore, disponi, & ordinari. At non propterea humana consilia, & operationes excluduntur; ut sapienter interpretantur S. Augustinus tract. VI. in Ioan. & Lib. XXII. cont. Faustum cap. XLVII. & S. Ioannes Chrysostomus hom. XXIII. in Epist. ad Rom. *Non est potestas, nisi a Deo. Quid dicis? Ergo omnis Princeps a Deo constitutus est? Istud non dico. Non enim de quovis Principe mihi sermo est. Sed de re ipsa, idest de ipsa potestate. Quod enim Principatus sint, quodque non simpliciter, & remere cuncta ferantur, divinæ sapientiæ opus esse dico. Propterea non dicit: Non enim Princeps est nisi a Deo. Sed de re ipsa differit dicens: Non est potestas nisi a Deo.*

VII. Quod opponunt, potestatem, a communitate collatam, esse revocabilem ad nutum, nullius momenti est. Nam, si absolute conferatur, nullo revocari modo potest. Si vero pacta, aut conventiones intercedant; servanda hæc sunt, tamquam in bonum societatis adiecta. In regnis successivis primus imperans immediate, ceteri successores mediate a Republica potestatem accipiunt.

VIII. Heinc colligas, iure naturæ astrictam communitatem esse, summam exercere maiestatem aliqua regiminis aut monarchici, aut aristocratici, aut democratici, aut mixti, forma. Quoniam fieri nequit ut multitudo populosa seipsa moderari Rempublicam valeat: quia in quolibet negotio singulorum expectari placita deberent; quod humanæ conditionis facultatem excedit.

IX. Hanc controversiam fuso calamo, & redundantis eruditionis copia versat P. Natalis ab Alexandro *dissert. VI. in secul. xv. & xvi.* Sed non pari perspicuitate.

tate. Contendit, potestatem regiam immediate a Deo esse. Sed num. 18. non valde sibi constans, inquit: *Ex eo quod regia dominatio iure gentium introducta sit Deo quidem auctore, sed non immediato, sicut ecclesiastica potestas &c.* Et post pauca subdit: *Etsi regia potestas quodam sensu a Deo non sit immediate instituta, sed media hominum electione, qui publicam potestatem, in Republica residentem, in unum transfulerunt; certum nihilominus est politicam potestatem in genere immediatam originem a Deo habere, qui homines in unam primum generis societatem & Rempubicam sub Adamo Principe coadunavit.* Nemo inficiatur, potestatem in genere a Deo esse; &, posita populi electione, aut consensu, ipsam Principum potestatem a Deo immediate proficisci, populosque iure naturali, divinoque parere supremis potestatibus debere. Hoc, & non amplius, licet non adeo luculenter, probare videntur argumenta P. Francisci Victoria in *cit. relect. de potestate civili*. Quæ omnia evincunt, de voce, non de re, tam acriter disputare Theologos plures hac in controversia.

X. Maiestatis supremæ prærogativas, & iura, alia maiora, seu *regalia intrinseca* vocant, utpote a regia potestate inseparabilia; ut sunt conservatio, & defensio Reipublicæ. Alia minora, seu *regalia extrinseca*; suntque subsidia, & tributa ad priora iura sequenda: quæ omnia tamquam finem respiciunt tranquillitatem, & securitatem tam internam, quam externam Reipublicæ. Huc quippe spectare potestatis summæ studia debent; minime vero eo ut pro ingenio Rempubicam moderentur.

XI. Opponunt cum Machiavello Hornius *Lib. II. de civit. Part. I. sec. 6. §. 17.* & Vitriarius *de sum. potest.* illud Reg. I. cap. VIII. *Hoc erit ius Regis qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum.... Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis.* Heinc Hornius Reges *Prodeos* vocat, effutitque, id eos in territorio omne posse quod *Deus in universo*. Et Vitriarius inquirens, an *Samuelis* VIII. describatur verum ius regium, adfirmat: quia omnes actus ibi designati *vitium nullum continent*. Quod commentum adeo absurdum est, ut nec confutatione egeat. Lippis, & tonforibus notum est, Deum ibi abusum regis potestatis describere, & ad plectendam populi temeritatem, & scelera, prædicere gravamina, & oppressiones sub petito Rege ferendas. Vera Regis iura describit Deus Deuter. XVII. *Cum fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos... Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum eius, neque argenti & auri immensa pondera... describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus Leviticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & ceremonias*

eius, quæ in lege præcepta sunt. Hæc sunt Regum prærogativæ. In supremo dignitatis fastigio luxum, fastum, superbiam in ordinem redigere temperantiæ & modestiæ freno: legem Dei, eiusdemque germanam interpretationem a Sacerdotibus accipere, & submisse audire, eaque omnia exequi quæ lex divina præscribit.

XII. Munia, & prærogativæ Regis sunt, Rempublicam ab exteris defendere, securamque servare. Heinc confurgit *ius maiestaticum belli, & pacis*, omnibus facultatibus in hunc finem necessariis ornatum; videlicet imperandi subditis, tributa iusta & æqua, iuxta subditorum bona partienda, imponendi, fœdera ineundi, eaque omnia peragendi quæ saluti, & securitati Reipublicæ opportuna iudicaverit. Quod potissimum Regibus Deus inculcat in laudato Deuteronomii textu, est, quod legem Dei custodiant, curentque observari a subditis, verum Dei cultum, sanctamque religionem sanctam tectam propugnent. Religionum diversitates populorum animos in partes contrarias, in dissidia, factiones, & rixas trahunt. *Ius sacrum* quo Principes potiuntur, eo tantum pertinet, ut religionis unitatem, cum una sola vera sit, promoveant, Ecclesiam tueantur, ordinem sacerdotalem protegant. Contra, Protestantes crocitant, & quaslibet religiones, dummodo infensæ Reipublicæ non sint, admittendas a Rege contendunt. *Nec errores intellectus* (inquit Hermanus Kemmerichius in Elem. I. N. & G. Part. II. cap. VII. fol. 258. num. 26.) *etiam qui circa religionem admissi videntur, ut quæ hæreseos nomine notari solent, pœnis subiici debent, modo sub prætextu religionis Respublica non turbetur.* Hæc sunt effata protestantica, *Libertas conscientiæ*. Quisque pro ingenio religionem effingat. Taifali, & Alani, Hunni, & Gothi, Sarmatæ, & Cimbri, Turcæ, Persæ, & Indi sua numina colant, suasque religiones exercent, quin regia impediatur maiestas. Quæ omnia latius explicat impius Petrus Bellius in suo *Comment. Philosoph.*

XIII. Dominium maiestatis regis supremum, & eminens legibus naturalibus, divinisque coercitum est. Possunt summi imperantes bona subditorum in publicos, urgente necessitate, usus convertere, domos diruere, agros exurere, & plurima alia præstare; sed semper æquitatis, & iustitiæ legibus servatis. *Iurispublicistæ* protestantes Grotius, Pufendorfius, Coringius, Vitriarius, Thomafius, Hertius, Heinnecius fuso calamo hæc omnia dispiciunt. Modos acquirendæ, amittendæque maiestatis summæ, iura belli, pacisque, fœderum pacta, & conventiones late enucleant. Hæc omnia prætereo, utpote ab instituto meo aliena. Quid quod hæc, cum ad ius civile maiori ex parte attineant, omnes fere leguleii ad satietatem versant? Nec est quod sibi plaudant heterodoxi Protestantes, quasi soli hanc exornaverint spartam. Iusta tamen laude eorundem conatus, studia, & molimina defraudanda minime sunt. Immo diligentiam, laborem, & eruditionem magnopere

com-

commendanda dicimus; quemadmodum errores quos adversus iuris naturalis decreta evulgarunt, refellendos occasione data existimavimus. Grotius civitatis, & potestatis summæ originem ordinationem humanam vocat. Pufendorfius immediatam originem ducit ex pactis. Contra sentit Thomafius *iurisprud. div. Lib. III. cap. vi. num. 73.* ubi hæc habet. *Si enim* (inquit) *civitates originem sumpserunt ab hominibus improbis* (ut contendit aliquo modo Pufendorfius) *Deus non potest antecederet præcepisse hominibus ut societas civilis institueretur; sed sufficit, si postea institutam probaverit.* Masius, similiter Lutheranus, carnificis manu cremari *Hafniae Thomafii* scripta curavit, quod causam imperii immediate a Deo non derivavit. Vitriarius *Instit. I. N. & G. quæst. cxxi. cap. III.* singularem evulgavit errorem, negans societati humanæ potestatem summam Regi, sive Principi communicandam. *Populus numquam concessit potestatem Regi, quam numquam habuit; sed solus Deus: & populus liber, Regem sibi eligendo, inter manus Dei, a quo proxime accepit, eam resignat; qui, postquam a populo Rex est electus, eam Regi confert.* Hæc pauca delibasse sufficiat. Nec enim singula excutere, aut otium, aut instituti ratio sinunt; sed nec est operæ pretium.

C A P U T III.

De iure civili publico, & privato. Iurispublicistæ protestantes turpiter confundunt ius civile supremum cum sacro. In examen præcipue vocatur doctrina quam tradit Samuel Pufendorfius in libello inscripto, De habitu religionis christianæ ad vitam civilem.

QUæ hic tractanda propositæ, disparatæ sunt. At, quia Doctores Lutherici, potissimum Pufendorfius, illa coniungunt; idcirco & nos hoc in capite eadem discutienda suscipimus. Contendunt novatores, supremæ potestati civili annexam esse potestatem in sacra: quæ duo non minus ac cælum a terra invicem distant. Ut confusio vitetur, caput istud in sequentes paragraphos tribuo.

§. I.

Origo iuris civilis, eiusdem acceptiones variæ. Discrimen ius publicum inter & privatum. Inepte gloriantur Scriptores Lutherici, se e tenebris in lucem eduxisse ius publicum.

I. **I**uris civilis origines eleganti, eruditoque calamo explanat præclarus Ictus Vincentius Gravina *Lib. III.* Et quoniam ius istud antonomastice Romanum appellatur, adiicit librum singularem de Romano Imperio. Verum nos illa dumtaxat quæ nostro morum formandorum instituto conducunt, in medium adducemus.

II. Iuris civilis acceptiones variæ. Quandoque sumitur pro omni iure, sive naturali, sive gentium quo cives utuntur. Sed acceptio hæc impropria est. Secundo pro iure Romano habetur. Sed vera acceptio pro iure positivo, quod legumlatores condunt ad optimum cuiusque Reipublicæ regimen.

III. Ius civile hoc in significato acceptum duplex, publicum, & privatum. Illud sic nuncupatur, quod manifestum, non privatum sit; & sub triplici aspectu consideratur. Primum a causa effectrice vocatur publicum, quod publica auctoritate conditum est. Ad quod pertinet tutela, testamenti confessio, beneficium legis Falcidix, & alia iura, de quibus Icti late disputant. Secundo ius publicum vocatur ab effectu, quatenus omnibus commune est, & universos respicit cives. Quo in sensu opponitur privilegio, quod non ad universos, sed ad singulos attinet. Tertio a fine ius publicum suam arcessit denominationem, prout communem & universalem respicit utilitatem, tranquillitatem, & commodum. Et iuxta hunc sensum accipit Imperator ius publicum *§. fin. inst. de l. & l. & Ictus l. iuri §. hu-ius*, ait, *ius publicum esse quod ad statum rei Romanæ spectat.*

IV. Communis iuris publici finitio, in hac tertia acceptione spectati, hæc præbetur. *Ius est quod directe, & principaliter ob publicas causas, & utilitatem universalem constitutum est.* Moderni Icti tribuunt illud in antiquum, & commune contentum in ultimis tribus libris codicis; & in speciale sive hodiernum, quod, facta Romani imperii translatione a Græcis ad Germanos in Caroli Magni persona, Leonis III. Romani Pontificis auctoritate, coalescit ex Constitutionibus, Recessibus imperii, Capitulationibus Imperatorum. Istius tamen iuris Romano-Germanici primum, potissimumque fundamentum est BULLA AUREA Caroli IV.

V. Quibus constitutis, hoc inter ius publicum & privatum Icti discrimen assignant.

gnant. Lex omnis propter bonum commune fertur, hac tamen diversitate, quod ius civile privatum immediate, & directe, & in executione singulorum utilitatem & commodum spectat; quod postea in bonum Reipublicæ commune, coalescens ex subditorum bonis, & commodis, cedit. Contra ius publicum directe, & in executione principaliter utilitatem publicam intendit; quæ postea in singulos manat. Finis itaque publici iuris immediatus est bonum publicum tam in intentione, quam in executione.

VI. Iuris publici auctor est summa potestas, in imperio Imperator, in regno Rex, in principatu Princeps, in republica Magistratus, penes quos summa residet maiestas: quoniam ius publicum est vera lex, vocaturque ius legale; lex autem ab eo egreditur qui curam gerit communitatis. Quælibet Respublica, immo quælibet civitas, non subdita alicui, sua habet iura tum publica, tum privata: quia, his sublatis iuribus, tranquillitas, pax, commune bonum consistere nequaquam valent. Hinc ius tum publicum, tum privatum Romanum, cum ipsa fere Republica ortum habuit; quamvis non continuo ac leges privatæ institutæ prodierunt, scriptis consignatæ fuerint, Quilibet itaque principatus qui superiorem non agnoscit, sua iura publica, & privata habet. Et iura sive publica, sive privata unius principatus, regni, aut imperii, nisi quidquam iuris naturalis, aut divini contineant, non astringunt subditos alterius principatus, sed illos dumtaxat qui subiecti sunt illi supremæ potestati a qua iura manarunt.

VII. *Iurispublicistæ* protestantes sibi plaudunt, quod ius publicum exornaverint, & veluti in sepulcro iacens, ad vitam revocaverint. Et reipsa *Coringius, Hornius, Masius, Hertius, Vitriarius*, & innumeri alii ingentia volumina edidere, quibus ius publicum Romano-Germanicum illustrarunt. Et, ad hoc quod attinet, laudanda est eorundem diligentia, labor, industria, & eruditio a ceteris Germanis, qui ex illorum vigiliis, & sudoribus fructum capiunt. At ceteræ nationes, ab imperio Teutonico liberæ, nihil ex illorum operibus proficere valent. Revolve ego ingentia volumina Hertii, Vitriarii, aliorumque; ac statim intellexi, me oleum, operamque ludere in eorum lectione: non quod eiusmodi scripta methodo, eruditione, & ratiocinio careant; sed quod ad solos imbuendos Germanici imperii subditos attineant. Quemadmodum illi otio, & litteris abuterentur, si libros qui iura publica, & privata, Veneta, Gallica, Hispanica, Anglica, Polonica, legere vellent; nisi peculiarem haberent finem, quemadmodum Romani, qui Græcorum leges exscribere, ut inde optimas pro suæ reipublicæ regimine leges eruerent: qua tamen eruditione imbui illi debent qui principatus regimini, vel ministerio destinati sunt, aut publicas talis principatus moderantur academias, & universitates. Quare sicuti commendandi sunt heterodoxi Protestantes, qui exornando iuri publico Cæsareo strenuam navarunt operam; ita censura digni essent aliorum

rum

rum regnorum, & universitatum moderatores, si propriæ nationis publica & privata iura ad communem patriæ utilitatem illustrare negligerent. Verum hæc nihil ad nos.

§. II.

Iurispublicistæ protestantes Grotius, Goldastus, Pufendorfius, Coringius, ceterique eiusdem sectæ, ius sacrum cum civili permiscentes, rerumpublicarum regimina perturbarunt. Nonnulla effata ex libello Pufendorffii de habitu religionis christianæ ad vitam civilem delibantur.

I. **P**rotestantium studia in iure publico illustrando commendavi. At nemo ratione præditus, & partium studio vacuus potest non improbare eorundem conatus, quibus ius publicum christianorum Imperantium incredibili confusione obtenebrarunt, & ineptissimis paradoxis implicarunt. Istorum agmen ducit Samuel Pufendorfius, lutherico fermento præ ceteris inflatus, qui in suo libello *de habitu religionis christianæ ad vitam civilem*, suam bilem, scommata, & rustica convicia, homine honesto indigna, evomit in Papatum; nullumque non movet lapidem, ut ius in sacra Principibus tribuat. Nemo mihi vitio vertat, si homines istos duriori interdum excipiam ferula: quoniam illi adeo furentes in Catholicos debacchantur, ut non homines, sed immanes feras, ex filvis illis septentrionalibus erumpentes, ira, odioque spumantes, agnoscas. Alias dixi, sæpiusque repetendum existimo, sectas omnes magis & minus commiserationem mereri. Verum Lutherana, & Calviniana, ceteræque protestantes turbæ tam impotenti superbia fastuque tument, ut minime illas pudeat adversus quindecim sæculorum cultiores christianæ institutionis nationes cervices erigere, & universæ catholicæ Ecclesiæ doctrinam, ante natum *Lutherum*, ubique Christianorum receptam, contemnere, & deridendam propinare. Ut impune, liberiusque suos putidissimos in vulgus propagare errores possent, hierarchiam ecclesiasticam subvertere, iudices supremos in religionis controversiis dirimendis de medio tollere, sacerdotium cum imperio confundere, cælum terræ miscere, exquisita fraude, & captiosis commentis pertentarunt.

II. Samuel *Pufendorfus* in citato *opusculo* hierarchiam ecclesiasticam, seu potestatem in sacra, seiunctam a potestate politica, *figmentum papisticum*, *monstrum politicum*, quod imperia lacerat in partes, quod regimina pervertit, urbanissime appellat. Catholici Doctores luthericas fabellas, adversus hanc divinam veritatem invecitas, omni argumentorum genere millies labefactarunt. Idcirco actum agerem, si ex instituto hanc versare controversiam vellem. Verum quæ *Pufendorfus* in

cita-

titato *opusculo* obtrudit, confutatione peculiari digna videntur. Hirco-cervum potestatis sacræ, & profanæ conflare *Pufendorfius* conatur. Religionem christianam politico statui subiicere, non politicum statum religioni studet. Et adeo necessariam iudicat hanc unicam potestatem summam, sacra & profana moderantem, ut *Lib. VII. de iur. nat. & gent. cap. IV. num. VIII. fol. 962.* expedire asserat ut publice civitas eiusmodi doctrinis veluti personet, & in *Apologia* adversus *Bekmannum*, quem *Afinium Tenebrionem* appellat §. 6. pag. 7. scribit. *Dico nulla dogmata moralia... contra ius naturale, & sanam politicam pugnancia, sub specie religionis obrusa, in civitate esse toleranda: qualia sane pestilentissima sub religionis larva alicubi irrepsisse, nemo rerum humanarum peritior est qui ignoret. Ex eo genere sunt isthæc dogmata: dari potestatem extranei alicuius Sacerdotis, quibus summi imperantes civiles sint subiecti... omnibus Sacerdotibus cuiusque Reipublicæ christianæ necessario dependendum a Sacerdote aliquo extraneo: in Sacerdotes summo imperio civili nullam esse potestatem... Fanaticorum hominum deliria, & commenta pro oraculis divinius inspiratis &c. Cum igitur *Afinius Tenebrio* meam sententiam hæcenus expositam, tamquam orthodoxis fundamentis repugnantem damnet, necessum &c. Peiora, & longe viliora scribit in *opusculo præfato de habitu religionis &c.**

III. Lutherus, post hominum memoriam audacissimus, primus hunc invexit errorem. Siquidem *Tom. II. pag. 76.* inquit: *Neque Papa, neque Episcopus, neque ullus hominum habet ius unius syllabæ constituendæ super christianum hominem, nisi id fiat eiusdem consensu. Quidquid aliter fiat, spiritu tyrannico fit.* Omnes Sacerdotes æquales esse effutit.

IV. Si perconteris a Iurispubicistis Luthericis, quam Ecclesiæ formam, quodnam regiminis sacri systema ex Patriarchæ *Lutheri* principiis constituerint; hæcere sane illos videbis, & pro regnorum, Principum, atque imperantium diversitate, varias deprehendes; mutuoque pugnantes Respublicas christianas. Non una apud eos Ecclesia; sed alia Lutherica, alia Calvinica, alia Zuinglica, alia Presbyterica. Ne multa: ex doctrina *Lutheri* regimen Ecclesiæ *democraticum*, immo *anarchicum* est. Quid quod *Pufendorsum* scribere non puduit in eo *opusculo* de habitu relig. christ. &c. §. 31. pag. 193. *In Ecclesiis formandis non est opus decreto super certa regiminis forma introducenda, absurdæque adeo sunt quæstiones, an monarchica, aristocratica, ac democratica forma competat Ecclesiæ. Hæc siquidem formæ cadunt in statum aliquem, seu civitatem; Ecclesia autem status non est.* Egregius *Metaphysicus*, & sapientissimus *Ictus*. Ecclesia status non est? Nulla ei recti, & definiti regiminis forma præcisa? Hæc sunt scita quæ Iurispubicistæ Lutherici evulgant, & mutuo sibi communicant. Nam *Matthæus Pfaffius* *Tubingensis* Doctor *de orig. iur. ecclesiast. pag. 88.* hæc *Pufendorffii* ridicularia commenta recoquit his verbis. *Unde & quæstio ista valde insipida est, ut recte omnino animad-*

ver-

versit Samuel a Pufendorf in aureo libello de habitu religionis christianæ ad vitam civilem, cum disputatur, num Ecclesia sit monarchica, vel potius aristocratica, aut democratica: etsi enim analogias quasdam hic invenire detur, cum omnis directio superioritatem quamdam supponere videatur, modosque, & limites varios admittat; satius tamen est ab omnibus eiusmodi comparationibus manum abstrahere, quam civili negotio res Ecclesiæ, quæ altioris longe indaginis sunt, adaptare.

V. Versutia qua declinare callidi homines controversiam student, haud contemnenda. Intelligunt quippe & ipsi, Andabatarum more se in lite hac cum Catholicis pugnare; nihilque solidi tenere in quo pedem figant. Quamobrem tamquam fundamentum suæ babelicæ turris potissimum Lutherus præcicit, nullum in terris dirimendarum in religionis negotio controversiarum iudicem præsidere; sed quempiam, privato imbutum spiritu, iudicem esse in fidei litibus finiendis. Hanc Luthericam doctrinam, universæ antiquitati incognitam, variis delimitare fucis, & ineptis obsepere nugis conati sunt debacchantis magistri discipuli. Istorum commenta, incredibili confusione, verborumque circuitione implicata, ea qua fieri potest claritate perstringenda sunt. Et quoniam Pufendorfus præ ceteris omnia aggerit, ex illo eadem delibabimus.

VI. Ecclesiam non esse *statum*, sed societatem in *statu*, ex Doctoribus, & auditoribus constatam, esse docet Pufendorfus *cit. libello §. 30. & 31.* Hanc societatem *collegium* etiam appellat, in quod coire omnes, quemadmodum in civilem societatem, naturali libertate præditi valent; *collegium* istud regulas, pactiones in disciplina divini cultus servandas præscribit. Easdem ecclesiasticas leges vocat, quibus derogare sine naturalis libertatis læsione nec summa potestas valet, excepto litium, turbarumque eventu, in quo suprema Reipublicæ auctoritas suum interponere iudicium debet. Duplex innuit ius sacrum, *maiestaticum*, & *collegiale*. *Maiestaticum* suprema inspectione præsidere *collegio* asserit, eiusque pacem promoveri, impedire ne Doctores principia a religione naturali aliena, superstitioneque tincta invehant; ne conscientis vis inferatur per *anathematismos*, aliasque censuras: dirimere controversias, definire cultum publicum, iura matrimonialia, & beneficia, bonaque ecclesiastica distribuere. Ad iura *collegialia* reducit ministrorum institutionem, administrationem ecclesiasticorum reddituum, indicationem feriarum, ieiuniorum, & compositiones amicabiles super litibus ecclesiasticis, & exteriorem pœnitentiæ disciplinam.

VII. Quamvis cives omnes ingredi collegium hoc valeant; tamen, subdit ille, expedit, ut civium cœtus aliquas designet personas, Ecclesiam repræsentantes, quæ cœtus nomine externam dirigant disciplinam, quin valeant articulos fidei definire, sed cœtus doctrinam historice exponere, & suadere. Principibus non

modo ius Sacerdotii universalis, sicut aliis Christianis, tribuit; sed iura *collegialia* tacito cœtus consensu in supremas potestates translata esse docet. Quapropter Principes possunt hanc iurium administrationem committere *Consistorio*, potissimum ex viris politicis constante: cui adiungi Theologos Doctores non erit inutile. Nullum inter Sacerdotes, Doctores, & auditores discrimen, nisi ministerii diversitate. Excludere a sacra cœna indignos, iuris esse vel *collegii*, vel *maiestatis*, constituit.

VIII. Sed, ut magis patefaciam *Pufendorfi* & in Ecclesiam Romanam impotentem rabiem, & de potestate Principum in sacra, ineptissima paradoxa, pauca ex universo illius citato libello delibabo, quibus huic paragrafo finem imponam. In ipsa dedicatoria epistola ad Serenissimum Electorem S. R. I. Fridericum Brandenburgensem heroica facinora commemorat suorum Reformatorem, qui molestissimum Ecclesie dominatum excusserunt: quos, inquit, *hactenus Sedis Romanæ adulatores proterve insultant, velut adversus divinum institutum refractarios, rebelles, ac se, suosque iuxta cives in exitium pertrabentes. In quos iam quoque mercenariorum Scriptorum impudentia id calumnie genus spargere haud verentur.* Qui fortius pro Petri cathedra hactenus pugnarunt, homines fuere paupertate, modestia, rerumque humanarum omnium contemptione illustres: notamque mercenarii calami si quis meretur, is est Pufendorfius, qui Principibus velificando, adulandoque, ex infima sorte & pauperie Dynasta evasit. Pergit ibi: *Quibus latratoribus os obturare par est.*

IX. Ut vero istorum ora obstruat, chimæras suas in medium adducit, & formam regiminis Ecclesie christianæ delineare studet. Primum omnium constituit, Ecclesiam christianam non esse statum aliquem suis legibus circumscriptum, & ab uno capite directum. Quoniam, inquit §. 15. pag. 54. qui rempublicam, aut statum condit, necessum est ut quid terrarum habeat, ubi cives sedem fortunarum, novamque patriam figere possint. Et ut evincat, Ecclesiam non esse rempublicam, aut statum aliquem, maiorem libelli partem occupat. Scripturarum testimonia, quæ alio pertinent, huc congerit. *Nec desunt* (inquit §. 31. pag. 131.) *rationes ex quibus evinci queat, non potuisse ab Apostolis condi Ecclesias quæ indolem status haberent.* Quænam rationes istæ? Subdit continuo: *Cuiuslibet status primarius finis est securitas, ac ut coniunctis animis, viribusque aliorum iniuriæ arceantur. Quem ad finem insignium virorum numero opus est, & quidem talium qui ad vim arcendam idonei sunt.* Hoc pluribus foliis explicat, inquiens pag. 133. *Qui iam sub aliquo statu degit, si novum se in statum conferre velit, necessum est ut vel in alium locum commigret, aut præsens imperium loci, ubi agit, excutiat. . . . Sic Romulus novum statum conditurus Regum Albanorum imperio renuntiabat, & qui novo statui accedere volebant, desertis suis oppidis, Romam commigrabant.* Tam pro-

prolixo & asiatico stilo hoc unicum punctum firmare studet, ut plusquam duas libelli partes infumat.

X. En quo recidant istius præclari, & superciliosi Lutherici Doctoris conamina, ut evincat Ecclesiam Christi non esse *statum* ad exemplum illius status quem Romulus formavit ex rapinis, cædibus, & latrociniiis. Incredibilia forent Lutherica hæc paradoxa, nisi typis essent edita, & quidem ab illis qui in supremo subsellio synagogæ Lutheranæ sedent. Ecceinam in mentem venit, Christi Ecclesiam *statum* esse, aut rempublicam illi similem quam Romulus condidit? Quis tam absurda commenta somniavit umquam? Frustra ab hoc præclaro Doctore quæris veram Ecclesiæ christianæ notionem & imaginem. Ubique crepat Ecclesiam *collegium* esse, seu *collegia* per regna; provincias, civitates, & oppida dispersa. Hæc quippe scribit §. 39. pag. 180. *Postquam badenus prolixè fuit ostensum, Ecclesiam non esse statum, restat ut inspiciamus ad quodnam demum genus corporum moralium Ecclesiæ sint referendæ, prout quidem illæ se primitus habebant sub imperio Principum ethnicorum. Eas igitur constat habuisse indolem collegiorum, seu eiusmodi societatum, quæ plures homines certi cuiusdam negotii gratia inter se connecluntur, salvo summorum Imperantium in eisdem iure. Qua de re consuli possunt Icti de collegiis, & corporibus, & imprimis Iacobus Cuiacius.* Ecce ad Ictos Papinianos, Ulpianos, Trebonianos, Cuiacios remittit lectores suos, ut, quid sit collegium, atque inde Ecclesia, discant? Cur eisdem ad Scripturæ testimonia non mittit? Ab Ictis, quid sit Ecclesia, perdiscendum; non ab Apostolis, non a Patribus apostolicis, non a xv. sæculorum Doctoribus? Ne multa. Ecclesia quam *Pufendorfus* delineat, illa ipsa est quæ nunc in populo iudaico spectatur. Antequam Ecclesia iudaica reprobata esset, summum habebat Sacerdotem. Synedrium Hierosolymis residens, universum populum iudaicum, per orbem dispersum, moderabatur, regebat, & controversiæ omnes ibidem definiabantur, summa unitate servata. Ecclesia *pufendoriana*, seu *protestantica*, summo Sacerdote destituta, fractaque unitate, solis collegiis in qualibet provincia, regno dispersis coalescit, non secus ac nunc est Ecclesia iudaica. Nullum in his collegiis, sive iudaicis, sive protestanticis, *sacrificium* Deo offertur. Nullum caput, nullus rector, qui hæc *collegia*; sive iudaica, sive *protestantica*, moderetur. Nulla istorum collegiorum unitas, ordo nullus; doctrinæ variæ, dogmata opposita. Immo plus unitatis inter synagogas iudaicas quam inter *collegia* protestantica elucet. Horrendiora reprobationis, cæcitatæ, obstinationis, & divini furoris flagella in synagogis protestanticis quam in iudaicis spectantur.

XI. Adeo splendida & perspicua est Ecclesiæ forma, quam Catholici Romani a Christo delineatam, ab Apostolis perfectam acceperunt, ut vel ipse *Pufendorfus*, licet densissima tenebrarum caligine usquequaque circumfusus, scribere co-

ctus

Quis fuerit §. 35. pag. 155. *Colorem aliquem habet quod iactatur, melius, & firmitus unitatem fidei conservari, controversias componi, ac hæreses compeſci, atque extingui poſſe, ſi terrarum Eccleſiæ & ab uno capite, ſive Princeps is ſit, ſive Senatus e pluribus conſtans, regantur &c.* At, ut babelicam proteſtantiæ Eccleſiæ confuſionem defendat, ſubdit illico §. 36. & pag. eadem: *Si res penitus inſpiciatur, in caſſum eiſmodi uſum Monarchæ eccleſiaſtici oſtendi apparebit.* Qui ergo controverſias, quæ in dies adverſus dogmata excitantur, definiunt? Concilia? Conſiſtoria? *Nulla* (inquit pag. 175.) *illis poteſtas legiſlatoria competit, ut Eccleſiæ leges vel canones pro imperio iniungant.* Quid, ſi Concilia hæc quidquam in fidei controverſiis decident? Reſpondet continuo ibidem: *Ad quam deciſionem amplectendam Eccleſiæ non tenentur.* Quid itaque agendum? Singuli homines, ſpiritu lutherico aſti, definitiones Conciliorum ad ſacras litteras exigere & expendere debent, num eiſdem conſonent? Quid, ſi cerebra hæc proteſtantica ſcindantur in partes, & alii congruere clament definitiones divinæ Scripturæ, alii pernegent? Reſpondet §. 46. pag. 211. *Præterea, ubi diſſidii aliquid & controverſiæ circa dogmata in Eccleſia exortum fuerit, in diverſa tendentibus Doctõribus iſtius, componendæ cura ad ſummos imperantes ſpectat.* Hoc idem repetit §. 48. pag. 219. *Denique cum per religionem chriſtianam iura ſummorum imperantium haud imminuantur, hiſce . . . poteſtas competit inquirendi quidnam canonum, ſeu ſtatutorum in Eccleſia receptum ſit; & ſi quæ reperta fuerint vel ſupervacua, vel ipſorum iuribus adverſantia, abolendi.* Quid, ſi ſupremi hi imperantes eſſent Sociniani, Ruſſiani, Græci, Ariani, Neſtoriani, qui collegia proteſtantica, aut calvinica moderari deberent? Interius, reſpondet, quiſque ea profiteatur dogmata quæ ſibi arrident. Si tibi ſimilia paradoxa incredibilia videntur, audi Pufendorſium qui §. 49. pag. 227. hæc reponit. *Præterea ad tranquillitatem civitatis non absolute neceſſarium eſt ut omnes cives circa ſingula religionis capita conſentiant, ſeu, quod eodem recidit, diſſenſus circa capita religionis per ſe non turbat quietem civitatis . . . Quare igitur Princeps cives bonos & quietos patiatuſ abundare ſuo ſenſu, qui, ſi errant, non ipſus, ſed ſuo dumtaxat periculo errant.* Huc recidunt Pufendorſii, & omnium Proteſtantium ſtudia. Quiſque Lutheranus iudex ſupremus eſt in controverſiis fidei. Nullum in chriſtiana Eccleſia imperium, nullus iudex, qui in alios ſententiam dicat. Iuvenes & ſenes, docti & indocti, mulieres & viri, omnes & ſinguli Sacerdotes, iudices & arbitri ſuæ religionis. Quod paſſim obtrudit, unitatem Eccleſiæ a fidei unitate repetendam eſſe, verum habet: unus quippe Deus, una fides, unum baptiſma. At mirum eſt hominem, nec meo iudicio indoctum, potuiſſe tam craſſis antilogiis iugulum ſuum torquere. Si quiſque lutherico ſpiritu inflatus ea credere debet quæ ſibi videntur ſacris litteris conſona; quo fieri modo poteſt ut fidei unitas ſervetur? At omnibus credendi ſunt arti-

culi fundamentales. Ita ne vero? Ecquis definivit, hos tantum esse articulos, secus alios credendos? Quis sancivit hos, secus illos esse fundamentales? Ubi nam Scripturæ sanctæ talem perhibent distinctionem?

XII. En specimen quod ecclesiastici regiminis perhibet *Pufendorfus*, & cum eodem *Pfaffius*, ceterique protestantes Doctores. Si confusa regiminis pictura est contrariis delineata coloribus, si nulla nativa facies aspicitur, si omnia perturbata, ridicularia, & veluti chimæra, pluribus conficta monstris, appareant; non mihi, sed *Pufendorfio*, sed *Pfaffio*, unde hæc transcripta sunt, id tribuas velim. Siquidem adeo monstruosa est regiminis forma, ut, quo exprimere eam nomine possint, vel ipsi ignorent. Nam alii *anonymam*, alii *monarchico-civilem*, illi *aristocraticam profano-sacram*, isti *mixtam*, alii *democraticam* appellant. Sed primi in hac denominationis exprimenda notione aliis palmam præripiunt, *anonymam*, seu *innominatam* eam vocantes.

§. III.

Potestatis in sacra distincta notio. Turpiter errant Doctores Lutherici, qui iure & naturali, & divino convenire Principibus hanc potestatem effutiunt. Nonnulla præmittuntur adversus Hugonem Grotium.

I. **H**ugonis Grotii opus posthumum typis pluries prodiit, inscriptum *de imperio summarum potestatum circa sacra*. Causa, quam Grotius versat, adeo afflicta est, & vana, ut neque tanti viri acumine, & eruditione potuerit aliquo probabilitatis colore fucari. Illam, non secus ac alii Protestantes, agit Grotius, confuse scilicet, & perturbate. Nullam istius potestatis notionem perhibet. Initio Patrum testimonia truncata exhibet, & in erroneum detorquet sensum. Imperatores, Reges, & Principes supremos, secundum Deum, in civili regimine, & religionis defensores, atque protectores appellat. Et hinc ius in sacra iisdem Grotius tribuit. Argutatur adeo vane, & ridicularie, ut Grotius non dignoscatur. Inquit enim cap. 1. num. 3. *Effectus summi imperii sunt obligatio, & coactio. Si autem plures essent summi imperantes ut plures, possent esse imperata contraria, aut contrarietatem implicantia.* Et post pauca infert: *ut eodem tempore idem homo ab hoc ire iussus ad forum, ab illo ad castra, ab illo rursus ad templum, si his omnibus parere teneatur.* Quam sint hæc vana, & nugacia, nemo non videt. Ipse Grotius distinguit ius in sacra a sacrorum exercitio, quod Pastoribus tribuit. Idem ergo homo, iussus a *consistorio*, aut a *collegio* recedere a sacra cœna, & a suprema

ma

ma potestate ire ad forum, eodem tempore parere tenetur. Sed quid umbras consecramur, & larvas? In medium producit *Grotius* ex S. Thoma Aquinate, ex PP. Francisco Victoria, Caietano, Suarezio, aliisque catholicis Doctoribus prolixa testimonia, sed omnia sinistro in sensu exposita: nec opus ea expendere est; cum ex instituto Auctoris illius sententiam labefactaverint alii. Unum in commendationem Grotii, quod alias indicavi, repetere iuvat, videlicet falsam iniustamque causam illum versare, non aliorum protestantium Germanorum more, conviciis nempe, calumniis, & imposturis adversus Papatum; sed honesta, licet infirma & falsa, disputatione. Plurima transcribere ex eodem *Grotii* opere vana & inepta commenta possem: sed quia eadem sunt ac aliorum Protestantium; ideo non est quod refellere sigillatim eadem debeam. Porro, antequam ultra provehor, notio potestatis in sacra, quæ est disputationis materies, præmittenda est.

II. P. Franciscus Victoria inter primos catholicos Doctores provinciam hanc pro dignitate illustravit *relect. de potest. eccles.* Ipsi potestatis nomen enucleat, illudque a potentia distinguit. Hæc enim quid physicum prodit. Sic inquit *sect. 11. num. 1.* Materiam, intellectum, voluntatem, potentias vocamus. Contra potestas, ut advertit S. Thomas in *IV. distinct. xxiv. quæst. 1. art. 1. quæstionc. 2. ad 3.* præter facultatem agendi, dignitatem, auctoritatem, & eminentiam præfert; & inter entia moralia numeratur. Potestas itaque in Ecclesia est vis, & facultas ad aliquid spirituale, & supernaturale præstandum, a civili potestate distincta.

III. Quid autem nomine *sacrorum* veniat, exponendum est, ut plena potestatis in sacra habeatur intelligentia. Itaque quæ in christiana Ecclesia sacra sunt, alia attinent ad sacramenta, alia ad regimen conscientiarum internum, alia ad disciplinam exteriorem. Ex quo sequitur, triplicem esse potestatem in Ecclesia, alteram ordinis, alteram iurisdictionis interioris, tertiam iurisdictionis exterioris. Prima sacramenta conficienda & ministranda spectat, nempe, baptismum, & sacros ordines conferre, eucharistiam conficere, offerre, & ministrare, chrisma, & oleum infirmorum benedicere. Ad potestatem iurisdictionis interioris pertinet absolvere, & ligare conscientias. Potestas iurisdictionis exterioris controversias fidei dirimit, Concilia convocat, & iisdem præsidet, beneficia confert, Ecclesiarum ministros constituit, in delinquentes animadvertit pœnis spiritualibus. Quibus declaratis, sic finiri in communi valet potestas in sacra: *Est facultas moralis ad Dei cultum, & salutem fidelium ordinata.*

IV. Potestas ordinis lutherica communis omnibus est, etiam mulierculis, per *baptisma* collata. A cœtu tamen, vel a Principe ministris quibusdam deputatur, quæ mere profana est. Nam, si quas exercet cæremonias, hæc non reputantur a

Christo, vel ab Apostolis institutæ, sed ab homine; & veluti *Papismi* reliquiæ habentur. Hac itaque potestate omnes homines, & feminæ protestantes imbutæ sunt, & Principes eorum eminentiori modo, iuxta eorum *effatum protestanticum*, a Strikio in sua *dissertatione de potestate* &c. toties recantatum, videlicet, *quilibet Princeps in suo territorio est Papa*. Plures numerat Principes, qui doctoris, pastoris, & Principatus munere defuncti sunt. Rex enim protestanticus ius papale, episcopale, & synodale possidet in suo territorio: quia inquit: *Cuius est regio, illius est religio*.

V. *Pufendorfus* ab hac potestate *maiestatica* in sacra eximit religionem internam, in baptisate susceptam, & a Deo revelatam, ab omni prorsus imperio liberam. Quam libertatem in iure naturali fundatam ait. Subdit, potestatem ordinis, seu munus docendi, non esse cuivis Christiano adscriptum; sed peculiaris vocationis fructum esse. Principes non fieri vi professionis christianæ *Episcopos*, & *Doctores Ecclesiæ*: non quod hæc duo, Principatus, & Episcopatus, pugnent; sed quia ob negotiorum gravitatem utrumque munus obire idem homo commode nequit. Principi tamen, ut supremo collegii capiti, tribuit ius constituendi ministros Ecclesiæ, convocandi Synodos, plectendi Ecclesiasticos delinquentes.

VI. Fundamenta quibus *Pufendorfus* suam superstruit luthericam machinam, hæc sunt. Religio, sive naturalis, sive in statu gratiæ, personalis est; neque exerceri per alium potest. Ergo naturæ iure libera, & cuiusvis externæ directionis est expers; sed proprio mentis dictamine, lumine revelationis præeunte, dirigi debet, omni exteriori coactione submotâ. Neque enim homines, in rempublicam coeuntes, quantum ad religionem se imperantibus submisere. Cultum externum Deo exhibendum summi imperantes determinare valent, blande tamen; cum rituum disciplina, tametsi varia, religionem non tollat.

VII. Hæc sunt ratiocinia *Noodt*, & *Pufendorfi*, quos preclaros *Metaphysicos* sui appellant. Quis non videat has esse nugas & geras? Libera utique religio est: quia non coacte, sed libere suscipi, aut reiici potest. At posito quod quis suscipere illam velit, non proprio Marte, sed iuxta articulos Ecclesiæ suæ revelatos tenere debet: alioquin tot essent religiones, quot cerebra. In religione naturali ille Polytheismum, hic Deismum; in christiana ille Arianismum, alii Nestorianismum, alii Manichæismum, isti Lutheranismum, illi Calvinismum profiteri iure possent. Et reapse apud Luthericos, & Calvinicos in eadem una familia plures sunt religiones. Qui autem semel libere religionem suscepit, Deo fide data, plecti iure debet, tamquam perfidiæ reus, si ab eadem desciscat, aut proprio arbitrio temerare, & corrumpere illam tentaverit. Libertas *protestantica* christianam rempublicam, uno divino spiritu vivificatam, moderatamque, in babelicas turbas, & fanati-

aticas sectas convertit : & ad *Indifferentissimum* , & *Atheismum* viam aperit amplissimam ; quin necessaria consecutione Atheismum inducit . Hoc est monstrosum illud portentum quod Lutherus genuit , quod magnam septentrionis partem devoravit . Qui sibi temperare valet quin deridendos universo mundo propinet fanaticos istos , qui adversus quindecim sæculorum Doctores omnes , adversus Ecclesiam universalem , tum Latinam , tum Græcam , novum Ecclesiæ regimen , *anonymum* , *anarchicum* , phantasticum , societati , tranquillitati , Deo , & hominibus perniciosum , funestum , exitiosum invehere ausi sunt ? Hæc omnia invictis rationum momentis , & lacrymabili experientia millies demonstrarunt Catholicorum Theologi . Quas rationes prætereo , ne instituti limites transiliam .

VIII. Clamant Protestantes : Iure naturæ convenit supremis imperantibus potestas summa : ergo ius in sacra . Quoniam naturæ auctor eam tribuit potestatem quæ tranquillitatem , non confusionem pariat . Si duæ essent potestates , una alteram elideret , & esset *status in statu* , principatus in principatu . Nugæ hæc sunt indignæ homine christiano . Duæ summæ potestates civiles eiusdem ordinis mutuo pugnant ; secus duæ diversi ordinis , inferioris , & superioris , ita temperatæ , & ordinatæ , ut una alteram firmet . Ex naturæ iure proficisci nequit quod est supra naturam . Religio revelata divina est , omnem naturæ ordinem prætergrediens ; immo , ut iamiam dicturus sum , ipso naturæ lumine infertur , seiunctas esse potestates istas . Monstrum est rempublicam in republica , principatum in principatu constituere . Alterutrum ergo dicendum . Aut Christus Dominus monstrum dissensionis , & confusionis invehit , dum in Romano Imperio suam constituit novam rempublicam , cuius supremus Magistratus fuit Collegium apostolicum sub capite Petro , suprema potestate instructo : aut monstrosa & chimærica est religio lutherica . Sed pressius urgeamus hos Doctores luthericos . Naturæ iure summæ potestati competit ius in sacra ? Ergo naturæ iura violavit Christus , dum , repugnante suprema potestate , suam condidit religionem . Ergo perduellionis & stultitiæ simul rei fuerunt Apostoli , dum Evangelium , Regibus , & Imperatoribus obsistentibus , prædicarunt . Quid ad hæc ? Ius naturæ nonne Ethnicis æque ac Christianis commune ? Iure naturali convenit summis imperantibus potestas in sacra ? Ergo & ethnicis imperantibus . Quid ? Aliud ne ethnicorum imperantium ; aliud christianorum Principum naturæ ius ? Quid reponunt præclari Metaphysici iuris naturæ instauratores , sed vere corruptores ?

IX. Evidentius demonstratur , iure naturali non convenire summis imperantibus ius in sacra . Respublica civilis natura sua diversa est a christiana ; cum illa naturalis , hæc supernaturalis sit . Ergo utriusque reipublicæ regimen & tribunal infinite distant . Iure igitur naturæ inferri nequit ut qui uni præsidet , præsideat & alteri . Fines istius duplicis potestatis omnino diversi sunt : politicæ pax & tranquillitas civilis ;

christianæ, spiritualis æterna salus. Ex finium diversitate media quoque diversa existunt, & a diverso principio proficiscuntur. Potestas summa civilis ab auctore naturæ primum, & post a communitate modo supra explicato; potestas in Sacra, a Deo auctore supernaturali manat.

X. Evidenter igitur constat Doctores luthericos toto officio aberrare, dum ex principiis iuris naturalis colligere utriusque potestatis, civilis, & supernaturalis, necessariam coniunctionem irrito, & ridiculario conatu audent.

§. IV.

Turpiter errat Pufendorfius cum suis, ex divino antiqui fœderis iure inferens supremis potestatibus convenire ius in sacra.

I. **P**Lura aggerit Pufendorfius cum ceteris Doctoribus luthericis ex veteri testamento, quibus evincat summæ potestati tribuisse Deum ius in sacra. Nam Reges iudaici arcam fœderis custodiebant, transferri alio curabant. AEdificaverunt, dedicaveruntque templum. Fregerunt serpentem æneum, & idola exterminarunt, e folio summum Pontificem detrudere, & plura alia præstarunt, quæ indicant potestate in sacra ornatos a Deo fuisse.

II. Hæc omnia inferunt, Reges iudaicos corruptelas religioni perniciosas, idololatriam fidei oppositam abolevisse, divinum cultum promovisse. Præfata omnia præstitisse etiam Imperatores, omnesque Principes christianos, zelo protegendæ religionis divinæ succensos, historica perhibent documenta. At propterea ne potestate offerendi sacrificia, ministrandi sacramenta, ordinandi Sacerdotes, dirimendi fidei controversias instructi fuere?

III. Veritas hæc, cum a sola Dei voluntate pendeat, ex iis quæ Regibus iudaicis in mosaica lege concessa fuere, eruenda est. Nullibi autem in veteri testamento habetur, Deum Regibus concessisse ius in sacra. Hæc sunt iura omnia quæ Regibus illis Deus tribuit, distincte descripta Deuter. cap. xvii. *Cum ingressus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & possederis eam, & dixeris: Constituam super me Regem, sicut habeat omnes per circuitum nationes: eum constitues quem Dominus Deus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus. Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, non reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus, præsertim cum Dominus præceperit vobis ut nequaquam amplius per eandem viam revertamini. Non habebit uxores plurimas, quæ allicient animam eius, neque argenti & auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, descri-*

bet

bet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus leviticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vite sue, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & caeremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Nec elevetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filii eius super Israel. Cedo, Pufendorfi: potestas in sacra nonne politica civili nobilior, eminentior, splendidior? Deus singillatim regia recenset munia; & hoc eminentissimum, & potissimum ius in sacra silet? Hæc sunt capita legis regiarum. Eligendus a Deo Rex est, ex populo iudaico, & non ex gentibus. Equorum multiplicatio, reductio populi in Aegyptum, uxorum multitudo, divitiarum multiplicatio eidem prohibentur. Ut a Sacerdotibus, legum sacrarum iudicibus, accipiat Deuteronomium, & modeste tractet fratres suos, iubetur. Hæc sunt iura Regis a Deo instituti. De Rege enim tyrannico, cuius mentio fit I. Reg. VII. nullus nobis sermo est.

IV. Quid quod ipsimet Reges antiqui fœderis basilice facti sunt, nullo se in sacra iure potiri. Audiant Doctores lutherici Regem Iosaphat sic fantem II. Paralipom. XIX. *Amarias Sacerdos & Pontifex vester in his quæ ad Deum pertinent præsedebit. Porro Zabadias Filius Ismahel, qui est Dux in domo Iuda, super ea opera erit quæ ad Regis officium pertinent.* Cavillari hic nequeunt Protestantes *Amariam* Sacerdotem præsedisse ex regia ordinatione. Quoniam Rex declarat se destinare *Zabadiam* Ducem, ut ea præstet quæ ad Regem attinent. *Amarias* vero ea exequatur quæ sunt pontificiarum auctoritatis. Hoc solum testimonium ora omnium Lutheranorum, tametsi impudentissima, occludit. Ut tamen eorum ausus adversus omnes tot sæculorum sapientes fortius reprimantur, alterum textum transcribere non minus luculentum iuvat, ex eodem Deuteron. cap. XVII. *Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram; & iudicium intra portas tuas videris verba variari: surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus: veniesque ad Sacerdotes levitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: queresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsent loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius; sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille.*

V. Sermo hic est de divinæ legis controversiis. Has deferendas, non ad Regem, sed ad summum Sacerdotem, & ab eo dirimendas Deus iubet: & pœnam mortis infligit illi qui summi Sacerdotis iudicio non acquieverit. Ultimo supplicio iugulandos omnes Doctores luthericos Deus hic iubet, quod summi Sacerdotis iu-

dicio acquiescere nolint : qui libertatem conscientiae, quae est *Troia protestantica*, nulli iudici subiectam iactant : qui non summum Sacerdotem in divinae legis controversiis, sed proprium cerebellum, fanatico spiritu agitatam, unice consulendum blaterant. Innumera alia testimonia transcribere ex veteri lege possem, ut illud Aggaei II. *Hæc dicit Dominus exercituum : Interroga Sacerdotes legem : & illud Malachiae II. Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius : non ex ore Regis : & illud Paralipom. II. cap. xxvi. Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domini, sed Sacerdotum.... qui consecrati sunt ad huiusmodi ministerium.* Sed illa omnia prætereo. Provoco Doctores protestanticos, ut vel unicum textum producant in quo ius in sacra adscribatur Regibus Iudæis.

VI. Opponunt illi multa Regum facta, ex quibus sua lutherica dialectica colligere ius contendunt; ac si ex factis Regum protestantium Angliæ, & Germaniæ colligere ipsi legitime possent ius in sacra religionis christianæ. Obiiciunt enim, Regem Iosaphat constituisse Sacerdotes, & Levitas in Hierusalem, ut legitur *II. Paralip. cap. xix.* Ergo ius habebat in sacra. Resp. Integrum transcribere textum nolo, cum illum supra recitaverim, in quo error luthericus expresse improbatur. Sacerdotes in veteri lege designabantur a Deo, ex sola tribu Levi consecrabantur ab Aarone, tamquam summo Sacerdote, eiusque successoribus. Ex his Sacerdotibus aliqui deligebantur a Rege ad munia sacerdotalia obeunda; quemadmodum & nunc id passim fieri ab ipsis Catholicis solet. Designat Rex hos Episcopos, illos Sacerdotes, ut sacra munia obeant in suo regno. Propterea ne ius habet in sacra, & Episcopos, vel Sacerdotes instituit?

VII. Alia Regis Davidis facta obrudunt. David, inquiunt, abstulit plures corruptelas ecclesiasticas, ut ex *II. Reg. cap. v.* patet. Eiecit enim e templo claudos, & cæcos. Et alii Reges reprehenduntur, quod non sustulerint excelsa. Ergo habebant ius in sacra. Resp. Vetitum Iudæis erat ante templi ædificationem sacrificare in excelsis, sive in quocumque loco ubi tabernaculum non esset. Si enim tabernaculum in excelsis adfuisset, licite sacrificia potuissent offerri, ut constat ex *III. Reg. III. Abiit Salomon in Gabaon, ut immolaret ibi : erat enim excelsum maximum.* Post templi ædificium non alibi quam in templo licita sacrificia erant iuxta legem datam, nisi ex speciali Dei iussu; uti fecit Samuel in Ramatha, & in Galgalis. Sacrificia ergo in excelsis vetita Iudæis erant. Reges iure reprehenduntur, quod sacrilegum abusum non sustulerint. Et nunc Principes reprehensione digni essent, si in suis statibus extra loca consecrata offerri sacrificium permitterent. Distinguendus est abusus iuris ab abusu facti. Disputatur, nam sit offerendum sacrificium determinatis, sacrisque vestibus. Alii adfirmant, negant alii. Abusus iste est circa ius. Quis iudex istius abusus, seu controversiæ? Rex? Ostendant adversarii vel unicum in Scriptura vestigium. Summus Sacerdos est legiti-
mus

mus iudex; sicuti re ipsa lex ipsa divina vetabat in excelsis sacrificare. Contra definitum luculentumque ius grassantur corruptelæ, quas facti voco, ut cetera peccata contra legem. Porro, quod has facti corruptelas non sustulerint Reges, reprehenduntur. Quia quilibet paterfamilias in sua domo, quilibet rector in sua civitate, quilibet Princeps in suo statu tenetur pro viribus abolere corruptelas adversus religionem. An non essent reprehensibiles Principes catholici, si sacrarum imaginum conculcationem tolerarent; aut si in contemptores non animadverterent? Propterea ne ius in sacra illos habere inferatur? Hac ratione David Rex eiecit cæcos, & claudos e templo, quos in eiusdem contemptionem posuerant Iebusæi.

VIII. Oponunt alia Regis Salomonis facta, videlicet quod dedicaverit templum, quod deposuerit ab officio summum Sacerdotem Abiathar, illique substituerit Sadoc, ut habetur *III. Reg. II. Resp.* In dedicatione templi nihil egit Salomon quod ius in sacra redoleat. Nam obtulit, illud templum Domino, seu divino cultui deputavit; quemadmodum viri, & mulieres Israelitæ obtulerunt hyacinthum, coccum, byssum, purpuram, metalla, ligna, & plura alia. Tria functionum genera peracta sunt in hac dedicatione a tribus diversis personarum ordinibus. Populus gratias egit, & lætitiæ signa exhibuit. Salomon oravit, & gratias peregit, Sacerdotes tulerunt arcam, tabernaculum, & sacrificia immolarunt. Legatur integra dedicationis narratio, in qua nihil sane occurrit quod vel remote indicet quidquam potestatis in sacra Salomonem egisse. Deposuit Salomon Abiatharem. Verum habet. Ergo legitima potestate usus id peregit? Hoc Scriptura divina non asserit. Etiam Imperatores christiani in exilia egerunt Pontifices. Ideone legitime? Limites potestatis regis divina lex nobis declarat. Facta legi contraria narrantur; sed non probantur a Scriptura. Plures & docti Theologi catholici respondent, singulari Dei afflatu Salomonem e folio detrussisse Abiatharem: & non levia ex ipsa Scriptura adducunt documenta, quibus id evincant.

IX. Plura alia facta, quæ obrudi ab adversariis solent, missa facio, utpote nullius momenti. Ex quibusdam enim factis ambiguïs, & in erroneum sensum detortis, velle ius inferre, reclamante lege, summæ est temeritatis. Paucis rem concludo. Ius divinum universum veteris testamenti partitur in tria præceptorum genera, in moralia, cæremonialia, & iudicialia. Hæc duo ultima penitus Christus sustulit. In quo ergo præceptorum genere adscribitur potestatibus summis ius in sacra? In primo? Præcepta moralia omnia Decalogo concluduntur, suntque naturalis iuris. In universo autem Decalogo nullibi Principibus ius in sacra tribuitur, nec istius mentio fit. Fac in aliis duobus præceptorum generibus tributum fuisse summis potestatibus ius in sacra. Quid inde? Ius divinum contentum in his præceptis est, ut sit unicum templum, ut sacrificia sint cruenta, ut Sacerdotes ex sola tribu Levi assumantur, ut Iudices, & Reges a Deo sint eligendi. Hæc omnia,
& ce-

& cetera alia hoc iure contenta abrogata a Christo Domino sunt. Ergo, tametsi in veteri testamento Principes iudaici ius in sacra habuissent; nullo modo heinc colligi potest, hoc eodem iure potiri Principes christianos in sacra. Alioquin concedere Doctores protestantici deberent, circumcidendas quoque naturali & divino iure supremas potestates luthericas esse; easque debere sacrificia cruenta offerre, mactare victimas, & unicum habere templum.

§. V.

Crassius errat Pufendorfius cum ceteris Luthericis, dum vi novi testamenti summas potestates iure potiri in sacra contendit.

I. **I**stius controversiæ definitio tota pendet a voluntate divina. Deum potuisse utramque coniungere potestatem, nemo inficiabitur. In eo difficultatis vertitur cardo, præstiterit ne id Deus, an secus. Facti autem istius veritatem non aliunde haurire possumus, nisi vel ex ipsa nova lege, quam Christus condidit, vel ex testimoniis Apostolorum, aut ex Ecclesiæ praxi. Ut a primo capite initium ducam, Christus Dominus Christianorum supremum regimen Petro commisit Ioann. xxii. *Pasce oves meas*: & iterum Matth. xviii. *Tu es Petrus, & super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non prævalebunt adversus eam: & tibi dabo claves regni cælorum*: & tandem Lucæ xxii. *Tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. In his testimoniis exploratum est Ecclesiam suam regendam, imbuendamque commendasse Petro, eiusque successoribus. Quid enim clavium nomine Christus intelligat, Scriptura ipsa testatur, supremam scilicet potestatem. Nam, cum Deus a Sobna in Eliacim potestatem summam transtulit, clavium metaphora usus est, ut declarat Propheta Isaias cap. xxii. *Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum: Quid tu hic? Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, & vocabo servum meum Eliacim: & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu eius: & dabo clavem domus David super humerum eius: & aperiet, & non erit qui claudet: & claudet, & non erit qui aperiat*.

II. Quid quod hoc clavium symbolo communis hominum consensus utitur, cum supremam potestatem alicui tribuere velit? Si cives suam civitatem submittere alicui Principi destinant, claves eidem offerunt. Apud supremum civitatis Rectorem claves custodiuntur. Quid plura? inquit S. Gregorius lib. IV. epist. xxxii. *Cunctis Evangelium scientibus liquet quod voce dominica omnium Apostolorum Principi totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipsi quippe dicitur: Tibi dabo claves regni*
cælo-

cælorum. Edifferant nobis Doctores lutherici, cur Christus has claves non dederit Pilato, Herodi, Tiberio. Nam quemadmodum ex piscatoribus creavit Apostolos, eadem facilitate Tiberium, Pilatum, Herodemque convertere poterat, iisdemque claves tribuere. Cur ex suis discipulis non creavit aliquem Regem, cui supremi regiminis claves consignaret? Obmutescant necessum est, vel nugas, rancidulasque gerras reponant.

III. Apostolos ipsos audiamus. S. Lucas *Act. xx.* narrat verba Pauli inquentis: *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. A Spiritu sancto constituti sunt Apostoli, eorumque successores, præsidēs, & rectores Ecclesiarum. A quo autem protestanticæ supremæ potestates acceperunt Ecclesiarum regimen? A Spiritu sancto? Non; quia hic Apostolos instituit supremos Ecclesiarum rectores, iudices, & pastores. A quo ergo? Repetit iterum S. Paulus *Ephes. ii.* *Superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu*. Christiani ædificii fundamenta Christus, Apostoli, & Prophetæ. Ubi sunt supremæ sæculi potestates in hoc ædificio? Illarum non meminit Apostolus, sed Lutherus dumraxat. Tandem idem S. Paulus ad *Ephes. iv.* *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi*. En genuinam christianæ reipublicæ imaginem, & eiusdem ministerii distinctam formam. Corpus mysticum Christifideles sunt, qui, veluti milites in huius mundi castris constituti, pugnare adversus potestates tenebrarum debent, ut victores ingredi celestem Hierusalem possint. Quinam duces, quinam rectores, quinam istius divinæ militiæ Imperator supremus? Apostoli, Prophetæ, Evangelistæ, Pastores, Doctores sub Imperatore Petro. Nulla hic Regum, nulla civilium Principum mentio. Doctores lutherici passim crepant Dei verbum. Ad hoc etiam tum, cum non deberent, provocant. Perhibeant ergo nobis aliquem divini verbi textum, in quo Ecclesiæ suæ regimen supremis istius terreni mundi potestatibus, ius in sacra, seu in Ecclesiam suam moderandam tribuerit. Hactenus nec verbum quod hoc indicet, exhibere in publicum valuerunt.

IV. Praxim ipsam Ecclesiæ consulamus. Quis post Christi Domini abitum in cælos, & ad Patrem suum regressum, christianam Ecclesiam moderatus est? Quis clavum tenuit? Quis primam celebravit Synodum Hierosolymitanam? Quis illam indixit? Apostoli, Petro præside. Quis controversiam definivit? Nonne Apostoli? Quis transgressores fidei Deo datæ punivit? Petrus, qui Ananiam, & Saphiram ob violatam oblationem Deo factam ultimo supplicio addixit. Quis leges, nempe abstinentiam a sanguine, ab immolatis simulacrorum, a suffocato, pro optima Ecclesiæ disciplina rogavit? Apostoli. Altum ubique de Regibus, de Principibus silentium. Nulli tum,

tum, inquit, Reges christiani erant. Egregie. Sed neque Apostoli, neque Evangelistæ, neque caput Apostolorum, antequam a Christo eligerentur, erant. Sed quia optime ordinatam rempublicam instituere voluit Christus, idcirco instituit Rectores, & Principes Apostolos, qui illam regerent. Quid quod vel ipse Lutherus vester, infami secessione a vera Christi Ecclesia facta, synagogam antichristianam & fatanicam instituturus, Reges supremos Ecclesiæ suæ rectores declaravit? Alterutrum ergo. Aut Lutherus erravit; aut blasphemandum est, errasse Christum Dominum. Doctores isti lutherici Christum Dominum infamant, & quibuslibet rerumpublicarum institutoribus, vel ipsi ethnico, latronumque capitū Romulo postponunt. Nam isti omnes formam regendorum principatuum præscripserunt. Acephalam vero suam rempublicam Christum reliquisse, supremoque destitutam Imperatore fateantur oportet. Si Christus Regibus committere Ecclesiæ suæ regimen voluisset, cur id non præstitit? cur iisdem regni sui claves non consignavit? Edisserant hoc nobis. Cur Reges non informavit, qua via, rationeque promulgare Evangelium, conficere sacramenta, ordinare Presbyteros, & cetera exercere ecclesiastica munia deberent?

V. Insurgit Samuel Pufendorfus, & in suo libello de habitu religionis christianæ ad statum civilem, sic nugari infit. Videndum, inquit, instituerit ne Christus suam rempublicam, tamquam *statum*, a civili seiunctum, & *independentem*. Adfirmant Catholici; contra protestantici Theologi contendunt, Ecclesiam christianam esse *collegium* in *statu civili* libertate naturali conflatum, & quoad iurisdictionem exteriorem civili Principum regimini subiectum: interni enim conscientie fori quisque iudex supremus est. Ut hæc vana paradoxa suadeat Pufendorfus, a rei politicæ principiis sua educit ratiocinia. Sic itaque argutatur. Christus nec imperium, nec rempublicam, nec *statum* aliquem instituit. Heinc nec milites delegit, nec modum pugnandi, atque defendendi ab hostibus statum suum præscripsit. Populum suum non vi, & imperio, sed doctrina, & amore regere docuit. Non territorium aliquod delegit, non tributa a populo solvenda imposuit. Quæ omnia a *status*, seu *principatus* institutione absona sunt, & aliena. Idcirco Christus Rex *veritatis* tantum dictus est: & Apostoli, non ut *Principes*, sed ut veritatis præcones; ad docendas gentes, non ad fundandum principatum missi sunt *sine pera, & calceis*. Nec *vola*, inquit §. 28. fol. 107. in universa Scriptura imperii reperitur. Ambitionem, & avaritiam Christus iisdem prohibuit, ob quam corruptam Romanam Ecclesiam ait, quod pecuniæ studium sit omnium superstitionum, & malorum radix. Quæ eviacunt, Christum non instituisse regnum politicum, & civile, cuius proximus finis sit terrena prosperitas; neque Apostolos ad eiusmodi regnum amplificandum destinatos fuisse. Sed Catholici docent, regnum spirituale Christum condidisse. Et huic moderando regno Apostolos, non Reges, Christus præfecit.

VI. Rixatur secundo. Potestas, Apostolis tradita, fuit potestas docendi, cuiusque imperii expers. *Pascere oves*, inquit §. 20. nihil imperii prodit; sed tantum præbenda pabula suggerit. Quin vetat Christus vi compellere aliquem in suam Ecclesiam; nec iubet punire refragantes: sed monet excutiendum pulverem e pedibus, alioque abeundum. Potestas clavium nihil iurisdictionis prodit, subdit §. 23° sed solam remissionem, aut retentionem peccatorum, non *per modum iurisdictionis, velut pro tribunali excussis peccatis; sed sola conspecta fide annuntiavit Christus: Remissa sunt tibi peccata*. Neque quidquam concludunt alia testimonia, pergit Doctor Luthericus, *Super hanc Petram &c.* & alterum, *Sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus*.

VII. Hæc sunt luculenta interpretamenta quibus Doctores Lutherici incredibili impudentia divinis testimoniis abutuntur. Nihil in sacra Scriptura tam exploratum, perspicuumque reperitur quod istos pro ingenio eludere non pudeat. Nihil iurisdictionis præferunt eiusmodi leges? *Pasce oves &c. Super hanc petram &c. Tibi dabo claves &c.* Quo divinæ Scripturæ testimonio munit præclarus protestantiæ Theologiæ professor hæc sua commenta, quæ sibilis, non argumentationibus, reiicienda sunt? Heinc colligat lector prudens, quæ sit istorum cæcitas, quæ fatuitas, dum tam comperta testimonia cavillari verborum circuitione non erubescunt. Clavium potestas est *mera declaratio* remissionis peccatorum? At declaratio ad revelationem, ad propheticum lumen pertinet. Clavium autem symbolum iuxta communem omnium sensum potestatem prodit.

VIII. Tertio loco sic cavillatur Pufendorfius §. 29. Regnum Christi non aliud est quam fidelium cœtus sub capite Christo in cælis regnante, quorum officia sunt audire Dei verbum, preces fundere, caritatis opera exercere, arbitros esse ad componendas fidei controversias, corrigere delinquentes, admonendo, hortando, suspendendo a sacris, exclusa tamen cuiusque imperii iurisdictione. Urget §. 39. Ecclesia efficere *statum* nequit, neque ratione *structuræ* interioris, quia Christiani, nulla cum aliis conventionem facta, singuli fidem profitentur; nec ratione subiectionis unius Ecclesiæ ad aliam, Apostolo Paulo teste, qui scribit II. Cor. xii. *Quid est enim quod minus habuistis præ ceteris Ecclesiis?* Quoniam singularum ecclesiarum Doctores eliguntur, quin unus ab altero pendeat. Iudicium supremum, quod effingunt Papistæ, pergit Pufendorfius, commentitium est. Nam vel est fallibile, vel infallibile. Si fallibile, inutile est. Si infallibile, & universale; *hæc prærogativa tam manifeste probanda foret, ut contra absurditatem in dubium revocari non posset: atqui neque vola, neque vestigium rei huius in sacris litteris habetur*. Præterea iudicio hoc infallibili opus minime est: nam fidei controversiæ dirimi valent sola interpretatione Scripturarum, excluso omni imperio, & *irrefragabili auctoritate*. Et reipsa Petrus Hierosolymis, non ut iudex, aut *pro imperio*, sed modo declarativo litem finivit.

IX.

IX. Nugas ineptissimas, quas paucis ego perstrinxi, fuso calamo effundit *Pufendorfius*, easque immensa verborum stribiligine involvit. Eisdem rescripti, non quod confutatione egeant; sed ut propria doctrina Doctores Luthericos deridendos, contemnendosque propinarem. Nugaces homines ubique ad Dei verbum appellant: &, dum luculentissima divina testimonia in medium adducunt catholici viri, easdem deludunt, depravant, in hæreticos sensus detorquent. Commenta omnia, quæ superba vaniloquentia *Pufendorfius* exponit, huc recidunt: quod Ecclesia invisibilis sit, nulla externa iurisdictione, sed sola fide interna coalita, & moderata: non alicui visibili capiti, sed soli Christo subiecta. Quas hæreses iamdudum damnavit Ecclesia. Sed easdem recoquere, & novis permiscere nugis, in deliciis habuit politicus Ictus. Ecclesia Christi visibilis est, & candelabrum supra montem positum, lucens universo orbi: visibiles fideles, & visibilem professionem fidei edunt: visibilia sunt sacramenta, & cetera religionis christianæ munia. Ergo visibili regimine eget. Edisserant Lutherici Doctores, cur Verbum divinum carnem induit humanam, cur homo factus; nisi inter alia, ut visibili, & modo hominibus congruo suam regeret Ecclesiam. Institutio ergo Ecclesiæ visibilis fuit. Visibile caput Christus instituit, ut sensibili, & exteriori regimine eandem dirigeret. Hoc externum regimen semper perduravit, & usque ad finem perdurabit. Lutherus post alios hæreticos, ut liberius suos evomeret, propagaretque errores, invisibilem, chimæricam, atque phantasticam commentus Ecclesiam est. Obvia sunt, & luculentissima documenta quibus catholici Theologi Protestantium babellicam, & arbitriam synagogam explodunt; demonstrantque, veram Ecclesiam visibilem esse, unicam, & immaculatam Christi sponsam, a visibili capite directam.

X. Insistunt, Ecclesiam christianam non posse constituere *statum independentem*; alioquin limitaret iura summis imperantibus propria. Siquidem inquit *Pufendorfius* Lib. cit. §. 40. *Non potest non imminui, aut limitari potestas summorum imperantium. Nec minus alterationis quid accipere officium civium, si Ecclesia status aliquis esse deberet, proprio imperio instructus.* Idque confirmare studet divinis testimoniis: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Regnum meum non est de hoc mundo. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi &c. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Reges gentium dominantur. Vos autem non sic.*

XI. Putida calumnia, & merum figmentum est, *statum* Ecclesiæ catholicæ limitare, aut imminuere iura summorum potestatum. Nam summis potestatibus sola iura absoluta in temporale, & civile regimen competunt. Hæc non modo non imminuit status Ecclesiæ christianæ, sed facta testata custodiri a fidelibus imperat, adductis divinæ Scripturæ testimoniis, quæ perperam & iniuria, ne dicam dementia summa, contra nos opponuntur. Nam solvenda tributa Cæsari, obediendum potestatibus summis in iis quæ regimen civile principatus spectant; reverentiam,

tiam, obsequium, honorem exhibendum eisdem, omnes Catholici inculcant, suadentque. In iis vero quæ ad sacrum, & spirituale imperium attinent, supremo Ecclesiæ visibili capiti, & Apostolorum, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam suam, successoribus Episcopis, & Pastoribus parendum docent. Neque hi duo status pugnant, nisi dicere Politici Lutherani velint, quod religio christiana, & status civilis simul consistere nequeant. Supponere Lutherici Doctores audent statum spirituales divinumque statui civili; suosque protestanticos Principes usurpatores sacrorum iurium efficiunt. Statum vero civilem subiicere sacro divinoque, loco monstri habent. Næ isti præclarissimi *Iurispublicista*! Duo sunt ordines diversi generis, civilis, & sacer: ille huic, non hic illi subiectus sit necessum est. Quælibet potestas suprema est in suo ordine. In regimine civili obedire omnes Christiani Principibus debent. Imperium spirituale venerari omnes etiam, immo potissimum Principes astringuntur. Respondeant Lutherani. Dum Christus Dominus, eiusque Apostoli præceperunt, solvenda Cæsari, & Principibus tributa, & vectigalia, obediendumque supremis potestatibus; dubio procul comprehenderunt etiam Imperatores, & Principes qui tum regnabant, nempe Tiberium, Pilatum, Herodem, ceterosque. Si commenta protestantica consistenter, a Tiberio, ab Herode, a Pilato suscipere Apostoli debuissent directionem in regenda Ecclesia, eisdemque in fidei & morum controversiis, & litibus dirimendis consulere. Hæc monstruosa absurda deglutire Protestantes coguntur. Utiq; regnum Christi non est de hoc mundo; sed spirituale, & divinum: idcirco non a mundi Principibus, sed a Christi Vicariis dirigi illud debet. Neque Rectores huius divini regni dominari in fideles, quemadmodum Principes in suos subditos, debent; sed iuxta normam quam Christus præscripsit, & Apostoli executi sunt.

XII. Nonnulla Patrum documenta allegat Pufendorfius, quæ, cum obvia sint in omnibus Theologis polemicis, prætereo. Huc omnia pertinent. Patres, Augustinus, Chryostomus, Ambrosius, aliique Imperatorum, ac Principum protectionem, subsidiumque ad reprimendam hæreticorum contumaciam implorant. Fate-mur, omnes supremos imperantes protectores esse, defensoresque christianæ religionis. Sed ut appareat quanta sit *Pufendorfsii*, ceterorumque luthericæ sectæ impudentia, unicum Augustini textum quem obtrudit Pufendorfius ex *epist. L ad Bonifacium* virum militarem Cæsaris, expendam. Hæc ex illa epistola opponit ille. *Quod enim dicunt, quod contra suas impietates leges iustas constitui nolunt, non petiisse a Regibus terræ Apostolos talia, non considerant aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat Imperator, quod ei pro pietate contra impietatem leges ferendo servires? Quando adhuc illud propheticum complebatur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum adversus Dominum, &*
adver

adversus Christum eius. Nondum autem agebatur, quod paullo post in eodem Psalmo dicitur: Et nunc Reges intelligite erudimini qui iudicatis terram: servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quomodo ergo Reges serviunt Domino in timore, nisi ea quæ contra iussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo, atque plendendo?

XIII. Quis non miratur, Pufendorsum, non adeo retusi ingenii virum, istius Epistolæ meminisse, in qua Augustinus luthericæ impietatis dogmata convellit? Iustam hæreticorum persecutionem, atque punitionem evincit S. Augustinus in hac epistola. Demonstrat legum imperialium severitate iusta hæreticos ad Ecclesiæ societatem reduci posse: Ecclesiæ unitatem ab unico pendere capite: & alia multa, quæ ab imis suffodunt Troiæ protestanticæ fundamenta. Augustinus itaque Imperatorum auxilium implorat ad infringendam Donatistarum contra Ecclesiam catholicam immanem feritatem. Audite ergo, Doctores Lutherici, quæ contra vos, negantes iustam esse hæreticorum persecutionem, ut cuticulæ vestræ, consuleretis, intorquet S. Augustinus. Si Ecclesia (inquit Doctor sanctus) vera ipsa est quæ persecutionem patitur, non quæ facit; quarant ab Apostolo, quam Ecclesiam significabat Sara, quando persecutionem faciebat ancilla. Liberam quippe matrem nostram cælestem Hierusalem, idest veram Dei Ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quæ affligebat ancillam. . . . Deinde quæro: si boni & sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantummodo patiuntur; cuius putant esse in Psalmo vocem, ubi legitur: Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non convertar, donec deficiant? Si ergo verum dicere, vel agnoscere volumus, est persecutio iniusta, quam faciunt impii Ecclesiæ Christi; & est iusta persecutio, quam faciunt impii Ecclesiæ Christi. Itaque beata est quæ persecutionem patitur propter iustitiam; illi vero miseri qui persecutionem patiuntur propter iniustitiam. Proinde ista persequitur diligendo; illi sæviendo: ista, ut corrigat; illi, ut evertant: ista, ut revocet ab errore; illi, ut præcipitent in errorem. Denique ista persequitur inimicos, & comprehendit, donec deficiant in vanitate, ut in veritate proficiant; illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis consulimus ad æternam salutem, etiam temporalem nobis conantur auferre.

XIV. Meditamini, oculosque intendite, Doctores Lutherici, in hanc nativam sectæ vestræ imaginem. Vos, quemadmodum scilicet Donatistæ, prius in veram Christi Ecclesiam summas armatis potestates: humanum sanguinem effudistis cædibus, latrociniiis, sacrilegiis, stupris, desolationibus magnam Germaniæ partem implevistis, ut dira hærefum monstra quaquaversum grassarentur. Post, ab ipsis Donatistis emendicata versutia, in Catholicis reprehenditis pro asserenda veritate iustam punitionem, subdit ibidem Augustinus: Quod in nobis modo reprehendunt, ut decipiant imperitos, dicentes, non debere Christianos contra ini-

inimicos Christi aliquid a christianis Imperatoribus postulare ; ipsi priores fecerunt .

XV. Ex altero latere in hac ipsa epistola , quam obtruditis , vos adoritur Augustinus . Vestram defectionem ab unitate Ecclesiæ catholicæ , & infamem perduellionem vobis improperat his verbis . *Quomodo vos nefario scelere ab unitate catholica , tamquam ab area dominica , separatis , quæ usque ad tempus ventilationis necesse est ut habeat & frumentum in horreo recondendum , & paleam ignibus consumendam ?*

XVI. Porro , ut propinquius accedam ad retegendam *Pufendorfi* fraudem , & malam fidem in oppositione recitati Augustiniani testimonii , mea interest transcribere quæ proxime præfatum textum antecedunt . Sic ergo præloquitur contra *Donato-Lutheranos* Augustinus in illa ipsa epistola quam pro se laudat Politicus *Pufendorfius* . *Tum vero illi sic exarserunt , & tantis sunt odiorum stimulis incitati , ut contra eorum insidias , atque violentias , & apertissima latrocinia vix ulla nostræ communionis Ecclesiæ possent esse securæ , vix ulla via tuta qua iter agerent quicumque adversus eorum rabiem pacem catholicam prædicarent , eorumque dementiam perspicua veritate convincerent . Usque adeo prorsus non solum laicis , vel quibuslibet Clericis , sed ipsis quoque Episcopis catholicis quodammodo proponebatur dura conditio . Aut enim tacenda erat veritas , aut eorum immanitas perferenda . Sed , si veritas taceretur , non solum nemo fuerat eius silentio liberandus , sed multi etiam illorum seductione perdendi . Si autem veritatis prædicatione furor eorum ad sæviendum provocaretur ; aliquibus liberatis , nostrisque firmatis , rursus a sequenda veritate formido impediret infirmos . Cum igitur iis angustiis affigeretur Ecclesia , quisquis existimat , omnia potius sustinenda quam Dei auxilium , ut per christianos Imperatores ferretur , fuisse poscendum , parum attendit non bonam de hac negligentia reddi posse rationem . Quod enim dicunt , quod contra suas impietates leges iustas constitui nolunt , non petiisse a Regibus terræ Apostolos &c.*

XVII. En fidem , candorem , & sinceritatem luthericam . Augustinus docet imperantium auxilium implorandum adversus insidias , fraudes , sævitiam , & persecutionem hæreticorum , qui Christi Ecclesiam vexant , expugnant ; qui sacrilega latrocinia perpetrant , bona ecclesiastica diripiendo , monasteria solo æquando , virgines Deo desponsatas constuprando , & scelestæ flagitia ubique patrando ; quemadmodum præ omnibus sectariis furenter peregere hæretici protestantes . *Pufendorfius* vero , omni exuta fronte , nulloque suffusus pudore , præfato sancti Augustini textu vasritie summa abutitur , ex eodem colligens , S. Doctorem summis potestatibus tribuisse ius in sacra . Tribuit illis ius , immo debitum ad propugnandam catholicam Ecclesiam , ad reprimendos , plectendosque Luthericos & Calvinicos , qui vineam Domini , veluti immanes feræ , devastant , & Christi

Evangelium pervertunt, corrumpunt, depravant. Quo siquidem candore adulterant Augustini, aliorumque Patrum doctrinam, eodem pervertunt Scripturarum oracula. Aliorum Patrum testimonia expendere omitto, quod sint eadem mala fide producta; & quod ea iam millies Theologi catholici pleno in lumine exposuerint.

§. VI.

Errores Pufendorffii tribuentis summis potestatibus ius in sacra, ex ipso iure civili, canonico, & Catholicorum consensu refelluntur.

I. **Q**uoniam Pufendorffius undique corradit apocrypha, & adulterata documenta, quibus suo capitali errori fucum faciat; operæ pretium est hunc luthericæ factionis primipilum in hac controversia exagitare, eiusque commenta vanissima penitus contere. Itaque non modo iuris naturæ decreta, Scripturarum tum veteris, tum novi testamenti oracula; sed ipsæ tum civiles, tum canonicæ leges hanc illius hæresim proscribunt. Pauca promam ex iis quæ larga manu Theologi catholici iam in medium adduxerunt.

II. Imperator Iustinianus in Authentica *constitut. cxxiii.* hæc statuit. *Si ecclesiasticum negotium sit, nullam communionem habentio civiles magistratus cum ea disceptatione; sed Religiosissimi Episcopi secundum sacros canones finem imponunt.*

III. Canones nunc ex multis aliquos adducam. Gratianus *dist. x. cap. vii.* hunc refert directum ad Imperatores Constantinopolitanos. *Libenter accipitis, quod lex Christi sacerdotali vos subiecit potestati, atque istis tribunalibus subdit. Dedit enim & nobis potestatem: dedit & principatum multo perfectiorem Principatibus vestris.* Si Pufendorffius vellet exprimere & Catholicorum doctrinam, & protestanticam hæresim, damnatam in hoc canone; quibus aliis uteretur verbis? Quidquam ne desiderari luculentius valet?

IV. Gelasius Papa ad Anastasium Imperatorem *dist. xcvi. can. x.* *Duo sunt, Imperator Auguste, quibus principaliter hic mundus regitur: auctoritas sacra Pontificum, & regalis potestas: in quibus tanto gravius est pondus Sacerdotum, quanto etiam pro ipsis Regibus in divino sunt reddituri examine rationem.*

V. Sanctus Gregorius ad Episcopum Metensem *dist. lxxix. can. ix.* *Quis dubitet Sacerdotes Christi Regum, & Principum omnium fidelium patres, & magistros censerit? Nonne miserabilis insania esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare, & iniquis obligationibus illum suæ potestati subii-*
cere,

cere, a quo credit, non solum in terra, sed etiam in cælis se ligari posse, & solvi?

VI. Innocentius III. Pontifex, Protestantibus magnopere invisus, antiquorum omnium doctrinam proponit in decret. de maior. & obed. can. vi. his verbis. *Non negamus quin præcellat Imperator in temporalibus illos dumtaxat qui ab illo accipiunt temporalia. Sed Pontifex in spiritualibus excellit, quæ tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima præfertur corpori. . . Nosse debueras, quod fecit Deus duo luminaria magna in firmamento cæli: luminare maius, ut præfset diei, & luminare minus, ut præfset nocti. Utrumque magnum; sed alterum maius. Ad firmamentum igitur cæli, hoc est universalis Ecclesiæ, fecit Deus duo magna luminaria, idest duas instituit dignitates, quæ sunt pontificalis auctoritas, & regalis potestas. Sed illa, quæ præest diebus, idest spiritualis, maior est; quæ vero carnalibus, minor; ut quanta inter solem & lunam, tanta inter Pontifices & Reges differentia cognoscatur.*

VII. Hæc est omnium antiquorum canonum vox. Non me latet, Doctores protestanticos parvi facere sacros canones, quod eorum Coryphæus Lutherus flammis illos Vittembergæ addixerit. Sed parum refert quod cæci homines meridianæ luci claudere oculos velint. Nobis fat est, veritatem luculentam proponere illis qui electi a Deo sunt: eamque confirmare iuvat sanctorum hominum testimoniis.

VIII. S. Ignatius vir apostolicus, quippe ex Evangelistæ Ioannis ore christianæ religionis documenta suscepit, in epistola ad Philadelphos hæc scribit: *Principes subditi estote Cæsari, milites Principibus, Diaconi Presbyteris, Presbyteri & Diaconi, atque omnis Clerus, simul cum omni populo, & militibus, atque Principibus, sed & Cæsares obediant Episcopo, Episcopus vero Christo, sicut Patri Christus: & unitas per omnia seruetur.*

IX. S. Athanasius in Epistola ad solitariam vitam agentes, refert verba Hosii Cordubensis, qui unus ex Nicænis Patribus fuit, quique sic allocutus Imperatorem Constantinum est: *Desine, quæso, Imperator: ne te misceas Ecclesiasticis: neque nobis in hoc genere præcipe: sed potius ea a nobis disce. Tibi Deus imperium commisit: nobis, quæ sunt Ecclesiæ, concredidit. Et quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinæ; ita & tu cave ne, quæ sunt Ecclesiæ, ad te trahens, magno crimini obnoxius fias. Et, post relata hæc Hosii verba, ipse Athanasius subiicit. Quando a condito ævo auditum est, quod iudicium Ecclesiæ auctoritatem suam ab Imperatore accepit? Aut quando umquam hoc pro iudicio agnitum est?*

X. Sanctus Ambrosius Epist. xxxiiii. sic Valentinianum Imperatorem affatus est. *Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea quæ divina sunt, imperiale ali-*

quod ius habere. Noli te extollere, si vis diutius imperare. Esto Deo subditus. Scriptum est enim: Quæ Dei, Deo, quæ Cæsaris, Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum.

XI. Quid quod vel ipsi Imperatores hanc fassi sunt veritatem, & hierarchiam ecclesiasticam summo venerati sunt obsequio? Ruffinus *Lib. I. cap. xi.* post Sozomenum *Lib. VI. Hist. cap. vii.* refert Valentinianum Imperatorem seniore[m] sic loquentem de controversiis fidei dirimendis. *Mihi, qui unus e numero laicorum sum, non licet eiusmodi negotiis me interponere. Sacerdotes, & Episcopi, quibus hæc curæ sunt, ubicumque ipsis liberum fuerit, conveniant ad habendum Concilium.*

XII. Basilius Imperator in oratione habita in Concilio generali VIII. in quo Photii Patriarchæ causa discussa fuit, hæc fassus est. *De vobis autem laicis, tam qui in dignitatibus, quam qui absolute versamini, quid amplius dicam non habeo, quam quod nullo modo vobis licet de ecclesiasticis causis sermonem movere, neque penitus resistere integritati Ecclesiæ, & universali Synodo adversari. Hæc enim investigare, & quærere Patriarcharum, Pontificum, & Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt, qui sanctificandi, ligandi, & solvendi potestatem habent, qui ecclesiasticas adepti sunt claves; non nostrum, qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel a ligamentis absolvi egemus.*

XIII. Hæc sunt testimonia quæ primum tulerunt sancti viri, Apostolis proximi, quando nondum, fatentibus Luthericis, corrupta Ecclesia erat. Nullam ergo patiuntur exceptionem. Posterioris ætatis Patres doctrinam a maioribus acceptam propugnarunt. Imperatores Constantinus Magnus, Valentinianus, Iustinianus, Basilius, Carolus Magnus, Ludovicus, ceterique posteriores eandem potestatem in sacra soli Sacerdotio attribuere. Et Lutherici Doctores in tanta luce adversus tam luculenta, & tam multa testimonia cæcutiunt? Quid itaque garrir Pufendorfus in suo cit. libello §. 35. *Neque hic sufficit diuturnam usurpationem crepare: nam ista etiam diuturnam iniuriam notare potest: neque firmum aliquod iuris fundamentum suppeditat; cum fieri possit ut modica ab initio auctoritas successu temporis intolerabilem in dominatum degenerarit. Tanta est vis veritatis, ut vel ipsa effrenatio mentiendi libido recta aggredi illam nequeat. Fieri potest, inquit cavillator Luthericus, ut modica ab initio temporis diuturnitate creverit. Fuit ergo ab initio aliqua. Cur ergo totam negas? Sed integram, quæ nunc est potestas in sacra, penes Ecclesiam fuisse ab initio testantur Scripturæ sanctæ, Patrum testimonia, canones sacri, iura ipsa civilia. At Lutherici Doctores, Rabbini & Phariseis cæciores obstinatoresque cum sint, non secus ac Hebræi absque Sacrificio, & Sacerdotio, absque templo & altari, delirantes, & furentes maledictis & putidissimis mendaciis debacchantur adversus Catholico-Romanam Ecclesiam.*

iam. Omnia documenta vel exploratissima cavillantur, vitilitigationes, ineptias, verborum rixas ubique intexunt, ut tenebras veritati splendidissimæ offundant. Numquam mihi in mentem venisset, tam absurda paradoxa, tam vana commenta, tam ineptas nugas edi in lucem potuisse a viris luthericis, qui in diversis a religione controversiis nec indocti, nec ineruditi sunt (licet ipsi æquo doctiores, & eruditiores se se pueriliter iactent) nisi hæc omnia in eorumdem libris legissem. Sed hæc sunt reprobatae gentis indicia & argumenta. Hi a via veritatis aberrantium characteres, ut videntes non videant, ut acuti ad vana, cæci ad vera sint.

§. VII.

Jurispublicistæ Pufendorffii insana Politica: Illius quibus illudit Principibus, fraudes. Monita ad imperitos, ut istius Auctoris, aliorumque similium lectionem seducentem devitent.

I. **V** Erfutus Pufendorffius, cum vidisset luthericæ religionis causam, ad tribunale theologicum delatam, penitus corruentem, & usquequaque pefumdatam, ad *machiavellicæ politicæ* principia illam revocavit. In universis suis operibus *Papismum* ad nauseam usque crepat. Et passim, tum in opere de *I. N. & G.* tum de *offic. hom. & civ.* hæc *machiavellicæ politicæ* semina spargit. In ipsa præfat. ad *I. N. & G.* nugatur, arcanam rationem Papistarum, & *fundamenta sacra istorum reipublicæ esse, hominum conscientias non ratione, sed auctoritate Sacerdotum regi.* Eo istius consilia & molimina pertinent, ut laqueis vafre fucatis quibus vel ipsa de *I. N. & G.* opera identidem aspergit, saperdas, & imperitos qui eorumdem lectione delectantur, implicet, capiatque. Ille ipse testatur, *dogmata papistica, religionis illicio tecta, principia sanæ poliitiæ convellere, natura sua turbas excitare, & exitiabiles morbos in civitate producere.* Prolixa peroratione finem imponit suo libello *de habitu religionis christianæ ad vitam civilem*, in qua grandia verba effundit: nullum præiudicium summis imperantibus magis noxium, quam si eorumdem subditi pendeant ab extraneo Sacerdote. Quid aliud est constituere unius status habitantes ab extranea potestate pendentes, quam hostilia præsidia in proprias excipere arces, & inimicorum castra in proprium inducere statum? Quid, si ex Principum civiumque divitiis alendæ sustentandæque fuerint sacra istæ potestates? Experrecti itaque sint oportet Principes protestantici, ne umquam Pontificiorum erronea dogmata de æ poliici potestate,

civili, & sacra, in suas ingrediantur ditiones. *Optandum foret*, inquit, *ut Principes sensum communem, & naturalem rationem in consilium adhiberent, & paulisper animum a præiudicio liberare vellent.* Nam saltem quæ inter controversias pontificias agitantur, ubi quis non ultro animum obfirmare velit, talia indicia ultro se offerunt in utram partem favor Principum inclinare debeat, & utrum suus procedendi modus reddat suspectum. Nihil ad velificandum, adulandumque Principibus validius. Hæc sunt *statistica & machiavellica* politicæ arcana. Tanta nugatur præfidentia, ut mirum non sit, si scioli non pauci his decipiantur fucis. Comparat utramque Ecclesiam, luthericam, & catholicam; & ex utriusque dogmatis præferendam luthericam infert. Lutherica in fronte præfert *sinceritatis notam*: Scripturam sacram omnibus legendam porrigit, veluti *fidei obrussam*; & quibuslibet etiam *femellis*, & rusticis interpretandam sinit. Sed hæc *obrussa* tam diversa apud Luthericos est, quam sunt hominum cerebra, & cogitationes. Lutherica Pontificiorum libros legendos permittit. Alterutrum ergo. Aut calumniatrix est, dum blaterat Catholicorum libros idololatria, superstitione, & perniciosissimis erroribus scaterere: aut iniqua est, dum libros veneficos, & seductione plenissimos indiscriminatim legendos tolerat. Pontificia Ecclesia vel ipsam Scripturam sacram suis subducit, nedum Protestantium libros? Scripturam sacram omnibus, linguam latinam callentibus, concedit; & libros Protestantium, mendaciorum, calumniarum, & fraudum plenissimos, doctioribus tantum prudentissime facultatem legendi impertit. Denique concludit, pontificiæ Ecclesiæ scriptores, non veritatis amore, sed emolumentorum, divitiarumque fiducia, partiumque studiis abreptos, causam propriam agere. Quantum Cleri pontificii Splendor? Qui fastus, quæ divitiarum opulencia, quæ potestas? Cleri lutherici exiguæ opes, splendor nullus, tota auctoritas summarum potestatum imperio subiecta. Quinam verosimilium pro mundi commodis pugnant? An Protestantici, qui etsi victores privatæ fortunæ limites numquam transiliunt? (Transilivit tamen Pufendorfius, & ab ima ad magnam assurrexit fortunam.) Pontificia Ecclesia concitat populos, & Principes omnes adversus eos qui Bestiam magnam (sic vocat sanctissimi Petri Apostolorum Principis cathedram) de medio tollere cupiunt. *Eo magis, inquit, necessarium est ut fideles magno studio animum adversus bestiam illius illecebras, iuxta ac terrores, animos obfirmant, ut cum patientia expectent, quousque Deus eidem, quem per Prophetas suos finem prædixit, repræsentet.* Quid autem consilii capiendum sit Principibus, & populis liberis, qui sectam Romanam exuerunt, postquam tam atrociam odiorum, & immanitatis exempla ab eadem subinde edi conspiciunt, ipsi, etiam me non monente, si mens non levis est, intelligunt.

II. Læva profecto Politici Lutherani mens, quæ tot deliria peperit: depravatus animus, qui tot mendaciorum, calumniarum, & maledictorum centonem confarcina-

cinavit. Synagoga lutherica, stupris, crapulis, comestationibus, libidinibus, turbis, seditionibus parata, universæ Germaniæ cladem intulit, &, veluti hydra immanis in dies ferociens, & sæviens, seditiones intestinas, in Cæsares prodiones, in Dei templa sacrilegia frequenter perpetravit. Quis absque horrore legere potest rusticanum sanguinarium tumultum, initio defectionis luthericæ excitatum *an.* 1524. tot cædibus, atrociniis, rapinisque onustum? Quis in Austria suscitavit aliam rusticanam seditionem? Quis Principes, Regesque Germaniæ, & mutuo, & in Cæsares toties armavit? Quis *schmalcaldicam* coniurationem truculentam, & tanto Germanorum sanguine madentem? Quis *Bohemicam*, quis *Heilbrunensem*, quis *Lippsensem* perfidam conspiracyonem, ut ceteras fileam, parturivit, nisi fatalis illa, & scelerata lutherica synagoga, larva reformationis oblecta? Germanorum historiæ hæc, & peiora impietatis portenta narrant.

III. Religio catholica, caritate, paupertate, mansuetudine, patientia sub Imperatoribus Ethnicis alta, nunquam seditiones, aut coniurationes concitasse legitur; ut Tertullianus, Athanagoras, & ceteri prioris ætatis scripsere Patres. Et tamen tum suprema in sacra potiebatur potestate. Quid ergo nugatur Luthericus Pufendorfus, *statum* in *statu* perniciosum esse reipublicæ tranquillitati, & rei politicæ principiis? Dicat, religionem hanc infestam esse protestanticæ synagogæ. Historiam cum civilem, tum ecclesiasticam, evolvant Doctores Lutherici, intelligentque, solos hæreticos, Donatistas, Arianos, Iconoclastas, ceterosque eorum Patres, & Patriarchas antecessores, turbas, & seditiones commovisse; numquam vero catholicam id peregrinasse religionem, quæ Principibus, Regibus, Imperatoribus obedientiam, fidelitatem, obsequiumque præstandum, solvenda vectigalia, orandum pro iis docet. In qualibet bene instituta republica diversa negotiorum genera in suas classes tribuuntur. In republica catholica temporalia Principibus, spiritualia Sacerdotibus commissa a Deo sunt. Neuter in alterius messem falcem mittit. Principum studia & consilia temporalia tractant potestate summa. Hi ne, sub tanta sollicitudinum mole oppressi, de fidei articulis controversiis dirimendis, religionisque officiis defungendis idonei? Quid rectæ rationi, & regiminis tranquillitati accommodatus, & opportunus, quam duo suprema luminaria: alterum, quod divinam, alterum, quod temporalem reipublicam illuminet? Dum temporales Principes in terrenis occupantur, Sacerdotes Domini, a terrenis curis expediti, pro omnium salute cum Deo negotia tractant. Cleri divitiæ nonne sunt in statu, & per statum excurrunt, & tandem in Principum ærarium immigrant? Quid Reipublicæ interest, in hoc, aut in illo subdito divitias reperiri; dummodo intra status confinia distrahantur? Quid factum, pompas, luxum, ceterasque corruptelas obtrudit? Heinc ne falsitas, aut veritas religionis haurienda? Nulla ergo in mundo religio vera fuit; cum nulla umquam a vitis, a corruptelis immunis fuerit. Consulant Evangelium *Politici*

nostri, intelligentque Dei Ecclesiam agro, frumento, & zizaniis usque ad ventifationis diem pleno, comparatam a Christo esse. Hanc Romano-Catholicam Ecclesiam *Prostibulum Babilonicum*, *Bestiam Apocalypticam*; istius vero Ecclesie Clerum; *solidum hominum genus*, *homines nulla fide dignos*, *Principes ad tyrannidem instigantes*, *scelera & malitiam omnem religionis professione occultantes*, urbanissime appellat Luthericus Pufendorfius. Et hæc rustica scribendi ratio perpetua est huic iuris naturæ, æqui & boni præclarissimo instauratori contra sibi adversantes.

IV. Quæ hæctenus ex libris Pufendorffii, data occasione, decerpimus, instruere; & non levi pudore tangere illos semidoctos debent qui acutissimum Metaphysicum; Iurispublicistam insignem Pufendorffium deprædicant, eiusque lectione delectantur; antequam solida iuris & naturalis, & divini, humanique principia didicerint. Ne vero suspicentur isti, me odio percitum contra *Pufendorffium*, suadere imperitis ut abstineant ab illius operum lectione, causam appello ad ipsos Doctores Luthericos, qui apertissime testantur, Pufendorffium Atheismi fuligine tinctum fuisse. Id supra ex *Burkero* indicavimus. Sed modo alium allegare testem iuvat. Iacobus Fridericus Reimannus in *histor. univers. Atheismi* hæc scribit cap. X. §. xv, pag. 510. *Et in iis proculdubio etiam Samuelem Pufendorffium, quem Atheismi accusatum Auctor apologiæ pro Vanino pag. 27. refert. Et addit Godofredus Arnoldus in H. E. T. 2. l. 17. c. 16. §. 10. pag. 579. fuisse VVitembergæ, qui Ioach. Gerardum Ram, cuius tragediam descripsimus §. 10. venenum Atheismi e scriptis Pufendorffii suxisse existimaverint, quibus Pufendorffius ipse responderit, & imposuerit fibulam.* Nec testimoniis extraneis opus est, cum opera ipsa typis edita perhibeant *Pufendorffium*, hominem furore abreptum, fermento lutherico ebrium, mendacem, impostoremque impudentissimum. Vbi in universis eius operibus adhortatio ad pietatem? Vbi vera virtutis imago? Vbi moderationis, modestiæ, & probitatis vola? In suos oppositores impotens maledicus, in Catholicos rabidus calumniator, erga Principes vilissimus & mendax adulator. Hi sunt istius Atheistæ characteres, Plura fileo, cum non pauca supra dixerim.

V. Et revera, quid in causâ est, cur non pauci hodierni scioli tam impudenter religionis capita in discrimen adducant? Vna profecto ex causis est librorum transalpinorum incauta lectio. Illa nugandi, conviciandi, & deridendi præcipua Romanæ Ecclesie dogmata libertas. Illa contra potestatem in sacra fucata, & adulterata Politica in legentium animis venefica relinquunt semina, quæ sensim sine sensu adolefcunt, & tandem emittunt monstruosos abortus, nedum dubitationes, ambiguitates, argutula adversus divina mysteria ratiocinia. Hac via ab imperito vulgo auram eruditionis captant, scituli apparere ambiunt, & postremum tam magistri nugaces, & inflati, quam auditores indocti & novitatis cupidi, sin fidem prorsus amittunt, ita tamen eam extenuant, obnubilant, ut Atheismo proximi sint,

sint, unoque pede Catholicismi, altero Atheismi vias percurrunt. Hæc principia; hæ radices impietatis illius quæ hodieum tam audacter quoquoersum grassatur.

VI. Nemo itaque mihi vitio vertat, quod instituti limites prætergressus sum. Quoniam, si Lutherani Doctores, ut *Pufendorfus*, *Thomasius*, *Barbeyracus*, *Cumberlandus*, *Budeus*, *Heinneccius*, *Brukerus*, ceterique ipsa opera philosophica, & historica de iure naturæ continenter replent dictoriis, calumniis contra Ecclesiam Romanam; si inter ipsas de naturæ iure principiis controversias intrudunt *Papismum*, *Romanismum*, *superfitionem papisticam*, suosque errores suadere lectoribus student: numquid minus expediens erit, & nos illorum refellere mendacia, fraudes detegere, calumnias retundere, luthericas hæreses profigare, profligatasque declarare, & nostræ divinæ religionis dogmata promovere, atque imperitis subsidium ferre? Huc pertinent quæ hætenus scripsimus.

C A P U T IV.

De iure civili privato. Eiusdem notio, & partitio.

I. IUS publicum §. 1. capitis superioris expositum est. Brevissima oratione iuris civilis privati explicatio exhibenda nunc est. Definitur autem *Ius auctoritate supremæ potestatis conditum ad singulorum civium utilitatem immediate, & principaliter ordinatum*. Hæc descriptio distinguit hoc ius a quolibet alio. A naturali, quoniam hoc nec a voluntate humana pendet, nec mutationi obnoxium est. Differt a iure gentium, quia istud non est unius civitatis, aut principatus, ut civile; sed communiter omnium fere gentium. Differt tandem a iure publico, quod istud immediate, & per se ad publicam utilitatem dirigitur, ex qua postea singulorum utilitas dimanat; contra ius civile privatum immediate singulorum commodum respicit, ex quo publica coalescit utilitas.

II. Hoc autem privatum ius multiplex est. Aliud vocatur *merum*, quod ex sola humana pendet voluntate; aliud *mixtum*, quod ius naturale, vel gentium includit. Rursus aliud *commune*, quod extenditur ad universum principatum, vel imperium. Aliud *particulare*, seu *municipale*, quod intra fines provinciæ, aut civitatis concluditur. Tribuitur tertio in *scriptum*, & non *scriptum*. Ius *scriptum* est quod expressa sanctione, Principis auctoritate promulgatur. Nec requiritur ut lex ipsa scripturæ consignetur; sed sat est ut a Principe expresse intimatum, promulgatumque præconis voce sit. Scripturæ enim perpetuitati deserviunt. Ius non *scriptum* est quod moribus utentium introducitur, & tacito consensu approbatur.

III. Ius civile scriptum aliud in *specie* tale, aliud *prætorium* vocant. Illud hoc pacto finiunt. *Ius civile est, quod ex legibus, plebiscitis, senatus-consultis, decretis*

Prin-

Principum, auctoritate prudentum venit. Ius vero prætorium est quod Prætores introduxerunt adiuvandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam: quod & honorarium dicitur, ad honorem Prætorum sic nominatum. Ad ius ergo civile revocant *leges XII. tabularum* plebiscita, senatusconsulta, responsa prudentum, Principum placita; & hæc legitimam habere causam dicuntur: quæ vero nullis definita sunt legibus, sed Prætoris edicto lata, in ipsam naturalem æquitatem reducuntur, & ad ius prætorium attinent. Quamobrem ius prætorium est veluti explanatio civilis iuris. Clarius quippe confirmat casus comprehensos in iure civili: quos verba generalia includere videntur, perstringit, prout æquitas postulat: & tandem non comprehensos includit; ideoque supplet id in quo ius civile deficit. Plura de hoc iure prætorio, quæ Icti tractant, fileo, quod nimum ab instituto nostro recedant.

IV. Iuris civilis idea hæc est. Modo interpretatur iuris naturalis & gentium ambiguos casus; modo plura adiicit solo humano arbitrio, prout tali nationi, populo, vel genti expedire iudicat. Plura consecraria ex iure naturæ, & gentium dimanant, quæ iuxta humanarum mentium diversitatem in varias partes trahi possunt: & ius civile definit, quo in sensu accipienda sunt. Plura adiicit, ut præfata iura magis firmet. Universales conclusiones limitat, amplificat, conditionibus illigat, & pactis; prout magis expedire publico bono iudicat.

V. Singulæ respublicæ suum habuere, habentque ius civile. Et quoniam inter omnes respublicas Romana celeberrima est; de iure civili Romano pauca dicam. Sub initium Romana civitas iure caruit, solaque mutua voluntate regebatur; tamen aucta continuo ad populi regimen ius civium conditum est. In XXX. curias tribuit Romulus ipse populum, & sanctiones quibus dirigendæ curiæ istæ erant, condidit, *legesque curiatæ* dictæ sunt, quas temporis successu Numæ Pompilius celebratissimus Rex auxit, sicuti & eiusdem successores, quæ subinde *leges regię* appellatæ sunt: & tempore Tarquinii Regis in unum volumen Sextus Papyrius insignis Ictus collegit; dictumque propterea fuit *ius Papyrianum*. Exactis Regibus, una cum ipsis antiquatæ regię leges fuere. Quia vero consistere reipublicæ tranquillitas sine lege haud poterat, tres delecti fuere viri, nempe, *Spur. Posthumus, Sex. Sulpicius, A. Manlius*, missique in Græciam, ut Lacedæmoniorum, & Atheniensium potissimum, leges conscriberent, Romam deferendas. Reversis, elapso biennio, cum legibus legatis, anno U. R. C. CCCI. convocatis centuriatis comitiis *Decemviri* ex ordine senatorio delecti fuere, qui ex Regiis, & ex Græcia delatis legibus ius condiderunt intra anni spatium, & facta omnibus inspiciendi, & examinandi facultate, in *XII. tabulis* sive eboeis, sive æreis incisum est. Tabula prima formam instituendi, agitandique iudicii continebat, *Altera* præscribebat rationem persequendorum furum, iudicium prorogandi, & testes excitandi. *Tertia*

rem

rem usurariam complectebatur, & depositi actionem, & rei iudicatæ executionem. *Quarta* definebat ius parentum in liberos, & ius emancipationis. *Quinta* ius testamentorum, successiones ab intestato, hereditatis divisionem, iura tutelarum statuebat. *Sexta* prohibebat venditiones, usucapiones, possessiones, & repudiorum iura. *Septima* de damno illato in agros, in pecora, in proprium corpus, & famam agebat; & plura contra sagas, veneficos, parridas, homicidas, atque tutorum, & patronorum fraudes in pupillos, & clientes decernebat. *Oitava* iura prædiorum rusticorum, & urbanorum constituebat, definito ambitu parietis, & spatio inter confines fundos, itemque spatio vitæ; tradebatque alumnis quorundam collegiorum ferendæ sibi legis facultatem. *Nona* vetabat privilegia, & cærus nocturnos, puniebat seditiosos, & redeuntes ad Romani populi fidem recipiendos iubebat; licet antea descivissent: iudices pecunia corruptos capite multabat; & iudicium de capite civis Romani ad Comitia centuriata reservabat. *Decima* iura sacrorum, & sepulcrorum, & cæremoniarum, & iusiurandum designabat. *Undecima* iura connubiorum declarabat, & de sacris detestandis, & de vi postremarum legum agebat. *Duodecima* de pignore, de calumnioso, falsoque iudicio plura definebat.

VI. His *XII. tabulis*, minus aptis ad omnia definienda quæ crescente republica occurrebant, adiectæ fuerunt *ICTORUM* interpretationes, quæ ius *civile* communi nomine appellabantur. Temporis decursu iura iuribus addita fuerunt tanta copia, ut in immensum pene excreverint, & duo librorum millia vix capere eadem valerent. *Iulius Cæsar* primus omnium tantam librorum molem contrahere deliberavit; sed morte immatura, & violenta oppressus perficere consilium non potuit; illudque executioni demandavit *Hadrianus* Imperator opera & studio *Salvii Iuliani*, Icti celeberrimi, unumque conflavit volumen, *Edictum perpetuum* nuncupatum, quod insigniores Icti Romani, *Ulpianus*, *Paulus*, *Gaius*, *Scævola*, alique plures interpretati sunt. Posteriore tempore succedentes Imperatores constitutiones plures ediderunt, quas usque ad *Constantinum Magnum* *Gregorius* & *Hermogenes* Icti, privata auctoritate collegerunt; dictusque est *Codex Gregorianus*, & *Hermogenianus*. *Theodosius minor* anno Christi *CCCCI.* Imperatorum, præcipue christianorum, constitutiones in unum redegit volumen, quod *Codex Theodosianus* etiamnum appellatur. Istius codicis usus obtinuit usque ad Imperatorem *Iustinianum*. Is, cum vidisset plura Prætorum Edicta, *Novellas*, *Theodosii iunioris*, & aliorum Principum constitutiones in laudato codice desiderari, opera potissimum *Triboniani*, & sexdecim aliorum Ictorum studio ius universum in unum corpus redigere constituit, perfecitque, & in libros digessit.

VII. Hoc *Iustinianæum ius* per totum imperium legis vim, ipso vivente *Iustiniano* Imperatore, obtinuit, viguitque longo annorum intervallo. At, elabente
tem

tempore, illius auctoritas decrevit, valdeque diminuta iacuit. Sæculo XII. pristinum recuperare splendorem cœpit, Lotharii Imperatoris tempore, studio potissimum *Irnerii*, qui Comitissæ Methildis hortatu & iussu Bononiæ ius Iustinianum professus est: quem secuti sunt *Bulgarus*, *Martinus*, *Jacobus*, *Hugo*. Nec modo in Italiæ scholis, sed in foro ipso magna ius istud auctoritate pollebat. Italiæ exemplum secuta est Gallia, & Hispania, ut advertit *Struvius ad ff. Exercit. 2. th. 34.*

VIII. Quatuor potissimum in partes tribuitur ius Romanum Iustinianum, in Pandectas, Institutiones, Codicem, & Novellas. Omnia collecta sunt ex diversis iuribus. Populus simul cum Senatoribus, & Patriciis *Plebiscita*, Senatus solus *Senatus-consulta*, Principes *Principum placita*, Aediles, Prætoresve *Prætorum edicta*, Isti *Responsa prudentum* edidere. Ex his omnibus coaluit ius Romanum Iustinianum, cui, præter hæc, inserta sunt XIII. edicta a Iustiniano edita proprio motu, & aliorum Imperatorum *Novellæ constitutiones*. *Pandectæ* appellantur alio nomine *Digesta* ab ordine, & forma, sub qua disposita, & digesta sunt. Quandoque etiam dicuntur *Codex iuris enucleati*, quoniam in Pandectis, seu Digestis præ reliquis libris, & leges, & negotiorum definitiones, & iurium artes traduntur. Pandectis triginta septem Isti *Symbolas* contulerunt, ex quorum responsis Digestorum leges compactæ fuere. Hanc compilationem præstiterunt *Trebonianus*, *Constantinus*, *Theophilus*, *Dorotheus*, & alii præclari. Isti anno Christi DXXX. promulgatæque sunt anno DXXXIV. *Digesta* hæc tres in partes tributa sunt. Prima comprehendit *Lib. XXIV.* & vocatur *Digestum vetus*, quod præcedat ceteras partes. Altera includit *Lib. XXV.* usque ad XXXVIII. & dicitur *Digestum infortiatum*, seu etiam *infartiatum*, quod inter vetus & novum, medium sit, & leges fortissimas contineat. Reliqui libri *Digestum novum* componunt. Itaque *Digesta* libris quinquaginta comprehenduntur. Citatio legis alicuius ex *Digestis* hoc signo *ff.* notatur. Cur tali signo citentur, ratio nulla præter factum, seu usum. Institutiones, seu instituta sunt iuris compendium, iussu Iustiniani, & studio *Treboniani*, *Theophili*, & *Dorothei* compactum. Vim iuris obtinent. Quatuor libris, & XCIX. titulis constant, quorum singuli suas habent rubricas.

IX. Codex, ut dictum est, alius *Gregorianus*, alius *Hermogenianus*, alius *Theodosianus*, alius *Iustinianus*. Primi duo codices ferme perierunt. Theodosianus quasi integer existit; sed eodem uti Iustinianus vetuit. Codex Iustinianus duplex, *Primæ*, & *secundæ lectionis*. *Primæ lectionis* est ille quem Iustinianus ex codicibus Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, & aliorum Imperatorum constitutionibus concinnavit, & Iustinianum nuncupatum, anno Christi DXXIX. imperii sui tertio evulgavit: sed vix lucem aspexit, statim interiit. Codex *secundæ*, seu *repetitæ lectionis* post laudata volumina ab Imperatore confectus est anno imperii sui IX. & hic iuris

iuris auctoritatem obtinuit ; & hic est quem Iſti citant . Distributus est in Libros XII. Tres tamen ultimi , de iure publico agentes , posteriore tempore adiecti sunt .

X. Iſti Cuiacius , Antonius Augustinus , Contius huic codici constitutiones nonnullas adiecerunt , quas , ut spurias , communiter reiiciunt eruditi . Basilius Macedo Imperator , eiusque Filius Leo Philosophus novas Pandectas condidit in LX. Libros distributas , quos libros *Basiliicos* appellant . Numquam tamen nec in Oriente , nec in Occidente vim legis obtinuerunt . Ad solam eruditionem hodie libri *Basilici* conquiruntur ab illis qui selectas construunt bibliothecas .

XI. *Novellas* Iustinianus suo codici adiecit , quæ sic appellantur , quod novissime post editum codicem eas condiderit , & contineant volumen constitutionum , quas ipse Imperator diversis temporibus pro rerum emergentium occasione edidit ; & præter constitutiones continent *Authenticas Collationes* novem , in titulos & capita distributas . Græce compositæ fuere , paucis exceptis , quæ latine editæ sunt . *Novellæ Authenticæ* nomine etiam insigniuntur , ut distinguantur ab Epitome , in quam præfatas *Novellas* contraxit *Iulianus Patricius* vir præclarissimus . Quare respectu istius Epitomes *Novellæ authenticæ* titulo donatæ merito sunt . *Authenticum* enim auctoritatem præfert : ideo auctoritatem legis , non Epitomes , sed *Novellæ* , unde extracta epitomes , obtinere merito debent . Tredecim Iustiniani Imperatoris Edicta , & alia Iustini , & Tiberii *Novellis* adiecta , nulla potiuntur in dirimendis causis auctoritate .

XII. Recensitis iuris civilis partibus adiecti sunt libri *Feudorum* . Hæc iura feudalia *iura militaria* olim vocabantur . Alii Longobardis , alii Germanis feudorum originem adscribunt . Primam collectionem consularunt Consules Mediolanenses , *Obertus de Orto* , & *Gerhardus Nigro* . Nulla publica sanctione hæc iura feudalia approbata fuere ; sed tacito generali consensu a sæculo XV. approbationem obtinere . Libri *Feudorum* duo , primus , & secundus . Cuiacius ex variis Imperatorum constitutionibus feudalibus *quintum* collegit . Plura de his omnibus , quæ paucis perstrinxi , disputant Iſti ; sed , quia minus instituto meo consentanea , illa prætereo .

C A P U T V.

De iure canonico, seu ecclesiastico.

I. **C**anon vox Græca est, quæ latine reddita *regulam* exprimit. Ius itaque canonicum *ius regulare* est, sic nuncupatum, quod ex canonibus, seu regulis, quas Ecclesia sancivit pro formandis Christianorum moribus, compactum sit. Hac ratione etiam *ius civile* canonicum, seu regulare appellari posset; cum & illud ex regulis pro reipublicæ, civiumque officiis dirigendis editum fuerit. Verum usus obtinuit solum ut ius ecclesiasticum canonicum appelletur: eo quod reipsa & regulas meliores, quæ interdum errata iuris civilis emendant, & finem nobiliorem spectet, & a potestate sublimiori proficiatur. Appellatur modo *ius ecclesiasticum*, quia & disciplinæ Ecclesiæ regendæ deservit, & a potestate Ecclesiæ dimanat. Dicitur etiam *ius pontificium*, quod a summis Pontificibus, Christi Domini in terris locum tenentibus, collectum approbatumque pro universali Ecclesiæ regimine fuerit. Denique *ius sacrum* dicitur, tum ratione materiæ, tum ratione finis, tum ratione principii unde proficitur.

II. Explicata voce, res ipsa describenda est. Porro ius canonicum est ius positivum ab Ecclesia catholica conditum approbatumve, quo respublica catholica ad pacem, tranquillitatem, iustitiam, æternamque beatitudinem dirigitur. Dicitur ab Ecclesia conditum vel in Concilio congregata, vel a Romano Pontifice, tamquam legitimo Capite, & Christi Domini Vicario, approbatum, vel institutum. Quædam enim decreta seu canones in ipsis Conciliis generalibus constituuntur, quæ, approbante Romano Pontifice, vim legis in universali Ecclesia obtinent: & ipsi summi Pontifices plures decretales, rescripta, & constitutiones condunt, & promulgant, quibus universa Ecclesia subiecta est. Pro catholica republica hoc ius conditum est: quia de illis qui foris sunt, Ecclesia non iudicat, neque hi legibus ecclesiasticis, neque pœnis coercentur. Denique finis quo ius istud fideles dirigit, divinus est: ideo media præscribit, nempe divinum cultum, sacrorum observationem, & cetera omnia quæ viam ad æternam beatitudinem sternunt. Igitur tam ex principio, quam ex materia quam præscribit, quam ex universalitate, & fine in quem tendit, ius canonicum iure civili præstantius est. Illud enim a potestate sacra, nempe a Christo, Apostolis, eorumque successoribus dimanat. Eius materia spiritualis est: iurisdictio omnes fideles, per universum orbem diffusos, obstringit: & finis tandem est ipsa æterna animarum salus. Contra ius civile a mera potestate sæculari originem arcessit: materia quoque terrena est, & temporalis: iurisdictio intra limites principatus, populi, vel

nationis coercetur : finis denique felicitas temporalis est , & civilis tranquillitas.

III. Ius canonicum suam reperit originem ab Apostolis, qui pro Ecclesiæ regimine omnium primi Concilia celebrarunt. Locum primum occupat Hierosolymitanum, anno Christi XXXIV. circiter habitum in domo Mariæ Ioannis matris, in quo S. Mathias Apostolorum albo adscriptus est. Alterum similiter Hierosolymitanum ad sedandas Græcorum, & Iudæorum querelas, in quo pro Ecclesiæ disciplina Diaconi septem, & plura alia statuta sunt. Tertium convocarunt anno Christi LI. similiter Hierosolymis, præcipue ut occurrerent controversiis Antiochiæ exortis, definieruntque, non esse ex Gentibus ad Christum conversos circumcidendos, neque legibus cæremonialibus subiectos, abstinendum ab immolatis simulacrorum, a sanguine, a suffocato, a fornicatione. Quartum denique anno circiter LVIII. itidem Hierosolymis tenuere, in quo prioris Concilii decreta firmarunt, & Iudæis christianam religionem profitentibus usus legalium permissus est ad tempus; dummodo in iisdem spem non collocarent, ut Synagogæ sepeliendæ debitus honor deferretur: quia, ut supra dictum est, licet post Christi mortem cessaverint legalia; tempus tamen quo cœperint esse mortifera certo non potest definiri.

IV. Hæc sacrorum canonum initia. Plura alia pro Ecclesiæ disciplina constituitur Apostoli, non scripturis, sed cordibus impressa. Plura postea S. Clemens Petri discipulus scriptis consignavit sub titulo *Canonum apostolicorum*. His adiectæ fuere *Constitutiones apostolicæ*, in octo libros tributæ, quas aliqui ipsi S. Clementi, alii Scriptori sæculi III. adscribunt. Ut res se se habeat, certum est antiquas esse, & plurima utilia continere documenta; & eisdem Ecclesia Græca olim loco legum, & Pontificalis habuit. Suam decursu temporis amiserunt auctoritatem, quod ab hæreticis plura fuerunt intrusa, plura adulterata, ut viri eruditi iam sæpius animadverterunt. Quare posteriori tempore Ecclesiarum Pastores, vel extra Synodos, & Pontifices Romani plures ediderunt constitutiones, decreta, & canones, quibus occurrentibus controversiis providerent. Quæ omnia litteris consignata in immensam creverunt molem, confusionemque non parvam inducebant; cum nullum, nisi temporis, quo edita fuere, ordinem haberent. Quare, ut facilius illorum esset intelligentia, omni confusione sublata, in ordinem digesta fuere, & in unum collecta volumen.

V. Variæ sunt canonum præfatorum collectiones. Decem circiter numerantur. Prima adscribitur *Dionysio Exiguo* Abbati Romano, celebri sexti sæculi Scriptori. *Ferrando*, Ecclesiæ Carthaginensis Diacono, eiusdem sæculi Scriptori, tribuitur *secunda*. Et hæc collectio *breviarium* appellatur, quod in ea non exscribantur, sed citentur canones. *Tertiam* collectionem concinnavit *Martinus Abbas Benedictinus*, & Ecclesiæ Braccarensis Episcopus post dimidium sexti sæculi; eamque probavit

Con-

Concilium Lucense II. anno DLXXII. celebratum. Istius collectionis canones plures suo Decreto inseruit Gratianus sub nomine Martini Papæ; ut observat Antonius Augustinus Dial. x. & xi. in *Gratianum*. Hoc eodem tempore *quartam* executus est *Cresconius* Episcopus Africanus, eamque ita inscripsit, *Concordia canonum*, seu *Libri canonum*. Collectionis quintæ Auctorem aliqui volunt esse *S. Isidorum* Hispalensem Episcopum. Sed hanc opinionem communiter eruditi reiiciunt; quia collectionis istius Auctor laudat Concilium Toletanum II. celebratum anno DLXXV. & Concilium VI. habitum anno DCLXXXI. eidemque inseruit epistolas Gregorii II. & III. qui Pontifices Romanæ Sedi præfuerunt post annum DCC. Sanctus autem Isidorus Hispalensis Episcopus e vivis decessit anno DCXXXVI. Quare verius alii hanc collectionem constatam esse arbitrantur ab *Isidoro Mercatore* Episcopo Setubensi, dicto *Mercatore* seu *Peccatore*, quo nomine epistolis subscribebat. Hic obiit anno DCCCI. Alii utramque componunt opinionem, contendentes *S. Isidorum* Hispalensem primum hanc collectionem incepisse; eamque subinde ab *Isidoro Peccatore* completam esse, pluribus adiectis epistolis, & canonibus. *Brocardus* seu *Burchardus*, Episcopus Vormatiensis ex Monacho Benedictino assumptus, sextam collectionem ex summorum Pontificum, & Conciliorum decretis, & sanctorum Patrum sententiis compilavit, eamque sub *Decretorum* nomine in XX. Libros distribuit anno MXX. Eodem sæculo *septimam* confecit Cardinalis *Deusedit*, Gregorio VII. summo Pontifice regnante. *Octavam* edidit *Anselmus Mantuanus* Episcopus Lucensis. *Nona* parentem habet *Ivonem Gallum* Episcopum Carnotensem. Hanc in compendium redegit *Hugo Catalauniensis*. Post has novem Collectiones prodiit tandem *Corpus iuris canonici*, quo hodie Ecclesia universa utitur.

VI. Hoc ius canonicum aliud scriptum, aliud consuetudine invecum est. Scriptum aliud commune pro universa Ecclesia; aliud peculiare pro aliqua provincia, diœcesi, vel communitate editum est. Ius commune aliud est quod legitima auctoritate corpus iuris canonici constituit, in eoque continetur: aliud quod extra illud corpus divagatur; ut sunt plures Decretales dictæ *Extravagantes*.

VII. Hoc corpus iuris canonici tribus voluminibus constat. Primum volumen Decretum *Gratiani* continet in tres partes digestum, quarum prima distinctionibus centum & una constat. Et singulæ distinctiones divisæ sunt in *canones*, seu capitula. Comprehendit secunda xxxvi. *causas*, seu controversias, quarum singulæ fere comprehendunt plures quæstiones; & hæc in canones dividuntur, seu capitula. Tertia inscripta est de *Consecratione*, quinque distinctionibus tributis in canones constans.

VIII. *Gratianus* hoc suum Decretum hoc titulo inscripsit. *Concordantia discordantium canonum*: quod in eo simul conciliare quorundam canonum contrarietatem, eosque in meliorem ordinem digerere studuit. Opus *Gratiani* maiori ex parte constat Conciliorum decretis. Alterum iuris canonici volumen complectitur potissimum

epistolas decretales summorum Pontificum, & divisum est in quinque libros. Tertium volumen divisum est in tres partes. Prima continet librum VI. Decretalium divisum in quinque libros, non secus ac aliæ priores Decretales. Secunda Clementinas a Clemente V. editas, & a Ioanne XXII. evulgatas. Tertia Extravagantes comprehendit, quarum plures condidit Ioannes XXII. easque corpori iuris inferuit. Aliæ extra iuris corpus vagantur.

IX. Pauca nunc de istius iuris canonici auctoritate dicenda occurrunt. Canonistarum non pauci, ut Abbas, Archidiaconus, Tuschus, alique, textus omnes Gratianos legis vim obtinere propugnant. Quoniam, inquiunt, ab Eugenio III. probatum hoc opus fuit, & tacito aliorum Pontificum assensu firmatum. Sed communior, & vera sententia docet, Decretum Gratianum vim legis non habere, nec ab aliquo Pontifice umquam probatum fuisse. Legitur in Scholis, quemadmodum Libri sententiarum Petri Lombardi, ob commoditatem collectionis antiquorum canonum, & sententiarum, quæ in hoc Decreto habentur. Quare tantum auctoritatis Decreto huic defertur, quanta potiuntur documenta quæ in eo adducuntur. Singuli ergo canones citati ad suos fontes revocandi sunt, ut inde colligatur, cuius sint ponderis habendi. In hoc autem Decreto habentur textus sacræ Scripturæ, constitutiones apostolicæ, Conciliorum decreta, sanctorum Patrum sententiæ, textus aliqui iuris civilis, facta historica, & interpretationes eiusdem Gratiani. Hæc ergo documenta ea in Decreto Gratiano auctoritate pollent qua potiuntur extra illud, & in propriis sedibus locata. Textus sacræ Scripturæ suam a Deo auctoritatem habent; & sic cetera omnia quæ laudantur, a suis Auctoribus. Decreta Conciliorum a Conciliis, sententiæ Patrum a Patribus &c. suam hauriunt auctoritatem. Interpretationes Gratiani sunt Doctoris privati, quæ, si rationi, & communi doctrinæ consonant, admittendæ, secus reiiciendæ sunt.

X. Disputant Canonistæ, cuiusnam sint auctoritatis *Paleæ*, Decreto Gratiano adiectæ. Et primum de voce ipsa litem instituunt. *Paleæ* istæ canones sunt Decreto superadditi. Cur *Paleæ* vocentur, non una est Canonistarum sententia. Alii *Paleas* dici contendunt, quod res nullius momenti contineant. Idque colligi asserunt ex ipso Gratiano, qui rogatus, quid de his additionibus suo Decreto factis sentiret, respondisse fertur, *Paleam esse, nec de meo grano*. Alii sustinent, *Paleas* dici has Additiones ex Gratiani discipulo, dicto *Palea*, seu *Protopalea* vel *Pocopalea*, aut *Quartopalea*, quem Cardinalem fuisse nonnulli sustinent: cuius studio collectos additos canones ferunt. Communior sententia nomen istud repetit a Græco adverbio *παλι*, idest *rursum*, seu *Additiones*, quæ post editum Decretum ab ipso Gratiano, ab aliis posterioribus scripta fuere: quæ temporis decursu librariorum opera, vel intrusæ fuerunt in Decretum, vel omisæ. Et quoniam utiles habitæ fuerunt, omnia eiusmodi capitula inserta Decreto fuerunt. Antiqua exemplaria non pauca

eiusmodi capitula inserta Decreto fuerunt. Antiqua exemplaria non pauca eiusmodi paleis carent. *Paleæ* istæ, seu canones, vel capitula sunt cxvi. minoris auctoritatis quam Decretum. Quare examinandi sunt canones isti, &, quatenus doctrinæ communi non repugnant, admittendi, vel omittendi sunt.

XI. *Isidori Mercatoris* seu *Peccatoris* epistolas quas suæ collectioni inseruit, ad criticen vocarunt non Canonistæ modo, verum etiam eruditiores elapsi sæculi Scriptores. Legitimos illorum Pontificum, sub quorum nominibus referuntur, partus esse propugnant *Franciscus Turrianus*, & *Severinus Binius*, aliique. Sed verior, & communis eruditorum sententia confictis mercibus has epistolas iure, & merito accenset.

XII. De secundo volumine Decretalium minor dissensio est. Quamquam enim pauci negent libros istos vim legis habere; communior tamen & vera sententia oppositum defendit. Horum librorum collectio suas habuit vicissitudines. Primus compilator fuit *Bernardus Balbus* Episcopus Papiensis. Alteram compilationem aggressi sunt *Gilbertus Abbas*, & *Alanus* Episcopus Altifiodorensis; eamque perfecit *Ioannes VVallensis*, cui inseruit omnes Decretales usque ad *Innocentium III.* Tertia tribuitur *Bernardo* Archidiacono Compostellano, quam curante *Innocentio III.* absolvit *Petrus Beneventanus* eiusdem Pontificis scriba. *Tancredus Bononiensis* concinnavit quartam ex Decretalibus, quas post duodecimum Pontificatus annum edidit *Innocentius III.* & ex Canonibus Concilii Lateranensis, sub eodem Pontifice celebrati. Quintam fieri curavit *Honorius III.* Has omnes collectiones, curante *Gregorio IX.* summo Pontifice, in ordinem redegit, & in quinque libros distribuit *S. Raymundus de Pennafort O. P.* Et hoc volumen est quod vim legis habet, Excipiuntur tamen nonnullæ Decretales, quæ contraria consuetudine abrogatæ sunt. Interdum canonum contrarietas occurrit, & tum, quando conciliari una nequeunt, posteriori standum est.

XIII. Tertium iuris canonici volumen vim quoque legis habere declaravit *Bonifacius VIII.* Illud consarcinarunt *Guilielmus* Archiepiscopus Ebredunensis, *Berengarius* Episcopus Bettirensis, & *Ricardus de Senis* ex successorum *Gregorii IX.* Pontificum rescriptis, & Conciliorum *Lugdunensium* primi, & secundi decretis.

XIV. Hæc pauca delibasse sufficiat. Qui plura cupit, consulat Canonistas, qui & de recensitis tribus voluminibus, & de *Clementinis*, atque *Extravagantibus* plura disputant quæ ab instituto nostro aliena sunt. Vnum, & alterum verbum de Rubricis. Rubricæ vocantur quæ præfixæ titulis sunt. Quæ titulis *Decreti Gratiani* præfixæ occurrunt, vim legis non habere, convenit penes omnes. Contra quæ præcedunt titulos, seu capita aliorum voluminum, magnæ sunt auctoritatis, quia auctoritate apostolica præfixæ sunt. Rubricarum istarum aliæ sunt declarativæ textus alicuius ambigui. Aliæ disponunt, & determinant, quandoque amplifi-

cant.

cant, & extendunt. Quando itaque aliqui textus ambiguum, aut diversam præferunt intelligentiam, ille prævalere sensus debet qui Rubricæ conformior est. Glossa etiam, licet vim legis non habeat, magnæ tamen auctoritatis est.

C A P U T VI.

De potestate legis condendæ.

I. **Q**UAE hætenus dicta sunt, satis evincunt, supremas potestates auctoritate legum ferendarum pollere. Hanc facultatem soli Pseudopatriarchæ Lutherus, & Calvinus, post Valdenses, & VViclefistas, in discrimen vocarunt; Martinus Lutherus *Lib. de capt. babylon.* hæc eructat. *Clamo fidenter Christianis nihil ullo iure posse imponi legum, sive ab hominibus, sive ab Angelis, nisi in quantum volunt. Liberi enim sumus ab omnibus.* Calvinus, utpote callidior, atque acutior, de more versute suam promit sententiam. Inquit enim *Lib. IV. Institut. cap. x.* *Huius generis constitutiones impugnare animus est, quæ in hoc feruntur, ut animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, ac si de rebus ad salutem necessariis præciperent . . . Hæc quæstio plerosque ideo impedit, quod inter externum, ut vocant, & conscientie forum, non satis subtiliter discernunt. Propterea difficultatem auget, quod Paulus obediendum esse magistratui præcipit, non pœnæ solum metu, sed propter conscientiam: unde sequitur politicis quoque legibus obstringi conscientias: quod si ita esset, caderet quidquid proximo capite diximus, ac dicturi sumus de spirituali regimine.* Hæc est doctrina eorum quos præclari Iurispubli-
cæ Lutherici, & Calvinici, ut Prophetas, & divinos Reformatores, adorant. Leges solas quæ determinant materiam lege divina præscriptam, admittunt. Leges mere humanas aut penitus reiiciunt, aut contendunt in foro dumtaxat exteriori, fecus in conscientie foro obstringere. Et hos, tamquam iuris publici instauratores, deprædicant eorum sectarii. Sed plura, numquam tamen satis, diximus. supra adversus istorum Reformatorum commenta.

II. Veritas fidei est, supremas potestates facultate legum condendarum instruktas esse. Nam Christus ipse legem Cæsaream de tributo solvendo observari præcepit. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: Luc. xx.* Leges quas servandas inculcat Paulus Apostolus ad *Roman. xiiii.* latæ a Paganis erant; & tamen, teste eodem Paulo, in conscientia obligabant. Turpiter ergo hæresiarchæ Lutherus, & Calvinus errarunt, effutientes humanas leges conscientiam non obstringere. Sed edisserant nobis novi isti sapientes. Leges, in Conciliis Hierosolymitanis ab Apostolis latæ, an non obstringebant conscientiam? Quod si leges tum ab Ecclesia

rogatæ fidelium conscientias ligabant , ut certum est ; quidni & posteriores ? Minor ne nunc quam olim Ecclesiæ auctoritas ?

III. Obiiciunt 1. Deus præcipit nihil addendum legi suæ Deuteron. xii. *Quod præcipio tibi hodie, hoc tantum facito, nec addas quidquam, nec minuas. Et Apostolus Iacobus cap. iv. Unus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & liberare.* Resp. His & similibus textibus perpetuo abutuntur novatores, qui stolidæ plebi fucum faciunt, ut sua deliria suadere queant. Nihil suæ legi addendum Deus iubet quod eidem contrarium sit, quod eam corrumpat. Quid quod, etsi Iudæis, tanta legum sarcina onustis, vetitum condere leges fuisset, non propterea heinc concludi posset, eadem teneri Christianos prohibitione ? Unus est legislator noster Deus primus, & supremus ; at ille ipse declaravit, se communicasse Principibus terrenis facultatem legum constituendarum pro communi regimine, sive Ecclesiæ, sive Principatus.

IV. Obiiciunt 2. Ecclesia non valet quidquam præcipere de fide credendum ; quod non sit a Deo revelatum. Ergo neque imponere aliquid sub pœna peccati, quod non sit a Deo præscriptum. Accedit quod, si lex humana conscientiam obstringeret, eiusdem obligationis esset ac divina, eiusdemque auctoritatis. Resp. Obiecta paritas inutilis est. Nihil de fide credendum esse, nisi quæ a Deo revelata sunt, Scriptura ipsa testatur, & ratio evincit, quod Deus sit infallibilis auctoritatis, vi cuius præstandus est firmus assensus. At Scriptura ipsa divina declarat, plura pro temporum opportunitate occurrere, quæ Principes vel prohibere, vel præcipere valent ; prout expediens publicæ subditorum utilitati fuerit. Non minus frivola, & ridicularia est argutatio altera. Lex humana vim obligandi habet ab ipso Deo, vel auctore naturæ, vel auctore gratiæ. Ideo lex humana semper est inferior lege divina, a qua suam haurit vim, & auctoritatem.

V. Certum itaque est summas potestates auctoritate præditas esse ferendi leges. Pauca nunc dicenda occurrunt de personis in quibus hæc residet potestas. Et, ut a supremo omnium Principe initium ducamus, summus Pontifex potestate a Deo ornatus est ferendi leges spirituales pro universa Ecclesia. Civiles autem leges dumtaxat pro provinciis, suo temporali principatui subiectis, ferre valet. In ceteris regnis, & provinciis singuli Principes, Reges, Imperatores suprema auctoritate potiuntur eas rogandi leges quas politico regimini congruas, necessariaeve existimaverint. Imperator pro toto Imperio, Rex pro universo suo regno, Princeps pro toto principatu, & quælibet civitas non subiecta pro suo territorio leges, subditorum conscientias obstringentes, condere possunt.

VI. Disputant Iurispudicitæ, valeat ne Regina leges condere ? Consentiant communiter, Reginam non coniugatam condere leges posse, non secus ac Regem. Siquidem qua ratione capax est regni & iurisdictionis, eadem potest leges fer-

ferre. Si vero nupta sit, tum multi asserunt, ad maritum Regem facultatem legum ferendarum pertinere; quod ratione matrimonii uxor in eundem talem transtulerit potestatem. Sed hæc opinio mihi falsa est. Regni hereditatem nisi voluntaria pactione, & cessione Regina transferat in maritum, vi matrimonii non fit hæc translatio. Dotem marito dare uxor debet; secus suam peculiarem hereditatem. Dignitatem ab uxore maritus participat, appellandusque est Rex. Regimen familiæ, uxoris, & cetera, quæ viri sunt, maritus peragere debet; secus regnum, quod uxor Regina possidet, gubernare, dirigere, legesque ferre.

VII. Dicitur supra est, summum Pontificem leges ferre posse pro universali Ecclesiæ regimine spiritali. Est enim divino iure Ecclesiæ caput. Ergo a Deo potestatem accepit Ecclesiam dirigendi. Nec multis opus est ut hanc confirmemus veritatem; cum innumera sint volumina quibus illa demonstrata, & ab ineptis nugis luthericis, & calvinicis asserta est. Porro non solum Petro, sed ceteris quoque Apostolis potestatem ferendarum legum pro Ecclesiarum suarum regimine concessam fuisse, ex divinis similiter Scripturis exploratum est. Inquit enim S. Lucas cap. vi. *Elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit.* Quemadmodum vero immediate omnes a Christo Domino electi fuere; ita ab eodem potestatem regendarum Ecclesiarum acceperunt. Constituit illos Principes super universam terram, denuntians illis: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*: Ioan. xx. Et omnibus dixit: *Quodcumque ligaveritis super terram, erit &c.* Matth. xviii. & S. Paulus I. Cor. vi. *Nescitis, quia Angelos iudicabimus, quanto magis secularia?* Si Principes, si Rectores supremos Ecclesiæ suæ Redemptor divinus Apostolos constituit; necessario iisdem contulit iurisdictionem illam quæ iuncta est supremæ potestati.

VIII. Verum quia Christus IESUS, qui est ipsa sapientia patris, optime ordinateque suam instituit rempublicam, illam sub uno capite, cæu unicam dilectam sponsam, delegit, omni schismate, & divisione sublata, atque a Petro supremo Principe, suoque Vicario pendere ceteros Apostolos voluit. Si enim singuli supremi fuissent, nulla ordinatione subiecti, schismata inter eos necessario exorta fuissent: nec ordinis, & iurisdictionis unitatem servassent; atque adeo nec una dilecta, immaculata, & sancta, sed plures extitissent sponsæ. Petro ergo, & eius successoribus data est Potestas universalis in totam Ecclesiam. Et ideo sola Petri Cathedra semper appellatur Apostolica, ob prærogativam perpetuam a Christo illi collatam. AEquales vocantur Apostoli, quia reipsa habebant potestatem universalem in universum orbem, in quem dispersi fuere: necdum enim diœceses, intra quarum confinia limitanda potestas esset, institutæ erant. Idcirco illimitata singulis potestas necessaria tum temporis erat, semper tamen ad caput supremum

ordine servato. Quamobrem Petrus poterat ceterorum Apostolorum leges temperare, & moderari. Fundata, & aucta Ecclesia, atque in suas partita diœceses, vel ipse optimi regiminis ordo postulat, ne unus in alterius diœcesim falcem mittat; sed ut quisque suæ excolendæ vineæ operam navet. Cuiusque reipublicæ recte institutæ alius est initii, alius progressus, & incrementi modus regendi. Episcopi ergo Apostolis succedunt in Episcopatu, secus in Apostolatu; seu, ad hos non transit potestas universalis qua instructi Apostoli erant, sed limitata intra propriæ diœcesis confinia, sic exigente optimi regiminis & unitatis ordine. Hæc omnia penes Catholicos certa sunt.

IX. Quod in disputationem Theologi vocant, est, num Episcopi immediate a Christo, an a summo Pontifice potestatem iurisdictionis accipiant in suas Ecclesias? Duo tamen inter eos certa sunt. Primum, iurisdictionem Episcoporum, Archiepiscoporum, Patriarcharum, sive a Pontifice summo, sive a Christo derivatam, subiectam esse capiti Ecclesiæ. Alterum, Episcopos in sua diœcesi ferre leges posse, nulla petita a Pontifice facultate. Nihil tamen pro universa Ecclesia statuere valent, seu leges quæ universale Ecclesiæ regimen spectant, aut limitare, aut extendere. Nihil ergo in fidei controversiis, nihil in universali ieiunio, & aliis legibus universalibus mutare, aut alterare possunt. Quibus positis

X. Duplex est sententia. Prima asserit, hanc potestatem iurisdictionis Episcopos a Pontifice immediate accipere: quia regimen Ecclesiæ monarchicum est: ergo ad unum revocari caput debet. Hoc autem fieri nequit, nisi ab hoc uno capite promanet in omnes inferiores Rectores potestas iurisdictionis. Quam sententiam confirmare student auctoritate S. Thomæ in IV. dist. xx. quæst. 1. art. 4. *Papa habet plenitudinem potestatis pontificalis quasi Rex in regno; Episcopi autem assumuntur in partem sollicitudinis, quasi iudices singulis civitatibus præpositi.* Verum ex hac auctoritate non aliud concluditur, nisi quod Episcopi, veluti membra, a capite pendeant, eique subiecti sint, ut unum cum capite morale corpus constituent; minime vero quod ab hoc capite potestatem accipiant, ut in corpore physico contingit. Siquidem ipsemet Christus Dominus, & caput, & membra delegit, & omnibus, servato subiectionis ordine, potestatem necessariam contulit. Quare secunda sententia docet, hanc iurisdictionis potestatem Episcopos immediate a Christo Domino accipere. Quoniam Episcopi sunt Apostolorum successores. Eorum dignitas, & officium ex Christi institutione est. *Posuit eos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Act. xx. Si illos Rectores Ecclesiarum Spiritus sanctus instituit: ergo ab eodem potestatem dirigendi Ecclesias suas acceperunt. Non per Petrum, seu mediante Petro, in eos regimen derivavit Ecclesiarum; sed illosmetipsos regere Ecclesiam destinavit. Ergo immediate contulit illis eam potestatem quæ Ecclesiarum regimini necessaria est.

XI. Si res ipsa spectetur, sive una, sive altera sententia prævaleat, perinde fere est. Nam certum est in omnium sententia, hanc Episcoporum potestatem a Christo Domino proficisci. Certum quoque est, in potestate Pontificis haud esse Episcopum sine hac potestate instituere. Dissidium totum eo recidit, utrum Christus per Petrum, an, hoc medio neglecto, in Episcopos suam derivaverit potestatem. Quod sane dissidium, ut mea minima præfert opinio, tanti non est, ut enucleari prolixius debeat. Ceteroquin in utraque sententia ordo unitatis, & subiectionis peroptime servatur. Quoniam Pontifex summus corrigere errantes Episcopos, eorundem leges, Ecclesiæ bono repugnantes, abrogare, potestatis exercitium, si Ecclesiæ utilitas postulet, coercere, & ea omnia quæ in bonum commune cedunt, constituere valet.

XII. Præter Pontifices summos, & Episcopos singulos, legum condendarum potestate pro universa Ecclesia, fruuntur in primis Concilia generalia, ut ex Apostolorum Actis cap. xv. planum est; neque negari absque errore in fide id valet. Disputatur dumtaxat, habeant ne leges istæ, ab œcumenico Concilio latæ, vim obligandi ante Pontificis confirmationem. Adfirmant plures; sed communior, & mihi verior sententia docet absolute loquendo necessariam esse summi Pontificis confirmationem, ut præfatæ leges vim obstringendi Ecclesiam obtineant, quando Pontifex ipse Concilio non præsideat. Tunc enim sua præsentia confirmat, nisi contradicat. Idque & unitatis ordo, & perpetua consuetudo, optima legum interpretes, suadent. Siquidem in omni republica optime ordinata leges universales a capite potissimum obtinere approbationem debent. Exemplum omnibus Conciliis imitandum prætulit primum œcumenicum Concilium Nicænum, in cuius synodica epistola ad Sylvestrum summum Pontificem hæc habentur: *Quidquid constituimus in Concilio Nicæno, precamur, vestri oris consortio confirmetur.*

XIII. Quemadmodum Concilia generalia pro universa Ecclesia, sic Concilia nationalia, quæ a Primate convocantur, quibus interveniunt Archiepiscopi, & Episcopi pro tota natione; & provincialia, a Metropolita cum Suffraganeis celebrata, pro universa provincia; & diœcesana, quæ ab Episcopo cum suis Parochis, Abbatibus, & Decanis fieri solent, pro tota diœcesi ferre leges valent. Quæ leges vim obstringendi subditos fideles continuo ac promulgatæ sunt, obtinent, quin pontificia confirmatione opus sit. Habent enim proprium, & immediatum caput, a quo obligandi potestatem obtinent. Si tamen quid dissonum communi doctrinæ continerent, eadem abrogandi, aut corrigendi Pontifex summus facultate potitur, ratione sui divini primatus, atque adeo iurisdictionis in universam Ecclesiam. Heinc consequitur, leges Concilii provincialis, a summo Pontifice confirmatas, in tota Ecclesia obstringendi vim habere; si tamen declaret reipsa eiusmodi leges extendendas ad universam Ecclesiam esse; secus, si ab-

solute, nullaque adiecta declaratione, Concilium, five nationale, five provinciale, five diœcesanum, confirmet. Tum enim leges confirmatæ nationis, provinciæ, diœcesis subditos devincirent.

XIV. Quæst. unic. *Quid de declarationibus Sacræ Congregationis Cardinalium? Habent ne vim legis?* Resp. Omnes adfirmant eiusmodi declarationes summi momenti esse, maximoque in pretio habendas. Num autem vim legis habeant, ita ut non tantum in casu particulari definito, sed in aliis quoque similibus obligent, in utramque partem Theologi disputant. Prima sententia negat, quod eiusmodi declarationes quæ communiter circumferuntur, promulgatæ solemniter non sunt; quemadmodum promulgari leges debent. Ergo legum prærogativa carent. Adfirmat altera sententia, opposito nixa fundamento, quod leges noviter conditæ promulgatione egent, secus legum declarationes.

XV. Distinctione opus est. Si eiusmodi declarationes coram Pontifice discutiantur, easque Pontifex approbet, confirmet, & promulgari in urbe eas iubeat, & a Præfecto Congregationis sigillo munitæ prodeant; tum vim legis habent. Contra, si a solis Cardinalibus, inconsulto Papa, factæ sint, tum vim legis non habent. Ut legis interpretatio vim legis obtineat, prodeat ab ipso legislatore necessum est.

XVI. Capitulum Ecclesiæ cathedralis, mortuo Episcopo, condere leges obligantes valet, quæ tamdiu astringunt, donec fuerint ab Episcopo successore abrogatæ. Capitulum enim Ecclesiæ cathedralis succedit Episcopo mortuo in regimine tum spiritualium, tum temporalium bonorum. Regimen autem consistere absque iurisdictione nequit.

XVII. Tandem Ordinibus Regularium adest instituendarum legum potestas tum ratione voti obedientiæ, tum ratione iurisdictionis a Pontifice concessæ. Quæ leges, ut vim adstringendi habeant, a Sede apostolica confirmatæ esse debent. Penes quas personas hæc condendarum legum potestas resideat, a cuiusque religionis instituto pendet. In aliquo Ordine, ut in meo *Prædicatorum*, solum Capitulum generale hac potitur facultate, & hac quidem limitatione, quod ter confirmata a tribus immediatis generalibus Capitulis sanctio sit, ut vim legis obtineat. Quorumcumque tamen Religionum Superiores præcepta graviter obligantia edere valent, quibus parere sub gravi culpa subditi astringuntur.

CAPUT VII.

De personis quæ legum humanarum observationi subditæ sint.

I. **Q**uæst. I. *Principes supremi astringuntur ne leges a se latas servare?* Resp. Primum omnium diversitas imperantium distinguenda est. Nam quando suprema potestas residet penes rempublicam, sive aristocraticam, sive democraticam, dubio procul legum observationi astricti sunt etiam illi qui præsident, ut Duces in Senatu, Episcopi in Conciliis. Omnes enim sunt partes illius corporis, & singulæ toti sunt subiectæ. Legum quoque ratio diversa est. Nam aliæ sunt quæ æque Principem, ac subditos decent; ut leges ieiunandi, precandi, æquitatis servandæ: aliæ quæ subditis, secus Principibus, conveniunt; ut quæ sumptus inmodicos, pompas, luxum, & cetera id genus vetant. Sermo nunc est de primis, secus de secundis legibus.

II. Principes supremi, ut Pontifices summi, Reges, & ceteri legumlatores astringuntur vi directiva servare leges a se latas, secus vi coactiva. Ita docet S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 5. ad 3. *Princeps dicitur esse solutus a lege quantum ad vim coactivam legis: nullus enim proprie cogitur a seipso. Lex autem non habet vim coactivam, nisi ex Principis potestate. Sic igitur Princeps dicitur esse solutus a lege, quia nullus in ipsum potest iudicium condemnationis ferre, si contra legem agat. Unde super illud Psalm. 1. Tibi soli peccavi &c. dicit Gloss. quod Rex non habet hominem qui sua facta diiudicet. Sed quantum ad vim directivam legis Princeps subditur legi propria voluntate: secundum quod dicitur extra de Constit. cap. Cum omnes. Quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem iure uti debet. Et Sapientis dicit auctoritas: Patere legem quam ipse tuleris. . . . Improperatur etiam his a Domino, Qui dicunt, & non faciunt; & qui aliis onera gravia imponunt, & ipsi nec digito volunt ea movere, ut dicitur Matth. xxiiii. Unde quantum ad Dei iudicium Princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam eius; sed debet voluntarius, non coactus, legem implere. Est etiam Princeps supra legem, in quantum, si expediens fuerit, potest legem mutare, & in ea dispensare pro loco, & tempore.*

III. Disputant Theologi, undenam hæc Principum obligatio proficiatur. Dominicus Soto *Lib. I. quæst. vi. art. 7.* Vasquez 1. 2. *disput. clxvii. cap. vii.* Aravius 1. 2. *quæst. xcvi. disput. iii. sect. 5.* Martinez *Tom. II. quæst. xcvi. art. 5. dub. 1. conclus. 4.* & alii plures sustinent, obligationem hanc consequi legem ipsam. Quamobrem asserunt peccare mortaliter ipsum summum Pontificem, nisi recitet

Ho-

Horas canonicas, audiat Sacrum, fervet ieiunia, legitima dispensatione, quæ semper rationabilem causam postulat, sublata. Quoniam, ut omnes fatentur, Princeps vi directiva legi subiectus est: ergo legem violans in materia gravi, peccat mortaliter contra illam virtutem in qua legem transgreditur.

IV. PP. Salmanticenses *tract. xi. cap. 111. punct. 3. num. 40.* se numquam intelligere potuisse fatentur, quomodo legislator valeat per ipsam legem obligari: quia lex est imperium superioris, & nemo in se ipsum politicum imperium exercere potest: quoniam par in parem non habet imperium. Reiciunt adversæ sententiæ rationes. Princeps, inquit, neque ut Dei minister, & per virtutem ab ipso receptam, se astringere valet; alioquin & Sacerdos posset se ipsum absolovere. Item, si Princeps subiectus legi dirigenti esset, pœnas quoque subire deberet: quod non concedunt Auctores adversæ sententiæ. Et concludunt *num. 42.* Principes ex sola congruitate, proficiscente ex iure naturali, legum a se latarum observationi astrictos esse. Quamobrem non peccare illos mortaliter contra leges a se latas, etiam in materia gravi violatas, probabile putant laudati Patres, præciso scandalo. Pro qua opinione citant *Bonacinam, Dianam, Vivaldum, Azorium, Rodriguez, & Castropalaum*. Eam quoque amplectitur P. Claudius La-Croix *Lib. I. cap. 11, num. 675.*

V. Hæc opinio falsa mihi est, vanæque ratiunculæ sunt quibus nititur. Recta ratio supra Principes & Legislatores omnes dominatur. Huic parere Principes omnes debent. Ab hac recta ratione lex omnis iusta dimanat. Hæc recta & suprema ratio, quid bono communi expediat, quid repugnet, definit, legesque condit. Quid ergo obtruditur: Par in parem non habet imperium? Suprema ratio parem non habet; sed omnibus imperat. Hæc recta ratio principium est iuris naturalis: & ideo ab ipso naturæ iure proficisci assero vim illam quæ legibus Principes subiicit. Ratiunculæ quæ opponuntur, nempe Sacerdotem non posse absolovere seipsum, vanæ sunt. Nam divina est, & supernaturalis lex absolutionis, in quam nullam habet Sacerdos potestatem; sed illa uti iuxta Dei præscriptum debet. Vis directiva illa est quæ sub culpa obstringit. Coactiva potestas præsupponit culpam. Si igitur iuxta Salmanticenses legi dirigenti parere Principes debent, hi legi obliganti ad culpam subiecti sunt; cum lex, quatenus dirigens & præcipiens est, astringat sub culpa. Vis coactiva adiicitur: quia homines sæpe plus pœnas quam culpas verentur. A lege itaque pœnali soluti Principes sunt; minime a lege dirigente, seu præcipiente sub culpa. Paucis verbis hanc doctrinam expressit Angelicus inquit: *Unde, quantum ad Dei iudicium Princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam eius: sed debet voluntarius, non coactus, legem implere.* Divino ergo iudicio tenetur Princeps legem implere. Peccat igitur, & quidem graviter, si in materia gravi legem a se latam transgreditur. Immerito ergo Sal-

man-

manticenses pertrahere in suas partes audent S. Thomam, dum aiunt, non peccare graviter Principem, præciso scandalo. Supponunt ergo subditos scandalum pati, dum Principes vident legum violatores. Quoniam exemplo subditis præire debent Principes, quia *Regis ad exemplum totus componitur orbis*. Severissima obiurgatio Christi in Phariseos, quam S. Thomas suæ doctrinæ inseruit, luculentius confirmat sententiam nostram. Si subditi scandalum patiuntur, dum vident Principes legum violatores violare leges; consequitur, communem istorum sensum esse, Principes legibus esse subiectos.

VI. Omnes tandem fatentur, teneri Principes servare leges rerum pretia taxantes: quia iure naturæ hæc servari debent. Item leges irritantes aliquem contractum: quia ius naturæ iubet ut contrahentes sint æquales, repugnatque iuri naturali ut una pars contrahentium legi, secus altera, subiecta sit. Potest tamen Princeps ex rationabili causa secum in lege dispensare, ut dictum est. Quare, si Princeps testamentum conderet, omissis solemnitatibus præscriptis a legibus, quas ipse rogavit, validum esset: quia præsumendum est, se voluisse ab eisdem, dispensatione media, liberare. Principes itaque servare quantum ad Dei iudicium leges tenentur: a subeundis latis pœnis in transgressores liberi sunt. Uxores Principum non secus ac alii subditi, legibus parere obstringuntur.

VII. Quæst. II. *Sint ne pueri septennes legibus subiecti?* Resp. P. Claudius La Croix *Lib. I. cap. 11. num. 676.* refert Busembaum cum multis aliis pro sententia adfirmante; & pro sententia negante Dianam, Castropalaum, Burghaberum, & alios: concluditque more suo: *Utraque sententia est satis probabilis*. Nos vero, quibus hæc scribendi ratio displicet, dicimus, septennium assignari pro tempore congruo quo communiter præsumitur, pueros lumine rationis perfusos esse. Ceterum, si aliquibus pueris lumen istud ante septennium affulserit; hi eiusdem sequi dictata debent. Hoc lumine perfusi pueri ante septennium peccant, si ius naturæ violant. Quidni ergo peccabunt, si leges ecclesiasticas violent? Si, completo septennio, usu rationis carent, a peccato excusantur, quod libertate sint destituti: ergo, si ante septennium reipsa sint lumine rationis illustrati, atque adeo libertate præditi fuerint, legibus servandis astricti erunt. Completo vero septennio, illucen- te rationis lumine tenentur confiteri, audire Sacrum, abstinere a carnibus; ut fufius in explicandis Ecclesiæ præceptis dictum est.

VIII. Quæst. III. *Quomodo infideles, amentes, ebrii a legum observatione excusantur?* Resp. Infideles legibus ecclesiasticis subiecti non sunt, quia nulla in eisdem Ecclesia iurisdictionem habet. Amentes vero, ebrii, aliique infirmi comprehensi sunt sub lege; sed a lege excusantur ob amentiam, vel ignorantiam, aut infirmitatem. Heinc colliges, minime peccare eos qui amentibus, puerisque ante rationis usum carnes porrigunt comedendas diebus esurialibus, a Missa audienda tra-

trahunt diebus festis, qui pueros ante septennium, usumque rationis inducerent in monasteria Sanctimonialium. Peccarent tamen qui infideles, aut amentes adultos in monasteria præfata introducerent. Quoniam, etsi amentes, vel infideles non sint legis eiusmodi observationi adstricti; tamen, quia ex eorundem ingressu eadem absurda consequi possunt, ac si legibus servandis obnoxii essent; idcirco qui eosdem illuc ingredi curarent, graviter delinquerent.

IX. Quæst. IV. *Tenantur ne Clerici parere legibus civilibus?* Resp. P. Claudius La Croix *loc. cit. numer. 678.* pro sententia adfirmante refert Castropalaum; & pro negante Suarez, Vasquez, Azorium, Filliucium, Laymanum, Bussembaum, & alios, asserentes *probabiliter* non obligari. Vis Probabilissimi ubique serpit.

X. Salvo privilegio exemptionis, Clerici subiecti sunt legibus civilibus: quia sunt membra reipublicæ, & veri cives. Scriptura ipsa divina eosdem subiicit Principum legibus, ut ex verbis Pauli Apostoli ad Rom. III. colligitur: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita fit.* Quod testimonium sic exponit Theodoretus: *Et Sacerdos, & Antistes, & monasticam vitam professus iis debent parere quibus demandati sunt principatus.* Doctrina isthæc absolute vera est. Hæc tamen non impedit quominus Clerici immunitatis ecclesiasticæ privilegio fruantur. Quæ immunitas alicubi maior, alicubi minor est. Ideo quisque suæ patriæ consuetudinem consulere debet.

XI. Quæst. V. *Peregrini, & advenæ subiecti ne sunt legibus suæ patriæ, & locorum per quæ transeunt?* Resp. Peregrini dicuntur qui a loco proprii domicilii redeunt redeundi animo. Vagi nullibi sedem fixam habent. Advenæ & forenses in uno loco domicilium habent; in alio habitant. Certum est peregrinum, advenam, forenses, ad aliquem locum accedentem animo ibi perpetuo manendi, continuo eiusdem loci legibus obnoxium esse: quia tum incola eiusdem loci fit. Similiter qui animo manendi maiori anni parte accedunt ad aliquem locum, ut Scholastici universitatis, illius loci legibus subiecti sunt, & eiusdem forum fortiuntur, & parochiam. Certum quoque est, quando leges eædem sunt in propria patria, & in loco per quem advenæ, & peregrini transeunt, astringi eiusmodi peregrinos, & advenas istarum legum observationi. Certum tandem est advenas, & peregrinos debere illas leges locorum servare quæ spectant contractuum, testamentorum, matrimoniorum solemnitatem; & illas quarum transgressio detrimentum infert loci, per quem fit transitus, habitatoribus.

XII. Quæst. VI. *Peregrini, advenæ, & forenses astringuntur ne servare leges loci per quem transeunt sine animo ibidem commorandi, si maneant unum aut alterum diem?* Resp. In duas oppositas opiniones divisi Auctores sunt. P. Viva *quæst. III. art. 3. num. 6.* laudat Suarez, Salas, Castropalaum, Lessium, & alios apud Dianam,

sulli-

sustinentes, illos teneri, maxime si ibi permansuri sint aliquot diebus. Subdit continuo, se probabiliorem iudicare sententiam Sanchez, Bonacinae, & Azorii: quia brevis mora non est sufficiens ad iniiciendam advenis hanc obligationem. PP. Salmanticenses *tract. xi. cap. III. punct. 5. §. I. num. 56.* referunt pro prima sententia plures præter laudatos Theologos. Sed *num. 58.* addunt: *Quamvis dicta sententia sit probabilis, non minus est probabilis sententia negans.*

XIII. Nostra sententia est, eiusmodi peregrinos, advenasque obstringi legum locorum per quæ transeunt, observationi. Quoniam id tranquillitati, ordini, & paci, optimique regiminis politiæ expedit. Adversa sententia exleges efficit eiusmodi advenas, peregrinos, & forenses. Nam propriæ patriæ legibus non sunt subiecti, neque locorum per quæ transeunt. Exleges ergo sunt diebus præfatis respectu civilis, & ecclesiastici regiminis. Quid quod sanctus Ambrosius quæstionem hanc definiit? ut habetur ex *epist. cxviii.* apud S. Augustinum: *Cum Romam venio, sabbatum ieiuno: cum Mediolani sum, non ieiuno. Sic & tu, ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, neque quemquam tibi.* Quæ auctoritas refertur *dist. xx. cap. Illa:* & Glossa animadvertit heinc dimanasse hos versus:

Cum fueris Romæ, Romano vivito more:

Cum fueris alibi, vivito sicut ibi.

XIV. Recentiorum ne Probabilistarum auctoritas hanc S. Ambrosii sententiam, sacris canonibus insertam, æquare valet? Quid quod non Ambrosius modo, verum etiam Augustinus conceptis verbis Probabilistarum horum improbat opinionem? Etenim *Lib. III. Confess. cap. viii.* inquit: *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt; ut pactum inter se civitatis, aut gentis consuetudine, vel lege firmatum, nulla civis, aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est suo universo non congruens.* Adfirmant vel ipsi Probabilistæ teneri peregrinos, advenasque solvere Principibus locorum per quæ transeunt, tributâ, vectigalia, ceteraque onera civilia. A tributis vero quæ ecclesiasticæ potestates Deo solvenda imponunt, vi Probabilismi Christifideles solvunt.

XV. Quod obtrudunt Salmanticenses de Sacerdote Græco, qui transiens per loca Latinorum iuxta ritum suum celebrare valet, vanum est: quia privilegio peculiari potiuntur Græci suum ubique servandi ritum. Quod secundo opponunt Salmanticenses, inquierentes *loc. cit.* moraliter non esse in aliquo loco qui maiore parte anni ibi non commoratur, magis absolum est, & nimiam præfert laxitatem. Qui ergo quatuor, quinque, & sex mensibus in aliquo morantur loco, exleges sunt; cum non teneantur eiusdem loci servare leges. Et hanc opinionem æque probabilem reputant ac oppositam? Apage similia Probabilitatis commenta. Va-

num

num quoque est quod opponit *P. Viva*, nempe brevem moram non efficere aliquem subditum legibus loci per quem transit. Nam verum est, non efficere subditum absolute; sed tantum pro illa mora qua in eodem detinetur loco. Solus transitus constituit advenas, & peregrinos subditos ad solvenda tributa, & gabellas. Ergo hæc mora multo magis eos subditos efficit, ut solvere spirituale tributum debeant.

XVI. Advenæ igitur, & peregrini eas servare locorum leges debent quarum observantia non maiorem temporis, quo ibidem detinentur, longitudinem postulat. Nec enim ibidem diutius commorari astringuntur, ut implere leges valeant. Dum quis transit per locum, ubi dies festus est, ad alium, ubi non est dies festus, intercipere iter non tenetur, ut ibi Sacrum audiat. Quin, si ibi detinere se tantum deberet, ut equo pabulum, aut sibi cibum sumeret, præciso scandalo, non astringeretur longiores agere moras, ut Sacrum audiret. Tenentur vero Sacrum audire, si in eodem loco pernoctarunt, aut si festum sit in toto territorio; quod percurrere usque ad meridiem debent. Præcepta vero negativa, ut abstinendi a carnibus, semper implere debent: quia hæc longam non exposcunt moram.

XVII. Quæst. VII. *Peregrini, & advenæ tenentur ne leges patriæ, a qua absunt; servare?* Resp. Communis, & vera sententia est, peregrinos, & advenas non esse subiectos legibus proprii territorii, a quo absque fraude absunt. Idque declaratum est Cap. *Ut animarum* de Constitution. in 6. ubi Bonifacius VIII. hæc decernit. *Statuto Episcopi, quo in omnes qui furtum commiserunt, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius, extra eius diæcesim existentes, minime ligari noscuntur; cum extra territorium ius dicenti non pareatur impune.* Ratio est evidens. Quilibet legislator in condendis legibus respicit utilitatem, tranquillitatem, & commodum proprii principatus. Dum subditi extra principatum commorantur, nec turbare, nec fovere tranquillitatem, & pacem eiusdem valent.

XVIII. Quæst. VIII. *Peccant ne qui deliberato animo discedunt a proprio territorio ubi lex ieiunii, aut festi viget, ut alio se transferant ubi eiusmodi leges non sunt?* Resp. P. Claudius La Croix refert Sanchez, Suarez, Bonacinam, del Bene, & alios septendecim cum Illung, & Pasqualigo, docentes, per se istos non peccare, seu non esse præfatæ legi subiectos. Pro adversa sententia refert Salas, Sarrum, Ledesman, & alios quinque. Adhæret primæ. Excipiunt legem Tridentinam circa matrimonium. P. Dominicus Viva quæst. III. art. 3. num. 8. asserit, communem esse opinionem quæ docet, posse quemquam eo animo recedere a propria civitate, & loco ubi viget lex ieiunii, & eo se transferre ubi non viget: Hanc eandem opinionem defendunt Salmanticenses tract. XI. cap. III. punct. 5. num. 63. Ratio istorum iuniorum est, quia Christiani in hac fuga a legis observantia utuntur

tur iure suo. Præceptum, inquit, non vetat exire a tali civitate; sed obligat tantum ibi commorantes, ut legem servant.

XIX. Hæc opinio falsa, & laxa est, nulla, ut ego quidem arbitror, probabilitate fulta. Quare dico, absolute eiusmodi Christianos esse verfos legum transgressores. Hanc nostram sententiam docet ipse S. Thomas 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. ad 3. *Circa peregrinos, & operarios distinguendum videtur: quia, si peregrinatio, & operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, & exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ ieiunia prætermittenda.* Si vel ipsa peregrinatio, bono animo suscepta, differenda sit, dum commode potest, ut lex servetur; licitum ne erit callido animo peregrinationem suscipere, ut lex eludatur? Quid quod vel ipsi Probabilistæ excusare non audent eum qui die festo absque necessitate iter susciperet, aut die ieiunii, animo subterfugendi Missam, vel ieiunium?

XX. Ratio sententiæ nostræ est: quia *nemini sua fraus debet patrocinari*, ut habetur cap. *Ex tenore*, de rescript. Patrocineretur autem istis fraus, & quidem manifesta, si animo eximendi se ab observantia legum eo se transferrent ubi leges non sunt. Non est fraus, inquit Probabilistæ, in eum se transferre locum ubi lex non obligat. Aliud est enim, inquit P. Viva, ponere impedimentum ad executionem præcepti obligantis; aliud vero fugere obligationem. Theologis cavillationes istæ, & nugæ non congruunt. Meri enim verborum lusus sunt huiusmodi argumentationes. Edisserant nobis. Si quis dolo, & fraude circumvenire leges præfatas vellet, qua alia via, nisi indicata, id præstare posset? Nec opus aliis argumentationibus est; cum ipse communis sensus hanc astutam, & vafram fugam perhorrescat. Lex non vetat exitum e loco, bona fide susceptum; sed lex ipsa naturalis, cuique insita, prohibet dolum, fraudem, astutiam, qua lex eludi tentatur. Urbanus VIII. in Brevi ad Archiepiscopum Coloniensem declarat, incolas loci ubi Synodus Tridentina viget, immigrantes alio ubi non obtinet, animo contrahendi clandestine matrimonium absque domicili mutatione, non contrahere legitimum matrimonium, ob hoc principium quod fraus, & dolus favere nemini debeant. Et si non favet fraus ad hanc Tridentinam legem eludendam; cur patrocinari debet ad alias violandas? Inquent, esse specialem rationem, cur in hac, secus in alia lege, patrocinari fraus non debeat. Sed edisserant nobis hoc peculiare discrimen. Fraus quippe eadem eundem semper effectum parit. Verba innumera conglomerant Probabilistæ, ut discrimen assignent inter eum qui executioni legis impedimentum apponit; & eum qui fugam arripit, ut legis observantiam declinet. Sed omnia sunt vana, & inepta effugia, quæ longiorem non postulant consutationem.

XXI. Quæst. IX. *Qui discedit die festo a proprio loco, tenetur ne ante discessum Sacrum audire?* Resp. Salmanticenses *loc. cit. num. 6.* respondent, certum esse apud omnes hunc non obstringi audire Missam, si, antequam exeat, vel illo quo exit tempore Missa non celebretur: quia non tenetur aliud tempus expectare. Oppositum conceptis verbis docet S. Thomas loco mox a nobis laudato. Tenetur enim expectare, nisi damnum, aut necessitas excuset. Subdunt, quod, si tempore discessus celebretur Sacrum, & aliud non superfit, tenetur tunc præfatus Christianus audire Missam.

XXII. Quid, si toto mane Missæ celebrentur, & tu velis exire circiter horam tertiam, astrictus ne es Sacrum audire? Pro sententia adfirmante laudant *Suarez, Filliucium, Laymanum, & alios.* At illi *verius* negant. Audi illorum argumentationem, quam totidem rescribere verbis lubet. „ Quia (inquiunt num. 67.) „ si in illo loco est hora octava matutina, & sint in eo aliæ Missæ hora decima, aut undecima dicendæ, non obligaris audire Missam hora octava, cum „ posses alia hora audire illam. Sed non teneris expectare totum tempus, pro „ quo obligat præceptum. Ergo, si exeas, iam non teneris ullo modo; cum iam „ sis ab obligatione exemptus. Unde non teneris prævenire obligationem, tametsi „ scias impedimentum superventurum. “ Pro hac opinione laudant *Tapiam, Dianam, Castropalaum, Sanchez, Salas.*

XXIII. Tu, christiane lector, iudex esto, quo indulgentiæ, ne dicam laxitatis, adducat novus opinandi modus probabilisticus. Si una tantum celebretur Missa, illam audire astringeris. Si toto mane usque ad meridiem Missæ celebrentur, solutus a lege es? Quid, si sapientes Ethnicorum similia legerent paradoxa, quæ (ut mea minima præfert opinio) sensum lædunt communem, quæ bonam fidem violant, horroremque ingerunt extremum? Quid his declamationibus, & invectivis causam tuam agis? Ita sane, Nam adeo rectæ rationi adversa recensita mihi apparet opinio, ut eandem vel refellere pigeat. Nam, si omnes consultantur Christiani, probabilitatis abusibus non præventi, omnes uno ore fatebuntur, se debere audire Sacrum illa hora qua commode valent, dum prævident superventurum impedimentum.

XXIV. Quæst. X. *Qui discedit a proprio loco in quo obtinet præceptum ieiunii, ad locum in quo nullum est ieiunii mandatum, potest ne ientaculum sumere?* Resp. Indignaris fortasse mihi, quod tam vanas, & fere nugaces quæstiunculas proponam? Sed hæc sunt familiares non paucis Casuistis. Pro sententia, adfirmante te posse sumere ientaculum, recensent Salmanticenses *loc. cit. numer. 68. Sanchez, Suarez, Filliucium, & Dianam*: quia ieiunii præceptum est individuum, inquiunt. Ergo ientaculum sumere poteris in loco unde discedis, & prandium, & cœnam in loco ad quem pervenies, E contrario, si in loco unde profici-

sce-

feris, non est ieiunium, perventurus in patriam ubi est ieiunium, poteris prandere, antequam exeas, & vesci carnibus; fero autem cœnare, non tamen carnes comedere. Pro sententia negante laudant *Castropalaum*, *Basilium Ponte*, & *Granadum*: quia, inquit isti, antequam egrediaris, nondum adest excusationis causa, nec sat est spes futura exemptionis; sicuti spes futuri privilegii non te eximit ab observantia ieiunii, antequam illud assequaris. Concludunt vero Salmanticenses *num. 70.* his verbis. „ *Inter has duas satis* „ *probabiles sententias mediam tenemus*, & dicimus, rationem habendam esse de „ loco ubi maiori parte diei unusquisque invenitur, ut dicamus posse, vel non „ posse frangere ieiunium illud de quo loquimur: quia frequentissimum est in „ moralibus quod maior & potior pars trahat ad se minorem. “ Nos vero dicimus, & frequentissimum, & in subiecta materia allegatum principium damnatum esse ab Ecclesia. Damnatum est in recitatione Horarum canonicarum, damnatumque inferimus in præcepto ieiunii, quod non secus ac illud dividuum est. Quare falsum est quod docent laudati Patres, te posse frangere ieiunii præceptum, si moraris in loco ubi viget usque ad decimam horam; in alio vero loco ubi præceptum non urget, comedere ad libitum. Siquidem omnia quæ Auctores citati adducunt pro suis opinionibus firmandis, mera effugia mihi videntur ad leges circumveniendas, eludendasque. Ieiunium ergo, & cetera præcepta servare debes, usquedum moraris in locis ubi præcepta vigent. Ita præscribit vel ipse communis sensus. Principium cui nituntur adversarii, nempe quod præceptum ieiunii indivisibile sit, falsum omnino est; ut iam adnotavi, & in libro inscripto *Quaresima Appellante* fuisse probavi.

XXV. Quæst. XI. *Quid dicendum sit in casu quo est speciale præceptum & in loco, unde discedis, & in loco, ad quem accedis?* Resp. Quæstiunculam hanc proponit P. Claudius La Croix *Lib. I. cap. 11. dub. 3. num. 686.* eamque ita exponit. Titius exit e loco ubi est speciale ieiunium. Discedit e parochia sua, ubi est speciale præceptum servandi festum Sancti Patroni Ecclesiæ; & accedit ad aliam parochiam, ubi est quoque speciale festum Patroni eiusdem parochiæ. Quid tum? Astringitur ne ieiunare, aut audire Sacrum? Respondet P. La Croix. „ „ Plures cum Castropalao dicunt teneri. Sed Ioannes Sanchez . . . cum Tamburino . . . & Burgabero *probabiliter* negant: quia in primis non tenetur ratione „ specialis præcepti in suo territorio ex quo exit . . . deinde nec tenetur ratione „ specialis præcepti in altero territorio ad quod venit: quia non est subditus „ iurisdictioni horum Superiorum. Ergo neutro præcepto tenetur: & consequenter, si absit scandalum, poterit non ieiunare, non audire Sacrum, sed indulgere fervilibus. “

XXVI. Vin' lepidiora, & dulciora? Hactenus ab unico præcepto, unde profici-

feris, animo illud eludendi te liberarunt Casuistæ multi. Tu nunc Charybdim declinans, in Scyllam te lapsus vides: quod in illo ipso loco quem, animo te subducendi præcepti oneri, petis, aliud offendis præceptum simile. Et tamen tanta est Probabilismi vis, & efficacia, ut ab his quoque scopulis, & laqueis te eripiat, & faucibus tuis opipara convivia instruat, & ab onere audiendi Sacri te exsolvat.

XXVII. Hæc sunt nova argumenta, ut mihi videtur, unde colligere vales novam opinandi methodum, quæ, invitis Auctoribus, bona fide illa utentibus, se ipsa eo recidit, ut leges tum divinas, tum humanas eludat. Undique verum præceptorum vinculis Christianus devincitur. In loco unde egreditur, obstrictus est; in loco ad quem accedit, iterum ligatur: & opinandi modus occurrit adeo subtilis, quo Christianus iste omnia hæc ligamina impune frangat, & solutis vinculis, queat & ventri indulgere, & ludis, quin vel Sacrum audire, vel gulam ieiunii severitate coercere astringatur? Et quia hæc elata voce improbamus, declamationis, & exaggerationis arguimur.

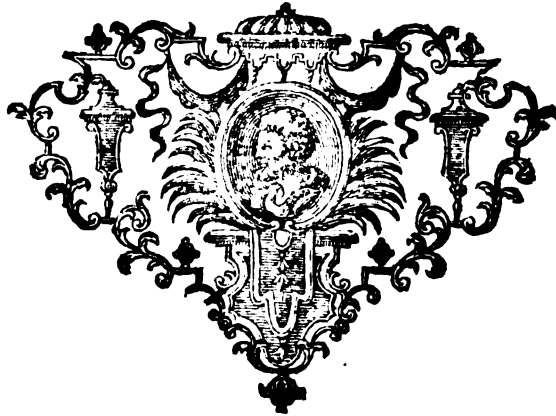
XXVIII. Quæst. XII. *Diœcesanus valet ne confinia diœcesis egredi eo animo, ut a peccatis reservatis quæ proprio Parocho confiteri recusat, absolvatur?* Resp. Clemens Papa X. in sua constitutione *Superna* conceptis verbis prohibet ne Regulares absolvant advenas, & peregrinos a peccatis, reservatis in propria diœcesi, e qua discedunt hoc animo obtinendi absolutionem in alia diœcesi, in qua præfata peccata non sunt reservata. P. Dominicus Viva *quæst. III. art. 3. num. 9.* refert P. Suarezium, Basilium de Leon, aliosque, propugnantes posse hunc absolvi qui hoc animo declinandi reservationem in aliam peregrinatur diœcesim. „ Quamvis (inquit P. Viva) Clem. X. in laudata constitutio- „ ne prohibuerit Regularibus (& eadem videtur esse ratio in hoc de sæculari- „ bus Confessariis) ne hos absolverent, si in fraudem reservationis id facerent, „ hoc est, ut explicat Platelius *numer. 909.* si id faciant ad declinandum pro- „ prii Episcopi iudicium. Hac autem fraude circumscripta, *si peregrinentur, ut „ opportunitatem habeant absolutionis, quam in propria diœcesi habere non pos- „ sunt, absolvi poterunt.* Siquidem non dicitur fraudem committere qui utitur „ iure sibi concesso. Concedit autem ius commune ut quilibet peregrinus pos- „ sit absolvi a quolibet Confessario a peccatis omnibus non reservatis in diœ- „ cesi, ubi confitetur; quamvis ea sint reservata ubi pœnitens ea peccata com- „ misit.”

XXIX. Ius commune concedit facultatem, ut quilibet peregrinari possit ea intentione ut absolutionem a reservatis obtineat? Sed hoc ius commune restrinxit Clemens X. Alterutrum ergo. Aut Clemens X. non potuit hoc ius restringere, aut invalida absolutio est. Sed Clemens X. absolutionem prohibuit, quan-

quando in fraudem declinandi iudicium proprii Episcopi quis aliam petit diœcesim . Egregie . Sed quando hæc fraus perpetratur , nisi cum quis *ea intentione* ad aliam accedit diœcesim , ut sibi absolvatur ? P. Viva autem de eo loquitur qui *hac intentione* peregrinatur . Si hæc fraus non est , quænam erit in quæstione nostra ? An necesse est ut peregrinus dicat : *Discedo a mea diœcesi , & aliam peto , ut deludam iudicium mei Episcopi ?* Hac ne expressa contemptio-
ne opus est , ut fraudem illum committere dicamus ? Quis adeo insanierit , ut id adfirmet ? Ad veram ergo fraudem , de qua Pontifex loquitur , sufficit aliquem peregrinari , seu discedere a propria diœcesi , & aliam adire , *ut opportunitatem habeat absolutionis , quam habere non potest in propria diœcesi* , ut loquitur P. Viva . Et hæc agendi ratio non opponitur Clementinæ constitutioni ? P. Suarez scripsit ante constitutionem Clementis X. ideo excusatione dignus est ; si tamen præfatam opinionem defendit . An vero qui post hanc constitutionem scripserunt , excusatione digni sint , ceteri iudicent . Ni fallor , sæpiuscule P. Viva extenuat propositiones ab Ecclesia proscrip-
tas . Quod non alia ratione , occasione data , id repeto , nisi ut lectores cauti sint in legendis commentariis , & sententiis quas dictus Auctor bona fide , & pia intentione faciliorem reddendi legum observantiam propugnavit .

XXX. Quæst. XIII. *Si peregrinus committit delictum extra locum sui domicilii , puniri ne a proprio Superiore valet ob hoc delictum ?* Resp. P. Viva refert Basilium de Leon , & Gabrielem , docentes , Superiorem non posse punire subditum degentem extra territorium , nec ob delictum intra , nec ob delictum extra territorium perpetratum . Quam opinionem ille reiicit , & subscribit communi , quæ docet verum esse non posse Superiorem punire subditum , quando tam is , quam res ab eodem commissa extra territorium extant ; secus , quando delictum perpetratum sit intra territorium . Quare , si subditus degens extra territorium occidat sclopo , aut sagitta hominem existentem intra territorium in quo censuræ latæ sunt in homicidas ; is obnoxius erit censuris : quemadmodum qui extra templum degens , & sclopum explodens , interficit hominem in templo extantem , excommunicationem incurrit latam contra occidentes in Ecclesia . Similiter Beneficiarius extra diœcesim degens , atque adeo non residens in loco sui beneficii , obnoxius est excommunicationi latæ a proprio Episcopo adversus non residentes . Utique Superior exercere iurisdictionem contentiosam extra territorium nequit ; at non propterea desinit esse iudex delictorum quæ subditus , etiam extra territorium existens , modo dicto perpetravit . Licet ergo Superior ius dicere , & iudicium contentiosum instituere extra suum territorium nequeat ; tamen statuere plura valet quæ obligent subditos , etiam extra territorium degentes . Potest Episcopus iubere ne Presbyter subditus extra

diœcesim celebret; quemadmodum Provincialis regularis sub pœna excommunicationis præcipere subdito valet ut extra provinciam existens ieiunet, abstineatque a tali officio. Advertendum tamen, quod, ut Superior possit ferre præceptum in subditos extra provinciam, seu territorium degentes, necesse est ut subditi non transferant domicilium; sed remaneant reipsa subditi proprii Episcopi, aut Provincialis. Si enim efficiantur subditi alterius Episcopi, aut Provincialis, tum cessat omnis in eisdem potestas.

DISSERTATIO V.

DE LEGUM HUMANARUM EFFECTIBUS, ET VI OBLIGANDI.

P R A E L O Q U I U M.

PAUCIS dissertationem hanc expediam, quod argumenta in eadem tractanda nec momentosa, nec implicata difficultatibus sint. Occurrent aliquæ Casuisticæ opiniones convellendæ, potissimum invec̄tæ a Caramuele, laxarum opinionum magistro, & defensore. Sed eas brevi manu explodam, non secus ac paucas aliorum qui Caramuelis vestigia persequi voluere. Potissima, & gravioris momenti controversia dispicienda obligationem legis dubiæ spectat, contra quam allegare Probabilistæ solent illud effatum: *Melior est conditio possidentis*: cuius legitimo sensu basilice abutuntur. Paucis quoque hanc controversiam absolvam; cum alibi ex instituto eandem versaverim. Et quoniam brevis est dissertatio, breve quoque Præloquium esto. Ad rem.

C A P U T I.

Propositiones damnatæ, & laxæ Casuistarum.

Hucusque adversus hæterodoxos Ictos decertatum ut plurimum est: ideo Casuistarum laxas opiniones, præter unam, & alteram Caramuelis de more non recensui ante *dissert. II.* ubi locus opportunus videbatur. Quoniam vero in præsentia potissimum controversias in utramque partem a Casuistis disputatas examinandas suscipio iuxta consuetam methodum, primum propositionem in hac materia proscrip̄tam ab Alexandro VII., post quorumdam Moralistarum opiniones laxas præmittam.

Thesis ab Alexandro VII. proscrip̄ta, quæ est 28.

*Populus non peccat etiamsi absque ulla causa non recipiat legem
a Principe promulgatam.*

Propositiones laxæ Casuistarum.

I. „ Leges adhuc pontificiæ promulgari debent in singulis regnis, provinciis, &
Tom. VI. Bb iij „ dicæ-

„ diœcesibus, ut ibi habeant obligare. “ Torrecilla. *Tom. I. summ. tract. 11. disp. 1. cap. 1. num. 12.*

2. „ Leges humanæ tam civiles, quam pontificiæ acceptari debent a populo, ut obligare valeant. “ Torrecilla *loc. cit. num. 13.*

3. „ Lex, seu constitutio pontificia quæ usu non est recepta, quacumque ex causa id contingat, non obligat. “ Idem Torrecilla *in propos. damnat. tract. 11. consult. 6. num. 94.*

4. „ In materia levi nec lex, nec superioris præceptum sub letali obligare queunt. “ Idem Torrecilla *tom. 1. summ. tract. 1. disp. 1. cap. 4. num. 16.*

5. „ In propositione 28. damnata ab Alexandro VII. de populo absque causa legem non acceptante, non venit damnatum dicere, graviter non peccare, etsi absque causa eam non acceptet. “ Idem *tom. in propos. damnat. in dict. proposit. num. ultim.*

6. „ Actiones nimium difficiles, quæque consentaneæ fragilitati humanæ naturæ non sunt, nequeunt esse materia legis humanæ, nec sub humano præcepto cadere: unde causa sufficiens hæc est ad eas non acceptandas. “ Idem *in proposit. damn. ad proposit. 28. Alexandri num. 5.*

7. „ Sufficiens causa est ut quis a lege deobligetur, quod immediate post promulgationem videat vel a maioribus, vel maiori parte non incipi observari. “ Idem *ibid. num. 9.*

8. „ Leges humanæ sive civiles, sive ecclesiasticæ, quamvis de materia gravi, non censendæ graviter obligare, quantumvis verbo *decernimus, statuimus, ordinamus, volumus, sancimus* exprimantur: opus enim est ut verbo *præcipio, iubeo, prohibeo, veto, vel interdico* sint latæ. “ Idem *tom. 1. summ. tract. 2. disp. 1. cap. v. num. 16.*

9. „ Omnis lex in præsumptione fundata, cessante præsumptione, adhuc in particulari, definit pro foro conscientiæ obligare illum in quo præsumptio cessat. “ Idem *ibid. cap. VII. num. 307.*

10. „ Generatim cessante fine adæquato legis in quolibet particulari, cessat lex illum obligare: & idem dicendum de præcepto generali. “ Idem, *ibid. num. 20.*

11. „ Et hoc procedit, etiamsi ex inobedientia scandalum sequatur: tunc enim non activum, sed passivum erit; cum non obediens utatur iure suo iuxta opinionem probabilem, quæ excipit eum ab obligatione obediendi, cessante in illo fine; quod si ignorat qui scandalum patitur, sibi imputare debet. “ Idem Torrecilla, *ibid. num. 77.*

12. „ Aliter procedit, quando finis legis, vel præcepti est scandalum vitare: hoc enim vitato, cessat pariter lex, & præceptum obligare. Vnde Clerici arma, secreto portantes, pariterque Religiosi occulte actibus profanis, etsi immanissimis,

„ mis, assistentes, nec graviter peccant, nec censuras incurrunt, etsi sub illis hæc
 „ omnia illis sint prohibita. Cessat enim in illis scandalum, quod est finis legis.“
 Idem Torrecilla *Tom. I. summ. tract. 11. disp. 1. cap. VII. num. 47.*

13. „ Non sunt denunciandi Sancto Officio retinentes libros prohibitos, non ex
 „ hæresi, aut eius suspicionis.“ Sic D. Franciscus Verde in *selectis quæst. VIII. corol-*
 „ *lar. 86. sub num. 447. fol. 118.* apud Torrecil. in proposit. damn. ad propos. 45.
 „ Alexandri VII. *num. 22. fol. 485.* cui consonat Tamburinus in Decalogum *Lib. II.*
 „ *cap. 1. §. 7. num. 58.* dicens excommunicationem Sancti Officii præcipientis in-
 „ tra 8. dies exhibere libros prohibitos, in illos præcise tendere, qui hæresim,
 „ vel errores continent.“

14. „ Neque excommunicationem ullam incurrunt similes libros, aut scripta
 „ prohibita legentes, si inhibitio alia causa quam hæresis, aut eius suspicionis sit
 „ promulgata.“ Sic Bordonius *Tom. I. sacri Tribunal. in causis Fidei cap. XIV.*
 „ *quæst. XXXIX. num. 78. pag. 354.* ibi: *Quæres an legens huiusmodi libros prohibitos alia ex*
 „ *causa quam hæresis, vel eius suspicionis, incurrat excommunicationem, aut aliam*
 „ *pœnam &c.* (& ponit varia exempla librorum prohibitorum) & ait: *Respondeo*
 „ *in his casibus nulla imposta censura in legentes huiusmodi libros, aut scripta pro-*
 „ *hibita.*“

14. „ Grave non est, servata substantia, a modo præcepti deficere.“ Sic Torr-
Tom. I. summ. tract. 11. disp. 11. cap. 111. n. 43. & laudat Caramuelem, & Leandrum
 de Murcia.

15. „ Probabile est leges humanas, adhuc ecclesiasticas neque indirecte posse ad
 „ actus internos nos obligare.“ Idem, *ibid. disp. 1. cap. 111.*

16. Salmanticenses *tract. 11. cap. 11. punct. 9. num. 164.* quærun, utrum peccet
 qui impedimenta apponit, ut liber a lege implenda evadat; & respondent his ver-
 bis. „ Satis tamen est probabilis, & ab intrinseco forte probabilior sententia, ne-
 „ gans in tali casu peccare; quia eo ipso quod aliquis extrahatur ab obligatione
 „ legis, seu lex illum non obliget (sive hoc bona fide, sive mala intentione, sive
 „ licite, sive illicite factum sit) est incapax delinquendi in effectu contra talem
 „ legem: ergo, ex quocumque motivo ponat impedimentum, quod ipsum extrahit
 „ ab obligatione ieiunii, non peccat contra ieiunii præceptum; sed utitur iure suo,
 „ quo potest exonerari a lege, & extrahi ab obligatione illius.“ Pro hac senten-
 tia laudant utroque *Sanchez, Filliucium, Azonium, Fagundez, Villalobos, Salman-*
ticenses Scholasticos tract. XIII. de peccatis dub. 6. num. 103.

17. P. Dominicus Viva *Tom. I. quæst. VI. art. VI. num. 4.* „ Dico quod si proba-
 „ biliter tantum credatur legislator aut non potuisse, aut noluisse in tali casu ver-
 „ bis legis comprehenso obligare, possit etiam subditus licite in eo casu legem non
 „ servare... Unde id verum est, non solum si subditus habeat formidinem de

„ opposito, sed etiam si detur ex altera parte probabilitas, immo maior probabilitas quod legislator potuerit, ac voluerit obligare, ut docet Suarez *Lib. VI. de leg. cap. VIII. num. 3.* . . . Sanchez *Lib. I. cap. IX. num. 14.* “

18. Salmanticenses *tractat. II. cap. V. punct. 8. num. 91.* „ Si detur infirmitas quæ moraliter iudicabatur perpetuo duratura, & obtineas a Pontifice dispensationem comedendi carnes pro tota vita, non recitandi officium divinum, non ieiunandi, etiamsi postmodum salutem PERFECTAM acquiras, poteris uti tali dispensatione, donec a Pontifice revocetur. Idem dicimus, si pro hoc anno, pro hac Quadragesima obtineas dispensationem a Superiore non ieiunandi, vel abstinendi a carnibus, quia infirmitas pro tota illa censetur duratura; etiamsi per accidens cesset, potes uti tali dispensatione. Ita Auctores citati, qui licet non omnes ita in particulari loquantur, mens tamen illorum est quam diximus. “

19. Salmanticenses *ibidem cap. VI. §. 2. num. 18.* docent, „ sufficere dictum unius eximii Doctoris asserentis, tempus ad consuetudinem requisitum præterisse, ut per eam lex abrogata censeatur, etiamsi plures alii oppositum sentiant. “

C A P U T II.

Qui sint legis effectus, & quænam materia.

I. **P**Rimum, potissimumque legis officium est subditos bonos virtuososque efficere, ut docet S. Thomas 1. 2. *quæst. XCII. art. 1.* Quandoquidem officium, seu fructus legis est subditum dirigere in bonum commune: & virtus subditorum eo spectat, ut legi id præferenti pareat. Hæc autem obedientia bona est: bonus igitur subditus est, dum id præstat quod lex mandat. Bonitas itaque subditi, effectus legis est; hocque convenit cuique legi in communi acceptæ. Nunc autem sermo est de lege humana, ut distincta a lege naturali, æterna, & evangelica, quæ hominem in quocumque genere bonum facit. Legis vero civilis effectus eo tendit, ut efficiat dumtaxat bonum civem, non bonum virum. Nam bonus civis ille est qui paret legibus quæ bonum commune civitatis spectant; idque præstare valet, etiamsi malus vir sit, ut in Romanis patet.

II. Heinc consequitur quamlibet legem bonum rationis, & communem subditorum spectare felicitatem. Quapropter, si suprema potestas aliquam legem ferret quæ non promoveret commune bonum, atque adeo non efficeret subditos bonos cives; lex non esset, sed legis larva, ut optime definit S. Thomas loc. cit. ad 4. *Lex tyrannica, cum non sit secundum rationem, non est simpliciter lex; sed magis est quædam perversitas legis.*

III. Ex quibus colligitur, turpiter errare quosdam iniquæ Politicæ ministros, qui

qui contendunt pro arbitrio supremas potestates leges ferre, pacem componere, fœdera inire cum religionis, atque virtutis detrimento posse. Omnis quippe potestas a Deo est, teste Apostolo, & ipsis Principibus fatentibus. Porro impietatis, atque perduellionis scelus est arma stringere in supremum illum Principem a quo accepta illa sunt. Sed cæcis istis Politicis status ratio, ut aiunt, numen supremum est. Idcirco orandum pro illis est, minime disputandum.

IV. Alter, & potissimus legis effectus est obligare subditos ad ea præstanda quæ leges præscribunt. Lex enim, ut ex doctrina S. Thomæ vidimus, imperium est rationis præcticum, in quo duo includuntur, nempe & dictamen rationis, cuius est intimare, dirigere, illuminare; & actus voluntatis, quo legislator legum obedientiæ subiicit omnes subditos suos. Leges autem iubent, prohibent, permittunt. Permissio, qua tolerantur peccata, facti est, non iuris. Legum actus sunt *imperare, prohibere, permittere, punire*. Si plura cupis, consule S. Thomam 1. 2. quæst. xcii. art. 2.

V. Quæst. I. *Quænam sit legis humanæ materia?* Resp. Materia legis humanæ, sicut ceterarum legum, sunt actus humani, qui præcipi, aut vetari possunt, quatenus aut conferunt, aut repugnant bono communi, quod lex unice spectat. Quare & cuiusque virtutis præcipi, & cuiuscumque vitii actus vetari humana lege valent: quia quæcumque virtus conducit, & quodcumque vitium obest communi bono. Hinc haud consequitur legislatorem humanum posse præcipere omnium virtutum officia, aut omnia vitia collective accepta prohibere. Quoniam obiectum humanæ legis moraliter possibile sit oportet ipsi subditorum communitati. Omnium autem virtutum officia peragere, omniaque vitia devitare, hominum communitati moraliter impossibile est, spectata humanæ naturæ imbecillitate. Leviora ergo vitia permittere legislatores humani possunt, ut graviora vitentur. Ea potissimum vetare legislatores humani debeat quæ societatem perturbant, bonique communis ruinam, aut grave inducunt detrimentum. Permittere autem possunt cetera mala quæ homines privatos inficiunt, & personalia vitia appellantur.

VI. Obiicies. Lex naturalis, & divina omnes virtutes præcipit, omniaque vitia prohibet. Ergo idem præstare legislatores humani poterunt. Resp. Consequentia falsa est. Legislator divinus, supremus & universalis Dominus est, qui non tantum subditorum felicitatem in communi, verum etiam in particulari respicit. Cuiusque subditi vires ille comprehendit, auxilia, gratias cuique impertit, quibus & virtutes exequi, & vitia declinare queat. Contra legislatores humani, quemadmodum singulorum vires expendere haud valent, nec auxilia opportuna impertire possunt, ita neque eorundem singularem perfectionem promovere ad illos attinet.

VII.

VII. Quæst. II. *Possunt ne legislatores humani præcipere, aut vetare actus indifferentes?* Resp. Effectus humanæ legis est bonos efficere subditos: & cum actus genere suo indifferentes, nec bonos, nec malos efficiant homines; idcirco in propria indifferentiæ specie sistentes, nequeunt esse humanæ legis materia. Verum, quia nullus reipsa, seu in individuo actus qui bonus, aut malus non sit, reperitur; ideo quilibet actus indifferens potest in hac aut illa circumstantia cum bono communi plus minusve aut convenire, aut pugnare; atque adeo esse materia legis præcipientis, aut vetantis. Et tum bonitas, aut malitia istorum actuum ex fine, a legislatore in lege roganda præstituto, habetur.

VIII. Quæst. III. *Valent ne legislatores humani sive ecclesiastici, sive civiles, aclus mere internos directe, & absolute præcipere?* Resp. Adfirmantem sententiam propugnat Henricus a S. Ignatio *Tom. II. Lib. I. cap. XVI.* ut valde probabilem: & licet, inquit, oppositum sentiat magna turba recentiorum; secum tamen habere contendit venerandam canitiem maiorum, laudatque pro hac sua sententia Glosfam *cap. Cogitationes dist. 1. de pœnit.* Maiorem in *IV. dist. XII. quæst. VII.* Albertum Pighium *Lib. VI. de Hierarch. ecclesiast. cap. XVI.* Adrianum in *IV. quæst. IV. de Confess. & quodlib. VIII. quæst. VIII.* Iacobum Briardum *quodlib. II.* Iacobum Latomum *de Confess. secr. Molanum tract. v. de Repub. cap. LXXXI.* Iacobum Badium *Lib. II. Instit. cap. VIII.* Medinam *cod. de Orat. quæst. XV.* Rosellam verb. *Absolutio, Franciscum Sylvium 2. 2. quæst. CIV. art. 4 & alios.*

IX. Oppositam sententiam defendunt Salmanticenses *tractat. x. cap. 1. punct. 11. & tractat. XI. cap. 1. punct. 5. & laudant pro eadem S. Thomam 1. 2. quæst. XCI. artic. 4. Caietanum 2. 2. quæst. XI. Tapiam quæst. VI. artic. 4. Gregor. Martinez 1. 2. quæst. XCVI. Granadum contr. VII. tract. III. part. 1. disp. v. Castropalaum tractat. III. disp. 11. punct. 6. Bonacinam disp. 1. quæst. 1. punct. 5. Salas disp. IX. de legibus, Suarez Lib. III. cap. III. Gordonium Lib. II. quæst. IX. & alios.*

X. Ut difficilem implexamque quæstionem maiori qua fieri perspicuitate potest enucleemus, distinguamus oportet legem directivam a lege coactiva. Lex directiva obligat in conscientia; at nullam pœnam imponit. Huic legi directivæ subiecti sunt ipsi legislatores. Lex coactiva ultra obligationem in conscientia, pœnas infligit. Hæc lex coactiva iterum duplex est. Alia coactiva coactione interna, quæ & sub culpa, & sub pœna, ipso facto ante iudicis sententiam subeunda, astringit. Alia est coactiva coactione externa, quæ pœnam, post causæ recognitionem, a iudice infligendam, præscribit. Hanc distinctionem optime explicat Cardenas *cris. II. diff. 25. & alii.*

XI. His positis, dico cum secunda sententia, *Legislatorem humanum ecclesiasticum, nedum civilem, præcipere haud posse directe, & per se aclus mere internos lege coactiva coactione externa.* Hanc sententiam conceptis verbis docet S. Tho-

mas

mas 1. 2. quæst. xci. art. 4. *De his potest homo legem facere de quibus potest iudicare. Iudicium autem hominis esse non potest de interioribus actibus, qui latent, sed solum de exterioribus motibus, qui apparent. Et tamen ad perfectionem virtutis requiritur quod in utrisque actibus homo rectus existat. Et ideo lex humana non potuit cobibere, & ordinare sufficienter interiores actus; sed necessarium fuit, quod ad hoc superveniret lex divina. Quarto quia, sicut Augustinus dicit in 1. de liber. arbitrio, lex humana non potest omnia quæ male sunt, punire, vel prohibere: quia, dum auferre vellet omnia mala, sequeretur quod etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis, quod est necessarium ad conservationem humanam. Ut ergo nullum malum improbitum, & impunitum remaneat, necessarium fuit supervenire legem divinam, per quam omnia peccata prohibentur.*

XII. Ex hac doctrina satis aperte colligitur, non posse præcipere, aut prohibere legislatorem ecclesiasticum omnes actus internos lege cogente coactione externa. Siquidem *De his* (inquit Angelicus) *potest homo legem ferre de quibus potest iudicare.* Iudicium ergo requirit Angelicus in legislatore. Cur? Ut possit punire delinquentem. Subdit enim quarto loco, quod lex humana non potest *omnia punire.* De illo ergo iudicio loquitur quod ad punitionem requiritur. Et, cum nullus legislator humanus de internis hominum actibus iudicium ferre queat; idcirco nullus legislator humanus legem condere valet punientem actus mere internos punitione iuridica, quæ causæ recognitionem postulet. Hanc doctrinam confirmat Angelicus 2. 2. quæst. civ. art. 5. ubi inquit: *Alio modo non tenetur inferior suo superiori obedire, si ei aliquid præcipiat in quo ei non subdatur. Dicit enim Seneca in III. de Beneficiis: Errat, si quis existimat servitutem in totum hominem descendere. Pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis; mens quidem est sui iuris. Et ideo in his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur homini obedire, sed solum Deo.* Quæ duo testimonia, ut minus, evidenter probant, nullam potestatem humanam posse lege coercitiva coactione externa præcipere directe, & per se actus omnino internos. Et quod huc tendat Angelici doctrina, patet. Quandoquidem ideo hominibus quibusque hanc denegant potestatem, quia actus omnino interiores non subiacent humano iudicio. Ergo, si homines iudicare eiusmodi actus nequeunt, neque pœnam, & damnationis sententiam in eisdem ferre valent; cum hæc sententia actionum examen, discussionem, & iudicium requirat; consequitur præfatas leges homines condere non posse. Hæc omnia certa sunt penes omnes.

XIII. Illud nunc in controversiam venit, possit ne legislator humanus ecclesiasticus præcipere, aut vetare lege dirigente, & curante animarum salutem, coactione mere interna, idest obligante ad culpam, sublato omni iudicio, & pœna

ex-

exteriori. In qua controversia aqua profecto mihi undique hæret. Ex una parte testimonia S. Thomæ adeo luculenta videntur, ut excipere interpretationem non valeant. Ex altera parte, quod aliquo in casu præcipere Ecclesia actus mere internos possit, non contemnenda rationum momenta evincere videntur. Doctrinam S. Thomæ tanti facio, ut religioni mihi vertam vel latum unguem ab eadem discedere: non quod S. Viri auctoritas pro ratione, aut lege mihi sit; immo, si ratio occurreret quæ oppositam doctrinam evidenter ostenderet, illa relicta, hanc amplecterer: sed quia ubique eiusdem sententias tam firmis rationibus munitas invenio, ut ratione, non auctoritate cogente, in eiusdem concedere doctrinam cogar. Igitur testimonia allata evidenter demonstrant non posse, ut diximus, legislatorem humanum lege puniente, quæ causæ cognitionem postulet, actus internos præcipere, quia scilicet Ecclesia non iudicat de internis. Ceterum ex præfata S. Thomæ doctrina evidenter non infertur, Ecclesiam in aliquo peculiari casu non posse actionem internam præcipere, aut vetare. Neque hoc gratis asseritur. Nam 1. 2. *quæst. xcii. art. 4.* ubi fusius rem discutit, & ex articuli titulo, & ex totius doctrinæ scopo, non sine gravi fundamento, colligimus, mentem S. Doctoris eo spectare, ut evincat absolute, & per se loquendo hominem non esse in interioribus actibus subiectum humanæ potestati, sed Deo. Ibi enim disputat, utrum necessarium fuerit aliquam divinam esse præter humanam legem: aitque, *quia lex humana non potest cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus*: subditque, quod *lex humana non potest omnia quæ male sunt, punire, vel prohibere*. Unde valde probabiliter colligitur, non posse quidem Ecclesiam absolute dirigere *sufficienter* fideles in interioribus actibus; ideoque necessariam esse divinam legem quæ id præstet; posse vero dirigere in aliquibus, qui neque cognitionem, neque iudicium, neque punitionem forensam postulent. Qua solida interpretatione constituta, sequentem statuo conclusionem.

XIV. *Legislator ecclesiasticus potest lege directiva præcipere actus mere internos iis in casibus in quibus expediens iudicaverit id opportunum esse ad salutem æternam.* Rationes valde probabiles id evincunt. Nam hoc est discrimen ecclesiasticos legislatores inter & civiles, quod hi solam politiam exteriorem, tranquillitatem, & bonum commune subditorum directe, & per se respiciunt; illi e contrario animarum salutem primum, & per se spectant. Duplex ergo in Ecclesia potestas: altera quæ exteriorem disciplinam lege exterius cogente; altera quæ lege directiva interius æternam salutem promovet. De prima nullum dissidium. Alteram evincere videntur tum auctoritates Scripturarum, tum rationes, & mos in Ecclesia quandoque servatus.

XV. Potestas quam Christus Ecclesiæ suæ contulit, animarum internum regimen potissimum spectat. Inquit Christus Petro, eiusque successoribus Ioan. **xxi.**

Pasce

Pasce oves meas : & Matth. xvi. *Quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata & in caelis*. Fidelium animæ non exterius modo, sed interius quoque nutriji, & roborari indigent. Utiq; Christus Dominus, qua illustrationibus mentem illustrat, qua gratiarum copia spiritum interius alit, & instaurat, tamquam primus & supremus Pastor invisibilis; at ex laudatis testimoniis satis aperte colligitur, voluisse quoque mediis suis Pastoribus, quos hic in terris constituit, suas oves tum interius, tum exterius alere. Et, cum ratio evidens non occurrat quæ oppositum evincat, non est, cur verba absoluta, & illimitata Christi Domini ad solum exterius regimen coarctentur.

XVI. Confirmat hæc omnia Ecclesiæ mos, seu praxis, qua non raro interiores actiones modo præscripsit, modo vetavit. Innocentius XI. hanc propositionem, quæ in ordine 10. est, proscripsit: *Non tenemur proximum actu interno diligere*. Nec est quod reponas, nihil hic præcipi, aut vetari; sed id tantum declarari quod naturali, & divina lege præscriptum est. Quoniam Pontifex summus prohibet, non modo exterius hanc doctrinam docere, sed præcipit eandem interius exequi, & ut veram habere. Theologi qui ante damnationem hanc doctrinam, ut probabilem, interiore persuasione propugnabant, ignorantia iuxta Probabilistas excusari poterant. At, si quis nunc post Ecclesiæ definitionem eandem doctrinam interius defenderet ut probabilem, liber ne a culpa inobedientiæ, debitæ supremo legislatori ecclesiastico, nedum a peccato contra præceptum caritatis erga proximum esset? Idem summus Pontifex Ven. Innocentius XI. sequentes propositiones Michaelis Molinos damnavit quæ sunt 65. & 66. Prima hæc est. *Præpositis obediendum est in exteriori: & latitudo voti obedientiæ Religiosorum tantummodo ad exterius pertingit*. In interiore vero aliter res se habet, quo solus Deus, & director intrant. Altera. *Risu digna est nova quædam doctrina in Ecclesia Dei, quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo; quod si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo direttore adeat*. Novam dico doctrinam, quia nec sacra Scriptura, nec Concilia, nec Canones, nec Bullæ, nec Sancti, nec Auctores eamquam tradiderunt, nec tradere possunt: quia Ecclesia non iudicat de occultis, & anima ius habet eligendi quemcumque sibi bene visum. Harum propositionum doctrina eo pertinet ut Pastoribus Ecclesiæ regimen adimat animarum.

XVII. Duæ aliæ propositiones ab Ecclesia proscriptæ confirmant sententiam nostram. Alexander VII. hanc thesim damnavit: *Qui facit confessionem voluntaris, nullam satisfacit præcepto Ecclesiæ*. Alteram damnavit Ven. Innocentius XI. *Præcepto communionis annuæ satisfacit per sacrilegam corporis Domini manducationem*. Etiam in his propositionibus de interioribus animi actibus sermo est. Ex more itaque, & consuetudine Ecclesiæ constat, interioris animæ regimen potestati Ecclesiæ subiectum esse.

XVIII.

XVIII. Rationes quoque idem evincunt. Nam Ecclesiæ regimen societatem non mere humanam, & civilem moderatur, sed christianam: quæ, ut talis, ad finem supernaturalem, & divinum tendit. Illius finis salus æterna est. Huic fini proportionata sint media necessum est. Ergo animarum Pastor cuius est animas in hunc finem dirigere, potestate instructus est præscribendi ea quæ huic fini comparando idonea sunt. Porro actus interiores potissima media sunt quæ viam ad hunc assequendum finem sternunt. Ergo is qui regere, & ducere in hunc finem animas debet, præfata media præcipere, aut vetare potest, prout congruunt, aut obsunt eidem fini: alioquin inutilis esset potestas in finem, si nihil in media iuris haberet.

XIX. Quæ omnia iterum praxi Ecclesiæ confirmantur. Nam reipsa Ecclesia præcipit attentionem internam orationi necessariam. Et, licet attentio hæc orationi vocali connexa sit, non apparet cur Ecclesia præcipere nequeat meditationem mere internam per horam plus, minusve. Et reipsa non præcipit Regularibus exercitia spiritualia, quæ potissimum in meditationibus sita sunt? Prælati regulares reipsa obligant subditos ad actus mere internos, ut ad Sacrificii Missæ applicationem, ad orationem mentalem. Quid quod Regulares vi voti obediendiæ voluntatem subiiciunt Prælati, non solum quantum ad actus exteriores, sed etiam quantum ad actus interiores? Et vi istius voti plura iubere Prælati subditis possunt quæ internam animæ moderationem spectant.

XX. Quæ contra obiici solent, huc revocantur. Ecclesia ea præcipere, aut vetare potest de quibus iudicandi potestatem habet. Sed Ecclesia de occultis animi internis motibus iudicare nequit. Ergo neque de eisdem ferre legem valet. Resp. Negatur consequentia. Ecclesia nequit iudicium ferre, utrum actus internus reipsa elicitus nec ne sit, aut bene vel male exercitus. Idcirco iudicium contentiosum instituere, pœnasque a iure præscriptas infligere propter eiusmodi actus Ecclesia nequit. Factum istud Ecclesia ignorat: & ideo reipsa hoc factum, prout ignoratum, non punit pœna forensi. Ecclesia vero præcipit internam meditationem, attentionem, idque genus similia, prohibetque contraria, quorum malitiam, aut bonitatem evidenter cognoscit. Quare non quod ignorat, sed quod manifeste comprehendit, iubet exequendum, aut vitandum. Et quoniam nescit, utrum reipsa subditus id præstiterit, an secus; idcirco in eundem iudicium contentiosum non instituit. Neque istius occulti facti cognitio necessaria est, ut id præcipiatur, aut vetetur quod secundum iura clare scimus bonum, aut malum esse. A fusiore disputatione abstineo: quoniam, ut ex utriusque sententiæ examine collegi, dissidium potius de voce quam de re est. Nam quæ recensui, ab Ecclesia præcipi, utriusque sententiæ Auctores fatentur. Sed Auctores sententiæ negantis Ecclesiæ potestatem in actus internos, dicunt, ideo iure præcipi omnia in-

di-

dicata officia ab Ecclesia, quia connexa per se sunt cum exterioribus actibus. Alii contendunt, Ecclesiam eadem præcipere, aut prohibere posse, nullo etiam ad hanc connexionem respectu habito. Verum, si res penitus inspiciatur, vix, quidquam Ecclesia præcipit quod non sit cum exteriori regimine aliquo modo coniunctum. Quare disputatio tanti non est, ut fusius dispendenda sit.

XXI. Quæst. IV. *Potest ne Ecclesia præcipere saltem indirecte actus internos cum externis connexos?* Resp. Triplex differentia actuum. Alii sunt mere interni; alii externi tantum; alii mixti ex utrisque. Mendacium mixtum est ex interno iudicio aliter ab eo quod verba produnt, iudicante, & ex prolatione externa verborum. Confessio sacramentalis componitur tum ex manifestatione externa peccatorum, tum ex interiore dolore. Alii distinguunt duplicem connexionem actus internos inter & externos. Primam dicunt per se, in qua actus interior est veluti forma exterioris in genere moris, & virtutis. Sic est attentio ad orationem exteriorem, consensus interior ad contrahendum matrimonium, celebrandumque quemlibet contractum, intentio ministri ad baptizandum. Aliam vocant per accidens, in qua actus exterior absolute nullam dicit cum interiore connexionem; sed mere concomitanter ad illum se habet. Caramuel, de more laxiora promovens, negavit Ecclesiam posse præcipere actus externos propter actus mere internos. Quapropter negat, Superiorem posse vetare accessum ad talem domum mulieris, ob evitandum consensum internum in adulterium. Quam erroneam opinionem late confutat illius adversarius P. Cardenas *Cris. II. disp. xxv.* Sed nec confutationem meretur opinio omnibus improbata, & profus inepta, & regimini ecclesiastico perniciosa. Ratio Caramuelis vana est. Qui nequit finem præcipere, neque media potest: quia media specificantur a fine. Lex humana non habet potestatem in actus mere internos, qui sunt finis actuum exteriorum. Ergo neque externos præcipere valet. Prima propositio erronea est. Nam Ecclesia non habet potestatem in sacramenta, & alia quæ iuris divini sunt; & tamen plures ritus & cæremonias præscribit quæ ordinantur ad sacramenta, & ad ea quæ iuris divini sunt, tamquam ad finem. Quare communis est omnium Theologorum sententia, posse Ecclesiam præcipere actus exteriores, connexos cum interioribus; & consequenter potestatem indirectam eidem concedunt in actus interiores. Siquidem, licet actus externus ordinetur ad internum, ab eoque, tamquam a fine, speciem capiat; tamen non propterea desinit esse externus. Ergo manet sub regimine exteriori Ecclesiæ. Non est itaque cur Ecclesia illum præcipere nequeat, etiamsi potestatem directam in actus internos non haberet. Porro forma & essentia moralis plurium actuum exteriorum sunt ipsi actus interni. Ergo Ecclesia quæ præcipere directe actus externos valet, indirecte interiores iure imperat.

XXII.

XXII. Quæst. V. *Præcipere ne Ecclesia valet adus externos occultos ?* Resp. Adfirmant communiter omnes. Quia actus, quatenus externi sunt, sub potestate Ecclesiæ cadunt, utpote sensibiles, & humanæ discussionis, & iudicii capaces. Quod autem occulti sint, testiumque cognitionem fugiant, per accidens est. Possunt enim in publicam cognitionem venire: & hoc sat est ut humanæ potestati subiecti sint. Quapropter furta, adulteria, homicidia, sodomix, & cetera eiusmodi delicta, quamquam occultissima, leges humani punire valent. Nec est quod opponas, non posse legislatorem ea prohibere quæ nequit iudicare: quoniam eiusmodi delicta iudicare natura sua valet; licet quandoque per accidens; ob testium defectum, iudicium exerceri nequeat.

C A P U T III.

De legis humanæ obligatione. Unde eiusdem colligenda obligatio. Iusta ne sit oportet, ut obstringat. Quid de legibus iniustis. Plures hac de re quæstiunculæ.

I. **L**egem naturalem, divinamque natura sua obligationem imponere, dictum supra est. De legis humanæ obligatione in præsentia sermonem institui-
mus. Legem hanc, dummodo iusta sit, obligare, & quidem in conscientia, & sub gravi culpa, veritas fidei est, quam declarat Apostolus Paulus ad Rom. XIII. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt: itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, sibi ipsi damnationem acquirunt: nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac; & habebis laudem ex illa: Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Non solum itaque propter iram, sed propter conscientiam legitimæ potestati subiectio necessaria est. Conscientia ipsa, ligata est: idcirco præmittit Apostolus: Ideo necessitate subditi estote. Necessitas hæc obligationem prodit conscientix. Plura quæ ad hunc explicandum textum dici possent, iam supra ex S. Thoma dicta sunt. Paucis ergo hanc primam veritatem expedito, videlicet, subditos legitime imperanti astrictos esse sub gravi culpa obedire. Qui legem humanam violant, non modo contra hanc, sed contra ipsam æternam Dei legem peccant. Quoniam Principes Dei nomine imperant, iuxta illud Prov. VIII. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Heinc adversus Israelitas rebelles inclamavit Deus I. Reg.*

I. Reg. cap. VIII. *Non enim te abiecerunt, sed me.* Et Apostolus Paulus in laudato textu perspicue definit: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Transgressores ergo legum humanarum immediate peccant adversus legem humanam, & consequenter contra legem æternam. Quapropter definiri communiter peccatum solet *dictum, factum, aut concupitum contra legem æternam Dei.*

II. Disputant hic Theologi, detur ne vera lex, quæ in conscientia non obliget. Et communiter resolvunt inseparabilem a vera lege esse obligationem, aut ad culpam, aut ad pœnam. Quin de ratione legis est non modo sub pœna, verum etiam sub culpa obligare; ut inquit S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 4. *Leges positæ humanitus sunt iustæ, vel iniustæ. Si quidem iustæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ a lege æterna, a qua derivantur.* Quare nec ipse legislator ferre veram legem potest quæ obligationem obediendi subditis non imponat. Minuere culpam valet; sed tollere omne parendi debitum nequit.

III. Constitutiones plurium Religionum, & potissimum nostri *Ordinis Prædicatorum* non obligant natura sua ad culpam; tametsi reipsa absque aliqua culpa, vix negligi queant. Communis responsio est, eiusmodi sanctiones obligare ad pœnam, quamvis non ad culpam; ideoque veram legum notionem non amittere. Sed hæc responsio non videtur omnino solida: quia vera pœna culpam supponit, ut omnes fatentur. Addunt obligare Prælatos sub culpa, ut pœnam taxatam in legibus transgressoribus infligant; & hi sub culpa debent pœnam ferre, seu pœnitentiam præscriptam a constitutionibus. Responsa hæc subtilia effugia mihi videntur, ut præfatis constitutionibus vera legis notio tribuatur. Sint nec ne veræ leges, quid inde? Si dicamus, eiusmodi constitutiones veras, & in toto rigido sensu leges non esse; aliquid ne deperdunt? Minus ne subditos astringunt? Nequaquam. Dicamus ergo constitutiones esse, quæ veram legis rationem non habent: quia neque ad culpam natura sua obligant, neque veram pœnam, quæ culpam præcedat, imponunt. Sapientes Ordinum Institutores Religiosos gravare tot legum ad culpam obligantium onere prudentissime noluerunt. Ne vero hinc Religiosi easdem negligendi, aut violandi ansam arriperent; immo, ut intelligerent, quanta diligentia implendæ essent: cuilibet transgressioni pœnitentiam præscripserunt. Nec ideo, sicuti optime advertit B. Humbertus Ord. Præd. Magister Generalis in commentariis ad S. Augustini regulam, his sanctionibus vim obstringendi sub culpa ademerunt, ut minus sollicitè & diligenter servarentur; sed ut tranquillitati conscientiarum providerent. Ut autem hanc suavem disciplinam aliquo temperarent rigore, pœnitentias a transgressoribus subeundas taxarunt, contemptoresque ad culpam damnarunt. Et qui in more habent earumdem sanctionum violationem, in gravis culpæ periculo reperiuntur. Ex hac parte aliquam legis rationem participant; ex altera a veræ legis natura recedunt. Itaque mera

consilia non sunt, nec veræ omnino leges; sed constitutiones quæ ad leges revocantur. Et, ad hoc quod attinet, forsitan plusquam satis.

IV. *Quæst. I. Leges iniustæ pariunt ne obligationem?* Hactenus de legibus iustis. Nunc breviter dispiciendum, quam pariant iniustæ leges obligationem. Et primum omnium, unde lex aliqua iniusta dicatur, edisserendum est. S. Thomas 1. 2. *quæst. xcvi. art. 4.* ut declaret, quæ lex sit iniusta, explicat prærogativas legis iustæ: & per oppositionem ad leges iustas legum iniustitia colligitur. Inquit ergo: *Dicuntur autem leges iustæ & ex fine, quando scilicet ordinantur ad bonum commune; & ex auctore, quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis; & ex forma, quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Cum enim unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis; sicut qualibet pars id quod est, est totius. Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum. Et secundum hoc leges, huiusmodi onera proportionaliter inferentes, iustæ sunt, & obligant in foro conscientiæ, & sunt leges legales. Iniustæ autem sunt leges dupliciter. Uno modo per contrarietatem ad bonum humanum e contrario prædictis: vel ex fine, sicut cum aliquis præsidens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam; vel etiam ex auctore, sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem; vel etiam ex forma, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur, etiamsi ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ quam leges: quia, sicut Augustinus dicit . . . Lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit. Unde tales leges non obligant in foro conscientiæ, nisi forte propter vitandum scandalum, vel turbationem: propter quod etiam homo iuri suo debet cedere, secundum illud Matth. v. Qui angariaverit te mille passus, vade cum eo alia duo; & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & palium.*

Alio modo leges possunt esse iniustæ per contrarietatem ad bonum divinum; sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcumque aliud, quod sit contra legem divinam. Et tales leges nullo modo licet observare: quia, sicut dicitur Act. iv. Obedire oportet Deo magis quam hominibus.

V. Adeo luculenta est angelica doctrina, ut nulla egeat interpretatione. Leges iniustæ sunt vel ex contrarietate ad bonum commune, seu ad finem; vel ex forma, ob inæqualem onerum distributionem; aut ex legislatore, quatenus limites eius potestatis excedunt; & tandem ex oppositione ad bonum divinum, ut quando Principes, sive tyranni, sive legitimi, quidquam iubent quod sit contra legem divinam. Lex iniusta contra legem divinam numquam servanda est. Lex humana iniusta similiter absolute servanda non est. At accidere casus potest ut

in-

inobservantia scandalum pariat; & tum vitandi scandali causa observare legem subditi debent.

VI. Quæst. II. *Leges iuste tyrannorum servandæ ne sunt?* Resp. Duplici ratione tyrannus nuncupari quis potest, regimine, & usurpatione. Iustas primi tyranni leges servandas esse certum est. Tyrannus quippe eiusmodi legitimus Princeps est; tyrannidisque notam subit ob onera iniusta, legesve bono communi adversantes, suæque faventes cupiditati. Ob ista vero iniusta statuta principatu non exiit; sed legitimam retinet potestatem, qua iustas condere leges valet. Tyrannus regni usurpatione aut leges fert, antequam regnum pacifice possideat, & dum populus arma adhuc adversus eum stringit; & tum nullæ sunt eiusdem leges, tametsi iustæ, ex defectu legitimæ potestatis. Aut leges fert, postquam pacifice regnum usurpatum possidet, populo sive ex imbecillitate, sive alia ratione consentiente, illumque, ut Regem, aut Principem suscipiente; & tum leges ab eodem latæ, si iustæ sint, servari debent. Peccat tyrannus usurpando, & retinendo regnum iniuste usurpatum. Contendunt plures Theologi, peccare quoque eiusmodi tyrannum leges iustas utilesque reipublicæ ferendo, eo quod potestate careat easdem ferendi, & respublica coacte, non libere consentiat in eiusdem tyrannidem. Sed verius alii propugnant, peccare quidem illum usurpando, & retinendo regnum, usquedum legitima præscriptione illud possideat; secus vero leges iustas ferendo in reipublicæ bonum. Quoniam, licet respublica coacte consentiat in usurpationem tyrannicam; hac tamen posita, consentit ut legibus iustis, & utilibus dirigatur, quia necessario legum moderatione indiget.

VII. Quæst. III. *Vnde colligenda sit gravis obligatio legis?* Resp. Obligatio legis ex voluntate legislatoris, & voluntas legislatoris ex eiusdem verbis colligenda est. Verba autem quæ imperium, & præceptum legislatoris produnt, communiter sunt sequentia: *Iubeo, mando, præcipio, volumus, decernimus, intendimus, obligentur omnes, teneantur, debent, oportet, necesse est.* Eiusmodi voces exprimunt vim legis affirmantis. Legis vero prohibentis obligationem produnt sequentia verba: *Prohibeo, veto, interdico, nemini liceat, nemo possit, caveant omnes, abstineant &c.* P. Claudius La-Croix *Lib. I. de leg. num. 656.* contendit, eiusmodi verba, *volumus, ordinamus, sancimus, statuimus,* per se non præferre gravem obligationem; sed indifferentia esse ad *legem, consilium, exhortationem, regulam.* Quæ interpretatio falsa est. Subdit continuo *num. 657.* verbum *oportet* non importare imperium, sed honestatem & convenientiam; idque docent Sanchez, Tapia, & alii. Sed neque hæc interpretatio consistit. *Oportet* idem sonat ac *necessum est.* Necessitatem itaque, non convenientiam tantum prodit. Quare similes interpretationes exquisita effugia videntur ad eludendas leges. De more Auctor iste congerit varias hac de re opiniones, easque feligendas lectoribus proponit. Quid dicendum sit, quando verba

ambigua, & dubia sunt, infra resolvam. In præsentia cum communi Theologorum consensu dicimus, veram consuetudinem regionis, in qua lata fuit lex, optimum esse interpretem. Materix gravitas, necessitas mali vitandi, temporum conditio, & aliæ similes circumstantiæ plurimum conferunt ad eruendam gravem legis obligationem. Verbum imperativum in legibus pontificiis, & in decretis Conciliorum vim præcepti præfert, ut communiter Theologi docent.

VIII. Quæst. IV. *Vnde colligendum sit, legem sub mortali, aut sub veniali obligare?*
 Resp. Dictum est, omnem veram legem sub culpa obligare. Hæc culpa aut mortalis, aut venialis esse potest. Undenam ergo hanc ab illa distinguemus? P. Suarez *Lib. III. cap. xxv. num. 3.* ex intentione legislatoris id erui posse contendit. Negant alii: quia, si materia præcepta levis omnino sit, nequit legislator pro sua voluntate eam gravi afficere obligatione. Alii defendunt ex gravitate materix deducendum hoc esse. Sed contra pugnant plures, inquietes, legislatorem materiam gravem sub levi præscribere obligatione posse. Alii dicunt, colligendam hanc obligationem esse ex verbis legis, *iubeo, præcipio*. Sed hanc quoque interpretationem ceteri reiiciunt, ut falsam. Nam eodem modo prohibentur, *non mœchaberis, non occides, ac non mentieris*, ut advertunt Salmanticenses *Tract. XI. de legibus cap. II. punct. 1. num. 15.* Quare optime concludunt perdocti viri, ex pluribus colligendam esse obligationem, aut gravem, aut levem, nempe ex gravitate materix, ex verborum efficacitate, ex pœnæ impositione, ex intentione legislatoris. Ne multa. Quando materia natura sua gravis est, & verbis propriis legis præcipiatur, nisi expresse legislator declaret, se velle sub culpa tantum levi, concludendum est, legem graviter, & sub mortali obstringere subditos. Verba autem propria legis supra recitavimus. Hæc est vera, & communior sententia, quam docent Dominicus Soto *Lib. I. de iust. quæst. VI. art. IV.* Aravius *1. 2. quæst. xcvii. disp. III. sect. III.* Martinez *1. 2. quæst. xcv. art. II. dub. 1. concl. 4.* Salmanticenses *Tract. X. cap. II. punct. 1. num. 16.* & alii.

IX. Quæst. V. *Valet ne legislator præcipere materiam levem sub gravi culpa?*
 Resp. Materia quæ sit omnino levis, nequit a legislatore sub gravi culpa præscribi. Voluntas legislatoris recta ratione in ferenda lege dirigi debet. Recta autem ratio iubet ut gravitati materix obligationis gravitas respondeat. Ergo materia usquequaque levis respuit obligationem gravem. Si contra materia quæ absolute spectata levis est, comparata ad aliquem finem, gravem induat circumstantiam aliquam; tum sub gravi culpa prohiberi a legislatore potest. Sic Deus levem pomi comesturam Adamo prohibuit, ut eiusdem obsequium erga suum supremum Dominum experiretur. Et inter Claustrales sæpe præcepta fiunt de re absolute considerata levi, quæ ob aliquem finem gravitatis circumstantia afficitur, & apta fit ut graviter prohibeatur, aut imperetur.

X. Quæst.

X. Quæst. VI. *Materia reipsa gravis potest ne a legislatore sub levi obligatione imperari, aut prohiberi?* Resp. Duplex super hac quæstiuncula reperitur sententia. Negat altera absolute. Quoniam ad ponendam obligationem in genere voluntas legislatoris requiritur. Qualitas vero obligationis ex materiæ levis, aut gravis qualitate defumenda est. Obligatio enim proprietas legis est, quæ a voluntate legislatoris, facta hypothefi quod condere is legem velit, minime pendet. Ergo quemadmodum nequit legislator levem sub gravi, ita neque gravem sub levi obligatione præcipere materiam valet. Pro hac sententia sunt Dominicus Soto *Lib. I. quæst. vi. art. iv.* Vasquez 1. 2. *Tom. II. disp. cclviii. cap. iiii. num. 17.* Bellarminus *Tom. I. part. II. contro. v. lib. iiii. cap. II.* Tapia *Lib. IV. quæst. ix. art. iiii. memb. 6.* Gregorius Martinez 1. 2. *quæst. xciv. dub. vi. conclus. 2.* Becanus *Tom. II. tract. iiii. cap. vi. & alii plures.* Oppositam sententiam defendunt Salmanticenses *tract. xi. cap. II. punct. II. §. I.* & pro eadem laudant *Lessum, Aravium, Gordonium, Bonacinam, Dianam, Palaum, Sanchez, & alios.* Eamque evincere contendunt tum ratione, quod quantitas maior aut minor obligationis a voluntate pendeat legislatoris; tum exemplis plurium sacrorum Ordinum, in quorum regulis res gravissimæ, ut perpetua a carnibus abstinentia, septem mensium ieiunia, & cetera eiusmodi sub levi culpa, ut in primitiva Regula Carmelitica, præscribuntur.

XI. Neutra sententia mihi arridet: idcirco mediam inter utramque seligo, & dico, legislatorem non posse pro arbitrio augere, vel minuere legis obligationem. Quare, si materia legi subiecta sit omni ex parte gravis, nullaque adsit circumstantia, vi cuius evadat levis, tum legislator nequit pro voluntate materiam gravem legi subiectam præcipere sub levi culpa. Potest ferre, aut non ferre legem; verum posito quod condere legem velit, iuxta materiæ gravitatem temperare obligationem debet. E contrario, si materia, aliunde gravis ob aliquam circumstantiam gravem, postulet obligationem levem, tum legislator sub levi præscribere materiam gravem poterit. Diximus quippe *num. præced.*, rationalem esse debere legislatoris voluntatem. Porro recta ratio præscribit ut legum rigor pro circumstantiarum varietate temperetur, augeaturve. Tranquillitas conscientiarum, & multitudo constitutionum in causa fuere cur SS. Ordinum Patriarchæ aut sub levi culpa, aut sub sola pœna res, alioquin graves, præscriberent. Gravitas, aut levitas materiæ ex ordine ad bonum commune consideratur, & prout magis, aut minus conducit bono communi, graviori, aut leviori obligatione præscribi a legislatore debet. Sic explicatam sententiam nemo improbare iure valet.

XII. Quæst. VII. *Quenam sunt regulæ, unde colligi materiæ gravitas debeat?* Resp. Prima est. Quando res præcepta Dei, aut proximi caritatem, aut iustitiam spectat, & in hunc finem conducit absolute; sub gravi culpa obligat. Quoniam officia quæ lædunt caritatem, iustitiamque, mortem animæ inferunt. Heinc conse-

quitur, leges humanas quæ Deum amandum, credendum, sperandum, colendum, aut proximi dilectionem, iustitiam, atque legum divinarum observationem præscribunt, genere suo sub mortali obligare. Altera regula iam supra indicata est. Leges, aut præcepta quæ leves materias iubent, spectandæ sunt ut comparatæ ad bonum commune, & finem earumdem legum. Finis legis ecclesiasticæ est animarum æterna salus. Legis monasticæ finis proximus est trium votorum observantia. Finis legis civilis est pax, & tranquillitas subditorum. Quæ ergo magnopere huic assequendo fini conducunt, graviter obligant; etiamsi absolute, & circumstantiis præcis, res leves essent. Quæ vero remote, & parum in hunc finem conferunt, leviter obligant. Porro, quando a legislatore, a Prælato reipsa sub gravi obligatione res alioquin leves præcipiuntur, credendum est, nisi evidentem ratio evinceret oppositum, magnopere rem præceptam ad finem, & bonum commune societatis conducere. Quando itaque Regularium Prælati vetant ingressum in cellam alterius fratris, in talem feminarum domum ob scandalum vitandum, parendi gravis obligatio urget: quia actiones vetitæ graviter pugnant cum fine, videlicet observantia trium votorum. Hac ratione leges civiles quæ vetant deferre arma, extrahere frumenta, aliasve merces, instaurare vias, purgare canales, & similia, sæpe graviter obligant: quia sæpe valde conducunt ad bonum commune civitatis, nempe ad sanitatem, ad tranquillitatem, pacemque subditorum. Tertia tandem regula hæc est. Quando materia gravis est, sed dividua, ita ut partes maiores, minoresve admittat; tum obligatio in genere gravis est, sed levis evadere potest: quia non quælibet materiæ pars graviter fini legis repugnat. Materia furti res aliena est. Si res aliena levis sit, leviter tantum; si gravis, graviter proximum lædit. Contra, si materia præcepta individua sit, tum fractio legis deliberata semper gravis est. Sic, quia materia virtutum theologiarum individua est, qui contra fidem, spem, caritatem in Deum deliberate peccat non credendo, desperando, odio Deum habendo, grave scelus committit. Plures aliæ materiæ individue sunt, quæ suis locis explicantur. In materia dividua parvitas, aut gravitas non semper est absolute spectanda; sed ordo ad personas quas illa afficit, considerandus est. Nam datur materia, quæ absolute spectata semper gravis est, ut furtum decem aureorum, quod etiam respectu cuiusque divitis gravis semper materia est. Et furtum unius oboli semper leve absolute est, etiam respectu pauperis. Potest tamen accidere ut ex privatione talis oboli pauper grave detrimentum patiatur; ut artifex, qui illo obolo acum compararet, quo sibi alimenta lucraretur: & tum ob talem circumstantiam damni emergentis, & lucri cessantis furtum grave evaderet. Ex quo apparet, veram esse illam distinctionem qua multi Theologi utuntur, videlicet præter materiam absolute gravem, & absolute levem, dari materiam mediam respectivam, quæ respectu unius est gravis, secus vero respectu alterius; ut

patet

patet in adducto exemplo furti, quod respectu pauperis grave, respectu divitis leve est. Sic omissio duorum psalmorum in illo qui sub præcepto recitare totum, Psalterium deberet, levis esset; respectu alterius qui unicam recitare vi præcepti Horam canonicam deberet, gravis foret.

XIII. Quæst. 8. *Quando materia levis per continuationem fiat gravis?* Resp. Quoties materię parvitates moraliter coniunguntur inter se, tunc componunt materiam gravem; quando e contrario inter se moraliter non uniuntur, tunc non gravem materiam, sed magnam multitudinem, & pluralitatem efficiunt. Atinquires; unde colligendum sit, materię parvitates inter se moraliter coniungi. Respondeo id colligi potissimum ex effectu, quem pariunt. Si enim materię parvitates multiplicatę gravem aliquem effectum inferant, tum moraliter coniunguntur inter se; disparatę quippe multiplicant effectus; at unum gravem non producant. Exemplis res clarior evadet. In die ieiunii repetitę sumptiones alicuius cibi in se parvę quantitatis moraliter uniuntur. Cur? Quia, licet absolute parvę sint præfatę cibi quantitates, tamen simul acceptę conflant materiam gravem; & moraliter coniunguntur ob effectum quem producant in corpore humano subiecto ieiunio. Frustraneum quippe illa die repetitę istę sumptiones parvi cibi efficerent ieiunium. Similiter qui eodem festivo die sæpius laboraret parvis temporis intervallis, quę temporis intervalla magnam constituerent temporis partem, graviter peccaret: quia illa temporum intervalla respectu eiusdem festi moraliter coniunguntur. Materię parvitates in genere iustitię moraliter uniuntur, etiam respectu diversorum. Quandoquidem, licet parva furta, quibus ab hoc surripitur obolus, ab altero duo solidi, ab altero medius iulius &c. nulli personę gravem effectum, seu damnum inferant; tamen gravem effectum inducunt in accipientem, nempe retentionem rei alienę in magna quantitate: quę retentio infert debitum restitutionis. Hac ratione venditores mercium, qui plures emptores defraudant parvis quantitibus, licet nemo emptorum grave damnum subeat, grave commodum assequuntur: idcirco in ultima parva quantitate, ex qua unita aliis parvis quantitibus coalescit materia gravis, præfati venditores graviter peccant. Potiori iure parvę istę quantitates moraliter uniuntur, si ad eandem personam attineant; ut quando ab eodem homine parvas res surripis, quę simul acceptę magnam conflant quantitatem: quia tum duplici ex capite moraliter furtula uniuntur, & propter damnum illatum illi personę, & propter effectum in accipiente relictum, retentionem nempe rei alienę in gravi quantitate. Quare interdum, dum parva bona uni alicui surripiuntur, non tot parvitates requiruntur ad materiam gravem conflandam, quot requirerentur, si a diversis personis, quarum nulla subiret grave detrimentum, parva bona surriperes.

XIV. Quæst. IX. *Quando interruptę reputari materię parvitates debent?* Resp.

Cc iiij

Tria

Tria sunt principia unde debet colligi interruptio & separatio parvarum rerum, Temporis intervallum, conditio præcepti, diversitas personarum. Si diversis diebus esurialibus parvam cibi quantitatem sumas, tametsi singulis id præstes diebus, non propterea parvæ istæ quantitates moraliter uniuntur: quoniam ieiunium diei onus est. Similiter, si diversis diebus festivis parvulis temporis morulis laborares, vel diversis diebus quidquam officii divini ommitteres, licet ex partibus istis simul sumptis gravis coalesceret materia, non propterea peccares mortaliter: quia morali nexu parvitates istæ hæud coniunguntur. Præceptorum quoque diversitas moralem partium coniunctionem abruptit. Diebus festivis Quadragesimæ modicam officii partem omittis, modicas cibi quantitates sumis, modica temporis parte laboras. Parvitates istæ nullo morali nexu copulantur ob præceptorum diversitatem. Similiter, quando plures homines, nulla prævia conspiratione, consilio, adhortatione, vel cognitione, sed fortuito casu ex eodem scrinio, ex eadem vinea quidquam furriperent, licet græve detrimentum domino inferrent, nemo illorum peccaret mortaliter: quia nulla inter eos coniunctio foret, in hypothesi facta quod absque mutua adhortatione, vel scientia, singuli parvam furriperent portionem.

XV. PP. Salmanticenses *tract. XI. cap. 11. punct. 11. §. 3. num. 31.* docent, eum qui consuleret, essetque in causa ut plures homines parvam cibi quantitatem sumerent, parva temporis morula laborarent, vel exigua bona furriperent, non peccare graviter, quod ob personarum diversitatem partes istæ nullo modo coniungantur. Laudant pro hac opinione *Castropalaum, Tapiam, Suarez.* Hæc doctrina mihi hæudquaquam probatur. Quoniam, licet respectu diversorum hominum partes illæ disparatæ omnino sint, & nemo illorum ob hanc rationem mortaliter peccet; tamen, ut mea præfert opinio, respectu consulentis, qui causa est omnibus præfatis hominibus comedendi, laborandi, furandi parvas quantitates, partes istæ moraliter coniunguntur: quia in has omnes partes iste influit. Qui vero pluribus servis diebus festis aliquod magnum opus efficiendum, vel magnam pecuniæ quantitatem furripiendam, vel ingentem piscem die ieiunii pro collatione comedendum imperaret, hac cautione sane versuta, ut singuli modicam tantum partem exequendam sumerent, letaliter non peccaret? Hæc mihi absurda videntur. Idcirco aio, hunc mortaliter peccare: quia ipse revera suo consilio, & influxu materiam gravem, ex parvis partibus moraliter compactam, adversus recensita præcepta poneret. Qui sub initium Quadragesimæ deliberaret singulis diebus parvam cibi quantitatem extra prandium, & collationem comedere, istum graviter non peccare, docent laudati Theologi; quod ratione diversorum dierum partes illæ moraliter non coniungantur. Peccet nec ne mortaliter mihi latet, & bilances defunt, quibus gradum malitiæ ponderem. Ceterum hunc ego non absolverem, nisi pravum deponeret propositum. Qui his technis circumvenire Dei legem student, negotium salu-

salutis parum curant, & minus sincere cum divino legislatore causam agunt.

XVI. Quæst. X. *Quandonam violatio legis in materia parva ex contemptu mortalis evadit?* Resp. Duplicem contemptum distinguit S. Thomas in *IV. dist. ix. art. 3. quæst. iiii.* Alter est universalis, cuique legis transgressionis communis: qui enim legem frangit, legem contemnit. At contemptus iste non constituit speciale peccatum, a legis transgressionis distinctum. Alter est peculiaris, qui formalis nuncupatur. Contemptus iste respicit legis subiectionem, quia & legem, & eius legislatorem parvipendit. Legem violat, quia legem aspernatur, illamque reiicit, ut inutilem. Qui vero aliqua passione abreptus contra legem peccat; tunc non ex contemptu, sed ex infirmitate legem infringit. *Tunc aliquis transgreditur* (inquit S. Thomas 2. 2. quæst. cxxxvi. art. 9. ad 3.) *ex contemptu, quando voluntas eius renuit subiaci ordinationi legis, vel regulæ: & ex hoc procedit ad faciendum contra legem, vel regulam. Quando autem e converso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam, vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta legis, vel regulæ, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua alia causa; etiamsi frequenter ex eadem causa, vel alia simile peccatum iteret... Frequentia tamen peccati dispositive inducit ad contemptum.* Ex hac peccandi frequentia legis contemptum Theologi colligunt, non formalem & expressum, sed interpretativum. Contemptum hunc fusius nos exposuimus in *Disciplina Apostolico-Monastica dis. v.* Qui violat legem sive divinam, sive humanam ex contemptu formali legis, aut legislatoris in materia quantumvis parva, semper peccat mortaliter: quia istius peccati obiectum formale non est materiæ parvitas, sed legis, aut legislatoris contemptus. Porro quod contemptio legislatoris divini sit grave scelus, nemini vel dubitatio in mentem venit. Legislator autem humanus, quatenus legislator, Deum repræsentat, cum omnis potestas a Deo sit. Ergo eiusdem quoque contemptio gravis est.

XVII. Distinguenda est contemptio legis, & legislatoris a contemptu rei præceptæ. Quis transgreditur legem, quia rem præceptam parvipendit, & nullius momenti illam reputat: si res parva sit, venialiter; si gravis, mortaliter peccat. Distinguunt similiter Theologi contemptum legislatoris, seu superioris, non ut superior est, sed ut homo est. Et hunc non esse proprie contemptum docent. Quare, inquirunt, si quis refugeret exequi imperium, non quatenus imperium est, sed quatenus in hac materia est inutile; & despiceret superiorem, non ut superiorem, sed ut hominem imprudentem, indoctum, ineptum; tunc non peccare hunc peccatum contemptus formalis, sed peccatum communiter dictum, plus minusve, iuxta maiorem aut minorem materiæ gravitatem, aut superioris despectionem, asserunt. Doctrina hæc periculi plena est. In superioribus non personæ conditio, non peculiaris merita, sed potestas quæ a Deo dimanat, spectanda est. Et ego quidem
exi-

existimo, raro accidere peccatum formalis contemptus; at non adeo rara, sed frequentia occurrere timeo peccata contemptus virtualis, seu interpretativi, quem continuata legum transgressio *dispositive* inducit, ut inquit Angelicus.

C A P U T IV.

De legis pœnalis obligatione ante, & post sententiam iudicis.

I. **L**EX pœnalis a pœna quam imponit, nomen subit: & distinguitur a morali, quæ conscientiam stringit, nulla adiecta transgressoribus pœna. Lex ista duplex. Altera simplex, seu *pure pœnalis*, quæ nullo imposito præcepto, dumtaxat pœnam subeundam decernit; puta, *si quis fragmenta extraxerit, aut introduxerit, si quis arma detulerit, tantum pecuniæ solvet*. Lex pœnalis *mixta* præceptum, & pœnam includit: *Præcipimus, vetamus sub tali pœna, ne hoc fiat*.

II. Pœnæ aliæ positivæ, ut pecuniarum solutio, flagellatio, mutilatio &c. Aliæ privativæ, quæ aliquo bono transgressores privant, ut excommunicatio, irregularitas. Aliæ tandem mixtæ ex positivis, & privativis, ut sunt illæ quæ quantitatem pecuniæ solvendæ, & dignitatis, gradus, ac beneficii privationem imponunt. Harum pœnarum aliæ temporales, ut bonorum confiscatio, exilium, damnatio ad carceres, & id genus. Aliæ spirituales, quæ bonis divinis privant, ut sunt censuræ, & aliæ pœnæ ecclesiasticæ. Tandem aliæ sunt latæ, aliæ ferendæ sententiæ. Illæ ipso facto, hæ post iudicis sententiam incurruntur.

III. Quæst. I. *Undenam argui potest legem pœnalem mixtam obligare sub gravi culpa?* Resp. Leges aliæ ecclesiasticæ, aliæ civiles. Primum de illis, post de his dicendum est. Leges ecclesiasticæ, quæ aliquid præscribunt sub excommunicationis maioris pœna, semper obligant sub gravi culpa. Quoniam hæ excommunicatio non infligitur, neque contrahitur, nisi ob peccatum mortale; ut communiter docent omnes. Quæ vero adiciunt pœnam excommunicationis minoris, vi istius pœnæ non infertur, transgressionem legis esse mortalem, quia ob culpam venialem contrahi pœna ista valet. Attendenda ergo est materiæ gravitas, vel parvitas, quæ legi subest: nam, si materia præscripta gravis sit, transgressio mortalis; si levis materia, levis violatio erit; ut communiter docent omnes. Alias censuras irregularitatis, suspensionis, interdicti latas in lege negant aliqui Theologi signa esse obligationis sub gravi culpa. Sed, opinione ista missa, dicimus, pœnas recensitas numquam a legislatore infligi, nisi ob culpam gravem; idemque dicendum de degradatione, depositione, & sepulturæ privatione. Hæc omnia

ma-

manifeste indicant, voluntatem legislatoris gravem imponere obligationem. Præfatæ quippe pœnæ magnis bonis spiritualibus privant transgressores. Leges autem ecclesiasticæ quæ eiusmodi pœnas infligunt, mixtæ sunt, includuntque præcepta positiva adiectis pœnis, quæ evincunt, legislatorem summo studio legum observantiam velle.

IV. Quæst. II. *Pœnæ temporales, inflictæ a lege pœnali, sunt ne sufficiens signum obligationis sub culpa gravi?* Resp. Martinus Navarrus in *Man. cap. xxiii. num. 55.* primus omnium docuit, nullam legem pœnalem, sive ecclesiasticam, sive civilem, quæ temporales pœnas infligit, in conscientia obligare. P. Dominicus Viva Tom. I. de leg. quæst. iv. art. 2. referens hanc opinionem inquit: *Probabilis tamen est sententia Navar. Covar. Reginal. Palai, & aliorum apud Dianam.* Hac phrasi, *apud Dianam*, passim P. Viva utitur, & hanc Navarri sententiam propugnat cum eodem Diana: quia, inquit, potest Respublica obligare transgressores suarum legum ad pœnam sustinendam; quin obliget ad culpam. Sic potest custodibus in bello sub pœna vitæ imponi vigilia; quin obligentur sub mortali ad vigilandum. Neque dicas, subdit, peccare eum mortaliter qui vitæ periculo se se exponit. Nam, ut notat Diana, *potest aliquis tam caute legem transgredi, ut non subsit periculo, ut deprehendatur.* Ubique doctrina Dianæ recurrit. Quo ergo sagaciores sunt subditi in deludenda Principis lege, eo sunt feliciores. Quantum hæc Dianæ doctrina & rectæ rationi, & Principum potestati, & tranquillitati Reipublicæ repugnet, nemo non videt.

V. Ut propositæ quæstiunculæ perspicue respondeam, dico primum, leges pœnales mixtas, quæ verbis, *præcipimus, iubemus, mandamus, vetamus* &c. quidquam imponunt præstandum, vitandumve, obligare in conscientia sub culpa gravi. Et ratio evidens est. Nam divinæ leges sub gravi culpa obligant, licet gravissimas infligant pœnas. Leges omnes quas præceptivas vocant, obligant in conscientia. Ergo, si ultra præcepta pœnas adiiciunt, gravius se obstringere subditos legislatores declarant. Quare sententia Navarri, qui ait, *leges humanas etiam præcipientes non obligare ad pœnam æternam*, nullo modo probabilis est: & rationes quas allegat, nullius sunt momenti. Nam quod opponit, odia esse restringenda, verum habet; sed iuxta rationis & æquitatis regulas. Quod subdit, Principes non cogitare de culpa, posseque sola pœnarum severitate Rempublicam moderari, vanum commentum est. Nam ethnici Principes de culpa pœnaque æterna nihil cogitabant. Et tamen Apostolus Paulus clamat iis parendum esse *propter conscientiam*. Consuetudo quam allegat Navarrus, contra eundem urget; cum communis Theologorum sententia oppositum defendat: nec consuetudo ex transgressorum multitudine, sed ex doctrina sana, & sanctorum hominum auctoritate sumenda est.

VI. Diffidium est de lege pure pœnali, quando videlicet legislator pœnam imponat verbis præcipientibus, adhibeatque verba, *statuimus, ordinamus* &c. PP. Salmanticenses *tract. xi. cap. 11. punct. 3. §. 1. num. 51.* docent, legem pure pœnalem non obligare in conscientia. Advertunt tamen excipiendas esse leges quæ pretium rerum taxant, aut aliquod aliud debitum solvendum præscribunt: quia eiusmodi leges non obligant ut pœnales, sed prout declarant, & exprimunt obligationem legis naturalis. Suamque conclusionem evincunt: quia legislator potest obligare ad solam pœnam. Ergo ad hanc solam illum astringere subditos dicendum est, quoties præceptum non adiicit. Et laudant pro hac opinione *Sanchez, Castropalaum, Bonacinam, Aravium, Suarez, & alios*. Nec admittunt limitationem, quando nempe pœnæ inflictæ sunt gravissimæ; ut pœnæ mortis, infamix, triremium, carceris perpetui, publicæ flagellationis, amissionis omnium bonorum &c. Et ad oppositum fundamentum, quod exponere se mortis, infamix, perpetui carceris &c. periculo sit peccatum mortale, respondent, esse peccatum letale contra legem caritatis, secus contra legem pœnalem. Heinc concludunt, nullam legem, sive ecclesiasticam, sive civilem, pure pœnalem, quantumvis gravissimas imponat pœnas, obligare in conscientia: quia ad incurrendam pœnam, etiam gravissimam, non requiritur culpa theologica; sed sat est civilis & politica. Et laudant pro hac opinione *Castropalaum, Tapiam, Navarrum, Reginaldum, & alios*.

VII. Opinionem hanc, ut minus probabilem, reicio: & sententiam, quæ mihi probabilior est, expono: Legis pœnalis obligatio ex verbis legislatoris, ex materiæ gravitate, ex pœnarum atrocitate haurienda est. Si ex verbis legislatoris deprehenditur eum nolle obligare sub culpa, sola pœna subeunda violatoribus erit. Tum vero ex verbis legis hoc eruitur, quando legislator declarat, se nolle ad culpam obligare: quoniam omnis vera lex ad culpam obligat. Et, ne obliget, exprimere id legislator debet; ut reapse omnes Institutores sacrorum Ordinum præstitere, quando ad culpam obligare noluerunt. Concedo, non semper necesse esse ut legislator conceptis verbis exprimat se nolle sub culpæ reatu obstringere subditos; sed ex verborum forma quandoque id erui legitime posse; ut quando legislatores hac disiunctiva formula utuntur, *Nemo extrahat frumentum; aut, si extraxerit, solvat quinquaginta aureos: nemo arma deferat; qui detulerit, eadem amittat.* Tum enim assentior & ego, nullam adesse obligationem sub culpæ theologicæ reatu. Quibus positis, dico, quoties lex pœnalis imponit gravissimas pœnas, mortis, infamix, triremium, exilii, confiscationis omnium bonorum, obligare sub culpa mortali; etiamsi præceptum verbis expressum non contineatur in lege. Quoniam legislatores rationabiliter se gerere in legibus condendis, sentire nos convenit. Porro contra rectam rationem ageret legislator qui atrocissimas in-

infigeret pœnas iis qui nullam perpetrarent culpam . Potestate præditi sunt legislatores humani obligandi ad culpam : ergo , quoties pœnas mortis , infamiæ , perpetui carceris infligunt , sub culpæ reatu obstringunt . Quoniam , ut dictum est , atrocium pœnarum impositio argumentum est , legislatorem velle omni efficaciori modo quo valet , astringere subditos suos ad observandas leges . Valet autem eos ad culpam obstringere . Ergo reapse eosdem ligat . Et , si rogaremus omnes Principes , Reges , Imperatores , utrum subditorum conscientias obstringere velint eis legibus quarum observantiam sub capitis pœna indicunt , nemo unus esset qui non responderet , se velle omni & meliori possibili modo subditos suos obligare , atque adeo sub culpa ; cum sub culpa obstringere eos valeant . Immo potissimum Principes intendunt potestate sibi a Deo collata uti , obligandi scilicet subditos ad legum suarum observantiam sub culpæ reatu ; cum sciant hoc esse potissimum vinculum obstringendi subditos bene moratos . Quid ? Otiosam ne tenere illi volunt potissimam suæ potestatis vim ? Quæ omnia confirmantur ex materiæ gravitate . Pœnæ atroces enarratæ numquam infliguntur nisi in materia gravi , & gravissima , quæ conducit bono communi Reipublicæ .

VIII. Heinc colliges , graviter peccare illos qui violant leges vetantes ne aliqua merces aut introducantur , aut extrahantur , sub pœna exilii , perpetui carceris , infamiæ &c. Quoniam leges istæ obligant in conscientia ob rationes datas . Et istarum legum violatores perniciosi sunt bono communi principatus . Introductio exterarum mercium sæpe gravissime nocet artificibus patriæ , detrimentum infert Principis ærario , & plurima mala parit . An oppidorum leges vetantes ne animalia in aliena pascua immittantur , ne cædantur ligna sylvarum , prohibentes piscationem , venationem &c. obligent nec ne ad culpam ; ex qualitate , & quantitate pœnarum , ex forma legum colligendum erit . Leges eiusmodi villarum , oppidorum &c. non sunt veræ leges ex defectu potestatis .

IX. Ut paucis omnia concludamus , vix Principes condunt leges quæ sint pure pœnales : quia , ut dixi , in materia gravi intendunt obligare totius potestatis conatu ; pœnasque adiciunt , ut heinc subditi evidentius intelligant , comprehendantque obligationis gravitatem . Fractores itaque istarum legum , non modo peccant contra caritatem , quia periculo infamiæ , tritemium , exilii perpetui se exponunt ; verum etiam quia violant legem pœnalem , quæ sub culpa obligat . Illudque memoriæ commendandum , quod lex quæque natura sua obligat ad culpam : & exemptio ab hac obligatione exceptio est peculiaris , quæ , nisi a legislatore exprimat , præsumi nequit . In dubio autem , utrum legislator excipiat nec ne ab hac obligatione , tenendum est eum non excipere , sed contra obligare sub culpæ reatu ; quidquid in oppositum dicant Probabilitæ . Sed de hoc fusius infra .

X. Quæst. III. *Violatores legum pœnaliū tenentur ne taxatas pœnas luere ante iudicis sententiam?* Resp. Pœnæ impositæ a legislatore aliæ ferendæ, aliæ latæ sententiæ sunt. Aliæ passivæ, quæ nullam violatoris actionem exposcunt; aliæ positivæ, quæ executioni mandari nequeunt absque transgressoris actione. Convenit penes omnes, pœnas spirituales inflictas ab ecclesiastica lege, si sint latæ sententiæ, a transgressore subeundas esse ante iudicis sententiam. Eiusmodi pœnæ sunt excommunicatio, suspensio, interdictum, irregularitas &c. Ratio est, quia legislator reipsa potest infligere eiusmodi pœnas, ante iudicis sententiam subeundas. Ergo quoties in sua lege declarat, reum ipso facto obnoxium fore eiusmodi pœnis, reipsa eandem perferre ille debet. Excipienda tamen est irregularitas, quæ infamiam parit: quia nemo censendus iure infamis est, nisi post iudicis sententiam.

XI. De aliis pœnis temporalibus privativis, ut de privatione vocis activæ, & passivæ, idem docent multi & graves Theologi: atque adeo nulla electio est quæ præsupponat privationem ipso facto latam vocis passivæ in electo, & vocis activæ in electoribus. Addunt tamen, non teneri reum se voce privare ante iudicis sententiam, si notam infamiæ subiret: quia ius ad propriam famam tuendam prævalere humano iuri, talem pœnam imponenti, debet. Addunt, debere reipsa tam electores, quam eligendos abstinere ab electione & activa, & passiva: quia, cum legislator potestatem habeat infligendæ pœnæ, ipso facto incurrendæ ante iudicis sententiam, consequitur, subditos ipso facto eam incurere. Potiuntur postea isti iure purgandæ suæ famæ, post obedientiam legi præstitam. Verum, subdunt alii, quod, dum pœnæ privant iure iam acquisito ad aliquam rem, tunc pœna non incurritur ante iudicis sententiam, declaratoriam saltem criminis, vi cuius subeunda pœna est; etiamsi lex enuntiet, pœnam subeundam esse ante iudicis sententiam. Quare qui ius acquisivit, ut eligat, ut eligatur, antequam his iuribus privetur, sententia iudicis criminis declaratoria præcedat oportet. Ratio quam assignant, valde congrua est: quoniam lex opportuna, & apta esse debet hominum conditioni, & nimis severitatis experts. Nimium autem rigorem & severitatem præfert quod homines non auditi, sponte suis bonis iam acquisitis se se privent. Hanc sententiam defendit Dominicus Soto *Lib. I. quæst. vi. art. 6.* Molina *Tom. II. tract. 11. disput. xcvi.* Caietanus in *sum. verb. Pœna-Salmanticenses tract. xi. cap. 11. punct. 3. §. 2. num. 59.* Turnely *tract. de leg. cap. v. sect. 1.* & alii plures. Excipiuntur aliquæ pœnæ, quas ipso usu, & consuetudine ante iudicis sententiam reipsa rei subeunt; ut pœna qua coniuges ob incestus crimen, cum alterius consanguineo perpetratum, a debiti petitione privantur. Pœnas autem positivas quæ consistunt in actione positiva transgressorum, non incurri ante iudicis sententiam, tamen in lege dicatur, ipso facto, non expectata iudicis sententia, communis sententia est.

XII. Aliæ pœnæ sunt quæ non aliquo acquisito iure privant, sed inhabiles declarant homines ad aliqua bona, seu iura indispicenda. Hæ tamen, si, presse loqui velimus, pœnæ non sunt; sed impedimenta, a legislatore ob bonum commune iuste præscripta. Et eiusmodi pœnas, a iure sive canonico, sive civili latas, incurri ante quamcumque iudicis sententiam, communiter Theologi docent. Quamobrem Beneficarii, qui officium divinum non recitant, incurrunt pœnam restitutionis fructuum pro rata in Concilio Lateranensi I. taxata: & Pastores animarum incurrunt pœnam latam in Concilio Trident. *sess. XIII. cap. 1. de Refor.* contra non residentes in suis Ecclesiis. Omnes isti pro tempore quo non resederunt in suis Ecclesiis, restituere beneficii fructus debent ante iudicis sententiam: cui debito non tam ex positivo, quam ex naturali iure obnoxii tum Beneficarii, tum animarum Pastores sunt. Qui consequuntur beneficium secundum, quod simul cum primo retinere nequeant, ipso facto inhabiles fiunt ut alia assequantur, nisi renuntient. Similiter electio hæretici ad beneficium ecclesiasticum ipso facto irrita est ante iudicis sententiam. Pœnam quoque inhabilitatis ad futurum matrimonium, non expectata iudicis sententia, incurrunt mariti, qui propriam occidunt uxorem, ut cum altera matrimonium ineant, aut alteram agnoscunt cum futuri matrimonii promissione.

XIII. Condiciones quas legislator præscribit pro aliqua dignitate, vel gradu assequendo, quæ sub pœnarum nomine comprehendi solent, licet pœnæ absolute non sint, ipso facto, & non expectata iudicis sententia, inhabiles reddunt candidatos ad dignitatem, aut gradum. Quare electus Episcopus, si infra sex menses non consecratur, privatur Episcopatu: & electus ad beneficium curatum, si intra annum non ordinatur Presbyter, beneficio privatus remanet. Ceteras pœnas, sive privativas, sive privativas, sive ex utrisque mixtas, non incurrunt transgressores ante iudicis sententiam declarativam criminis; etiamsi in lege dicatur, eandem *ipso facto, non expectata iudicis sententia*, incurri. Quapropter non privantur simoniaci beneficiis obtentis, media simonia confidentiali; licet PIUS IV. in sua constitutione ipso facto iisdem beneficiis simoniacos privet. Eodemque modo explicanda lex est, lata a Bonifacio Papa III. & confirmata a Gregorio XIII. contra eos qui in curia aliquid pro gratia, & iustitia accipiunt.

XIV. Dices: Vt quid leges præscribunt pœnas ipso facto, non expectata iudicis sententia, subeundas, si communiter Doctores oppositum docent? Irrisoriæ videntur, & vanæ eiusmodi clausulæ, si numquam executioni demandantur, nisi post lites & expensas forenses. Præfatæ clausulæ vanæ aut superflue minime sunt. Quoniam in præfatas pœnas ipso facto, & non expectata iudicis sententia incidunt transgressores,posito quod reipsa violatores legum fuerint. Quare in iudicis arbitrio minime est eiusmodi pœnas aut coarctare, aut temperare, aut mutare. Ad quid ergo iudicis sententia requiritur? Vt declaretur crimen ob quod subeundæ pœnæ sunt.

Quo

Quo declarato, ipso facto perferre reus pœnas debet. Et in hoc relucet mitis & suavis modus legislatorum. Constituunt ipsi pœnas, definiuntque, quas perferri a transgressoribus volunt, nullo alio iudice super qualitate, aut quantitate pœnarum sententia ferente. At simul permittunt ut iudex crimen recognoscat, declaretque revera perpetratum esse.

XV. Quæst. IV. *Qui a contractu inito resiliunt, subire ne pœnam conventionalem debent, latam in eiusmodi resilientes, ante sententiam iudicis?* Resp. Sæpe ineuntes aliquem contractum reciproco consensu pœnam constituunt, puta quinquaginta aureorum, ab illo subeundam qui initio contractui non steterit. Convenit penes omnes, pœnas debere esse licitas, honestasque, non reprobatas a iure; ut sunt illæ quas constituunt sponsi, solvendas ab eo qui sponsalia fregerit, quæque proscriptæ sunt in *cap. Gemma* de spons. utpote matrimonii libertatem impediennes. Pœna quoque moderata esse debet intras æquitatis confinia. Certum quoque est, neutrum ex contrahentibus in pœnam incurrere, si absque utriusque, aut alterutrius culpa contractus executioni non mandetur.

XVI. Quibus constitutis, ut certis penes omnes, disputant in utramque partem Theologi super proposita quæstione. Negat prima sententia, ante iudicis sententiam subeundam pœnam esse a reo qui contractui celebrato stare recusaverit. Quoniam præsumendum est, contrahentes pœnam illam sibi imponere iuxta dispositionem iuris communis circa leges pœnales. Porro secundum ius commune respectu omnium est, quod nemo pœnam subeat nisi post iudicis sententiam. Ergo ad normam legis communis interpretanda est conventio illa pœnalis quam mutuo consensu statuunt contrahentes. Quandoquidem hæc pœna conventionalis, non secus ac iex generalis pœnalis, odiosa est. Ergo eodem modo restringenda, ac benigno in sensu explicanda. Hanc sententiam, præter alios, defendit P. Viva *Tom. I. quæst. IV. art. II. num. 5.* ubi citat *Lessium, Sanchez, Vasquez, Palaum apud Dianam.*

XVII. Opposita sententia mihi probabilior apparet, nempe partem quæ culpa sua a contractu inito recedit, luere constitutam pœnam debere ante iudicis sententiam. Siquidem conventio ista pœnalis quidam contractus est, libero consensu celebratus. Sed quilibet honestus, ac iustus contractus, libero reciprocoque consensu celebratus, non expectata iudicis sententia, executioni demandandus est. Ergo & præfatus. Quod laudata conventio sit quædam contractus species, addita primo contractui, seu conditio eundem contractum concomitans, nec in dubium revocari a quoquam potest. Ergo qua ratione ante iudicis sententiam celebrare primum contractum partes astrictæ sunt, eadem exequi secundum debent. Quod voti exemplo confirmari potest. Qui votum edit quidquam exequendi, adiecta conditione subeundæ poenæ, nisi votum impleverit, ante iudicis sententiam poenam luere debet quam in hypothese fracti voti sibi præscripsit. Nec aliud assignari discrimen
votum

votum inter & contractum potest, nisi quod ad contractum celebrandum duo concurrunt; unus vero votum edit. Quod discrimen nullum est. Hoc tamen intelligendum est, dummodo contrahentes non convenerint, pœnam non esse subeundam, nisi iudicis sententia expectata: quo in casu cessaret omnis quæstio.

XVIII. Quæst. V. *Legum pœnalarum violatores tenentur ne, prolata iudicis sententia, seipsis pœnam exequi; an debent expectare iustitiæ executionem?* Resp. Pœnæ duplicis sunt generis. Aliæ quas reus propria actione absque ulla feritatis nota exercere potest; cuiusmodi sunt ieiunia, disciplinæ, exilium, & similia: & has pœnas, non expectata iustitiæ executione, luere reus debet. Aliæ sunt pœnæ quas reus infligere sibi propriis manibus non potest; ut supplicium mortis, abscissio capitis, mutilatio manus &c. Eiusmodi pœnas nec iudex exequendas a reo præcipere licite valet, nec reus easdem exequi seipso tenetur; sed tantum perferre illas a ministro iustitiæ inflictas debet, & ea præstare quæ ex parte sua conveniunt, ut scalam ascendere, cervicem gladio supponere. Has pœnas quemadmodum patienter ferre reus astringitur post latam a iudice sententiam; ita potest easdem via licita declinare, occasione data. Potest reus fugam arripere, ut mortem devitet; non vero ministros iustitiæ aggredi, vel ferire iure valet.

XIX. Quæst. VI. *Tenetur ne iudex pœnas a lege taxatas reo applicare?* Resp. Aut iudex est Princeps supremus, aut Principis minister. Cum Princeps supremus personam iudicis sustinet, potest pœnam a lege taxatam minuere, immo & augere; non ex mera voluntate, quia & Princeps supremus legum directioni subest; sed ex rationabili congruentia, & iuxta circumstantiarum, & reorum diversam conditionem. Cavendum tamen Principi est ne nimia indulgentia improbis ansam præbeat ad perturbandam societatem. Quare, si rei soliti sint delinquere adversus societatem, misericordia, seu clementia Principis in eiusmodi reos est immanis crudelitas adversus innocentes. Spectandæ itaque sunt plures circumstantiæ, ut supremus Princeps iure queat minuere, vel augere reorum pœnam. Iudices vero inferiores nequeunt minuere, & multo minus augere pœnam a lege taxatam. In aliquo casu sævitiem pœnarum pia interpretatione possunt temperare; dummodo id rei bono, & communi utilitati congruat; sicuti, cum delictum aliqua atrociori circumstantia affectum est, poterit tum iudex augere pœnæ severitatem, prout expedire bono communi Reipublicæ cognoverit.

XX. Quæst. VII. *Si iudex absque causa pœnam a lege præscriptam remittat, tenetur ne ad restitutionem?* Resp. Vix contingere casus valet in quo iudex teneatur ad restitutionem pœnæ quam applicare reo negligit. Difficultas esset de pœna pecuniaria, applicanda vel fisco, aut parti læsæ, vel pauperibus. Et tum, si absque ulla legitima causa iudex ex genio pœnam applicare omitteret, a restitutionis onere ipsum non liberarem. Quoniam pars læsa ius habet ad compensationem damni

fibi a reo illati : & iudex ex officio tenetur iustitiam administrare. Quare in similibus eventibus non legalem modo iustitiam, verum etiam commutantem violat. Iudices omnes, tum supremi, tum inferiores, cauti esse debent in declinandis cum rigoris, tum indulgentiæ extremis. Inferiores vero iudices possunt quandoque, præcipue dum pœnarum atrocitas delinienda, & temperanda est, in benigniorem partem legem interpretari : quoniam istius atrocitatis linimentum nemini præiudicium infert, & animum miseri rei aliquantulum recreat.

XXI. Quæst. VIII. *Lex in præsumptione fundata contra legem divinam, veritate deficiente, obligat ne in conscientia?* Resp. Casus contentus in proposita quæstiuncula eiusmodi est. Duo nobiles coniuges plurium annorum spatio, matrimonio solemnni ritu contracto, eundem thalamum habitant, seseque agnoscunt. Elapso hoc annorum intervallo, nobilis mulier impotentiae maritum accusat, litemque eidem intentat pro dirimendo matrimonio. Lis in tribunali agitur, & tandem declaratur matrimonium nullum ob impotentiam. Soluta matrimonio, ambo coniuges matrimonia nova ineunt, amboque prolem continuo suscipiunt. Hic est casus quem discutendum proposita quæstiuncula continet. In foro exteriori iudices præsumunt matrimonium nullum esse. Fallit præsumptio hæc. Lex, seu sententia, in hac præsumptione falsa fundata, obligat, seu efficit ne ut aut mulier, aut maritus, qui certo scit se non esse impotentem, valeat alteri mulieri nubere? Sententiam negantem defendunt communiter Theologi. Quoniam nulla falsa præsumptio prævalere legi naturali, aut divinæ potest. Præsumptio hæc in foro exteriori valet, quia secundum allegata & probata reputatur vera. At, facta hypothesi, quod unus coniugum certo sciat se carere impedimento illo quod iudices existimarunt adesse, & vi cuius nullum declararunt matrimonium, numquam matrimonium inire valet : quia indissolubilitas matrimonii iure naturali iubetur, & divino. Opponi impotentia respectiva nequit contra factum. Nam maritus certo scire potest se esse, aut non esse potentem cum sua coniuge : nam certo scire potest abstulerit nec ne signaculum virginittatis. Impotentia hæc respectiva colligi nequit ex defectu prolis : alioquin omnes coniugati qui prole carent, dirimere matrimonia possent. Ex solo ergo fundamento, quod cum tali coniuge coire maritus nequeat, colligi hæc impotentia respectiva potest. At tam mulier, quam maritus certo scire hanc impotentiam valent. Ergo, admittitur hypothesi quod uxor, aut maritus certo sciat se non esse impotentem, tametsi in foro exteriori nullum declaratur matrimonium, numquam poterit contrahere aliud matrimonium : & si contraxerit, nullum erit. Quid, si mulier sagax sua dexteritate impediret ne maritus reipsa claustra virginittatis frangeret? Duplex, immo multiplex & continuata iniquitas foret. Vtrum postea fieri possit ut maritus sit impotens per decem, aut duodecim annorum spatium cum coniuge virgine, & post elapsam iuventutem, & solutum cum eadem matrimonium,

evadat potens continuo cum alia desponsata virgine : soli qui ratione carent, in discrimen adducere hoc valent. Sententiam hanc defendunt Theologi, qui advertunt legem fori exterioris latam esse sub conditione, videlicet ut ex allegatis, & probatis apparet. Sic docent Dominicus Soto *Lib. I. quest. vi. art. 4.* Suarez *Lib. III. cap. xiiii. & Lib. V. cap. xxiv.* Castropalaus *tract. III. disp. 1. punct. 14. num. 12.* Salas *disp. xvi. sect. 7. num. 14.* Aravius *in 1. 2. quest. vii. disp. vii. sect. 3. difficult. 2. num. 26.* Tapia *Lib. IV. quest. xiiii. art. 2.* Gregorius Martinez *quest. xcvi. art. 4. dub. 5.* Bonacina *disp. II. quest. 1. punct. 7. §. 3.* Diana *1. Part. tract. x. resol. 27.* Salmanticenses *tract. xi. cap. II. punct. 4. num. 78.* Plura alia exempla adiiciunt Salmanticenses, quæ omnia mihi non probantur; ut illud de constitutione Clementis VIII. qua largitio munerum interdicitur Regularibus; quam constitutionem, in præsumptione fundatam ambitionis, illi contendunt; qua ambitione cessante, licitam munerum largitionem asserunt. Laudata constitutio eo tendit, ut paupertatis monasticæ votum factum tectum custodiatur : quare absolutum est interdictum.

XXII. Pro omnium tamen exemplorum clariori intelligentia animadvertendum est, duplicem distingui a Theologis præsumptionem, aliam *iuris*, aliam *facti*. Præsumptio *iuris* ea dicitur quæ in tali aut tali contractu dignoscit periculum fraudis, damni, fallaciarum communiter, & fere semper occurrere : idcirco legem absolutam condit legislator, qua talem contractum in omni casu vetat; quamquam in aliquo casu periculum illud non adesset. Præsumptio *facti*, quam etiam *definitionis* vocant, determinat in hoc particulari casu rem accidere; & ex hac suppositione legislator, vel iudex decernit rem ita se habere; in quo iudicio tacita conditio includitur, si *factum reipsa sic se habeat*. Quare, si falsitas præsumptionis, seu facti in foro exteriori probaretur, subditus ab obligatione legis absolveretur. Concilium Tridentinum prohibet matrimonia clandestina ex præsumptione fraudum, fallaciarum, damnorum &c. quæ talia consequuntur matrimonia. Et quia eiusmodi fraudes communiter in simili contractu contingunt, idcirco legem absolutam tulit, ita ut matrimonium nullum sit, etiamsi nulla fraus occurreret. Quoniam legislator ad id quod communiter accidit, secus ad aliquem rarum, & particularem eventum, animum in condenda lege intendit. Præsumptio *iuris* non est præsumptio proprie dicta : quia lex quæ absolute prohibet in omni eventu aliquem contractum, non innitur præsumptione, sed iudicio certo & absoluto.

CAPUT V.

De lege tributorum.

I. **T**Ributi originem alii a *tribubus*, quia quondam *tributum* vestigialia solvebantur, alii a verbo *tribuo* repetunt. Tributum pensio publica est quam ad Principatus sumptus, & communes Reipublicæ expensas populi solvunt. Tributum aliud *reale*, quod pro fundis immobilibus solvitur, & vulgo dicitur *Campatico*; aliud *personale*, quod pro industria, bonisque mobilibus populi pendunt, vulgoque appellatur *Testatico*, seu *Capitatio*, quod per capita solvitur. Aliæ sunt tributii acceptiones. Nam pensio imposita rebus quæ in civitatem inducuntur, aut ab urbe exportantur, *Vestigal* nuncupatur. Tributum quod solvitur pro rebus quæ vehuntur per pontes, aut flumina, appellatur *Portorium*: quod penditur ob viarum custodiam & instaurationem, *Pedagium* dicitur: & tandem quod exigitur pro personarum operibus, vocatur *Angaria*.

II. Quæst. unic. *Lex quæ tributum imponit, obligat ne in conscientia?* Resp. Angelus, Navarrus, Soncinò, Bartholomæus Medina, & alii negantem sententiam defendunt. Istorum ratiunculæ hæc sunt. I. Communis hominum sensus, seu universalis consuetudo invaluit, leges tributorum esse mere pœnales, quæ in conscientia non obligant, sed solum ad multam subeundam, si vestigialia non solvantur. II. Leges istæ tributariæ disjunctivæ sunt, videlicet, *solve; aut, nisi solveris, deprehensus multam dabis*. III. Quia solutione pœnæ impositæ satis providetur sumptibus Principatus. IV. Quia tot vestigialia iniusta sunt, nimisque durum esset in conscientia obstringere subditos ad tot tributa solvenda.

III. Hanc opinionem, ut laxam, falsam, & verbo Dei repugnantem, communis Theologorum sensus improbat. Perdoctus Alphonfus a Castro Franciscanus stilo acri & eleganti hanc doctrinam, ceu errorem apertissimum, profligat *Lib. I. cap. x. de lege pœnali*, cuius pauca transcribere verba lubet. *Ex hac falsa (inquit) doctrina mihi constat multos denegasse Regi Hispaniæ tributa. Rem mihi notam narro, quam ego ipse vidi, & non quam ex aliorum relatione didici. Nam multi mercatores in variis Hispaniæ locis me de hac re consuluerunt, quibus constanter, & eodem tenore semper respondebam, illos qui talia tributa denegant, peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem. . . . Hæc causa fuit quæ me ad hoc opus scribendum impulit, ut huic errori pestifero, quem sciebam multorum peccatorum fuisse causam, occurrerem. Timebam enim illud Isaie: Væ mihi, quia tacui: & illud Leonis: Qui alios ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat. Quis enim vir*

do-

doctus, & catholicus tolerare potuisset tam pestiferam sententiam, quæ docet furta sine peccato exerceri; & quæ furto sublata sunt, sine peccato retineri?

IV. Adeo luculenta sunt divinæ Scripturæ testimonia, quibus tributorum solutio præscribitur, ut mirari subeat, Theologorum aliquem repertum fuisse qui sub culpæ reatu solvenda esse tributa negare ausus fuerit. S. Paulus *ad Romanos XIII.* inquit : *Ideo & tributa præstatis : ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes . Reddite ergo omnibus debita : cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Christus Dominus *Matth. xxii.* *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Quid luculentius adduci potest, ut evincatur, divina lege solvenda Principibus esse tributa?

V. Lex ipsa naturalis tributorum solutionem præcipit. Nonne famulis, qui dominis suis operas locant pacto pretio, iure naturæ pretium istud debetur? Principes operas suas populis locant, ut serviant imperando, regendo, defendendo populos, quemadmodum servi inserviando. Nec aliud discrimen re ipsa est, nisi; quod isti inserviunt, illi iubent, diriguntque. Ergo stipendium, non secus ac servis, ex iustitia debetur. Porro pretium istud solvitur tributorum, & vectigalium contributione. Leges itaque quæ taxant, definiuntque quantitatem tributorum, in conscientia obligant; sicuti in conscientia astringunt leges quæ decimarum solutionem præcipiunt pro Pastoribus qui animas dirigunt. Militibus qui pro patria pugnant, iure naturali, & divino stipendia debentur. Potiore ergo iure solvenda congrua stipendia sunt Principibus qui universam Rempublicam qua civili, qua militari regimine defendunt, conservant, atque communem omnium pacem, & tranquillitatem procurant. Tributa quippe hæc, non tam ad Principis sumptus, quam ad Reipublicæ onera sustinenda, penduntur.

VI. Ut autem facilius hæc tributa exigant, pacto pretio, ea locant publicanis, contractusque celebratur utrimque onerosus; & publicani ius emptum a Principe possident exigendi præfata tributa : qui vero ius istud violant, contra commutantem iustitiam peccant, & restitutioni obnoxii sunt. Quam communem Theologorum doctrinam confirmo auctoritate S. Augustini, qui *epist. xcvi. al. cxxiv.* Olympio causam Bonifacii Coepiscopi eius commendans, defraudationem vectigalium improbat. Inquit enim : *Nolumus tamen, quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neque enim fraus illa, quia fisco febat, ideo non febat. Et ille quidem Paulus, postquam Episcopus factus est, renuntiaturus suis omnibus rebus propter immensum cumulum fiscalium debitorum, exacta quadam cautione, in qua certum ei pondus debebatur argenti, hos exiguus agellos, unde victum sustentaret, tamquam Ecclesiæ comparavit, sub nomine tunc potentissimæ domus, ut etiam ex ipsis, morem suum sequens, cum fisco non solveret, nullas exactorum molestias patiretur. Iste autem (Bonifacius) qui eidem Ecclesiæ illo defuncto est ordinatus, timuit*

hos agros suscipere, & cum posset pro solis fiscalibus debitis quæ de memoratis possessunculis ille contraxerat, imperiale beneficium postulare, totum maluit confiteri, quod eas Paulus de argento proprio, cum esset fisco obnoxius, de bastario emerat, ut eas Ecclesia, si fieri potest, non occulta Episcopi iniquitate, sed manifesta christiani Imperatoris liberalitate possideat. Quod si fieri non potest, melius inopiæ laborem servi Dei tolerant, quam ut necessariorum facultatem cum conscientia fraudis obtineant. Ad hoc tuum suffragium petimus impartiri digneris. Emerat Paulus sub potentissimæ domus nomine agros, ne vectigalia solveret. Conscientiæ id sibi vertit illius successor Bonifacius. Hunc Augustinus Olympio in dignitate constituto commendat, ut remissionem debitorum fiscalium ab Imperatoris liberalitate obtineat, patefacta antecessoris iniquitate. Hæc doctrina fusiori non eget commentario.

VII. Fundamenta oppositæ opinionis nullius profus sunt momenti. Consuetudo, quæ obruditur, manifesta est corruptela. Non a multitudine prævaricatorum, sed a divina lege repetenda est tributorum honestas, & iustitia. Leges tributorum non sunt mere pœnales, sed mixtæ; & pœnæ adiiciuntur, ut efficacius subditi ad observantiam inducantur. Neque pœnarum solutiones satis sunt ad principatus sumptus: nec, si sufficerent, defraudatores tributorum culpam evaderent. Quod autem obruditur, nimis durum esse obstringere subditos in conscientia ad solvenda tributa, iniuriam infert Evangelio, tributa iubenti. Si ex difficili legis observatione colligeretur, legem non obstringere in conscientia; quot leges tum naturales, tum divinæ in fumum abirent? Ceterum, cur leges tributarie duræ, cur difficiles sunt? Dura ne lex quæ iubet alendos servitores, famulos, ministros? Principes supremi ministri sunt, qui vigilant, qui laborant, qui omnes curas impendunt, atque studium in regendis subditis, in defendendis ab hostium iniuriis, oppressionibus, & devastationibus. Non est dura lex quæ imperat solvendum stipendium custodi domus tuæ; & dura erit lex quæ præcipit solvenda stipendia Rectori, Governatori, Principi totius civitatis, universi principatus?

VIII. Iniusta, inquis, tributa sunt. Quis est iniustitiæ istius iudex? Tam facile iniustitiæ reos Principes arguis? Iustitiæ, prudentiæ, clementiæ, benignitatis, atque providentiæ splendidissimum exemplum moderatæ impositionis tributorum tibi perhibet hæc immortalis & invicta Veneta Respublica, sub cuius faustissimo regimine scribo, sustentor, vivo. Siquidem, ut præteream moderatam taxationem, illi ipsi qui tributorum leges condunt, tributa solvunt. Erunt ne contra semetipsos nimium austeri? Sed quid rationes conquirimus? Factum loquatur. Ardet iam ab anno 1741. tota Europa immanissimo bello. Resonant usquequaque divini furoris fulmina. Solus fere Principatus iste felicissimus exemptus a truculento flagello, & incredibili tranquillitate fruens exultat. Præter tamen singulare divinæ protectionis subsidium ingenti militum multitudine sui principatus confinia

pro-

propugnat, in qua militia sustentanda magnam pecuniarum summam expendit; & tamen nullo peculiari tributo subditos gravavit suos in tanto annorum intervallo.

IX. Ceterum fac aliqua iniusta tributa esse: vix enim, attenta humana infirmitate, & ministrorum aliquorum malitia, vitari potest quin partitio saltem tributorum respectu alicuius iniusta sit. Sed non propterea leges tributariæ ob aliquam iniustam divisionem, præter Principis voluntatem, & ex ministri, aut re-latoris alicuius pravitate proficiscentem, iniustæ dicendæ sunt. Sed tale tributum respectu huius aut illius subditi iniustum est. Et tum subditis plus æquo gravatis ad Principem accedere licet, ut iniustum gravamen auferatur. Mundus iniustitiis abundat: & quantumvis Principes iusti & æqui sint, non idcirco a principatu iniustitias omnes auferre valent. Iniustum tributum a subditis non debetur. Tum vero iniustum est, aut cum deest potestas in illo qui tributa imponit; aut non imponitur propter bonum commune; aut non est iusta partitio: sed in hoc tertio casu non tributum absolute, sed divisio eiusdem respectu huius aut illius subditi iniusta est. Quare divites, & mercatores, qui tributa iusta solvere recusant, arcendi a sacramentis sunt, & ad restitutionem urgendi. Isti quippe non solum peccant, quod tributum defraudent; sed plebeiorum pauperumque gravaminum & oppres-sionum fontes efficiuntur. Quare nullo modo Dei minister ad sacramenta istos ad-mittere debet, nisi & defraudata tributa prius restituant, & in posterum solvant. Pauperes non raro ob veram impotentiam solvere tributa omittunt.

X. In dubio autem, sit nec ne iustum tributum, solvendum est: quia in dubio æquali præsumendum pro Principis iustitia, qui imponendi tributa ius possidet: nec est cuiusque privati definire, iustum ne, aut iniustum tributum sit. Alibi forte de hoc argumento sermo recurret. Interim altius inculco, nullum privatum licite posse tributi solutionem omittere iniustitiæ prætextu: quia nulli privato licet iudicare, tributum esse iniustam; ut supra dictum est. Tandem illud semper præ oculis habendum, Principes tributa expendere in commodum, utilitatem, & felicitatem ipsorum subditorum.

C A P U T VI.

De lege irritante.

I. **L**EX irritans ea dicitur quæ non solum actus prohibet, verum etiam nullos efficit, declaratque. Porro penes omnes convenit, leges non solum vetare, sed etiam nullos efficere actus illos quos iudicaverint bono communi repugnare. Expediit autem communi Reipublicæ, sive christianæ, sive civili, quod aliquæ actiones, aliqui contractus non illiciti modo sint, verum etiam irriti & nulli. Lex irritans duplex. Alia quæ ipso facto nullos efficit contractus; ut sunt professio religiosa, emissæ ante legitimam ætatem, matrimonia clandestina, vel inita intra gradus prohibitos. Alia quæ futuram præscribit irritationem. Prima lex eiusmodi formulis actus irritat: *Sit ipso facto nullus, inanis, infectus*. Altera dicit: *Si hoc modo fiat, irritetur, abrogetur, rescindatur*. In priori sensu ante, in posteriori post iudicis sententiam actus nullus est. In iure lex irritans, alia est *explicita*, quæ conceptis verbis declarat, actum *ipso facto nullum, inanem, irritum*: alia *implicita*, quæ non his explicitis, sed æquipollentibus verbis declarat contractum nullum; ut quando adiicit aliquam conditionem, necessario servandam in contractus celebratione. Conditionis istius ommissio nullum efficeret contractum; tamen verbis expressis nullum talem contractum lex non declarasset.

II. Rursus. lex irritans alia est *pœnalis*, quæ in odium transgressoris actum nullum decernit; ut est illa quæ matrimonium irritat ob uxoricidium, vel ob adulterium, patratum cum promissione futuri matrimonii: & altera, quæ nullam definit collationem simoniacam beneficii: alia, quæ non in pœnam alicuius privatæ personæ, sed ob bonum vel commune, vel etiam privatum, statuit actum esse nullum; ut est illa quæ irritat contractus destitutos solemnitatibus, & conditionibus a lege præscriptis: qui actus, præcisa lege irritante, mali non essent, sed vel indifferentes, vel boni.

III. Icti communiter defendunt, actus prohibitos nullos esse; & textum opponunt satis perspicuum ex I. *Non dubium*, cap. de leg. & const. Principum, in quo hæc habentur. *Ea quæ lege prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur; licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit inutile esse debere quod factum est*. Idque iure canonico confirmatur. Regula enim lxiv. de reg. iur. in 6. hæc præscribit. *Quæ contra ius sunt, debent utique pro infectis haberi*. Et iterum *caus. xiiii. quest. ii. cap. xiiii.* hæc præscri-

scribit. *Imperiali constitutione sancitum est ut quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infidelis habenda sint.*

IV. Textus isti ita perspicui videntur, ut nullam excipiant interpretationem. Verum, & alii textus canonici iuris, & communis etiam ecclesiastici, & civilis fori oppositum manifeste decernunt. Nam in cap. *Ad apostolicam*, de Regularibus expresse definitur: *Multa fieri prohibentur quæ tamen facta tenent.* Prohibetur matrimonium contrahi ab eo qui simplici castitatis voto obstrictus est. Et tamen contractum validum habetur. Ante Synodum Tridentinam illicitum erat matrimonium clandestinum, at non invalidum. Leges oppositæ nullos actus definiunt, sed non ante sententiam iudicis. Nulli ergo vi adductarum legum actus sunt: quia accedente iudicis sententia, ab illo die quo celebrati sunt, non a die sententiæ prolatae, irriti, & inanes intelliguntur. S. Gregorius relatus *caus. xiii.* solum narrat, legem imperialem decernere actus prohibitos nullos: quam legem ipse non approbat, neque confirmat, nisi in sensu iam exposito. Et hæc est communis Theologorum doctrina. Quando vero leges præscribunt aliquam conditionem servandam in contractu, tamquam (ut ita dicam) formam eiusdem, si conditio omittatur, contractus nullus est. Exemplo res patebit. Ecclesia præcipit matrimonium contrahendum coram Parocho, & testibus. Conditio hæc ad substantiam contractus pertinet. Quamobrem, ea omissa, nullus est contractus. Prohibet ne matrimonium contrahatur absque declamationibus, aut tali tempore. Conditiones istæ accidentales sunt, quibus omissis, contractus validus est.

V. Quæst. I. *Lex irritans obligat ne in conscientia?* Resp. Adfirmans sententia communis est, hoc in sensu; videlicet, actus declaratus irritus licite exerceri nequit: quoniam leges irritantes simul prohibent ne actus peragantur. Hinc sequitur, eiusmodi actus, celebratos adversus legem irritantem, nullam parere observantiæ obligationem. Quare matrimonium clandestinum nullo vinculo obstringit. Testamentum destitutum solemnitatibus a lege præscriptis, nullam inducit obligationem. Idcirco heres ab intestato nihil tradere obstringitur heredi instituto medio testamento, non solemniter. Verum de his plura, dum de testamentis sermo erit.

VI. Quæst. II. *Unde colligendum sit, conditiones præscriptas a lege pertinere ad ipsam contractus substantiam, vel ad accidentia?* Resp. Vix regula generalis pro omnibus contractibus assignari valet. Plura disputant Theologi, quæ in examen vocari non expedit: quia constitui, ut dixi, regula generalis nequit. Ex verbis legis id colligendum est. Si lex præscribat conditionem servandam, adiecta clausula irritante actum; tum conditio ad formam substantialem pertinet. Quando conditio servanda post initum contractum præscribitur, accidentaliter reputanda est. Sed hæc regula fallere potest, nisi verbis legis consona sit. Idcirco semper legis

ver-

verba præ oculis habenda sunt, & sincere interpretanda. Sæpe eluduntur, quod sint fundatæ in præsumptione fraudis, doli &c. Ex quo inferitur, sublata fraude, actus prohibitos non esse irritos. Quæ interpretatio plerumque falsa est. Nam legislatores ex longa experientia compertum habent, reipsa tales, & tales contractus fraudibus, dolis, damnisque obnoxios esse. Quapropter legem condunt absolute prohibentem, & irritantem similes actus, qui semper nulli sunt; etiamsi aliquo in casu particulari fraus abesset. Leges ergo germano in sensu exponendæ sunt, missa verborum circuitione.

C A P U T VII.

De lege dubia. Laxiores Probabilistarum opiniones profligantur.

I. **Q**uæstio proposita, alioquin gravissima; fuso calamo discutienda est *Tom. II. Apparatus ad Theologiam christianam. Dissert. 1.* Quare, ne actum agam, illuc lectorem remitto. In præsentia laxas quasdam Probabilistarum opiniones refellam. Dubium est, cum intellectus, expensis utriusque partis rationibus, anceps & suspensus hæret, quin assensum præbeat alicui parti. Aliud vocant speculativum, aliud practicum. Penes omnes certum est eum peccare qui practice dubitans operatur. Probabilistæ plures instituunt super hoc argumento quæstiones. Et primum definiunt, posse speculative dubitantem deponere dubium practicum, & licite operari, quando occurrit probabilis ratio de operationis honestate; cui non officere contendunt dubium speculativum. Dubium quod de aliqua lege oritur; sub diverso aspectu considerant. Nam primo dubitari potest, extet ne lex, & promulgata sit? Deinde, posita existentia legis, dubium oriri valet, an sub lege comprehendatur casus hic particularis? Tertio, certus de lege dubitare vales, iusta ne sit res præcepta, utilis, vel necessaria ad finem intentum? Quarto dubitare quis potest de legitima legislatoris potestate. Quinto occurrere dubium potest, utrum adimpleveris nec ne legem iustam, & a legitimo superiore latam? Tandem dubitare vales, utrum lex inceperit obligare, vel an transferit observantiæ tempus?

II. Quæst. I. *Qui dubitat, existat ne lex, an secus, liber ne a lege est?* Resp. Intrepide adfirmant Probabilistæ, dubitantem de legum existentia ab observanda lege liberum esse; idque probabilius esse definit P. Dominicus Viva *Tom. I. de leg. quæst. IV. art. 4. num. 2. contra*, inquit, *Probabilioristas*. Quod ut evincant, loco primi principii constituunt regulam illam iuris: *In dubio melior est conditio possidentis.* „ Quoniam (inquiunt Salmanticenses *tract. XI. cap. II. pnnct. 6. num. seq.*)

„ pos-

„ possessio novus titulus est ad rem quam non habet alia pars quæ non possidet : & , cum cetera sint paria , & pro utraque parte dubium detur , illius partis quæ possidet , proculdubio melior est conditio. Ob hanc enim rationem in materia iustitiæ omnes asserunt meliorem esse conditionem possidentis in dubio : quia , cum dubium sit circa utramque partem , illa pro qua stat possessio , novum titulum habet , quo caret altera pars quæ possessione caret. “ Laudant pro hac opinione plures Probabilistas . Ex hac doctrina inferunt communem inter Probabilistas opinionem , dubitantem nempe , utrum lex existat nec ne , liberum a lege esse : quia subditus tum possidet suam libertatem , quam se habere certus est .

III. Exscriptam doctrinam Salmanticensium , penes Probabilistas communem , ultro admittere nunc volo , & aio , in quacumque materia , sive iustitiæ , sive aliarum virtutum , *meliolem esse possidentis conditionem* . Verum ex hoc principio ineluctabili argumentatione urgeo Probabilistas . Si in materia iustitiæ evidens non esset , sed dubia agri possessio , quid tum ? An allegari dicta regula posset , *Melior est conditio possidentis* . Nemo id asseruerit . Certa ergo , & extra disputationem fit oportet agri possessio , ut Petrus citra dubium possessor possit contra Paulum , qui æquali iure ac Petrus potitur in agrum , super quo lis pendet , perseverare in agri possessione valeat . Ostendant nobis Probabilistæ , subditos evidenter possidere libertatem adversus leges naturales , divinas , humanasque . Aqua hic hæret ; & Probabilistæ veluti pisces obmutescunt . Siquidem homines ratione præditi subditi nascuntur legibus naturalibus , Christiani legibus divinis , cives legibus civilibus . Certo sciunt homines , se libertatem habere . At quinam iudex definivit , in dubio legis extantis homines evidenter possidere libertatem contra legem ? Adfirmant Probabilistæ , negant Probabilioristæ . Dubia itaque possessio est . Perperam ergo Probabilistæ obtrudunt possessionem libertatis adversus leges . Immo , cum priores hominibus leges sint , leges possident adversus hominum libertatem . *Loc. cit. & Tom. I. Hist. Probabilismi , & Rigorismi* fuso calamo palam feci , hanc probabilisticam doctrinam infestam esse non conscientiæ modo , verum etiam Principibus , & societatis tranquillitati . Quid quod vel ipsi Probabilistæ semetiplos propriis antilogiis conficiunt ? Quando dubitatur , lex Principis iusta ne sit , an iniusta , in favorem Principis præsumendum esse , vel ipsi concedunt . Porro perinde est dubitare , existat ne lex , an secus ; & an iusta , vel iniusta sit . Lex enim iniusta , lex non est . Ergo , quoties dubito , iusta ne lex sit , dubito , existat ne , an secus lex . Verum , ut dixi , actum agerem , si fufius hac de quæstione sermonem protraherem .

IV. Quæst. II. *Qui certus de lege , dubitat vero , an hoc in particulari subiectus sit legis observantia , exemptus ne a lege est ?* Resp. Mutuo bellum gerunt Proba-

bi-

bilistæ super hac quæstione . Qui laxiora sequuntur , defendunt sententiam adfirmantem . *Ex quibus sequitur* . (inquit P. Dominicus Viva) *non obligare legem , si dubitetur de eius sensu , an scilicet hunc casum comprehendat* . Eandem opinionem defendit Salas *quæst. xx1. tract. viii. disput. unic. sect. xxv. art. 3.* quia lex impropiissime possidere dicitur : nec improbabilem reputat Tapia *Lib. IV. quæst. xv. art. 3.*

V. Oppositam opinionem , ut probabilior , defendunt Salmanticenses *loc. cit. num, 112.* quia , cum certus sis de lege , & dubites , an tenearis hoc in casu illam servare , lex possidet , & præcedit rationes dubitandi : ergo melior erit conditio possidentis . Quemadmodum , si quis certus est de debito , dubitatque de solutione , tenetur solvere : quia creditor possidet ius certum quod amittere hæud debet ob debitoris dubitationes .

VI. P. Claudius *La Croix Lib. I. de leg. num. 589. quæst. lxxxvi.* censum textit opinionum Probabilistarum mutuo pugnantium ; & de more lectorum arbitrio easdem porrigit , ut favore *Probabilismi* , quæ sibi magis arriserint , illas eligant . Titulus eius *catalogi* hic est : *Quid dicendum sit in variis dubiis circa leges ?* Audi eiusdem responsa , quæ paucis perstringam totidem fere verbis fide summa : quidquid fabulentur plus iusto probabilisticæ doctrinæ amatores nonnulli .

VII. In dubio , an sit nec ne lex , præsumi potest non esse : quia possessio stat pro libertate . Hæc opinio , ut falsa , reiecta iam est .

VIII. In dubio , an sit promulgata , docet *Dicastillo* præsumi debere , quod non : quia promulgatio est aliquid facti , quod non præsumitur . Hæc opinio falsa est . Promulgatio consequitur legem . Ergo certus de lege , nisi habeat evidentes , aut saltem probabiliores rationes , oppositum evincentes , præsumat necessum est legis promulgationem . Advertit tamen , quod , si lex usu recepta sit , promulgationem præcessisse præsumendum est . Necessaria sane admonitio .

IX. In dubio , an lex usu recepta nec ne sit , *Bonacina* , *Sanchez* , & alii dicunt , præsumi debere , eam receptam esse . E contrario *Azor* , *Salas* , *Dicastillo* negant . Videtur tamen esse distinguendum : nam , si sit talis lex , ad cuius obligationem legislator prærequirat acceptationem populi , probabilior videtur secunda sententia ; si autem lex non indigeat acceptatione populi , prima videtur præferenda . *Videri potest Moya tract. vi. disp. 1. quæst. 1. num. 14. & 15.* Opus Moyæ ab Ecclesia damnatum est .

X. Ut colligas , P. Moyam eidem , ac P. La-Croix , methodo insistere , en quid scribat Moya ille , ad quem te remittit . Inquit enim *loc. cit.* „ Si vero dubium „ esset , an lex sufficienter iam promulgata , congruoque tempore elapso a maio-

ri parte communitatis recepta fuisset; locum habere posset *Caramuelis opinio*, ante decretum *Alexandri VII.* in sententia exigente acceptationem a maiori parte communitatis, ut valida sit lex: nam in hoc dubio legem non obligare in conscientia, si pœnalis sit, tradunt *Azor.* & *Salas*, quorum opinionem probabilem esse propter eorum auctoritatem, & rationem dicit Illustriss. ac Reverend. *Mag. Tapia* Archiepiscopus. . . . *Hisp.* cui consentiunt *Diana*, *Escobar.* . . . Præpositus. Nam in dubio, an lex fuerit usu recepta, præsumendum est non esse; eo, quod in pœnis mitior pars sit eligenda. “

XI. Vides, qua exquisita arte introducta sit damnata *Caramuelis* doctrina? Deinde ipse absolute sententiam firmat, dum dicit, *Nam in dubio &c.* Immo sequenti *num. 15.* citato sic pergit. „ Et absolute loquendo id probabile putant alii, quibus adhæret *Magister Serra.* “ Totum opus *Moyæ* confarcinatum est ex laxioribus moralistarum opinionibus; idcirco ab Ecclesia damnatum. Et ad talem magistrum passim te remittit *P. Claudius La Croix.* *Serra*, *La Cruz*, *Zanardi*, quorum opiniones laxas passim transcribit *P. Moya*, *Dominicani* sunt. At ego æque *Dominicanorum*, ac exterorum falsas improbo opiniones, ut omnibus iustis rerum æstimatoribus compertum sit exploratumque, me, non partium, non simultatis, sed prospiciendi Christianorum salutis studio hæc scribere. Quid enim demerentius, quam ob vanam futilemque quorundam domesticorum Scriptorum existimationem defendendam errores fucare, moralemque christianam corrumpere? Satis consulimus Scriptorum existimationi, & pietati, si dicamus bona fide, pioque zelo errasse, dum opiniones falsas quas ipsi veras credebant, profigamus. Qui quamlibet domesticorum opinionem ab errore immunem propugnare contendunt, ne instituti splendor tantillum obtenebrescat, in magno, mea quidem sententia, versantur errore. Sed de hoc plura in loco. Regrediamur ad *P. La Croix.*

XII. Sic ergo persequitur suum censum. In dubio, an consuetudo sit inducta ex devotione, an ex animo se obligandi, putant *Azor.* & *Reginaldus* præsumendum esse, quod inducta sit ex animo se obligandi. Contra *Diana*, *Pasqualigus*, aliique multi cum *Suarez.* probabilius dicunt, præsumendum esse, quod sit inducta ex devotione tantum, sicque non obliget sub peccato.

XIII. In dubio, an legem ferens sit legitimus superior, v. g. an legitime sit electus nec ne, *Sanchez* dicit, subditum teneri obedire. Contra *Mendo*, aliique docent, non teneri. *Oviedus* probabilius sic distinguit. Si superior habeat possessionem sui officii, subditus tenetur obedire; contra, si nullam officii possessionem acceperit, subditus poterit non obedire.

XIV. In dubio, an superior potestatem habeat hoc imperandi; aut hoc, quod imperat, potestatem ipsius excedat, *Diana*, *Oviedo*, aliique apud *Mendo* de-

fen-

ferunt, ut *probabile*, subditum non teneri obedire; sed *Sanchez* late ostendit oppositum.

XV. In dubio de iustitia legis, aliqui apud *Dianam* cum *Dicastillo* dicunt, probabile esse quod subditus non teneatur obedire. Sed *Oviedo* dicit, oppositum sibi esse certum.

XVI. In dubio, an lex contineat præceptum, vel tantum consilium, aut exhortationem, dicendum est posterius, uti notant *Sanchez*, & alii. Similiter in dubio, an lex obliget sub mortali, aut sub veniali tantum, tenendum est obligare sub veniali tantum, quia libertas est in possessione: probatque fufse *Gobat*, leges omnes humanas, itemque divinas benigne interpretandas. Hinc sententiam nostram tenent • *Navarrus*, *Sanchez*, *Diana* contra *Laymanum*, & alios apud eundem *Dianam*. Apud *Dianam* legit *La Croix*, apud *Dianam* P. Viva. Opera *Dianæ* sunt omnium mercium officinæ, licet damnatis propositionibus scateant. Et Auctor iste passim ut magister laudatur. Sed pergit P. *La Croix*.

XVII. In dubio, an sit, vel non sit causa sufficiens excusans a lege, *Salas* putat, non esse obligationem, si *lex sit molesta: quia favendum est libertati, quantum possimus*, Num. 598. quod *Dicastillus* dicit non esse improbable. Vin' benigniora? At nos hæc appellamus omnium laxitatum fontem. Sed, subdit Auctor noster; alii oppositum tenent.

XVIII. Hæc pauca delibasse sufficiat, pluribus omissis. Hæc methodus probabilistica, quam pyrrhonicam vocare soleo, in christiana exponenda Theologia mihi summopere semper displicuit. Nam vi *Probabilismi* omnes recensitæ opiniones probabiles sunt, licet oppositæ: quoniam nullam, ut falsam, aut improbabilem, Auctor explodit. Lectorum delectui omnes porrigit. Quid iuvat, quod interdum dicat, hanc esse probabiliorum, alteram minus probabilem; cum apud ipsum secuta sit opinio minus probabilis regula conscientiæ? Si in hac methodo exagitanda fallimur, ceteri iudicent. Iudicia nostra leges non sunt, quæ obligationis vim imponant. Immo omnia quæ scribimus, sapientum iudicio ex animi sententia supponimus. Quod aliqui inelamaturi sint, nos invidia aut similitate percitos adversus vel Auctorem, vel Institutum hæc scribere, nihil pendimus. Deus est qui iudicat, non homo. Auctores omnes, eorumque Instituta colimus; & ea refellimus quæ Christianorum æternæ salutis officere existimamus. Si quis suspicetur, nos minus sincere repræsentasse censum opinionum, contextum a P. *La Croix*, eius opus omnibus patens legat. Utinam, quemadmodum ab invidentia, & similitate, ita ab errore immunes inveniremur. Erroribus, deceptionibus, illusionibus nos obnoxios esse ultro fatemur. Verum, ne aliis errandi occasionem præbeamus, illos admonemus, ne nostra absque examine amplectantur: illosque rogamus, & obtestamur, ut, si quid minus rectum, minus pietati consonum, aut plus iusto rigidum offenderint, velint

velint illud non modo respuere, sed refellere, & profligare; & universam christianam Rempublicam admonere, me deceptum fuisse. At inquierit: Quid opus erat rescribere centonem opinionum quas congescit *P. La Croix*? Vt compertum legoribus facerem, qualis sit methodus probabilistica, quæ super eadem omnino actione duas, & quidem directe oppositas, vias eundi ad cælum patefacit. Idcirco admonendos necessario existimo, ut hac methodo, & doctrina abstineant, cauti- que sint in legendis similibus libris.

C A P U T VIII.

An subeundæ mortis, aut gravis damni periculum ab observanda lege eximat?

I. **S**UPER exposita quæstione varia sunt Auctorum placita. Plures defendunt, omnem legem iustam, sive divinam, sive humanam, semper obligare; etiam si aliquod grave damnum, immo mors ipsa subeunda esset. Quam sententiam acriter defendunt *Caietanus*, *Durandus*, & alii. Altera sententia sustinet, nec humanam, nec divinam legem obstringere, quando foret gravis damni famæ, amissionis bonorum, aut mortis oppetendæ periculum. Utraque sententia per extrema graditur.

II. Vt quæ veritati propinquiora existimo, in medium promam, nonnulla certa præmittam opus est. Quæ sua natura intrinsecus mala sunt, lege naturali, & divina prohibita, ut mentiri, fornicari, peierare, blasphemare, & id genus similia, obligant semper, & in omni circumstantia, etiam cum vitæ periculo: malum enim numquam perpetrandum est. Quando res præcepta natura sua mala non est, sed ideo mala evadit, quia prohibita; absolute cum vitæ iactura, aut gravis detrimenti periculo non obligat. Ideo præcepta non comedendi carnes die veneris; ieiuniorum, festorumque observatio, & similia non urgent; si eorundem observantia mortem, aut grave detrimentum inferret. Tum vero mandata ista cum vitæ periculo obligant, quando eorum observantia bono communi necessaria est. Comestura carnis die veneris cedit in religionis christianæ contemptionem, & scandalum; tum cum mortis periculo servandum præceptum est. Quando autem eiusmodi legum observatio sit nec ne bono communi necessaria, regula constitui generalis nequit; sed ex circumstantiarum varietate colligi id debet, prudentumque iudicio definiri. Quibus positis,

III. Lex humana, sive ecclesiastica, sive civilis, absolute non obligat cum vitæ, aut infamiæ, aut bonorum amissionis periculo. Quoniam eiusmodi leges præcipere ea nequeunt quæ iuri naturæ obsunt. Iure autem naturæ homines tenentur abso-

absolute propriam servare vitam, famam &c. Ergo eiusmodi leges non obstringunt; dum talia mala imminet. Contingere vero circumstantiæ possunt in quibus, ut dictum est, etiam istæ leges cum vitæ discrimine urgeant; ut quando illarum transgressio graviter bonum commune laderet. Legislatores enim humani potestate præditi sunt ea imperandi quæ necessaria ad bonum commune Reipublicæ iudicantur. Iubent Principes subditis excubias agere, dum obsidetur civitas, portam civitatis custodire. Parere subditi debent, licet vitæ periculum immineat. Grassante lue in civitate, Parochi ex officio inservire ægrotis astringuntur. Non sufficiunt isti, aut iniquitate sua implere officia propria negligunt: iubet Episcopus Sacerdotibus, qui vi officii non sunt huic ministerio subiecti, ut ægrotis assistant: cum vitæ periculo parere superiori debent omnes, & singuli, quibus superior præceperit. Quoniam, cum sint omnes absolute exempti, non est maior ratio cur iste potius quam ille subiectus Prælati imperio sit. Omnes ergo in hoc casu & singuli obedire astringuntur. Alioquin, si singuli dicere possent, Cur ego, & non ille? iam nemini imperare Episcopus valeret. Ratio obvia est. Legislatores humani ea præcipere iure valent quæ bono communi aut Reipublicæ, aut religionis expedire cognoscunt. Diatarum legum observatio expedit, immo necessaria est bono communi tum Reipublicæ, tum religionis. Ergo pareant in his eventibus subditi legibus eiusmodi oportet. Hæc sententia communis.

IV. Dictum hætenus est, quid vi præcepti superioris præstare teneantur illi qui liberi ab omni officio, vel dignitate sunt. Nunc, quid agere ex caritatis lege possint, explicare debemus. Convenit penes omnes, quemlibet posse caritatis, & cuiuscumque virtutis amore exponere propriam vitam mortis periculo. Potest quilibet Sacerdos, & Christianus lue infectis servire: potest quisque castitatis amore abstinere a matrimonio necessario vitæ servandæ: ex amore pudicitæ, seu castitatis negligere verendorum curationem: licite vales donare in naufragio tabulam fratri, & omittere tui defensionem: denique cuiuscumque virtutis studio succensus potes, ut dixi, tuam vitam mortis periculo exponere; ut docet S. Thomas in *IV. dist. XXVIII. quæst. II. art. IV.*

V. Ipsæ leges, tum divinæ, tum naturales, suas habent exceptiones, in quibus observantiæ obligationem suspendunt. Lex naturalis furtum vetat; at excipit necessitatis extremæ casum: vetat homicidium eadem lex, excepta necessaria defensione ab iniusto aggressore, Secreti custodia est de iure naturæ: at, quoties silentium grave detrimentum inferret Reipublicæ, naturæ lex oppositum præcipit. Plura iussit Dominus in lege veteri quorum observantia non urgebat, periculo mortis imminente. David sanctus, ut mortem vitaret, prohibitos divina lege propositionis panes manducavit. Fortitudo Machabæorum præliandi in sabbato ob vitæ defensionem laudatur; licet præliari tali die vetitum esset.

VI. Duo adversus ea quæ hæcenus dicta sunt, opponunt illi qui contendunt; absolute leges humanas cum mortis periculo obligare. Moniales, etiam servandæ vitæ causâ, nequeunt e clausura egredi. Carthusiani cum mortis periculo abstinere a carnibus debent. Resp. Neutra oppositio quidpiam facessit negotii. Non prior. Nam lex ipsa excipit tres eventus, in quibus ob mortis periculum egredi e monasterio Sanctimoniales valent. Primus est incendium, inundatio, hostium incurfio. Alter est lepra, seu alius morbus qui ceteras moniales inficeret. Tertius est pestis. Quos casus exceptit S. Pius V. in Bulla quæ incipit *Decoris, & honestati*. Tres alios casus invexit consuetudo, accedente proprii Prælati approbatione. Primus, quando transferenda Monialis est ad aliud monasterium, ut illud regat, vel observantiam regularem introducat. Alter, quando in proprio monasterio corripi nequit de perpetrato delicto. Tertius est, quando alio monasterium transferri debet. En quomodo leges istæ temperarunt obligationem ad evitandum mortis periculum. At quid, si medicorum iudicio definiretur quod Monialis graviter ægrotans sanitatem recuperatura esset e clausura translata? Primum hoc medicorum iudicium fallax est. Ceterum iure legislatores prohibere, Moniales ob hanc causam egredi e clausura, ut tollerent occasionem plurium egressuum. Idcirco ad hæc evitanda absurda quæ summopere noxia essent bono communi tam sancti Instituti, clausura reputata fuit huic bono communi necessaria, quæ prævalere debeat huius aut alterius Monialis vitæ, admissa etiam hypothefi valde rara, quod egressus sanitatem restitueret.

VII. Carthusiani, destituti omni cibo, ne fame perirent, carnibus vesci tenerentur; etiamfi peculiari voto ab earundem esu abstinere deberent. Dum vero alii cibi præsto sunt, abstinere a carnibus debent, etiamfi (quod raro accidit) mors subeunda foret. Quoniam lex illa de perpetua abstinentia a carnibus tantum splendoris affert sacro illi divinoque Instituto, ut, etiam in casu mortis, huius aut illius Religiosi vitæ præferendum sit bonum commune, Plura hac de re Theologi disputant, quæ, utpote non necessaria, prætereo.

C A P U T IX.

De voluntate, seu intentione necessaria ad implendam legem.

I. **P**Ræcepta legis, alia sunt negativa, alia positiva. Illa per cessationem ab opere vetito, *non furaberis, non mæchaberis* &c. hæc per executionem operis, seu per actus positivos implentur. Duplex distinguitur voluntatis actus in lege positiva implenda. Alter intentionis, quo voluntas intendit præceptum implere; alter imperatus, quo res præcepta executioni demandatur. Intentio implendi

præceptum necessaria est: quia actus quo lex impletur, humanus, seu deliberatus fit oportet. Ut autem actus eiusmodi sit, ab intentione agendi procedere debet. Quamobrem qui audiret Missam, qui officium persolveret, omni intentione sublata exequendi rem præceptam, minime debito suo satisfaceret.

II. Heinc inferitur, præcepta negativa non furandi, non mœchandi, impleri posse absque intentione, & libertate. Quare, si quis etiam coacte non furetur, non mentiatur, non fornicetur, præcepta implet. Contra, cum præcepta positiva exigant pro observantia positivos actus humanos, necessum est ut hi deliberati sint: & qui coacte exequeretur actus a præcepto positivo iustos, minime præceptum implet.

III. Advertas tamen velim, aliam esse intentionem, qua intenditur præcepti observantia; aliam, qua intenditur executio rei præceptæ. Rursus alia est intentio expressa, alia intentio interpretativa. Quibus constitutis, sequentibus quæstiunculis, quod proposui, resolvitur.

IV. Quæst. I. *Necessaria ne est aliqua intentio vel expressa, aut virtualis adimplendi præceptum; vel sufficit intentio ponendi rem præceptam?* Resp. Convenit penes omnes, non requiri intentionem expressam adimplendæ legis. Idque conceptis verbis docet S. Thomas 2. 2. quæst. civ. art. 3. ad 2. *Licet actus virtutis cadat sub præcepto, potest tamen aliquis implere actum virtutis, non attendens ad rationem præcepti.* Quod ad intentionem interpretativam attinet, disputant in utramque partem Theologi. Quam intentionem interpretativam considerant sub duplici aspectu. Primam appellant negativam: puta, dum quis attente Missam audit præceptum ignorans; hunc satisfacere præcepto communiter docent Auctores: quia virtualiter adest voluntas illud implendi. Alteram positivam vocant, ut dum quis, sciens esse legem, positivam intentionem eliceret non adimplendi legem medio actu quo alioquin lex impletur. Quæ sententia clarius hoc pacto exponitur. Deliberate audis Missam die festo, deliberate recitas officium divinum; at simul elicis actum quo intendis non adimplere præceptum. Theologi plures hunc non implere præceptum asserunt. Quoniam, inquiunt, necessaria est intentio, saltem virtualis, & interpretativa satisfaciendi præcepto. Porro ille qui expresse deliberaret se nolle satisfacere, hanc intentionem interpretativam non haberet. Ergo non satisfaceret præcepto. Idque confirmant, quod auditio Sacri in die festo, recitatio officii divini, non modo religionis, sed obedientiæ etiam officia sunt. Necessaria ergo voluntas est, qua superiori obediatur. Exemplum rem confirmat. Debes ex iustitia Petro centum; quam summam ex liberalitate eidem donas: astringeris postea solvere debitum ex iustitia.

V. Opposita sententia ait, hunc satisfacere præcepto audiendi Sacri, persolvendi divini officii, qui deliberate audiens Missam, recitans officium, expressam voluntatem

Iunitatem haberet non satisfaciendi præcepto. Fatentur tamen hunc peccare, si in voluntate perseveraret non adimplendi præceptum toto tempore apto ad præceptum exequendum : non quod violet præceptum audiendi Sacrum, recitandi officium, ieiunandi &c. sed quia præceptum naturale, quo hæc voluntas non implendi præcepti vetatur, infringit. Itaque si toto illo die quo præceptum urget audiendi Sacri, persolvendi officii &c. quis velit, Missa audita, officio persoluto, ieiunio peracto, his actibus implere præceptum, reipsa implet; nec tenetur aliud recitare officium, aliam illo die audire Missam. Si tamen tempore congruo pro observantia præcepti non recordaretur voluntatis contrariæ, non peccaret. Quoniam, inquiunt Theologi isti, lex iubet rem exequendam, videlicet Sacrum audire, officium persolvere; secus animum implendi præcepti. Et quoties res præcepta ponitur, habetur obedientia materialis sufficiens ad evitandum peccatum. Hanc sententiam defendunt Salmanticenses *tract. xi. cap. 11. punct. 8. num. 145.* & pro eadem laudant *Castropalaum, Suarez, Valentiam, Sanchez, Lessum, Bonacinam, Aragonium, & alios.*

VI. Hanc disputationem reiicio inter illas quas vanas & frivolas appello. Nam, excepto casu quo vir scrupulis exagitatus advertens, seu timens cum debita attentione se non implere debitum suum in recitando officio, audiendo sacro, deliberaret se nolle hoc actu satisfacere præcepto, sed aliud audire Sacrum, iterumque recitare officium constitueret : excepto, inquam, hoc casu, in quo quid sit agendum, in regulis pro evitandis scrupulis dictum est, quæstio proposita verbis ludit, & occasionem vitilitigandi arripit. Nam quis ratione præditus præfatos hos duos pugnantes actus eliciet? Quis tam stultus, ut velit peccatum committere, dum actum virtutis exercet? Nam qui constituit se nolle hac auditione Missæ, hac recitatione officii implere præceptum, vel deliberat aliam audire Missam, aliud recitare officium, vel definit se reapse nolle toto illo die adimplere præceptum, licet deliberate rem præceptam ponat. Ego in primo casu non modo permetterem, & obligatum declararem (nisi aliqua obstaret scrupuli alicuius circumstantia) ad audiendum aliud Sacrum, recitandum aliud officium; sed in pœnam sui otiosi actus tertiam Missam audiendam, tertium officium recitandum (ut ita dicam) imponerem. In secundo casu hominem reiicerem ut dementem, tamquam qui vellet peccare, ut peccaret : nam rem præceptam attente & diligenter exequitur, urgente præcepto; & præceptum implere recusat? Delirium hoc mihi apparet. Sed inquis : Si reipsa similis reperiretur stultus, quid sententiæ ferres in ipsum? Ad aliam audiendam Missam, ad aliud recitandum officium obligarem, ut peccati pœnam lueret.

VII. Quæst. II. *Ut quis satisfaciat legi, debet ne finem legis intendere?* Resp. Finis legis alius intrinsecus, & est ipsa res præcepta; alius extrinsecus, & est id in

Ee ij quod

quod legislator rem præscriptam dirigit. Sine primo consistere res præcepta nequit. Absque posteriori substantia rei præceptæ reperiri valet. Igitur, ut quis satisfaciatur præcepto, intendat necessum est finem intrinsicum præcepti; ut ex dictis patet. Finis autem extrinsecus legis absolute non cadit sub lege: idcirco qui ponit rem præceptam, satisfacit præcepto, tametsi non intendat finem illum in quem legislator rem præscriptam dirigit. Excipe casum in quo legislator finem suum expresse præscriberet intendendum a subdito. Sed tum finis extrinsecus indueret conditionem rei præceptæ; ut quando Prælati præscribunt ieiunia, preces, sacrificia ad avertendam calamitatem; tum obstringuntur subditi se se conformare ad voluntatem superioris.

VIII. Quæst. III. *Impleri ne præceptum valet actu vitioso?* Resp. Salmanticense tract. xi. cap. ii. punct. 8. num. 147. sententiam adfirmantem defendunt, nulla adiecta distinctione: inquirunt enim: *Qui audit Missam animo videndi mulierem, vere apponit actum secundum substantiam: ergo implet præceptum. Ita communiter moderni contra nonnullos antiquos.*

IX. Videamus, utrum nonnulli isti antiqui melius sentiant quam multi moderni. Non modo nonnulli, sed tota veneranda antiquitatis corona detestatur præfatum opinionem. Quod ut perspicue declarem, distinguenda est circumstantia quæ substantiam actus præcepti inficit, a circumstantia quæ actum præceptum comitatur, & personam operantem, non officium executionis, polluit. Audit quis devote, & attente Sacrum: circumstat inanis gloriæ fumus: distrahitur ad videnda obiecta vana. Hæc venialia peccata non inficiunt substantiam actus ex motivo, seu fine religionis præstiti. At si quis ad Ecclesiam auditurus Sacrum animo aspiciendi mulierem accedat, finis iste corrumpit substantiam actus, quo implendum præceptum est. Finis quippe intrinsicus audiendi sacri est religiosum obsequium Deo præstandum. Qui animo videndæ amasæ ad Sacrum audiendum pergit, non religionis officium, sed libidinis flagitium exercet. Hæc est antiquorum doctrina, opposita modernorum opinionem, quæ nulla gaudet probabilitate. Consule quæ dixi in explicatione præcepti audiendi Sacri.

C A P U T X.

De pluribus præceptis eodem actu implendis ; & de impedimentis quæ aut apponuntur, aut non remouentur, ne lex impleatur.

I. **Q**uæst. I. *Impleri ne uno actu plura præcepta valent ?* Resp. Primum omnium excipienda sunt iustitiæ mandata. Nam certum est te non posse uno actu implere præceptum solvendi centum aureos ex contractu, & restituendi centum aureos debitos ex furto. Certum quoque est plura præcepta eodem die occurrentia, quæque super eandem materiam cadunt, unico posse impleri actu. Sic eadem Missæ auditione satisfacis præcepto diei dominicæ, & præcepto alterius Sancti eodem die recurrentis. Eodem ieiunio satisfacis præcepto quatuor temporum, & præcepto quadragesimali. Sacerdos Beneficiarius una officii divini recitatione satisfacit & ordinis, & beneficii mandatis; & sic de aliis similibus. Hæc omnia communia sunt, & certa.

II. Quando autem præceptum superveniens cadit super eundem actum, tum legislatoris intentio examinanda est. Nam superior potest absque dubio aliquod præceptum imponere peculiari, & distincto actu implendum. Et reipsa quando superiores aliquod præceptum imponunt ex novo, & singulari aliquo rationis momento, tunc distincto & singulari actu implendum est. Edidisti votum ieiunandi. Confessarius tibi in culparum pœnitentiam ieiunium imponit. Advenit præceptum ecclesiasticum ieiunandi. Tria ieiunia necessaria sunt. Si Confessarius iubet ut Missam ter in hebdomada audias, non potes inter hos actus numerare auditionem Sacri diei festi, nisi Confessarius id exprimat. Contra, si Confessarius iubeat ut per mensem audias Missam singulis diebus, tum comprehenduntur etiam dies festi.

III. Quæst. II. *Satisfieri ne potest eodem tempore diversis præceptis ?* Resp. Quando præcepta eodem recidunt, communis Theologorum sententia affirmat. Vales igitur eodem tempore audire Missam, & persolvere horas canonicas, vel pœnitentiam a Confessario impositam agere: quoniam hæc duo præcepta eundem finem habent; nec attentio ad divinum officium impedit attentionem ad Missam. Quid, si Confessarius pro pœnitentia præscriberet tres Missas audiendas? Posses ne eodem tempore omnes audire? Adfirmat P. Sanchez *Lib. I. cap. XIV. num. 11.* cui non repugnant Ledesma, & Salmanticenses *trad. XI. cap. 11. punct. 9. num. 153.* Sed hæc o-

pinio mihi improbabilis omnino est, quia legem circumvenit, immo eam deludit. Confessarius qui tres audiendas Missas præscribit, maiorem se imponere pœnitentiam intendit quam si unam, aut duas iuberet. Porro tres Missas eodem tempore audire non est maior pœnitentia quam unicam audire. Nemini Christianorum, lumine naturali iudicanti, hæc casuistica opinio in mentem veniret. Vix ego consulerem absque peculiari necessitate ut quis eodem tempore & Missam die festo audiret, & horas canonicas perfolveret. Contrariam sententiam, utpote communem, non improbo. At qui tam severa œconomia tributa Deo debita solvunt, nescio quo animo divitias misericordiæ divinæ copiosas sperare valeant. Die festo non satisfacit quis præcepto audiendæ Missæ, dum sua confitetur peccata.

IV. Alteram casuisticam opinionem, quam docent *Baunius, Escobar, Bonacina, & Leander a SS. Sacramento*, te videlicet posse plures Missas partes simul audire a diversis Sacerdotibus, ab uno usque ad consecrationem, ab altero usque ad finem, & præcepto satisfacere, damnavit Alexander VII. *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro qui duas eius partes, immo quatuor simul, a diversis celebrantibus audit.* Hinc collige eo plures recentiores Theologiam casuisticam dirigere, ut vim legum extenuent zelo minuendi peccata. At numquam abundantius peccatorum torrens inundavit Christianismum quam post investam Theologiam probabilisticam.

V. Quæst. III. *Peccat ne qui impedimentum apponit, ut a lege implenda liber sit?* Ex. g. voluntarie infirmitatem contrahis eo animo, ut a ieiunio liber sis, aut ab alio præcepto. Respondent Salmanticenses *tract. xi. cap. II. punct. 9. num. 164.* his verbis. „ Satis tamen est probabilis, & ab intrinseco forte probabilior sententia „ negans in tali casu peccare: quia eo ipso quod aliquis extrahatur ab obligatione legis, seu lex illum non obliget (sive hoc bona fide, sive mala intentione, sive licite, sive illicite factum sit) est incapax delinquendi in effectu contra talem legem: ergo, ex quocumque motivo ponat impedimentum, quod „ ipsum extrahit ab obligatione ieiunii, non peccat contra ieiunii præceptum; „ sed utitur iure suo, quo potest exonerari a lege, & extrahi ab obligatione illius,“ Pro hac sententia laudant utrosque *Sanchez, Filiucium, Azorium, Fagundez, Villalobos, Salmanticenses Scholasticos tract. XIII. de peccatis dub. 6. num. 103.*

VI. Hæc opinio non modo intrinsecus nec probabilior, nec probabilis est; sed lædit sensum communem. Qui impedimentum apponit, ne legem servet, eodem tempore simul animum habet non servandi legem: idcirco enim, ut fatetur contraria sententia, impedimentum adiicit, eoque animo, ne legem servet. At qui animum habet non servandi legem, contra legem peccat. Respondent arguti ad-

ver-

versarii, hunc non habere animum non servandi legem, sed animum liberandi, & subducendi se legis observationi. Callida sane & versuta cavillatio. Ecce studet se a legis obligatione extrahere, nisi eo animo ne legem servet? Si Christiani, bono præditi sensu, similes audirent argutationes, scandalum perferrent. Et tamen eiusmodi ratiocinia per totam recurrunt Theologiam casuisticam. Peccant ergo dubio procul omnes contra præcepta quorum observationem declinare impedimentorum appositione student. Quoniam lex quæ officium imperat, simul vetat id omne quod cum eodem pugnat, atque adeo impedimenti appositionem. Alioquin ludicra lex esset.

VII. Quæst. IV. *Peccant ne contra præceptum qui impedimenta non remouent, dum sine gravi damno possunt?* Resp. Sententia adfirmans vera est; & opposita falsa, nulla fruens probabilitate. Quandoquidem legislator, qui finem imperat, simul media ad finem necessaria præscribit. At non adiicere impedimenta, aut eadem remove, cum facultas adsit, media sunt necessaria ad finem. Ergo præstanda sunt ab eo qui sincere vult legis observationem. Peccant ergo non omnes, & quidem fraudulenter, qui pila ludunt, qui fornicantur, ne defatigati ieiunent: qui inebriantur, ne Missam audiant, aut horas canonicas persolvant: peccant, inquam, contra præcepta ieiunandi, audiendi Sacri, recitandi officium.

VIII. Quæst. V. *Qui non potest totum implere opus præceptum, astringitur ne partem quam potest exequi?* Resp. Sententiam adfirmantem fuso calamo demonstravimus in opere inscripto *La Quaresima Appellante*. Quare paucis nunc rem expediemus. Quando dividuum est præceptum, semper qui non valet totum, implere quam potest partem debet. Tum autem dividuum præceptum dicitur, cum singulæ partes sigillatim acceptæ fini a legislatore præstituto conducunt. Sic, quia in qualibet horarum canonicarum recitatione, in unica comestura, aut in sola abstinentia a carnibus relucet finis præceptorum ieiunii, & horarum canonicarum; ideo qui nequit totum officium, partem persolvere, qui nequit & unicam comesturam, & abstinentiam a carnibus servare, alterutram quam valet partem exequi debet. Quapropter iure sequentem propositionem damnavit Innocentius XI. *Qui non potest recitare matutinum & laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur: quia maior pars trahit ad se minorem*. Futile est quod obiiciunt, accessorium sequi principale, quando ambo sunt dividua. Tum valet dicta regula, quando ambo individua sunt, sine a lege intento spectato.

IX. Quæst. VI. *Quando duo occurrunt præcepta quæ simul servari nequeunt, quid agendum?* Resp. Conferenda invicem præcepta sunt, & quod gravius est, atque præstantius, præferri inferiori debet. Præceptum naturale voluntario, voluntarium divinum humano, humanum canonicum civili, & mandatum supremi

Principis, inferioris legislatoris præcepto, & tandem affirmativum negativo præire debet. Res perspicua ex se est. Naturale est de rebus absolute necessariis. Deus superior homine est, & Princeps supremus Principe inferiore. Præceptum excellentioris virtutis anteponendum est præcepto virtutis inferioris. Hinc præceptum caritatis, quæ est omnium virtutum forma, antecedere debet alias virtutes. Negligenda ieiunia, preces, auditio Sacri, & cetera eiusmodi, ut caritatis officia erga proximum graviter, non leviter tua ope indigentem exerceas, quando omnia simul præstare nequeas.

DISSERTATIO VI.

DE LEGIS CESSATIONE, INTERPRETATIONE, DISPENSATIONE, ET CONSUETUDINE.

P R A E L O Q U I U M .

Dissertatio hæc plura comprehendit gravioris momenti, & difficilioris resolutionis ob casuisticas subtilitates, & laxitates: idcirco severiore indiget examine. Omnia de more expendam, utrisque extremis & *Rigoris*, & *Laxismi* declinatis. Nil frequentius in ore, & in calamo Probabilistæ habent quam cessare legem cessante fine. Hanc propterea quæstionem loco primo expendam. Opiniones quæ mihi videntur laxæ, severo stilo de more perstringam, salvo obsequio erga Auctores. Fucus Probabilismi aqua dulci ablui nequit, sed acri, falsoque liquore abstergi dumtaxat potest. Fucus iste plus lectoribus, qui delinire legis rigorem cupiunt, quam cerussa femellis, quæ occultare deformitatem student, placere solet. Et hæc est unica & sola causa cur frequenter acetum oleo infundimus, quo efficacius inveteratas laxitates expungere valeamus. Eodem stilo errata nostra confundant alii.

C A P U T I.

Improbabilis, & laxa est plurimum Probabilistarum opinio qua defenditur, non obligare legem, sublato eiusdem fine in particulari.

Finis legis duplex: intimus unus, extimus alter. Primus est ipsa rei præceptæ honestas. Secundus est quem legislator intendit. Hic considerari duplici ratione potest: quandoque enim iunctus est fini intrinseco, & quandoque seiunctus ab illo est. Ex. g. ieiunii, cuius res præcepta suapte natura honesta est, finis primus & intrinsecus est temperantia, quam consequitur carnis mortificatio; orationis intimus finis religio est: quare legislator præcipiens ieiunium, non potest non intendere temperantiam, mortificationem, carnisque compressionem; & in

in oratione præscribenda non potest non intendere religionis honestatem. Quod igitur actus præcepti natura sua honesti sunt, finis intrinsecus legis est ipsa res præcepta. Et tunc finis extrinsecus legislatoris coniungitur cum fine intrinseco, hoc in sensu, quod legislator nequeat non intendere ea quæ rem præceptam necessario consequatur, ut in exemplis allatis patet. Datur vero finis extrinsecus, qui omnino a voluntate legislatoris pendet; ut quando is præcipit ieiunium, preces ob aliquem finem peculiarem, puta ad placandam divinam vindictam, ad impetrandam pluviam, auxilium contra hostes &c. Finis omnino extrinsecus legis est, quando res præcepta natura sua indifferens est, ut delatio armorum, extractio aut introductio mercium, & cetera eiusmodi, quæ legislator ob aliquem, vel plures fines præcipit, aut vetat.

II. Quoties lex præcipit actus natura sua bonos, ut sunt ii quos primo loco indicavi, semper lex consistit, etiamsi cessaret finis extrinsecus legislatoris. Quoniam ipsa actuum præceptorum bonitas & honestas sunt finis præcipuus, & intrinsecus legis, quem in lege roganda non potest non intendere legislator. Et hoc verum est penes omnes, qui dicunt legem tum cessare, quando causa tota, seu adæquata legis definit & evanescit. Porro, dum consistit rei præceptæ bonitas & honestas, non cessat causa adæquata legis, etiamsi cessaret finis extrinsecus eiusdem. Similiter quando res præcepta est indifferens, pluresque sunt fines extrinseci a legislatore intenti, ex quibus omnibus coalescit totus finis adæquatus; cessante uno, aut altero fine, non definit, nec cessat lex. Tum enim dumtaxat bono communi inutilis lex evadit, dum omnes omnino fines deficiunt. Duo in veteri fœdere erant legis circumcisionis fines, peccati originalis abolitio, & distinctio Iudaici populi a ceteris gentibus. Deficiente uno fine, consistebat alter: ideo lex urgebat, etiamsi peccatum originale deletum speciali gratia fuisset.

III. Cum finis adæquatus legis omnino cessat, communiter respectu omnium lex ipsa cessat. Prohibita est communicatio unius civitatis cum altera ad pestem vel contagionem vitandam; sublata omnino peste vel contagione, lex evanescit. Prohibitus est ingressus in talem domum ob vitandum scandalum mulieris suspectæ famæ: alio mulier abiit, lex cessat, quod causa adæquata legis sublata sit.

IV. Quæst. I. *Expectanda ne est Principis declaratio, qua definiatur legem cessasse?* Resp. P. Dominicus Soto *Lib. I. quæst. vi. art. 8.* docet, legem vim non amittere, nisi vel Princeps, vel consuetudo legem abrogaverit. Communis sententia oppositum docet, nempe legem cessare, eo ipso quod finis adæquatus eiusdem cesset. Quoniam hoc ipso redditur inutilis lex ista communi bono. Aliqui tamen nimium habenas laxant. Salmanticenses *tractat. xi. cap. iv. punct. 1. num. 4.* pro-

pu-

pugnant haud requiri quod innotescat toti communitati, sed sat esse quod mihi in particulari notum sit finem legis adæquatum cessasse. Quæ opinio laxa est, & reiicienda. Nam, si iudicium hoc ferre cuique licitum esset, actum de pluribus legibus esset, & publica perturbatio facile contingeret. Doctrina Dominici Soti, recte explicata veritati accedit. Non requiri determinate Principis declarationem concedit & ille; sed consuetudinem postulat, nempe communem civitatis, seu populi consensum. Quam doctrinam sic explicatam defendit Doctor eximius P. Suarez *Lib. VI. cap. IX. num. 12.* ubi inquit: *Solum ergo est necessarium ut de tali cessatione publice, & manifeste constet per evidentiam facti generaliter noti in tali Republica, vel communitate.* Fatemur ergo & nos, non requiri Principis declarationem. Sed negamus, iudicium cuiuscumque particularis sat esse ut dicatur finem adæquatum legis cessasse. Necessè igitur est ut id communiter competentum sit universæ Reipublicæ, vel communitati. Et hæc est vera sententia.

V. Laxior est opinio quam ibidem propugnant laudati Salmanticensis, inquiens, sat esse opinionem probabilem, qua iudicetur finem legis adæquatum cessasse, ut lex ipsa amplius non obliget. Quæ doctrina vix admittitur ab ipsis melioris notæ Probabilistis. Nam lex in possessione est. Possessio autem probabilitate sola non auferitur. Reponunt hæc verba: *Et licet lex sit in possessione probabile est non esse; cum sit probabile esse inutilem:* citantque *Castropalaum, & Granadum.* Hæc sunt Probabilissimi axiomata, quæ universam morum Theologiam perfundant. Ut opinio sit probabilis, sat est a quatuor vel sex Auctoribus (ut abundanter loquar) illam defendi. Sat ergo erit quatuor vel sex Casuistas dicere, cessasse finem legis, & continuo evanescet lex: quod quam sit absurdum, nemo non videt. Sed alibi data opera hæc principia labefactavi. Quamobrem non est recoquenda crambes. Sat fuit admonuisse lectorem, ut cautus in librorum lectione sit.

VI. Animadvertendum est ex Caietano, finem legis cessare duobus modis posse. Primo *negative*, quando lex inutilis est bono communi: tamen, si illam impleas, malum non est. Secundo *contrarie*, quando observantia legis in hoc casu vitiosa est: quem casum exceptum a lege esse docet S. Thomas. Quod ergo in disputationem nunc vocatur, est sequens quæstiuncula.

VII. Quæst. II. *Cessante negative sine adequato legis in particulari, cessat ne legis obligatio?* Resp. Adfirmat prior sententia, quam propugnant Granadus, Henriquez, Navarrus, Ledesma, Sylvester, Diana. P. Viva *quæst. VI. art. 5.* pro hac sententia citat Caietanum, qui *2.2. quæst. cxx. art. 1.* conceptis verbis oppositum docet. Sed excusandus P. Viva, quia Auctores legit penes suum Dianam, ex cuius relatione passim Auctores citat. Rationes istius opinionis hæc sunt. Finis legis est

est tota ratio, & veluti anima eiusdem; qua sublata, deficere lex debet. Nec lex in communi tantum obligat, sed etiam in particulari. Ergo quemadmodum, cessante fine legis in communi, deficit lex pro omnibus; sic, cessante fine legis in particulari casu, cessabit pro tali casu lex. Et hoc patet in correctione fraterna: cessante enim profectus fine, lex corrigendi non urget. Hanc sententiam *satis probabilem* vocant Salmanticenses *loc. cit. num. 5*. Si satis probabilis; ergo iuxta Probabilissimi principia licite eam amplecti quisque valet.

VIII. Opposita sententia vera, solaque probabilis est. Illam communiter defendunt vel ipsi Probabilistæ. Primum omnium transcribenda est doctrina S. Thomæ, qua sola resolvuntur omnes casus quos disputant moderni Moralistæ. Docet Angelicus 1. 2. quæst. xcvi. art. 6. *Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem; & intantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet. . . . Contingit autem multoties quod aliquid observari communi saluti est utile ut in pluribus, quod tamen in aliquibus casibus est maxime nocivum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea que in pluribus accidunt, ferens intentionem suam ad communem utilitatem. . . . Sed tamen hoc est considerandum, quod, si observatio legis secundum verba non habeat subitum periculum, cui oportet statim occurri, non pertinet ad quemlibet ut interpretetur quid sit utile civitati, & quid inutile civitati; sed hoc solum pertinet ad Principes, qui propter huiusmodi casus habent auctoritatem in legibus dispensandi. Si vero sit subitum periculum, non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam: quia necessitas non subditur legi.*

IX. Lex ergo communitatem iuxta Angelicum respicit, & id quod communiter, & in pluribus accidit. Casus omnes comprehendere nequit. Quod repetit 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. *Statuta communia proponuntur, secundum quod multitudini conveniunt. Et ideo legislator in eis statuendis attendit id quod communiter habetur, & in pluribus accidit.* Si in aliquo casu lex fiat noxia, id est cesset finis contrarie; tum aut est periculum in mora, & necessitas legem non habet; aut periculum subitaneum non est, & adeundus superior est. Ad quemlibet non pertinet de legis fine iudicium ferre, utrum scilicet lex ista utilis nec ne sit civitati. *Sed hoc solum pertinet ad Principes*, inquit Angelicus. Duo alia verba contra Probabilitas transcribo ex eodem Angelico 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. *Nam si causa sit EVIDENS, per se ipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente; vel, si non posset de facili recursus, ad superiorem haberi.* Salmanticenses cum Probabilistis contendunt, sat esse causam probabilem ad legis observantiam prætereundam. S. Thomas requirit causam evi-

den-

dentem; immo adiiicit, *præsertim interveniente consuetudine, vel cum facilis ad superiorem recursus non pateat.*

X. Ex quibus omnibus hæc pro communi sententia ratio formatur. Lex fertur propter bonum commune, & propter id quod communiter accidit. Hoc fine adæquato legis in communi vigente, numquam lex cessat in particulari, seu nullus particularis subditus a lege exemptus est. Cur? Quia lex non fertur propter particularem casum, sed propter id quod communiter accidere solet. Quare licet respectu huius, vel illius reipsa non accidat, hoc non tollit quin lex obliget: quia lex id spectat quod plerumque accidere communiter solet. Vetat lex armorum delationem ob periculum rixarum, dissensionum, & perturbationum. Periculum istud semper imminet; quamquam respectu huius, aut illius reipsa nec rixæ, nec perturbationes eveniant. Quæ de causa fornicatio semper est peccatum mortale: quia licet aliquis satis providere educationi generandæ proles valeat, communiter tamen hæc providentia natura sua deesset: ideo numquam occurrere casus potest in quo fornicatio licita evadat.

XI. Contraria sententia falso, ut dicitur, supposito perpetuo laborat. Negatur enim cessare finem legis vel in particulari, dum finis adæquatus legis in communi consistit. Quod aliquis in particulari non experiatur malum quod lex prohibet, hoc non tollit quin finis legis etiam respectu huius consistat: quia finis legis etiam respectu huius est quod ob bonum commune teneatur servare & ipse legem, quæ vetat mala passim contingentia; quamquam casus occurrat in quo reipsa non eveniant. Falsum itaque est principium cui opposita nititur opinio. Utique anima legis est eiusdem finis. Sed hic etiam in particulari consistit, quando respectu multitudinis viget in communi. Securus ego sum, inquis, nullum respectu mei armorum delationem, accessum ad monasterium Monialium periculum parere. Esto. At finis propter quem instituta lex est, non est hic casus tuus particularis; sed casus qui communiter occurrunt. Communiter autem occurrunt mala, hominum multitudine spectata, quæ lex prohibet. Et hoc fat est ut & tu, respectu cuius non occurrit casus legis, subiectus sis legis observationi. Quod de correctione fraterna obtruditur, vanum est. Præceptum quippe illud, cum sit adfirmans, non obligat, cum spes fructus non adsit.

XII. Tandem absurda quæ necessario contrariam consequuntur opinionem, illam improbabilem profus reddunt. Ea quippe admittæ, omnes fere humanæ leges in nihilum occiderent. Quisque pro suo affectus commodo, & ingenio contenderet, legis finem locum non habere. Quin hac regula leges ipsas naturales quisque metiri auderet. Divites omnes contenderent, finem vetitæ fornicationis eorum respectu non consistere; cum habeant, unde & mulieri, & futuræ proli providere abunde possint. Librorum hæreticorum lectionem, accessum ad monaste-

ferium, armorum delationem, pomparum usum, & plurima alia quisque sibi licita fore iudicaret.

XIII. P. Dominicus Viva defendit hanc nostram communem sententiam *quæst. vi. artic. 5.* Verum, ut suæ benignæ propensionis obsecundet, post confirmatam communem sententiam responsa adversariorum refert, nec ea reiicit; sed de more lectori facultatem facit ut quid sibi magis expedire viderit, seligat; quin ita sub finem disputationis exaltat adversariorum responsa, ut vel ipsi stupidi intelligant, quo Auctoris istius animus pendeat. En quam verum in praxi sit, *vi Probabilismi* quaslibet opiniones regulas esse conscientiarum. Quid enim adversantes opiniones oppugnant, dum illas probabiles, licet minus, agnoscunt? Verum & de hoc fusc alibi. Responsa adversariorum, quæ *intrepida* P. Viva appellat, vana sunt. Nam præcipuum responsum quod refert P. Viva, apertum continet errorem. Falsum est, inquit, legislatorem habere finem illum universaliorem, quod pars conformetur toti, quando cessat finis immediatus legis in particulari. Nam hoc non est utile, sed damnosum communitati, eo quod singulos obliget, & aggravet in casu quo cesset finis legis absque ulla utilitate. Hinc dicunt, cessante fine directo, & immediato legis, cessare animam legis; atque adeo non obligare, ut pars conformetur toti, quando in parte cessat ratio cur conformetur toti, & nullum adest scandalum.

XIV. Responsum istud, quod totidem fere verbis refertur a P. Viva, ab imis legum fundamenta suffodit; leges omnes adoritur, & pervertit; subditos ad rebellionem irritat, & accendit; antilogiis, & falsis suppositionibus fulcitur. Quæ absurda irritato conatu declinare, seu fucare adversarii student. Et, quod ad primum attinet, error manifestus est, quod pars non debeat conformari communitati in nostro casu. Ut enim ad incitas cum suis adversariis redigam P. Viva: cedo: consistit ne in quæstionis nostræ casu finis in communi? (Hic enim est quæstionis status num vigente fine in communi, & cessante in particulari, modo explicato, & explicando, cesset lex.) Minime. Ergo subditus particularis tenetur conformare se communitati, quæ patitur detrimentum, quando pars se toti subtrahit. Siquidem inde bonum commune eiusdem assurgit, & viget, quod partes conspirent in bonum totius. Iam dictum est, quod, licet casus legis, puta rixæ in delatione armorum, seductio in lectione librorum, scandala in ingressu in monasteria, re non contingant; non propterea cessat legis finis, ut declaravi. Quoniam finis legis etiam in hoc particulari est, ut pars conformetur toti. Obtinuit communis loquendi usus, ut dicatur cessare finem legis in particulari, quando malum quod prohibere lex intendit; in illo particulari non evenit: quo tantum in sensu dicitur, finem legis in particulari cessare. Ceterum non cessat legis finis quantum ad obligationem legis servandæ etiam ab illo parti-

cu-

culari. Immo quia legislator humanus prævidere omnes casus particulares nequit, omnes subditos obligat ad observandum, aut vitandum id quod communiter contingit; ut sapienter de more definit S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 6. ad 3. *Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quæ conveniunt ad finem intentum: & si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre debet secundum ea quæ in pluribus accidunt.* Si ipse legislator exprimere casus omnes vellet; quæ, amabo te, confusio non eveniret? Si singuli subditi metiri legis obligationem vellent ex respectuum erga semetipfos diversitate; quæ absurda non consequerentur? At, inquit P. Viva, *ad absurda quæ adducuntur, respondent intrepide.* Intrepide sane, immo audacter & temere: quoniam ratio deest, & communis sensus. Nec vacat diutius immorari in opinione aperte falsa refellenda, Nec est quod regeras, illam magnos habere patronos. Magni sane, quod plura digna laude docuere. Sed, ad hoc quod attinet, errarunt, quemadmodum & in aliis. Hæc pauca adicere libuit contra dexteritatem illam qua P. Viva, sin aperte, saltem per cuniculos, laxiores insinuare opiniones solet, quas ille credit probabiles.

C A P U T II.

De legis abrogatione.

L A Brogatio, seu revocatio legis ea est quæ legem promulgatam, & obligantem de medio tollit. Duplex est: alia *negativa*, qua lex desuetudine aboletur, nulla alia lege contraria substituta; alia *positiva*, qua lex lata revocatur, nova loco eiusdem, & quidem contraria invec̄ta. Et hæc aut est formalis & expressa, quæ, clausula expressa, priorem legem abolet, aliam substituendo; aut virtualis, dum, omiſſa clausula abrogante antiquam legem, nova lex conditur, quæ cum priore pugnat. Differt abrogatio a derogatione, quod illa totam, hæc partem legis abolet.

II. Leges, etiam iustæ, absolute revocari queunt. Ceterum, dum nova lex conditur, veteri antiquata, rationalis causa occurrat necessum est: quia lex iusta non est, nisi sit bono communi consentanea. Ergo abrogatio positiva non a sola voluntate, sed potissimum a recta ratione legislatoris proficisci debet. S. Thomas optime exponit qua ratione mutari leges valeant 1. 2. quæst. xcvi. art. 1. *Lex humana est quoddam dictamen rationis, quo diriguntur humani actus. Et secundum hoc duplex causa esse potest, quod lex humana iuste mutetur: una quidem ex*
par-

parte rationis; alia vero ex parte hominum, quorum actus lege regulantur. Ex parte quidem rationis, quia humanæ rationi naturale esse videtur ut gradatim ab imperfecto ad perfectum perveniat. Unde videmus in scientiis speculativis, quod qui primo philosophati sunt, quædam imperfecta tradiderunt, quæ postmodum per posteriores sunt tradita magis perfecte. Ita etiam in operabilibus: nam primi qui intenderunt invenire aliquid utile communitati hominum, non valentes omnia ex seipsis considerare, instituerunt quædam imperfecta in multis deficientia, quæ posteriores mutaverunt, insistentes aliqua quæ in paucioribus deficere possunt a communi utilitate. Ex parte vero hominum, quorum actus lege regulantur, lex recte mutari potest propter conditionem hominum, quibus secundum diversas eorum condiciones diversa expediunt: sicut Augustinus ponit exemplum in I. de libero arbitrio, quod si populus sit bene moratus, & gravis, communisque utilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi Magistratus, per quos Respublica administratur. Porro; si paulatim idem populus depravatus habeat venale suffragium, & regimen flagitiosis, sceleratisque committat, recte adimitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum redit arbitrium.

III. Duo itaque principia sunt legis humanæ abrogandæ, & mutandæ. Alterum est ipsa ratio humana, unde lex manat: quæ, cum sit imperfecta, mutationi obnoxia est. Alterum est humanæ naturæ conditio, cui uno tempore lex expedit; & alio tempore nocet ob varias rerum vicissitudines. Illud tamen advertunt sapientes omnes, raro mutandas leges esse, quæ semel latæ ipsa experientia inventæ sunt bono communi consentaneæ. Paucissimi sunt legibus condendis peridonei. Quamobrem, cum ad mutandas leges multiplicentur legislatores, facilius error occurrit, & mutatio legum inducit contemptionem. Divina propemodum sunt documenta quæ in hunc finem promittit S. Thomas loc. cit. art. 2. *Lex humana intantum recte mutatur, in quantum per eius mutationem communi utilitati providetur. Habet autem ipsa legis mutatio, quantum in se est, detrimentum quoddam communis salutis: quia ad observantiam legum plurimum valet consuetudo; intantum quod ea quæ contra communem consuetudinem fiunt, etiamsi sint leviora de se, graviora videntur. Unde, quando mutatur lex, diminuitur vis coercitiva legis, in quantum tollitur consuetudo. Et ideo nunquam debet mutari lex humana, nisi ex alia parte tantum recompensetur communi saluti, quantum ex ista parte derogatur. Quod quidem contingit vel ex hoc quod aliqua maxima, & evidentissima utilitas ex novo statuto provenit; vel ex eo quod est maxima necessitas, ex eo quod lex consuetata aut manifesta iniquitatem continet, aut eius observatio est plurimum nociva. Unde dicitur a Iurisperito, quod in rebus novis constituenâis evidens debet esse utilitas, ut recte recedatur ab eo iure quod æquum diu visum est.* Hæc adeo luculenta sunt, ut expositionem reiiciant. Opponit sibi Doctor Angelicus, artes in dies mutari, & perfi-

ci;

ci; quidni ergo & leges? Respondet, artes a sola ratione suam perfectionem repetere. Legum vis, & robur a consuetudine plurimum pendet: ideo dispar ratio. Quæ doctrina ipsa experientia firmatur. Immortalis, & invicta Respublica Veneta, quia antiquarum suarum legum tenax acerrime est, & pro immobili regula habet, *Servetur solitum, nihil innovetur*, in imperii diuturnitate ceteris omnibus principatibus ad perpetuam suam gloriam præstat, eminentque. Nisi itaque evidentissima, ut inquit Angelicus, sit utilitas, aut nisi noxia ob temporum vicissitudines lex antiqua fiat, exulet mutatio omnis.

IV. Quæst. I. *Quandonam lex antiqua abrogata censeatur, nova superveniente?* Resp. Quando lex nova servari simul cum antiqua nequit, illa promulgata, hæc abrogata censeatur, etiamsi desit clausula abrogans. Siquidem quoties legislator quid præcipit quod una cum altero servari nequit, dum illud vult, hoc reiicit. Quæ nova lex, ut antiquam abroget, promulgari debet. Quando vero abrogatio est tantum *negativa*, non requiritur promulgatio. Expediit tamen ut populo comperitum sit, illum a legis onere liberum esse. Cum in aliqua provincia viget aliqua peculiaris iusta & legitima consuetudo, non abrogatur per legem generalem oppositam; nisi in hac lege generali expressa clausula, abrogans talem iustam consuetudinem, inserta habeatur.

V. Quæst. II. *Quis abrogare legem valet?* Resp. Qui fert legem, abrogare eam valet. Inferior legem superioris abrogare nequit; contra vero superior abolere inferiorum leges potest; ut Pontifex leges Episcoporum, & Rex leges Magistratum. Sed requiritur ad hunc effectum ut superior sit, non dignitate tantum, sed iurisdictione etiam. Qua de causa Archiepiscopus licet dignitate superior sit Episcopo, non propterea abrogare Episcopi leges potest. Quia Episcopus in ferendis legibus ab Archiepiscopo non pendet. Successor potest antecessoris leges abrogare. Legislatores provinciarum, regnorum nequeunt leges ferre quæ abrogent ius commune universale, quod a superiori potestate latum est: quia inferior in superiorem potestate caret.

VI. Quæst. III. *Potest ne inferior legem a se latam, confirmatam a superiore, abrogare, & mutare, eidemque derogare?* Resp. Duplex est confirmatio. Altera, quæ vim legum tribuit; & tum hæc est, quando leges feruntur ab inferioribus, potestate ad condendas leges destitutis. Quare, dum isti statuta, legesque condentes, recurrunt ad superiorem pro legum confirmatione, cum leges istæ totam vim a confirmatione recipiant, easdem confirmatas mutare, vel abrogare nequeunt. Altera est, quando inferiores facultate potiuntur condendi leges pro propria provincia, congregatione &c. & eas conditas confirmari a superiore curant ad maiorem auctoritatem, & dignitatem: tum easdem mutare, & abolere valent, nisi superior in confirmatione expressam clausulam adiiciat, qua mutatio, vel alteratio prohibeatur. Leges

latas in Synodo abrogare Episcopi valent, quia soli Episcopi reipsa leges ferunt; Parochi, ceterique, non ut iudices, sed ut consulentes, Synodo interfunt.

C A P U T III.

De legis interpretatione, & epiikia. Opiniones P. Viva, falso pro se citantis P. Suarez, & aliorum Probabilistarum refelluntur.

I. Interpretatio, quæ declaratio legis est, duplex. Alia *authentica* dicitur, seu *Iurisdictionis*, quæ a solo legislatore fit, habetque legis vim. Alia *doctrinalis*, quæ legis vi caret, & a Doctorum iudicio proficiscitur. Addi solet *tertia*, quæ nuncupatur *usualis*, quæ ab usu, seu consuetudine pendet.

II. Inferior nequit authentice interpretari superioris legem, ut ex dictis capite superiore patet. Heinc Theologorum nemo authentice interpretari legem naturalem, aut divinam potest. Interpretatione vero doctrinali quisque non modo humanas, sed naturales, & divinas declarare leges valet, regulis iustæ prudentisque interpretationis servatis.

III. Quæst. I. *Quando legislator prohibet legis interpretationem, licitum ne est Doctoribus ex instituto, nedum obiter, eandem interpretari?* Resp. Adfirmant P. Castropalaus *tract. 111. disp. v. punct. 3. §. 2. num. 6.* & Salas *disp. XXI. sect. 2.* Ecqua ratione id evincunt? Quia, inquit P. Castropalaus, regulariter loquendo, quoties in aliqua lege prohibetur interpretatio, solum vetatur interpretatio *frivola*, quæ est contra mentem legis. Papæ? Lege peculiari opus est ad frivolas interpretationes vetandas? Mirum, quod non dixerit prohiberi interpretationes authenticas, secus doctrinales. His distinctiunculis, & effugiis leges omnes eluduntur. Si Pontifices prohibeant interpretari propositiones ab Ecclesia damnatas absque peculiari facultate; en doctrinam quæ in antecessum deludit eiusmodi prohibitiones. Et quamquam plures interpretationes ineptissimæ, nedum frivolæ sint; Auctores tamen non frivolas, sed graves, & legitimas illas reputant. Falsa ergo, & legislatoribus iniuriosa est opinio Castropalai, & aliorum quos ipse citat.

IV. Quæst. II. *Quæ regulæ in interpretatione servandæ?* Resp. Primam, & potissimam regulam assignat S. Thomas 1. 2. *quæst. xcvi. art. 6.* ubi in arg. *Sed contra* adducit auctoritatem S. Hilarii. *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet sermo esse subiectus. Ergo magis attendendum est ad causam quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis.* Primum ergo omnium legislatoris intentio spectanda, quia hæc est veluti legis anima; verba autem

autem instrumenta sunt quibus intentio legislatoris exprimitur. Quare verba intentioni, non intentio verbis, subdenda sunt, ut habetur L. XVII. ff. de legibus: *Scire leges non est earum verba tenere, sed vim, & potestatem*. Quæ intelligenda sunt, quando ex universo legis textu intentio legislatoris innotescit. Ceterum, si legislatoris voluntas ambigua fuerit, tum inhærendum verbis est: quia absolute loquendo, verba sunt quæ nobis referunt legislatoris voluntatem; nec in ambiguo casu melior quam verba, haberi legis interpretis valet.

V. *Secunda regula* præscribitur L. XXVI. ff. de Reg. iur. *Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissime accipietur quæ rei gerendæ aptior est*. Præcipue inspicienda est ratio in lege allegata, & scopus quo lex pertinet: Tota legis substantia, & eiusdem spiritus summopere colligendus est. Et his omnibus mature expensis, ea præferenda sententia est quæ ad legis spiritum magis conformatur.

VI. *Tertia regula*. Quando legis verba ambigua apparent, interpretanda sunt iuxta communem intelligentiam loci, & patriæ in qua condita lex est. Quæque fere gens quibusdam phrasibus, formulisque loquendi utitur, quæ ex communi talis regionis intelligentia suum proprium sensum habent. Verba ergo numquam ad sensus metaphoricos detorquenda; sed iuxta naturalem regionis, loci, & sapientum intelligentiam exponenda sunt. Legislatorem enim iuxta communem loquendi sensum usurpasse verba, præsumendum est; alioquin nihil certi haberetur. Id solum attendendum, num ex naturali verborum intelligentia absurdum aliquod sequatur: tum enim illud vitandum est, etiamsi verba ad sensum metaphoricum, & improprium transferenda essent: quia potius præsumendum est, legislatorem minus doctum fuisse, & experrectum in verbis aptis ad suam mentem declarandam seligendis, quam voluisse iniquitatem, & absurda. Quando itaque nullum sequitur absurdum, lex generatim, & indefinite loquens, non est restringenda; nec restricta, & definita, amplianda, aut distinctionibus implicanda, iuxta illud axioma: *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*. Lex indefinita universali æqui-valet, nisi ex adiunctis aliud colligatur.

VII. *Quarta regula*. Quando de valore alicuius actus disputatur, sit nec ne validus, interpretanda lex est, ut valeat actus: quia nemo præsumitur quidquam inutile agere, servata tamen verborum proprietate.

VIII. *Quinta regula*. Lex in favorabilibus amplianda, in odiosis restringenda. In lege igitur favorabili non modo sensus naturalis, sed etiam civilis attendi solet. Sensus naturalis ille est quem verba efferunt iuxta communem intelligentiam. Sensus civilis, est qui ex fictione, ut dicitur, iuris, seu ex ipsa arte iurisprudentiæ suscipitur: quæque enim ars suas phrasas formulasque habet, ut notum est. Filii nomen iuxta sensum naturalem solum filium legitimum, iuxta artem civilem etiam adoptivum significat. Mortis vox solam mortem naturalem, iuxta civiles leges etiam

iam professionem monasticam significat. Plures alias regulas præscribunt tum Iſti; tum Theologi; sed, mea sententia, parum defervientes particulari interpretationi, quæ iuxta circumstantiarum diversitatem varios suscipit sensus. Idcirco eandem prætereo.

IX. Quæst. III. *Extendenda ne lex ad casum in ea non comprehensum ob similitudinis, vel identitatis rationem?* Resp. Lex prohibet unum casum, & non alterum: hic tamen similis est illi ob rationis similitudinem, vel identitatem. Similitudo in variis rationibus fundatur, quarum una similis alteri est, non eadem. Identitas rationis est, quando eadem omnino ratio viget pro casu comprehenso in lege, & pro non comprehenso. Communior sententia est, legem non extendi ad casus non comprehensos ob rationum similitudinem. Quandoquidem ratio legis non est lex: neque ratio legis necessitatem imponit legislatori comprehendendi omnes casus qui iidem omnino non sint. Sicut itaque libere legislator hunc præ alio casum includit in sua lege, ita alium non includit. Qua ergo ratione ad hunc non inclusum extendenda lex est? Idque exemplo constat. In *Clement. I. de electione* prohibetur ne quis eligatur in prælatum Conventus diversi Ordinis; & tamen vetita non intelligitur electio Regularis in Episcopum Ecclesiæ, in qua cum Clero sæculari interesse choro, & capitulo debet, ipsumque Clerum sæcularem dirigere.

X. Quando tamen eadem est omnino adæquata ratio, nisi quidquam in oppositum urgeat, extendenda lex est ad casum non comprehensum: & ita lex quæ prohibet sanguinis, seminis etiam effusionem in Ecclesia, ne polluatur, prohibet. Quamvis tamen sit eadem ratio, si non sit adæquata omnino, non videtur extendenda lex: immo *exceptio a regula firmat regulam in contrarium*. Glossa *Lib. XV. ff. de legibus*. Verum vix assignari aliqua generalis regula potest. Exempla aliqua subiiciam, in quibus eadem adæquata ratio prorsus viget. Lex quæ eximit virum a reddendo debito uxori adulteræ, liberat quoque uxorem ab hoc onere respectu mariti adulteri. Similiter, si sponsus ob absentiam sponsæ liberatur a sponsalium vinculo, sponsa quoque ob eandem sponsi absentiam libera a sponsalibus est. Et communiter in correlativis extensio ad casum non comprehensum ob rationis adæquatam identitatem locum habere solet. Hoc idem evenit in iis quæ, ut dicunt, æquiparantur; ut sunt electio, postulatio præsentatio, possessio. Lex quæ disponit de electione, disponit de postulatione in iis in quibus æquiparantur. Ad ea quoque quæ connexa sunt, vel quorum unum continetur sub altero, lex extenditur. Quare lex quæ condendi testamenti facultatem concedit, ad codicillum faciendum extenditur: & cui facultas codicilli faciendi denegatur, facultas etiam testamenti instituendi suspenditur.

XI. Quæst. IV. *Quando legislator decidit aliquem casum, extenditur ne decisio ad alium similem casum?* R. Quando Pontifices, Principesque decidunt aliquem casum, seu

feu controversiam, ad omnes alios casus in quibus eadem ratio viget, decisio extenditur. Quamobrem Pontificibus damnantibus propositiones aliquas, ad alias omnes opiniones quæ sunt eiusdem omnino rationis, proscripção extenditur. Leges enim non sunt de singularibus, nec casus decisis limitat illas; sed loco exempli se habet. Heinc colliges, librum aliquem prohibitum una lingua, puta Latina, prohibitum quoque esse in quacumque alia lingua, & potissimum vernacula, quando nullum omnino discrimen est præter solam linguæ diversitatem. Nec aliquem ratione præditum hanc veritatem inficiari posse iudico. Quid? Prohibita ne propositio aliqua hæretica, aut erronea lingua Latina erit, secus pronuntiata lingua Gallica, quando eadem profus est per identitatem, excepta idiomatis diversitate? Tot libri Angli, Hebraici, alteriusve idiomatis prohibentur latine versi. Numquid prohibiti non sunt in lingua vernacula, unde translati fuere? Opponunt, dialogos P. Daniele vetitos fuisse lingua Latina ann. 1693. Deinde prohibitos fuisse lingua Italica. Ergo ipsa sacra Congregatio prohibitos non intellexit in aliena lingua a Latina: alioquin superflua fuisset nova prohibitio. Vana, & nimium crassa oppositio. Exploratum ne erat sacræ Congregationi factum versionis omnino per identitatem eiusdem cum Latina, vel Gallica? An non potuerunt corrigi in versione Italica errores, & cetera alia ob quæ liber latine versus vetitus fuit? Ut istius facti veritas constaret, sub examen eundem librum induxit. Eundem per identitatem cum Latina versione invenit, & continuo illum anathemate confixit. Ne multa. Hypothesis identitatis utriusque versionis comperta non erat: idcirco novo examine præmissio, & identitate deprehensa, prohibitionem iteravit. Nisi hæc doctrina consisteret, propositiones latine versæ ex Hispanico, Italico, Gallico, Anglico idiomate, & a sancta Sede damnatæ, in proprio idiomate damnatæ non forent: & propositio latine scripta damnata ut hæretica, italice pronuntiata talis non esset: quo nihil absurdius dici potest. Nihil frequentius in ipso foro civili; potissimum Veneto, occurrit quam similis casus decisio. Et, nisi verum, & patens discrimen assignetur, decisio primi casus extenditur ad secundum. Quin licet lex ipsa non extendatur ad casum verbis non comprehensum; iudex tamen in definiendo casu simili, respectu cuius non sit lex peculiaris, tenetur legem ipsam ad similes casus extendere, & ad illius legis normam eosdem definire. Immo apud Ictos loco axiomatis habetur, quod *casus similis expresso, non est omissus a lege, & quod casus non expressus potest decidi per legem casus expressi.*

XII. Lex pœnalis iuxta communem opinionem non extenditur ad casus non comprehensos, ob rationis similitudinem, potissimum quantum ad pœnam. Pœnæ enim restringendæ, non ampliandæ sunt; ut habetur in l. 42. ff. de pœnis. *Interpretatione legum pœnæ molliendæ potius quam exasperandæ.* Item reg. 49. iur. *In pœnis benignior est interpretatio faciendæ.* Quam doctrinam confirmat S. Thomas

1. 2. quæst. xcvi. art. 6. *Unde Iurisperitus dicit, quod nulla ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duviori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem.* Non modo quoad pœnam, sed neque quantum ad præceptum, legem pœnalem extendi ad casum non comprehensum, docent communiter Auctores. Quoniam, inquit, quemadmodum legislator noluit extendere pœnam, ita neque præceptum. Verum id ex circumstantiis colligendum videtur. Ceterum absolute loquendo doctrina sibi cohæret. Nam pœna infligitur ob legis transgressionem. Ergo ubi non est pœna, nec transgressio legis est,

XIII. Quæst. V. *Quibus in casibus licitum est uti epikiia, seu epikeia?* Resp. S. Thomas de epikeia duos instituit articulos 2. 2. quæst. cxx. ubi evincit virtutem esse, iustitiæque partem. Epikeia est correctio, & emendatio legis, & exceptio casus particularis ob circumstantias, quæ si legislatori notæ fuissent, illum casum excepisset. *Quia* (inquit S. Thomas loc. cit. art. 1.) *humani actus, de quibus leges dantur, in singularibus contingentibus consistunt, quæ infinitis modis variari possunt, non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret; sed legislatores attendunt ad id quod in pluribus accidit, secundum hoc legem ferentes: quam tamen in aliquibus casibus servare, est contra æqualitatem iustitiæ, & contra commune bonum, quod lex intendit.* In iis ergo casibus locum epikeia habet in quibus si lex servetur peccatum committitur; ut si redderes depositum gladium illi qui in patriæ proditionem illum converteret; seu tunc epikeia locum habet, ut perdocte more suo Caietanus docet 2. 2. quæst. cxx. art. 1. quando finis legis cessat contrarie; idest, quando legis observatio vitiosa evadit. P. Dominicus Viva quæst. vi. art. 6. contendit, locum habere epikeiam etiam tum cum cessat finis legis negative in particulari, si observantia legis incommodum afferat: quia tunc ratione incommodi finis legis cessat contrarie, Auctor iste hac ipsa quæst. vi. art. 5. præcedenti non est ausus, ut capite superiore vidimus, defendere aperte opinionem illam quæ propugnat, cessante fine legis in particulari negative, cessare legem respectu particularis personæ. Sed nunc aperte hanc propugnat opinionem, Si incommodum a legis observantia absolute excusaret, nulla lex observaretur; cum quælibet incommoda sit humanitati,

XIV. Quæst. VI. *Requiritur ne certitudo, an satis est probabilitas, ut usus epikeiæ licitus sit?* Resp. P. Dominicus Viva quæst. vi. art. 6. num. 4. respondet, non modo sat esse probabilitatem, sed etiam minorem probabilitatem. *Unde id verum est* (inquit) *non solum si subditus habeat formidinem de opposito; sed etiam si detur ex altera parte probabilitas, immo maior probabilitas, quod legislator potuerit, & voluerit ad talem casum obligare, ut docet Suarez Lib. VI. de legibus cap. viii. num. 3.*

XV. P. Viva pro hac sua laxa opinione citat Doctorem eximium P. Suarezium, quem, invitis superis, in Probabilissimum pertrahere Probabilistæ adnituntur. Forte P. Viva legit Suarezium apud Dianam. Nam Doctor eximius conceptis verbis oppositum docet *cit. Lib. VI. de legibus cap. VIII. num. 3. & seq.* Ubi refert sententiam Caietani, & Soti, qui utique docent, ex iudicio probabili licitum esse uti epikeia, quando necessitas urgeat, & non pateat recursus ad superiorem consulendum. Hæc sunt verba Doctoris eximii *ibidem num. 4.* „ Hanc vero assertio-
 „ nem limitant Caietanus, & Soto supra, ut locum habeat, quando occasio est
 „ subita, & urgens periculum, ita ut non detur tempus consulendi superiorem :
 „ alioquin dicunt, in illo casu recurrendum esse ad superiorem; & ita exponunt
 „ D. Thomam, utentem illa distinctione, quia non potest in alio dubio verifica-
 „ ri, ut statim dicemus. Hæc vero doctrina *aliquibus modernis* non placet, ne-
 „ que putant distinctionem illam divi Thomæ de casu in quo potest, vel non
 „ potest conveniri superior, posse applicari ad casum formidolosum, cum iudicio
 „ probabili.“ Et, relatis duobus modis adhibendi epikeiam quos moderni excogi-
 „ tarunt, *num. 6.* resumit doctrinam Caietani, & Soti, inquiens. „ Nihilominus sen-
 „ tentiam Caietani, & Soti cenfeo esse practice certam quoad hanc partem, ut,
 „ quando non potest conveniri superior, liceat ex probabili sententia, aut iu-
 „ dicio epikeia uti, sive casus excipi iudicetur a potestate legislatoris, sive a sola
 „ voluntate. Ratio est, quia iudicium probabile in rebus moralibus sufficit ad
 „ prudenter operandum, præsertim ubi regula certa applicari non possit; ut ex
 „ materia de conscientia suppono. Item, quia alius modus operandi est ultra hu-
 „ manam conditionem, & prudentiam; cum omnis fere cognitio humana conie-
 „ cturalis sit, & præsertim in rebus agendis. Item, quia imponeretur gravissimum
 „ onus hominibus, si numquam liceret eis uti epikeia ex iudicio probabili, *quando*
 „ *non patet aditus ad superiorem.* Quis enim auderet umquam excusari a lege po-
 „ sitiva propter necessitatem occurrentem; *cum nemo sit tam certus de sufficientia*
 „ *causæ, quin dubitet, vel formidet?*“

XVI. Evidens itaque est Doctorem eximium de illa probabilitate sermonem habere cuius usum in moralibus actionibus omnes fatemur licitum. Quænam probabilitas hæc? Quæ caret certitudine evidenti, quam vix in moralibus habere communiter possumus. In toto hoc capite nec verbum habet P. Suarez de *minori* probabilitate in conspectu *maioris*. Hic dumtaxat docet, non esse necessariam cognitionem evidentem, cum hæc haberi communiter nequeat; sed satis esse probabilem, qua maior haberi communiter nequit. Quæ cum ita sint, quo fundamento ausus est P. Dominicus Viva in præsidium laxæ suæ opinionis Doctoris eximii patrociniū allegare? Et audent nihilominus Probabilistæ malam fidem nobis exprobrare in exponendis casuisticis laxitatibus? Heinc colligere fas est quo obse-

quo suspiciam eximios inclitæ S. I. Theologos, quos æque ac domesticos ab imposturis assero, occasione data, dum veritatis defensio id postulat.

XVII. Verum enimvero, ut evidentius colligant lectores, non esse Casuistis multis fidendum, dum Auctores allegant in patrocinium suarum opinionum, operæ pretium est palam facere, quam longe distet Doctor eximius a laxa doctrina P. Viva. Non modo P. Suarez non docet, licitum esse uti epiikia ex iudicio probabili in conspectu maioris probabilitatis; verum etiam addit, non posse quempiam ex probabilitate absoluta uti epiikia, quando recursus patet ad superiorem. Sic enim pergit *ibi num. 8.*, Maior mihi difficultas est circa aliam partem opinionis Caietani, quod, stante iudicio probabili, non liceat illo uti sine inter-
 ,, pretatione, vel consensu superioris, quando non est periculum in mora, sed
 ,, conveniri potest. “ Et post expositas rationes dubitandi continuo *num. 9.* his
 ,, verbis concludit., Nihilominus in hoc etiam non est recedendum a *communi sen-*
 ,, *tentia, quæ videtur usu omnium piorum, & prudentum confirmata.* Et ad hoc
 ,, suadendum valere possunt rationes factæ in secundo membro præcedentis sen-
 ,, tentiæ. (Quæ excludit usum opinionis probabilis in casu nostro.) Et præterea,
 ,, quia inordinatum est uti coniecturis, & propter illas solas relinquere verba le-
 ,, gis, ubi potest certo constare de mente, & voluntate legislatoris. Et ideo in
 ,, omni epiikia solum probabili debet hic ordo servari. Et quamvis ordinarie ma-
 ,, gis necessarius sit in epiikia quæ est de sola voluntate legislatoris, quam in
 ,, illa quæ circa potestatem versatur; nihilominus in utraque servandus est iuxta
 ,, materiæ necessitatem, vel probabilitatis gradum: quia, ut dixi, semper ibi
 ,, miscetur coniectura de voluntate legislatoris. Neque contra obstat illa ratio,
 ,, quod iudicium non redditur certius ex hoc quod sit, vel non sit recursus ad
 ,, superiorem. Hoc enim est verum de certitudine speculativa, non vero de cer-
 ,, titudine practica. Nam, cum potest consuli superior, cessat necessitas utendi
 ,, iudicio probabili de voluntate eius: quod secus est, quando est periculum in
 ,, mora. *Et ideo tunc potest illud iudicium probabile ad praxim applicari ex princi-*
 ,, *piis certis, quod in necessitate uti possumus iudicio probabili ad evitandum aliquod*
 ,, *gravamen, vel ad convenientem observationem legum.*

XVIII. Docet Doctor eximius iudicii probabilis usum licitum esse, necessitate urgente. Docet licitum esse usum talis iudicii, quando certitudo evidens haberi non possit. Numquam in toto hoc capite vel remote indicat, licitum esse usum minoris probabilitatis in conspectu maioris; ut falso, & per summam iniuriam eum laudat P. Viva, qui, postquam pro laxa sua doctrina citavit P. Suarez, meminit postea doctrinæ quam modo rescripsi, & ut solent Probabilistæ, manifestis antilogiis semetipsum conficit. Hæc pauca, data occasione, dixi, ut vindicarem P. Suarez, quem ob doctrinam, & pietatem magni facio, a nota *Proba-*

bi-

bilissimi, a quo cum P. Camargo assero fuisse alienum. Ceterum, si adversari *Probabilistam* illum velint, cum illis ob hanc controversiam contentionis funem non ducam.

XIX. Sed, ut magis pateat benignitas doctrinæ P. Viva, audi praticum casum quem proponit ibidem., Quare, si *aliqui Doctores*, facientes opinionem pro-, babilem, dicant nolle legislatorem obligare ad Missam audiendam cum tali in-, commodo, verbi gratia, quod a te conficiatur pedibus iter trium milliariorum, ad illam reperiendam, & *plures alii Doctores sustineant oppositum*, poteris licite, Missam non audire, quamvis possis illam ex supererogatione audire. Quis, amabo te, non mirabitur, contpiciens tam benignam Christianis proponi opinionem? Ut opinio sit probabilis, fat est ut *aliqui Doctores* eam doceant. Qui sunt hi Doctores? *Aliqui Casuistæ*. Et isti *aliqui* efficiunt opinionem probabilem; etiam si *plures Doctores* oppositum doceant. Si aliqui ergo Casuistæ doceant, te non teneri audire Missam die dominico, si iter trium milliariorum pedibus conficiendum sit; liber ab audiendo Sacro es, licet *plures Doctores* oppositum doceant, & quamquam ex *supererogatione* possis Missam audire? Potes illam audire ex supererogatione; & non teneris, ut impleas divinum & ecclesiasticum præceptum? Una hora conficitur iter trium milliariorum. Unius horæ labor in die festo levis materia est iuxta Casuistas; immo iuxta plures Probabilistas duabus horis poteris laborare die festo, quin graviter violes præceptum: quia levis materia est. Labor vero itineris unius horæ adeo gravis est, adeo incommodus, ut te ab observatione præcepti audiendi Sacri eximat? Hæc sunt diversa pondera *Probabilissimi*, quibus humanitati contra legem consulitur. Et in tantæ laxitatis patrocinium laudatur auctoritas Doctoris eximii P. Suarez, qui contra doctrinam laxam, pro qua laudatur a P. Viva, scribit. *Quarto dicendum est de casu in quo iudicari non potest probabiliter, an casus comprehendatur sub legis obligatione nec ne. In quo sententia communis est, recurrendum esse ad superiorem, si fieri possit; VEL SI NON POSSIT, SERVANDAM ESSE LEGEM. Ita D. Thomas quæst. cxx. art. 1. ad 3. dicto art. 6. ad 2. Idem Conrad. Caiet. Medin. & Soto supra. Medin. codic. de pœnit. tract. de ieiun. cap. de his qui tenentur ad ieiun. QUAE SENTENTIA PER SE EVIDENS EST in casu patiente moram, ut consulatur Princeps. Nam, si in casu tantum formidoloso & PROBABILI, multo magis in casu dubio. Hæc P. Suarez, quæ convellunt non modo opinionem nimium laxam P. Viva, verum etiam ipsa Probabilissimi principia. Non vacat expendere alium locum citatum a P. Viva.*

XX. Missis itaque casuisticis commentis, communis sententia ab omnibus amplectenda est, quam propugnat S. Thomas pluribus in locis, & præsertim 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. sic inquires. *Si causa sit evidens, per seipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente; vel si non pos-*

set

set de facili recursus ad superiorem haberi. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi. Hanc eandem doctrinam confirmat ibi quæst. cxx. art. 1. ad 3. Interpretatio locum habet in dubiis, in quibus non licet absque determinatione Principis a verbis legis recedere; sed in manifestis non est opus interpretatione, sed executione.

XXI. Sed Probabilistis nostris ad eludendam communem doctrinam per se evidentem sat est aliquos Doctores Casuistas docere contra ceteros Doctores, te esse a lege liberum. Auctoritas hæc aliquorum aufert omnem dubitationem; tametsi intellectus non modo suspensus dubitando hæreat, verum etiam rationum, & auctoritatum pondere plurium Doctorum in adversam partem feratur. Quoniam aliqui tales Doctores te admonent ut excutias hoc maius rationum pondus, illisque adhæreas, vi cuiusdam arcanæ reflexionis quam ipsi excogitarunt. Istam vitiligandi artem fusius alibi profligavimus.

C A P U T IV.

De æquo, & bono.

I. AD maiorem S. Thomæ doctrinæ de epiikia illustrationem pauca adiicere lubet. Nihil frequentius in ore homines habent quam *æquum*, & *bonum*; litesque transigendas componendasque *de æquo, & bono* aiunt. Epiikia, quam supra angelica doctrina interpretatus sum, æquitatem, & bonitatem complectitur. Et quoniam non omnes, quid hæc duo *æquum*, & *bonum* significant, perspectum habent, idcirco paucis eadem exponam.

II. Non pauci æquum, & bonum in hominum arbitrio collocant: quod uno in sensu verum habet. Nam vir bonus, & æquus ab æquitate appellatur, estque probus, comis, suavis, humanus. Ideo iudicio boni & æqui viri dicitur componendas lites esse, quatenus vir bonus & æquus non ex arbitrio, sed ad iustitiæ normam, quam præ ceteris compertam habere virum bonum & æquum præsumitur, quid cuique tribuendum sit, decernit. Probitas quippe, animi candor, morumque integritas, ut Aristoteles ipse docet, ad æquitatis, & iustitiæ notitiam assequendam plurimum conferunt.

III. AEquitatem pro ipsa iustitia, seu iure accipit ICTUS ff. de iustit. & iur. l. 1. ubi inquit. *Ius est ars boni & æqui*, cuius merito quis nos Sacerdotes appellet. Quod dictum hoc pacto exponit S. Augustinus Lib. de quant. Anim. cap. ix. inquit. *Nihil, ut arbitror, dicimus esse iustitiam, nisi æquitatem: æquitas autem ab æqualitate quadam videtur appellata. Cum vero lex addit, Cuius merito quis nos Sacerdotes appellet, nimirum ostendit, sacerdotali tribunali, atque iudicio non iuris*

iuris severitatem, ac subtilitatem, sed æquitatem, legisque clementiam præesse debere: quandoquidem Deus Opt. Max. cuius personam sustinent Sacerdotes, ad æquitatis normam iudicia, & sententias dirigit suas. Sunt enim illa in divinis voluminibus percelebrata. Virga enim æquitatis, virga regni eius, ad Hebr. i. & Psalm. xlv. ex editione lxx. & Psalm. x. AEquitatem vidit vultus eius: & Psalm. xvi. Oculi tui videant æquitatem: & Psalm. cxviii. AEquitas testimonia tua: & Omnia mandata tua æquitas: & Prov. cap. viii. Meum est consilium, & æquitas. Ita ipsum ius primum divinum censenda est æquitas.

IV. Sapientiores omnes iuris interpretes hanc æquitatem animam legis appellant. Aristoteles *Lib. V. ad Nicomachum cap. x.* inquit: *Hæc est ipsius æqui, & boni natura, ut legis emendatio sit hætenus, ubi propter generalem sermonem deficit.* Et paullo ante. *AEquum, iustum quidem est, non quod lege constat, sed tamen illius quod lege constitutum est, emendatio.* Vir bonus & æquus est veluti alter legislator, & moderator legis, cuius rigorem minuit, temperat, & quæ generali sermone complecti non potuit legislator, decernit, definitque, ut bonus prudensque arbiter. Cum enim omnis lex, ut perscipienter advertit S. Thomas *loc. cit. cap. super.* generalis sit, & univèrse loquatur, fieri nequit ut omnes casus temporum, locorum, & personarum comprehendat. Ea itaque quæ legislator prudenter omisit, vir bonus & æquus corrigit, emendat, adiecit. Quæ omnia præstaret legislator, si adesset. Infinita prope sunt hominum officia, quæ includi una lege nequeunt. Idcirco decreto æqui bonique viri definiri debent.

V. Acute ait Aristoteles *Lib. III. Polit. cap. i.* legem esse mentem sine appetitu, quo prodit, solam rationem in condenda lege habere locum, appetitionibus omnibus exclusis. Vir æquus & bonus ipso legislatore præstantior sit oportet, cum eiusdem legem accommodare actionibus humanis debeat, & pro circumstantiarum varietate temperare, extendere, aut coercere. Quæ omnia exquisitum iudicium, consummatam prudentiam, acumen, & mentis penetrationem, animi candorem, morum integritatem, iustitiæ amorem postulant. Quot sunt isti æqui bonique viri, his dotibus ornati? Paucissimi. Et tamen videas ipsos de trivio homines legis interpretandæ, amplificandæ, coercendæ, & minuendæ ius sibi usurpare. Superiores omnes hac æquitate, & bonitate esse præditi deberent, ut legem applicare occurrentibus eventis scirent. Verum plerumque, quo sunt indoctiores, imperitioresque, eo audacius se legis interpretes iactant, & sub larva æqui, & boni legem pessumdant. Alii legis cortici, non secus ac Iudæi, plus æquo hærentes, obstinate, perfractæque pro ingenio tetroque humore legem duram, ferream, & a circumstantiis seiunctam considerant. Et ad huius legis abstractæ normam, contra legis spiritum, & legumlatorum mentem, subditorum conformare mores adnituntur. Exquisita prudentia opus est (qua profecto retu-

si ingenii homines destituti sunt) ut pro æquo, & bono legis observatio promovetur veri queat.

VI. Paulus Comitulus, Antiprobabilista egregius, I. Part. cap. x. præter plura alia nonnulla effata M. Tullii ex oratione pro *Aulo Cecinna* collegit ad æquitatem illustrandam, quæque huc transcribere pretium operæ existimavi, Sunt autem eiusmodi. *Ex æquo & bono, non ex callido versutoque iure rem iudicari oportet. Scriptum sequi calumniatoris est: boni iudicis, voluntatem scriptoris, auctoritatemque defendere.* Secunda sententia. *Si voluntas, tacitis nobis, intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Tertia sententia par secundæ. *Non ex verbis totum pendet ius; sed verba serviunt hominum consiliis, & auctoritatibus.* Quarta sententia. *Imperium domesticum nullum erit, si servulis hoc nostris concesserimus ut ad verba nobis obediant, non ad id quod ex verbis intelligi possit, obtemperent.* Quinta sententia. *Non quibus verbis, quidque dicatur, quæritur; sed quæ res agatur.* Sexta. *Causæ ratione, non verbis ponderantur.* Septima. *Fieri non potest ut aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat.*

VII. Præfatas Ciceronianas sententias duobus articulis S. Thomas cit. quæst. cxx. 2. 2. comprehendit. In priore quippe articulo, ut advertit etiam laudatus Comitulus, docet id amplectendum esse quod, prætermisissis legis verbis, iustitiæ ratio poscit, & communis utilitas. Consentaneum quippe est ut legis verba negligantur, quoties æquitatis, & boni communis iactura imminet; cum legis spiritus bonum commune spectet. Heinc in altero articulo subdit, iustitiæ nomen primum æquitati, post iustitiæ legali convenire. *Nam iustitia legalis dirigitur secundum epiciam: unde est quasi superior regula humanorum actuum.* Similia scribit in IV. dist. xv. quæst. III. art. 1. quæstiunc. 4. *Ad tertium dicendum, quod præcepta iuris positivi magis obligant ex intentione legislatoris quam ex ipsis verbis: & ideo transgressor talis præcepti magis est reputandus qui obviat intentioni legislatoris, quam qui deviat in aliquo a legis ordinatione. Intentioni autem legislatoris obviat qui vel ex contemptu, vel sine aliqua rationabili causa ordinationem non servat. In quo autem probabiliter credi potest, si legislator adesset, eum obligare non velle; talis non est reputandus præcepti transgressor.*

VIII. Sed, ut altius menti infixæ sit Aquinatis doctrina, lubet eiusdem pauca effata auro cedroque digna ob oculos ponere. Primum habetur 2. 2. quæst. cxx. art. 1. *Non fuit possibile aliquam regulam legis institui quæ in nullo casu deficeret.* Secundum ibi ad 1. *Sequi verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est.* Primum confirmat 1. 2. quæst. xcvi. art. 6. ubi allegat auctoritatem Hilarii ex Lib. IV. de Trinit. *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus.* Quæ verba sic illustrat. *Magis est*

at-

attendendum ad causam quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis. Secundum effatum: Omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem, & in tantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet. Unde Iurisperitus dicit, quod nulla ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos du-riore interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad severitatem. Tertium effatum in resp. ad 3. argum. eiusdem articuli. Nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excipere: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere quæ conveniunt ad finem intentum. Quartum effatum in ead. resp. Si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes ex-primeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre deberet secundum ea quæ in pluribus accidunt.

IX. Quæ hætenus transcripsi, hac brevi sententiâ comprehendit idem S. Doctor I. 2. quæst. xcvi. art. 2. ubi inquit. Unde omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis; in quantum a lege naturali derivatur. Si vero a lege naturali discor-det, iam non erit lex, sed legis corruptio. Hinc collige, iuris naturalis scientia præditum esse debere illum qui interpretandarum legum munus gravissimum as-sumit. S. Antoninus IV. Part. tit. v. cap. xix. fuse de æquitate scribit. Pauca hic delibo. Septima regula est pro scrupulorum depositione, præceptorum discreta epi-cizatio, idest interpretatio, vel declaratio: æquitas enim quam Philosophus nomi-nat epiciam, præponderat iuris rigori, secundum Iurisperitos. Est autem æquitas iustitiæ, pensatis omnibus circumstantiis particularibus, dulcore misericordiæ tempe-rata Unde Philosophus V. Ethic. dicit, quod epicia interpretativa legum est melius quam iustitia legalis. Et secundum hanc virtutem epiciæ possumus præce-pta Dei, Ecclesiæ, Prælatorum, seu iudicum benigne interpretari; & in foro qui-dem contentioso eius est interpretari cuius est condere, vel sententiare; sed in foro conscientiæ circa præcepta & humana, & divina dico, quod pertinet ad quemlibet pro facto suo, si tamen rationabiliter interpretetur.

X. Paulus Comitulus plures æquitatis regulas tum ex iure pontificio, tum ex iure civili, atque ex ipso M. Tullio collegit. Lectorum utilitati consulens ex eo-dem huc illas transcribo.

§. I.

Æquitatis regulæ e iure canonico haustæ.

Sequentium regularum princeps, unde omnes proficiuntur, hæc est, quam Christus Dominus *Luc. cap. vi.* statuit: *Prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Quæ sequuntur, ex iure pontificio collectæ sunt.

1. Quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debet uti eo. *cap. Cognoscentes de constitutionib.*

2. Patere legem quam tu ipse tuleris. *ex eod. cap. & tit.*

3. Constitutio apostolicæ Sedis omnes adstringit; & nihil debet vel ambiguum; vel obscurum continere. *cap. Quoniam de constit.*

4. Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non convenit. *cap. Cognoscentes eod. tit.*

5. Laicis super Ecclesiis, & personis ecclesiasticis nulla est attributa facultas; quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi. *cap. Ecclesia S. Mariæ de constitur.*

6. In rescripto apostolico, ut valeat, intelligitur hæc clausula, Si preces veritate nitantur; quamvis non apponatur. *cap. Ex parte de rescriptis.*

7. Papa patienter sustinet, si non fiat quod prava fuerit ei insinuatione suggestum. *cap. Si quando eod. tit.*

8. Exprimens falsum, vel tacens veritatem per fraudem, ex rescripto pontificio nullum consequitur emolumentum. *cap. Super litteris de refer.*

9. Consuetudo quæ canonicis obviat institutis, nullius debet esse momenti. *cap. Ad nostrum de consuetudine.*

10. Iuri naturali quacumque consuetudine aliquatenus derogari non potest. *cap. Cum tanto eod. tit.*

11. Romanus Pontifex iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere. *cap. I. de constitutionib. Lib. VI.*

12. Propter officium ecclesiasticum beneficium datur. *cap. ultimo de rescriptis Lib. VI.*

13. Quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. *de regulis iuris cap. II.*

14. Utilius scandalum nasci permittitur quam ut veritas relinquatur. *cap. III. eod. tit.*

15. Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. *cap. IV. eod. tit.*

16. Quod latenter, aut per vim, vel alias illicite introductum est, nulla debet stabilitate subsistere. *cap. v. de regul. iuris.*
17. Cum sunt partium iura obscura, reo favendum est potius quam actori. *de regulis iuris in v. i. regula 10. sumpta ex ff. eod. tit. l. Favorabiliores.*
18. Cum quis in ius succedit alterius, iustam ignorantiae causam censetur habere. *ex reg. iur. Lib. VI. reg. 14.*
19. Odia restringi, favores convenit ampliari. *reg. 15. eod. Lib.*
20. Non debet aliquis alterius odio prægravari. *regul. 22.*
21. Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum, *reg. 33. ex lege, Nemo potest mutare, ff. de regul. iur.*
22. Utile non debet per inutile vitari. *reg. 37.*
23. Ex eo non debet quis fructum consequi quod nisi extitit impugnare. *regul. 38.*
24. Cum quid prohibetur, prohibentur omnia quæ sequuntur ex illo. *reg. 39.*
25. Imputari non debet ei per quem non stat, si non facit quod per eum fuerat faciendum. *reg. 44.*
26. Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit. *reg. 45.*
27. Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura. *reg. 48. sumpta ex ff. eod. tit. l. Iure nature. Verum in lege civili legitur coniuncte, Detrimimento & iactura: nisi dicamus, & usurpatum esse pro vel.*
28. In pœnis benignior est interpretatio facienda. *reg. 49.*
29. Semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum. *regul. 51.*
30. Cui licet quod est plus, licet utique quod minus. *reg. 53. ex lege ead. tit. Non debet.*
31. Qui prior est tempore, potior est iure. *reg. 54. ex l. Quoties utriusque, ff. eod. tit.*
32. Qui sentit onus, sentire debet commodum, & e contra. *reg. 55. ex lege Secundum naturam ff. eod. tit.*
33. Non est obligatorium quod contra bonos mores est præstitum iuramentum. *reg. 58.*
34. Non est in mora qui potest exceptione legitima se tueri. *reg. 60. ex lege Nulla intelligitur ff. eod. tit.*
35. Nullus ex consilio, nisi fraudulentum non sit, obligatur. *reg. 62. ex l. Consilii ff. eod. tit.*
36. Quæ contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi. *reg. 64. ex l. Non dubium c. de legibus.*

464 *LIB. I. DE IURE NAT. ET GENT. &c.*

37. In pari delicto, vel caussa potior est conditio possidentis. *reg. 65. ex l. Cuius par delictum, ff. de reg. iur.*

38. Potest quis per alium quod potest facere per seipsum. *reg. 72. ex l. Quod iussu alterius ff. eod. tit.*

39. Factum legitime retractari non debet. *reg. 73. ex lege, In ambiguis, §. 1. ff. eod. tit.*

40. Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum. *reg. 74.*

41. Frustra sibi fidem postulat ab eo servari cui fidem a se praestitam servare recusat. *reg. 75.*

42. In malis promissis fidem non expedit observari. *reg. 75.*

43. Delictum personae non debet in detrimentum Ecclesiae redundare. *reg. 76.*

44. Rationi congruit ut succedat in onere qui substituitur in honore. *reg. 77.*

45. In argumentum trahi nequeunt quae propter necessitatem aliquando concessa sunt. *reg. 78.*

46. Nemo potest plus iuris transferre in alium quam sibi competere dignoscatur. *reg. 79.*

47. Qui contra iura mercatur, bonam fidem praesumitur non habere. *reg. 82.*

48. Cum quid una via prohibetur alicui; ad id alia non debet admitti. *regul. 84.*

49. Contractus ex conventionione legem accipere dignoscuntur. *reg. 85. ex l. Contractus, ff. eod. tit.*

50. Damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare. *reg. 86. ex l. Quod quis ff. eod. tit.*

51. Certum est quod is committit in legem qui legis verba complectens, contra legis sua culpa nititur voluntatem. *reg. 88. ex lege Non dubium cod. de legibus.*

52. Frustra legis auxilium invocat qui committit in legem. *cap. Quia frustra de usuris, & c. ult. de immunit. Eccles.*

53. Quae metu, & vi fiunt, de iure debent in irritum revocari. *ex cap. Abbas de iis quae vi metusve, & ex l. 1. ff. eod. tit. in qua lege est his verbis: Quod metu factum est, ratum non habebit, dicit Praetor.*

§. II.

Regulæ e iure civili selectæ.

3. **I**N omnibus quidem, maxime tamen in iure, æquitas spectanda est. ff. de reg. iur. reg. 91.

2. Qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet: ff. de legibus l. 11. 12. & 26.

3. In iis quæ contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris. l. 14. eod. tit.

4. Scire leges non est earum verba tenere, sed vim, ac potestatem habere. l. 16. eod. tit.

5. Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conservetur. l. 17. eod. tit.

6. In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio quæ vitio caret; præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit. l. 18. eod. tit.

7. Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat. l. 21.

8. Incivile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua eius particula proposita, iudicare, vel respondere. l. 23. eod. tit.

9. Nulla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra commodum ipsorum perducamus ad severitatem. l. 24. eod. tit.

10. Contra legem facit qui id facit quod lex prohibet; in fraudem vero legis facit, qui, salvis verbis legis, sententiam eius circumvenit. l. 24. eod. tit. est Pauli Iurisconsultissimi.

11. Fraus legi fit, ubi id fit quod fieri noluit, fieri autem non vetuit: & quod distat verbum ab intellectu, hoc distat fraus ab eo quod contra legem fit. l. 29. eod. tit.

12. Rectissime illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris; sed etiam tacito consensu omnium abrogentur. l. 31. eod. tit.

13. Optima legum interpretæ consuetudo. l. 36. eod. tit.

14. In ambiguitatibus quæ ex legibus proficiuntur, consuetudo, aut rerum perpetuo similiter iudicatarum auctoritas vim legis obtinere debet. l. 37. eod. tit.

15. Beneficium Imperatoris, quod ab eius indulgentia proficitur, quam plenissime interpretari debemus. l. ult. ff. de const. principum.

16. Actionem ex improbitate sua nemo consequitur. ff. de furtis, l. Itaque fullo.

17. Si, ut maleficium fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conventionē. ff. de pactis. l. iurisgentium §. Si ut maleficium.

18. Quoties pactum a iure communi remotum est, servari hoc non oportet. in ead. l. §. Si paciscar,

19. Si stipulatio sit interposita de his pro quibus pacisci non licet, servanda non est, sed omnino rescindenda. in ead. l. & ead. §.

20. Pacta quæ turpem causam continent, non sunt observanda. l. Si unus, §. Pacta, ff. de pactis,

21. Illud nulla pactio effici potest, ne dolus præstetur. ff. de pactis. l. Si unus. §. Illud. & l. 1. §. Illud ff. Depositi.

22. Cui iurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur sine quibus iurisdictio explicari non potest. De iurisdictione omnium iudicum l. 2.

23. Quid enim tam contrarium est consensui, quam error qui imperitiam detegit? ff. eod. tit. l. Si per errorem: & in l. Ad probationem. c. de loc. & cond. dicitur, inscientiam errantis non habere consensum. & in l. Cum testamentum. c. de iuris & facti ignorantia, dicitur, errantis nullam esse voluntatem: & in l. Non idcirco eod. tit. habetur, errantis nullam esse voluntatem.

24. Nemo in necessitatibus liberalis existit. ff. de adimendis legatis & fideicom. l. Rem legatam.

25. Non donat qui necessariis oneribus succurrit. ff. de donationibus inter virum & uxorem l. Si quis pro uxore.

26. Digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri. cap. de legibus & constitutionibus Principum. l. 4.

27. De auctoritate iuris nostra pendet auctoritas, in ead. l. & revera maior imperio est, submittere legibus principatum. in ead. l.

28. Non quidquid iudicis potestati permittitur, id subiicitur iuris necessitati. l. Omnem ff. de iudiciis.

29. Si delictum non ex animo, sed extra venit, noxia non committitur, cap. Si adversus delictum, l. 1.

30. Id demum quod maior pars omnium iudicavit, ratum est, cum & omnes iudicasse palam est.

31. Si ex tribus arbitris unus in quindecim, alius in decem, tertius in quinque condemnet, quinque præstari debent: quia in hanc summam omnes consenserunt. ex l. Diem proferre §. Si plures arbitrii ff. de arbitris. Eadem sententia repetitur in l. Inter pares ff. de re iudicata: ubi sic: Si diversis summis condemnent iudices, minimam summam spectandam esse Iulianus scribit.

32. In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius est quam tutius. ff. de regulis iuris, l. Ea quæ, reg. 153.

33. Omnia quæ animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt. *ff. eod. reg. 77.*

34. Non debeo melioris conditionis esse quam auctor meus, a quo in me ius transit. *ff. eod. l. In omnibus officiis.*

35. Is natura debet quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus. *ff. eod. l. Cum amplius.*

36. Nemo ex suo delicto conditionem meliorem facere potest. *ff. eod. reg. 177.*

37. Nemo damnum facit, nisi qui id facit quod facere ius non habet. *ff. eod. l. Nemo damnum, reg. 195.*

38. Non videtur vim facere qui iure suo utitur. *ff. eod. reg. 198.*

39. In pari causa possessor potior haberi debet. *ff. eod. reg. 171.*

40. Bona fides tantum possidendi præstat, quantum veritas; quoties lex impedimento non est. *ff. eod. l. Bona fides reg. 177.*

41. Minus est actionem habere quam rem. *ff. eod. Minus, reg. 204.*

42. Cum de lucro quæritur, melior est conditio possidentis. *ff. de regul. iur. reg. 169.*

43. AEquissimum visum est, creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret. *ff. de solutionibus. l. 1.*

44. Libertas omnibus rebus favorabilior est. *ff. de regulis iuris. l. Libertas, reg. 165.*

45. Infinita est æstimatio libertatis, & necessitudinis. *reg. 137. ff. eod.*

46. Servitutem mortalitati comparamus. *ff. eod. Servitutem, reg. 209.*

47. Etsi nihil facile mutandum est ex solemnibus, tamen ubi æquitas exposcit, subveniendum est. *ff. eod. Et si nihil.*

48. Omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut subverti possit. *ff. eod. Omnis definitio, reg. 202.*

§. III.

Sententiæ ex diversis Marci Tullii libris collectæ.

1. **L**EX est ratio summa, insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt; prohibetque contraria. *l. de legibus,*

2. Lex est recta ratio imperandi, & prohibendi. *in eod. Lib.*

3. Legem bonam a mala nulla alia re, nisi naturali norma, dividere possumus. *in eod. Lib. l. de legib.*

4. Honestæ, & turpiæ, natura, non opinione iudicanda sunt. *in eod. Lib.*

5. Ipsum bonum non est in opinione, sed in natura. *ibid.*

Gg ij

6. Om.

6. Omnes viri boni ipsam æquitatem & ius amant: nec est viri boni errare, & diligere quod per se non sit diligendum. *I. de leg.*

7. Nihil est profecto præstabilius quam plane intelligere, nos ad iustitiam esse natos, neque opinione, sed natura constitutum esse ius. *in eod. Lib.*

8. Iniustam legem non esse legem, probat *in II. de legib.*

9. Natura norma legis est. *in eod. Lib. II.*

10. Opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cernimus. *in eod.*

11. Periurii pœna divina exitium, humana dedecus. *in eod.*

12. Ad divos adeunto caste: pietatem adhibento: opes amovento, si qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. *in eod. II. de leg. Sancte vota reddunto. Ambæ hæc sententiæ in legibus erant Romanorum.*

13. Magistratus hæc est vis, ut præsit, præscribatque recta, & utilia, & coniuncta cum legibus. *in III. de leg.*

14. Ut enim magistratibus leges, ita populo præfunt magistratus: vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum.

15. Qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est. *in eod.*

16. Non solum ut obediant magistratibus, sed etiam ut eos colant, & diligant, præscribimus. *ex eod.*

17. Iusta imperia sunt: iisque cives modeste, & sine recusatione parento. *Lex erat hæc Romanorum, in III. de leg.*

18. Salus populi suprema lex esto. *Lex eorundem, ex eod. III. Libi*

19. Intercessor rei malæ salutaris, civis est. *ex eod. Lib. lex Romana.*

20. Est iniqua in omni re accusanda, prætermisiss bonis, malorum enumeratio; vitiorumque selectio. *Lib. III. de leg.*

21. Ut enim cupiditatibus Principum infici solet tota civitas, sic emendari, & corrigi continentia. *in eod. Lib.*

22. Nobilium vita, victuque mutato, mores mutari civitatum puto. *in eod.*

23. Principes vitiosi plus exemplo quam peccato nocent. *Lib. III. de leg.*

24. Vi opprimi in bona causa est melius quam male cedere. *in eod.*

25. Impediri bonam rem melius quam concedi male. *in eod.*

26. Nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam composita & constituta Republica quidquam agi per vim. *in eod. III.*

27. Noxiæ pœna par esto, ut in suo vitio quisque plectatur: vis capite, avaritia multa, honoris cupiditas ignominia sanciantur. *in eod. III. Lib. de legib.*

28. Fundamenta iustitiæ sunt, ut ne cui noceatur, ut communi utilitati servietur, & cum tempora commutantur, commutare officium, ut non semper sit idem. *in I. de officiis.*

29. Fundamentum iustitiæ est fides, id est dictorum, conventorumque constantia, & veritas. *in eod. Lib.*

30. Fides appellata est, quia fiat quod dictum est. *in eod.*

31. Promissa servanda non sunt, quæ sunt iis quibus promiseris, inutilia. *in I. de III. officiorum: nec si tibi plus noceant quam illi profint cui promiseris. in I. offic.*

32. Illis promissis standum non est quæ coactus quis metu; aut deceptus dolo promiserit. *I. offic.*

33. Quod verum est, simplex, sincerumque, id est naturæ hominis aptissimum. *in eod.*

34. Duobus modis fit iniuria, vi, & fraude. Fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur. Utrumque alienissimum ab homine; sed fraus odio digna maiore. *in eod.*

35. Totius iniustitiæ nulla capitalior est quam eorum qui tum cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut viri boni esse videantur. *in I. de offic.*

36. Nullum officium referenda gratia magis necessarium est. *in eod. Lib.*

37. Dare beneficium in nostra potestate est: non reddere viro bono non licet. *in eodem.*

38. Quidquid sine detrimento potest commodari, id cuique tribuendum est, vel ignoto. *in eod. Lib.*

39. Vinculum humanæ societatis est ratio, atque oratio. *in eod. I. offic.*

40. Offerre se periculis sine causa nihil stultius. *in eod. Lib.*

41. Quæ parva videntur esse delicta, neque a multis intelligi possunt, ab iis est diligentius declinandum. *in I. offic.*

42. Non attinet quidquam sequi quod assequi nequeas. *in eod. Lib.*

43. Studia nostra naturæ regula metiamur. *in I. offic.*

44. Victus, cultusque corporis ad valetudinem referantur; & ad vires, non ad voluptatem. *in eod. Lib.*

45. Omnis actio vacare debet temeritate, & negligentia: nec vero agere quidquam cuius non possis causam probabilem reddere: hæc est enim fere descriptio officii. *in I. de officiis.*

46. Cavendum ne maior pœna quam culpa sit. *in eod. Lib. & in III. de legib.*

47. Nobis a natura constantiæ, moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes datæ sunt. *in I. offic.*

48. Sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum. *I. offic.*

49. Opifices omnes in sordida arte versantur; nec vero quidquam ingenuum potest habere officina. *in eod. Lib.*

50. Nihil est agricultura melius, nil uberius, nil dulcius, nihil libero homine dignius. *in eod. Lib.*

51. Nihil laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. *in eod. Lib.*

52. Ut enim tutela, sic procuratio Reip. ad utilitatem eorum qui commissi sunt; non ad eorum quibus commissa, gerenda est. *in I. offic.*

53. Negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. *ex I. de offic.*

54. Contemnuntur ii qui nec sibi, nec alteri profunt, ut dicitur: in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. *in II. offic.*

55. Ius non esset, nisi esset æquabile. *in eod. Lib.*

56. Fundamentum perpetuæ commendationis, & famæ est iustitia. *in eod.*

57. Rem familiarem dilabi sinere flagitiosum est. *in II. offic.*

58. Habere quæstui Remp. non modo turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. *in eod.*

59. Omnes immemores beneficii oderunt. *in II. offic.*

60. Multa quæ natura videntur honesta, temporibus fiunt non honesta. *in III. offic.*

61. Vir bonus nihil cuiquam quod in se transferat, detrahet. *III. offic.*

62. Hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam quam mors. *in eod. Lib. ubi id præclaris conficit argumentis.*

63. Homo naturæ obediens homini nocere non potest. *in eod. Lib. Suæ cuique utilitati, quod sine alterius iniuria fiat, serviendum est. in eod. Lib.*

64. Hoc ipsum utile putare quod turpe sit, calamitosum est. *in III. offic.*

65. Eadem quæ utilitatis, honestatis est regula. *in eod.*

66. Dolus malus est, cum aliud est simulatum, aliud actum. *ex definitione Aquilii in eod. III. de offic.*

67. Vir bonus est is qui prodest quibus potest, nocet nemini. *in eod. Lib. sed post aliquanto addit: Nisi lecessitus iniuria.*

68. Nihil quod crudele, utile: est enim hominum naturæ quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas. *in eod. Lib. III. de offic.*

69. Qui non propulsat iniuriam a suis, iniuste facit. *in eod. Lib.*

70. Vir bonus ne cogitare quidem quidquam audebit quod non audeat prædicare. *in eod. III. offic.*

71. Cato ad fidem bonam statuit pertinere notum esse emptori vitium quod nosset venditor. *in III. offic.*

72. Ratio postulat ne quid insidiosè, ne quid simulate, ne quid fallaciter. *in III. offic.*

73. Quoniam iuris natura fons est; hoc intelligitur secundum naturam esse, neminem id agere, ut ex alterius prædetur incitiam: nec ulla pernicietas vitæ maior inveniri potest quam in malitia simulatio intelligentiæ. *in III. offic.*

74. Nihil quisquam debet, nisi quod est turpe, non reddere. *in eo paradoxo*, quod sapientes liberi, & stulti servi.

75. Id quod imperatur, necessarium; illud quod permittitur, voluntarium est: *in II. de invent.*

76. Leges in consilio Scriptoris, & utilitate communi consistunt. *in eod. Lib.*

77. Indignum est æquitatem litteris legis urgeri, quæ voluntate eius qui scripsit; defenditur. *in eod. Lib.*

78. Velle quod non deceat, idipsum miserrimum est: nec tam miserum est non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat. *ex Lib. de Philosophia; sive Hortensio, apud Augustinum Lib. XIII. de Trinit. cap. III.*

79. Quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sæpe sunt ac si effici non possint. *in partitionib. orat. ubi de genere deliberandi.*

80. Quod permagni interest, pro necessitate sæpe habetur. *ibid.*

81. Infelices qui omnia sibi licere existimant. *ex incerto ad Varronem.*

C A P U T V.

De dispensatione a lege.

Doctrina de dispensatione per omnes humanas leges divagatur. Ex dispensationum frequentia, & nimia facilitate universa disciplina tum ecclesiastica, tum monastica extremas patitur clades. Quamobrem diligenti examine exponenda est controversia: quod ut præstem, caput istud in sequentes tribuo paragraphos.

§. I.

Dispensationis notio, eiusdemque partitio.

Dispensationis notionem perhibet S. Thomas 1. 2. *quest. xcviij. art. 4. in-* quiens: *Dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula*; seu, est veluti aptare communis legis observantiam subditorum viribus, pro quarum diversitate temperanda est, & relaxanda. Quare communis dispensationis finitio est: *Iuris relaxatio ab habente legitimam potestatem ex iusta causa facta*. Differt ab interpretatione, & epikiia: quia interpretatio non est actus iurisdictionis, sicut neque epikiia; sed est doctrinalis legis declaratio, quæ fieri a quolibet sapiente potest. Dispensatio actus iurisdictionis est, soli superiori competens. Aliquando tamen dispensatio pro ipsa interpretatione a S. Thoma accipitur *loc. cit. ad 3.* ubi statuit, dispensationem locum non habere in præceptis iuris naturæ.

Subdit tamen: *In aliis vero præceptis quæ sunt quasi conclusiones præceptorum communium, quandoque per hominem dispensatur, puta quod mutuum non reddatur proditori patriæ, vel aliquid huiusmodi.* Dispensatio hæc mera est interpretatio, qua declaratur a quolibet ratione recta prædito in hac circumstantia legem naturalem non obligare. Dispensatio autem presse accepta actus est iurisdictionis, quo a legis onere subditu eximitur. Verum tamen est in qualibet dispensatione interpretationem legis præcedere. Tenetur enim, ut infra dicitur, dispensator expendere legis rigorem, subditi indigentiam, & boni communis utilitatem: quibus interpretatis, & expensis ad actum iurisdictionis exercendum accedit, subditum a legis onere subducendo. Differt ab irratione: quia legem irritare est eam abolere, impediendo ne obligationis vim obtineat: item ab abrogatione, & derogatione, quæ omnes comprehendit; dispensatio contra tantum determinatas personas eximit; manente lege quantum ad alios. A commutatione distinguitur, quia hæc obligationem omnino non tollit, sed in alteram mutat.

II. Dividi dispensatio solet primo in partialem, & integram, seu totam. Tota est, quando aufert legis obligationem & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam; partialis est quæ partem tollit obligationis. Iterum tribuitur in tacitam, & expressam. Tacita signis, expressa verbis exhibetur. Quando tamen signa sunt manifesta, & evidentiâ, expressa est dispensatio. Nulla sunt determinata verba quibus impertienda dispensatio sit; sed quibuslibet uti dispensator valet.

III. Quæst. I. *Ut subditus liber sit a lege, sat ne est ut præsumat superiorem fore dispensaturum?* Resp. Certum est, dispensationem, cum sit quædam iuris vulneratio, odiosam esse, atque adeo restringendam, limitandamque, neque extendi posse ultra verborum rigorem. Certum quoque est, præter dispensationem expressam, dari dispensationem tacitam, seu virtualem, & interpretativam, ut vocant. Quæ dispensatio tacita tum est, quando ex signis, & coniecturis præsumitur voluntas superioris, quod hic & nunc velit dispensare.

IV. Ad propositum igitur quæsitum respondetur, satis minime esse ad dispensationem; te præsumere Prælatum dispensaturum fore, si sciret indigentiam tuam; sed necessariam esse præsumptionem voluntatis præsentis, qua superior anteceden-ter ad actum, seu usum, dispensationem velit re ipsa tibi impertire. Ratio evidens est: voluntas futura nequit effectum exemptionis præsentis a lege parere. Porro dispensatio a lege debet præcedere actum quem tu, ut solutus a lege, exercere debes. Vis contrahere cum consanguinea. Hunc actum præcedat dispensatio necesse est. Non ergo sufficit te præsumere Papam dispensaturum, si sciret necessitatem qua premeris; sed requiritur ut dispensationem impertiat, qua solutus a legis obligatione contractum peragere queas. Quemadmodum ad te obligandum non sufficit lex futura, sed lex præsens; ita ad te solvendum a legis vinculo

non

non sufficit futura solutio, sed necessaria est præsens. Hæc doctrina communis est.

V. Obiicies. Sufficit licentia futura præsumpta. Ergo & dispensatio futura. Antecedens patet. Ut subditus, puta Religiosus, expendat, aut recipiat pecuniam, cuius usus voto paupertatis vetatur, sat est ut præsumat prudenter Prælatum concessurum fore licentiam, si sciret convenientiam talis actus. Ergo similiter sat est ut præsumat concessurum fore dispensationem, si peteretur ab eodem. Resp. Negatur consequentia. Differunt enim hæc duo, licentia, & dispensatio. Illa non lædit legem; sed est veluti legis impletio. Nam si lex prohibet ne quis loquatur, ne comedat, ne expendat pecunias, ne egrediatur a conventu absque licentia; non agit contra, sed secundum legem, obtenta licentia: & Prælatum licentiam impertiens non lædit legem, sed legi conformatur; dum tamen iuxta præscriptum legis illam impertit licentiam. Dispensatio autem presse accepta vulneratio legis est: ideo restringenda, non dilatanda, ut licentia, quæ favorabilis est. Ratihabitio ergo de futuro nullo modo sufficit ad dispensationem; licet sufficere interdum possit ad honestandam licentiam.

VI. Quæst. II. Unde colligi possit, velle reipsa Prælatum dispensare? Resp. Signum certum unde colligi id potest, est, quando superior præcipit actum qui exerceri absque dispensatione nequit: ut si Episcopus, sciens te esse irregularem, super qua irregularitate dispensare queat, te ad ordines sacros promoveat; si Papa, sciens Sempronium Sacerdotem esse irregularem, promoveat ad Beneficium. Quoniam non præsumitur Principem pugnancia velle præcipere. Doctrina communis penes omnes.

VII. Quæst. III. Sola taciturnitas Prælati est ne sufficiens signum colligendi eundem velle dispensare? Resp. Adfirmant communiter Probabilitæ, quos refert, & sequitur P. Viva quæst. VIII. art. 5. num. 5. Salmanticenses tract. XI. cap. v. punct. 2. num. 1. Quoniam, inquit, qui tacet, dum contradicere commode valet, & tenetur ex officio, & non contradicit, consentire præsumitur, iuxta iuris regulam 43. in 6. Nec præsumendum delictum in superiore est, quasi velit subditi ruinam.

VIII. Doctor eximius P. Suarez Lib. VI. de legibus cap. XIII. relata præfata opinione, subdit, Canonistas communiter contrariam propugnare sententiam. Distinguitque triplicem ratihabitionem: de futuro, quam iam exclusimus; de præterito, quæ similiter improbat; & de præsenti, de qua sola disputatio est. Et hanc opinionem Canonistarum in foro exteriori prævalere potissimum ait num. 21. ob graviorum Scriptorum auctoritatem; immo num. 22. addit, neque in foro conscientie solam taciturnitatem sufficere ad positivam dispensationem, nisi aliæ conditiones occurrant.

IX. Hæc mihi verifimilior sententia est. Et primum, cum, teste P. Suarez; communiter propugnetur a Canonistis, & Ictis, quorum auctoritas in hac potissimum materia magni facienda est, præferri hoc solo capite debet alteri quæ a quibusdam Probabilistis defenditur. Porro, si in foro præsertim exteriori prævalet hæc opinio, ut inquit P. Suarez; quid ni & in foro conscientiæ? Ut alibi ex sapiente P. Elizalde animadverti, communiter istius distinctionis fori interni, & externi abusus committitur. Nam, quando iisdem principiis iudicia utriusque fori formantur, & diriguntur, eadem sint utriusque iudicia oportet. Porro quænam principia sunt quibus Canonistæ, & Icti improbant dispensationem, solo consensu tacito superioris nixam pro foro exteriori? Non sane alia, nisi quæ Theologi ipsi adhibent, aut adhibere debent pro foro conscientiæ. Ergo idem utriusque fori, ad hoc quod attinet, iudicium. Antecedens patet. Nam principia quibus præfati Auctores nituntur, sunt hæc. Iura ipsa oppositum constituunt. Nam in cap. *Cum iam dudum* de præben. hæc habentur. *Cum multa per patientiam tolerentur, quæ, si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debent tolerari.* Ex quo Glossa colligit, patientiam Prælati non esse sufficiens signum consensus necessarii ad dispensationem. Huc quoque pertinent quæ habentur cap. *Super eo* de cognat. spirit. *Id in Ecclesia tua dissimulare poteris, ita quod nec contradicere, nec tuum videaris præstitisse consensum.* Neque favet laudata iuris regula, *Qui tacet, consentire videtur*, contrariæ opinioni. Quoniam licet id verum sit in pluribus casibus, nunquam tamen locum habet hæc regula, quando necessarium est exercitium iurisdictionis, & in materia odiosa, ut est illa de dispensatione a lege. Nam patientia, seu taciturnitas nihil operatur; solumque infertur, Prælatum non repugnare directe: at nullo modo inferri ex sola taciturnitate positivus consensus necessarius ad dispensationem valet. Quare merito Canonistæ loco principii hoc habent: *Illa quæ tantum in patiando consistunt, non esse sufficiens signum dispensationis, quæ actum positivum requirit.*

X. Rationum quoque momenta mihi gravia videntur. Nam taciturnitas Prælati natura sua quid aliud prodit, nisi permissionem? Hic est unicus taciturnitatis effectus: vel ad summum est indicium dubium, & valde incertum positivi consensus. Sed ex dubio, & valde incerto consensu colligi nullo modo potest certus dispensationis effectus. Quod illa taciturnitas Prælati præsentis, & videntis, & potentis impedire sit incertissimum, nedum incertum, indicium, evinco evidenter. Ex diversis, oppositisque oriri principiis hæc taciturnitas potest. Ergo ex ea certus dispensationis concedendæ colligi consensus nequit. Consequentia certa est; & antecedens evincitur. Hæc proficisci taciturnitas potest 1. ex Prælati negligentia. 2. ex nimia conniventia. 3. ex pusillanimitate. 4. ex ignorantia. 5. ex malitia. 6. ex studio scandali vitandi, maiorisque mali declinandi. 7. ex prævisione

sione repugnantiae subditi ad malum propensi. Quis inficias iverit, ex his, alii- que principiis oriri hanc Prælati taciturnitatem posse? Inepte ergo colligunt Probabilistæ ex hac taciturnitate consensum concessæ dispensationis. S. Bernardus, & Trithemius docent, relaxationes tum in ecclesiastica, tum in monastica disciplina ex Prælatorum aut negligentia, aut conniventia, aut pusillanimitate, aut malitia manare. Omne malum a capite. Omnes Patres testantur, cuiusque disciplinæ ruinam præcipue a Prælatorum culpa proficisci, Possunt quandoque etiam sine culpa vitandi maioris mali causa abusus tolerare ad tempus. At cavendum ne sint canes muti, qui latrare negligunt, ut ossa, & carnem comedant: cavendum ne sint muti, ut perseverare in Prælatura, ut ad maiora conscendere, ut suis consulere & commodis, & rationibus valeant: cavendum ne sint muti, ut appareant prudentes, benigni, misericordes: cavendum ne mundanæ prudentiæ præstigiis fascinati extendant legem, sicut pellem, & corruptelas grassari sinant. Aliqui obmutescunt ex quadam placidi, & torpidi temperamenti seu naturæ indole. Quæ cum ita sint, quis ex sola Prælati taciturnitate colligere dispensationis concessionem poterit? Nisi ergo aliæ conditiones manifestæ, & evidentes concurrant, numquam ego ex sola taciturnitate inferri legitime posse concludo positivum superioris consensum in dispensationem. Hæc sunt principia, vi quorum cum Icti, tum Canonistæ in foro exteriori improbant omnes dispensationes sola taciturnitate nixas: & hæc sunt principia quæ in foro conscientiæ, nisi me mea fallat opinio, easdem dispensationes damnare potiore iure debent,

XI. Nullius apud me ponderis sunt adversæ sententiæ rationes, quæ omnes huc recidunt: nempe, præsumendum esse Prælatum, cum videt, & non impedit, cum facile possit, velle dispensare, ne ipse peccet non impediendo peccata, Ex iis quæ diximus, vanam, arbitrariam, & commentitiam esse hanc præsumptionem constat. Quoniam ex septem & amplius capitibus oriri hæc taciturnitas potest. Auctoritates quæ ex iure civili, & canonico allegantur, disparatæ omnino sunt, nihilque concludunt.

§. II.

De iis qui dispensare in lege divina, & humana, & respectu quorum valeant.

I. **D**E dispensatione iuris naturalis fufe disputavi supra *dissert. 11. cap. xiv.* Quare, ne actum agam, illuc te remitto. Circa dispensationem ab iis quæ divino iure præscripta sunt, primum indicabo ea de quibus nulla est apud Theologos disputatio. In lege divina evangelica, de qua sola nunc sermo est, vix alia præcepta positiva occurrunt, præter sacramentorum institutionem, eorumque administrationem, usum, & sacrificii oblationem. Cetera ad ius naturæ pertinent. Porro certum est legislatorem divinum posse in suis præceptis pro voluntate sua & valide, & licite dispensare. Nullus autem hominum absolute in iis quæ iuris divini sunt, dispensare potest, nisi id Deus specialiter concesserit. Quoniam nullus inferior in superioris legem potestatem habet. Convenit penes omnes, hanc potestatem Deum nulli Principum, Regum, Imperatorum, aut laicarum potestatum, immo nec ullis Ecclesiæ Prælati, Pontifice summo inferioribus, concessisse. Disputatur dumtaxat super facto divinæ concessionis factæ Pontificibus.

II. Quæst. I. *Concessit ne Deus Romanis Pontificibus privilegium dispensandi in iis quæ sunt divini iuris?* Resp. Prima sententia adfirmat, quæ factis nonnullis potius quam rationibus, regitur. Dicunt, Pontificem dispensasse in matrimonio rato, non consummato, cuius indissolubilitas est a iure naturali: item in votis solemnibus, in residentia Episcoporum, & eiusmodi, quæ iuris divini sunt. Ergo in aliquibus, non in omnibus, præceptis quæ iuris divini sunt, dispensare Pontifices licite, & valide possunt. Hanc sententiam defendit P. Thomas Sanchez *Lib. VIII. de matrim. disp. vi. num. 6.* Bonacina *dist. 1. quæst. 1. punct. 2. num. 13.* alique.

III. Contraria sententia vera est, & communiter ab antiquis, & a recentioribus Auctoribus propugnatur. Eam conceptis verbis docet S. Thomas 2. 2. *quæst. lxxxviii. art. 11.* ubi legere poteris Franciscum Sylvium, qui fuso calamo hanc controversiam versat. Tanti mihi nunc otii non est, ut discutere pro dignitate hanc quæstionem valeam. Quare eam paucis expedio. Certum est penes omnes, Pontificem hac dispensandi in iis quæ iuris divini sunt, potestate carere. In hoc difficultas vertitur tota, concesserit ne eidem Deus hanc potestatem? Porro nullus adduci textus potest, ex quo id clare colligatur. Qui enim efferi textus solet, *Quodcumque ligaveris super terram &c.* nihil peculiare pro hac dispensandi fa-

cul-

tultate continet. Alioquin, si quid evinceret, probaret, Pontifices posse in omnibus iuris divini mandatis dispensare : quod & adversarii concedere recusant. Nihil ergo ex textu laudato colligitur pro dispensandi in præceptis iuris divini potestate. Porro, cum dispensatio sit, ut omnes fatentur, odiosa, legisque vulneratio; arctanda, & non amplificanda est, etiam respectu illarum legum quæ dispensationibus sunt subiectæ. Quid ergo dicendum de legibus divinis quæ nullo modo subsunt dispensationi humanæ? Profecto, ut facultas, & iurisdictio dispensandi ab his legibus seu mandatis evincatur, adduci textus debet adeo perspicuus, & luculentus, ut nullam admittat exceptionem, nullique solidæ interpretationi subiacet. Hic textus hactenus inventus non est. Ergo vera sententia nostra. Accedit quod, ut dixi, si quæque dispensatio est odiosa, hæc odiosissima apparet, quod divina humanis subiiciat. Præterea expedit Ecclesiæ, & in eiusdem cedit maiestatem firmitas, & immutabilitas hæc divinorum præceptorum. Quid vero bono communi Ecclesiæ conducit, quod in aliquo particulari eventu hic uxoratus possit dimittere uxorem a se non cognitam? Nihil sane. Contra vero summopere confert dignitati Ecclesiæ, quod nullo in casu eiusmodi divina vincula infringantur. Facta plura congeruntur concessarum dispensationum, quæ sigillatim enucleare in præsens non vacat. Nam partim falsa sunt, partim non pertinent ad ius divinum. Et, si quæ vera sunt, sententiæ, quam probabiliorem reputarunt, Pontifices adhæserunt. In pluribus quæ adducuntur, Pontifices summi non dispensatorum, sed interpretum officio defuncti sunt. Illis enim, ut custodibus divini depositi, & ut supremis magistris, & capitibus universæ Ecclesiæ, commissâ est facultas interpretandi, & declarandi in controversiis, & ambiguis casibus iuris tum naturalis, tum divini, quid oneris nec ne imponant hæc divina iura, ad universale Ecclesiæ bonum respectu semper habito.

IV. Quæst. II. *Quibus competit dispensatio a legibus humanis?* Resp. Potestas dispensandi duplex. Altera ordinaria, quæ dignitati, aut officio annexa est : altera delegata, quæ a superiore, illam iure habente, impertitur. Docent omnes, quemlibet superiorem qui legem aliquam fert, posse ab eadem eximere subditos aliquos. Sic Pontifices valent dispensare in omnibus legibus ecclesiasticis universæ Ecclesiæ. Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi dispensare valent in legibus aut a se, aut in Synodis suis latis. Vicarius generalis Episcopi nequit dispensare in legibus Episcopi, absque expressâ licentia. Episcopus, Archiepiscopus Metropolitanus valet dispensare in legibus latis in concilio provinciali, in propria diœcesi; secus extra illam. Quoniam in Concilio provinciali omnes Episcopi iudices sunt. Metropolitanus caput est Concilii ratione dignitatis; sed inferior Concilio est. Igitur quilibet Episcopus potest a legibus in præfato Concilio constitutis dispensare; nemo vero quidquam iurisdictionis habet in præfatis legibus extra propriam diœ-

diœcesim. Si tamen Concilium, quod singulis superius est, sibi facultatem dispensandi reservasset, nemo, nec Episcopus, nec Archiepiscopus, posset ab eisdem legibus reservatis dispensare : quia singuli inferiores Concilio sunt. In legibus quæ contractum annexum habent, in quo commodum, aut damnum tertii includitur, superior dispensare nequit.

V. Quæst. III. *Inferior in legibus superioris dispensare ne valet?* Resp. Certum primo est, quando legislator supremus sibi facultatem dispensandi reservavit, nullum inferiorem dispensare a tali lege valere. Certum similiter est inferiorem ex concessione superioris posse in eiusdem superioris legibus dispensare. Disputant Theologi, quandonam, & in quibus legibus Pontifex concesserit Episcopis dispensandi potestatem. Communiter docent, in sequentibus casibus Pontificem facultatem dispensandi Episcopis concessisse.

VI. Primo in iis legibus in quibus hæc verba continentur, *statuimus, præcipimus &c. donec in eo dispensetur* : ut habetur in *cap. Postulasti de Cleric. excom.* ubi dicitur clericum excommunicatum, non posse retinere beneficia, *nisi cum eo fuerit misericorditer dispensatum*. In Concilio Tridentino maioris claritatis gratia *sess. xxiv. cap. vi.* expresse Episcopis conceditur quod valeant in occultis casibus, irregularitatis, aliisque dispensare. II. In materia quoque levioris momenti. III. In iis quæ communiter contingunt, ut in ieiuniis, horis canonicis, festis, aliisque similibus dispensare Episcopi queunt. Esset enim onus importabile, si in his quæ in dies occurrunt, necessarius ad supremum legislatorem recursus esset. IV. Leges pontificiæ, latæ pro una provincia, vel diœcesi, subiiciuntur Archiepiscopo provinciali, aut Episcopo : quia, cum latæ sint pro bono publico talis determinati loci, consentaneum est ut loci Episcopus, aut Archiepiscopus valeat harum legum usum temperare, & pro temporum, personarumque diversitate ab eisdem dispensare. V. In legibus pontificiis universalibus, ut in impedimentis matrimonii, in votis, in irregularitatibus, dispensare Episcopi valent, quando difficilis est ad Pontificem recursus, & sit periculum in mora. Quoniam & iurium æquitas, & bonum publicum id exigunt. VI. Ratione consuetudinis inferiores possunt dispensare in legibus superiorum. Sic Parochi dispensare cum suis parochianis valent in ieiuniis, festorumque observatione : quoniam consuetudine, & quidem rationabili, id inventum est.

VII. Quibus constitutis, disputant Theologi, num inferiores queant in cunctis legibus superioris, quarum dispensatio expresse reservata eidem superiori non sit, dispensare? Adfirmat prima opinio. Nam ab excommunicatione lata in corpore iuris, & non reservata, quilibet inferior absolvere potest, ut constat ex *cap. Nuper de sentent. excom.* quia, ut in hoc textu dicitur, hoc ipso quod superior illam non reservaverit, præsumitur facultatem dedisse inferioribus absolvendi.

VIII.

VIII. Communis, & vera sententia negat, inferiorem posse in lege superioris dispensare hoc ipso quod dispensatio reservata superiori non sit, nisi ex aliis capitibus id constet; quemadmodum in casibus enumeratis patet. Ratio evidens est. Inferior non habet potestatem in superiore, atque adeo nec in leges ab eodem conditas. Ergo iurisdictionem super eisdem exercere legibus nequit absque eiusdem facultate. Fundamentum contrariæ sententiæ illam destruit. Ideo quilibet inferior Sacerdos facultatem absolvendi habet ab excommunicatione non reservata, quia reipsa Pontifex illam concessit ob bonum commune spirituale, cum necessaria sit eiusmodi absolutio ad sacramenta frequentanda: & alioquin casus frequenter contingere possit. At facultas dispensandi non est concessa a Pontifice. Ergo auctoritas allata non confirmat, sed destruit eandem opinionem.

IX. Si dubium occurrat, valeat ne inferior in aliquo casu dispensare a lege superioris; quid agendum sit, dictum supra est. Exclusa enim necessitate, aut servanda lex est, aut recurrendum ad superiorem; etiamsi dubium sit positivum, & cum probabilitate coniunctum, ut dicunt Probabilistæ, quorum opinionem iam sæpius labefactavimus.

X. Quæst. IV. *Legislator supremus valet ne cum dispensatione commutationem coniungere?* Resp. Adfirmans sententia vera est; immo sæpe expedit ut dispensationi aliquid commutationis adiiciatur. In dispensatione a ieiunio, si qui dispensatur, dives sit, eleemosyna congrua adiicienda est. Pro dispensatione ab observantia audiendi Sacri, aut diei festi, preces imponendæ sunt. Concilium Tridentinum *sess. xxv. cap. xxviii. de reform.* iure sancteque præcipit ut omnis dispensatio gratis concedatur; ut excludat omnem simoniæ umbram, vetat ne dispensator quidquam ex dispensationis concessione emolumenti percipiat.

XI. Illud solum animadvertendum, quod opus adiectum per modum cuiusdam commutationis, seu compensationis, sit proportionatum & personæ, & fini legis a qua dispensatur; ut diximus in dispensationibus ieiuniorum, festorumque, in quibus eleemosynæ, & preces congruunt legis fini. Cavendum ergo in dispensationibus vel ab ipsa simoniæ suspicione.

XII. Quæst. V. *An potestas delegata dispensandi sit ample interpretanda?* Resp. Potestas delegata alia est annexa iuri, dignitati, vel officio, quæ ordinariæ æquivalet. Alia est collata ab homine, quæ duplici conferri modo potest: nempe aut per modum puræ commissionis, & in favorem alicuius determinatæ causæ, quæ morte concedentis expirat, si causa seu iudicium inceptum non sit: nam si fuerit inceptum, durat, donec absoluta causa fuerit. Alia est in favorem delegati, quæ si absolute concedatur, semper durat; ut est facultas concessa Regularibus ad absolvendum, & potestas concessa ab Episcopis Sacerdotibus audiendi confessiones. Qui habet potestatem ordinariam, potest eam delegare. At qui ha-

bet

bet tantum potestatem delegatam, non potest eam subdelegare, excepto delegato Papæ, vel alterius supremi Principis, qui potest re ipsa acceptam facultatem subdelegare, quoties id expresse eidem non prohibeatur. Quando vero delegatus inferioris habet expressam facultatem subdelegandi, eam quoque subdelegare valet iuxta facultatem sibi concessam. Porro super proposito quæsito disputant Theologi, qui distinguunt potestatem ab ipsa dispensatione. Primam ample interpretandam contendunt, quando potestas concessa est in favorem delegatorum respectu boni communis, seu ad absolvendas indiscriminatim omnes personas, ut est potestas concessa Regularibus ad absolvendum. Si vero sit facultas concessa respectu determinatæ personæ, tum stricte interpretandam asserunt. Verum, ut ego quidem arbitror, cum hæc potestas iurisdictionis sit, sive in primo, sive in secundo casu, nullo modo ampliandam existimo, sed rigido in sensu interpretandam.

XIII. Quæst. VI. *Respectu quorum dari legum dispensatio possit?* Resp. Respectu propriorum subditorum tantum extenditur dispensandi facultas. Quare Episcopi possunt dispensare subditos propriæ diœcesis, Generales Religionum universæ propriæ Religionis subditos, Provinciales subditos suæ provinciæ &c. Quare eiusmodi Prælati dispensare cum subditis suis valent, quemadmodum Episcopi etiam in legibus pontificiis respectu illorum casuum quos supra enumeravi, videlicet in ieiuniis, horis canonicis, festorum observatione &c. Respectu vero constitutionum Ordinis res de se clara est. De sæcularibus interservientibus in Cœnobiis disputant Casuistæ, num Prælati Cœnobiiorum valeant cum istis dispensare? Adfirmant Bordonius, Antonius a Spiritu sancto, & Pasqualigus. Sed Auctores isti ex illis non sunt qui in re morali magno in pretio haberi debeant, Nam Prælati regulares iure ordinario cum præfatis dispensare certe non valent in ieiuniis, in abstinentiis, festis, ceterisque legibus ecclesiasticis, neque vi privilegiorum, quæ tantum sacramentorum administrationem, & sepulturam in propriis Ecclesiis impertiunt.

XIV. Quæst. VII. *Potest ne legislator secum, quemadmodum cum aliis, dispensare?* Resp. Adfirmant omnes, quemcumque qui facultate potitur dispensandi cum aliis, posse quoque secum dispensare indirecte, quatenus concedere alteri facultatem potest ut secum dispense; vel quando cum communitate cuius ipse pars sit, dispense, effectu dispensationis frui valet. Difficultas est, utrum superiores immediate possint se dispensare a legis observantia eo modo quo subditos dispensant. Adfirmans sententia vera est. Siquidem, quamvis nemo in semetipsum exercere queat iurisdictionem coactivam, aut contentiosam, aut quæ petit iudicium in ferenda sententia; tamen nihil impedit quominus valeat superior exercere in seipsum iurisdictionem voluntariam, qualis est iurdictio dispensationis.

Ju-

Iurisdicção contentiosa partium distinctionem exposcit. Iurisdicção qua sententia per modum iudicii pronuntiari debet, petit distinctionem rei, & iudicis. Quamobrem nec Pontifex valet semetipsum a peccatis absolvere, quia absolutio hæc per modum iudicii impertitur. Hac eadem ratione nemo semetipsum a censuris absolvere valet. In dispensatione autem legum, votorum, iuramentorum nulla contentio est, nullum in alteram personam iudicium exercendum: idcirco quilibet superior qui alios, etiam seipsum dispensare valet. Hanc sententiam docet S. Thomas 2. 2. quæst. clxxxv. art. 8. *In aliis tamen (Episcopus regularis) potest dispensatione uti, secundum quod requirit necessitas personæ, vel officii, & conditio hominum cum quibus vivit, per modum quo etiam Prælati Religionum in talibus seum dispensant.* Sancto Thomæ communiter subscribunt Theologi.

§. III.

*Utrum licita sit dispensatio absque iusta causa data :
Peccant interdum superiores, quia non dispensant.
Peccant frequentius, quia dispensant. Laxæ Probabilistarum opiniones reiiciuntur.*

I. **D**ispensationum usum semper obtinuisse in Ecclesia certum est. Necessitas dispensationum ipsam naturam legis consequitur. Nam lex quæ communiter accidit spectat; neque comprehendere, aut declarare casus omnes valet. Idcirco legum custodes iuxta eventuum varietatem, & diversas personarum qualitates temperare legum observantiam debent, legesque modo relaxare, modo ad unguem observandas curare. Dispensatio communiter appellatur *legis vulneratio*: quod uno in sensu verum est. Eam ego non minus vere appello *legis remedium*. Eo quippe tendere ambæ debent, lex, & dispensatio, nempe in bonum commune. Et quia aliquando non expedit communi bono legis observatio, idcirco adest dispensationis remedium, quo bono communi provideatur.

II. Quare vix lex humana fuit sine dispensatione. Antiquissimum illius usum nobis perhibet Scriptura ipsa divina. S. Paulus Apostolus incestuosum Corinthium severissimæ addixit pœnitentiæ. *I. Cor. cap. v.* legitur tradidisse *huiusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit.* In altera vero Epistola subdit cap. ii. *Cui autem aliquid donastis, & ego.* Nam & ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi. Sanctiores Ecclesiæ Patres Apostoli Pauli exemplum imitati sunt. *Detrahendum (inquit Augustinus epist. l.) est aliquid severitati, ut maioribus malis sanandis caritas sincera subveniat.* Innumera afferri exem-

pla ex Historia ecclesiastica possent, nisi præstituta, & necessaria in longo cursu brevitatis impediret, quæ dispensationum usum vel ipsis primis christianæ religionis sæculis evincunt. Nemini ergo in mentem veniet, mihi nimium in hac gravissima, & impeditissima quæstione rigorem suadere in votis ac animo esse; quin benignum, prudentem, suavem cupio superiorem, qui legum iugum delinire pro temporum, personarumque diversitate mature sciat. Cum S. Bernardo *Lib. II. cap. iv. de confid. ad Eug.* dicere possim: *Non sum ita rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in ædificationem, non in destructionem.*

III. Utrumque igitur extremum devitare superiores debent: quod adeo difficile est, ut Christus Dominus apud Lucam *cap. xii.* exclamaverit: *Quis putas est fidelis dispensator, quem constituit dominus super familiam suam?* Peccant superiores, si nimia severitate legis cortici inhærentes, legisque spiritum aut ignorantes, aut sequi refugientes, dispensare, quoties bono communi expedit, omittunt. Periculum gravissimum imminet superioribus omnibus ab hostibus domesticis, nempe ab affectuum internorum præstigiis. Amor erga illum facilem & iustam, averlatio contra istum difficilem & iniustam dispensationem depingit. Frequentius in laxitatis quam in rigoris extremum incidunt ob rationes alibi fusius explicatas. Severitas avertit subditos, concitat odium, & invidiam subditorum. Homines autem amari, appeti, extolli cupiunt. Idcirco frequentissime illicitæ, & invalidæ dispensationes. Quibus delibatis, quod proposui explicandum est.

IV. Salmanticenses *tract. xi. cap. v. punct. 6. num. 66.* defendunt, superiorem non peccare mortaliter ex genere suo dispensantem pro ingenio absque iusta causa in lege a se condita, præcisus scandalo, & damno tertii. Quoniam, inquiunt, legislator dominus est suarum legum. Pro hac opinione, quam etiam probabiliorem reputant, citant *Castropalaum, Villalobosum, Dianam, Sanchezium, Laymannum*. P. Dominicus *Viva quæst. viii. art. 4. num. 3.* communiorem appellat hanc opinionem, quia benigniorem. Peccare tantum venialiter Auctores isti præfatum superiorem contendunt. Continenter ad manus habent *libram suam*, qua alii ex aliis ponderant malitiæ gradus; & passim ad levia pro libito non pauci declinant. Præfatam opinionem, ut nimium laxam, reiicimus: quoniam viam aperit latissimam negligendis, contemnendisque legibus.

V. Porro, ut præfatæ opinionis laxitas clarius appareat, advertendum, sermonem esse de legibus quæ natura sua graviter obligant; & quod in gravi materia *pro libito*, ut citati Auctores docent, dispensationes concedantur. Dicimus ergo, superiores, sive supremos, sive inferiores, peccare mortaliter absolute, & ex genere suo, quoties a legibus, etiam a se conditis, & graviter obligantibus, absque causa dispensant. Ita docent Patres omnes, qui dispensationes iusta causa desinitas, vocant prævaricationes, & legum dissipationes. Dispensatores istos infi-

de-

deles, destructores, perditores disciplinæ compellant. Adeo ne acri sale eosdem perfricarent, si culpas dumtaxat veniales iniuste dispensando committerent? Nemo Patrum, nullum Concilium dixit umquam, venialiter solum superiorem in gravi lege sine causa dispensantem peccare. Unde ergo hanc distinctionem eruerunt Probabilistæ? Salmanticenses primo loco laudant P. Sanchez, & ex eo alios. En novæ doctrinæ fontem primum. Navarrus videtur ansam dedisse, qui falso pro tali opinione citat Caietanum, oppositum docentem.

VI. P. Suarez *Lib. VI. cap. xviii.* nostram propugnat sententiam, laudatque *Caietanum, Armillam, Valentiam, Covarruviam, Sotum*, aliosque; & laudare potuisset antiquos gravioresque Auctores omnes. Ratio clara est. Omnis legislator ex iustitia legis suæ observantiam curare astringitur: quia ex iustitia promovere commune bonum debet. Huc omnes illius curæ & studia pertinent; cum in hunc finem electus princeps sit, & superior. Ergo a lege dispensando absque causa peccat contra iustitiam. Porro peccatum contra iustitiam genere suo mortale est, ut communis Theologorum doctrina fert. Et quidem, ut *P. Suarez* advertit, triplicem iustitiam Princeps violat sine causa dispensans: commutativam, quia ex officio suo tenetur Princeps eiusmodi dispensationem non impertiri: quælibet enim obligatio quæ officium consequitur, ad iustitiam commutativam pertinet: iustitiam legalem, quia agit contra commune bonum: iustitiam distributivam, quia acceptionem personarum committit. Hæc autem personarum acceptio directe lædit iustitiam distribuentem, estque genere suo peccatum mortale, ut docet *S. Thomas 2. 2. quæst. lxxiii. art. 1.* Nam illud est peccatum genere, & natura sua mortale, quod intra propriam speciem reipsa fieri mortale potest, ut patet in vitiis capitalibus, superbia, avaritia &c. At iuxta omnes Theologos acceptio personarum in re gravi est peccatum mortale. Ergo genere suo peccatum mortale est. Quis Catholicorum sensu communi ornatus, gravis culpæ non damnabit *pro libito* absolvere quempiam ab integra Quadragesima omni sublata causa, Sacerdotem liberare ab horarum canonicarum penso solvendo? Quis itaque adversæ sententiæ laxitatem non perhorrescit? Nec est quod scandalum obrudas. Nam id scilicet est quod asserimus, scandali nempe plenam esse opinionem hanc: nam natura sua scandalum parit, etiamsi scandalum reipsa per accidens non sequatur. Fac secretissimam esse ab observatione integræ Quadragesimæ, & a recitandis canonicis horis dispensationem. Nemo reipsa scandalum patitur. Propterea ne scandalum dispensatio hæc omnino arbitraria non parit? Si legislator legem pro communitate iustissimam conderet, exciperetque quosdam pro arbitrio, nulla occurrente causa; an non peccaret, & quidem graviter, ob personarum acceptionem? Quid autem aliud est dispensatio, nisi a legis observatione exceptio? Accedit quod superior, sive Prælati, sive Episcopus, sive Pon-

Hh ij ti.

Uifex, hac dispensandi facilitate suapte natura leges suas contemptioni, & transgressionibus exponit. Neque excusare se Probabilistæ valent, respondendo, opinionem suam excipere circumstantiam scandali. Quoniam opinio ipsa scandalum, ut dixi, natura sua parit, dum propugnat, peccare dumtaxat venialiter superiorem in materia gravi dispensantem pro libito absque causa. Et lectores ipsi qui sacrarum legum, canonumque vim callent, & immania consecraria, atque monstrosa absurda quæ talem opinionem necessario consequuntur, præsentiant, scandalum perferunt.

VII. Heinc colliges, Principem, & quemlibet supremum legislatorem graviter atidem peccare, dum pro libito, & absque causa secum dispensat in lege a se imposita. Subiectos legibus suis Principes diximus supra, consentiente Theologorum natione. Ridicularia autem subiectio esset, si pro libito auferre a se legislatores, atque excutere observationis iugum possent. Quis enim est, inquit P. Suarez *loc. cit. num. 11.* qui nolens servare aliquam legem, non auferat prius eiusdem obligationem gravem, si possit, etiamsi in hac ablatione peccatum committeretur veniale, ut mortalem culpam evitet?

VIII. Responfa quæ *num. 67.* exhibent Salmanticenses ex aliis Probabilistis, pace illorum dixerim, inepta sunt, & pura putaque effugia. Ad auctoritatem Concilii Tridentini *sess. xxv. cap. xviii.* cuius gravissima verba *seq. §.* referam, ubi nullas esse eiusmodi sine causa dispensationes decernitur, respondent, Concilium loqui vel de dispensatoribus delegatis, vel de dispensatoribus ordinariis inferioribus, vel de dispensationibus quæ scandalum, aut damnum inferunt. Quis non videt, hæc mera esse effugia? Ubi vel leve vestigium apparet, Concilium ibi loqui de dispensatoribus delegatis? Quin, ut infra videbimus, omnes prorsus dispensatores alloquitur. Non arridet hoc effugium? subdunt citati Auctores. Accipe alterum. Concilium loquitur de dispensatoribus inferioribus. At unde hoc eruunt? Non sane aliunde quam ex arbitrio proprio, ut afflictæ causæ succurrant. Responsum hoc vitiosum est, laboratque falso supposito, quod superiores maiores non peccent dispensando in legibus suis; quam falsitatem hætenus profligavimus. Inventum arbitrarium est, quod superiores minores nequeant, possint vero maiores absque causa dispensare, quin graviter peccent. Eadem quippe ratio, ad peccatum quod attinet, omnium est, ut mox dicemus. Neque hoc, respondent tertio docti viri, tibi responsum placet? Accipe ultimum. Concilium loquitur in casu scandali, & damni contra tertium. At Concilium absolute pronuntiat, *subreptitias*, idest nullas esse eiusmodi dispensationes quæ re ipsa scandalum pariunt, & bono communi grave detrimentum inferunt. Ex his tribus responsis, quibus gravissima Concilii Tridentini doctrina eludi tentatur, iterum collige quam infirma sit, & laxa contraria opinio.

IX. Eiusdem generis sunt responsa quæ ad argumenta a ratione petita obtrudunt. Negant peccata contra iustitiam legalem, aut distribuentem esse genere suo mortalia. Sed oppositum Theologi docent cum S. Thoma. Nam in violatione iustitiæ distribuentis acceptio personarum semper occurrit, quæ natura sua peccatum grave est. Perperam cavillantur, id verum habere, quando fit iniuria alteri. Nam, sive hoc accidat, sive secus, Theologi absolute docent, vitiosam graviter esse hanc personarum acceptionem. Præterea inferre gravem iniuriam communi bono, cui promovendo iustitia legalis insistit, non est genere suo gravis culpa? Legalem autem iustitiam violat iniustus dispensator. Tandem iustitiæ commutantis transgressor est vel ipse supremus superior, qui ex officio promovere legum observantiam verbo, & exemplo astringitur. Huic rationi nec verbum reponunt adversarii.

§. I.V.

Utrum dispensatio sine iusta causa concessa, invalida, & nulla sit.

I. **Q**UO maioris momenti est quæstio proposita, eo est difficilior, atque implicatior. Iniustam esse dispensationem sine causa iusta datam, hæcenus palam feci. Discutiendum nunc, an invalida. Distinguunt communiter Theologi dispensationem quam concedit superior a legum quas ipse tulit observatione, & dispensationem quam impertit ab iis legibus quas supremus condidit. Fætentur omnes, dispensationem concessam ab inferiori in legibus superioris nullam esse. Nulla est, inquit, dispensatio Episcopi in legibus pontificiis; nulla est concessa a Pontifice in legibus quæ iuris divini sunt. Disputatio ergo limitatur respectu legum quas dispensator ipse condidit, vel eius antecessor.

II. Validam esse communiter recentiores Theologi defendunt talem dispensationem, tametsi iniustam. Eorum unica ratio hæc est, quam omnes ad unum afferunt. Tota vis qua lex potitur obligandi, pendet a sola voluntate legislatoris. Ergo sicut posset legem non condere, & eam absque causa abrogare; ita poterit valide, nulla existente causa, quocum illi placuerit, dispensare. Hæc est tota & unica ratio quam producant Suarez *Lib. VI. cap. XIX.* Salmanticenses *tract. XI. cap. v. punct. 6. §. I. num. 63.* & ceteri omnes.

III. Olim Iurisperiti eo usque narratam rationem amplificaverunt, ut voluntatem pontificiam regulam esse dispensationum, & quarumcumque actionum docuerint. Et has Iurisperorum imprudentes, ineptasque potestatis pontificiæ ultra iustos limites amplificationes omnes collegit *Martinus Lutherus*, easque Catholicis ex-

probravit. Sed de more per summam calumniam: quoniam ante ipsum prudentiores, sapientioresque catholici Theologi vana hæc Istorum commenta profligarunt. Quid quod celebris Congregatio *Novemviralis*, sic nuncupata, quod quatuor Cardinalibus, & quinque Prælatibus constaret, ab ipso summo Pontifice Paulo III. instituta, exaggeratam plus iusto facultatem pontificiam in dispensationum concessione propulsavit? His quippe verbis Cardinalis Contarenus, sapientia, morum probitate, rerum gerendarum dexteritate, tuendæ religionis studio celeberrimus, quique præfatæ Congregationi interfuit, præfuitque, allocutus Pontificem est. „ Et quoniam Sanctitas tua, Spiritu Dei erudita . . . probe noverat principium horum malorum inde fuisse quod nonnulli Pontifices prædecessores tui, „ prurientes auribus (ut inquit Apostolus Paulus) coacervarunt sibi magistros ad „ desideria sua, non ut ab eis discerent quid facere deberent, sed ut eorum „ studio, & calliditate inveniretur ratio qua liceret id quod liberet: inde effectum „ est (præterquamquod principatum omnem sequitur adulatio, ut umbra corpus, „ difficillimusque semper fuit aditus veritatis ad aures Principum) quod confestim prodirent Doctores qui docerent, Pontificem esse dominum Beneficiorum „ omnium: ac ideo, cum dominus iure vendat id quod suum est, necessario se „ qui in Pontificem non posse cadere simoniam. Ita quod *voluntas Pontificis*, „ *qualiscumque ea fuerit, sit REGULA qua eius operationes, & actiones dirigantur*. Ex quo proculdubio efficitur ut quidquid libeat, id etiam liceat. Ex hoc „ fonte, sancte Pater, tamquam Equo Troiano, irrupere in Ecclesiam Dei tot „ abusus, & tam gravissimi morbi, quibus nunc conspiciamus eam ad desperationem fere salutis laborasse, & manasse harum rerum famam ad infideles usque „ (credat Sanctitas vestra scientibus) qui ob hanc præcipue causam christianam „ Religionem derident, adeo ut per nos (inquimus) Christi nomen blasphemetur inter gentes. “

IV. Clarius post pauca improbat dispensationum facilitatem, inquiens. *Illud vero ante omnia, Beatissime Pater, putamus statuendum esse . . . ut, quantum fieri potest, LEGES servantur. Nec putemus licere dispensare in legibus, nisi urgenti de causa, & necessaria. Nulla namque perniciosior consuetudo in quavis Republica induci potest quam hæc, legum inobservantia, quas sanctas maiores nostri esse voluerunt, earumque potestatem venerandam, & divinam appellaverunt.*

V. Plura alia habentur in istius *Novemviralis* Congregationis scripto, quod, licet editum ab hæreticis in Germania, notisque deturpatum, proscriptum fuerit a Paulo IV. regnante, qui præfatæ Congregationi interfuit, probavitque omnia in ea constituta; non inde tamen quidquam auctoritatis deperdidit. Infra nonnulla alia rescribam.

VI. Concilium Tridentinum, post præfatam Congregationem celebratum, sess. xxv. cap. xviii. hæc pro dispensationum usu statuit. *Sicut publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius evenientibus casibus, & necessitatibus pro communi utilitate satisfiat; sic frequentius legem solvere, exemploque potius quam certo personarum rerumque delectu petentibus indulgere, nihil aliud est, quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos canones exacte ab omnibus, & quoad eius fieri poterit, indistincte observandos. Quod siurgens iustaque ratio, & maior quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus dispensandum esse, id causa cognita, ac summa maturitate præstandum erit. Aliterque facta dispensatio SUBREPTITIA ERIT.*

VII. Concilii decretum non divinam, aut naturalem legem spectat, sed de sacris canonibus sermonem habet: de sacris canonibus, inquam, quos summi Pontifices ipsi, aut Concilia condidere. Hos exacte servandos Concilium altius inculcat. Quoniam frequens ab iis dispensatio aditum unicuique ad illos transgrediendos viam aperit. Tandem quæ pro iusta, validaque dispensatione servanda sunt, Concilium præscribit. Non esse dispensationes concedendas decernit, nisi *urgens iustaque ratio, & maior quandoque utilitas* cum aliquibus interdum dispensandum esse postulaverit. Et quoniam quisque rationem iustam, urgentemque, & maiorem utilitatem facile sibi effingit, cum dispensatio commoda sibi est; idcirco subdit Concilium, summa maturitate hanc causam iustam, & utilitatem expendendam, recognoscendamque esse, antequam dispensatio impertiatur. Quod si secus factum fuerit, *subreptitiam*, idest *nullam*, declarat esse dispensationem.

VIII. Nullam esse dispensationem absque iusta causa concessam, testantur communi consensione Patres omnes. S. Bernardus Lib. II. de Consid. cap. iv. *Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est. Ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est. Utilitas, dico, communis, non propria. Nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.*

IX. Ne quis autem putet hanc esse peculiarem S. Bernardi opinionem, audiat eundem S. Doctorem Lib. de dispensat. & præcept. cap. ii. *Numquid autem hoc dico, vel solus sentio, vel primus dico? An non hoc ipsummet & Papa Gelasius sentit? At siquidem: Ubi necessitas non est, inconvertibilia manent sanctorum Patrum decreta. LEO quoque Papa, Ubi, inquit, necessitas non est, nullo modo sanctorum Patrum constituta violentur.*

X. Missis ceteris Patribus, & Conciliis, in medium adduco doctrinam S. Thomæ, qui, licet conceptis verbis non exprimat, nullam esse dispensationem illicitam; ea tamen constituit principia unde evidentiter id infertur. Inquit enim 1. 2. quæst. xcvi. art. 4. *Ille qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ auctoritati innititur; ut scilicet in personis, vel in ca-*

fibus in quibus lex deficit, licentiam tribuat ut præceptum legis non servetur. Si autem absque hac ratione, pro sola voluntate licentiam tribuat, non erit fidelis in dispensatione, aut erit imprudens. Infidelis quidem, si non habet intentionem ad bonum commune; imprudens autem, si rationem dispensandi ignoret. Propter quod Dominus dicit Luc. xii. Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam?

XI. Ut istius doctrinæ vis plenius percipiatur, in mentem revocanda doctrina est quæ legem decernit a suprema ratione ferri propter bonum commune, quæ suprema ratio regula est voluntatis Principis condentis legem. Et quoties boni communis aut custodia, aut incrementum postulat legem, eam ferre Princeps astringitur. Latæ legi Princeps qui illam condidit, subiectus est, ut communiter Theologi fatentur, quantum ad vim dirigentem, seu quantum ad debitum observantiæ. Quæ doctrina ut certa constituta, sequitur, legislatorem subiectum legi esse ut verum dispensatorem, & conservatorem eiusdem. Ergo quemadmodum cuiusque dispensatoris infidelis, & iniusti nullæ sunt, & invalidæ actiones; sic nullæ sunt dispensationes illicitæ, & iniustæ. Quandoquidem licet supremus legislator non recognoscat potestatem superiorem coactivam, subicitur tamen potestati superiori dirigenti, nempe supremæ rationi. Porro respectu istius supremæ potestatis inferior est, merusque dispensator; infidelis quidem, si cum boni communis detrimento dispenset; imprudens autem, si rationem dispensandi ignoret.

XII. Concilia, & Patres dispensationes sine legitima causa concessas, subreptitias, nullas, prævaricationes, & legum dissipationes passim appellant. Videamus nunc quid argumenta a ratione petita concludant. Et primum dispensatio sine causa data, est iniusta, ut omnes fatentur. Ergo nulla. Consequentia videtur evidens, non minus ac necessaria. Nam lex iniusta est nulla, omnibus fatentibus. Ergo dispensatio iniusta a lege nulla erit. Iisdem quippe principiis boni communis, & utilitatis subditorum dirigitur dispensatio quibus lex regitur. Ergo, ad hoc quod attinet, eadem utriusque ratio. Accedit quod, licet legislator possit, aut non possit legem condere, & conditam etiam abrogare; qua abrogata, etiam iniuste, vis obligandi cessat; tamen, quamdiu lex consistit, tamdiu legislator subiectus legi eidem est, & ut subditus parere adstringitur. Ergo quemadmodum omnis inferioris Prælati in lege superioris dispensatio, sine causa data, nulla est, & invalida; ita quoque dispensationem iniustam legis, concessam a supremo legislatore, invalidam, & nullam dicere cogimur. Si iuxta Evangelium, Concilia, Patres, & Theologos ipsos iuniores, legislatores etiam supremi sunt legum dispensatores, & administratores; ergo non domini absoluti: ergo pro arbitrio dispensare nequeunt. Si dominio carent, pro arbitrio dispensandi facultatem non habent. Ergo, dum pro libito reipsa dispensant, nullæ sunt eorum dispensationes. Tandem subditus in dispensationis iniustæ

iustæ usu peccat, si iniustitiam cognoscat. Ergo invalida dispensatio. Nam si valida dispensatio legis esset, obligatio legis cessaret. Legis obligatio non cessat, quia subditus dispensatus peccat. Ergo dispensatio a lege sine causa facta, iniusta, unaque invalida est. Et ut evidentior hæc fiat doctrina, Principis exemplo eam confirmare lubet. Communiter Theologi fatentur, Principes supremos subiectos esse legibus a semetipsis latis. Atqui ridicularia & futilis hæc subiectio foret, si iniusta dispensatio valida esset, excusaretque a culpa. Possent quippe Principes secum dispensare absque ulla causa: qua dispensatione, licet iniusta, posita, si valida esset, cessaret legis vinculum, liberique sola eorum voluntate Principes a legum observantia evaderent. Quod absurdum adeo immane, & monstrosum est, ut nemo illud propugnare iure valeat. Porro si peccant Principes legem violantes, quia iisdem non suffragatur dispensatio iniusta; eadem ratione peccant & subditi. Si peccant; ergo legis vinculum ablatum non est: ergo dispensatio nulla. Quoniam ea dispensatio invalida, & nulla est quæ a legis vinculo non solvit subditum. Et tum non solvit, quando reipsa subditus ea iniusta dispensatione utens peccat, & quidem contra legem. Nam, soluto legis positivæ ligamine, non peccat contra ius naturale, quod, ut suppono, non vetat talem actionem. Nec ius naturale urget ut pars conformetur communitati; si a lege quæ præcipit subiectionem ad totam communitatem, pars liberata, media valida dispensatione, sit.

XIII. Opposita sententia communis est inter iuniores. P. Suarez *Lib. VI. cap. XIX. num. 6.* fatetur, S. Thomam non favere huic opinioni. Fundamentum cui recentiorum opinio nititur, supra exposui. Illud mihi nullum facessit negotium. Nam condere, & abrogare Princeps supremus legem suam valet. Peccabit utique, si legem iustam abroget: peccabit, usque dum illam non restituerit, si necessaria bono communi sit. At abrogata, vel non condita, nulla est obligatio. Verum habet. Ergo, vigente lege, dispensare pro arbitrio ab illa valet? Consequentia toto oberrat ostio ab antecedenti. Nam, usquedum lex consistit, subditus eidem Princeps est, eiusque observantiam procurare tenetur tamquam fidelis custos, depositarius, & dispensator. Potest Princeps legem non condere; potest quilibet a voluntaria promissione, & donatione abstinere: at, lege posita, Princeps, usque dum lex consistit, eidem parere debet; facta promissione, donatione libera, & a parte acceptata, eidem stare promissor, vel donator debet.

XIV. Respondent Theologi iuniores, adversæ sententiæ propugnatores, legem non esse indivisibilem regulam, qua posita omnes obligentur, quasi eximi aliqui ab eadem nequeant. Sicut condendo legem potest sub initium pro libito aliquos eximere; ita, lege promulgata, potest pro libito aliquos dispensare. Quoniam legis vis tota pendet a voluntate legislatoris. Huc recidunt omnia istius opinionis argumenta, quæ ex iis quæ diximus, contrita, nedum soluta remanent. Quis unquam

quam individuum commentus legem est? Dividuum illam fatemur; cum re ipsa dividatur, iusta occurrente causa. Sed negamus dividi absque iusta causa valide posse ob rationes satis iam explicatas. Negamus, legislatorem initio legis condendæ absque causa eximere a lege quemquam posse.

XV. Non minus imbecilla videntur ad alia argumenta facta responsa. Ad Principis exemplum negant paritatem: quia, inquiunt, obligatio Principis non est immediate a lege ab eodem lata, sed a lege naturali; subditorum vero ligamen a lege positiva, seu a Principis voluntate dimanat. Effugium arbitrium est ad vim argumenti declinandam. Lege naturali universali tam subditi, quam Principes supremi, absque causa legem humanam non servant, contra eam legem humanam peccant, seu contra virtutem præscriptam a lege: neque peccatum istud speciem capit ab aliquo præcepto violato naturalis iuris, sed ab ipsa transgressione positivæ legis.

XVI. Ad Concilii Tridentini decretum nec verbum reponunt. Tria responsa quæ ex Probabilistis referunt Salmanticenses, supra, ut evidenter vana, reiecit. De Patrum auctoritate altum apud eos silentium.

XVII. Conferas nunc velim utriusque opinionis momenta, & eam eligas sententiam quæ firmioribus nititur fundamentis. Mihi pro sententia afferente dispensationes iniustas esse invalidas, stare Concilia, Patres, & luculentiora argumenta videntur. Auctoritas iuniorum tanti mihi non est ac antiquorum. Nec tamen ex iunioribus desunt qui huic sententiæ adhæreant. Nam P. Gabriel Vasquez 1. 2. *disp. clxxxviii. cap. iv.* in hanc propendit sententiam. Expertus enim est homo acutus argumentorum vim, & auctoritatum pondus. Plures quoque Icti eam aperte propugnant, quos inter Rebuffus in *præctis tit. de dispensat. ad par. benef. num. 85.* & celebris Covarruvias in *IV. II. Part. cap. vi. §. 9. n. 15.* ubi hæc habet: *Dispensatione a Romano Pontifice concessa contra ius, sine causa, etsi sit contra positivum, animam tutam non esse: talis enim dispensatio dissipatio potius dicenda est.* Excipit tamen dispensationes quæ auferunt impedimenta irritantia, & inhabilitates legales. Has dispensationes validas esse quantum ad effectum impedimenta tollendi, concedit Covarruvias; ita ut actus facti vi talium dispensationum validi sint. At non propterea subditi tuti sunt in conscientia quantum ad legis obligationem, si vi talium dispensationum legem non servant.

XVIII. Disputatio hæc, alioquin gravissima, si penitus dispiciatur, & praxi applicetur, facilior fortasse evadet. Sermo nunc est de lege pure humana, ab ipso legislatore condita: in qua nihil iuris vel naturalis, aut divini includatur, quæ paucissimæ sunt. Nam si quid præfatorum iurium occurrat, iam & ipsi adversarii fatentur dispensationem iniustam esse, & invalidam. Restringitur ergo disputatio ad aliquam legem peculiarem mere humanam, cuiusque iuris divini, aut naturalis exper-

expertem. Non multum disputarem, an dispensatio ab aliqua peculiari levioris momenti lege sine causa valida ne, an invalida sit. Ceterum in lege, tamen humana, universali, & consensu communi a populis acceptata, & consuetudine roborata, quæ licet absolute abrogari a Pontifice possit, tamen in praxi vix potest; quis dixerit, sine causa validam dispensationem esse? Papa dispensat ab integra Quadragesima aliquos Christianos, ab horis canonicis aliquos Præbendatos, a redditibus ecclesiasticis divites, omni iusta causa sublata; quis propugnaverit, dispensatos istos tutos in conscientia esse? Quod si tuti non sunt, nulla est dispensatio. Ipse Franciscus Silvius, tamen benignæ doctrinæ propugnator, sententiam Caietani, Covarruvizæ, & aliorum amplectitur 1. 2. *quæst. xcvi. art. 4. concl. 5.* peccare nempe illos qui dispensatione sine iusta causa concessa utuntur. Quod autem peccent vel contra legem naturalem, non se conformando ad communitatem, vel contra legem positivam, parum refert pro praxi. Paucis rem concludo. Dispensationes in legibus levioris momenti, ex quibus bonum commune leviter læditur, validæ sunt ob materiæ parvitatem. Verum dispensationes a legibus maioris momenti, & quæ diu a sæculis vigent, in materia gravi, absque iusta causa concessæ, iniustæ, invalidæ, & nullæ mihi sunt ob rationum momenta quæ allegavi; quidquid in oppositum disputent iuniores.

§. V.

Dispensationes a sacris canonibus in quibus aliquid iuris divini, aut naturalis includitur, ut dispensationes recipiendi plures præbendas, non residendi, similesque, omnium Theologorum, etiam iuniorum, consensu nullæ sunt.

I. **Q**uæstio proposita pressius praxim spectat; & ideo hæc gravior, & decisione utilior est ea quam §. præcedenti explicui. In hac quippe ad theologiam criticen revocatur usus dispensationum quæ reipsa obtinent. Et quoniam confunduntur eiusmodi dispensationes cum iis de quibus supra disputatum est; ideo gravia absurda consequuntur. Plures enim ob hanc confusionem existimant, omnes dispensationes pontificias in iis quæ sacri canones prohibent, validas esse, eo quod leges humanæ sint: minime distinguentes inter leges mere humanas levioris momenti, quibus nihil superioris iuris inest; & leges humanas pro universali Ecclesia, & in quibus aliquid iuris naturalis, aut divini viget. Porro, ut huic deceptioni occurram, in hoc §. palam faciam, nullas omnino esse dispensationes sine causa datas ab iis legibus in quibus iura aut divina, aut naturalia includuntur; quem-

quemadmodum sunt iuxta gravissimos Theologos & Canonistas illæ quæ vetant pluralitatem præbendarum, & absentiam a residentia .

II. Præmitto doctrinam S. Thomæ, ceu fundamentum universæ conclusionis . Inquit ille quodlib. ix. art. 15. *Sunt quædam actiones quæ absolute consideratæ, deformitatem, vel inordinationem quamdam important; quæ tamen aliquibus circumstantiis advenientibus, bonæ efficiuntur . In numero harum actionum videtur esse habere plures præbendas; cum hoc quod est habere plures præbendas, plurimas in se inordinationes contineat; utpote quod non est possibile aliquem deservire in pluribus Ecclesiis, in quibus est præbendatus; cum præbendæ videantur esse ordinatæ quasi quædam stipendia Deo ibidem ministrantium. Sequitur etiam in aliquibus defraudatio voluntatum testatorum, qui ad hoc aliqua bona Ecclesiæ contulerunt, ut certus numerus Deo servientium ibi esset. Sequitur etiam inæqualitas, dum unus pluribus beneficiis abundat, & alius nec unum habere potest: & multa alia huiusmodi, quæ de facili patent. Unde non potest contineri inter indifferentes actiones, multo minus inter eas quæ sunt secundum se bonæ, ut dare eleemosynam, & huiusmodi. Quamvis vero has inordinationes pluralitas præbendarum contineat, tamen aliæ circumstantiæ possunt supervenire ita honestantes actum, quod prædictæ inordinationes totaliter evacuentur; ut, puta, si sit necessitas in pluribus Ecclesiis eius obsequii, ut posset plus servire Ecclesiæ, vel tantumdem absens, quod alius præsens, & si quæ alia sunt huiusmodi; & tunc, istis conditionibus supervenientibus cum recta intentione, non erit peccatum, etiam nulla dispensatione interveniente, si consideretur tantum secundum ius naturale: quia dispensatio ad ius naturale non pertinet, sed solum ad ius positivum.*

III. Ex hac S. Thomæ doctrina evidenter inferitur, nullas omnino esse dispensationes habendi plures præbendas, percipiendi pensiones, commorandi extra residentiam, iusta causa sublata: quoniam eiusmodi actiones absolute, & secundum se consideratæ deformitatem produunt; advenientibus circumstantiis, illam exuunt deformitatem. Porro si reipsa circumstantiæ non interveniant, nulla humana dispensatio suffragatur. Nam recta intentio, vel potestas humana nequit tollere deformitatem quæ cum lege naturali, aut divina pugnat; sed necesse est ut reipsa circumstantia intersit, vi cuius actus iuxta legem naturalem, aut divinam rectus evadat. Siquidem leges ipsæ naturales, & divinæ excipiunt casus particulares ab absolutis; seu, ut dicit Angelicus, actio quæ absolute repugnat legi naturali, adveniente circumstantia, eidem legi conformis est. Quam doctrinam si perspectam habuissent (digressio opportuna est) Auctores mamillares, tot cavillationes vanissimas non agglomerassent; neque ignorassent verum sensum illarum particularum, *per se, de se, secundum se, absolute*. Hæc per transennam.

IV. Pluralitas itaque præbendarum, perceptio pensionum, absentia a residentia, repugnant naturali, divinæque legi. Ut itaque eidem consona evadant, vera, &

rea-

realis circumstantia superveniat necessum est : & tum dispensatio pontificia ligamen sacrorum canonum, qui præfata prohibent, auferre potest. Hæc doctrina inconcussa est, cui contradicere nemo iure valet. Prosper Fagnanus cap. *Quia de Præbend.* num. 13. refert hanc S. Thomæ doctrinam; & deinde hæc adiicit. *Cessantibus eiusmodi circumstantiis quæ deformitatem, seu inordinationem tollunt, licitum non est plures præbendas obtinere, etiam cum dispensatione : eo quod dispensatio non auferat ligamen iuris naturalis, sed solum ligamen iuris positivi.*

V. Sed quid S. Thomam, Patres, Fagnanum, & Concilia laudo? Probabilitæ ipsi ea docent quæ hanc sententiam firman. Concedunt ipsi omnes, inferiorem nihil potestatis habere in lege superioris. Atqui Pontifices summi, & ceteri mortales, inferiores sunt Deo, lege naturali, & divina. Ergo, cessante legitima causa, nihil potestatis habent in legibus iuris naturæ, & divini. Audiamus ipsos Salmanticenses *tract. xi. cap. v. punct. 5. §. 2. num. 70.* „ Modo acturi sumus de inferiori dispensante in lege superioris; ut quando Pontifex dispensat in votis, iuramentis, matrimonio, *residencia Episcoporum, quæ sunt de iure divino . . .* „ Dicendum est ergo secundo, dispensationem datam ab inferioribus in legibus superioris sine iusta causa esse nullam . . . quia inferior non recipit potestatem dispensandi in lege superioris ad beneplacitum eius; sed solum censetur eam concedere superior in ordine ad rationabilem & prudentem dispensationem, nem.“

VI. Iusta ergo sublata causa, nihil suffragantur dispensationes percipiendi pensiones, retinendi plures præbendas, absentia a residentia. Pii fideles ingentibus redditibus Ecclesias donarunt, ut earundem Pastoribus, & pauperibus, viduis, & orphanis providerent. Deo victimas bonorum litarunt, ut Dei ministri & seipos, & pauperes alerent. Quoties ergo Dei honor, bonum Ecclesiæ universalis postulant ut ex bonis unius Ecclesiæ aliquid accipiat, ut aliarum Ecclesiarum ministri alantur, in id consentire pii, & prudentes donatores præsumuntur. Quoniam una est Christi Ecclesia, & vinculo caritatis omnes ministri unum sunt. Supremus ergo dispensator Romanus Pontifex potest dubio procul ex redditibus omnium Ecclesiarum ministris de Ecclesia optime meritis, iusta exigente causa, providere, quando nempe id bonum commune Ecclesiæ postulaverit.

VII. Verum enimvero, si ex Ecclesiarum redditibus pensiones darentur Clericis cincinnatis, barbatulis, qui mulieribus, non Deo inserviunt, qui pro Christi Ecclesia nihil umquam operati sunt, non sacris litteris eam illustrarunt, non apostolica ministeria peregerunt, non morum sanctitate, non verbo, non exemplo Christi causam, & Ecclesiæ incrementum promoverunt: si istis, inquam, pensiones darentur, quis assereret validas easdem esse? Quid, si hominum, & femellarum officii, & meritorum larvis confictis extorquerentur? Si Patres omnes fures, latro-

trones, usurpatores sacrilegos compellant vel ipsos Ecclesiarum legitimos Pastores, qui omnes curas, & studia excolendæ vineæ impendunt, si quidquam præter congruum victum, & vestitum, sibi ad fastum, ad ditandos consanguineos, ad vanas pompas de propriarum Ecclesiarum redditibus applicant; quid de illis dicendum qui nec Ecclesiis addicti, nec Ecclesiarum ministerio operam navant, nec in Ecclesiæ utilitatem quidquam operantur? Hi ne pauperum panem, Christi patrimonium devorare tuta poterunt conscientia, quacumque interveniente pontificia dispensatione?

VIII. Neque obtrudas. Pontifices ergo infideles dispensatores? Tu ne iudex pontificiarum dispensationum? Papa dispensavit. Quid ultra quærendum? Alioquin universa turbaretur christiana Respublica: conscientia quæstionibus torqueantur. Delicatae sane conscientia, quæ pauperum sanguine satures dispensationis medicamine abstergere tanta crimina sibi blandiuntur. Quid conscientiarum scrupulos opponunt isti; cum nil minus quam de iustitia pensionum cogitent, dummodo easdem assequantur? Invalidas & subreptitias dispensationes extorqueri in omni principatu, impedire humana nequit industria. Principes, Pontifices, etiam vigilantissimi, & sanctissimi, & ministrorum lenociniis decipi valent, & postulantium intercessionibus quandoque indulgere, vitandi maioris mali causa, prudentia iubet. Ex pluribus ergo oriri principibus dispensationis iniustitia potest: & quocumque ex capite iniusta, & invalida dispensatio sit, nihil eadem utentibus suffragatur. Damnabis ergo adeo frequentissimum pensionum usum? Absit. Non usum, sed abusum, & iniustitiam damno. Non dico, abusum serpere, aut corruptelam grassari. Quid? An insanum me reputas, ut in ea quæ supremi legislatores, summique Pontifices peragunt, censuras intorquere velim? Tanta dementia profecto non laboro. Quid sit iustum, validum, vel iniustum, aut nullum, definitio. Quæ vero fiunt, penitus ignoro.

IX. Verum, ne quis suspicetur, quidquam a me per exaggerationem dictum, audiat quid adversus eiusmodi dispensationes iniustas viri sancti pronuntient. S. Bernardus epist. VII. ad Adam Monach. num. 9. *Mira cautela, & stupenda providentia! Malum, quod iam corde conceperunt, opera tamen cauti fuere non implere, nisi cum licentia. Conceperunt dolorem, sed non pepererunt iniquitatem, donec iniquo conceptui PAPA præberet assensum. Quo lucro? Quo ve saltem compendio mali? Numquid ideo aut malum esse desit, aut vel minoratum est, quia PAPA concessit? Quis vero malum esse neges, assensum præbere malo? Quod tamen summum fecisse Pontificem nequaquam crediderim, nisi aut CIRCUMVENTUM MENDACIO aut IMPORTUNITATE VICTUM.*

X. Doctissimus Cardinalis Bellarminus, Romanæ Ecclesiæ strenuus propugnator, & vindex epist. ad Nepos. hæc contra iniustas dispensationes scribit. *Hic ca-*
nil-

villus securos reddit multos, tutum vero neminem. Quoniam Papa non est dominus, sed dispensator: ideoque qui iniquam dispensationem petit, iniquitatis causa est; & qui ea utitur, eadem semper irretitur iniquitate.

XI. Ioannes Trithemius in suo libro *Penticho cap. vi.* prolixo sermone invehitur contra dispensationes falsis nixas rationibus. Pauca transcribo. *Nec dispensatio faciet licitum, quæ falsis narrationibus fuerit impetrata. Si adsit in supplicatione necessitas, in intentione supplicantis integritas, in usu dispensationis honestas, audacter dico, quod Papa cum Monacho possit dispensare . . . Certus sum etenim quod summus Pontifex neminem sine evidenti utilitate communi, & necessitate manifesta ab aliqua approbata Religione intendit absolovere . . . Quando autem causa narrationis falsa est, dispensatio non liberat, sed damnat impetrantem. Summus Pontifex, auditis narrationibus supplicantium, caute respondere consuevit, Si ita est, inquiring, ut narratur, fiat quod petitur eo modo, & forma qua sequitur. Respondet caute, indulget secreta, & sub certis limitibus dispensat . . . Omnes causæ & rationes quas in supplicatione narrastis, confictæ, & falsæ sunt. Quomodo dispensatio legitima erit? Quomodo excusabit vos summi Pontificis auctoritas, quam mendacio, fraude, dolo, & importunis precibus circumvenire non timuistis?*

XII. Cardinalis Toletus, doctrina & probitate clarus, in *Instruct. Sacerd. Lib. V. cap. lxxxiii.* *PAPAE dispensatio sine causa non habet locum in foro interiori, & coram Deo, sed tantum in foro exteriori. Unde qui pensiones retinent, etiam eum dispensatione, si non adest causa legitima, securi non sunt. Nec excusantur, quia PAPA dedit; & ipsius est considerare quomodo dederit: hæc, inquam, non excusant. Si enim quis pecunias accipiat ab æconomò, quem scit male dispensare rem domini, & contra iustitiam, non potest tunc retinere. PAPA autem non est dominus bonorum, & reddituum Ecclesiæ, sed tantum universalis DISPENSATOR. Unde sicut, cum dispensat hominem in voto, non facit hominem securum in conscientia, nisi causa adsit; ita in pensionum, & beneficiorum distributione. Causa autem hæc debet esse in utilitatem Ecclesiæ cuius sunt bona. Si enim nulla via in Ecclesiæ huius, vel universalis utilitatem tendat, non est causa legitima.*

XIII. Eodem sermone loquuntur Patres omnes, quibus adiciere lubet luculentissimum testimonium, omni exceptione maius, & quod solum sufficere pro causæ definitione debet. Illud autem est BENEDICTI XIV. Pontificis Maximi feliciter regnantis. Elapso quippe anno MDCCXLVII. die xvi. Maii, me Romæ præsentem, dum in sacra Congregatione, quæ *Signatura gratiæ* dicitur, causâ gravissimâ ageretur coram SANCTISSIMO super donatione officiorum vacabilium factâ ab Innocentio X. Pontifice summo *Olimpiæ Maidatchinæ* die 26. Decembris 1644. post Prælatorum audita vota, coram illo sacro Purpuratorum Patrum Collegio, atque numerosissima auditorum frequentia (publice causâ disputata) doctissimus

Pon-

Pontifex elata voce hæc lingua vernacula, quæ sincere latine verto, pro tribunali sedens pronuntiavit. *Sciant intelligentque omnes, PONTIFICES SUMMOS esse dumtaxat administratores, & dispensatores ecclesiasticorum reddituum. Atque adeo INNOCENTIUS X. donare præfatæ Olimpiæ officia vacabilia, de quibus causa agitúr, nequaquam potuit. Pii fideles sancto Petro, non Pontificum nepotibus bona sua obtulere. Quamobrem quidquam NOS impertiri nepoti nostro constantissime semper recusavimus.* Et testimonium hoc, factumque, omnibus Pontificibus imitandum, verum est. Sententiam autem definitivam, typis Romanis editam, contra Astorem donatarium dixit Pontifex summus, eumque obstrinxit ut tria scutorum millia sacre Cameræ solveret. Quæ idcirco scripsi, & ut sententiæ hæctenus propugnatae maius adiicerem lumen, & ut hæretici intelligant aliquando, quæ sit Romanæ Sedis doctrina. Ad abusus quod attinet, nulla umquam hominum Curia, tamen sanctissima, ab iisdem immunis profus fuit.

§. VI.

De causis quæ ad licitam, validamque dispensationem requiruntur.

I. **N**ulla designari certa regula potest super causarum qualitate, quæ pro licita, & valida dispensatione requiruntur. Causarum quippe æquitas a pluribus circumstantiis loci, temporis, personæ petentis, & superioris dispensantis pendet. Pauca generatim delibabo. Et primum, quando certa est causa & evidens, quæ ab observatione legis excuset, non est necessaria dispensatio, quia necessitas non habet legem. Quid, si causa dubia sit? Dubitatione persistente, necessaria est dispensationis petitio. Probabilistæ hanc auferunt dubitationem, media probabilitate. Salmanticenses *loc. cit. num. 73.* docent, eum qui *probabiliter* iudicat se habere sufficientem infirmitatem, defatigationem, aliamve causam, quæ excuset eundem a recitandis horis canonicis, a ieiunio &c. non indigere dispensatione, sed absque ea exemptum a lege esse. Hanc laxam doctrinam supra reiecimus. Cum enim iuxta Probabilistas ad probabiliter iudicandum sat sit aliquorum iuniorum auctoritas, quisque facillime probabilitatem sibi format; atque ad eo communiter homines media hac vi probabilistica a lege exempti essent. Immo tum locus est dispensationi, quando probabiliter in utramque partem disputatur.

II. Generalis regula quam communiter tradunt Patres, Concilia, præcipue Tridentinum, & Theologi, est, quod sufficientia causæ pro legitima dispensatione, accipienda, pensandaque sit ex respectu ad bonum commune. Huc semper specta-

¶ Care Prælati, & quisque dispensator debet, num videlicet dispensatio conducatur bono communi, aut eidem saltem non repugnet. Præ oculis semper habeant hanc S. Thomæ doctrinam 1. 2. quæst. xcvi. art. 4. ad 1. *Quando cum aliquo dispensatur, ut legem communem non servet, non debet fieri in præiudicium boni communis, sed ea intentione, ut ad bonum commune proficiat.* Spectanda est pietas, qualitas personæ petentis, temporum circumstantiæ. Nam hoc tempore expedit dispensationis concessio, secus alio. Ratio quoque vitandi maioris mali, declinandi rerum turbationem, sufficiens esse causa valet pro dispensationis concessione.

III. Quæst. I. *Quid, si de causæ sufficientia dubitetur?* Resp. Distinguunt Probabilitæ dubitationem de substantia, seu de existentia causæ, num videlicet detur nec ne causa; & dubitationem de causæ sufficientia. In primo casu, inquiunt Salmanticenses *loc. cit. num. 75. & 76.* dispensator supremus poterit valide, sed non licite dispensare; inferior vero nec valide, nec licite. Distinctio de dubio super substantia, & sufficientia causæ futilis est, & vana. Nam quando dubito, sit ne causa sufficiens, dubito, detur nec ne causa pro dispensatione. Dubitas, an habeas incommodum; aut certus de incommodo, dubitas, satis ne illud sit pro dispensatione. Dubitatio hæc, ad praxim quod attinet, eadem est. Immo dubitatio prior stultitia non vacat. Nam est, aut non est incommodum: solumque dubitari potest de eiusdem sufficientia pro dispensatione. Quæ dubitatio superioris iudicio subiicienda sincera est; & tum petens dispensationem tutus in conscientia erit, dispensatione obtenta.

IV. Quæst. II. *Valida ne est dispensatio, quando reipsa datur causa sufficiens pro eadem, si dispensator illam ignoret, & nihilominus dispensationem impertiat?* Resp. Certum penes omnes est peccare dispensatorem, dum iudicat non adesse causam, & nihilominus dispensationem concedit. Certum etiam est non requiri in superiore cognitionem iudicalem causæ, sed sat esse privatam, qua prudenter, & mature cedere dispensationem valeat; quamvis in iudicium revocari talis dispensatio queat. Disputatur solum, valida ne sit dispensatio, quando, vera extante causa, eaque a dispensatore ignorata, is nihilominus mala fide dispensationem impertiat. Mihi probabilius est quod valida sit, eaque uti tuta conscientia dispensatus possit. Quandoquidem cognitio quam requirunt Concilia pro licita dispensatione, eo pertinet, ut exploretur, an reipsa causa reperitur. Porro si causa legitima revera existit; quod superior eam ignoret, hæc ignorantia non aufert a superiore potestatem dispensandi; sed tantum declarat, pravam esse eiusdem voluntatem, qua dispensationem impertit. Cur ergo valida non erit dispensatio hæc? Peccabit utique dispensator, causa ignorata, dispensationem concedens. At quando reipsa vera & legitima causa occurrit, & potestas ad sit dispensandi, ignorantia dispensatoris nocere petenti dispensationem non potest.

Accedit : quando postulantes dispensationem manifestam habent causam cur possint, & debeant dispensari, si certi esse de dispensatorum cognitione deberent, hoc nimium durum, & permolestum esset; & scrupulis atque perplexitatibus omnes dispensati torquerentur.

V. Quæst. III. *Tenetur ne dispensator, causa legitima occurrente, dispensationem impertiri illam potenti?* Resp. Triplex distinguitur dispensatio, prohibita, debita, & permissa. Prohibita est quæ pugnat cum bono communi; nullaque occurrit causa cur concedatur. Debita, quæ, necessitate urgente, concedenda est. Permissa, quæ, congrua extante causa, negari, aut impertiri valet. Igitur superior negare dispensationem poterit etiam tum cum sufficiens dispensandi causa adsit. Quoniam dispensatio, indulgentia, misericordia, gratia communiter appellatur. Immo omnes fatentur, sobrie, & raro dispensationes, etiam causa sufficiente occurrente, impertiendas esse. Dispensatio quippè quælibet legis vulneratio est. Quare ab infligendo legi hoc vulnere abstinendum est, nisi congruentia sit valde urgens. Poterit quandoque cum uno, secus cum altero dispensare; non tamen pro libito, ut volunt Salmanticenses *loc. cit. num. 80.* quia nihil pro libito agere dispensator debet in tam gravi materia; sed quia aut diversa postulantium conditio, aut aliæ congruentiæ pro uno quam pro alio prævalent. Debita, & necessaria tum dispensatio erit, quotiesurgens aut vitandi mali gravis, puta scandali, aut boni communis promovendi causa postulaverit. Si quisque impedire proximi malum, cum possit, astringitur; quanto magis Prælati, qui vi officii sui prospicere subditorum bono, eosque a malis defendere tenentur?

VI. Quæst. IV. *Utrum impositio multa pecuniaria sufficiens causa sit dispensationis concedendæ?* Resp. Adfirmantem opinionem defendunt PP. Salmanticenses *tract. xi. cap. v. punct. 4. §. 2. num. 49.* ubi hæc habent. *Quando causa iusta dispensandi non adest, potest imponi illa multa pecuniaria: & ex illa resultat sufficiens causa dispensationis.* Hæretici qui hæc legunt, ansam oblatrandi arripiunt, & infamandi leges nostras, veluti *bursarum*, quasi ideo condantur, ut earum dispensatione pecuniæ conquirantur. Quare, ut illorum ora obstruamus, dicimus & Conciliorum, & Theologorum voce, numquam multam pecuniariam sufficientem dispensandi causam præbere. Sed, posita congrua dispensandi causa, opus interdum eleemosynæ imponi merito potest. Et reipsa eleemosynæ omnes quæ pro impedimentorum matrimonii dispensatione offeruntur, piis operibus applicantur. Omnis tamen suspicio avaritiæ, & mercimoniū auferenda est.

§. VII.

De dispensatione subreptitia, obreptitia, & per metum extorta.

I. **F**amiliaris est distinctio dispensationis *subreptitiæ*, & *obreptitiæ*. Ea dispensatio dicitur *subreptitia* in qua postulator reticet ea quæ exprimenda in petitione sunt iuxta ius, & consuetudinem. *Obreptitia* tum est, quando in petitione falsitas exponitur. Dispensatio, sive *subreptitia*, sive *obreptitia*, nulla est. Si quidem ad dispensationis valorem consensus requiritur superioris. Quoties reticetur veritas, aut exponitur falsitas, deest dispensatoris consensus. Ergo dispensatio nulla. In qualibet enim dispensatione hæc includitur conditio, *si res ita sit*. Et hoc patet ex *cap. de fid. & instr.* ubi Innocentius III. inquit: *Si tales per suppressionem veritatis, aut falsitatis expressionem litteras nostras etiam certas confiteri impetrasse, carere volumus impetratis, & eis non obstantibus, ad voti executionem compelli.*

II. Communia hæc, & obvia. At cuius veritatis reticentia, aut falsitatis expositio reddat dispensationem invalidam, defini vix, ac ne vix quidem potest. Quæ communiora sunt, indicabo. Si quidquam reticeatur, etiam sine dolo, & culpa, eorum quæ secundum iura, & stilum Cancellariæ declaranda sunt, ex *cap. 11. de filiis Presbyter.* dispensatio nulla est. Igitur si quidquam aut reticeatur veritatis, aut exponatur falsitatis quod pertineat ad causam finalem, quæ videlicet movet, & inducit Papam, seu Principem ad dispensandum, dispensatio nulla est. Quam regulam omnes admittunt. Si autem taceatur veritas, aut exprimaturs falsitas, quæ licet non inducat, impellit tamen Principem ad dispensandum, aliqui negant invalidam esse dispensationem. Sed celebris Fagnanus *cap. Super litteris*, num. 67. cum communiori Canonistarum consensu, etiam tum eam invalidam asserit; nisi subreptio oriatur ex inculcata ignorantia.

III. Quænam sint veritates quæ non debent reticeri, aut falsitates quæ non debent exponi secundum iura, & consuetudinem Cancellariæ, dicetur in tractatu de matrimonio. Interim hæc esto regula generalis. Quando reticetur aliqua veritas, aut producitur aliqua falsitas, qua sapientum, prudentumque iudicio casus expositus vitiatur, invalida est dispensatio; etiamsi Pontifex dispensaturus fuisset, facti veritate narrata: quia ad dispensationem necessarius est consensus præsens voluntatis, nec sufficit futurus. Porro quando casus revera vitiatur, diversus est a casu vero. Ergo consensus præsens Pontificis non est in casum verum, sed in alium. Quoties igitur casus moraliter diversus est per reticentiam veritatis, aut

Ii ij ex.

expositionem falsitatis ; tum dispensatio nulla est . Heinc colliges , falsam esse illorum regulam qui dicunt , veritatis reticentiam , aut falsitatis narrationem tum non vitare dispensationem , quando Pontifex dispensationem perinde concessisset , veritate narrata , & falsitate omissa . Quoniam consensus futurus , & conditonatus haud sufficit ad dispensationis valorem , ut diximus ; sed præsens requiritur .

IV. Dispensatio per metum extorta absolute valida est : quia metus non tollit simpliciter voluntarium , & libertatem , sed dumtaxat secundum quid , ut communiter dicitur . Ceterum , si dispensator absolute non præberet consensum , licet verbis illum exterius proderet , nulla dispensatio foret . Porro an dispensator habuerit , nec ne voluntarium , liberumque consensum , quando metu coactus dispensationem concessit , præsumendum est , illum habuisse , quando verba consensum produnt : quia nemo præsumitur alium in verbis , alium in animo sensum habere , nisi id ex circumstantiis constet . Si metus iniuste incussus sit , peccavit postulator metum incutiens ; at , supposita vera , & legitima dispensationis causa , uti concessa dispensatione poterit : quia , supposito consensu dispensatoris , dispensatio valida est , & , sublato peccato metus iniuste incussi , etiam licita . Quod sit valida , constat ex dictis : quia iura excipiunt tantum matrimonium , & absolutionem ab excommunicatione : quæ duo ex metu facta nulla sunt ; ceteri autem contractus , & officia valida sunt : quia exceptio firmat regulam in contrarium . Quod sit etiam licita , præciso peccato metus iniuste illati , constat ex legitima causa , quam supponimus existere pro dispensationis concessione . Si vero metus iuste incussus sit , valida , & licita est dispensatio tum in petitione , tum in usu . Potest autem superior dispensationem ex gravi metu iniuste sibi incusso revocare in pœnam delicti ; & conveniens est ut eandem revocet . Immo vix confulerem subdito ut dispensatione uteretur metu iniuste incusso extorta . Quandoquidem licet verum sit metum absolute non auferre libertatem , tamen suspicandi ratio subest , habuerit nec ne superior hunc liberum consensum . Et cum de valore actus agatur , consultius erit confirmationem dispensationis concessæ postulare .

§. VIII.

Quibus de caussis obtenta dispensatio cesset.

I. **Q**Uæst. I. *Cessante causa finali ob quam concessa dispensatio est, cessat ne dispensatio?* Resp. Duo, ut certa, præmittenda sunt. Si dispensatio sortita sit ultimum & totum suum effectum, revocari haud potest. Dispensatus quis est ad ineundum matrimonium, ad suscipiendos ordines sacros; post contractum matrimonium, post susceptos ordines revocari dispensatio nequit. Si effectus dividiuus sit, & unum sortita, secus alterum dispensatio fuerit; respectu huius, non illius, revocationi obnoxia dispensatio est. Quibus positis, dicendum primo est, dispensationem nullam esse, si causa finalis, seu inducens & movens non consistat tempore quo a Papa, vel eius Pœnitentiario dispensatio impertitur. Quia, nulla existente causa, superiores concedere dispensationes nolunt, nec possunt. Idem dicendum, dum eiusmodi causa cessat, antequam delegatus a Papa commissionem dispensandi executus fuerit. Porro hæc causa finalis, nisi sit individua, cessare vel in toto potest, vel in parte. Si cesset tantum in parte, consistit dispensatio. Difficultas itaque tota in hoc vertitur, num, cessante omnino causa finali principali, & inducente (de minus principali nec disputatur) post obtentam dispensationem, antequam executioni demandetur, eadem persistat, valeatque dispensatus illa licite uti. Duplex est sententia. Salmanticenses *tract. xi. cap. v. punct. 8. num. 88.* utramque de more probabilem asserunt, ipsique negantem amplectuntur: quia, inquit, semel ablata per dispensationem lege, hæc non reviviscit, nisi per novum actum legislatoris. Legislator, seu superior, qui dispensationem concessit, legem non renovat. Ergo consistit, & durat dispensatio. Contra lex cessat cessante causa finali in totum: quia ad legis cessationem non requiritur novus legislatoris actus, quemadmodum necessarius est ad renovandam legem per dispensationem ablatam. Pro hac opinione laudant *Castro-palaum, Perez, Salas, Suarez.*

II. Opposita opinio mihi probabilior est, immo unice vera, præcipue si dispensatio eximat ab observatione alicuius præcepti, puta audiendi Sacri, ieiunandi, recitandi divinum officium &c. Quis Christianorum, sincerus suæ salutis amator & studiosus, a dictis præceptis servandis abstinebit, propterea quod ex iusta causa dispensatus fuit, si hæc causa omnino evanuit? Adeo mihi comperta hæc veritas est, ut eam efficacius probare nequeam quam ad intimum communemque sensum Christianorum eam appellando. Laboras incommodo, quod duraturum per totam Quadragesimam bona fide existimas: ideo pro tota Quadragesima im-

petras dispensationem a ieiuniis, ab audiendo Sacro, a recitando divino officio. Obtenta dispensatione, post unam aut alteram hebdomadam convalescis, sanus evadis. Hoc in casu liber eris a ieiunio, ab officii recitandi, ab audiendi Sacri onere? Communi Christianorum sensui hoc ego repugnare existimo.

III. Contrariæ opinionis argumentatio sophistica est, & cavillatoria. Dispensatio non tollit legem, ita ut dispensator renovare legem debeat (inane est commentum istud) sed eximit ab observatione legis, causa exemptionis supposita, & durante. Dum hæc evanescit, lex suum effectum habet, obligatque, quin opus sit novo actu legem instaurari, cum nunquam ablata lex fuerit.

IV. Ut nimium laxam, & communi sensui repugnantem reiicimus sequentem opinionem Salmanticensium loc. cit. num. 91. *Si detur infirmitas quæ moraliter iudicabatur perpetuo duratura, & obtineas a Pontifice dispensationem comedendi carnes pro tota vita, non recitandi officium divinum, non ieiunandi; etiamsi postmodum salutem PERFECTAM acquiras, poteris uti tali dispensatione, donec a Pontifice revocetur. Idem dicimus, si pro hoc anno, pro hac Quadragesima obtineas dispensationem a superiore non ieiunandi, vel abstinendi a carnibus, quia infirmitas pro tota illa censetur duratura; etiamsi per accidens cesset, potes uti tali dispensatione. Ita Auctores citati, qui licet non omnes ita in particulari loquantur, mens tamen illorum est quam diximus.*

V. Non multis opus est ut tantam laxitatem refellam. Seipsa enim communi sensui horrorem ingerit. Etiamsi perfectam sanitatem recuperes, poteris comedere carnes, non audire Sacrum, non ieiunare, non recitare horas canonicas? Cur hoc? Quia infirmitas per accidens cessat? Etiam hic locum hæc distinctio per accidens, & per se habet? Ut alias dixi, & dicam sæpius, Salmanticenses Theologos pluribus nominibus magni facio; at non propterea, si quid æquo laxius doceant, cum lectorum detrimento præterire illud debeo. Quin quo sunt maioris auctoritatis, eo diligentius admonendi lectores sunt, ne facilius se in errorem pertrahi sinant.

VI. Quæst. II. *Cessat ne dispensatio ob mortem dispensatoris?* Resp. Si dispensatio absolute concessa sit, duretque dispensationis causa; non cessat ob mortem concedentis: quoniam dispensatio donationi comparatur, quæ facta, & acceptata durat etiam post mortem donatoris. Obtinuisti dispensationem pro integra Quadragesima; uti eadem vales, etiamsi in media Quadragesima dispensator mortuus fuerit. Contra, si conditioni illigata dispensatio fuerit, cessat morte dispensatoris; ut si eiusmodi clausulis circumscripta sit, *donec nobis placuerit, ad arbitrium nostrum* &c. Quid, si, antequam dispensator decedat, inceptus sit actus, seu iudicium? Poteris inceptum iudicium persequi. Facultatem obtinuisti audiendi confes-

sio-

iones Titii, absolvendi a censuris Sempronium, incepta ante mortem dispensatoris iudicia perficere vales.

VII. Quæst. III. *Potest ne dispensator suam revocare dispensationem?* Resp. Si dispensator dispensationem absque legitima causa impertit, non modo revocare illam valet, sed tenetur, etiam in opinione illorum qui validam talem dispensationem esse propugnant. Dispensationem vero ob iustam causam concessam; atque adeo validam, & licitam, semper revocare dispensator potest ob novam occurrentem causam. Absque causa vero iustam, licitamque dispensationem revocare nec debet, nec licite potest. Quia sicuti peccaret dispensator, si absque causa dispensationem concederet; ita peccaret, si pro libito eandem revocaret: quia nihil pro arbitrio agere licitum est, sed rationabilis causa dirigere actionem quamlibet debet. Revocatio tamen, etiam arbitraria, valida est; nec uti quis dispensatione revocata potest.

VIII. Inferior nequit dispensationem a superiore concessam revocare: contra, superior valet dispensationem concessam a subdito inferiore revocare; sive dispensatio sit in legibus latis ab ipso superiore, sive in legibus eiusdem inferioris. Quare Pontifex summus revocare dispensationes impertitas ab Episcopis in legibus sive pontificiis, sive episcopalibus, & diocesanis valet. Ut tamen licita revocatio sit, ex rationabili causa esse debet. De valore enim non disputatur; cum semper valida sit revocatio facta a legitimo superiore. Quando tamen inferior dispensat in lege superioris ex iusta causa, datam dispensationem illum revocare non posse, docent Salmanticenses *loc. cit. num. 99.* & laudant Sanchez, Bonacinam, Salas, Martinez: quia sicut inferior valide sine iusta causa dispensare in legibus superioris nequit, ita revocare iustam dispensationem sine causa non potest. Hæc opinio absolute mihi non arridet. Nam inferior in legibus superioris denegare dispensationem potest, etiam si iusta occurrat causa dispensandi, dummodo necessitas manifesta non urgeat. Quidni ergo & datam dispensationem revocare valide poterit, etiam absque peculiari causa? Dispensatio omnis vulneratio legis est. Eccur non poterit dispensator auferre hoc legis vulnus? Hæc sola vulneris ablatio iusta esse causa revocationis potest. Quod tamen limitandum dico, nisi ex revocatione scandalum, aut damnum sequatur. Quoniam tum dispensatio foret necessaria; & ideo revocatio nulla tum dici posset.

IX. Quæst. IV. *Quandonam cessat dispensatio per renuntiationem?* Resp. Quando renuntiatio est sine damno tertii, & ante secutum effectum facta a dispensato, tollit dispensationem: quia quisque renuntiare proprio favori valet. Dispensationem vero non infringit renuntiatio quæ sit in damnum tertii. Deslorasti consanguineam: obtines dispensationem ducendi eam in matrimonium. Dispen-

fationi huic renuntiare nequis, quod talis renuntiatio esset in præiudicium tertii. Renuntiatio quoque nulla est, superiore legitimo usum dispensationis præcipiente.

X. Ut itaque renuntiatio valida sit, duo requiruntur, voluntas dispensati, & voluntas dispensatoris. Usquedum enim dispensator non acceptat renuntiationem, dispensatio non intelligitur abrogata. Duobus modis dispensatus renuntiare dispensationi valet, expresse, & tacite: illa verbis, hæc signis peragi valet. Completa renuntiatione, nullus amplius dispensationis usus. Disputant Theologi, quando colligendum sit, dispensatum tacite renuntiasse dispensationi. Aliqui contendunt, non usum decennalem sat esse ad inferendum, dispensatum renuntiare dispensationi, quando, oblata occasione eadem utendi, numquam usus eadem ille sit. Sed merito alii hanc impugnant opinionem: quia omissio utendi dispensatione nullo modo pugnat cum voluntate eadem retinendi. Omissio enim usus cum sola usus positione pugnat. Sola ergo taciturnitas, aut omissio utendi dispensatione signum sufficiens non est, dispensatum eidem renuntiasse. Sed aliæ circumstantiæ requiruntur, ex quibus solis colligi poterit quod dispensatus cedere iuri & favori suo velit.

XI. Et hæc de dispensatione dicta sufficiant: quoniam plura in aliis tractatibus dicta sunt; & plura, quando de sacramento matrimonii sermo erit, dicturi sumus. Fusc quoque disputavimus de dispensatione votorum, ubi communem vulgaremque opinionem illam quæ docet, Regulares privilegio potiri dispensandi ab obligatione votorum, reiecit.

C A P U T VI.

De lege non scripta, seu de consuetudine.

NIL frequentius hominibus est quam abusus, & corruptelas consuetudinis larva obtegere. Peccata ipsa, cum a multitudine perpetrantur, consuetudinis fuculo delinita prodire in publicum non erubescunt, & tantum non legis vim sibi usurpant. Torrentem rapidissimum, secum omnia abripientem, vitiosum morem, sive iniquam consuetudinem Patres appellant. Acriter omnes in hoc consuetudinis simulacrum inveci sunt. Salomon ipse adversus pravas consuetudines clamavit, inquam Sap. v. *Interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est.* S. Augustinus *Lib. de fid. sp. & car. cap. iv.* acriter contra iniquæ consuetudinis præstigia invecus est. *Frustra quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obiiciunt, quasi consuetudo maior sit veritate.* In *Evangelio Dominus ait: Ego sum veritas.* Non dixit, *Ego sum*

con-

consuetudo . Itaque cedat consuetudo veritati . Consenserunt iura peccatis , & cæpit irritum esse quod publicum est : clamat Cyprianus . Nobis in præsentia , non de prava , sed de iusta consuetudine sermo habendus est . Et quia sæpe fucata cum genuina , adultera cum sponsa , prava cum iusta consuetudine confunditur ; idcirco indolem , & prærogativas veræ consuetudinis sequentibus paragraphis explicabimus .

§. I.

Quid , & quotuplex sit consuetudo .

I. **C**ommunis consuetudinis finitio ea est quam tradit S. Isidorus *Lib. V. cap. 111. etymolog.* videlicet : *Est ius quoddam moribus institutum , quod pro lege suscipitur , ubi deficit lex .* Dupliciter accipi consuetudo solet , pro iure nempe , & pro facto . Consuetudo facti non aliud est quam actuum repetitio , & usus , seu mos ; estque veluti materia ipsius consuetudinis iuris . Ex repetitione enim actuum humanorum proficiscitur consuetudo iuris , quæ vim legis obtinet . Et hic est significatus prioris partis datæ definitionis : *ius quoddam moribus institutum .* Ius istud non voce , non scripto , sed moribus , seu actuum repetita frequentia paritur . Clarius est , & opportunior hæc altera definitio . Consuetudo est *ius rationale , legitimo tempore præscriptum , moribus perfectæ communitatis volentis se obligare , & Principis consensu inductum .* Rationabilis sit oportet consuetudo , non secus ac lex : quia utraque bonum communitatis publicum spectare debet . Quare nulla consuetudo vim legis assequi valet quæ sit contra bonum commune societatis . Tempus congruum necessarium est , quod decennii intervallo concludi solet . Sed de hoc infra . Non cuiusque societatis , sed perfectæ dumtaxat mores consuetudinem inducunt . Societatem autem perfectam , non domus , non conventus , non collegium , sed civitas , provincia , regnum constituunt . Requiritur præterea quod moribus communitatis volentis se obligare , inducatur . Nec satis ad consuetudinem invehendam est actuum frequentia aut ex liberalitate , aut ex devotione ; sed ex intentione se se obligandi induci debet . Animadvertit tamen Dominicus Soto *Lib. I. de iustit. & iur. quæst. 111. artic. 4.* interdum contingere quod consuetudinis initium , ex devotione inceptum , continuari ex obligatione possit . Quando vero id contingat , ex circumstantiis colligi debet .

II. Consuetudo descripta convenit , & differt a stilo , & præscriptione . Cum stilo convenit : quia & stilus consuetudo quædam est , sed limitata ad fori iudicia . Heinc Romanæ Curie stilum facere legem liti docent , quatenus ex usu & mo-

re

re quo Romæ deciduntur lites, resolvuntur quæstiones propositæ, expediuntur bullæ, rescripta, ceteraque diplomata, confurgit consuetudo, quæ servari in iudiciis, & talium diplomatum expeditione solet. Differt autem ab hoc stilo absoluta consuetudo; quæ omnes actiones comprehendit, & ad omnes se se extendit materias quæ cedere in bonum communitatis possunt. Convenientia consuetudinis cum præscriptione in hoc sita est, quod etiam præscriptio requirit aliquod tempus, & quidem non interruptum; non voce, vel scripto, sed facto, ex quo oritur ius, inducitur. Differt autem a præscriptione consuetudo, quod hæc communitatem respicit, illa etiam in singulari persona reperitur. Consuetudo vim legis, præscriptio dominium parit. Hæc bonam fidem postulat, illa etiam ab actibus malis repetere orsa sua potest. Consuetudo tacitum, aut expressum consensum supremæ potestatis postulat, fecus præscriptio.

III. Consuetudo triplex. Alia *contra legem*, quæ novam legem non inducit, sed abrogat veterem. Alia est *secundum legem*, quæ non tam consuetudo, quam observantia seu interpretis legis est; & lege abrogata, cessat quoque consuetudo. Tertia tandem consuetudo est *præter legem*: & hæc ex frequentia producitur actuum in materia de qua lex scripta nihil decernit. Hæc sola vim legis, seu novum ius inducit, quando ceteræ conditiones adsint.

IV. Rursus dividi in rationabilem, & in irrationabilem consuetudo solet. Hæc tamen divisio impropria est: quia consuetudo irrationabilis putida est corruptela. Ulterius dividitur ratione materiæ in ecclesiasticam, & civilem. Illa actibus ad finem spirituales, hæc actionibus ad finem politicum ordinatis invehitur.

§. II.

Quinam consuetudinem invehere possint: & quæ conditiones ad veram consuetudinem requirantur.

I. **C**onsuetudinem abrogantem legem introducere illi soli valent qui legem servare tenentur. Lex quippe abrogatur per actus contrarios. Porro ii dumtaxat qui legis observationi subiecti sunt, actus legi contrarios edere queunt. Sola tamen persona privata, etiamsi Princeps sit, nequit consuetudinem inducere: quia quemadmodum lex, ita & consuetudo communitatem spectat: immo nec communitas imperfecta, ut familia, collegium &c. sed solum communitates perfectæ, ut civitates, provinciæ, regna consuetudinem inducere possunt, ut iam dixi. Quamvis civitates, provinciæ, & regna, quæ a suprema potestate diriguntur, nequeant leges condere, possunt tamen consuetudinem inducere. Sufficit ad invehendam consuetudinem communitas perfecta capax ut legibus dirigatur: quia tum ex Principi-

pis

pis tacito consensu consuetudinem, quæ vim legis habet, introducit. Necessè tamen est ut maior comunitatis pars in actuum frequentia, vel in eorum omissione concurrat, ut consuetudo introducatur. Pueri, amentes nec legibus dirigi, nec consuetudinem inducere valent. Hominum cœtus nequit inducere consuetudinem abrogantem leges feminarum, nec e contrario. Sicut nec homines laici leges Ecclesiasticorum, nec Ecclesiastici laicorum leges possunt aliqua consuetudine abrogare, aut consuetudinem vim legis habentem inducere. Cœtus mercatorum, sicut peculiaribus legibus diriguuntur, sic invehere consuetudines queunt. Denique quælibet communitas quæ suas particulares leges habet, potest consuetudinem sive abrogantem, sive vim legis obtinentem inducere.

II. Quæst. I. *Quot sunt conditiones ad veram consuetudinem necessariae?* Resp. Quinque pro vera consuetudine requiruntur conditiones. I. quod sit rationabilis. II. quod sit ex publica frequentatione actuum liberorum. III. quod congruo temporis intervallo duret. IV. quod interveniat Principis consensus. V. quod ex animo obligandi inducatur.

III. Ea est rationabilis consuetudo quæ bono communi congrua, & utilis est. Si sit indifferens, bonoque communi inutilis, aut contraria; vim consuetudinis obtinere nequit ob rationem iam datam, quod consuetudo naturam legis induit, quæ semper est propter bonum commune. Heinc contra legem, sive divinam, sive naturalem, nulla prævalere consuetudo potest: quia actus contrarii istis legibus intrinsecus vitiosi sunt; ideoque numquam rationi conformes. Ita docet S. Thomas, cui omnes Theologi subscribunt, 1. 2. quæst. xcviij. art. 3. ad 1. *Lex naturalis, & divina procedit a voluntate divina, ut dictum est: unde non potest mutari per consuetudinem precedentem a voluntate hominis; sed solum per auctoritatem divinam mutari posset: & inde est quod nulla consuetudo vim legis obtinere potest contra legem divinam, vel legem naturalem.*

IV. Contra legem ergo humanam prævalere dumtaxat consuetudo potest. Quia licet omnis lex humana, ut iusta sit, rationabilis esse debeat; evenire tamen circumstantiæ possunt vi quarum irrationabilis evadat: & ideo rationabilis sit opposita consuetudo oportet. Mos quippe ipsius populi diu continuatus circumstantia est vi cuius interdum non expediat legem veterem obliervare. Mirabilis est doctrina quam tradit Angelicus loc. cit. ad 2. *Possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet in quo deficit lex; & tamen actus non erit malus. Et cum tales casus multiplicentur propter aliquam mutationem hominum, tunc manifestatur per consuetudinem, quod lex ulterius non est utilis; sicut etiam manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc manet ratio eadem propter quam prima lex utilis erat, non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi forte propter hoc solum inutilis lex videatur, quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patrie,*

tria, quæ erat una de conditionibus legis. Difficile enim est consuetudinem multitudinis removere. Igitur quando lex ipsa, licet aliunde bona, propter universalem multitudinis contrarietatem observatu vix possibilis est, ipsa populi contrarietas circumstantia esse potest ob quam lex sit inutilis, & prævalere consuetudo opposita debeat. *Difficile enim est, inquit Angelicus, multitudinis consuetudinem removere.* Advertendum tamen, quod, si consuetudo sit bono communi societatis adversa, numquam consuetudo, sed corruptela erit. Illæ vero bono communi societatis oppositæ sunt consuetudines quæ laxitates invehunt, subditosque solutiores efficiunt, ut infra fufius dicitur.

V. Triplicem consuetudinis statum distinguunt Theologi, inceptionis, progressus, & præscriptionis. Qui contra legem consuetudinem introducunt, peccant toto tempore quo lex prævalet. Quare non solum in exordio, sed etiam in progressu isti legem violant. Salmanticenses *tract. xi. cap. vi. punct. 3. §. 1. num. 13.* docent, non peccare eos qui violant legem in progressu consuetudinis: & citant pro hac opinione *Montesinos, Caietanum, Castropalaum, Laymannum, & Soto.* Expendere omnes non vacat; nec est operæ pretium. Unum examinavi Dominicum Soto *Lib. I. de iust. & iur. quest. vii. art. 2. ad 2.* ubi dumtaxat asserit, abrogata lege per consuetudinem, hac utentes non peccare; quod omnes asserimus. At usquedum lex prævalet, non video qua eximi ratione a peccato possint illi qui legem violant. Quoniam si, antequam lex præscribat, secundi resisterent primis, lex vigorem non amitteret.

VI. *Quæst. II. Quodnam tempus requiritur ad introducendam consuetudinem?* Resp. Omnes adfirmant longum tempus requiri ad consuetudinem inducendam. Sed circa eiusdem definitionem non una est omnium sententia. Alii volunt definitam designari quantitatem non posse, sed arbitrio prudentum relinquendam: nam in aliqua materia brevius, in alia longius tempus necessarium est. Ut consuetudo introducatur contra ea quæ singulis diebus, aut hebdomadibus occurrunt, brevius tempus exigitur quam ut consuetudo invehatur adversus ea quæ semel in anno contingunt. Alii decennio tempus istud comprehendi statuunt: quoniam, inquit, iura longum tempus postulant ad introducendam consuetudinem. Sed decennium longum tempus reputatur. Igitur istud intervallum sufficet.

VII. Alii distinguunt legem civilem a canonica. Pro consuetudine contra illam decem, contra hanc quadraginta annos postulant. *Castropalaus, Lessius, Azorius* & alii pro utraque decennium sufficere defendunt. Nihil certi definiendum mihi occurrit. Sed circumstantiæ spectandæ sunt, potissimum quæ sit & natura legis abrogandæ, & indoles consuetudinis invehendæ, & communis prudentum consensus.

VIII. Salmanticenses *loc. cit. §. 2. num. 18.* docent, *sufficere dictum unius eximii*

Do-

Doctōris asserentis, tempus ad consuetudinem requisitum præterisse, ut per eam lex abrogata censeatur; etiamsi plures alii oppositum sentiant. Germen hoc est inquinatæ radicis probabilisticæ. Declinare sibi blandiuntur Editores posteriores qui istorum Auctorum opera recuderunt, damnatam ab Alexandro VII. opinionem 27. quia in proscripta sententia dicitur: *Si liber sit alicuius iunioris & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat reiectam a Sede apostolica tamquam improbabilem.* Ut vides, assuta est lacinia hæc ad honestandam doctrinam præcedentem: quia subdunt: Diximus unius eximii & præcellentis Doctōris dictum reddere opinionem probabilem. Opinio damnata hanc auctoritatem constituendi opinionem probabilem adscribebat Doctōri non *eximio*, non *præcellenti*, sed iuniori & moderno. An non Doctores eximii & præcellentes iuniores & moderni? Quis legitimus iudex, num ille Scriptor *eximius* sit, an non *eximius*? Qua facilitate dicitur, sufficere unum Doctorem ad efficiendam opinionem probabilem, eadem quoque definitur, hunc iuniorem Doctorem esse eximium, præcellentem, illuminatum, emeritumque Præsentatum. Obiter, data occasione, dico his oculis non esse apostolica decreta deludenda. Auctoritas unius contra plures nulla est iuxta communem sensum; nisi rationes istius unius prævaleant rationibus a pluribus allegatis. Sed hæc præter institutum, opportune tamen ad profligandam laxitatem.

IX. Tempus consuetudini invehendæ idoneum, continuatum moraliter sit necessarium est. Nulla super hoc difficultas. Hoc ipsum in præscriptione necessarium est. Quare si intra temporis intervallum communitas, aut maior pars communitatis agat contra investam consuetudinem, aut si Princeps resistat, interruptum tempus est, & elapsum amplius non computatur.

X. Quæst. III. *Quinam actus, & quæ eorumdem frequentia requiritur ad veram consuetudinem?* Resp. Communis sententia est quod actus isti debeant esse liberi, publici, & frequentes. De frequentia actuum non una est opinio. *Diana, Lessius, Martinez, Reginaldus* docent sufficere duos aut tres actus ad inducendam consuetudinem; quia, inquit, quod bis aut ter fit, frequenter fieri dicitur. Hæc opinio communiter reiicitur: quia consuetudo longo tempore introducitur. Bis vel ter in longo tempore frequentiam non præferunt. Quot porro actus necessarii sint ad hanc frequentiam, nemo definire præcise valet. Prudentum arbitrio id relinquendum esse, res ipsa declarat. Nam in una materia plures requiruntur, in alia pauciores sufficiunt actus qui patefacere debent firmum, & universalem populi consensum.

XI. Altera conditio actuum est, quod sint liberi, seu humano modo exerciti: quemadmodum enim lex a ratione, ita & consuetudo proficisci debet. Quare si populus meta coactus quidquam agat, non præsumitur velle consuetudinem inducere. Heinc sequitur, ignorantiam quoque impedire ne consuetudo introducatur;

tur, quia ignorantia aufert libertatem. Igitur quando populus ignorans aliquam legem reapse extantem, actus frequentat contra eandem, consuetudinem non inducit: quia præfati actus non sunt liberi, & humani ex defectu cognitionis. Similiter quando ex causa falso iudicata inducitur aliqua consuetudo, causa cognita, consuetudo evanescit.

XII. Tertia conditio est, ut hi actus frequentes, & liberi, sint publici, & notorii: quandoquidem actus occulti non possunt dici facti ex communi societatis, & Principis consensu. Præterea sicut ad legem scriptam necessaria est publica promulgatio, ita ad legem non scriptam necessaria est hæc promulgatio quæ non voce, sed publica factorum frequentia peragitur.

XIII. Disputant Auctores, num hæc publica notitia iuris esse debeat, an facti. Aliqui contendunt, necessariam esse iuridicam manifestationem, quæ videlicet in iudicio publice prolata sit. Sed probabilior sententia est quæ defendit, sat esse publicam manifestationem facti. Consuetudo enim vim suam obtinet a populi, & Principis consensu. Quando facti ipso notum est populum, & Principem supremum in eandem consensisse sententiam, superfluit probatio iuridica in tribunali, quæ tum necessaria ad summum foret, quando veritas facti in discrimen adduceretur; at cum de facti veritate nulla suboritur dubitatio, non est cur notitia iuridica exigatur.

XIV. Quarta conditio consuetudinis est, ut populus animo sese obligandi eandem inducat, eamque tali animo toto tempore necessario pro consuetudine continuet. Si enim initium ex animo sese obligandi fuerit, progressus vero ex sola devotione fiat; consuetudo vim legis non obtinet. Plures sunt consuetudines, sola devotione partæ, & sultæ; ut asperio aquæ benedictæ in ingressu Ecclesiæ salutatio angelica ad B. Virginem facta sero & mane, dum campana sonat; cinerum asperio fer. 4. Quadragesimæ; acceptio ramorum dominica Palmarum; plures vigilæ in Sanctorum honorem. Intentio hæc obligationis imponendæ aut severior, aut mitior esse valet. Nam potest aut sub levi, aut sub gravi culpa, aut sub pœna tantum, omni culpa exclusa, aut sub culpa tantum veniali introduci.

XV. At undenam colligi potest, communitatem aliquam animum habuisse sese obligandi ex præcepto, aut solum ex devotione, liberalitate, & urbanitate in consuetudine investa? Hæc solent assignari indicia. I. Quando populus in materia suapte natura gravi uniformi observantia talem consuetudinem servavit. II. Si superiores eiusmodi consuetudinis violatores severe reprehendant, & puniant. III. Si viri prudentes, optimeque morati culpæ damnarent consuetudinis transgressores. Quando hæc tria simul concurrant, nisi constet societatem se noluisse sub culpa obligare, colligendum videtur sub obligatione investam fuisse consuetudinem. Regula tamen constitui universalis nequit. Actus enim quibus consuetudo

invehitur, indifferentes cum sint, & liberi, nonnisi ex personarum, temporum, materiae diversitate, aliisque circumstantiis definiri hæc obligatio potest. Geni- quoque societatis spectandus est. Nam si societas communiter refugiat obligatio- nem inducere sub culpa; regula hinc erui potest pro consuetudine interpretanda, ne sub culpa obliget.

XVI. Ultima ad consuetudinem necessaria conditio est consensus supremæ po- restatis. Qui consensus aut tacitus, aut expressus esse potest. Lubat huè transcri- bere doctrinam S. Thomæ 1. 2. quæst. xcvi. art. 3. ad 3. *Si enim sit libera multi- tudo quæ possit sibi legem facere, plus est consensus totius multitudinis ad aliquid observandum, quod consuetudo manifestat, quam auctoritas Principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi in quantum gerit personam multitudinis. Unde licet singule personæ non possint condere legem, tamen totus populus condere legem po- test. Si vero multitudo non habeat liberam potestatem condendi sibi legem, vel legem a superiori potestate positam removendi; tamen ipsa consuetudo in tali multitudine prævalens obrinet vim legis, in quantum per eos toleratur ad quos pertinet multitu- dinis legem imponere: ex hoc enim ipso videntur approbare quod consuetudo intro- duxit.*

XVII. Porro, ne corruptelæ sub larvâ consuetudinum insidiosè occultentur, ad- vertendum est, tum patientiam, & tolerantiam Principum, & superiorum esse argumentum, & signum taciti consensus, quando Principes, & superiores sunt vigiles, & experrecti in extirpandis corruptelis, quando zelo Dēi, & studio ser- vandarum legum succensî sunt, & quando nullum grave obest impedimentum aut vitandi maioris mali, aut declinandæ rebellionis. Quare admitto, tacitum consensum satis esse ad consuetudinem invehendam, & aliarum actionum valo- rem; sed nego, semper tolerantiam, & patientiam superiorum signum esse vali- dum taciti consensus, ut fusius supra explicui. Ex pluribus enim principiis pro- ficisci hæc patientia, tolerantia, & taciturnitas valet.

XVIII. Plures docent, necessarium minime esse ut Princeps habeat notitiam præcisam consuetudinis invehendæ; sed sat esse illum habere notitiam generalem, generalemque præbere consensum. Quam doctrinam absolute non improbo; dum- modo consuetudo rationalis sit, bonoque communi consentanea. Quando tamen consuetudo introducenda derogat iuribus Principis, tum non videtur introduci consuetudinem posse absque notitiâ eiusdem Principis. Quia non est præsumendus consensus Principis in consuetudinem quam ille ignorat. Si enim consuetudo fugit Principis notitiam, prohibere eam ille nequit. Quare plures Ecclesiarum consue- tudines Concilium Tridentinum declaravit esse corruptelas. Et sane quod vim le- gis obtineant absque expresso, aut tacito Pontificis consensu consuetudines quæ sunt adversus iura pontificia, non videtur rationi consentaneum. Ceterum hæc omnia

omnia ex variis circumstantiis definienda sunt. Illud magnopere cavendum, ne sub furo consuetudinis corruptela serpat. Huc pertinent consilia nostra in hac impedita materia.

C A P U T VII.

De triplici consuetudinis effectu, & de modis quibus consuetudo cessat.

I. **T**Res iuxta communem doctrinam sunt consuetudinis, vim legis habentis effectus. Primus obligatio in conscientia. Alter abrogatio legis veteris Tertius interpretatio legis.

II. Et ad primum quod attinet, consuetudo, vim legis obtinens, legis condiciones induit quantum ad obligationis effectum. Quare sicuti lex, ita potest consuetudo obligare sub culpa gravi, vel levi; quod ex animo & intentione illam introducendum pendet. Ideo obligat tantum populum illum a quo introducta est, secus alterum. Quando consuetudo indiscriminatum tum a laicis, tum a Clero invehitur in rebus sacris, ut in observatione festorum, ieiuniorum, precum, omnes obligat: quia tum unicus populus christianus est sub uno capite consentiente. Si vero consuetudines istæ sacræ introducantur aut a solis laicis, aut a solis Clericis aut a solis Regularibus; tum obligatio unius societatis non extenditur ad alteram. Quælibet ex his societatibus peculiaribus legibus dirigitur: idcirco quælibet suas invehere consuetudines valet, quin consuetudo unius extendatur ad alteram; quemadmodum consuetudines unius civitatis, provinciæ, aut regni non dilatantur ad alteram civitatem, provinciam, vel regnum. Communia hæc sunt.

III. Secundus effectus consuetudinis est antiquæ legis abrogatio. Lex enim humana a voluntate hominum pendet: ergo qua voluntate invecata est, eadem abrogari potest, aut lege scripta, aut lege non scripta, nempe consuetudine. Abrogare autem potest legem aut quantum ad pœnam, & non quantum ad culpam, vel quantum ad utrumque; etiamsi sit lex irritans contractus, seu actus.

IV. Disputant Auctores, num, quando legislator vetat consuetudines contrarias legi suæ, sint eiusmodi consuetudines validæ? Duplicem distinguunt prohibitionem. Prima prohibendi clausula indifferens est ad præteritam, vel futuram consuetudinem; qualis est ista, *Non obstante quacumque consuetudine*. Secunda expresse futuram consuetudinem vetat; cuiusmodi hæc est, *Nulla deinceps consuetudo introduci possit*. Prima clausula tantum improbat consuetudinem iam invecatam. De secunda disputant: & *Salmanticenses* probabilius defendunt, valere consuetudinem futuram, non obstante expressa illa clausula prohibente: quia, inquit

loc.

loc. cit. §. 2. num. 43. talis clausula est legis humanæ; sed quælibet lex humana abrogari per consuetudinem contrariam potest: ergo & clausula præfata, non secus ac altera lex humana, abrogari valet. Laudant pro hac opinione *Dianam, Bonacinam, Tapiam, Martinez, Suarez, & alios.*

V. Non repugno, possibilem esse consuetudinem etiam contra præfatam clausulam: quia legislator potest reipsa mutare suam voluntatem. At usquedum non constet legislatorem expresse hanc mutasse voluntatem, nulla opposita inveni consuetudo valet. Nec sola taciturnitas fat est ut dicatur Principem tacite consentire; cum per præfatam clausulam expresse repugnet. Nec est quod opponas, etiam per legem expresse Principem contradicere; & tamen contra hanc legem introduci consuetudinem posse. Siquidem contra legem introduci consuetudo potest, quia natura sua lex humana veræ consuetudini contrariæ subiecta est. At, quando legislator expresse prohibet oppositæ consuetudinis introductionem, tum inveni consuetudo nequit: quia, persistente prohibitione, consensus Principis deest, immo expresse contrarius est. Igitur, ut contra dictam clausulam introduci consuetudo posset, necessaria foret expressa voluntas Principis, tali clausulæ derogantis. Et contraria opinio corruptelis invehendis favet, ut ego quidem arbitror. Quando enim legislator præfatam clausulam adiicit, signum manifestum est & legem summopere necessariam esse, & contrariam consuetudinem esse perniciosam corruptelam.

VI. Tertius effectus consuetudinis est legis interpretatio. Si tamen lex clara sit & perspicua, consuetudo est observantia, & executio legis. Obscuram ergo, & dubium sensum præferentem legem interpretatur consuetudo. Obscura enim lex esse potest aut circa materiam, aut circa eius extensionem, aut circa eiusdem obligationem levem, vel gravem. Porro interpretatio hæc duplex est, *authentica, & doctrinalis.* Ut interpretatio authentica dicatur, eas habeat conditiones oportet quæ pro vera consuetudine, vim legis obtinente, necessariæ sunt. Consuetudo quam doctrinalem appellant, coniecturis nititur, plurium Doctorum auctoritate firmata, & nondum præscripta. Hæc prævalere legi nequit, usquedum tempus elapsum sit pro vera consuetudine necessarium, & aliis conditionibus extantibus.

VII. Consuetudo iisdem modis cessat quibus & lex. Duobus tamen præcipue modis consuetudo abrogatur, nempe per legem expressam, & per consuetudinem oppositam. Tum vero lex consuetudinem abrogat, cum eidem expresse, & manifeste opposita est. Quare lex universalis abrogat utique consuetudinem universalem directe illi oppositam; secus consuetudinem peculiarem, nisi clara eiusdem in lege facta mentio sit. Si tamen adesset clausula generalis, abrogans omnes, & singulas consuetudines oppositas; tum, licet non fieret peculiaris mentio huius

aut illius consuetudinis, singulæ abrogatæ essent. Excipi tamen solet consuetudo immemorabilis, quæ, nisi expresse revocata fuerit, consistit. Quandoquidem, dum Princeps abrogatam vult hanc consuetudinem, exprimere eam solet. Ergo in clausula generali non intelligitur abrogata.

VIII. Consuetudo alia consuetudine abrogatur. At quemadmodum lex non abrogatur nisi consuetudine legitime inuenta, & præscripta; ita neque consuetudo, vim legis obtinens, infirmari potest, nisi consuetudine contraria præscripta legitime fit, omnibusque necessariis conditionibus ornata. Illud tamen advertendum quod neque lex, neque consuetudo per solum non usum abrogantur; sed dumtaxat per positivam transgressionem legis, aut consuetudinis. Contingere enim potest, casum legis non accidere: qua facta positione, violari lex nequit. Quando ergo dicitur, legem desuetudine abrogari, sensus est, legem per repetitas transgressiones eiusdem auferri; secus per non usum negativum, quia casus legis non accidit. Si tamen casus legis accidunt, tum per omissiones contrarias lex abrogari valet. Quamobrem, si consuetudo inuenta sit per actus positivos, puta audiendi sacri, ieiunandi, servandi festa, consuetudo opposita introduci per omissiones oppositas potest. Contra, si antiqua consuetudo omissionibus parta fuerit, nova consuetudo introduci actibus contrariis positivis debet. Hæc communia penes omnes.

IX. Tractandum hic de privilegiis esset; verum argumentum istud, cum non sit pro communi Christianorum directione, formandisque moribus necessarium, in aliud tempus dispiciendum remittimus. Nunc enim instat iustitiæ tractatus, omnium utilissimus, quem exponendum continuo aggredimur.

FINIS TOMI SECTE

I N D E X

R E R U M , E T V E R B O R U M

Quæ in hoc Tomo continentur.

A

A Braham præcepit Deus filii innocentis occisionem, absque dispensatione in præceptis Decalogi. *p. 290. n. 22.*

A Castro (Alphonfus) improbat ceu errorem pestiferum opinionem docentem legem imponentem tributa non obligare in conscientia. *p. 420. n. 3.*

Actus humani, seu humana officia inepte exponuntur a Pufendorffio, Thomasio, Cumberlando, Heinneccio, VVolfio, ceterisque Protestantibus. *p. 202. n. 1.* Eorum actuum harmonia, & ordo mirabilis exhibetur, & explicatur. *ibid. & p. 203. & seqq. n. 3. & seqq.* Actuum humanorum moralitas sita non est in libertate, aut denominatione aliqua extrinseca. *p. 207. n. 2.* Sed in ordine, & conformitate ad regulas morum. *ibid. n. 3.* Dux illæ sunt; lex æterna, & mentis ratio. *p. 208. n. 4. & seq.* Explicantur. *ibid.*

Actuum humanorum moralitatem male Pufendorffius constituit in imputativitate. *ibid. & p. 209. n. 6. & seq.* Actus humani, seu morales speciem accipiunt ab obiecto. *ibid. n. 1.* Et etiam a circumstantiis, quæ recensentur, & explicantur. *p. 210. & seq. n. 3. & seqq.* Et sæpe ex fine operantis. *p. 211. n. 6.* Actus ex obiecto bonus relatus in finem pravum totus est malus. *p. 213. n. 6.* Inanis P. Contentsonii distinctio rejicitur. *ibid. n. 7.* Respondetur auctoritatibus depromptis ex D. Thoma. *p. 214. n. 8. & seq.* Et vis quæ a posteriori congerit, & male explicat idem Contentsonius. *p. 215.*

num. 10. Itemque testimonio ex sacra Scriptura de Iehu petito. *p. 216. n. 11. & seq.*

Dantur actus humani ex obiecto indifferentes, qui nec boni sunt in ordine morali, nec mali. *p. 217. n. 2.* Omnis actus humanus moralis in individuo aut bonus, aut malus est, & nullus indifferens. *ibid. & p. 218. & seqq. num. 3. & seqq.* Testimonium evangelicum de reddenda Deo ratione de verbo otioso laxè explicatur a pluribus Theologis Germaniæ non extendi ad facta. *ibid. num. 4.* Laxè item eorum plures verbum otiosum definiunt. *ibid.* Actiones humanas omnes ordinandas esse in finem honestum male negant mollioris Ethices propugnatores. *p. 220. n. 8.* Ostenditur ex nonnullis ab Ecclesia damnatis propositionibus. *ibid. num. 9.* Eas male interpretatur, & extenuat P. Viva. *ibid. & p. 221. & seq. n. 10.* Refellitur. *ibid.* Theologorum plurium Bavaricæ, & Germaniæ inepta responsa refelluntur. *p. 223. & seq. n. 15. & seqq.* Alia obiecta diluuntur. *p. 225. & seqq. n. 18. & seqq.*

Perperam doctrina tradita rigorismi accusatur. *p. 227. & seq. n. 24. & seq.* Longè a tradita sententia differt damnatus Ioannis Hus, VViclefi, Lutheri, & Calvini error. *p. 229. n. 26.* Actuum directio habitualis in Deum, aut finem honestum non sufficit, sed requiritur virtualis. *p. 230. n. 29.* Opinio de actuum humanorum indifferentia in individuo involvitur in propositionibus octava, & nona damnatis ab Innocentio XI. *p. 231. n. 31.*

Actus humani omnes non sunt ex se, & ante omnem legem voluntariam

Kk ij in.

indifferentes ad bonitatem, vel turpitudinem. *pag.* 261. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Contrarii errores Hobbesii, Osiandri, Seldenii, & Pufendorffii, aliorumque Protestantium referuntur, & refelluntur. *ibid.*

AEquum & bonum quid sit, traditur. *p.* 458. n. 1. & *seq.* **A**Equitas pro ipsa iustitia in iure sumitur. *ibid.* num. 3. **A**Equitas anima legis appellatur. *p.* 459. n. 4. **A**Equi bonique viri paucissimi sunt. *ibid.* n. 5. Huius ratio assignatur. *ibid.* Ad æquitatem illustrandam **P.** Comitulus ex **Oratione** **M.** Tullii pro **Aulo** **Cecinna** colligit nonnulla effata, quæ referuntur. *p.* 460. n. 6. **P**ræclara de hoc **D.** Thomæ doctrina affertur. *ibid.* & *pag.* 461. n. 7. & *seq.* **A**Equitatis plures regulæ haustæ ex **Iure Canonico** transcribuntur. *p.* 462. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Et aliæ plures selectæ ex **Iure Civili.** *p.* 465. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Et denique plures aliæ ex diversis **M.** Tullii libris collectæ. *p.* 467. & *seqq.* n. 1. & *seqq.*

S. **Ambrosius** a pluribus **Barbeyraci** imposturis vindicatur. *V.* **Barbeyracus.**

S. **Augustinus** hæreticos, & schismaticos omnes habet ut filios concubinarum. *p.* 3. n. 2. Eum iuris naturalis ignorantia laborasse audacissime docet **Barbeyracus.** *p.* 11. n. 3. & *seqq.* Non docuit uxorem consentiente marito alteri licite commiseri posse. *p.* 13. & *seqq.* n. 9. & *seqq.* Explicatur eius textus, & **Barbeyraci** oscitantia, & fraus detegitur. *ibid.* Infideles iure nulla bona possidere non docuit, ut eidem imponit idem **Barbeyracus.** *p.* 16. & *seqq.* n. 15. & *seqq.* Explicatur idem **S.** **Doctor.** *ibid.* Eidem perperam crimini vertit idem **Barbeyracus**, quod docuerit iustam esse hæreticorum punitionem. *p.* 19. n. 19. Describit corruptos mores humanæ naturæ. *p.* 71. & *seq.* num. 1. Luculenta testimonia recenset pro libero arbitrio. *p.* 142. & *seq.* n. 10. & *seq.* Eum ipsis patrocinari temere prædicant **Lutherus**, & **Calvinus.** *p.* 144. n. 13. Sicut etiam **Iansenius.** *p.* 156. & *seq.* n. 7. & *seq.*

B

Baius (**Michael**) propositiones docuit a **S.** **Pio V.** damnatas. *p.* 159. & *seq.* n. 12. & *seq.* Mala fide easdem interpretatur **Iansenius.** *ibid.*

Barbeyracus (**Ioannes**) audacissime **SS.** **Patribus** exprobrat ignorantiam iuris naturalis. *p.* 10. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Refellitur. *ibid.* **Falso** contendit **S.** **Augustinum** docuisse, uxorem consentiente marito alteri licite commiseri posse. *p.* 11. & *seqq.* n. 3. & *seqq.* Refellitur. *ibid.* Itemque docuisse quod fideles omnia bona iure possideant, nulla vero infideles. *p.* 16. & *seqq.* n. 15. & *seqq.* Refellitur. *ibid.* Temere improperat eidem **S.** **Augustino** doctrinam de iusta hæreticorum punitione. *p.* 19. n. 19. Et **S.** **Ambrosio** quod plus iusto laudet virginitatem, ac si facras nuptias contemnat. *pag.* 20. n. 20. & *seq.* Et quod usuram absolute damnaverit. *p.* 21. n. 22. Audacissime eidem **S.** **Ambrosio** **Ciceronem** præfert in formandis moribus. *ibid.* & *p.* 23. n. 23. & *seq.* Eidemque perperam improperat doctrinam de non occidendo aggressore. *ibid.* n. 25. & *seq.* Perperam contendit **Lactantium** vetare cuiquam arma deferre, & mercatoriam artem exercere. *ibid.* n. 27. Eundemque usuram omnem iniuria damnasse. *p.* 24. n. 28. Temere **Scholasticos** carpit. *p.* 38. n. 16. Perperam docet abstrahendum esse a revelatione divina in tradenda scientia iuris naturalis. *p.* 68. num. 8. Impugnatur una cum ceteris suis affectis. *pag.* 82. & *seqq.* n. 1. & *seqq.*

Bechmannus (**Nicolaus**) acerbo stylo excipitur a **Pufendorffio**, in quem subinde edidit libellum famosum. *p.* 48. n. 13. **BENEDICTUS XIV.** **Pont. Max.** publice in sacra Congregatione, quæ dicitur *Signatura Gratiæ*, notatu dignissimam sententiam pronuntiavit contra donationem ab **Innocentio X.** factam **Olimpiæ** **Maidalchiniæ.** *p.* 495. & *seq.* n. 13. **Billuart** (**P.** **Carolus** **Renatus**) laudatur. *p.* 182. n. 1.

Budæus (**Franciscus**) **Patribus** & **Theo-**
10-

logis ignorantiam præcipue iuris naturalis temere exprobrat . p. 31. & seqq. n. 4. & seqq. Refellitur . *ibid.* Eius de Grotio iudicium . p. 39. n. 2. Iudicium de eodem Budæo . p. 50. n. 27. Male excusat Pufendorffium ius naturale tradentem solum secundum rationem . p. 85. n. 7. Modo propugnavit, modo de medio iustulit libertatem . p. 151. n. 4.

C

Calvinus impudenter post Lutherum negat Christum esse legislatorem . pag. 313. n. 1. Refellitur . p. 314. & seq. n. 2. & seqq. *V. Libertas indifferentiæ.* Caramuel (Ioannes) laxas & erroneas de legibus propositiones docet . p. 250. n. 4. & p. 252. n. 11. Laxe negat Ecclesiam, posse præcipere actus externos propter actus mere internos . p. 399. n. 21. Cellier Theologiam Moralem SS. Patrum Apologia adversus Barbeyracum defendit . p. 11. n. 3. Cicero (M. Tullius) depravatos humanæ naturæ mores describit . p. 75. n. 6. Ex eius diversis libris plures æquitatis regulæ a P. Comitolo collectæ transcribuntur . p. 467. & seqq. n. 1. & seqq. Clericus (Ioannes) sub nomine Phereponi audacissimam critice in S. Augustini Opera exercuit . p. 19. n. 19. Eum Cl. V. Muratorius doctissime confutavit . *ibid.* Comitolus (P. Paulus) ex Oratione M. Tullii pro Aulo Cecinna nonnulla ad æquitatem illustrandam exempla collegit, quæ referuntur . p. 460. num. 6. Sicut tum ex Iure Pontificio, tum ex Civili, pluresque alias ex eodem M. Tullio collectæ æquitatis regulas . p. 461. n. 10. Recententur omnes singulatum . p. 462. & seqq. n. 1. & seqq. Congregatio Novemviralis sub Paulo III. plus iusto exaggeratam facultatem Pontificiam suo scripto improbat, & refellit . p. 485. & seq. n. 3. & seqq. Consuetudo frequenter sub abusus, & corruptelæ larva obtegitur . p. 504. n. 1. Consuetudinis finitio traditur, & explicatur . p. 505. n. 1. Consuetudo

differt a stilo, & præscriptione . *ibid.* n. 2. Alia est contra legem, alia secundum legem, alia præter legem . p. 506. n. 3. Consuetudinem abrogantem legem introducere illi soli valent, qui legem servare tenentur . *ibid.* n. 1. Quinque conditiones ad veram consuetudinem necessariæ referuntur . p. 507. n. 2. Consuetudo prævalere solum potest contra legem humanam . *ibid.* n. 4. Consuetudinis triplex status est, inceptionis, progressus, & præscriptionis . p. 508. n. 5.

Opiniones recententur de tempore requisito ad introducendam consuetudinem . *ibid.* n. 6. & seq. Dictum unius eximii Doctoris, assentis tempus ad consuetudinem requisitum præterisse, non sufficit, ut lex abrogata censeatur . *ibid.* & p. 509. n. 8. Laxa Salmanticensium doctrina refertur, & refellitur . *ibid.* n. 9. Ad veram consuetudinem actus debent esse liberi, publici, & frequentes. Explicatur . *ibid.* & n. 11. & seq. Ut actus hi dicantur publici, satis est publica manifestatio facti . p. 510. n. 13. Ad consuetudinem requiritur etiam ut populus animo se obligandi eandem inducat . *ibid.* n. 14. Animus iste colligitur ex pluribus iudiciis, quæ recententur . *ibid.* n. 15. Ad consuetudinem demum requiritur consensus suprema potestatis . p. 511. n. 16.

Tolerantia, & patientia superiorum, non est semper signum validum taciti eorum consensus . *ibid.* n. 17. Consuetudinis triplex est effectus: alter est obligatio in conscientia; alter, abrogatio legis veteris; alter interpretatio legis . p. 512. n. 1. Explicatur primus illius effectus, scilicet obligatio in conscientia . *ibid.* n. 2. Et secundus, scilicet antiquæ legis abrogatio . *ibid.* n. 3. Et tertius, scilicet legis interpretatio . p. 513. n. 6. Consuetudo iisdem modis cessat quibus & lex; duobus tamen præcipue modis abrogatur . *ibid.* n. 7. Quomodo cesset primo modo, nempe per legem expressam . *ibid.* Quomodo secundo modo, scilicet per consuetudinem oppositam . p. 514. n. 8. Contarenus (Cardinalis) plus iusto exaggerat

geratam potestatem Pontificiam in concessione dispensationum, sua ad Pontificem allocutione refellit . p. 485. & seq. n. 3. & seq.

Cumberlandus (Richardus) male explicandum assumit ius naturæ sola ratione, & experientia, exclusis sacris Scripturis. p. 66. n. 3. De eo iudicium, p. 101. n. 1. Omnes leges naturales ridicularie revocat ad benevolentiam singulorum hominum erga alios homines, ad propensionem propagandæ stirpis, ad cerebri humani magnitudinem, ad hominum inclinationem ad venerem non limitatam tempori, & ad ampliora vasa spermatica . *ibid.* & p. 102. & seqq. n. 2. & seqq. Hi, & alii errores profligantur. *ibid.*

D

Deus, primum est iuris naturæ principium. p. 94. n. 1. Est verus finis ultimus hominum . p. 16. & seqq. n. 1. In eo solo sita est beatitudo, quæ est verus ultimus hominum finis . p. 17. & seqq. n. 3. & seq. Wolffii de summo bono propositiones nihil evincunt. p. 118. & seq. n. 5.

Delectatio victrix, non infert Iansenistas esse eam admittentes, ut male contendit Turnelly . p. 175. & seqq. n. 2. & seq. Massoulié eam cum Augustinianis admittens, toto cælo distat a Iansenianis. *ibid.* V. Massoulié. Turnelly.

Dispensatio a lege quid sit, traditur. p. 471. n. 1. Eius divisio in partialem, & integram . p. 472. n. 2. Ad dispensationem satis non est præsumere Prælatum te dispensaturum fore, si sciret indigentiam tuam. *ibid.* n. 3. Solvitur obiectio . p. 473. n. 5. Censetur re ipsa Prælatum dispensare, si actum præcipiat, qui exerceri sine dispensatione non possit. *ibid.* Sola taciturnitas Prælati signum non est eum velle dispensare . *ibid.* & p. 474. & seq. n. 8. & seqq. Romanis Pontificibus concessum non est a Deo privilegium dispensandi in iis quæ sunt iuris divini. p. 476. n. 3.

Superior, qui legem fert, potest ab ea dispensare . p. 477. n. 4. Et etiam inferior ex concessione Superioris . pag. 478. num. 5. Episcopis Pontifex hanc facultatem dispensandi concessit in pluribus, quæ recensentur . *ibid.* n. 6. Inferior non potest in lege superioris dispensare hoc ipso quod dispensatio reservata Superiori non sit, nisi ex aliis capitibus id constet. p. 479. n. 8. In dubio, an inferior possit dispensare, seculæ necessitate, servanda lex est, aut recurrendum ad Superiorem, etsi dubium sit positivum. *ibid.* n. 9. Legislator supremus potest cum dispensatione commutationem coniungere. *ibid.* n. 10. Debet tamen commutatio esse proportionata personæ, & fini legis. *ibid.* n. 11.

Potestas delegata dispensandi strictè est interpretanda. *ibid.* n. 12. Facultas dispensandi extenditur tantum respectu propriorum subditorum p. 480. n. 13. Legislator potest secum dispensare non solum indirectè, sed etiam immediate. *ibid.* n. 14. Dispensationum usus semper obtinuit in Ecclesia. p. 481. n. 1. & seq. Graviter peccant Superiores dispensantes subditum in suis legibus graviter obligantibus, absque causa. p. 482. & seq. n. 5. & seq. Laxa Salmanticensium opposita sententia refellitur. *ibid.* Responderetur obiectis eorundem, & aliorum Probabilistarum. p. 484. & seq. n. 8. & seq.

Dispensatio concessa sine iusta causa, invalida, & nulla est . p. 485. & seqq. n. 3. & seqq. Ostenditur auctoritate, & ratione. *ibid.* Iuniorum opposita sententia refellitur . p. 489. & seqq. n. 13. & seqq. Dispensationes a sacris Canonibus in quibus aliquid iuris divini, aut naturalis includitur (ut dispensationes recipiendi plures præbendas, non residendi, & his similes) omnium Theologorum etiam iuniorum consensu nullæ sunt . p. 491. & seqq. n. 1. & seqq. Ostenditur rationibus, & auctoritatibus. *ibid.* Et præsertim probatur auctoritate notatu dignissima Benedicti XIV. p. 495. & seq. n. 13. Ad licitam, validamque

dispensationem sufficientia causæ pen-
fanda est ex respectu ad bonum com-
mune . *p. 496. n. 2.*

Dispensatio locum non habet, cum de
causæ sufficientia dubitatur . *p. 497.
n. 3.* Dispensatio valet, quando rei-
pfa datur causa sufficiens pro eadem,
etiamsi dispensator illam ignorans dis-
penset . *ibid. n. 4.* Dispensator legitima
causa occurrente dispensationem deb-
itam impertiri tenetur, non autem
permissam . *p. 498. n. 5.* Causa suffi-
ciens dispensationis concedendæ non
est impositio multæ pecuniariæ, ut
laxe docent Salmanticenses . *ibid. n. 6.*

Dispensatio alia est subreptitia, alia
obreptitia, alia per metum extorta .
p. 499. n. 1. Explicatur . *ibid.* Decla-
ratur cuius veritatis reticentia, aut
falsitatis expositio reddat dispensatio-
nem invalidam . *ibid. n. 2.* Quæ sint
veritates quæ non debent reticeri,
aut falsitates quæ non debent expo-
ni, indicatur regula generali . *ibid. n.
3.* Dispensatio per metum extorta,
absolute valida est . *p. 500. n. 4.* Se-
cus; si dispensator non præbeat con-
sensum . *ibid.* Et supposita legitima
causa, est etiam licita . *ibid.* Dispen-
satio nulla est, si causa finalis non
consistat tempore quo dispensatio
impartitur . *p. 502. n. 1.* Si causa fi-
nalis cesset, antequam dispensatio ex-
ecutioni demandetur, dispensatus il-
la uti non potest . *ibid. n. 2.* Refertur
& improbat laxa Salmanticensium
opinio . *ibid. n. 4. & seq.*

Dispensatio præcise ob mortem dispen-
satoris non cessat . *ibid. n. 6.* Revoca-
ri potest a dispensatore ob novam
occurrentem causam . *p. 503. n. 7.*
Inferior nequit superioris dispensatio-
nem revocare; secus superior eam
inferioris . *ibid. n. 8.* Dispensatio quan-
doque cessat per renuntiationem . *ibid.
n. 9.* Explicatur . *ibid.* Ut renuntiatio
huiusmodi valida sit, requiritur vo-
luntas dispensati, & voluntas dispen-
satoris . *p. 504. n. 10.*

E

Epiikia quid sit, explicatur . *p. 294. n.
31. & p. 454. n. 13.* In iis casibus lo-
cum habet in quibus si lex serveretur,
peccatum committitur . *ibid. P.* Viva
perperam contendit eam habere lo-
cum etiam quando cessat finis legis
negative in particulari . *ibid.* Idemque
laxe docet non solum probabilitatem,
sed etiam minorem probabilitatem
fatis esse ut illa locum habeat . *pag.
454. n. 14.* Male ab eodem laxa hæc
sua opinio adscribitur P. Suarez . *p.
455. & seq. n. 15. & seqq.* Ostendi-
tur . *ibid.* Immo idem Suarez opposi-
ta principia expresse ponit . *p. 457.
n. 19.*

Erasmus liberum arbitrium propugnans
adversus Lutherum in Semipelagianis-
mum declinavit . *p. 137. n. 4.*

F

Finis, est principium extrinsecum hu-
manarum actionum . *p. 110. n. 3.* Eius
notio, & partitio . *ibid. V. Homo.*

G

Gentiles sua omnia de moribus scripta
undique erroribus inquinasse falso do-
cet Budæus . *p. 6. n. 2.* Immo eorum
lectionem Origenes, & S. Gregorius
Neocæsariensis utilem agnoverunt .
p. 9. n. 6.

Gonet (P. Ioannes Baptista) ab iniustis
censuris D. Honorati Turnelly vindi-
catur . *p. 182. & seqq. n. 1. & seqq.*
Iure temeritatis notam adversus S.
Augustinum P. Molinæ asseruit . *ibid.*
Eiusdem sinceritas adversus eundem
Molinam luculenter ostenditur . *p. 184.
& seqq. n. 3. & seqq.*

Grotius (Hugo) laudatur ob eius Opus
de Iure belli, ac pacis . *p. 40. & seqq.
n. 3. & 5.* Protestantium de eo iudi-
cium . *ibid.* Eius religio in discrimen
adducitur . *p. 41. & seqq. n. 5. & 7.*
In explicando iure naturæ ceteris
novatoribus præstat . *p. 64. & seqq.
n. 4.*

n. 4. Falso docet, Evangelium nil aliud præcipere quam ea ad quæ ius naturæ per se obligat. p. 88. n. 2.

H

- Heinnecius (Ioannes) iuris naturæ, & gentium elementa tradit. p. 50. n. 18. De eo iudicium. *ibid.* Male contendit sola ratione naturali explicandum esse ius naturæ. p. 68. & seq. n. 9. Quod minime distingui a iure gentium perperam docet. p. 295. n. 2.
- Hobbes (Thomas) plus impietate quam scientia celebris fuit. p. 43. & seq. n. 9. Et divinarum Scripturarum contemptor. *ibid.* Ex eo Iudicem visibilem earumdem Scripturarum contra Lutheranos, & Calvinistas admittendum esse ostenditur. p. 44. & seqq. n. 10. Male contendit omnia ante legem voluntariam esse indifferentia; & ex solo beneplacito libero bona, aut mala evadere. p. 261. & seq. n. 2. Refellitur auctoritate Ciceronis. p. 265. n. 7. Et invictissime ex S. Thoma. p. 267. & seqq. n. 1. & seqq. Male docet ius gentium minime a naturali distingui. p. 295. n. 1.
- Homo, alterum est iuris naturæ principium. p. 94. n. 1. Eius exacta idea traditur ex D. Thoma. p. 95. & seqq. n. 3. & seqq. Ei convenit agere propter finem. p. 111. n. 4. Non illius solius, sed & omnium agentium est agere propter finem. *ibid.* n. 5. Illius officia, ut moralia, suam a fine speciem recipiunt. p. 112. n. 9. Unius hominis esse non possunt plures fines ultimi. p. 114. n. 12. Homo, quæ appetit, omnia vult propter ultimum finem. p. 115. n. 13. Hominis cuiuscumque unus est finis ultimus, si finis sumatur secundum generalem eiusdem rationem, non vero si spectetur ut res quædam particularis. *ibid.* n. 14. Declaratur. *ibid.*
- Hornius cum Machiavello male Regis iura describit. p. 327. n. 1. Vera illius iura assignantur. *ibid.*

I

- Iansenius ad merendum, & demerendum solam libertatem requirit a coactione. p. 152. & seqq. n. 1. & seqq. Eius systema contra libertatem indifferentiæ ostenditur esse Lutherano, & Calviniano simile. *ibid.* Temere iacet suam sententiam eandem esse ac S. Augustini. p. 156. & seqq. Eius artificium, quo tegit suam hæresim, detegitur. p. 158. n. 10. & seq. Prævæ eius interpretationes damnatarum a Pio V. adversus Baium propositio-num, referuntur, & improbantur. p. 159. & seq. n. 12. & seq. In eundem animadversiones. p. 161. & seqq. n. 15. & seqq. Effugia, & technæ, quibus occultare studet suam hæresim, deteguntur. p. 163. n. 19.
- Israelitæ licite furrupuere AEGYPTIIS vas aurea, & argentea. p. 291. n. 23.
- Iurispublicitæ. V. *Barbeyracus*. *Bechmannus*. *Budeus*. *Cumberlandus*. *Heinnecius*. *Hobbes*. *Grotius*. *Leibnitius*. *Pufendorfius*. *Seckendorfius*. *Seldenus*. *Vitrianius*.
- Ius accipitur, atque usurpatur varie. p. 233. & seqq. n. 1. & seqq. Eius variaz acceptiones referuntur. *ibid.* Usurpatur communiter pro lege. V. *Lex*. *Ius natura*, & *gentium*.
- Ius Canonicum, seu Ecclesiasticum quid sit, explicatur; breviterque de eiusdem Collectionibus, & illarum auctoritate differitur. p. 366. & seqq. n. 1. & seqq. V. *Lex*.
- Ius Civile privatum describitur; eiusdemque notio, & partitio traditur. p. 361. & seqq. n. 1. & seqq.
- Ius naturæ & gentium male sibi examinandum sumpsit Pufendorfius solo lumine naturali. p. 2. n. 1. Illud ut ediscant, perperam Itali ad Transalpinorum hæreticorum libros recurrunt. *ibid.* & p. 3. n. 2. & seq. Iuris naturalis finitio ex Ulpiano refertur, & explicatur. p. 4. & seq. n. 1. & seqq. Iuris eiusdem historica synopsis, p. 6. & seqq. n. 1. & seqq. De eo plura præclara etiam Gentiles scripsisse ostenduntur.

stenditur contra Budæum. *ibid.* Et maxime Hebræi. *pag.* 7. & *seq.* n. 4. Iuris naturalis ignorantia non laborasse SS. Patres ostenditur contra Barbeyracum, Thomasium aliosque hæreticos, *p.* 10. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Illud Scholastici etiam tertix classis felicius cunctis Novatoribus explicarunt. *p.* 62. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* In hoc ceteris Novatoribus Grotius præstat. *pag.* 64. & *seq.* n. 4.

Ius naturale explicari nequit sola naturali ratione, abstrahendo a doctrina revelata. *pag.* 76. & *seqq.* n. 1. & *seq.* Heterodoxi oppositum contententes cæciores sunt Ethnicis. *ibid.* Eorum sophismata profligantur. *p.* 82. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Ius naturæ traditum ab Heterodoxis absque Scripturarum usu, erroribus gravissimis implicatur. *p.* 87. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Recensentur errores isti. *ibid.* Arguitur ad hominem adversus eisdem Heterodoxos, eorumque sequaces. *p.* 89. & *seqq.* n. 6. Ius naturæ ex illis addiscentes Itali, longe a recta via aberrant. *p.* 92. & *seq.* n. 10.

Iuris naturæ principia sunt Deus, ut primum, homo ut secundum. *p.* 94. n. 1. Exacta hominis idea, S. Thomæ doctrina refertur. *p.* 95. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Iuris naturæ fundamentum, velut alter Epicurus, perperam Thomasius ponit in iis faciendis quæ vitam reddunt diuturnam, & felicissimam, & evitandis bono huic oppositis. *pag.* 257. n. 2. Iuris naturæ principia non infita, sed hausta a nobis statuit Puffendorfius ex populari informatione, ex usu, & assuetudine. *pag.* 258. n. 3. Refellitur. *ibid.* Itemque iuris naturalis fundamentum potissimum in amore collocat propriæ utilitatis, & commodi. *pag.* 259. num. 4. Refellitur. *ibid.*

Iuris naturalis pictura delineatur doctrina D. Thomæ. *pag.* 273. n. 1. Vera illius notio ex doctrina eiusdem S. Thomæ traditur, & explicatur. *pag.* 274. & *seq.* n. 4. & *seqq.* Ius naturale dividitur in præcepta prima per se nota, & in alia, quæ sunt conclusio-

Tom. VI.

nes ex iisdem deductæ. *pag.* 283. num. 4. Item in præceptivum, approbativum, concessivum, seu permissivum. *ibid.*

Ius naturæ quantum ad principia primaria absolute immutabile est, semperque obligat. *p.* 284. n. 7. Quantum vero ad secundaria, quandoque mutabile est solum materialiter, non vero formaliter, *p.* 285. n. 10. Explicatur. *ibid.*

Ius gentium medium quodammodo est inter ius naturale & positivum. *p.* 295. n. 3. Reipsa distinguitur a naturali. *pag.* 296. n. 5. & *seq.* Ius gentium proprie acceptum plura comprehendit, quæ recensentur. *p.* 296. n. 7. Iuris gentium minus proprie talis exempla afferuntur. *ibid.* Ius istud obligat in conscientia. *pag.* 297. n. 8. Eo iure comprehensa mutationi obnoxia sunt. *ibid.* n. 9. V. Lex.

L

La Croix [P. Claudius] omnino laxè docet non teneri ieiunio discedentem e loco ubi speciale ieiunium est, etsi tale ieiunium sit etiam in loco ad quem accedit. *p.* 385. & *seq.* n. 25. & *seqq.* Laxas opiniones plurimas congerit in variis dubiis circa leges, easque arbitrio lectorum permittit. *pag.* 428. & *seqq.* n. 6. & *seqq.* Eius methodus in exponenda Theologia improbat. *p.* 430. n. 18.

Lactantius minime vetat cuiquam arma deferre, neque mercatoriam artem agere. *p.* 23. n. 27. Respondetur Barbeyraci imposturæ. *ibid.* Iure usuram omnem absolute damnat. *p.* 24. n. 28. Respondetur Barbeyraci. *ibid.*

Lecchius falso in sensu S. Augustini textum obtrudit, ut probet ignorantiam invincibilem. *p.* 13. n. 6.

Leibnitius [Guillelmus] laudatur. *p.* 41. & *seq.* n. 6. & *seq.* Eius religio in discrimen adducitur. *ibid.*

Lex varias habet acceptiones. *pag.* 235. n. 1. Referuntur. *ibid.* Proprie sumpta, est ordinatio rationis ob bonum

L l

com

commune, ab eo qui curam commun-
tatis habet, promulgata. *ibid.* n. 2.
Explicatur. *ibid.* Eam D. Thomas con-
stituit in ratione, seu intellectu. *pag.*
236. n. 3. Solvitur obiectio ex S. Scri-
ptura. *ibid.* num. 4. Dividitur in æter-
nam, & temporalem; & hæc in na-
turalem, & positivam; quæ aut di-
vina est, aut humana. *pag.* 237. n. 5.
Quatuor ex D. Thoma rationes assi-
gnantur, cur Deus præter legem na-
turalem, & humanam, condiderit po-
sitivam, quæ divina appellatur. *ibid.*
n. 6.

Lex proprie communitatem spectat,
p. 239. n. 1. Et a præcepto distingui-
tur. *ibid.* n. 3. & *seq.* Nec solum com-
munitatem spectat, sed etiam eius bo-
num. *p.* 240. n. 5. Lex necessaria fuit,
posita hominis creatione. *ibid.* num. 6.
Iusta esse debet tum ex parte mate-
riæ illi subiectæ, tum ex forma qua
rogatur. *ibid.* num. 7. & *seq.* Laborare
iniustitia potest triplici ex capite.
ibid. num. 9. & *seq.* Debet esse perpe-
tua. *p.* 242. n. 11. Explicatur, & sol-
vitur obiectio. *ibid.* & n. 12. Lex, ut
obliget, promulgari debet. *pag.* 243.
n. 1. & *seq.* Idque aliquo signo exter-
iori. *ibid.* n. 3. Eius promulgatio est
conditio necessaria, ut illa obliget in
actu secundo. *ibid.* n. 4.

Lex civilis imperialis non obligat,
nisi post illius promulgationem fa-
ctam in singulis provinciis. *pag.* 245.
n. 10. Praxis habet, quod etiam le-
ges Conciliorum, & Pontificum pro-
mulgentur in singulis diocæsisibus. *ibid.*
n. 11.

Lex ecclesiastica solemnè promulga-
tione Romæ facta, etsi ob aliquod
impedimentum nequeat in singulis pro-
vinciis promulgari, obligat fideles sta-
tim ac sciunt latam esse, & Romæ
promulgatam. *ibid.* & *p.* 246. & *seq.*
n. 12. & *seqq.* Lex ecclesiastica, sive
civilis statim ac promulgata est obli-
gat. *p.* 249. n. 22.

Lege sua iusta, & legitime promul-
gata valet Princeps invitos subditos
cogere ad eam servandam. *pag.* 250.
num. 2. & *seq.* Solvitur obiectio Ca-

ramuelis. *ibid.* num. 4. Leges peculia-
ri ratione summus Pontifex, & Epi-
scopi ferre possunt, non expectato
subditorum consensu. *p.* 251. n. 5. Sol-
vuntur obiecta. *ibid.* n. 6. & *seqq.*

Legem iustam non acceptando sub-
diti peccant. *pag.* 252. n. 10. Lex reie-
cta a populo, non fit invalida. *ibid.*
n. 11. Ad legislatorem supremum sub-
diti appellare non possunt, ut legem
ab ipso iuste latam abroget. *ibid.* n.
12. Legem tenentur servare subditi
tempore interpositæ supplicationis. *p.*
253. n. 13.

Lex æterna admittenda est in Deo,
p. 254. n. 3. Legis æternæ notio tradi-
tur ex S. Thoma. *ibid.* n. 4. Lex na-
turalis promiscua admitti debet. *pag.*
255. n. 1. & *seq.* Illa homini, animan-
tibus, ceterisque omnibus naturis com-
munis est. *ibid.* num. 3. Ostenditur ex
doctrina S. Thomæ. *pag.* 256. n. 4. Si-
mulque aberrationes Grotii, Pufendor-
fii, & aliorum indicantur. *ibid.*
n. 5.

Legis naturalis rationis, homini pro-
priæ, fundamenta perperam statuun-
tur a Thomasio, & Pufendorffio. *p.*
257. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Impugnatur.
ibid. Homo exlex natura sua
repugnat. *p.* 261. n. 1. Ante omnem
legem bonitas, & turpitudine infunt
actionibus. *ibid.* Contrarii errores Hob-
besii, Osiandri, Seldeni, Pufendorffii,
aliorumque Protestantium referuntur,
& auctoritate Ciceronis refelluntur.
ibid. n. 2. & *pag.* 262. & *seqq.* n. 3. &
seqq. Legis naturalis pictura exhibe-
tur doctrina S. Thomæ. *pag.* 273. n. 1.
Vera illius notio ex doctrina eiusdem
S. Thomæ traditur, & explicatur. *p.*
274. & *seq.* n. 4. & *seqq.* Lex natura-
lis plura præcepta includit, quæ ab
uno tamquam prima radice profici-
scuntur. *p.* 278. & *seqq.* n. 1. & *seqq.*
Declaratur. *ibid.*

Ex lege ipsius naturæ promanare o-
stenditur decem Decalogi præcepta.
pag. 280. n. 4. & *seqq.* Itemque omnia
humana officia, quatenus exercenda
sunt iuxta rationis regulas. *pag.* 281.
n. 7. & *seq.* Respondetur obiecto. *pag.*
282.

282. n. 9. & seqq. Legis naturæ præcepta aliqua ita sunt immutabilia, ut semper, & in quocumque eventu obligent. pag. 284. n. 7. Secundaria illius præcepta solum mutabilia dici possunt, quatenus sub hac, vel illa circumstantia non obligant. *ibid.* n. 8. Lex naturalis quantum ad principia naturalia est in se ipsa immutabilis tam in communi, quam in particulari. pag. 285. n. 9. Quantum vero ad principia secundaria, quandoque mutabilis est solum materialiter, secus formaliter. *ibid.* n. 10. Solvuntur difficultates de investa divisione bonorum, hominum servitute, & præscriptione. p. 286. n. 11. & seqq.

Legis naturæ quæ sunt, nulla potestate humana proprie dispensari possunt. pag. 287. n. 14. Solvitur obiectio de nonnullis Pontificum dispensationibus. *ibid.* n. 15. Nulla legis naturæ præcepta dispensari possunt a Deo. pag. 288. & seqq. n. 17. & seqq. Solvuntur obiecta ex ratione, & sacra Scriptura petita. p. 289. & seqq. n. 1. & seqq.

Lex Mosaica bona, utilisque fuit. p. 299. n. 3. Et a Deo lata. *ibid.* n. 4. Et quidem universa. p. 300. n. 5. Refertur modus quo laxa fuit. *ibid.* n. 6. Soli Iudæorum populo fuit intimata. *ibid.* n. 7. Solvitur obiectio. p. 301. n. 9. Legis Mosaicæ præcepta alia moralia, alia cæremonialia, alia iudicialia fuerunt. *ibid.* n. 11. Explicantur singillatim. pag. 302. & seqq. n. 12. & seqq. Lex Mosaica abrogata fuit. p. 307. n. 24. Non tamen cessavit ante Christi mortem. *ibid.* n. 25. Nec illico post Christi mortem noxia fuit illius observatio. p. 308. & seqq. n. 26. & seqq. Legalia præcepta mortifera facta sunt, templo destructo. p. 311. & seqq. n. 31. & seqq. Iudicialia tamen licet vim amiserint obligandi, non evaserunt mortifera, nisi quis ea servasset ex affectu ad legem Mosaicam. p. 312. n. 38.

Lex nova a Christo instituta est. p. 313. & seqq. num. 1. Impudenter id negant Lutherus, Calvinus, & Hobbes.

ibid. Refelluntur. p. 314. & seqq. n. 2. & seqq. Lex nova a veteri differt pluribus rationibus, quæ recensentur. p. 317. & seqq. n. 8. Adversus illius durationem hæreses indicantur. p. 318. n. 9.

Legum humanarum fundamentum est hominum societas, quæ in coniugalem, paternam, herilem, domesticam, & civicam dividitur. p. 320. & seqq. n. 1. & seqq. Legum necessitatem institutio civitatum infert. p. 321. & seqq. n. 7. & seqq. Male docent Pufendorfius, & Thomasius eas naturali libertati repugnare. p. 322. & seqq. n. 9. & seqq.

Legum condendarum facultate polent supremæ potestates. p. 371. n. 2. Solvuntur obiecta. *ibid.* Illas etiam Regina potest condere. *ibid.* n. 6. Et summus Pontifex pro universali Ecclesia. p. 373. n. 7. & seqq. Et Episcopi pro sua diœcesi. p. 374. n. 10. Sicut etiam pro tota Ecclesia Concilia generalia. p. 375. n. 12. Et nationalia pro tota natione; sicut & provincialia pro universa provincia. *ibid.* num. 13. Legis vim habent Declarationes sacræ Congregationis Cardinalium, si sint a Pontifice approbatæ. p. 376. n. 14. Leges mortuo Episcopo condere potest Capitulum Ecclesiæ Cathedralis. *ibid.* num. 16. Et Ordines Regulares. *ibid.* n. 17. Ex tamen a Pontifice approbari debent, ut legum vim habeant. *ibid.*

Principes supremi vi directiva, non coactiva tenentur servare leges a se latas. p. 377. n. 2. Huiusmodi obligatio a recta ratione dimanat. p. 378. n. 5. Pueri septennes legibus obligantur; & etiam ante septennium, si habeant usum rationis. p. 379. n. 7. Infideles legibus ecclesiasticis non subiiciuntur: secus amentes, ebrii, & infirmi, licet ab illis excusentur. *ibid.* n. 8.

Clerici, salvo privilegio exemptionis, subiecti sunt legibus civilibus. pag. 380. n. 11. Peregrini, advenæ, & forenses tenentur servare leges loci per quem transeunt sine animo *ibi-*

dem commorandi, si maneant unum aut alterum diem. *p. 381. n. 13. & seq.* Solvitur Salmanticensium obiectio. *ibid. n. 15.* Non tamen tenentur servare leges proprii territorii, a quo absque fraude absunt. *p. 382. num. 17.* Peccant, si deliberato animo ab eo discedant, ne legibus pareant. *p. 383. n. 19.* Refellitur laxa opinio opposita P. Viva *ibid. n. 20.* Qui discedit die festo a proprio loco, tenetur ante discessum audire sacrum. *p. 384. n. 21.* Laxa Salmanticensium doctrina refellitur. *ibid. & n. 22. & seq.* Qui discedit a proprio loco, ubi ieiunium est, iturus ad locum, ubi non est, non potest ientaculum fumere. *ibid. n. 24.* Effugium Salmanticensium ad circumveniendas, eludendasque leges detegitur, & improbat. *ibid.* Si sit speciale ieiunium; & in loco unde discedis, & in alio ad quem accedis, teneris ieiunio. *p. 385. & seq. n. 25. & seqq.* Omnino laxè oppositum docet P. La Croix. *ibid.* Qui animo declinandi reservationem incurram in sua diœcesi, in aliam peregrinatur, ubi non est reservatio, absolvi non potest. *p. 386. n. 28.* Laxè oppositum docet P. Viva. *ibid. & n. 29.* Superior non potest punire subditum extra territorium, nisi ratione delicti in territorio patrati. *p. 387. n. 30.*

Legis humanæ materia sunt actus humani. *p. 393. n. 5.* Explicatur. *ibid. & num. 6.* Lege humana vetari, aut præcipi nequeunt actus indifferentes. *p. 394. n. 7.* Neque directe & per se actus mere interni lege coactiva, coactione externa. *p. 394. & seq. n. 1. & seqq.* Lege ecclesiastica directiva præcipi possunt actus mere interni, quando id opportunum iudicetur ad salutem æternam. *p. 396. & seq. n. 14. & seqq.* Solvuntur obiecta. *p. 398. n. 20.* Potest Ecclesia actus internos præcipere connexos cum exterioribus. *p. 399. n. 21.* Itemque actus externos occultos. *p. 400. n. 22.*

Lex humana, dummodo iusta sit, obligat, & quidem in conscientia. *ibid. n. 1.* Immo dari nequit vera lex

quæ non obliget in conscientia. *pag. 401. n. 2.* Constitutiones plurium Regularium non obligant natura sua ad culpam. *ibid. n. 3.* Leges iniustæ nullam pariunt obligationem. *p. 402. n. 4. & seqq.* Quandoque tamen sunt observandæ ad vitandum scandalum. *ibid. n. 5.* Leges illius, qui regimine tyrannus est, servandæ sunt; non vero qui usurpatione, antequam pacifice regnum possideat. *p. 403. n. 6.*

Traduntur regulæ, ex quibus colligenda est gravis legis obligatio. *ibid. n. 7. & p. 404. n. 8.* Legislator materiam levem sub gravi culpa præcipere nequit per se loquendo. *ibid. n. 9.* Explicatur. *ibid.* Legis obligationem pro arbitrio legislator augere nequit, aut minuire. *p. 405. n. 11.* Assignantur regulæ, unde materiæ gravitas colligi debeat. *ibid. n. 12.* Et unde materia levis per continuationem fiat gravis. *p. 407. n. 13.* Et quando interruptæ reputari debeant materiæ parvitates. *ibid. n. 14.* Salmanticensium doctrina refellitur. *p. 408. n. 15.* Violatio legis in materia parva, quandoque ex contemptu mortalis evadit. *p. 409. n. 16. & seq.*

Lex alia est pure pœnalis, alia pœnalis mixta. *p. 410. n. 1.* Assignatur regula, unde argui possit legem pœnalem mixtam obligare sub gravi. *ibid. & p. 411. n. 3. & seqq.* Legis pœnalis obligatio sumenda est ex verbis legislatoris, ex materiæ gravitate, & pœnarum atrocitate. *p. 412. & seq. n. 7. & seq.* Vix Principes condunt leges, quæ sint pure pœnales. *p. 413. n. 9.* Declaratur, quandonam violatores legum pœnalem teneantur taxatas pœnas luere ante iudicis sententiam. *p. 414. & seq. n. 10. & seqq.* Pars, quæ culpa sua a contractu inuito recedit, probabilius constitutam pœnam luere debet ante iudicis sententiam. *p. 416. n. 17.* Legum pœnalem violatores quandoque seipsis pœnam exequi tenentur prolata iudicis sententia, non expectata iustitiæ executione. *p. 417. n. 18.*

Princeps supremus ob rationabile motivum

tivum pœnam a lege taxatam minuere, aut augere potest; non vero iudex inferior. *ibid.* n. 19. Si iudex pœnam a lege taxatam cum præiudicio partis læsæ, aut pauperum, remittat, tenetur ad restitutionem. *ibid.* n. 20. Lex in præsumptione fundata, contra legem divinam, veritate deficiente non obligat. p. 418. & seq. n. 21. & seq.

Lex, quæ tributum imponit, obligat in conscientia. p. 420. & seq. n. 3. & seq. Satisfit fundamentis oppositis. p. 422. n. 7. & seq.

Lex irritans, non solum actus prohibet, sed etiam nullos efficit. p. 424. n. 1. Leges plures definiunt nullos actus, sed non ante sententiam iudicis. p. 425. n. 4. Lex irritans obligat in conscientia. *ibid.* n. 5. Assignantur regulæ, ex quibus colligendum est conditiones a lege præscriptas pertinere ad ipsam contractus substantiam, vel ad accidentia. *ibid.* n. 6.

Lex dubia quæ sit, explicatur. p. 426. n. 1. Qui dubitat existatne lex, an secus, non est liber a lege. *ibid.* n. 2. Principium illud: *Melior est conditio possidentis* in Probabilistas & Salmanticensium doctrinam intorquetur. p. 427. n. 3. Qui certus de lege, dubitat an in hoc casu particulari subiectus sit legis observantiæ, probabilius non est exemptus a lege. p. 428. n. 5. Varia de hoc dubia ex P. La Croix decerpta, & perperam lektorum arbitrio ab eo de more permissa, recensentur. *ibid.* & p. 429. & seq. n. 6. & seqq.

Lex humana, seu ecclesiastica, seu civilis, absolute non obligat cum vitæ, aut infamiæ, aut bonorum amissionis periculo. p. 431. n. 3. Excipiuntur circumstantiæ nonnullæ. *ibid.* Solvuntur duo obiecta. p. 433. n. 6. & seq. Non requiritur intentio expressa adimplendæ legis. p. 434. n. 4. Immo probabiliter impletur etiam si adsit intentio opposita. *ibid.* n. 5. Dilucide id explicatur pro praxi. p. 435. n. 6. Legi ut quis satisfaciat intendat oportet finem intrinsecum præcepti. *ibid.* n. 7. Legem audiendæ Missæ non im-

plet qui eam audit animo videndi mulierem. p. 436. n. 8. & seq. Doctrina notabilis traditur adversus Salmanticenses. *ibid.* n. 9. Satisfieri potest eodem tempore pluribus præceptis, quando illa eodem recidunt. p. 437. n. 3. Si Confessarius pro pœnitentia tres Missas præscriberet, non satisfacit audiens eas simul. *ibid.* Nec satisfacit præcepto qui plures Missæ partes simul audit a diversis Sacerdotibus. p. 438. n. 4. Opposita opinio Bauny, Escobarii, Bonaciniæ, & Leandri damnata est. *ibid.*

Qui impedimentum apponit, ut a lege implenda sit liber, peccat. *ibid.* n. 5. & seq. Opposita nonnullorum Casuistarum opinio lædit sensum communem. *ibid.* Peccat item contra præceptum qui impedimenta non removet, si possit sine gravi damno. pag. 439. n. 7. Qui non potest totum opus præceptum implere, adstringitur ad partem. *ibid.* n. 8. Si duo occurrant præcepta, quæ simul servari nequeant, quod gravius est, & præstantius, impleri debet. *ibid.* n. 9.

Cessante negative fine adæquato legis in particulari, non cessat legis obligatio. p. 443. & seqq. n. 7. & seqq. Absurda, quæ oppositam opinionem consequuntur, eam improbabilem reddunt. p. 445. n. 12. Eandem tamen saltem per cuniculos insinuat P. Viva. p. 446. & seq. n. 13. & seqq.

Legis abrogatio alia est negativa, alia positiva. p. 447. n. 1. Leges etiam iustæ absolute revocari queunt. *ibid.* n. 2. Explicatur. *ibid.* & p. 448. n. 3. Lex antiqua abrogata censetur nova superveniente, quæ simul cum ea observari nequeat. p. 449. n. 4. Superior suam, & inferioris legem abrogare potest, non contra. *ibid.* n. 5. Inferior legem a se latam, etsi a superioris confirmatam, abrogare potest, modo id superior eam confirmando non prohibuerit. *ibid.* n. 6. Quando legislator prohibet legis interpretationem, non est licitum Doctoribus eam interpretari. p. 450. n. 3. Distinctiuncula P. Castropalai ridicula refellitur. *ibid.*

Plu-

Plures regulæ in interpretatione legis servandæ assignantur. *ibid.* & p. 551. n. 4. & *seqq.* Lex non extenditur ad casus non comprehensos ob rationum similitudinem. p. 452. n. 9. Si eadem tamen sit adæquata ratio, extendenda est ad casum non comprehensum, nisi oppositum urgeat. *ibid.* n. 10. Quando legislator decidit aliquem casum, decisio ad alium similem casum extenditur. *ibid.* n. 11. Explicatur. *ibid.* Lex pœnalis non extenditur ad casus non comprehensos ob rationis similitudinem, potissimum quantum ad pœnam. p. 453. n. 12. V. *Consuetudo. Dispensatio a lege. Ius nature, & gentium.*

Libertas indifferentiæ, alia contrarietatis est, alia contradictionis. p. 133. n. 2. Illius principium est intellectus proponens voluntati bonum amandum cum indifferentia iudicii. *ibid.* n. 3. Gratia sufficiens Thomistica constituit liberam potentiam, hoc est proxime expeditam ad operandum. p. 134. n. 5. Ad libertatis intelligentiam præ oculis habenda sensus compositi, & divisi distinctio. *ibid.* n. 6. Explicatur. *ibid.*

Libertatem negarunt Stoici, & Manichæi. *ibid.* n. 7. Contra Pelagiani nimis extollebant. *ibid.* Eam Lutherus, & Calvinus tolli non dicunt gratia natura sua efficaci, sed extinctam esse docent ad operandum in genere moris per peccatum originale. p. 136. & *seqq.* Propterea docent gratiam necessario hominem applicare ad operandum. *ibid.*

Erasmus ut liberum propugnaret arbitrium, in Semipelagianismum declinavit. p. 137. n. 4. Ab eo producta pro libertate testimonia fatue deludit Lutherus. p. 138. n. 5. Adversus libertatem referuntur testimonia Calvinii. p. 139. & *seqq.* n. 8. & *seq.* Libertatem evincunt plurima S. Augustini testimonia, quæ referuntur. pag. 142. & *seq.* n. 10. & *seq.* Male, & insigni fraude respondet Calvinus alatis ab Augustino testimoniis. p. 143. n. 12. Sibi ipsis patrocinari eundem

S. Augustinum temere prædicant Lutherus, & Calvinus. p. 144. num. 13. Calvinii dementiæ aliud argumentum exhibetur. p. 145. n. 14. Liberum arbitrium negantes Lutherus, & Calvinus urgentur ad hominem. *ibid.* n. 15. Lutheri, & Calvinii de libertate systema a Concilio Tridentino proscribitur. p. 146. & *seq.* n. 16. Eius infantiæ in Patres Tridentinos. p. 147. & *seq.* n. 17. Eiusdem, non secus ac Lutheri, doctrinæ horror, & feritas ostenditur. p. 148. & *seq.* num. 18. Aliorum Lutheranorum de libertate opiniones recensentur. pag. 150. & *seq.* n. 1. & *seqq.*

Systema Iansenii, solam requirentis ad merendum, & demerendum libertatem a coactione, exponitur, & expenditur. p. 152. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Libertas indifferentiæ ad merendum & demerendum, opposita necessitati, seu determinationi ad unum, evincitur ex sacra Scriptura. pag. 186. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Et ex auctoritate S. Augustini. p. 188. & *seq.* n. 7. & *seqq.* Libertatis vera idea assertur ex S. Thoma. p. 190. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Simulque Calvinii, & Iansenii sophismata in antecessum præfocata fuisse ab eodem D. Thoma ostenditur. *ibid.*

Ad libertatis essentiam pertinet sola indifferentia contradictionis. p. 194. n. 1. Libertatem amittere nequit voluntas, nisi auferatur indifferentia iudicii. p. 195. & *seq.* n. 2. & *seqq.* Explicatur huiusmodi indifferentia. *ibid.* Libertati præiudicium non inferre divinum auxilium, quo Deus efficaciter voluntatem determinat, ostenditur ex D. Thoma. p. 200. & *seq.* n. 5. & *seq.* V. *Iansenius.*

Lutherus impudenter negat Christum fuisse legislatorem. p. 313. n. 1. Refellitur. p. 314. & *seq.* n. 2. & *seqq.* V. *Libertas indifferentiæ.*

M

Maiestas, seu summa potestas civilis. V. *Potestas summa civilis.*

Mal.

Massoulie (P. Antoninus) vindicatur ab impostura labis Iansenianæ, iniuriose illi impacta ab Honorato Turnelly . p. 168. & seqq. num. 1. & seqq. Eius laudes. *ibid.* n. 2. Delectationem victricem, quam admittit, toto cælo distare ab errore Iansenii evidenter ostenditur adversus eundem Turnelly. *ibid.* Gratiam etiam relative sufficientem admittit. p. 171. & seqq. n. 6. & seqq. Refelluntur Turnelly in eundem ea de re falsæ iniustissimæque criminatioes. *ibid.* Massoulie ad merum figmentum & phantasma revocare Iansenianum systema, figmentum est aperitissimum D. Honorati Turnelly . p. 175. & seqq. n. 1. & seqq. Ostenditur ad hominem contra eundem. p. 176. & seqq. n. 4. & seqq.

Molina (P. Ludovicus) temeritatis notam in iis, quæ adversus S. Augustinum scripsit, effugere non posse, clare ostenditur. p. 182. & seqq. n. 1. & seqq. Infelici propterea conatu eiusdem Molinæ causam orasse D. Honoratum Turnelly adversus Gonet demonstratur. *ibid.*

Moya (P. Matthæus) laxè more suo scripsit pro opinione de actu indifferentia in individuo. p. 231. n. 31. Eumque nonnullis SS. Patribus falso tribuit. *ibid.*

Muratorius (Ludovicus Antonius) doctissime evincit contra Pheroponum, hoc est Ioannem Clericum, iustam & necessariam esse hæreticorum punitionem. p. 19. n. 19.

N

Natalis Alexander, defendens potestatem regiam immediate a Deo, non valde sibi constat. pag. 326. & seqq. n. 9.

Natura humana infirmitatibus repletur. p. 70. & seqq. n. 2. Recensentur ex Orosio, *ibid.* Naturæ eiusdem corrupti mores describuntur ex S. Augustino. p. 72. & seqq. n. 1. & seqq. Inter eam, & spiritum ardet bellum intestinum. p. 73. & seqq. n. 3. & seqq. Ideo vita hominis mysterium est formidand-

dum. pag. 74. & seqq. num. 5. & seqq. **Necessitas** multiplex est; præcipue alia antecedens, alia consequens, alia physica, alia moralis. p. 134. n. 4. Necessario gratiam hominem applicare ad operandum ob liberum arbitrium per Adæ peccatum extinctum docent Lutherus, & Calvinus. p. 136. & seqq. n. 2. & seqq. Necessitas voluntatis proficiscitur ex parte solius obiecti. p. 197. n. 1. Necessitatem voluntati imprimere si velit Deus, auferat oportet indifferentiam iudicii. pag. 198. n. 2. *V. Libertas indifferentiæ.*

O

Oseas licite assumpsit sibi uxorem fornicariam. p. 292. n. 27. Explicatur. *ibid.*

Orosius (Hieronymus) naturæ humanæ infirmitates eleganter describit. p. 70. & seqq. n. 2.

P

S. Paulus reprehendit S. Petrum, quod legalia fervaret. p. 310. & seqq. n. 30. Explicatur huiusmodi factum. *ibid.*

SS. Patres iuris naturalis ignorantia non laborarunt, ut audacissime effutiunt Barbeyracus, Thomasius, pluresque alii hæretici. p. 10. & seqq. n. 1. Ostenditur. *ibid.* *V. S. Ambrosius. S. Augustinus. Lactantius.*

Potestas summa civilis, forma est civitatum. p. 324. n. 1. Dividitur in absolutam, & limitatam. p. 325. n. 2. Illius origo a Deo est. *ibid.* n. 3. Sed ab eo immediate Regi non confertur, sed mediate, accedente scilicet populi consensu. *ibid.* n. 2. & seqq. In hoc non sibi valde constat Natalis Alexander. p. 326. & seqq. n. 9. Eius potestatis prærogativæ aliæ intrinsecæ sunt, aliæ extrinsecæ. p. 327. n. 10. Illius iura male describuntur a Machiavello, Hornio, & Vitriario. *ibid.* n. 11. Vera illius iura assignantur. *ibid.* & p. 328. n. 12. Legibus naturalibus, divinisque est coercita. *ibid.* n.

13. Non se extendit ad sacra. p. 338. & *seqq.* n. 1. & *seqq.*
 Traditur notio potestatis in sacra . p. 339. num. 2. & *seq.* Prava Noodt , Pufendorffii, & sequacium ratiocinia refelluntur. p. 340. & *seq.* n. 7. & *seqq.* Ostenditur turpiter cum suis errare Pufendorffium contententem ex divino antiqui fœderis iure supremis potestatis convenire ius in sacra. p. 342. & *seqq.* Et crassius, dum id probat ex iure civili, & canonico. pag. 354. & *seqq.* n. 1. & *seqq.*
- Probabilissimus non docetur a P. Francisco Suarez. p. 456. n. 18. Immo id ille docet, quod ipsa Probabilissimi principia convellit. p. 457. n. 19. Probabilissimi eiusdem diversa pondera improbantur. *ibid.*
- Probabilistæ male pro se ipsis exponunt principium illud, *Melior est conditio possidentis*; quod in eisdem, & Salmanticenses intorquetur. p. 427. n. 3. *V. Propositiones laxæ.*
- Propositiones damnatæ 8. & 9. ab Innocentio XI. male & laxè explicantur a P. Viva. p. 220. & *seqq.* n. 9. & *seqq.* Alia propositio damnata de populo legem a Principe latam non acceptante. p. 389.
- Propositiones laxæ referuntur plurimum Theologorum Universitatis Germaniæ de evangelico testimonio: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.* p. 218. & *seq.* n. 4. & *seq.* Refelluntur. p. 223. & *seq.* num. 25. & *seqq.* Propositiones laxæ Casuistarum de legibus. p. 389. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* *V. Caramuel. La Croix. Moya. Salmanticenses. Torrecilla. Viva.*
- Pufendorffius (Samuel) male sibi examinandum sumpsit solo lumine naturæ ius naturæ, & gentium. p. 2. n. 1. Eius in Catholicos iniuriæ. *ibid.* Nec non in æmulos maledicta, & impropria. p. 47. & *seqq.* n. 12. & *seqq.* Lumen rationis a lumine revelationis separat. p. 67. & *seqq.* n. 4. & *seq.* Eius methodus impugnatur a Sekendorffio. *ibid.* Eiusdem, suorumque asecularum systema refellitur. p. 82. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Sub examen inducuntur quæ perperam scribit de origine entium moralium. p. 98. & *seqq.* n. 7. & *seqq.* Moralitatem actuum humanorum crasso errore constituit in imputativitate. p. 208. & *seq.* n. 6. & *seqq.*
- Fundamenta legis naturalis, homini propriæ, perperam ab eo statuuntur. p. 258. & *seqq.* n. 3. & *seqq.* Refellitur. *ibid.* Secum ipso deinde pugnat. p. 260. n. 5. Actiones omnes humanas inale docet indifferentes esse ad honestatem, & turpitudinem. p. 263. & *seq.* n. 4. & *seq.* Refellitur Ciceronis auctoritate. p. 265. & *seq.* n. 7. & *seq.* Et invictissime ex S. Thoma. p. 267. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Male docet, ius gentium minime a naturali distingui. p. 295. n. 2. Male pariter docet, leges quibus civitates reguntur, naturali libertati repugnare. p. 322. & *seq.* n. 9. & *seq.* Refellitur. *ibid.*
- Ius sacrum, sicut ceteri Lutherani, cum civili permiscet, funditusque Ecclesiæ regimen tollit. p. 332. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Turpiter eum cum suis errare ostenditur, dum ex divino antiqui fœderis iure infert supremis potestatis convenire ius in sacra. p. 342. & *seqq.* num. 1. & *seqq.* Et crassius, dum probat id ipsum vi novi testamenti. p. 346. & *seqq.* n. 1. & *seqq.* Eius insanæ politicæ semina, & fraudes deteguntur, quibus illudit Principibus. pag. 357. & *seqq.* num. 1. & *seqq.*

R

Regulares plures non obligantur sub culpa a suis constitutionibus. p. 401. n. 3.

S

Salmanticenses laxè docent discedentem hora tertia e proprio loco, ubi est festum, celebranturque Missæ toto mane, non teneri sacrum audire, antequam exeat. p. 384. n. 22. Improbatur

tur hæc opinio. *ibid.* num. 23. Eorum alia doctrina, qua circumveniunt, e-
Juduntque ieiunii legem, improbat. *pag.* 383. num. 24. Aliæ eorundem de
legibus laxæ propositiones. *pag.* 391.
& *seq.* num. 16. & 18. Laxe docent,
audientem Missam animo pravo sa-
tisfacere præcepto. *pag.* 436. num. 8.
Refelluntur. *ibid.* num. 9. Laxe do-
cent, superiores pro libito dispensan-
tes subditum in suis gravibus legibus
absque causa, non peccare mortali-
ter. *pag.* 482. & *seq.* num. 4. & *seqq.*
Laxe pariter docent, causam sufficien-
tem dispensationis concedendæ esse
impositionem multæ pecuniariæ. *pag.*
498. num. 6. Laxe etiam docent suf-
ficere dictum unius eximii Doctoris
asserentis tempus ad consuetudinem
requisitum præterisse, ut lex abro-
gata censeatur. *pag.* 508. & *seq.* num.
8. Improbat hæc opinio. *ibid.*

Scholastici Theologi. *V. Theologia Scho-
lastica.*

Sekendorfius (Ludovicus) iure Pufen-
dorffium erroris postulat, quod scrip-
serit de iure naturæ, abstrahendo a
revelatis. *pag.* 67. num. 4.

Seldenus (Ioannes) ius naturæ, & gen-
tium iuxta Hebræorum disciplinam
nimia eruditione recondit magis
quam detegit. *pag.* 42. & *seq.* n. 8.

Suarez (P. Franciscus) minime docuit
sufficere non solum probabilitatem,
sed etiam minorem probabilitatem,
ut epikia locum habeat, quemadmo-
dum P. Viva ei imponit, *pag.* 454.
& *seqq.* num. 14. & *seqq.* Ostenditur.
ibid. Neque docuit Probabilissimum,
pag. 456. num. 18. Immo principia po-
nit, quæ eundem Probabilissimum con-
vellunt. *ibid.*

T

Theologia scholastica iniuriose ab hæ-
reticis contemnitur. *pag.* 29. & *seq.*
num. 1. Si qui sint in ea abusus, ho-
minum sunt, non illius. *ibid.* De ea
tractantes, & maxime de moribus a-
gentes iuris naturæ, & moralis Phi-
losophiæ ignorantia laborasse temere

Tom. VI,

docent Thomafius, Budæus, & Bar-
beyracus. *pag.* 30. & *seqq.* num. 2. &
seqq. Refelluntur. *ibid.* Tres classes
assignantur Scholasticorum, *pag.* 62.
num. 1. Horum postrema ius naturæ,
& gentium feliciter præ cunctis No-
vatoribus exponit. *ibid.* & *pag.* 63.
& *seqq.* num. 2. & *seqq.*

S. Thomas exactam hominis ideam tra-
dit. *pag.* 95. & *seqq.* num. 3. & *seqq.*
Eius de homine propter finem ope-
rante doctrina. *pag.* 110. & *seqq.* n. 3.
& *seqq.* Eiusdem doctrina de finibus
tum habentibus, tum non habentibus
ordinem per se, seu essentialem in-
ter se. *pag.* 113. num. 10.

Thomafius (Christianus) Lutheranus
SS. Patres audacissime excipit. *pag.*
24. & *seqq.* num. 29. & *seqq.* Refel-
litur. *ibid.* Sicut etiam Theologos,
ceu iuris naturalis, & moralis Phi-
losophiæ ignaros. *pag.* 30. & *seq.* n. 2.
& *seq.* Eiusdem in Theologos crimi-
nationes referuntur, & refelluntur.
pag. 34. & *seqq.* num. 2. & *seqq.* Eius
de Grotio iudicium. *pag.* 39. & *seq.*
num. 1. & 3. Dicacitate, maledicen-
dique arte suis sociis præstat. *pag.* 49.
num. 15.

De eo virorum doctorum censura
ex Bruckero. *pag.* 49. & *seq.* num. 15.
& *seq.* Fundamenta iuris naturæ ex
sensu communi ducit, exclusis sacris
Scripturis. *pag.* 68. num. 6. & *seq.* Im-
pugnatur una cum ceteris suis affe-
ctis. *pag.* 82. & *seqq.* num. 1. & *seqq.*
Eius error de polygamia, & specie-
bus libidinis refertur, & improbat.
pag. 88. & *seq.* num. 4. & *seqq.* Per-
peram negat voluntatem non posse
cogi. *pag.* 131. & *seq.* num. 27.

Libertatem absolute negat. *pag.* 150.
& *seq.* num. 1. & *seqq.* Quæ contra
eam apponit, vanissima sunt. *pag.* 151.
& *seq.* num. 4. Eius audacia in Ca-
tholicos, qui ante Lutherum de con-
scientia scripserunt. *pag.* 257. num. 1.
Pro fundamento iuris naturæ, & gen-
tium regulam ponit haustam ab E-
picuri doctrina. *ibid.* num. 2. Male
docet leges, quibus civitates regun-
tur, naturali libertati repugnare.

M m

pag.

- p. 322. & seq. n. 9. & seq. Refellitur. ibid.*
- Thomistæ Calvinismum, & Iansenismum** docere ineptissime a nonnullis dicuntur. *p. 164. & seqq.* Ostenditur eorum systema de auxiliis nonnisi ex Lutheranæ, Calvinianæ, & Iansenianæ doctrinæ ignorantia cum istorum systemate comparari posse. *ibid.* D. Honoratus Turnelly summa iniuria imposturam Iansenianæ imponere P. Antonio Massoulie luculenter ostenditur. *p. 168. & seqq. n. 1. & seqq.* Thomistarum vocibus, quibus Dei motiorem vocare solent, invidiam constant adversarii. *p. 193. n. 4.* Voces huiusmodi luculenter explicantur. *ibid.*
- Torrecilla (P. Martinus)** plures laxas de legibus propositiones docet. *p. 389. & seqq. n. 1. & seqq.*
- Tributa a lege, seu Principe imposita,** solvenda sunt in conscientia. *p. 420. & seqq. n. 2. & seqq.* Contrariam opinionem, seu errorem pestiferum, improbat Alphonsus a Castro. *ibid. n. 3.*
- Turnelly (D. Honoratus)** imposturam Iansenianæ impingit P. Massoulie. *p. 168. & seqq. n. 1. & seqq.* Delectationem vittricem ab eodem Massoulie recte defensam perperam confundit cum errore Iansenii. *ibid.* Refellitur. *ibid.* Gratiam etiam relative sufficientem male negari contendit ab eodem Massoulie. *p. 171. & seqq. n. 6. & seqq.* Ostenditur luculenter. *ibid.* Fallitur, & fallit, inquiring Massoulie ad merum figmentum, & phantasma revocare Iansenii systema. *p. 175. & seqq. n. 1. & seqq.* Ostenditur ad hominem contra eundem Turnelly. *ibid.* Eiusdem censuræ, nonnisi turbandæ Ecclesiæ pacis idoneæ sunt. *p. 179. n. 11.* Eius de Romanis Censoribus præposterum iudicium castigatur. *p. 180. & seq. n. 12.*
- quam fateetur esse SS. Patrum, p. 219. num. 6.**
- Vestigialia. V. Tributa.**
- Victriarius ius regium perperam desumit ex sacra Scriptura. pag. 327. n. 1.** Verum ius regium ex eadem affertur. *ibid.*
- Viva (P. Dominicus)** falso in sensu S. Augustini textum obrudit, ut probet ignorantiam invincibilem. *p. 13. n. 6.* Octavam, & nonam propositiones damnatas ab Innocentio XI. laxè explicat, earumque vim enervat. *pag. 220. & seqq. n. 9. & seqq.* Refelluntur eiusdem explicationes. *ibid.* Cur in eiusdem commentarios sit severe inquirendum, iusta ratio assignatur. *pag. 122. n. 11.* Laxe docet cum nonnullis aliis aliquem a proprio territorio, ubi ieiunium est, discedere posse deliberato animo ne ieiunet. *p. 382. n. 18.* Refelluntur eius cavillationes & nugæ. *p. 383. n. 20.* Alia eius laxitas refellitur, qua eludit Constitutionem *Superna* Clementis Papæ X. *p. 386. n. 28. & seq.* Refertur alia eius laxa de legibus propositio. *p. 391. n. 17.*
- Detegitur, & improbatur eius dexteritas, qua per cuniculos laxam falsamque opinionem insinuat, docentem, cessante negative sine adæquato legis in particulari, eiusdem obligationem cessare. *p. 446. & seqq. n. 13. & seq.* Laxe docet latis esse probabilitatem, etiam minorem, ut epikia locum habeat. *p. 454. n. 14.* Male laxam hanc suam opinionem adscribit P. Suarez. *p. 455. & seq. n. 15. & seqq.* Ostenditur. *ibid.* Alia eiusdem de hoc laxitas detegitur, & refellitur. *ibid.*
- Voluntarium est id quod procedit a principio intrinseco cum cognitione finis. pag. 120. n. 3.** Voluntariæ proprie non sunt actiones brutorum. *pag. 121. n. 5.* Voluntaria omisso non est, sublato omni voluntatis actu. *p. 122. & seq. num. 7. & seq.* Voluntaria esse potest omisso, absque præcepto. *p. 124. n. 10.* Involuntarii causæ assignantur. *ibid. num. 11.* Voluntas vim pati non potest in actibus a se elicitis, secus in

V

Vasquez (P. Gabriel) nimis libere recedit a sententia negante indifferentiam actuum humanorum in individuo,

in imperatis, & ab aliis potentiis producendis. *p. 125. n. 13.* Voluntati vim Deus inferre nequit. *ibid. n. 14.*

Voluntaria sunt simpliciter, quæ fiunt ex metu, & solum secundum quid involuntaria. *pag. 126. & seq. n. 17. & seq.* Solvitur obiectio. *p. 128. n. 19. & seq.* Peccant proinde patrones inhonesta ex metu. *ibid. n. 21.* Validique sunt iure naturæ contractus ex metu initi. *pag. 129. n. 22.* Excipiuntur matrimonium, promissio, & solutio dotis; iurisdictio ex metu data, electio Prælatorum, absolutio ab excommunicatione, & vota solemnia. *ibid.* Vallet vero in foro conscientie iuramentum metu extortum. *ibid. num. 23. & seq.*

Voluntarium non tollit concupiscentia. *ibid. & pag. 130. n. 25.* Involunta-

rium causat ignorantia antecedens; non vero concomitans, & consequens. *ibid. n. 26.* Voluntatem non posse cogi perperam negat Thomafius. *pag. 131. & seq. n. 27.*

VVolfius (Christianus) Lutheranus laudatur ob suam in scribendo moderationem. *pag. 51. n. 1.* Eius methodum pravam esse, adeoque omnino improbandam ostenditur. *ibid. n. 2. & seq. & p. 52. & seqq. n. 4. & seqq.* Id clare confirmant nonnullæ eius propositiones, quæ referuntur. *p. 55. & seq. n. 1.* Ostenditur luculentius nonnullis animadversionibus in eisdem propositiones. *pag. 59. & seqq. n. 1. & seqq.* Mendacium sub falsiloquii nomine tegit, atque defendit. *ibid.* Suis de summo bono propositionibus nihil evincit. *p. 118. & seq. n. 5.*

F I N I S.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z223175803

Digitized by Google

